SOCIETATEA DE ŞTIINŢE FILOLOGICE
DIN ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

philologica BANATICA

1
2019

SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

1

EDIȚIE OMAGIALĂ

Timişoara, 2019

16 septembrie 1938

Acest număr din „Philologica Banatica” este unul neconvențional, în conținut, şi atipic, în formă, din respect pentru totala libertate de creație şi de exprimare a autorilor, dar cu

amendamentul

– atât de emoționant şi de evocator –

Vă mulțumesc din tot sufletul !

REVISTĂ INDEXATĂ BDI

Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacţia admite ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

TABULA GRATULATORIA

Claudiu T. ARIEȘAN
Eugenia ARJOCA-EREMIA
Ioana BANADUC
Florina-Maria BĂCILĂ
Iosif BĂCILĂ (Bozovici)
Viorica BĂLTEANU
Petru BĂNĂDUC (Caransebeș)
Rodica BĂRBAT
Livius Petru BERCEA
Aurelia BINCHICIU
Horia BINCHICIU
Ioan BOLDEA
Viorel BOLDUREANU
Mirela BONCEA
Anton BORBELY
Mircea BORCILĂ (Cluj-Napoca)
Luminița BOTOȘINEANU (Iași)
Virgiliu BRADIN (Arad)
Marin BUCĂ
Constantin BULZAN
Cecilia CĂPĂȚÂNĂ (Craiova)
Valy CEIA
Marianna CERNICOVA
Mihaela CHIOREANU
Dorina CHIȘ-TOIA (Reșița)
Adrian COLHON
Simona CONSTANTINOVICI
Florina-Diana CORDOȘ (Arad)
Adriana COSTĂCHESCU (Craiova)
Adina-Daniela CRĂCIUNESCU
Roxana Maria CREȚU
Mirela DANCIU
Doina BOGDAN-DASCĂLU
Crișu DASCĂLU
Doina DAVID
Ioan DAVID
Simion DĂNILĂ (Belinț)
Adrian DEHELEANU
Cătălin DEHELEAN (Cluj-Napoca)
Marcu Mihail DELEANU (Reșița)
Mirela Ioana DORCESCU
Eugen DORCESCU
Vasile DUDAȘ
Nicolae FELECAN (Baia Mare)
Adina FILCA
Vasile FRĂȚILĂ
Mircea FRÂNCULESCU (București)
Ionel FUNERIU
Kinga GÁLL
Doina GHINESCU (Germania)
Alina GIOROCEANU (Craiova)
Daniel HAIDUC
Ioan HAȚEGAN
Maria ILIESCU (Craiova)
Lucian IONICĂ
Alexandru LAZA
Doina LICĂ
Karla LUPȘAN
Adrian MARIAN
Viorel MARINEASA
Ioan MEDOIA
Alexandru METEA
Lizica MIHUȚ (Arad)
Jiva MILIN
Nicolae MOACĂ
Delia MOCAN
Petrică MOISE
Valentin MOLDOVAN
Christina MOLDOVEANU
Rodica SUFLEȚEL- MOROIANU
Sorin MUNTEANU
Carmen NEAMȚU (Arad)

G. G. NEAMȚU (Cluj-Napoca)
Dan NEGRESCU
Laurențiu NISTORESCU
Ileana OANCEA
Nadia OBROCEA
Ioan ONICA (Sebiș)
Ancuța COCIUBA-OPRIȘ (Lipova)
Mihaela PASAT
Alina PĂDUREAN
Radu PĂIUȘAN
Alexandra PÂRVAN (Pitești)
Elena PÎRVU (Craiova)
Anca PETRESCU (Arad)
Herbert PLESZ
Laura-Adela PONTA (Arad)
Ana-Maria POP
Ion LALA POPA
Mihaela POPESCU (Craiova)
Vasile POPOVICI
Mircea PORA
Adolfo Rodríguez POSADA (Portugalia)
Andreea POTRE (Pâncota)
Grazziella PREDOIU
Adrian Dinu RACHIERU
Voica RADU-CĂLUGĂRU (Arad)
Mihaela ROȘU-BÎNĂ (Lugoj)
Monica ROȘU (Reșița)
Vasile SARI (București)
Ioan SAS
Oana SĂLIȘTEANU (București)
Richard SĂRBU
Remina SIMA
Lavinia SIMILARU (Craiova)
Aurica STEPANOV
Anca STOENESCU (Arad)
Dănilă SURULESCU
Ladislau SZALAI
Gabriela ȘERBAN
Christina TĂNASE
Mira TĂNASE
Adina TIHU
Mircea TONENCHI
Elena TRIFAN (Ploiești)
Luminița TUNSOIU (Cluj-Napoca)
Aurelia TURCU
Vasile D. ȚÂRA
Maria ȚENCHEA
Nelu Mircea VANCEA
Mihaela VARGA
Raluca Arianna VÎLCEANU
Sorin VINTILĂ
Luminița VLEJA

POEZIE
STUDII, ARTICOLE, RECENZII

Semnificaţii ale participiului *dorit* în volumul *Cântarea Cântărilor mele*, de Traian Dorz

FLORINA-MARIA BĂCILĂ
Universitatea de Vest din Timișoara

Rezumat: Lucrarea de față își propune să ia în discuție semnificațiile participiului *dorit* ilustrate în volumul *Cântarea Cântărilor mele*, de Traian Dorz – un poet român contemporan, din păcate mai puţin studiat, autor a mii de poezii de factură mistică, precum şi a numeroase volume de memorii şi meditaţii religioase. În această „carte cu poeme de dragoste" dedicate comuniunii intime (și unice) cu Dumnezeu a sufletului însetat de absolutul nemuririi, *dorul* – termen-simbol și, totodată, sentiment complex, stare a spiritului, metaforă-prototip a vieții românești – implică diverse ipostaze, privite la intensitate maximă: este vorba despre dorul de Divinitate (și de eternitate) al colectivității, al individului, al creatorului de opere artistice durabile, despre dorul de unirea veșnică (în concepție biblică) dintre Mirele Iisus și Biserica-mireasă etc. Pe lângă simpla ilustrare a unor asemenea perspective, semnificațiile participiului *dorit* în volumul amintit pun în lumină trăirile eului auctorial aflat mereu în ascensiune pe calea cunoașterii mistice, fapt evidențiat în secvențe selectate din câteva arte poetice structurate pe ideea conform căreia iubirea este principiul fundamental al lumii, elementul primordial al existenței de aici și de Dincolo.

Cuvinte-cheie: *dorit, lexicologie, semantică, stilistică, poezie mistico-religioasă*

În anii '70 ai secolului trecut, când şi-a revizuit toată opera, regrupând-o în tomuri mai mari (cu circulație – la acea vreme – sub formă dactilografiată), Traian Dorz a inclus, în volumul-capodoperă *Cântarea Cântărilor mele*, poezii din ciclurile *În aşteptarea Mirelui* (1943, publicat la Beiuş, cu pseudonimul Cristian Dor), *La Nunta noastră* (1944) şi *Cântarea Cântărilor mele* (1946). Această carte cu poeme de dragoste – multe dintre ele, memorabile imnuri ale iubirii, unice ca transpunere a unor experiențe intime cu Dumnezeu –, pornită din excepționalul volum *Cântările Apocalipsei* (apărut la Sibiu, în Editura „Cartea de Aur", 1945, ca a zecea carte de versuri a autorului[1]), la care se adaugă alte creații, plăsmuite chiar și în detenție, „ilustrează în mod strălucit taina comuniunii şi întruneşte toate exigențele poeziei mistice"[2], înțelegându-se, prin însuşi titlul său, o „cântare" ideală, superioară, în care se prezintă iubirea desăvârşită. Într-

[1] Vezi Traian Dorz, *Hristos – mărturia mea*, ediția a II-a, Sibiu, Editura „Oastea Domnului", 2005, p. 433.
[2] Puiu Ioniță, *Poezie mistică românească*, Iaşi, Institutul European, 2014, p. 205.

adevăr, versurile reliefează exemplar trăirile lăuntrice ale poetului (şi, implicit, ale comunității) pe calea mereu ascendentă a cunoaşterii extatice, a adorației, sentimente din rândul cărora se detaşează dorul de Cer, de Divinitate, imortalizat în secvenţe lirice cu efecte expresive remarcabile, prin intermediul unor elemente din același câmp semantic, cum sunt termenii (înrudiți etimologic) *dor* (substantiv), *a dori* (verb) și *dorit* (participiu).

*

Dicționarele explicative propun, în dreptul adjectivului de proveniență participială *dorit*, următoarele sinonime sau definiții lexicografice: „care produce cuiva plăcere, bucurie, de care cineva este atașat, pe care vrea să-l vadă, să-l aibă, să-l cultive, după care cineva tânjește; râvnit, iubit, aşteptat cu dragoste și nerăbdare”. Evident că paleta lui de înțelesuri se întregeşte în structura textului literar, mai ales atunci când ne referim la o poezie închinată relației unice dintre individ / comunitate şi Dumnezeu, în care distanțarea de cel iubit – în cazul de față, Divinitatea, în sens spiritualizat, dar şi concret – reprezintă componenta implicată cu necesitate în trăirea respectivă.

Dorul, atât de intens perceput de eul auctorial, determină cea mai mare transfigurare – dovadă de netăgăduit a comuniunii cu Cerul, a unei iubiri delicate, nefireşti (în sensul concret al cuvântului), semn al unei vieți de credință purificate, îndumnezeite, mereu în luptă cu sinele începând chiar din clipa care declanșează acea transformare sufletească decisivă. Ca atare, imaginile vii care descriu paroxismul pasiunii şi trăsăturile Celui Drag nasc versuri memorabile, pentru plăsmuirea cărora se apelează la transpunerea unor puternice senzații de natură organică (cu ajutorul unor termeni utilizați cu înțeles figurat, trimițând la ideea de dor nestăvilit, puternic, de pasiune arzătoare, de năzuință stăruitoare), prin îmbinarea vizualului cu auditivul şi tactilul, în sensul atingerii spiritualizate, menite să reconstruiască binele interior (în direcția comuniunii interpersonale) şi, mai ales, să reorienteze un traseu existențial. Foamea şi setea spirituală asupra cărora se focalizează, în mod metaforic, asemenea poeme demonstrează faptul că eul liric se află, alături de comunitate, într-o aşteptare al cărei final coincide cu îndeplinirea unei misiuni, dar şi cu marea întâlnire menită să elibereze, să răsplătească fidelitatea față de principiile divine: „De-atâta timp de lungă despărțire, / împrăştiați, <u>tânjim şi însetăm</u>; / ah, adă Tu **dorita** <u>întâlnire</u>, / ascultă-ne, Iisuse, Te rugăm!” (CCm 88, *Gem inimi*)[3]. Dorul (iubire şi aspirație, dorință

[3] Spre a nu îngreuna parcurgerea trimiterilor, am optat, în lucrarea de față, pentru notarea, în text, a referirilor (cu abrevieri) la volumele (aparținându-i lui Traian Dorz) din care au

arzătoare a revederii necesare) vizează, din perspectivă scripturistică, legătura dintre Mirele Iisus şi Biserică, înțeleasă ca Mireasă aşteptând, plină de adorație, revenirea Lui: „De-atunci Eu te-am dorit întruna, / că M-a răpit frumsețea ta / şi-am aşteptat cu-aşa iubire / **dorita** Noastră întâlnire, / Biserică, Aleasa Mea! // De-atunci am auzit, Iubito, / iubirea ta cum Mă chema, / simțeam ființa ta curată / răpindu-Mi Inima Mea toată, / Biserică, Iubirea Mea! // Te-am aşteptat cu nerăbdare / atâția ani câți trebuia / s-arăt c-o jertfă peste fire / cum te iubesc, cu ce iubire, / Biserică, Lumina Mea!” (CCm 145, *Nainte de-a fi fost vecia*).

Astfel, dorul înseamnă și năzuința întoarcerii în Acasa cerească, ca obiectiv fundamental explicit al viețuirii în această lume, un deziderat sacru esențial (şi aproape exclusiv) al colectivității care Îi aduce slavă lui Hristos prin cântare, rugăciune, invocare stăruitoare, energică şi plină de iubire a numelui Său, întru lepădare continuă „de ceea ce este mai de preț în natura omului”[4] și despovărare de cele trecătoare, spre a putea atinge suprema beatitudine. Starea extatică farmecă toată ființa transfigurată, prosternată în fața lui Dumnezeu, prin revărsarea grației divine şi primirea din însăşi mâna Sa, după făgăduință, a cununii strălucitoare, ca răsplată, în dimensiunea eternității, pentru slujirea cu iubire, sfințenie şi elan creator. Dorul întoarcerii în Acasa primordială este nu numai o trăire vie a comunității credincioşilor, ci şi a individului, presupunând renunțări iminente la viața personală, ca act de mărturisire a credinței şi ieşire (de bunăvoie) de sub imperiul oricărei tentații a firescului (din afară sau din interior) și (din perspectivă creştină) de înnoire mereu perfectibilă a ființei. În consecință, focalizarea se mută asupra frumuseții şi a strălucirii Ierusalimului Ceresc, încărcat de iubire, de lumină şi de sacralitate, „chemat” cu ardoare şi nostalgie, cu insistență şi speranță, ca țintă supremă şi aspirație continuă, căci acolo eul auctorial simte plenar atingerea țelului extraordinar al traseului său existențial dominat de intervenția grației divine: „**Dorită** Patrie-a Iubirii, / grădina crinilor de nea, / cu ce suspinuri şi ce lacrimi, / şi doruri te-am putut chema... // Ce haruri mi-ai turnat în suflet, / de nu-mi mai aflu-n lume loc, / de arde-n dorurile mele / atâta dragoste şi foc, // De-am străbătut atâtea vremuri / şi drumuri fără de popas, / de harul păcii şi luminii, / şi fericirii tale-atras... // [...] // Mi-e dor de tot ce am Acolo, / Ținut de-argint şi de cleştar; / – desprins de lumea asta, ia-mă, / să-ți trec **doritul**

fost selectate secvențele ilustrative, alături de numărul paginii / paginilor la care se află fragmentul respectiv şi de titlul poeziei. Toate evidențierile din versurile citate ne aparțin.

[4] Ioan Kovalevsky, *Fericiții nebuni pentru Hristos*. În româneşte de Boris Buzilă, [f.l.], Editura Anastasia, 1997, p. 6.

tău hotar!” (CCm 44, *Dorită Patrie-a Iubirii*). Prin urmare, dorul de Patria Luminii (ea însăşi purtând însemnele acestei trăiri profunde, unice) e mărturisit direct, fără echivoc, iar poemele devin embleme ale aceleiaşi chemări, indescriptibile în totalitatea sa (amestec de iubire, năzuință şi nădejde, experimentate la un nivel superlativ), legat de dorința arzătoare de a trece în eternitatea de dincolo de hotarul acestei lumi, pentru încununarea menirii care i-a fost hărăzită. În consecință, emoția firească a înălțării spre veşnicie implică asocierea cu melancolia şi cu revelația îndelung aşteptată, prelungindu-se în perspectiva întâlnirii cu Dumnezeu şi cu semenii aflați în lumina prezenței Lui transcendente.

*

Participiul *dorit* este integrat nu doar în numele date conceptului biblic de *Împărăție a Cerurilor*, ci el apare și în structura unor sintagme care substituie numele Divinității: „«Mai Sus, mai Sus, mereu mai Sus...» / a’ noastre inimi cântă. / Acolo-n Slava fără-apus / e Ținta noastră sfântă. / Suind spre ea, chemăm, Iisus, / cu dor **Doritu**-Ți Nume, / mai Sus, mereu mai Sus, mai Sus, / ca să ieşim din lume. // Urcăm cu ochii plini de dor / şi totul ne încântă / şi nou avânt înălțător / cu haruri ne-nveşmântă. / Din toată inima căutăm / nălțimile curate, / mai Sus, mereu mai Sus scăpăm / din tină şi păcate. // [...] // Mai Sus mereu, ne-am cufundat / în Slava cea adâncă, / atâtea slăvi am colindat / şi tot mai mergem încă. / Mai Sus, din cer în cer mai sus, / cu ochii plini de soare, / cutremurați cădem, Iisus, / la sfintele-Ți picioare... // Şi sărutând slăvitu-Ți strai, / Îți aruncăm nainte / toți crinii strânşi din căi de rai / de-o dragoste fierbinte, / tot dorul cât în ochi avem / strâns din cântări divine, / preafericiți că Te vedem / şi-n veci suntem cu Tine.” (CCm 26-27, *Mai Sus*, *mereu*...).

Dorul încântă, stârneşte admirația, desfătarea sufletească (prin plânsul haric, prin cântare, veghere, curăție, smerenie, slujire), în versuri ce relevă vibrația ajunsă la apogeu, tensiunea şi suferința culminantă (cu accente evidente de nelinişte şi durere sfâşietoare, unite cu „duioşia distanței”[5]), tandrețea (în accepția ei spirituală) şi reflecția adâncă, impresionând prin simplitatea, profunzimea şi sensibilitatea exprimării, prin paralelismele clare cu pasjele biblice, desfăşurate în construcții simetrice, mizând, din nou, pe repetiții şi interogații poetice care amplifică aspirația spre absolut: „O, Iisuse Dulce, Dulcele meu Domn, / ziua treaz, şi noaptea suspinând în somn, / sufletul meu cheamă Chipul Tău cel Blând, / ziua treaz, Iisuse, noaptea suspinând. // Fermecat de dorul Dulcelui Tău Chip, / pe-a’ chemării

---

[5] Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Bucureşti, Editura Elion, 2001, p. 104.

drumuri sufletu-mi risip' / şi-n potop de lacrimi inima mi-o ard, / să-Ţi aduc mireasma mirului de nard. // Pe-al Tău drum, în calea pasului curat, / crinii cei mai albi şi scumpi mi-am presărat / şi de-atâţia ani de seri şi dimineţi, / Te aştept, aştept – şi nu Te mai areţi [sic!]. // O, **Doritul** meu, o, Nume Minunat, / nu-i de-ajuns suspinul cât am suspinat, / nu ajunge oare plânsul cât am plâns, / de nu-mi stâmperi încă dorul cel nestâns? // Nu-s destul de-aprinse-a' dragostei dorinţi, / ori nu sunt destule lacrime fierbinţi, / ori nu-i îndestul de arsă inima, / de mai poţi să-ntârzii şi mai poţi tăcea? // Nu-s destul de albi ai sufletului crini / ori acei ce-aşteaptă-atâta-s de puţini, / că a lor chemări şi lacrimi nu ajung, / de Ţi-e drumul parcă zi de zi mai lung? // O, Iisuse Dulce, Nume Minunat, / rugăciunea mea Te cheamă ne-ncetat, / ziua treaz, iar noaptea suspinând în somn, / o, Iisuse Dulce, Dulcele meu Domn!...” (CCm 45, *O, Iisuse Dulce*); „Soare-al veşniciei mele / ce-n extaz, plângând, Te-ador, / oare când afla-mi-voi stâmpăr / nesfârşitului meu dor? // [...] // Inima ce-a ars atâta / de-al iubirii sfânt suspin, / când afla-şi-va lângă Tine / aşteptatul ei alin? // Ochii ce-n adâncu-atâtor / mii de lacrimi s-au topit, / când se vor scălda-n lumina / Slavei Chipului **Dorit**? // [...] // Când, o, Soare Drag, Iisuse, / că n-am aripe să zbor, / anii-s lungi cât nişte veacuri / şi mi-e dor, mi-e dor, mi-e dor!...” (CCm 55-56, *Soare-al veşniciei mele*).

Demersul restaurator al căutării Lui, care presupune, în mod cert, şi o veritabilă căutare de sine, devine unul legat, cu prioritate, de înfrângerea oricărui gen de tentaţii ale teluricului dinăuntrul sau din jurul nostru, un itinerar al chemării, al ascultării (printre inerentele manifestări ale adoraţiei sfinte, transpuse în întrebări şi exclamaţii), al regăsirii dimensiunii sacre în plenitudinea sa: „Iubitul sufletului meu, / cu dor nepotolit Te cat, / de Tine viaţa mea doreşte, / o, unde oare poţi fi-aflat? // Nu caut păstori prea lăudaţi / şi nu caut staule lumeşti, / de Tine inima-mi doreşte, / o, unde oare Te găseşti? // Tu unde eşti? – Îţi strig plângând / **Doritul** Nume şi ascult... / Aş vrea s-aud, să-Ţi sorb Cuvântul, / să-mi tot vorbeşti mai mult, mai mult. // Lăsaţi-mă, chemări lumeşti, / cunosc a' voastre amăgiri! / Azi nu doresc decât chemarea / dumnezeieştii Lui Iubiri. // Lăsaţi-mă să plec, lăsaţi / s-alerg pe dealuri şi prin văi / să-L caut, să-L aflu, să mă satur / de Glasul Lui, de Ochii Săi. // Lăsaţi-mă!... – O, Scump Iisus, / cât Te-am căutat şi Te-am dorit! / Ce fericită-i regăsirea / când inimile s-au unit!” (CCm 135, *Iubitul sufletului meu*).

„Eu Ţi-am dat o mie de nume, dar de niciunul nu-mi spune inima că este întreg.”[6] – scrie Traian Dorz într-unul dintre cele mai interesante

[6] Traian Dorz, *Prietenul tinereţii mele*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2009, p. 45.

volume de meditații. Iată pasaje similare cu cele citat anterior, în care numele date lui Iisus includ substantivul *dor* sau participiul din aceeaşi familie, cu sensul „(despre ființe) de care cineva este atașat sufletește, față de care nutrește afecțiune, prietenie, dorul de a-l revedea, dorința de a fi împreună; drag, iubit”: „Şi va urma, Iisus Iubit, / nespusa strălucire / a Nunții fără de sfârşit / unui norod preafericit / cu cel mai Scump şi **mai Dorit** / Mântuitor şi Mire!...” (CCm 60, *La Nunta noastră*); „Plânge-n inimi sfâşierea / **după Cel** de mult **dorit** – / depărtare, depărtare, / unde-i oare-al tău sfârşit?” (CCm 94, *Plânge-n inimi*). Astfel, dorul (prototip al Logosului), care implică, într-o manieră dureroasă, absența şi depărtarea, generează o singurătate imensă atunci când El nu e de față, dar, după lungi căutări, fără a însoți trecerea timpului spre neant sau spre dezechilibru existențial, dorul îndrumă, în chip tainic, gândul şi simțirea pătrunzătoare (în toată plinătatea lor) spre El, într-o comuniune spiritualizată unică, ca sens fundamental al cunoaşterii şi al ființării – aici şi în veşnicie.

Dorul de Dumnezeu, înfățișat ca „o dragoste potențată de melancolia absenței şi reverberată de distanța”[7] reală ce-l separă temporar pe eul liric sau pe cei credincioşi de El, trădează nerăbdarea de a-L revedea în slavă a celor ce L-au urmat cu dedicare fermă, dorința fierbinte de a se desfăta admirându-I frumusețea, de a-I asculta Cuvântul plin de familiaritate şi de mângâiere, ca refugiu aducător de vindecare, pace, curaj, bucurie neîncetată, răspuns la rugăciune ori la întrebările ce îi frământă: „Când Mâna-Ți mă-nconjoară / şi-aud **doritu**-Ți glas, / când Mâna-Ți mă-nconjoară, / uit jalea ce doboară, / uit groaza ce-nfioară, / lumina mă-mpresoară / şi-n voia Ta mă las.” (CCm 83, *Când Tu eşti lângă mine*). Astfel, se ajunge la sublimarea sentimentului (lipsit de orice notă de senzualitate – incompatibilă, de altfel, cu sacralitatea), adică „la «decorporalizarea» trăirilor și la transformarea lor în categorii de esență metafizică”[8], superioară celor obişnuite, iar stăruitoarea chemare autentică, perpetuu nouă, întru dor nestins se face din ambele direcții – de la Hristos înspre discipolii Săi, aflați în comuniune cu El şi unii cu alții, dar şi invers: „Datorită originii divine, omul poartă în el dorul de Dumnezeu, regretul după sensul pierdut, dorința reîntoarcerii şi a regăsirii în preajma comuniunii edenice.”[9]; în felul acesta, dorul se uneşte cu rugăciunea, cu lupta credinței şi cu năzuința ardentă spre imaterial, spre revelație și înălțare, spre

[7] Ivan Evseev, *Simboluri folclorice. Lirica de dragoste și ceremonialul de nuntă*, Timişoara, Editura Facla, 1987, p. 145.
[8] Idem, *ibidem*, p. 145.
[9] Titiana Dumitrana, *Teme biblice reflectate în literatură*, Timişoara, Editura World Teach, 2009, p. 203.

înviere și îndumnezeire, iar sensul vieții nu poate fi închipuit fără o atare comuniune specială care să estompeze durerea imensă a despărțirii, a distanțării, a înstrăinării de starea paradisiacă şi să desăvârşească ființa în speranța revederii şi a unirii cu Divinitatea. Semnificative ni se par, în acest sens, câteva reflecții ale lui Nichifor Crainic: „Nostalgia paradisului e sentimentul că suntem din această lume și totuși nu-i aparținem; că lumea din spiritul nostru nu e identică cu lumea care ne înconjoară; că suntem în mijlocul ei ca niște rămași pe dinafară dintr-o ordine înaltă de existență, ce ni se refuză; că din această pricină nu putem adera întru totul la condiția mizeriei terestre, în care ne simțim ca exilați; și că, în sfârșit, tot ceea ce în ființa noastră rimează în chip tainic cu veșnicia ne împinge la depășirea modului actual de existență și la cucerirea unui mod superior și desăvârșit, conceput în antinomie cu cel de acum și de aici. Nostalgia paradisului e astfel sentimentul antinomiei noastre existențiale, de făpturi libere în spirit, dar contrazise de limitele ce ne par fatale; de făpturi sfâșiate de chin, dar care concepem o liniște cerească; de făpturi menite morții, dar care ne cugetăm în nemurire; de făpturi nefericite, dar care ardem de setea fericirii absolute."[10].

Drumul infinit de lung (în durată) al dorului de Dumnezeu nu reprezintă un periplu obişnuit, cu determinări exacte, ci unul extraordinar, de ordin interior, psihic, o călătorie-simbol arhetipală, inițiatică, o experiență dramatică, deloc simplistă, dublată însă de forța dragostei, necesară pentru căutarea şi descoperirea unui model regenerator de a fi al omului îmbogățit sufleteşte prin gândul la Cel Dorit (Care-l însoțeşte mereu pe cel ce Îl doreşte), destinat să anuleze depărtarea (evident, nu cea de natură geografică!), distanța dintre el şi Cer (prin înnoirea minții şi prin creația nemuritoare); dorul menține deci o legătură inimitabilă între cei ce se iubesc, dar sunt separați vizibil pentru o vreme. Concludentă ni se pare, în acest sens, următoarea poezie publicată, inițial, în *Cântările Apocalipsei*, sub forma citată mai jos (şi inclusă, ulterior, în *Cântarea Cântărilor mele*, dar cu o variantă refăcută); considerăm că orice comentariu amplu legat de mesajul acestor versuri, de o intimitate absolut surprinzătoare, ar deveni inoportun: „De dragul Tău, / O, <u>Dulce Dor</u>, / Genunile de-arândul [sic!] / Cutreierat-am, călător / <u>Cu dorul</u> / Și cu gândul. // Și ca un val de pe ocean, / Cu mâini spre Țărm întinse, / Întins-am brațe, an de an / Spre Țărmuri neatinse. // Purtat de-un gând ca jaru-aprins / Am mers fără oprire / Spre-un

[10] Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului*. Ediție cu un studiu introductiv de Dumitru Stăniloae. Postfață și note de Magda Ursache și Petru Ursache. Fișă bibliografică de Alexandru Cojan, Iași, Editura Moldova, 1994, p. 243.

Chip / Spre-un Dor, / Spre-un Braț întins, / Spre Tine, Dulce Mire... // Și azi, când fermecat Îți simt / Sărutul pe pleoape, / Când la **doritu**-Ți Sân m'alint, / Aproape, / Mai aproape, // Eu, toate mările de dor / Le-am grămădit în mine / Din ziua 'ntâi când, călător, / Am apucat spre Tine, // În boabe de mărgean le-adun / Pe-a viersurilor fire / Cunună pentru cel mai Bun, / Mai scump, / Mai dulce / Mire..." (CApoc 97-98, *De dragul Tău...*)[11]. De semnalat, în treacăt, imaginea metaforic-hiperbolizată a unui dor unic (trăire inefabilă, înmărmurire, tensiune a ființei spre Cel Iubit, Care primeşte numele sentimentului experimentat pe țărm – loc al unei elevații speciale, proiecție a vieții viitoare, un fel de centru mito-poetic al manifestării dorului în poezia dorziană), precum şi dispunerea intenționat „decupată" a versurilor din strofa a treia sau de la finalul poeziei, acolo unde pauza dintre ele conferă o pregnanță aparte ideii textului, care vine să transfigureze la modul sublim însuşirile Mirelui. Chipul I se proiectează alături de durerea celui stăpânit de dor pentru absența Lui şi de speranța revederii; cei doi vin, prin dor, unul spre celălalt, în familiaritatea unei împliniri sacre, lipsite de orice urmă de banalitate sau de indecență, dar care depăşeşte percepția comună asupra posibilei relații dintre om şi Dumnezeu: „Cel stăpânit de dor trăieşte o relație închisă cu persoana dorită într-un alt plan, într-un plan al familiarizării, al comuniunii invizibile, tainice. E o mai mare comunicare cu acea persoană decât cu lumea în general vizibilă. E o lume a unui plan spiritual, trăită cu o intensitate absorbantă. Se simte în acel plan că persoana depărtată e prezentă"[12]. Pe acest drum cu funcție inițiatică, natura umană urcă şi coboară mereu, străbătându-l „ca sub îndemnul şi-n ritmul unei eterne şi cosmice doine, de care i se pare că ascultă orice mers"[13], iar obstacolele depăşite pentru a rămâne permanent pregătită în întâmpinarea Mirelui „nu pot fi decât nişte greutăți cu semnificații simbolice"[14], care trebuie înlăturate tocmai în spațiul generator de dor, ca probă a maturității / maturizării existențiale, a înălțării prin iubire. Mai mult, însăşi creația nemuritoare, deşi vitregită de „neajungerea limbii", e legată de acest sentiment uluitor pentru că din el îşi trage în mod constant şi înălțător seva, inspirația. Într-adevăr, cântecul de slavă la adresa Divinității se naşte numai din profunzimea purității interioare și a dragostei autentice, veritabilă

---

[11] Vezi și Traian Dorz, *De dragul Tău*, în idem, *Din cele mai frumoase poezii – la a 70-a aniversare* (ediție completată), Simeria, Editura „Traian Dorz", 2004, p. 65-66 (în această antologie, poezia citată este inclusă în rândul creațiilor lirice selectate din ciclul *Cântarea Cântărilor mele*, 1945).
[12] Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 164.
[13] Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011, p. 167.
[14] Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 102.

paradigmă a dorului de Dumnezeu: „Cum marea şi-aduce spre țărmul **dorit** / adâncul suspinelor grele, / Ți-aduc din străfunduri, Iisuse Iubit, / comoara cântărilor mele.” (CCm 199, *Cum marea şi-aduce*); poate de aceea „nostalgia paradisului” echivalează cu „sentimentul adânc și universal omenesc, din a cărui substanță își trag vigoarea toate operele de cultură și de civilizație ale spiritului”[15].

Revelație, chemare la mântuire, revărsare a grației divine, strădanie veritabilă pentru îndumnezeire, legătură neîntreruptă cu Creatorul – iată sensul „nemuritoarelor cântări” despre frumusețea şi măreția Lui, reflectate în lumea de aici şi în cea de Dincolo, precum şi despre dorința de implicare neînfricată în luptele inerente pe aceste coordonate, despre stările extatice indescriptibile în care se petrece atingerea cerească supremă, tămăduitoare, a ființei, despre unirea ei inseparabilă cu Cerul, printr-o transformare fundamentală strâns legată de „gândul veşniciei”, în relația restauratoare cu Hristos, până la contopirea cu El (în sens biblic): „Cum aş putea eu spune oare / ce dulce e cântarea Lui, / când pentru harul ei cel unic / pe lume-asemănare nu-i? // ... Gândiți-vă la rugăciunea / cea mai înaltă pe pământ, / la clipa când auzul gustă / **cel mai dorit** şi drag cuvânt, / la slava cea mai fericită / a celei mai cereşti iubiri, / la cea mai caldă-nvăluire / a îngereştilor priviri, / la cel mai plin de frumusețe, / de dor şi de curaj avânt, / la clipa ce-o trăieşte duhul / credinței în extazul sfânt, / la negrăita-nfiorare / din sfântul Cerului sărut, / când Dumnezeu se face una / cu gândul care L-a cerut...” (CCm 133, *Cum aş putea?*). Prin sensibilitatea potențată față de forța atractivă a Divinității, dorul poate descoperi mistere nebănuite, provocând adorație şi prosternare; tocmai de aceea, fiind esențial legat de firea noastră, el rămâne şi un liant concret al membrilor comunității creştine (în mijlocul căreia poetul îşi asumă statutul de îndrumător): „**Cu cei** atât de mult **doriți** / stăm iar, cântându-Ți fericiți, / tot ce-am cerut ne-ai împlinit – / în veci să fii slăvit!” (CCm 197, *Slăvit să fii*), uniți ferm prin implicarea necesară în a le sluji cu bucurie lui Dumnezeu şi semenilor.

*

După cum se observă, accepțiile adjectivului de proveniență participială *dorit* în structuri meditative sau cu rol de adresare, selectate din volumul dorzian *Cântarea Cântărilor mele*, se înscriu pe coordonatele semantice inițiale, bine-cunoscute şi înregistrate în dicționarele explicative, însumând diferite aspecte ale polivalenței şi complexității dorului prin sinonimie cu nostalgia, iubirea, durerea, aspirația, melancolia profundă etc. şi în asocieri expresive cu substantivul *dor*, cu verbul *a dori* – uneori, cu

---

[15] Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 242-243.

regim prepozițional mai puțin obişnuit – ori cu substantive, adjective sau participii din aceeaşi sferă.

Paleta cea mai bogată de nuanțe semantice este ilustrată de poeziile destinate relației eului auctorial cu Hristos, ceea ce implică fără echivoc acest sentiment puternic, unic, profund, privit sub diversele sale fațete, prin intermediul unor imagini bazate pe asocieri metaforice cu valoare de simbol, pe structuri hiperbolice, pe comparații explicite ori subînțelese. Ca atare, dorul se traduce prin acea „dorință de dragoste întruchipată în ființa care constituie obiectul iubirii”[16] (în cazul de față, Mirele Iisus), dar nu ca eros (în sensul firesc al termenului), ci ca iubire idealizată şi înnobilată, în latura sa cea mai elevată[17], generată și intensificată de melancolia absenței Lui, reverberată de distanța ce-l separă pe îndrăgostit (încă trăitor în condiția telurică), atras de Cel pe Care-L doreşte alături pentru totdeauna.

Peste aceste ecouri ale emoției poetice convertite în ritmuri interioare, ce conduc la conştientizarea acută a efemerității, planează dorul „mai presus de fire” al poetului, care nu se traduce exclusiv prin gândul pătrunzător de a se stinge din lume, ci presupune cufundarea în desfătarea eternă, asigurată de prezența Divinității – aici şi Dincolo. Dorul e punctul genezei şi capătul existenței, energia care atrage permanent omul în viață, dar îl călăuzeşte spre dimensiunea veşniciei; în consecință, „nostalgia paradisului nu mai e dorul de casă sau dorul de țară din această lume, ci dorul de patria cerească a spiritului nemuritor”[18], năzuința de a învinge distanța „de la imperfecțiune la perfecțiune și de la moarte la nemurire.”[19].

Surse:

CApoc = DORZ, Traian, *Cântările Apocalipsei*, Sibiu, Editura „Cartea de Aur”, 1945.

CCm = DORZ, Traian, *Cântarea Cântărilor mele*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.

DORZ, Traian, *Din cele mai frumoase poezii – la a 70-a aniversare* (ediție completată), Simeria, Editura „Traian Dorz”, 2004.

DORZ, Traian, *Hristos – mărturia mea*, ediția a II-a, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2005.

DORZ, Traian, *Prietenul tinereții mele*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2009.

---

[16] I. Coteanu, ***Dorul**, personaj de mit?*, în *Semantică și semiotică*, sub redacția acad. I. Coteanu și prof. dr. Lucia Wald, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 237.

[17] Vezi Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale*, Timişoara, Editura „Învierea”, 2007, p. 176, s.v. *dorul*.

[18] Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 244.

[19] Idem, *ibidem*, p. 250.

Bibliografie:

BLAGA, Lucian, *Trilogia culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011.

COTEANU, I., ***Dorul**, personaj de mit?,* în *Semantică și semiotică*, sub redacția acad. I. Coteanu și prof. dr. Lucia Wald, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 235-239.

CRAINIC, Nichifor, *Nostalgia paradisului*. Ediție cu un studiu introductiv de Dumitru Stăniloae. Postfață și note de Magda Ursache și Petru Ursache. Fișă bibliografică de Alexandru Cojan, Iași, Editura Moldova, 1994.

DUMITRANA, Titiana, *Teme biblice reflectate în literatură*, Timişoara, Editura World Teach, 2009.

EVSEEV, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale*, Timişoara, Editura „Învierea", 2007.

EVSEEV, Ivan, *Simboluri folclorice. Lirica de dragoste şi ceremonialul de nuntă*, Timişoara, Editura Facla, 1987.

IONIȚĂ, Puiu, *Poezie mistică românească*, Iaşi, Institutul European, 2014.

KOVALEVSKY, Ioan, *Fericiții nebuni pentru Hristos*. În româneşte de Boris Buzilă, [f.l.], Editura Anastasia, 1997.

STĂNILOAE, Dumitru, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Bucureşti, Editura Elion, 2001.

Meanings of the participle *dorit* in the volume *Cântarea Cântărilor mele*, by Traian Dorz

(*Abstract)*

The current paper's objective is to take into consideration the meanings of the participle *dorit*, as illustrated in the collection *Cântarea Cântărilor mele*, by Traian Dorz – a Romanian contemporary poet, unfortunately less studied, author of thousands of mystical poems and volumes of memoires and religious meditation. In this "book of love poems", dedicated to the intimate (and unique) communion with God, of the soul bound to the immortal absolute, *dorul* (the feeling of missing someone) – symbolical term and also a complex feeling, state of mind, prototype metaphor of Romanian life – implies several aspects, seen at maximum intensity: missing Divinity (and Eternity) otherness, individuality, the creator of durable artistic pieces of art, missing the eternal union (in biblical interpretation) between Jesus – the groom and the church – as the bride etc. Except for the simple illustration of such perspectives, the meanings of the participle *dorit* in the above-mentioned collection of poems highlight the feelings and the emotions of the auctorial voice, always looking for knowledge and always wanting to know more, fact which is revealed in several fragments taken from poetical beliefs, which forward the idea that love is the fundamental principle of the world, the primordial element of Here and Beyond.

Key-words: *"dorit"*, *Lexicology*, *Semantics*, *Stylistics*, *mystical-religious poetry*

Arhaisme în lirica argheziană

Lui Sergiu Drincu, cercetător împătimit al limbii

LIVIUS PETRU BERCEA

Într-un studiu publicat cu mai mulți ani în urmă, Carmen Vlad expune și argumentează un punct de vedere care, fără a fi nou (la vremea respectivă), justifică încadrarea unor termeni din lexicul limbii române în categoria pe care obișnuit o numim **arhaism:** „După cum bine se știe, nu orice element vechi este și arhaic. Distincția categorică între *vechi* (moștenit) și *învechit* (arhaic)e determinată de caracterul continuu, neîntrerupt, permanent al celui dintâi în raport cu trăsătura „temporar” sau „momentan” a celui din urmă” (**1**). Operând deosebirea dintre arhaismul *lingvistic* și cel *stilistic* (această din urmă categorie interesează cercetarea de față), autoarea studiului citat mai sus stabilește posibilitățile de funcționare stilistică a arhaismului în genurile literare în raport de trei factori (momente): momentul operei – Mo, momentul autorului – Ma și momentul lecturii – Ml (**2**). În poezia lirică se produce o „echivalare” a celor trei momente (Mo = Ma = Ml), de unde concluzia că funcționalitatea arhaismului în genul liric este absolută (totală), având însă nu finalități caracterizatoare sau evocativ-istorice, ca în proză: „Rămâne mult mai delicată, expusă riscurilor unor controverse, formularea în termeni adecvați a valorii arhaismului în domeniul poeziei lirice. Pentru că, se știe, aici fenomenul apare adesea. Credem că funcției evocatoare, cu valoare cognitiv-istorică i se substituie o alta, tot evocatoare, dar predominant ontică, conducând spre zonele primare ale existenței. Acesta e „rostul” ascuns al unor cuvinte cum ar fi: *slove* din poezia *Umbra* a lui Tudor Arghezi: „În mine-i scris destinul cu *slove* nevăzute” ; *crug* (= cerc, orbită) sau *stihie* (= element) la Mihai Eminescu: „Și mii de lumi în juru-i fug / Pe-a clipei val de-a-notul / Pân’ piere cel din urmă crug...” (*Luceafărul*, în variantă) și *„Stihii* a lumei patru, supuse lui Arald / Străbateți voi pământul și a lui măruntaie, / Faceți din piatră aur și din îngheț văpaie...” (*Strigoii*). Grafiile și formele gramaticale arhaizante evidențiază și mai pregnant intenția autorului de a atribui cuvintelor conotația [originar], ceea ce ne determină să considerăm arhaismul (la orice nivel al limbii) în poezie o *marcă a poeticului”* (**3**).

Acceptarea unor valori stilistice în diacronie presupune existența unui stadiu de limbă de referință pentru cel contemporan scriitorului și cercetătorului. Imperativul raportării la alte straturi istorice ale limbii e susținută și de un teoretician al stilului, Ștefan Munteanu: „...nu putem aplica în judecata stilistică a unei opere dintr-o anumită perioadă istorică criterii valabile pentru o altă epocă. Crearea valorilor stilistice este determinată de specificul sistemului de mijloace stilistice dintr-o perioadă istorică, iar analiza lor reclamă deplasarea unghiului din care se face cercetarea, o schimbare de atitudine menită să ducă la identificarea elementelor care țin de planul semantic general și a acelora care intră în sfera faptelor individuale și afective, de natură stilistică” (**4**). Din acest punct de vedere, arhaismul prezintă garanția mărcii stilistice când e vorba de poezia actuală.

Părerile mele sunt, oarecum, diferite, în privința ponderii arhaismului la Arghezi, față de ale celor care au semnalat și comentat aceste elemente ale lexicului în lirica argheziană. Pentru redarea culorii locale, a momentului istoric. Ele sunt prezente atât în poezie, cât și în proză” (**5**). Al. Bojin înregistrează, în fugă, câteva arhaisme, concluzionând că „ponderea lor în opera lui Arghezi izvorăște nu atât din numărul ca atare al arhaismelor, din frecvența lor, cât mai ales din forța lor sugestivă în context” (**6**).

Am excerptat toate arhaismele din volumele de lirică din seria de **Scrieri**(sigla: S + nr. volum + pagină)**,** ca și din plachetele care au apărut în timpul vieții poetului și post-mortem. Numărul arhaismelor în poezie depășește 100 (cu peste 300 de ocurențe), ceea ce dovedește că această categorie lexicală nu e o prezență accidentală, ci aproape o constantă, mai ales că unele arhaisme se bucură de o atenție deosebită în lirica lui Arghezi. Pentru stabilirea caracteristicii *învechit* (id est *arhaic*) am apelat la menționările din DLR, CADE, DEX. Unele arhaisme au și caracter popular, regional sau familiar (notat, după caz, de dicționar), ceea ce le sporește, de cele mai multe ori valențele stilistice.

Credem oportun să reținem, la început, două forme arhaice de altă factură: pluralul *cari* (formă învechită de plural a pronumelui *care*), întrebuințat mai cu seamă pentru monosilabismul său, evitându-se astfel bulversarea metrului și a ritmului versului: „În ochi tu nu duci moartea și perlele lichide / În *cari* răsfrâng misterul văpăile livide” (S I, 126). Altădată, apare în imediata apropiere a formei azi literare: „*Care* de *cari* mai grase și mai bune” (S IV, 219); arhaismul fonetic *pre*, încă în circulație actualmente în limbajul religios și în unele graiuri populare. Contextele în care l-a plasat poetul au, aproape toate, semnificație religioasă(însoțită, nu o dată, de

ironiile fine ale lui Arghezi), la conturarea atmosferei concurând și alte elemente din sfera arhaicului și a religiosului: „Căci Dumnezeu, ce vede toate, / În zori, la cinci și jumătate, / Pândind să iasă, prin perdea, / O a văzut din cer *pre* ea” (S I, 23); „Și a jurat pe numele tău sfânt, / Și strâmb și drept, cum jură *pre* pământ” (S II, 193). Alternanța, în contextul imediat anterior, a celor două forme: *pe – pre*, probează, o dată în plus, valoarea funcțional-stilistică a celei de-a doua. Poetul a renunțat, cu timpul, la forma arhaică, care mai apare doar o dată, în S IV, 189: „Dar opresc blesteme grele / Să le ciopârțești *pre* ele”.

Nu toate arhaismele au aceeași pondere în poezia lui Arghezi. Cele câteva, recurente, pe care le prezentăm în continuare, intraseră,de o vreme, în limba poetică românească, nefiind deci specific argheziene. Cu toate acestea, ele nu și-au pierdut nici până acum caracteristica „poetic”, fiind încă prezente în lirica noastră.

Pe un loc de la începutul cercetării, cumulând caracteristicile „învechit, popular și poetic” se află **stih** „vers” (la singular): „Dansează *stihul* ritmul și pas cu pas îl sună” (*Poeme noi*, 365). Pluralul *stihuri* poate fi întâlnit ca atare, cu sensul „versuri”, ca în „*Stihurile* înjghebate / Le-ai simțit adevărate” (*Poeme noi,* 241); „Noi viori să farmec, nouă melodie / Să găsesc – și *stihuri* sprintene și grele” (S I, 18) ori, prin extensiune, își apropriază sensul „poezie”. Deosebirea între semnificația concretă și cea metaforică e greu de făcut: „Fără să vreau, fragilă cititoare / A *stihurilor* mele bărbătești” (S I, 13). Mai ilustrativă pentru acest sens e totuși forma de singular, dar contextul rămâne decisiv: „Gătit de sărbătoare cu fir, să luăm aminte / Că *stihul* e o nuntă de graiuri și cuvinte” (*Poeme noi,* 365) sau: „Surâd în *stihul* ce ți-l scriu pe aur” (S III, 23). Câteva alte contexte evidențiază remarcabila capacitate a poetului de a varia expresia, prin introducerea a vers a unor sinonime arhaice expresive. Forma populară *ghiers* intră în relație de sinonimie parțială cu *stih,* în poezia *Biulbiul:* „Printre prunii din amurg / Cântă-n ritmuri de tipsii / *Ghiersul* moale, *stihul* turc / Și arab de la geamii” (S I, 85). Semnificațiile se pot nuanța: *ghiers*= „viers, melodie”, iar *stih* = „verset (din psalmi) dintr-o cântare bisericească”, sens prezent și în: „Cânta parcă un norod / *Stihurile* de prohod” (*Poeme noi,* 181). O singură dată arhaismul apare la rimă, realizând o contrasonanță consonantică (**7**): „Slove, graiuri, vorbe, *stihuri*, / Scame, ațe și nimicuri” (*Poeme noi*, 222), iar o dată alcătuiește un titlu (S I, 154). Nu e lipsit de interes nici faptul că poetul își intitulează un volum *Stihuri pestrițe.* Adăugăm verbul *a stihui* (rar) „a face stihuri, a compune versuri”, derivat de la *stih: „Stihuind,* m-am hotărât / Să-mi trec noaptea de urât” (S I, 65) și substantivul *stihiră* „cântare bisericească” (S II, 152).

Tot stratului livresc al vocabularului poetic arghezian îi aparține și arhaismul **slovă.** Cu profunde implicații în arta sa poetică și în creația lirică, *slovă* se ivește prima dată în *Testament: „Slova* de foc și *slova făurită /* Împărechiate-n carte se mărită” (S I 10). Comentează, elocvent, Șerban Cioculescu: „Slova de foc” este cuvântul spontsan, fierbinte de viață, expresie directă a sensibilității; prin „slova făurită” înțelegem expresia elaborată, căutată, migălită. Poetul e de o desăvârșită bună-credință în simultaneizarea celor două modalități cărora le subsumează realizările sale artistice: spontaneitatea și disciplina” (**8**). Cu sensul „literă”, arhaismul *slovă* apare frecvent: „Ce citești tu într-o carte fără *slove ?”* (S II, 78); *„Slovele* cele mai bune / Le-am scris negre, cu cărbune” (S III, 8). Departe de a rămâne la sensurile din dicționar, *slovă* dezvoltă o constelație de semnificații, adesea greu de diferențiat (precizat). În context minim cu „surorile” din același câmp semantic: *litere* și *alfabete, slovă* prilejuiește realizarea unei metafore pentru mulțimea gâzelor: „Droaiele de *alfabete /* Și de *litere* schelete / Se târăsc pe geam alene / Printre *slove* egiptene” (S II, 11). Brațele „cu pulpele groase” ale unui personaj din *Flori de mucigai* sunt „scrise cu *slove* și horbote albastre” (S I, 207). Termen cu iz cărturăresc, *slovă* se regăsește în contexte cu trimiteri religioase: *„Slova* se isprăvise / În mucegaiul poruncilor scrise” (S I, 182) sau *„Slova,* de multe ori sfințită, greu se cunoaște” (S I, 174). Cuvânt al vechimii (**9**) e *slovă* și într-un context ca: „Dar păstra într-o cutie / *Slovele* de răzeșie / Moștenite decând veacul / De la moșul ei, săracul” (*Poeme noi* , 240), unde sensul de „înscris, act” (care atestă proprietatea asupra unui bun) își găsește în acest arhaism „învelișul” potrivit, alături de ceilalți termeni din același câmp semantic: *răzeșie, moș, decând veacul.* Aceeași situare contextuală în: „Puricând letopiseții *slovelor,* din fir în păr, / Fabula e născocirea unui rob, într-adevăr” (S IV, 8).*Slovele* sunt „semnele” destinului, pe care rațiunea nu-l poate pătrunde, ele devenind, asemeni visului, insondabile și imateriale: „În mine-i scris destinul cu *slove* nevăzute” (S III, 66). V. și: „În jurul tău misterul cu *slove* negre scris, / Ca-n mine pune golul alăturea de vis” (S I, 112) sau: „Femeie răspândită-n mine / Ca o mireasmă-ntr-o pădure, / Scrisă-n visare ca o *slovă...”* (S I, 116).*Slovă* își mai apropriază înțelesurile adânci și adesea nedeslușite complet ale cărții, ale scrisului, ale graiului, ca taine ale existenței umane: *„Slova* s-a rupt și graiul nu mai poate / Cu bunătatea ta să se întreacă” (*Poeme noi,* 255) sau: „Ca să citesc pe întuneric în paginile ei de foc / Și să zăresc ce mai rămâne ascuns în *slove* și mă-ndeamnă” (*Poeme noi*, 115).

Pururi (învechit și popular) nu apare niciodată doar singur, ci numai în locuțiunea *de-a pururi*, mai des în varianta *de-a pururea,* de obicei ca

determinant verbal: „Flori vechi răsar *de-a pururi* cu vechile lumini” (S I, 108), dar și nominal: „Tu, în hotarul marilor mistere, / Ești ca un semn *de-a pururea* putere...” (S I, 16); „Și cu icoana Dumneaei / A *de-a pururea* Fecioare...” (S I, 224).Locuțiunea marchează insistența, într-un context cu nuanțe pleonastice: „Dar trebuie păcatul să-ți fie și mai greu / De care-mi cerci sfârșitul *de-a pururea mereu”* (*Poeme noi*, 243). Locuțiunea fără sinereza *de-a* fiind tetrasilabică, îi înlesnește poetului încadrarea în metrul și ritmul impuse de vers: „Rămasă *de a pururi*, de-atunci încoa stăpână / Pe negura înfrântă în timpul biruit” (S I, 222).

Zămisli (și reflexiv, *a se zămisli*), notat ca „învechit și regional” de către dicționare, are, la diateza activă, numai sensul figurat „a crea”, intrând într-o bogată serie sinonimică, bine reprezentată în lirica argheziană, care cuprinde, între altele, pe:*a ivi, a isca, a face, a dura, a iscusi, a frământa* (**10**): „De ce te *zămislii* atunci din lut / Și nu-ți lăsai pământul pentru oale ?” (S I, 82); „Ființă *zămislită* cu gândul și visarea” (S III, 10); „Un om de sânge ia din pisc noroi / Și *zămislește* marea lui fantomă...” (S I, 184). Sensul trebuie raportat mai ales la ce spune „cartea din vechi”, la actul biblic al „facerii” omului; astfel se verifică și conotația „primordial” pe care Carmen Vlad o presupune ca intrinsecă la arhaismele care se găsesc în textul liric (**11**): „I-a rupt un os din coaste, ceva, / Și-*a zămislit*-o și pe Eva” (S IV, 216) și: „De ce stârniși țărâna și viu m-*ai zămislit* ?” (S II, 195). Forma reflexivă *a se zămisli* „a lua ființă, a se întrupa” apare rar, traducând mai cu seamă un proces trudnic: „Cela ce încă nu *te-ai zămislit /* Și te târăști prin beznă către soare...” (*Poeme noi*, 71); *„M-am zămislit* ca-n basme cu șapte frunți și șapte / Grumazi și șapte țeste” (S I, 128).

Pravilă „lege, regulament, normă, regulă, obicei, tradiție, datină”. E un arhaism care aparține, ca și *slovă* și *stih*, stratului livresc al vocabularului. Termenul e așezat de poet mai ales în context cu elemente din sfera religiosului: „A luat pildă să trăiască / *Pravila* călugărească” (S IV, 179); și: „Dând și *pravila*-n uitare, / Cum ar fi în postul mare” (*Poeme noi*, 219). La Arghezi, arhaismul devine adesea simbolul interdicției divine și umane, semnificația fiind potențată de sinonime parțiale: „Sunt *pravile* și *dogme* și fără de-ndoială / Nu ți-e iertat...”

Tibișir „cretă”, arhaism recurent mai ales în primele două volume de *Scrieri*. Semnificația de „obiect de scris” este mai puțin frecventă: „Mâzgălii cu *tibișir* / Lemnele din cimitir” (S III, 7). *Tibișirul* este, de obicei, simbolul și instrumentul cu care ni se trasează destinul, de obicei într-un mediu terestru mai puțin prietenos: „Și să privim zigzagul, pe stânci, de *tibișir*, / În care-ți puse pasul fragila mărturie” (I, 57) sau: „Mi-a tras cu *tibișirul* prin râpi și stânci un drum...” (*Poeme noi*, 112). Alteori, e doar

semnul culorii „alb”: „... rotocoale / De spumă albă, ca de *tibișir”* (S II, 267) sau, surprinzător, un element al profanării: „În Sângele și Trupul din potir / Au pus rachiu, săpun și *tibișir”* S II, 203).

Ușure, adjectiv și adverb, e arhaism (**12**), în ciuda „sunetului” său specific arghezian (**13**). Poetul i-a remarcat expresivitatea încă de la conceperea poemului *Testament,* așezându-l apoi adesea la rimă pentru sonoritatea sa aparte: „Am luat ocara și torcând *ușure* / Am pus-o când să-mbie, când să-njure” (S I, 10); „Al finței tale mici de cremene *ușure”* (S I, 81). Expresiv e și în versul următor, la sonoritatea stihului contribuind frecvența și sunetul grav al vocalelor **u** și **î** (**â**): „Învăluit în umbră, el singur să murmùre / *Ușure* ca o frunză, adânc ca o pădure” (S I, 154) sau în contextul unde adjectivul se integrează unui câmp semantic al fragilului și miniaturalului: „Străveziu, *ușure,* horbote, broboade / Lucrul lui, ca scrumul, se sfarmă și cade” (S IV, 161). Pentru poet, *ușure* e, mai cu seamă, simțul tactil: „Cercetător *ușure* și ager, pipăitul” (S III, 84).

Stihie „fenomen al naturii care se manifestă cu o forță irezistibilă, distrugătoare; (poet.) pustietate, sălbăticie”; este simbolul cosmosului necunoscut și atotputernic: „Te iată prins de vânturi. *Stihia* nu te cruță...” (S , 51). E preferată forma de plural: „Pe drumul mut al marilor *stihii”* (S III, 30) pentru rime inedite, dar și plasarea ei în imagini memorabile: „Câte *stihii* senine adânc se zbuciumară / Ca să-ți răsară limpezi icoanele de-afară ?” (S III, 83).

Cu destule apariții contextuale sunt și: *prunc* (S I, 20; *Poeme noi*, 72), *leat* (S II, 246; III, 7; 24; IV, 42); *oștean* (S III, 87; *Poeme noi,* 67; 310; 369); *faur* (S III, 23; 155); *hrisov* (S I, 9; IV, 24; 190); *ornic* (S I, 115); *au* „oare / sau” (S I, 13; 157); *jind* „regret” (S I, 14; III, 122), substantiv care schimbă interpretarea unui text liric arghezian (**14**); *obârși* (S I, 154); *smeri* „a umili (pe cineva)” (S I, 164; 241). Mai puține ocurențe (uneori apariții singulare) cunosc următoarele arhaisme, pentru care nu mai dăm alăturat contextele și locul apariției: *afdăsta, aprod, așijderea, bir, buche, bucoavnă, bun* „strămoș”, *caleașcă, catastif* (în rimă cu dubletul accentual *Iosìf*), *călțun, cătană, ciufut* „om cu toane”, *câști* (**15**), *cocon, columbă, condei, crezământ, curtean, dajdie, danie, dăvânga* „a se mânca, a se roade” (rima realizându-se între...sinonime): „Lemnul i se tot *dăvângă, /* Zugrăveala se *mănâncă”* (S II, 101), *dosădit, firfiric, franc* „leu”, *fruntarie, fur* „hoț”, *gealat, ghinărar, giubea, gloabă* amendă”, *gologan, greș, har, icusar, iertăciune, izvod* „model”, *închinăciune, jilț, județ* „judecată”, *jupân, lăscaie, mișel* „sărac, nevoiaș, de rând”, *moșnean, necum* „cu atât mai mult”, *nemernic* „pribeag, sărman” („Din fundul Mării Moarte până-n bătaia Cloștii / Nu-i nimenea *nemernic* și singur ca Isus”, *Poeme noi,* 121),

norod, obște, obroc, ocină, ocârmui, ohabnic „care nu poate fi înstrăinat”, *ort* „ban”, *osebit, osârdnic, peșchir, pica* „picura”, *poftoreală* „repetiție”, *poftori, proestos* „smerit”, *răspicare, răspunde* „a străbate până la, a ajunge”, *săvârși* „a duce la bun sfârșit”, *sineși* (formă arhaică a pronumelui *sine*), *slavă* (în *slavă Domnului*), *stacoj* „homar”, *suliman, ticălos* „mizerabil”, *zbeg, zgripțor, zlătar*.

Inventarul, chiar succint, care se termină aici, ne permite concluzia că **arhaismul** este, în ciuda numărului mare de texte poetice în care se află „dispersat”, o constantă stilistică a poeziei argheziene, cu mari resurse expresive, mai ales când cumulează și alți indici de apartenență (popular, regional, poetic), justificând aserțiunile lui Carmen Vlad de la începutul acestor pagini.

Note

1. Carmen Vlad, *Conceptul de arhaism,* LR, 1973, nr. 3, p. 184.
2. Ibidem, p. 186-188.
3. Ibidem, p. 189-190.
4. Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică,* București, EȘ, 1972, p. 245.
5. C. Crișan, *Contribuții la cunoașterea limbii și stilului lui T. Arghezi,* LL, 1961, p. 40.
6. Al. Bojin, *Fenomenul arghezian,* București, EDP, 1976, p. 127.
7. Doina Bogdan Dascălu, C. Dascălu, *Varietățile rimei,* LL, 1979, nr. 4.
8. Șerban Cioculescu, *Introducere în poezia lui T. Arghezi,* București, 1971, p. 197.
9. V. cap. *Cuvinte ale vechimii,* la G.I. Tohăneanu, *Arta evocării la Sadoveanu,* Timișoara, Ed. Facla, 1979.
10. D. Radu, *Note privitoare la noțiunea „a crea” în lexicul lui Arghezi,* LR, 1965, nr. 2, p. 233-250.
11. V., *supra,* nota 3.
12. DEX, *s.v.*
13. „Arghezian” l-a simțit și Topârceanu, care-l „așază” la începutul uneia dintre parodiile după poeziile lui Arghezi: „*Ușure,* prin leșia dimineții, / La ceasul când se iscă precupeții, / Am fost lovit în trecere o babă...”
14. V. interpretarea noastră la o argheziană *Melancolie,* în vol. *In honorem magistri Crișu Dascălu,* Timișoara, DPP, 2016, p. 48-49.
15. Greșit, D. Cesereanu (*Arghezi și folclorul,* București, 1966) consideră forma *câștiuri* drept variantă populară pentru *câștiguri*. În realitate e pluralul substantivului *câști* (V. DEX, *s.v.*)

Un italienist bănățean

MIRELA BONCEA

Este vorba de Ilie Trăilă, avocat din Oravița, care și-a dedicat o bună parte a muncii sale problemelor de ortografie a limbii române. El și-a desfășurat activitatea de filolog după 1880, când ofensiva împotriva etimologismului a devenit extrem de virulentă. Adepții fonetismului în ortografia românească au ajuns, în cele din urmă, la soluția extremă a unui „pur-fonetism”. În această tendință se înscrie și concepția lui Ilie Trăilă. El și-a publicat opiniile „în cele mai importante periodice culturale ale vremii, („Transilvania”, „Foaia diecesană”, „Revista școlară” etc.), ele având *un rol decisiv în neutralizarea (în combaterea) recrudescențelor latinizante (și nu numai ortografice) din Banat și Transilvania*” (Oallde 1983: 173-174). Propunerile sale de reformă ortografică au fost adunate în lucrarea *Simplificarea grafici și ortografíi*, apărută în 1899 la Caransebeș, în Tiparul Tipografiei Diecesanei. În același an și în același loc ea a fost reprodusă și în „*Almanach* edat de Reuniunea învĕțătorilor dela școalele confesionale gr.-or. din diecesa Caransebeșului din incidentul adunării generale iubiliare ținute în zilele de 10/22 și 11/23 Septemvrie 1895, cu care ocasiune s'a inaugurat monumentul lui Constantin Diaconoviciu-Loga. Editura Comitetului Reuniunii”.

Activitatea avocatului bănățean, devenit prin forța împrejurărilor un recunoscut specialist în problemele ortografiei limbii române, a fost marcată de două evenimente fundamentale: publicarea de către Titu Maiorescu, în 1866, la Iași, în „Edițiunea și Imprimeria Societății Junimea”, a lucrării fundamentale pentru istoria ortografiei românești, *Despre scrierea limbei române*, republicată apoi în *Critice* din 1874 și 1908, pe de o parte, și ședința Academie Române din 1880, când, în *Raportul* prezentat, Titu Maiorescu face precizarea, devenită apoi loc comun în discuțiile despre ortografie, că „ortografia propusă în proiectul de față este întemeiată pe un fonetism temperat prin necesități etimologice”, în opoziție cu vechea ortografie a Academiei „întemeiată pe un etimologism temperat prin concesii fonetice”. De altfel, încercând să tempereze excesele „fonetiștilor”, Titu Maiorescu spunea răspicat, încă în *Despre scrierea limbei române* că

„el nu este un principiu general și absolut al scrierii române, ci trebuie restrâns în mod esențial”, deoarece „niciun popor nu scrie cum pronunță .și nu pronunță cum scrie” (Maiorescu 1978: 314-315). Ca atare, „Fonetismul nu este un *principiu fundamental* al scrierii, ci este o regulă secundară, supusă adevăratului principiu, care este cel intelectual” (Maiorescu 1978: 331-332).

Referindu-se la etimologism, Ilie Trăilă constată evanescente rațiuni politice izvorâte dintr-un fel de „complex de inferioritae”, scrierea latinizantă având menirea de a recupera oarecare întârziere în recunoașterea latinității noastre, așa încât „ne-am însuflețit (*absit invidia dicto)* de iluzii frumoase, sau, mai bine zis, de utopia, a transforma numai decât și în toată forma pre Român în neaoș Quirit, [...] amăgiți de speranța că latinizându-ne la estrem forma scripturii, lumea și politicește ne va ridica la un rang cu națiunile surori [...]” (p. IV). Dar, precizează el în continuare, „Am avut noi înainte vreme ortografia lui Cipariu și dicționare, ca ale lui Laurian și Maxim și nici o nație surоră n-a venit în extaz de vedenia nouă, nimenea nu și-a pus degetu pe rana sorții fraților de lângă Dunăre și Carpați”. De fapt, în ultimă instanță, „Cultura, virtuțile cetățenești și vitejia câștigă prietenia și frățietatea popoarelor, nu reclamele sarbede de înrudire! Latini suntem și vom fi și de om scrie limba noastră cu hieroglife sau cuneice” (p. IX). Mai mult, „aceste sisteme nu s-au adeverit capabile a deveni avere comună a tuturor stratelor din soțietatea românească, ci înstrăină și înspăimântă poporu de carte, făcându-l să creadă că screrea corectă ar fi un lucru pre care el cu greu îl poate învăța”. În cele din urmă, lingvistic vorbind, „nici sistemul nostru pur etimologic de pie memorie, nici cel eclectic de azi, care nu este alta decât mascarea celui dintâi prin aplicarea diacrizelor, - nu împreună exigențele *ortoepografii,* pentru că nu sunt capabile să acopere perfect și neîndoielnic sunetele după cuprinsu lor tonic (p. VII)[1].

Tot un argument extralingvistic stă, de fapt, și la baza tezei sale despre superioritatea principiului fonetic, al „purfonetismului”, cum spune el, căci „ortografia numai atunci se înalță la valoarea sa adevărată, când și poporu de rând se poate folosi de dânsa în aceeași formă ca și oamenii de litere și o poate practica după reguli simple, logice și pricepute de mintea sa naturală” (p. IV). De altfel, teza ridicării culturale a poporului a fost unul dintre argumentele cruciale extralingvistice care a șubrezit cu totul baza națională a etimologismului. Un moment crucial în această luptă a fost anul 1880 și se datorește academicienilor N. Quintescu și V. Babeș. Aceștia, în

cadrul dezbaterilor din Academia Română în legătură cu cele două principii ortografice s-au pronunțat ferm în favoarea celui fonetic. „Cultura cere o ortografie cât se poate mai simplă, mai firească, prin care cunoștințele să se poată lăți în popor mai cu înlesnire”, a spus primul, iar V. Babeș a fost chiar mai tranșant: „O ortografie este cu atât mai bună, cu cât poate să se răspândească mai lesne în popor, răspândindu-se prin mijlocul ei cultura. O ortografie grea sau muncită ar fi logică, numai doară atunci când o națiune n-ar avea altceva să facă decât a se ocupa cu ortografia. Ortografia este un instrument, iar nu scop. Scopul este lățirea culturei”. Se poate spune că „demersul lui Vincențiu Babeș din 1880 a constituit – după excepționala demonstrație *lingvistică* maioresciană – cel de al doilea moment hotărâtor care a marcat victoria ortografiei fonetice românești” (Oallde 1983: 169-170).

După ce trece în revistă eforturile din alte limbi de a se ajunge la o scriere fonetică și după ce subliniază faptul că „sistemu ce-l practicăm azi în ortografie nu reclamă decât puțină corectură în condiția de unificare a sonurilor derivate și de consecuțiune în scriere” (p. IX), Ilie Trăilă ajunge la concluzia fermă că „Acesta [principiul fonetic] este un ideal în arta scrierii, spre care înăintează omenimea de mii de ani. [...] Și fiindcă o *stenofrafare*, excelsior o *fonografare* a sunetului și a vorbi pe altă bază și mai practică în momentele de față nu ne este imaginabilă, am afirmat și susțin că admiterea simplificării formelor gramaticale conform uzului general și preste tot *adoptarea fonetizmului pur* în ortografie, drept o veritabilă pârghie a culturii noastre, *denotă progres*” (p. XIII).

Din perspectiva ortografiei limbii italiene Ilie Trăilă propune eliminarea *cratimei* și a *apostrofului,* fără discriminare (Oallde 1983: 173). Aceasta presupune o scriere aglutinată a unor părți de vorbire, de regulă neaccentuate. De subliniat faptul că el aplică acest tip de ortografie, în mod sistematic, doar în *Prefațiunea* la volumul amintit, în textul propriu-zis al lucrării aceste norme fiind ignorate. Ne vom opri în cele ce urmează asupra ortografiei *pronumelui personal și reflexiv*.

În primul rând este vorba de plasamentul acestora anterior auxiliarului de perfect compus:

pers. I sg.: *De aceea* ***mam*** *decis a scoate broșurica aceasta* (p. IV);
Învățători[i] ... ***mau*** *priceput (p. IV);*

pers. a II-a sg. [calea aceasta] ***ia*** *păstrat unitatea fonetici[i] și a gramatici[i]* (p. VII)

pers. I pl.: ***neam*** *însuflețit de iluzii frumoase* (p. IV);
după cum **nea** *dat Provedința rostu și portu* (p. IV);
neau *izbit departe de vulg (p. IV);*

pers. a III-a pl.: *observațiunile ce* **leam** *cules în decursu anilor și* ***leam*** *dat espresiune* (p. III).
Că de ce nam urmat nici eu în toate proiectelor ce ***leam*** *făcut (p. XII)*;

pron. reflexiv: *limba noastră a apucat această direcțiune și* ***șia*** *întocmit și gramatecă pe coarda aceasta* (p. V);
Abandonarea formi gramaticale [...] ***sa*** *generalizat la totalitatea Românilor* (p. V).

Aceeași situație și la condițional-optativ și, mai rar, la conjunctiv:

pron. pers.: *Accentuarea în scrisoare [...] nu o putem încunjura, oricît* ***neam*** *feri de ea* (p. V);
Credința [...] că numai aceste ***iar*** *da limbi[i] noastre timbru latinității, e o naivitate* (p. VIII);

pron. reflexiv: *prin aplicarea prea expeditivă a accentelor la finea cuvîntului* ***sar*** *delătura orice dubietate în înțeles* (p. V).
Cetitoru inteligent va ști ***săș*** *aleagă dintrînsu ce este de ales* (p. XII).

Mai rar se întâlnește postpunerea pronumelui personal pe lângă verbul regent:

Nu mai fantaza Române de etimologie, ci ***laso*** *în știrea lui Dumnezeu* (p. VIII).

Frecventă este, în schimb, postpunerea la gerunziu:

pers. a III-a sg. *înstrăină și înspăimântă poporu de carte,* ***făcândul*** *să creadă că scrierea corectă, ar fi un lucru, pe care el cu greu îl poate învăța* (p. VII);

pers. I pl. *amăgiți de speranța că* ***latinizîndune*** *la estrem forma scripturi[i] ne va ridica la un rang cu națiunile surori* (p. IV);

pers. a III-a pl. *întonarea finalelor și a penultimilor înfluințază și dirigă prozodia cuvintelor,* ***dîndule*** *înțeles diferit* (V).

O altă normă prevede eliminarea **apostrofului** la forma negativă a verbului:

pers. I sg. ***nam*** *de observat alta, decât că am fost silit să premit această temă* (p. V);

pers. a III-a sg. *nici o nație surоră* **na** *venit în extaz de vedenia nouă* (p. IX);

no *să ise permită intrarea în alfabetul nostru* (p. X);

pers. a III-a pl. *gramatiști[i] fie că* ***nau*** *aflat de vrednică elucrubațiunea mea [...], fie că nau buturit încă preste ea* (p. IV).

De asemenea la pronumele reflexiv urmat de auxiliarul perfectului compus, de regulă la persoanele a III-a singular și plural:

pers. a III-a sg. *spre ajungerea scopului, pentru care* ***sa*** *făcut propriamente invențiunea scripturi[i]* (p. IV);

nu mi ***sa*** *dat prileju, să reflectez* (p. IV);

pers. a III-a pl. *Învățători[i] [...]* ***sau*** *alăturat la vederile mele* (p. IV);

gramatiști[I] nu ***sau*** *pronunțat de loc* (p. IV);

aceste sisteme nu ***sau*** *adeverit capabile a deveni avere comună* (p. VII).

În cazuri rare, pronumele personal apare aglutinat negației:

de ce să ***nul*** adoptăm [fonetismul] *dară și noi* (p. VIII).

Fenomenul apare, sporadic, și la relativul *ce* urmat de pronume personal:

prejudiții și îndătinări, ***cel*** *robesc pe om prin uz îndelungat* (p. XIII).

Replicând, fără a se referi explicit la limba italiană, așa cum o face, invocând „metoda italiană” atunci când discută „schimbarea consoanelor *c* și *g*, în *ce, ci* și *ge, gi* și restituirea sunetelor prin formula *che-chi, ghe-ghi”* (p. 27), replicând așadar celor care i-au reproșat renunțarea la cratimă și apostrof în favoarea contragerii, Ilie Trăilă aduce următoarele justificări, pe care le redăm în ortografia preconizată de el:: „Mi sa mai făcut obiecțiune strașnică la contragerea în scriere a pronumelor și particulelor cu cuvintele următoare sau premergătoare, după cum se contrag în graiu viu („sa dus”,

„lam văzut”, „mi bine”, „ochiumi ride”, „făcîndumise”, „astăzi”, „cîtuș de cît”, „totodată” și altele) pe motivu, că dacă se omit semnele analitice (tireu și apostrofu), asta iar face greutate instructorului în gramatică și chiar cetitorului.

Aș! Că doară toate limbile vii și moarte au cuvinte contrase. Cum se pot analiza acelea? Dar să se pună în cumpănă cîștigu scriitorului față de greutatea analitici, de carea numai copii în școală se mai ocupă spre marea pagubă a liberi cugetări.

Cetitoru, după puțină îndatinare respective *desvațare* dela metodu cel vechi, nu se va mai împedecade nici o dubietate în senz, precum nu se împedecănici auditoru la auzu graiului viu, pentrucă omu nici odată nu pricepe construcția și nu cuprinde înțelesu lanțului de cuvinte din frază, ci trebue să aștepte pînăce aude vorba finală și uneori chiar accentu, tonul final al ziceri” (p. XI-XII).

Sistemul ortografic al lui Ilie Trăilă a fost dezbătut în perioada 1896-1899 în adunările învățătorești și a fost publicat, după cum am văzut, „în cele mai importante periodice culturale ale vremii”: „Transilvania”, „Foaia diecesană”, „Revista școlară” și altele. „Gramatiștii” însă nu i-au acceptat propunerile sau, pur și simplu, le-au ignorat, ceea ce i-a produs autorului lor o profundă mâhnire. Dacă învățătorii s-au alăturat vederilor sale, „Partea cea maii mare însă și spețial gramatiști nu sau pronunțat de loc, fie, că naŭ aflat de vrednică lucrubațiunea mea, pentru a se ocupá de dînsa, fie, că naŭ buturit încă preste ea în revistele „Transilvania” și Foaea Diecesană” din 1898” (p. IV). În ciuda acestui fapt, sistemul său „a avut, în anii '90 ai secolului trecut, *un rol decisiv în neutralizarea (în combaterea) recrudescențelor latinizante (și nu numai ortografice)din Banat și Transilvania.* [...]”. Mai trebuie subliniat faptul că, *„deși ar fi putut s-o facă*, bănățenii (învățătorii, intelectualii, în genere) n-au adoptat totuși „sistemul” lui Ilie Trăilă, *din rațiuni de solidaritate culturală cu toți românii*. Singurele sisteme ortografice, în vigoare în Banat, au fost, mereu, sistemele academice” (Oallde 1983: 173-174, sublinierile aparțin autorului).

Note:

1. Citatele sunt date după textul din volumul publicat separat (v. *supra*) Am adaptat scrierea la normele ortografice actuale, păstrând însă anumite structuri morfo-lexicale specifice timpului sau autorului, mai cu seamă cele din exemplele ilustrative.

Bibliografie

Draica 2010	Dumitru Draica, *Contribuții la istoria ortografiei românești*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca.
ILR 1978	*Istoria lingvisticii românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București (Coordonator: acad. Iorgu Iordan).
Maiorescu 1978	Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. Studiu introductiv de Eugen Todoran, București.
Oallde 1983	Petru Oallde, *Lupta pentru limbă românească, în Banat. Apărarea și afirmarea limbii române, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Editura Facla, Timișoara.
Șuteu 1976	Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, Editura Academiei R. S. R., București.

Parentingul: limbaj și atitudine

VOICA RADU-CĂLUGĂRU
Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad

Cuvinte-cheie: *împrumut lexical, globalizare, valori tradiționale, parenting, societate, mentalități*

Fenomenul *parenting* este de dată recentă în societatea românească, se răspândește rapid în spațiul virtual și prinde contur în diferite forme de educare a părinților contemporani, care se concretizează în cursuri, seminare, workshopuri menite să ajute aspirantul la titulatura de părinte modern să se dezbare de stereotipiile de educație preluate de la generațiile anterioare și, inclusiv, de propriile pulsiuni manifestate inerent în relația cu familia, copilul.

Din punct de vedere lingvistic, cuvântul *parenting* are statut de anglicism, împrumut recent în limba română, neconsemnat în dicționarele limbii române. Filiera pe care pătrunde în lexicul nostru nu este clarificatoare în privința priorității studiilor de psihologie ale școlii americane sau ale celei europene. Cert este că fenomenul *parenting* este adoptat odată cu termenul, deschizând câmpul unei dispute între mentalități conservatoare *versus* noile tendințe din tot ceea ce desemnează dezvoltare personală. Așadar, termenul înlesnește pătrunderea unor valori și repere noi din Europa și de dincolo de Ocean în cultura română. Se declanșează un întreg proces de reașezare a conceptului de educație parentală din cultura noastră pe principii noi.

Dicționarele limbii engleze consemnează:

*parenting*noun, *par·ent·ing* | *\ˈper-ən-tiŋ*

1. the raising of a child by its parents
2. the act or process of becoming a parent
3. the taking care of someone in the manner of a parent.

Sinonime în limba engleză: *parenthood.*[1]

Oxford Dictionary înregistrează:

The activity of bringing up a child as a parent.

‘the many sides of modern parenting’ Sauca determinant *‘he's such a great father and gives me parenting tips’*[2].

[1]https://www.merriam-webster.com/dictionary/parenting

Iar *Cambridge Dictionary*:

parenting, noun, UK: the raising of children and all the responsibilities and activities that are involved in it.

Cambridge Dictionary mai identifică și sintagma *authoritarian parenting* (de ex: This same pattern held for *authoritarian parenting,* but the interaction effect was not significant for this one measure of family functioning from *Cambridge English Corpus*)[3].

Din analiza definițiilor date de dicționarele limbii engleze, observăm că, în special Webster *Dictionary* și *Oxford Dictionary* menționează pentru *parenting,* alături de înțelesul de „creșterea unui copil de către proprii părinți" sau „procesul de a deveni părinte" și pe cel de „a avea grijă de cineva în maniera unui părinte" sau „multiplele aspecte ale educației parentale moderne".

Authoritarian parenting și *positive parenting,* două sintagme care defines concept opuse de educație parentală, sunt calchiate în limba română prin *parenting autoritar* sau *parenting traditional*, respective *parenting pozitiv*. *Parentingul autoritar* este asociat valorilor tradiționale ale societății noastre, în timp ce *parentingul pozitiv* este cel menit să recalibreze anumite atitudini ce sunt considerate în literatura de specialitate sursă a erorilor educaționale. *Parentingul pozitiv* este definit ca educație parentală care pornește de la convingerea că orice copil se naște bun, cu un potențial afectiv-emoțional care trebuie apreciat și adus la lumină într-un mod benefic. De asemenea, *parentingul pozitiv* se detașează de ceea ce este numit *parenting permisiv*:

Positive Parenting is an idea based on the assumption that all children are born good, are altruistic and desire to do the right thing. Knowing that, we can teach and discipline them without breaking their spirit. Once you understand the logic behind your child's misbehavior you can then correct their mistaken belief about how to feel loved, powerful and valued in the world. Positive Parenting teaches discipline that builds your child's self-esteem, while at the same time correcting their misbehavior. With a relationship built on trust and mutual respect, you will retain a positive influence with your child through their teen years and into adulthood.[4]

Fenomenul parenting declanșat în spațiul nostru se află în opoziție cu *fenomenul antiparenting,* care nu se poziționează împotriva educației

---

[2]https://en.oxforddictionaries.com/definition/parenting
[3]https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/parenting
[4]Vezi Debbie Godfrey, *Positive Parenting* pe https://positiveparenting.com/

parentale, așa cum ar sugera forma construită cu ajutorul prefixului *anti-*, ci împotriva ideologiei globalizante care propune o formulă unică pentru educarea copiilor, negând părinților dreptul de a-și educa copiii în funcție de convingerile proprii.

Termenul *antiparenting* este lansat prin lucrarea Ierom. Savatie Baștovoi, *Antiparenting. Sensul pierdut al paternității*, care devine manifest al celor care îmbrățișează tipul de educație centrată pevalorile credinței creștin-ortodoxe. Autorul definește *antiparentingul* ca pe „ceva ce ține loc de *parenting*”, iar *parentingul* îl definește după cum urmează:

Un om cu mare capacitate de adaptare este un om care poate lucra orice, oriunde, cu oricine, chiar și atunci cînd lucrul pe care îl face nu îi aduce nici o împlinire, cînd este în contradicție cu principiile sale, aspirațiile sale, voința sa. Adaptarea începe de la naștere, de aceea avem astăzi o intrare atît de agresivă în educația copiilor de până la trei ani, fapt care nu s-a mai întîmplat nicăieri în lume de la începutul istoriei.

***Parentingul** este un fenomen artificial, susținut politic și marketologic, cu scopul de a crea viitori oameni «adaptați», fără idei personale, fără credință, fără năzuințe, fără rădăcini.*[5]

Autorul a stârnit în spatial virtual și nu numai o serie de atitudini menite să îl contrazică, după ce acesta și-a exprimat tranșant opiniile pe *Facebook* și în carte, demontând ideologia care se află, în opinia sa, la baza majorității curentelor de *parenting*.

Inițial, cele două curente *parenting* și *antiparenting* par să preocupe doar o parte a societății românești, activă în spațiul virtual, pe *bloguri* și pe *Facebook*, care se coagulează în jurul celor doi poli, educație tradițională centrată pe valori creștine– educație globalizantă centrată pe diversitate și pe relativizarea valorilor. Un exemplu în acest sens, elocvent pentru modul în care tinerii părinți încearcă să se definească și să își stabilească o poziție față de fenomen, ne este oferit de următorul extras:

*Ce înseamnă **parentingul** și de ce împarte părinții în tabere adverse?*

*În ultimii ani, s-a conturat tot mai coerent un curent de educație familială, emoțională și de creștere a copiilor asumat, conștient și informat. Este ceea ce am convenit cu toții să numim **parenting**, aducând sub umbrela acestui termen preluat din engleză cam orice înseamnă interes pentru o relație părinte-copil benefică ambelor părți. Dar ce înseamnă parentingul?*

---

[5]https://stiripentruviata.ro/antiparenting-parintele-savatie-bastovoi-despre

În mod firesc și adesea oportun, s-au formulat concomitent mai multe direcții de critică acerbă la adresa fenomenului de ***parenting****. În cele ce urmează, încerc să (îmi) deslușesc numai câteva dintre aceste critici pentru liniștea personală și, sper, și pentru liniștea cititorilor.*[6]

Interesant este că autoarea fragmentului citat mai sus stabilește și o tipologie a părinților în funcție de cum se raportează aceștia la fenomenul *parenting*. Astfel, aceasta distinge: *atotștiutorii, scepticii neputincioși, patriarhii* și *hipsterii*. Etichetele asociate diverselor grupuri, indivizi nu sunt menite să clarifice fenomenul, ci să situeze *parentingul* deasupra oricăror opinii.

Pe *bebeblog*, sunt inițiate discuții de grup care continuă în jurul relativizării valorilor, lansând diferite concepte și tipuri de *parenting,* care generează atitudini și aduc în limba română elemente lexicale noi de origine engleză. Aici se vorbește despre *parentingul românesc* ca despre o entitate distinctă care urmărește păstrarea valorilor familiei și respectul față de părinți.

Controversele legate de educația parentală depășesc la un moment dat nivelul *blogurilor* și trec într-un registru mai înalt și anume cel juridic. În urma publicării spre consultare, în iunie 2018, de către Ministerul Educatiei Naționale (MEN) a *Strategiei naționale de educație parentală 2018-2025*, se conturează opinii ale juriștilor și specialiștilor în domeniu care consideră proiectul ca fiind un document ideologic care uniformizează societatea, impunând anumite valori în maniera regimurilor totalitare:

Scopul strategiei

Parcurgând textul realizăm că «educația parentală» nu este altceva decât o formă de îndoctrinare deghizată și perversă a copiilor de către stat. Prin aceasta, nu părinții sunt cei vizați în mod direct, ci copiii acestora, noua generație, căreia se dorește a i se întipări cu forța, în minte și în inimă, ideile și valorile marxismului cultural privind familia: «modificarea convingerilor, atitudinilor şi comportamentelor părinților conduce la modificarea comportamentelor copiilor» (§ 3). Perversitatea acestei strategii este cu atât mai mare cu cât cei care sunt chemați să procedeze la această inginerie socială asupra copiilor sunt proprii lor părinți, aceia care au datoria și dreptul de a-i educa, adică de a-i ajuta să se dezvolte integral ca oameni, să devina ceea ce sunt şi pentru ceea ce aceștia au fost creați. Este de fapt o privare a părinților de dreptul acestora de a-și educa

[6]https://www.totuldespremame.ro/tu-mama/psihologie/ce-inseamna-parentingul-si-de-ce-unii-il-urasc-altii-il-iubesc-si-altii-il-folosesc

copiii conform concepțiilor lor filozofice și religioase, creându-le doar impresia exercițiului acestui drept.[7] (Andreea Popescu, *Educația parentală, o formă de îndoctrinare deghizată și perversă a copiilor de către stat*)

Pornind de la același proiect al *Strategiei naționale de educație parentală 2018-2025*, unii comentatori susțin că ideologia proiectului are în vedere modificarea conceptului de familie tradițională din România, asigurarea instrumentelor necesare și crearea cadrului favorabil pentru modelarea indivizilor în acest spirit:

Motivul acestei strategii: rezolvarea problemelor educaționale a copiilor din România. Soluția? Implementarea unui sistem național de educare a părinților şi implicit a copiilor. Totul sună bine, până la viziunea centrală ce se desprinde din strategie: o NOUĂ concepție despre FAMILIE şi valorile ce urmează a fi transmise către părinți şi copii. Documentul sugerează că toate problemele existente sunt generate de o viziune actuală eronată, o educație greşită, ce trebuie eradicată, urmând a fundamenta FAMILIA pe un nou set de valori şi principii. (Vasile Cristian Lungu, a *Strategia națională de educație parentală 2018-2025 – Cel mai mare experiment social de creare a omului nou în România*)[8]

Din punct de vedere strict lingvistic, remarcăm prezența împrumutului în limba română, care deși este foarte recent, cunoaște o frecvență destul de ridicată, mai ales în rândul vorbitorilor tineri din mediul urban, cu un anumit nivel de educație. Observăm o tendință de adaptare în plan morfologic prin formele articulate cu articol hotărât (*parentingul*), existența formelor calchiate după model englezesc (*parenting autoritar, parenting tradițional, parenting pozitiv*) și o creație lexicală nouă *antiparenting*, generată de un fenomen născut numai în spațiul românesc și anume, fenomenul *antiparenting.*

Împrumutul aduce cu sine realitatea unui fenomen social care ne deschide perspectiva spre aspecte ce țin de domeniul sociolingvisticii sau al psiholingvisticii, întrucât *parentingul* înseamnă *limbă* și *emoție*.

Bibliografie

DEX, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

[7]https://www.juridice.ro/588636/educatia-parentala-o-forma-de-indoctrinare
[8]https://adevarul.ro/news/societate/strategia-nationala-educatie-parentala-2

DOOM², *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
DSL, *Dicționar de ştiințe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira, 2001.
Concise Oxford English Dictionary, Oxford University Press, 2004, U.K.
MDN, Marcu, Florin, Marele *Dicționar de Neologisme,* Bucureşti, Editura Saeculum Vizual, 2006.
Radu, Voica, *Limba română şi globalizarea*, Bucureşti, Editura Palimpsest, 2013.
Radu, Voica, *Subculture versus Macro Culture: Hipster Language*, în JHSS,Volume VI, No. 2 (12)/2015

Dexonlinehttps://dexonline.ro/
*Cambridge Dictionary*https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/parenting
*Online Etymology Dictionary*http://www.etymonline.com/
*Oxford Dictionary*http://www.oxforddictionaries.com/
Urban Dictionary http://www.urbandictionary.com/
*Webster Dictionary*www.merriam webster.com/https://positiveparenting.com/
https://stiripentruviata.ro/antiparenting-parintele-savatie-bastovoi-despre
https://www.totuldespremame.ro/tu-mama/psihologie/ce-inseamna-parentingul-si-de-ce-unii-il-urasc-altii-il-iubesc-si-altii-il-folosesc
https://www.juridice.ro/588636/educatia-parentala-o-forma-de-indoctrinarehttps://adevarul.ro/news/societate/strategia-nationala-educatie-parentala-2

Rezumat

Fenomenul împrumuturilor din limba engleză în limba română nu este un proces încheiat, mai ales în condițiile în care vorbim despre fenomene sociale cu impact în plan lingvistic. Fenomenul social care prezintă interes în studiul de față este cel al *parentingului*, care în plan lexical aduce o terminologie nouă, iar în plan cultural a generat controverse până la crearea unui fenomen de opoziție, cel al *antiparentingului*. În cadrul analizei lingvistice, desluşim astfel o serie de elemente ce țin de specificitatea spațiului nostru cultural, de reflexele noastre culturale, ce ne individualizează în plan spiritual şi cultural.

Nicolae Mavrocordat, romancier

VALY CEIA
Universitatea de Vest din Timișoara
valy.ceia@e-uvt.ro

Împărțit mereu „între grijile domniei și preocupările literare” (Dinu 2011: 405), domnitorul Nicolae Mavrocordat, preiluminist, este un conducător modern, ce respinge comoditatea unei existențe vegetative. Stârnind elogii privitoare la educația sa rafinată, pasionat bibliofil, pătimaș cititor, domnitorul era cunoscător al limbilor clasice și orientale, dar și al celor moderne (Bouchard 2006: 70-72).Romanul *Răgazurile lui Filotheos (Filotéou Párerga),* abia de curând tradus și în limba română,devine un binevenit spațiu de desfășurare a erudiției cărturărești și a eleganței stilistice. Nu sunt, însă, doar acestea însemnele romanești majore.

Domnitorul-scriitor se manifestă ca un veritabil constructor de lumi. Cartografierea unei patrii în care cei patru stâlpi ai edificiului sunt virtutea, cunoașterea, libertatea, iubirea constituie linia ordonatoare a scrierii. Într-o construcție modernă, opera lui Mavrocordat escaladează tipare consacrate, structura și problematica scrierii iscând ezitări în încadrarea sa: „un soi de roman” (v., e.g., Mavrocordat 2015: 50-56). Inventivitatea auctorială, alimentată în egală măsură de literatura antică și de cea modernă, conferă textului romanesc rolul de liant între lumea dezlănțuită a societății contemporane și a idealurilor care îi ordonează și îi conduc domnitorului planurile gândirii; fiindcă „resursa filosofică cea mai bogată pentru explorarea ideilor despre sens e literatura” (Grayling 2009: 74).

În ce mod se derulează narațiunea? Topica exordială laolaltă cu cea a modestiei pornesc un mecanism alimentat de curiozitate, motorul descoperirii, așa cum gânditorii elini de mult descifraseră, element care dinamitează permanent orice amorțire spirituală, orice lentoare textuală. Curiozitatea eroilor romanești (mecanism ce stârnește, potrivit paradigmei bergsoniene, un bulgăre de zăpadă) are în sine sugestia pregnantă a *Metamorfozelor* lui Apuleius; nu doar febrila curiozitate alimentează această apropiere, ci întreg tabloul inițial emană un aer familiar. Între două limite temporale, identificate literar, perioada când „m-am lăsat împins pe de-a-ntregul de-un zel nebun înspre simțul de perfecțiune al anticilor” (Mavrocordat 2015: 75) și „prețioasele scrieri ale autorilor moderni” (*ibidem*: 87), scriitorul responsabil își reprimă elanul auctorial: „neputând ciripi asemenea unei privighe-

tori, n-am vrut să imit trilul necizelat și palavragiu al rândunicii” (*ibidem*: 75). Numai gureșia seacă a altora, precum și conștiința faptului că „prin discursuri – tot atât cât și prin parale – se scoate la vânzare tot ceea ce este bun și frumos în viață!” (*ibidem*) îl îndeamnă să scrie. Autorul nu se sfiește atunci să-și „cânte palinodia” (*ibidem*), cum ne mărturisește. Abandonând tăcerea,scriitorul dă viață literară idealurilor sale.

Romanul dezvăluie cu percutanță un domnitor neliniștit, ale cărui acțiuni vizionare sunt contrabalansate de o permanentă reflexivitate asupra instanțelor existențiale. Pentru cel însetat de cunoaștere, visând înălțarea omului, orice răgaz e neliniște; răgazul exterior este permanent contra-balansat de frământarea interioară. Erasmus din Rotherdam îl citează, în *Institutio principis christiani,*pe Cicero, cu exemplul celebru al lui Scipio, care, mărturisește, niciodată nu e mai puțin singur decât atunci când pare că e singur. Contrariind prin formularea ei paradoxală – dar precum știm, paradoxul e modalitatea de edificare a celor mai adânci realități –, imaginea e un loc comun al individului responsabil, mereu preocupat de ființa sa și a lumii; atare singurătate fertilă însuflețește și dă aripi romanului mavrocorda-tian însuși. Actualizarea trecutului, la care procedează cu reverență autorul, asimilarea spiritualității creatoare în întregime devine un imperativ existențial și literar, adevăr viu și în universul romanesc. Deși se abandonează în teritoriul plin de palpitul existenței dezlănțuite a modernilor, scriitorul se raportează obligatoriu, constant, la cei vechi. Această condiție majoră a devenirii înalte se regăsește concrescută în romanul domnitorului.

Iau un exemplu, emblematic pentru întregul textului: imaginea vieții omenești văzute ca un drum pe mare. În secvența ce se constituie într-o apologie a lui Thales, se ajunge în acest punct: „implicarea în viața politică vine de obicei atunci când ești în floarea vârstei și te lași purtat de o nemăsurată iubire pentru glorie; însă, după ce te-ai lovit de un colț de stâncă și ai fost la un pas de naufragiu, îi închini bucuros Divinității, drept răsplată pentru salvarea ta, viitoarea contemplare a lucrurilor divine și omenești, pentru a-i putea urmări de-acolo, ca dintr-un post de observație, pe aceia care sunt amarnic purtați de valurile agitate ale vieții; și îi urmărești plin de compasiune, fără a interveni în favoarea vreunui seamăn aflat la necaz, dar încercând, pe cât se poate, să-i alini durerea” (Mavrocordat 2015: 133). Curtius explorase deja forța acestei imagini întâlnite la Lucretius (*De rerum natura* II: 1-4). Decriptarea ei de către Starobinski, într-un întreg capitol din *Textul și interpretul*, denumit chiar prin recursul la cel de-al doilea emistih al hexametrului lucrețian – „...Alterius spectare laborem”, cu subtitlul *Maldoror pe țărm* –, conferă adâncimea interpretativă adecvată unei discuții literare, în primă instanță, glisând înspre ideea individului insensibil,

egotist, ce asistă impasibil la suferințele celuilalt. Punând față în față modelul latin cu cel din *Les chants de Maldoror* a contelui de Lautréamont, Starobinski ne propune să „încercăm a repera, atunci când putem, modelele batjocorite, pentru a vedea mai bine cum operează distanțarea, variația, diferența” (Starobinski 1985: 458). Relația decelată, invectivă – palinodie, instituie una dintre direcțiile generând sens în întreaga literatură și schițează totodată, și în acest loc, mecanismele care unesc în adânc și, simultan, îndepărtează viziunile artistice unele de altele. E un proces dinamic pe care ne lasă a-l intui neîncetat romanul mavrocordatian.

Indiciu major pentru latențele uberale ale textului e chiar zugrăvirea grădinii unde, într-o actualizarea banchetului platonician (Mavrocordat 2015: 85 *ssq*), îi descoperim reuniți pe eroii romanești. Amploarea descripției, configurată din volute stilistice încărcate de seninătate „existențială”, ce tinde să evoce un spațiu adamic, nu poate trece neobservată lectorului. Ba chiar această redundanță e menită a ne atrage luarea-aminte, de cumva riscă totuși să scape atenției noastre; fiindcă, după ce asistăm la câteva pagini în care grădina e zugrăvită cu o minuție jinduind exhaustivitatea, o evadare narativă apologetică pare a curma reprezentarea ce riscă să devină oțioasă. Înșiruirea calităților sultanului, Ahmed al III-lea, contrabalansează amploarea descriptivă anterioară. Apologia sultanului, așa cum apare în primele pagini romanești, însumează calitățile expuse de către Erasmus din Rotherdam/ Desiderius Erasmus în *Institutio principis Christiani*; mai mult, Mavrocordat însuși se manifestă drept principele ce, *mutatis mutandis*, e vrednic de acel elogiu.

Până să apucăm să ne reorientăm în spațiul textului, admirând împreună cu Filotheos personalitatea sultanului, scriitorul revine, însă, și nu pentru încă o tușă, ci pentru încă o multitudine de cadre, menite să întregească tabloul grădinii paradisiace, cu sugestia irepresibilă că aceasta constituie un element nodal în configurarea discursului ideatic. Eludez aici o interpretare oțioasă ea însăși. În schimb, trebuie reliefat faptul că, prin identificarea elementelor generatoare de sens, simbolistica asociată grădinii se pliază perfect pe imaginea celei descrise de către scriitor: „Grădina apare adesea în visuri ca o expresie fericită a unei dorințe eliberate de orice anxietate. Este locul creșterii, al cultivării fenomenelor vitale și interioare. Succesiunea anotimpurilor se făptuiește acolo prin forme ordonate... Viața și bogăția ei devin vizibile în chipul cel mai minunat. Zidul grădinii ocrotește forțele interne care înfloresc... Nu se pătrunde în grădină decât printr-o poartă strâmtă. Visătorul este adesea obligat să caute această deschidere dând ocol zidului. Este expresia figurată a unei evoluții psihice destul de lungi, ajunsă la o mare bogăție interioară... Această grădină poate

să fie alegoria sinelui când în mijlocul ei se află un pom mare sau o fântână” (Chevalier, Gheerbrant *et alii* 1995: *s.v.*).

Trasând firele narațiunii cu evident talent literar, Filotheos, unicul povestitor, ce conduce și discuțiile și acțiunea, e bine conturat psihologic, cu vie curiozitate, erudit ce se slujește dibace (și) de armele ironiei. Îl întâlnim aşezat împreună cu prietenii săi într-o grădină (spațiu intermediar între realitate şi ficțiune, dar mereu *între două lumi* se află cartea în întregul ei). Unul dintre cei prezenți, purtând veşminte persane, e arestat de câțiva ofițeri otomani (nu se ştie din ce pricină, dar perspectiva deschisă caracterizează întregul roman) şi astfel avem prilejul să descoperim, prin contrast cu erudiții aleşi din grădină (Grecul – văzut ca autoportret al lui Nicolae Mavrocordat, Francezul, Englezul), o serie de personaje din închisoare, cu nimic mai puțin interesante (de exemplu, un egiptean alchimist care înșelase otomanii vânzându-le aur falsificat). Povestea e fragmentară, încheierea, nelămurită. Tovarăşii alături de care Filotheos discută mentalitatea, ştiința şi învățământul „luminatei Europe” aparțin diasporei din Constantinopol, sunt intelectuali pasionați de clasicismul elen şi de valorile spirituale creştine, însă, nu mai puțin, aderă la ideile iluminismului şi reflectă puternic germenii unor aspirații sociale noi. Adevărat eclectic, Filotheos îi comentează pe Aristotel, pe Platon, pe Demonsthenes, pe Cicero, pe Diogenes Laertios (adaptând cele scrise de acesta despre Thales sau Solon), elogiază „purele miresme” artistice inspirate din Homer, Pindar, Herodot, Euripide şi Xenophon etc., vorbind pe larg, de asemenea, şi despre La Rochefoucauld, Macchiavelli (notațiile numeroase scrise în italiană pe ediția din 1726 a *Operelor* lui Machiavelli atestă afilierea spirituală),Montaigne, Bacon – de care se simte atras în chip special: „m-am îndreptat cu sârg spre cărțile preaînțeleptului Bacon. Nici nu găsesc cuvinte potrivite să-l laud îndeajuns [...] pentru precizia sa în disecarea şi, ca să spun aşa, sondarea naturii, priceperea sa într-ale politicii, precum şi pentru înțelegerea sa inteligentă, onestă, integră şi adevărată a eticii” (Mavrocordat 2015: 127). Dialogul la care participă implicați şi francezul, englezul sau italianul pune în dezbatere idei dintre cele mai variate: libertatea femeii, moravurile, pasiunile şi caracterele, dragostea, ateismul, superstițiile, blândețea, asprimea, interpretarea justă a motivelor şi acțiunilor omeneşti, chibzuința. Avem astfel panorama unui text în care sunt concatenate subiecte variate, dinamizate, la rându-le, de conceptele-reper – virtutea, libertatea, cunoașterea – ce-l configurează axiologic. Individul nu e angajat doar într-o construcție socială a realității, ci în același timp rolul său este cel de a găsi şi de a conferi un sens realității (Nicolescu, Camus 2001: 42). Dar, spun neîncetat chiar scrierile lui Nicolae Mavrocordat, realitatea

vieții noastre individuale îşi estompează pulsiunile individualiste şi dobândeşte sens deplin şi valoare numai în măsura în care e dedicată cetății şi comunității. Revoluția interioară transformă viața noastră individuală şi socială într-un act atât estetic, cât şi etic: actul dezvăluirii dimensiunii poetice a existenței (Nicolescu 1999: 165-170). Dacă articularea sa teoretică este nouă, ideea nu este nouă, însă, în planul conştiinței, așa precum ne spune (și) opera, dar, în destulă măsură, și viața lui Nicolae Mavrocordat.

Așezat pe granițe, felurite, precum succinta mea incursiune exploratorie o sugerează, *Răgazurile lui Filotheos* transcende fiecare dintre teritoriile interpretării literare, depășindu-le prin aglutinare. Jinduind, întocmai lui Francis Bacon, al cărui admirator este, la o nouă Atlantidă, utopia mavrocordatiană – precum se știe, în Iluminism utopia va deveni un gen literar în sine – este totuși tangentă lumii noastre. Amalgamând povești, întâmplări, stiluri, urmărit permanent de învederarea acestei idei, despre o atare utopie vorbește și Nicolae Mavrocordat. Visul său este/ ar trebui să fie al omului, căci, înainte de a se cuceri prin fapte, lumea se construiește prin vise. „Marea misiune a Utopiei este de a face loc posibilului ca opus unei acceptări pasive a stărilor de lucruri existente în prezent. Ea este gândire simbolică, aceea care învinge inerția naturală a omului și-l dotează cu o nouă aptitudine, aptitudinea de a remodela continuu universul său uman" (Cassirer 1994: 92).

Bibliografie

Bouchard, Jacques, 2006: *Nicolae Mavrocordat, domn și cărturar al Iluminismului timpuriu (1680-1730),* Traducere din limba franceză și neogreacă de Elena Lazăr, Cu un cuvânt înainte al autorului, București, Editura Omonia.

Bruno, Giordano, Erasmus, Desiderius, 2015: *Panegiric pentru Filip,* Traducere din limba latină, note și indici de Ioana Costa, Oradea, Editura Ratio et Revelatio.

Cassirer, Ernst, 1994: *Eseu despre om. O introducere în istoria filozofiei umane,* Traducere de Constantin Coşman, Bucureşti, Humanitas.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, 1995: Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere. Volumul 2.E-O, Bucureşti, Editura Artemis.

Ciorănescu, Alexandru, 1996: *Viitorul trecutului. Utopie şi literatură*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.

Danielopolu-Papacostea, Cornelia, 1983: *Literatura în limba greacă din Principatele Române în secolul al XVIII-lea*, București, Minerva.

Foucault, Michel, 1996: *Cuvintele şi lucrurile. O arheologie a ştiinţelor umane,* Traducere de Bogdan Ghiu şi Mircea Vasilescu, Studiu introductiv de Mircea Martin, Dosar de Bogdan Ghiu, Bucureşti, Editura Univers.

Grayling, A.C., 2009: *Alegerea lui Hercule. Plăcerea și datoria în secolul XXI,* Traducere de Horia Florian Popescu, Polirom.

Lucretius, Titus Carus, 1950: *De rerum natura: libri sex.*, Vol. I, Edited with prolegomene, critical apparatus, translation and commentary by Cyril Bailey, Oxford, Claredon Press.
Mavrocordat, Nicolae, 2015: *Răgazurile lui Filotheos*, Text, introducere, note și indice: Jacques Bouchard, Cuvânt-înainte: K. Th. Dimaras, Traducere din greacă și franceză, note suplimentare și bibliografie: Claudiu Sfirschi-Lăudat, București, Editura Omonia.
Nicolescu, Basarab, Camus, Michel,2001: *Les racines de la liberté*, Paris, Éditions Accarias – L' Originel.
Nicolescu, Basarab,1999: *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Traducere de Horia Mihail Vasilescu, Polirom.
Radkowski, Georges-Hubert De, 2000: *Antropologie generală*, Traducere de Florin Ochiană, Timișoara, Editura Amarcord.
Starobinski, Jean,1985: *Textul şi interpretul*, Traducere şi prefață de Ion Pop, Bucureşti, Editura Univers.
Spiridon, Monica, 1984: *Despre „aparența" și „realitatea" literaturii*, București, Editura Univers.

Abstract:

Preceding the Enlightment, Nicolae Mavrocordat is a modern leader who rejects the convenience of a vegetative existence. Praised for his refined education, passionate bibliophile, avid reader, the ruler knew both the classical and oriental languages, but also the modern ones. The novel *Filotéou Párerga*(*Philotheos' s Leisures*), only recently translated into Romanian, becomes a welcomed space for scholarly erudition and stylistic elegance. However, these are not the only major intents of the novel. On the most relevant ideological landmarks I focus in my paper.

Keywords: Nicolae Mavrocordat, *Philotheos' s Leisures*, ideological landmarks, style, erudition

Un dicționar mai puțin cunoscut

DORINA CHIȘ-TOIA

Cuvinte-cheie: *dicționar, arhaisme, neologisme, termeni de origine franceză, dascăl*

Despre Enea Hodoș se vorbește cu precădere făcându-se referire la activitatea sa de culegător de folclor, activitate începută la Caransebeș, ca dascăl, prin intermediul elevilor săi, metodă cunoscută din anii studiilor la Blaj[1], unde a obținut și bacalaureatul, în 1877[2]. Este menționată și activitatea propriu-zisă de dascăl: învățător la „Școala civilă” de fete înființată în Sibiu de ASTRA (1886-1889), profesor provizoriu (1889-1894) și apoi titular (1894-1905) la Institutul pedagogic-teologic din dieceza Caransebeșului. În această calitate, continuând tradiția marilor dascăli români, în general, și a celor bănățeni[3], în special, a publicat o serie de manuale[4]: *Manual de istoria literaturii române*, Caransebeș, Editura „Foii diecesane”, 1893; *Întâia carte de scriere și cetire*, Caransebeș, Editura și Tiparul Tipografiei și Librăriei Diecesane, 1894; *Manual de limba română. Gramatica și carte de cetire*, Caransebeș, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1900; *Manual de limba română. Gramatica și carte de cetire pentru preparandii, școalele medii și civile*, Caransebeș, Tipografia diecezană, 1900; *Manual de limba română. Elemente de istoria literaturii*, Caransebeș, Tipografia diecezană, 1901; *Manual de limba română. Elemente de*

[1] Marcu Mihail Deleanu, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, p. 170. Între volumele publicate amintim: *Poezii poporale din Bănat*, 1892; *Cântece cătănești*, 1893; *Cântece bănățene*, 1898; *Poezii poporale din Bănat, II. Balade*, 1906; *Poezii poporale din Bănat, III. Descântece adunate de Enea Hodoș*, 1912

[2] S-a născut la 31 decembrie 1858, în Roșia Montană, județul Alba, fiind primul născut în familia lui Iosif și a Anei (n. Balint) Hodoș. Iosif Hodoș: doctor în drept cu studii la Viena și Padova, ajuns vicecomite al Zarandului, deputat în Parlamentul de la Budapesta și membru fondator al Academiei Române. (Deleanu, *op. cit.*)

[3] Pe lângă Creangă și Slavici, să-i amintim, în Banat, pe Paul Iorgovici, Constantin Diaconovici Loga, Damaschin Bojincă, George Cătană etc. Vezi și Dorina Chiș-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții. Aspecte ale limbii literare în publicația „Foaia diecesană”: 1886-1918*, Timișoara, Editura Mirton, 2006, p. 13-31.

[4] Vasile Petrica, *Institutul teologic diecezan ortodox român Caransebeș* (*1865-1927*), Caransebeș, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2005, p. 210-211.

stilistică și poetică și carte de cetire, Caransebeș, Tipografia diecezană, 1902.

Mai rar sau chiar deloc menționată este lucrarea *Mic dicționar pentru şcoale şi particulari* : *cuprinde peste 15 mii de neologisme, cuvinte străine, unele provincialisme, arhaisme ş.a. / de E. Hodoș. Ediția 1, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, [1929]*, având 216 pagini. În cuvântul *Către cititori*, autorul justifică necesitatea apariției unei asemenea lucrări. Mai întâi este vorba despre procesul firesc de îmbogățire a limbii române, „după pilda altor limbi", despre „chemarea la viață a unor cuvinte uitate" și „încetățenirea de provincialisme cărora scriitorii le acordă răvașul de drum pe tărâmul limbii literare". Apoi, Enea Hodoș amintește dificultatea pe care o întâmpină cititorii, fie ei din provinciile alipite României vechi, fie tinerimea școlară, țărănimea, atunci când citesc operele „scriitorilor noștri, vechi și noi, prozatori și poeți, făuritori de limbă nouă românească". Însă argumentul cel mai puternic îl reprezintă dorința sa de a contribui „după puteri la înfăptuirea unității naționale culturale și la unificarea limbii"[5].

Dicționarul cuprinde, după spusele autorului, „tălmăciri, scurte și precise, de neologisme, chiar dacă multe din ele au încetat d-a fi neologisme; de vorbe și locuții străine și de câteva arhaisme și provincialisme, arătând cuvintele ce le-ar putea înlocui".

Cuvintele sunt accentuate corespunzător, explicate (acolo unde e cazul sunt oferite mai multe sensuri), le este precizată pronunția (în cazul unor neologisme). În finalul dicționarului apare un Adaos în care sunt inserate și câteva expresii franțuzești sau de origine latină.

Între **arhaisme** (indicate *od*.) la litera *a* am selectat: abai – pătură; abăioară – mănătăluță; ablas – birnic pe sate; ablegat – deputat; acolisire – pagubă, vătămare; adamant – diamant; adamască – stofă din Damasc; adet – obicei, taxă, dare; adetoriu – dator; afanisi – a nimici, a ruina; agabania – stofă orientală; agoană – agonie; agurt – scamator; ahotă – poftă; aian – primar turc; alăm – dare; alămojnă – pomană; alianță – legătură, unire. od. armistițiu; alnic – viclean; amăgeu – amăgitor; amfiteatru – clădire rotundă pentru luptă de gladiatori; amforă – măsură de capacitate pentru lichide; anafora – raport către Vodă; analog – taxă, dare; analoghiza – a repartiza; analogie – bir; anatefter – registru; anghel – înger; anostie – secătură; anteriu, -reu – haină boerească cu brâu; halat, haină lungă pt. lăutari; antipat – proconsul; aporie – temere, nedumerire; aprod – curtean, ușier; arămioară – bănuț de aramă; arărit – dare pe bucate arate; archebuză – armă de foc; aret – mașină de război; argonauți – greci îmbarcați pe corabia Argo; arhon

[5] p. 3-4.

– domn; arhonie – boerie; arhonte – prim magistrat în Atena; armadie – oștire; armărie – fabrică de arme; armaș – rang de boer; (h)armată – tun; arsana – loc unde se debarcă mărfuri; artic – jalbă, petiție; articol – încheietură; așezământar – slujbaș pentru repartizarea dărilor; aslam – camătă, uzură; aspidă – scut; aspru – monedă turcească de argint; atlet – luptător în jocuri publice; auă – strugure; auz – veste, faimă, știre; avaet – taxă de numire în slujbă.

Enea Hodoș include în dicționarul său o serie de **termeni de origine franceză (franțuzisme)**: ajurna – amâna; devena – sorți rele; elan – avânt; gafă – boacănă, scrinteală; gasconadă – lăudăroșenie; harnașament – dichisul sau tacâmul calului; ignobil – scârbos, josnic; ignominie – infamie, necinste; imaginativ – cu închipuire vie; impieta (asupra) – a încălca, a se întinde în lucrul altuia; imprevisiune – lipsă de prevedere; inhuma – a îngropa; lansa – a face cunoscut, a trimite; libel – pamflet; lion – elegant, eroul zilei; mazetă – nepriceput în joc de cărți; mira – a se oglindi; mondial – universal, ce privește toată lumea; neant – neființă, nimic; notes – căețel de însemnări; or – deci, acum; pană – oprire neașteptată; parcura – a cutreera, a străbate; prețioasă – femee afectată; privațiune – lipsă, nevoe; priză – doză mică de tabac; rafală – vijelie; ralia – reuni; rechin – lup de mare; ricoșa – a sări înapoi (gloanțe); robă – haină de judecători și advocați în slujbă; serjă – pănură vărgată; sușă – marcă de registru cu chitanțe; șanal – trecătoare îngustă pt. corăbii; șantaj – stoarcere de bani prin mijloc necisntit; șantier – loc de construit corăbii; șotron – fel de joc de copii; ten – coloritul feței; tripon – casă de joc; tupeu – îndrăzneală, obrăznicie; tur, tururi – ocol, plimbare; turbilion – volbură; turcoază – peruzea; turnantă – dulăpior de cărți învârtitor; turneu – călătorie, plimbare; valiză – cufăraș, geantă; vermeliu – rumen; vizieră – cozoroc.

Am selectat din dicționarul lui Hodoș câteva cuvinte **derivate cu prefixul *pre-***: preambul – fel de întroducere; precădere – preferință; precedent – premergător; precoce – copt înainte de vreme; preconceput – format fără cercetare; precursor – premergător; predestina – a ursi, a meni; predicțiune – prezicere; predispoziție – înclinare; predoslovie – precuvântare; preeminent – superior altora; preexista – a exista dinainte; prefira – a răsfoi; prefix – particulă pusă înaintea vorbelor; preistorie – cunoașterea epocelor înainte de timpul istoric, se împarte în epoca de peatră și de metal; prejudeca – a judeca înainte; prejudicia – a aduce pagubă; prejudiciabil – păgubitor; prejudiciu – prejudecată, păgubire; prelimina – a statori înainte; preliminar – ce precede, pregătitor; preluda – a cânta ca întroducere, a improviza; preludiu – întroducere muzicală; prematur – înainte de vreme; premedita – a precugeta; prenume – nume de botez; la

romani, nume ce preceda pe cel de familie; preocupa – a absorbi (mintea), a preveni; preopinent – care își dă părerea înaintea altuia; prepondera – a precumpăni; prevenit – împricinat, deținut; înformat înainte; prevenție – părere preconcepută; preventiv – preîntâmpinător; prezerva – a preîntâmpina; prezuma – a crede, a presupune; prezumpt – presupus; prezumție – presupunere.

Aceste câteva aspecte prezentate aduc în actualitate preocupările unui dascăl bănățean, membru corespondent al Academiei Române, un enciclopedist al timpului său, care a considerat că este dator să continue tradiția înaintașilor, să prețuiască valorile culturii române, contribuind, după puteri, la înnobilarea neamului românesc.

Victoria D. Popa, la sfârșitul lucrării *Viața și activitatea folcloristului Enea Hodoș*[6], conchide: „E. Hodoș a trecut prin viață fără să facă mult zgomot, dar a călcat cu pașii siguri ai omului integru, lăsând urme pronunțate care ne ajută să judecăm rolul pe care l-a jucat în cultura și folcloristica română”.

Bibliografie

Academia Română – Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Societatea Enciclopedică a Banatului, *Enciclopedia Banatului. Literatura*, Timişoara, Editura David Press Print, 2015.

Deleanu, Marcu Mihail, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012.

Hodoş, Enea, *Elemente de istoria literaturii. Manual de limba română*, Ediție îngrijită și tabel cronologic de Liana Ștefan. Introducere de Virgil Vintilescu, Timișoara, Editura David Press Print, 2013.

Hodoş, Enea, *Mic dicționar pentru şcoale şi particulari*, Ediția 1, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, [1929].

Petrica, Vasile, *Institutul teologic diecezan ortodox român Caransebeș* (*1865-1927*), Caransebeș, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2005.

Popa, Victoria D., *Viața și activitatea folcloristului Enea Hodoș*, Reșița, Editura TIM, 2005.

[6] Reșița, Editura TIM, 2005, p. 87.

UN DICTIONNAIRE MOINS CONNU
(Résumé)

Mots-clés : *dictionnaire*, *archaïsmes*, *néologismes*, *termes d'origine française*, *enseignant*.

Cet article se propose de présenter, brièvement, le dictionnaire publié par Enea Hodoș, un dictionnaire presque inconnu, il faisant partie rarement dans la liste des ouvrages appartenant à l'enseignant de Banat. Nous considérons, dans notre qualité d'enseignant, qu'il s'agit d'un devoir envers le travail déployé pour le réaliser et, en même temps, d'un acte de respect de la valeur de cet homme de culture a part, que la région de Banat a eu à la fin du XIXème siècle et au début du XXème, à l'Institut pédagogique et théologique de Caransebeș.

A LESS KNOWN DICTIONARY
(Abstract)

Keywords: *dictionary*, *archaisms*, *neologisms*, *French terms of origin*, *teacher*

This article aims to present, in short, the dictionary published by Enea Hodos, an almost unknown dictionary, and he rarely appears in the list of writings of teachers in Banat. In our capacity as teachers. . In our capacity as a teacher, we consider it a duty for the work done in his composition and, at the same time, an act of valuing the value of this particular cultured man that Banat had at the end of the nineteenth century and the beginning of the -20 th, at the Pedagogical and Theological Institute in Caransebes.

Ca o preafină pană de castelană, traducerea[1]

SIMONA CONSTANTINOVICI

RECENZIE la:

Guillaume Apollinaire, *La Chanson du Mal-Aimé*/*Cântecul celui neiubit,* Traducere, preambul și glose de Șerban Foarță, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2019.

Apărea, în 2016, la Editura Universității de Vest din Timișoara, în tălmăcirea și cu glosele „filomedieviste”, semnate de Șerban Foarță, antologia de poezie *Un ev enorm și delicat*. *Poeți ai veacului de mijloc și ai Prerenașterii franceze*. Acum, în 2019, la aceeași editură, o reeditare a unei traduceri din Guillaume Apollinaire, *Cântecul celui neiubit*, sub aceeași inconfundabilă baghetă. (Un volum *livre de poche*, delicat, atât de ușor încât cuvintele par să plutească în aerul cel cald, primăvăratic. A apărut, prima dată, în anul 2000, la Editura Brumar, cu adnotările traducătorului.) Le consider fațete ale unui proiect traductiv de amploare, cu texte care se întrețes, peste veacuri, în poetici diferite, între care una, a iubirii, plurifațetată, deține supremația. *Cantilena Sfintei Eulalia* (Adaptare și/ sau stihuire), e urmată,-n primul volum, de epilogul „evului enorm și delicat”, cu, *În loc de colofon*, un spațiu confesiv, în care poetul-tălmăcitor își încheie călătoria în solitar prin graiuri și simțiri din vremuri de-altădată, rămase intacte-n prospețimea lor: „– Tălmace, ești așijderi castelanei,/ Ce, făr’ de-a ți se cere ajutor,/ Îl cari cu greu, de-a lungul subteranei/ Noului grai, pe-ntâiul autor,/ Spre-a-l scoate la lumina altei limbi/ Cu alte irizări și cu alți lumeni…/ Vezi să nu lase urme, cât îl plimbi,/ Pe fila-nzăpezită,-n zori nerumeni.” O conexiune perfectă cu volumul de acum. O spune, în stilu-i caracteristic, chiar Șerban Foarță, în preambul: „De unde, la Apollinaire, și nostalgia Evului de Mijloc, de-a cărui amintire grea, barbară, truculentă, crudă sau, dimpotrivă, diafană, catifelată și suavă, într-un cuvânt: „énorme et délicate”, e plin acest poem din anul 1903, — de nu ar fi, într-însul, vorba decât de „cele șapte săbii”, aceste vitrege surori ale faimoaselor, cândva, Escalibor, Tizona, Nothung, Flamberge, Hauteclaire sau Durandal.” (p. 8).

[1] Acest text a apărut inițial pe pagina „La Punkt”, la adresa: https://www.lapunkt.ro/2019/04/ca-o-preafina-pana-de-castelana-traducerea/

Șerban Foarță are darul de-a se raporta la cuvinte cu o luciditate care, în timp, l-a transformat într-un as, maestru al asocierilor atrăgător-ilicite, dezarmante. Are instinctul de-a le cântări ca nimeni altul, în fiece clipă, ca pe fulgi, ca pe pietre, ca pe aer. Are soluții pentru orice context poetic de tradus. Și, ca printr-o stranie atingere de umăr și înainte de a trece la modul în care Șerban Foarță traduce magistral din poezia franceză, îmi vin în minte, fulgurant episod, și mă întreb de ce, poemele lui Virgil Mazilescu, scrise pentru Guillaume, din volumul *Guillaume poetul și administratorul* (1983).

Și, ca o prelungire, acele rarități lexicale, puncte care scot din comun textul, acele excrescențe ce-aduc a încriptare barbiană, merită a fi aduse în discuție. În prima parte, sub aparența unei Londre cosmopolite, „cvasi cețoase”, defilează, într-un registru eterogen, al „unei scrieri destrămate, la cusături, și compozite: subtil amestec de romanță „cantabile” și erudiție (una specială, chiar specioasă, și sigilată ezoteric)” (p. 6), nume proprii și comune, ca *Marea Roșie*, *Faraon*, *Israel*, *rege*, *Eghipet*, *Odiseu*, *Sacontala*, *gazelă*, *lacul Sevastei*, *amor grotesc*, *zeul Amor*, *apele din Canaan*; în partea secundă, sub incidența orașului Paris, apar *Amor*, *zâna Vineri*, *zeii*, *Isus*, *amor*, *Pan*, *cazacii din Zaporojie*, *Alah*, *padișah*; în partea a treia, *Varava*, *Ăl-din-Baltă*, *Velzevut*, *Salonic*, *Podolia*, *pumă*, *Amor*, *sărut florentin*, *sărut vampiresc*, *Danaideinfelice*, *apele din Canaan*, *Calais*, *licornă*, *zeu*, *sacerdoți*, *arghiraspizi*, *dendrofori*, *Damasc*; în a patra, cea de încheiere, *Pâline*, *ghibelină*, *Muri Vulcan*, *Noubosse*, *Zeii*, *Lul de Faltenin*, *Hermes Ernest Barbă-cot*, *Malourène*, *Sainte-Fabeau*, *apele din Canaan*, *Luitpoldregent*, *Sânziene*, *licurici*, *castelană*, *rege*, *flașnete*, *țigani* și iar Paris, ca ultim refugiu, topos nodal, primordial. Un caleidoscop lingvistic, o paradă de cuvinte care traversează continentele, istoriile, religiile, în clocotul unei expresivități *sui generis*, închinate iubirii. Extrag din lexicul tocmai decupat o expresie care se, ca un laitmotiv, repetă, *apele din Canaan*. Dovadă,-n cheie minoră, a faptului că incongruențele cubiste, din textul lui Apollinaire, pot fi subtil „nivelate” prin adăstare-n cabalistice înțelesuri.

Volumul e structurat în patru părți: *La Chanson du Mal-Aimé*/ *Cântecul celui neiubit*, *Aubade. Chantée à Lœtare, un an passé*/ *Matinata. Acum un an cântată de Lœtare*, *Réponse des Cosaques Zaporogues au Sultan de Constantinople*/ *Riposta cazacilor zaporojeni dată Sultanului din Țarigrad*, *Les sept épées*/ *Cele șapte săbii*. În ultima parte, după aluvionarele răbufniri ale sentimentelor divergente, pare că totul se calmează, în exergă, triumfal, iese starea de acceptare a sorții. „Adânca neiubirii rană” e ultima tresărire, ca o pană de castelană desprinsă dintr-o pălărie, cu încetinitorul, observată cum cade: „La un castel ce n-are parte/ De castelană

barca ’n ritm/ De barcarole ’n vânt de martie/ Părea pe lacul vălurit/ 270. O lebădă cântând pe moarte” (*Cele șapte săbii* , p. 55).

Traducerea din Apollinaire nu e una care trădează, deși, la o citire, în paralel, cu textul-sursă alături, adaosul de sens sau de, alteori, sonoritate e omniprezent. Nu-i o bagatelă să vorbești despre Foarță Cel Multiubit. Traducătorii rămân, adesea, pe nedrept, în umbra autorilor traduși. Șerban Foarță e cazul rarisim în care traducătorul se întâlnește cu poetul și, din această fericită comuniune, se iscă, rebelă și sofisticată, arta.

În *Cântecul celui neiubit*, Apollinaire e livresc, elegiacul se-nsoțește-n poezia lui, cu un soi de cosmopolitism. Inserarea unor mărci ale extraneității lingvistice ori culturale, în chip constant, îl apropie de traducătorul român. Transferul e posibil, în atare condiții, ca de la poetul doct la traducătorul erudit, „o evidență, anume că Apollinaire, poet al „inimilor simple”, e, totodată, unul doct, care dispune, ca Villon, de un întreg registru topic, utilizat cu-atâta grație, dezinvoltură și savoare, că tòpoiinu par, aici, convenție sau reminiscență, transcriere sau parafrază, dar o inițiativă proprie, o inspirație personală, ingenuă și primsotieră.” (p. 7). Pentru Șerban Foarță, traducerea de poezie „ingenuă și primsotieră” e *ars amandi*, cu, întotdeauna-n subsidiar, cuvenita doză de livresc. Traducerea sa e, în primul rând, act de erudiție.

Cântecul celui neiubit face parte dintr-un șir de volume antume și postume, pe care Apollinaire, părintele cubismului și precursorul mișcării suprarealiste, le-a consacrat, în genere, iubirii, sub toate formele ei. Deși a trăit puțin, doar 38 de ani, literatura sa are cel puțin două dimensiuni dominante, una, eminamente elegiac-egolatră, o alta, erotică, la gradul cel mai de sus al termenului. Se distinge, printre acestea, volumul *Alcools*, publicat în 1913. *La Chanson du Mal-Aimé*, alcătuită din 300 de versuri octosilabice, face parte din acest ciclu, dar a circulat și independent, fiind inspirată de relația eșuată de iubire cu Annie Playden. Dintr-o glosă, aflăm că, „invitat la Londra de un anume Spirobeg, animatorul unei foi, *Albania*, franco-albaneze, pe care, însă, nu-l găsește, cum stabiliseră, în gară, o ia pe jos, de unul singur, prin marele oraș străin, spre domiciliul adoratei (…).” (p. 61). Deși, în acest caz, iubirea nu se va materializa, din pricini insurmontabile, „glotologice”, Annie rămâne prima egerie dintr-un șir de neîmplinite, cvasi platonice iubiri.

Aș invoca, în acest punct, căci neiubirea, ca temă recurentă, apare, aici,-ntr-alt chip, și *Poèmes à Lou*/ *Poeme pentru Lou*, o culegere de poeme postume, netraduse la noi, dedicate muzei sale, lui Louise de Coligny-Châtillon, pe care o întâlnește în 1914, înainte de mobilizarea în Primul Război Mondial. Sunt poeme pe care Apollinaire, extrem de îndrăgostit, i le trimitea de pe front. Scrise pe spatele scrisorilor, ca o dovadă incontestabilă

a îndrăgostirii, ele vor fi publicate ulterior în ordine cronologică. Unele dintre acestea vor intra și-n volumul emblematic, *Calligrammes*, în care tematica iubirii e omniprezentă și, cumva, congeneră cu semantica războiului. Interesantă este, pentru poezia lui Apollinaire, această aură de confesiune, poemele sale par, adesea, frânturi dintr-o scrisoare mai mare, așchii dintr-un sentiment universal, recognoscibil, felurit, în fiecare individ. În 1915, rupe relația fragilă cu Louise de Coligny-Châtillon și se logodește cu Madeleine Pagès, tânjind mereu la acea iubire altfel, pe muchie de cuțit, neîmpărtășită.

Cântecul celui neiubit este o țintuire în patos liric, stare asemănătoare cu beția neumană, cosmică, dezmărginită, a zeilor. Nevoia de împărtășire a sentimentelor ori doar de fragilă etalare a lor se face trunchiat, în decoruri incongruente, cubiste, cu renunțarea la chingile punctuației, sub gustul amar al singurătății. Trăirea intensă a clipei, cu adaosuri ezoterice și frângeri cubiste în linia delimitatoare dintre cuvinte, traduce o stare de *ivresse* existențială, ca-n finalul poemului *Zone*, care deschide volumul din 1913, *Alcools*: „Et tu boiscet alcool brûlant comme ta vie/ Ta vie que tu bois comme une eau de vie". Cu acest rest auditiv, *alcool*, care urcă-n adrenalină, se consumă, în *Cântecul celui neiubit*, cantabilitatea elegiacă, apropierea flagrantă de specia romanțelor.

Există un anecdotic al iubirii, un desfășurător din care nu lipsesc orașe grandioase sau doar cenușii, locuri prin care, la răstimpuri, protagoniștii trec. Paris, Londra sau burgul bavarez, orașe care susțin istorii și iscă iubiri, geografisme literare, ca niște vase comunicante, dac-ar fi să preluăm acest concept, invocat de Mario Vargas Llosa, cu referire la inteligentele inginerii narative ale unor prozatori. Imaginea unui Paris atemporal, o filă poetică, extrasă din *Cele șapte săbii*, închide volumul sofisticat și delicat, într-o lentoare a frazării care lasă în urmă viziuni agreste, idilice ori tonuri ermetice, aproape oculte: „Paris cu seri ce se destramă/ În gin electric când naiv/ Tramvaiele cu verde flamă/ Pe șine ca pe portativ/ 290. Își cântă mașinala gamă// E cafeneaua-n fum Și cât/ E 'n ea alean de chelneri tineri/ Și de sifon bolnav de gât/ Și de țigani oftând spre tine-l/ 295. Îndrept ce te-am iubit atât// Eu care zic fără prihană/ Despre sirene pe la curți/ Un imn de sclavi la pești dați hrană/ Lamentul anilor mei scurți/ 300. Adânca neiubirii rană" (*Cele șapte săbii*, p. 57).

Diafanul, acel nenumit portal semantic, propriu doar poeziei, nu se pierde-n traducere, ci-și instalează mai bine tonurile. Traducerea cromatică, caleidoscopică, ingenuă, care-și, adică, modifică nuanțele, se metamorfozează sub chiar ochii cititorului. Apare atunci când traducătorul se apropie cvasi epidermic de textul pe care-l traduce. Textul sursă devine corp al unei contemplații, înainte de a fi tradus. Rezultă, pe lângă exersarea unei tehnici

aparte, a unei formule traductive care cultivă livrescul, și o aură a textului, acel așa-zis diafan, intraductibil înveliș care complică lucrurile și-mbie la recitire, până când fiorul prim își va fi epuizat sevele, rând pe rând. Foarță îl are pe *savoirfaire* în degetul mic. *Rozul* e însemnul prim al acestei subtile și amăgitoare imersiuni în poeticitate: „În rest, cât despre redundanța, aici, de roze și de rozuri, ea se explică prin aceea că, în duminica a patra a postului pascal catolic, ce va să zică „de Lætare”, preoții binecuvântează un trandafir în cursul missei, ca și prin faptul că poetul glorifică, în ocurență, la modul (cvasi)rococo, ce-i al întregii Belle Époque, o iluzorie „vie en rose”.” (p. 65).

Traducerea semnată de Șerban Foarță, o, în fond, *ars combinatoria*, o broderie lingvistică, subtilă „orfevrărie tehnică”, atrage în sine, atât simțul văzului, cât și pe cel al auzului. Apropo de arta traducerii, de perfecțiunea iluzorie în traducere și poezie, de acea atingere dumnezeiască, inimitabilă, T. Arghezi vorbește, într-o tabletă, cu titlul *Sunetul dinlăuntru* (publicată în „bilete de papagal”, Anul II, nr. 291, Miercuri 16 ianuarie 1929, p. 1-2), despre acel „mărgăritar imponderabil și elastic, căruia cuvintele îi deschid poteci de alunecare”: „Literatura e bună atunci când seamănă cu neasemănatul, când se apropie de neapropiat. Frumos însemnează: este; însemnează: exact; însemnează: seamănă. Fiind un tărâm de materiale inconsistente, friabile, scrumate, gingașe, literatura nu-și vădește lăuntricul și esențialul cu înlesnire. (…) Domeniul literaturii, al acelei literaturi, care sugerează și evocă esențial, în frumusețile ei animate, un singur și același lucru, scînteia de umbră, punctul de umbră, nevăzuturile tangibile și fără corp individual, e tot atât de vast când consideră oceanul sau o lacrimă din el.”.

Ce rol au glosele? Ambarcațiuni de felurite mărimi care-și atrag cititorii prin finețea înscrierii cuvintelor în pânze semantice, asemenea celor de păianjen la lucru, neostenit? Traducătorul vorbește despre densitatea stilistică a poeziei lui Apollinaire, despre o „(supra)saturație combinată cu disparitate, specifică, în genere, aceasta, poeziei apollinairiene, „bogată și confuză ca pădurea” (aș spune eu, parafrazându-l pe Ion Barbu).” (p. 69).

Glosele explicații-s, dar și curiozități de traducător, astâmpărate-n lung șir de căutări. Traducerea e, orice s-ar spune, rescriere, reverențioasă rescriere a textului-sursă, căci a te poziționa în altă limbă, cu arme cu tot, e sinonim cu a te recrea la focul blând sau aspru al slovelor. Traducătorul se exersează în arta unui așa-zis *bertillonnage* lingvistic și afectiv. Caută umbra cuvintelor, amprenta pe care ele o lasă, ca pe-o undă ilimitată, pe retina textului. Caută raza de lumină răsfrântă în sensurile lor. Unghiul care face posibilă apropierea.

Dacă privim în oglindă câteva distihuri, deși acest gest de fragmentare nu e defel benefic, atunci când poezia și, deopotrivă, traducerea mizează pe

caracterul matricial al rostirii, observăm ecartul traductiv față de htonianul echilibru al stilului modern-apollinairian: „L'aube au cielfait de rosesplis/ 80. „L'amourchemine à ta conquête" – „*Pe zare zorii se răsfrâng/ 80. Rozatic pe când Amor pradă*". Propagarea aparentului cromatism *roz*, în vers, în spațiul restrictiv al vocabulei incerte, croite-n siflanta sonoră *z*, *rozatic*, culminează cu dominanța-n roșu, trandafirie, deținută de secvența „Amor pradă", cu, de bună seamă, omonimia ultimului termen, *pradă*. *Roz*, acest cromatism, al răspântiei cromatice, a generat, la Șerban Foarță, un topos, ba chiar o metaforă definitorie (a se vedea și *Istoriile unui matroz întors de pe Planeta Roz*, Timișoara, Editura Brumar, 2007.). Urmează, în strofa a treia, o aceeași stagnare-n „rozul iluzoriu", profund sonor, capsulă semantică a textelor semnate de traducător: „Où sous les roses qui feuillolent/ 85. De beaux dieux roses dansent nus" – „*În care goi dansează tineri/ 85. Zei roz sub roze-n adieri*"(p. 29).

Atunci când limba nu-i furnizează cuvinte care să concorde cu spiritul poeziei traduse, Șerban Foarță născocește altele, din materialul existent, inventează o supralimbă pe care ne îmbie s-o locuim și noi. Sau doar explică-n glose cum și Apollinaire s-a lăsat tentat de folosirea unor vocabule-hibrid: „Astfel, dacă numele Pâline trage-se, într-adevăr, din metisajul femininelor *câline*&*pâle*, fiind un veritabil *mot-valise*, atunci impalidarea „calignaire"-ei (cum se mai cheamă la Apollinaire, în idiom valon, iubita, — urmare a unei tandreți scontate) acuză fie limfatismul pasiunii, fie contrafacția acesteia, iluzia ei." (p. 78).

Și, ca-ntotdeauna, și-n acest volum, voluptoasa relație a traducătorului, cu ele, cuvintele scapă de sub controlul prudenței creatoare. În sine, *La Chanson du Mal-Aimé* este și o lecție magistrală despre cum să te apropii de un poet, despre cum să traduci poezie, despre ce înseamnă să înțelegi și să explici, în ritmuri proprii, interpretative, inventând lumi de cuvinte, caleidoscopic, cromatic, filigranat, cu iubire și dăruire, solemn în jocul permutărilor, ludicelor paradigme de sens, de nuanță, de trup recompus.

Să putem vorbi, oare, de-un *ezoterism traductiv, à la manière de* Șerban Foarță? De o situare într-un spațiu secund, cu irizări barbiene, și nu doar al unei alte limbi, ci într-unul care reface chiar limba-n care se traduce, urcând-o pe-un piedestal nemaiîntâlnit și stimulând-o-n reordonări tematice și stilistice, dacă permis va fi? *Ezoterism traductiv*, pentru că-n traducerile sale sunt absorbite însemne ale culturii, indici rari ai ființării, atrași turbionar în spirala semantică, în stare a reface spiritul unei limbi, chiar și-n stil elegiac, cu surprinderea undelor de tânguire, tristețe, însingurare, neiubire. *Ars amandi*, traducerea toată.

Poezia cu formă fixă. Rondelul macedonskian

FLORINA-DIANA CORDOȘ
Liceul Național de Informatică, Arad

Cuvinte cheie: *rondel, refren, muzicalitate, rimă, ritm, măsură*

Rondelul (fr. *rondel*, it. *rondello*) este o poezie cu formă fixă care apare în secolul al XIX-lea în literatura franceză în operele unor poeți ca Alfred de Musset, Théodore de Banville sau Stéphane Mallarmé. Structura acestui tip de poezie se bazează pe refren. Rondelul poate fi ușor identificat după cele treisprezece versuri dispuse în trei catrene și un vers independent. Primele două versuri sunt reluate identic sau aproape identic în versurile al șaptelea și al optulea, iar versul independent este identic cu primul. În cadrul poeziei sunt prezente doar două rime de tipul *abab/baab/baab/a*, *abba/abab/abab/a*, *abba/baab/baab/a* sau *abab/abab/abab/a*. Aspectul cel mai important al acestui tip de poezie este oralitatea observabilă în rimă și dispoziția refrenelor. Acestea joacă un rol major în cadrul poeziei, deoarece alternanța lor folosită cu alte structuri prozodice creează un efect eufonic surprinzător.

Forma fixă de poezie a fost introdusă în lirica românească după modelul poeților parnasieni, pentru care perfecțiunea tehnică – armonia, proporția și echilibrul – reprezenta un deziderat absolut. Performanța parnasiană stă în faptul că „tirania” prozodică nu compromite ideația lirică, ci, dimpotrivă, o potențează, căci poetul se mișcă liber în spațiul prozodic prestabilit, pe care îl resimte ca fiind *al său*.

Alexandru Macedonski a compus rondelurile[1] începând din anul 1916 și continuând până în anul 1920. Volumul apare postum sub titlul *Poema rondelurilor*. Ultimul rondel publicat antum a fost *Rondelul apei din ograda japonezului* apărut în „Universul literar” în data de 14 noiembrie 1920, cu zece zile înainte de trecerea sa în neființă. În partea finală a creației sale, poetul descoperă în acest tip de poezie forma de exprimare cea mai subtilă a gândurilor și ideilor sale. Tudor Vianu afirma că „poetul a recunoscut

---

[1] Precursorii acestui tip de poezie în literatura română au fost Cincinat Pavelescu și Alexandru Obedenaru, tineri poeți care frecventau cenaclul Literatorul. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, au scris rondeluri poeți postmoderni ca Leonid Dimov (*Semne cerești. Rondeluri*) sau Cicerone Theodorescu (*Un cântec din ulița noastră*).

oarecum bunul său în această formă fixă folosită de secole în lirica apuseană. A adoptat-o, deci, pentru a găsi în ea cadrul de lucru al bătrâneții sale. Macedonski sfârșește astfel ca poet muzician, ca meșter al cuvântului, o calitate care, în înzestrarea sa, a alternat cu aceea de poet descriptiv și vizionar, pentru a realiza una dintre cele mai complexe formule ale literaturii românești”[2].

Poema rondelurilor (1927) cuprinde 54 de rondeluri însoțite de poezia *Epigraf final* structurate în șase cicluri astfel: *Rondelurile pribege*, *Rondelurile celor patru vânturi*, *Rondelul rozelor*, *Rondelurile rozelor de azi și de ieri* (acest ciclu face corp comun cu *Rondelul rozelor*), *Rondelurile Senei* și *Rondelurile de porțelan*. Temele predilecte din aceste poezii sunt natura, parcul, lumina, cerul, apa, florile (rozele, crinii, crizantemele – motive obsedante pentru Macedonski), omul și problematica vieții, societatea, orașul, micile obiecte de artă sau materialele semiprețioase (cupa de murano, onixul), interiorul casei (*Rondelul lucrurilor*), exotismul (poetul manifestă o atracție evidentă spre Orientul Îndepărtat – China, Japonia, India), evocarea trecutului sau trecerea ireversibilă a timpului (*Rondelul orelor)*.

Sub raport metric cele mai multe rondeluri sunt compuse în ritm iambic – 26 dintre ele (măsura de 8/9 silabe), în ritm trohaic – 18 poezii, iar în ritm amfibrahic – 11 poezii. Iată mai jos tabelul metric pentru fiecare ciclu în parte:

Nr. crt.	**Titlul ciclului**	**Titlul poeziei**	**Ritmul**	**Măsura**
1	*Rondelurile pribege*	1. *Rondelul lucrurilor* 2. *Rondelul orașului mic* 3. *Rondelul lunei* 4. *Rondelul țiganilor* 5. *Rondelul cercetașilor* 6. *Rondelul morei* 7. *Rondelul contemporanilor* 8. *Rondelul meu*	Iambic	8/9 silabe
		1. *Rondelul plecărei* 2. *Rondelul orașului din Indii*	Trohaic	7/8 silabe
		1. *Rondelul de aur* 2. *Rondelul crinilor*	Amfibrahic	8/9 silabe
2	*Rondelurile celor patru vânturi*	1. *Rondelul cupei de murano* 2. *Rondelul privighetoarei* 3. *Rondelul oglindei*	Iambic	8/9 silabe

[2] Tudor Vianu, *Alecsandri, Eminescu, Macedonski*, Antologie, postfață și bibliografie de Const. Ciopraga, București, Editura Minerva, 1974, p. 221.

		4. *Rondelul domniței* 5. *Rondelul orașului de altădată* 6. *Rondelul ajungerei la cer* 7. *Rondelul ctitorilor* 8. *Rondelul coroanelor nepieritoare*		
		1. *Rondelul trecutului*	Trohaic	11/12 silabe
		1. *Rondelul orelor*	Amfibrahic	8/9 silabe
3	*Rondelurile rozelor*	1. *Rondelul rozelor ce mor* 2. *Rondelul lui Saadi* 3. *Rondelul cascadelor de roze*	Iambic	8/9 silabe
		1. *Rondelul rozelor din Cişmegi*	Amfibrahic	11/12 silabe
		2. *Rondelul marilor roze* 3. *Rondelul beat de roze* 4. *Rondelul privighetoarei între roze* 5. *Rondelul rozelor de august* 6. *Rondelul rozei ce înflorește* 7. *Rondelul lui Saadi ieșind dintre roze*		8/9 silabe
4	*Rondelurile rozelor de azi și de ieri*	1. *Rondelurile rozelor de azi și de ieri*	Iambic	8 silabe
		1. *Rondelul nopței argintate*	Amfibrahic	9 silabe
5	*Rondelurile Senei*	1. *Rondelul înecaților* 2. *Rondelul florilor de lună* 3. *Rondelul Parisului-Iad* 4. *Rondelul dezastrului mondial* 5. *Rondelul uriașului* 6. *Rondelul ticăloșiilor* 7. *Rondelul înălțimilor* 8. *Rondelul Franței burgheze* 9. *Rondelul duminicilor de la Bellevue* 10. *Rondelul sfârșitului*	Trohaic	7/8 silabe
6	*Rondelurile de porțelan*	1. *Rondelul muzmeiei* 2. *Rondelul opiumului* 3. *Rondelul mărei japoneze* 4. *Rondelul crizantemei* 5. *Rondelul chinezilor din Paris* 6. *Epigraf final*	Iambic	8/9 silabe
		1. *Rondelul lui Tsing-Ly-Tsi* 2. *Rondelul podului de onix* 3. *Rondelul pagodei* 4. *Rondelul apei din ograda japonezului* 5. *Rondelul Joshiwarei*	Trohaic	7/8 silabe

Proprietatea cea mai însemnată a rondelului macedonskian este muzicalitatea. Având în vedere dimensiunile atât de reduse ale versurilor (7/8, 8/9 silabe, rareori 11/12 silabe) și tiparul strofic stas al rondelului, Macedonski dezvoltă o tehnică a repetiției refrenurilor nemaiîntâlnită până la el în epocă și întrebuințează asocieri aliterative din combinația cărora rezultă efecte muzicale surprinzătoare.

Melodicitatea cuvintelor transcende ideația și devine plină de viață. Un alt aspect ce conferă muzicalitate rondelului este măsura ascendentă de 7/8 silabe sau de 8/9 silabe; ea se dovedește a fi o sursă de amplificare a sonorității versurilor. Proprietatea melodică a versurilor se datorează și clausulei feminine în care se încheie 22 de rondeluri din totalul de 54.

O altă particularitate a rondelului macedonskian este tonalitatea aparte din primele două strofe. În ele este concentrat complexul stilistic; totodată ele sunt reprezentative ca ideație în fiecare rondel. În cea de-a treia strofă este introdus (de cele mai multe ori) elementul tulburător care întrerupe fluxul acustic menținut în primele două grupaje de versuri, fapt ce conduce la bruscarea aparentă a armoniei. În tehnica refrenului „se declară caracterul magic al poeziilor lui Macedonski, virtutea lor înfășurătoare și obsedantă. Repetarea primului vers la sfârșitul strofei de patru este un mijloc de nenumărate ori folosit de Macedonski. Alteori sistemul refrenelor este mai complex și armonia muzicală care rezultă devine mai amplă și mai bogată”[3].

În *Rondelul crinilor* poziționarea accentului pe vocala plenisonă *a* creează o atmosferă lirică de neuitat, plină de nostalgie. Armonia se bazează pe aliterațiile vocalice și pe diftongii în componența cărora intră vocala cea mai deschisă a limbii române – *a*.

În crini e beția cea r*a*ră:
Sunt *a*lbi, delic*a*ți, subțir*a*tici.
Potirele lor au fan*a*tici –
Argint din a so*a*relui p*a*ră.

Deși, când atinși sunt de v*a*ră,
Mor pâlcuri sau mor singur*a*tici,
În crini e beția cea r*a*ră:
Sunt *a*lbi, delic*a*ți, subțir*a*tici.

În mo*a*rtele vremi, mă-mbăt*a*ră,
Când fr*a*gezi, și primăvăr*a*tici
În ei mă sorbiră, ext*a*tici,
Și pe-*a*ripi de r*a*i mă purt*a*ră.

În crini e beția cea r*a*ră.

Din cele 34 de ocurențe ale vocalei *a*, 22 apar în poziție de ictus prozodic, fenomen ce sporește în mod neașteptat armonia fonică a rondelului. Rimele feminine de tipul *abba/abab/abba/a* împreună cu ritmul

---

[3] Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 219.

amfibrahic contribuie din plin la amplificarea aspectului melodic. De asemenea consoana lichidă *l* și cea vibrantă *r* își fac simțită prezența în fiecare cuvânt aflat în poziție finală.

În ultimii doi ani ai vieții, Macedonski compune ciclul de rondeluri intitulat *Rondelurile de porțelan*, care conține zece poezii. Inițial, titlul ciclului a fost *Rondelurile țărei de porțelan*, apoi *Rondelurile țărei de lotus și de porțelan*, însă ele au fost anulate pe rând, în cele din urmă rămânând cel care comprimă cel mai bine realitatea istorică și reflectă fascinația poetului pentru Orientul Îndepărtat. Poetul descoperă în „țara de porțelan" locul propice al inspirației sale, dar și un spațiu protector pe care îl îmbrățișează după decepția suferită în urma dezinteresului criticii literare franceze la publicarea volumului *Bronzes* (1897). De remarcat este faptul că ciclul *Rondelurile de porțelan* cuprinde zece poezii, tot atâtea câte conține și ciclul *Rondelurile Senei*. Cele zece rondeluri dedicate Orientului Îndepărtat sunt o replică directă la cele zece rondeluri ale Senei. Rănit în orgoliul propriu din cauza indiferenței mediului literar parizian la apariția volumului de poezii *Bronzes*, Macedonski privește marea Franță burgheză cu răceală și dispreț. Sentimentele sale ostile sunt turnate în poezii precum *Rondelul dezastrului mondial, Rondelul Parisului-Iad, Rondelul duminicilor de la Bellevue* sau *Rondelul Franței burgheze*.

Unde este marea Franță?
Ce văd ochii, te sfâșie.
Oh! neroada burghezie
Și trufașa ignoranță.

În aceste versuri, poetul nostru își exprimă atitudinea depreciativă și sfidătoare față de societatea literară franceză, un cadru artistic ce s-a dovedit neprimitor pentru opera sa. Manifestarea ostilității față de critica pariziană revine obsedant în *Rondelul Parisului-Iad*:

Pe tot țărmul drept și stâng,
Iad, urlând de răutate,
Pe când valuri care plâng
Curg sub bolți întunecate.

Eșecul literar după apariția volumului de versuri în limba franceză, l-a determinat pe poet să-și îndrepte atenția spre orizonturile îndepărtate ale Fluviului Galben – China și ale Țării Soarelui Răsare – Japonia, în speranța găsirii acolo a unui spațiu reconfortant pentru sine și primitor pentru poezia sa. În rondelurile închinate celor două tărâmuri asiatice, poetul nostru își

manifestă admirația contemplativă față de locurile, obiectele și oamenii ce viețuiesc acolo.

Rondelul a reprezentat pentru ultima parte a vieții lui Macedonski, poezia în care a filtrat și a turnat esențele supreme ale trăilor sale, o viziune detașată, calmă, naturală, unde nimic forțat nu pare să iasă la iveală. Tehnica dispunerii refrenurilor își conturează complexitatea, armonia melodică și virtuțile artistice sub condeiul magic al magistrului.

FIXED FORM POETRY. MACEDONSKI'S RONDEL
(Abstract)

Keywords: *rondel, refrain, musicality, rhyme, rhythm, metre*

The rondel (fr. *rondel*, it. *rondello*) is a fixed form poem which appears in the 19th century in French literature in the work of poets such as Alfred de Musset, Théodore de Banville or Stéphane Mallarmé. The structure of this kind of verse is based on the refrain. Rondels were introduced in the Romanian poetry following the Parnassian model, poets for who technical perfection – harmony, proportion and balance – was the ultimate goal. The most important property of Macedonski's rondel is the musicality. The musicality of the words transcends the content and becomes full of life.

For the last part of Macedonski's life, the rondel represented the poetry in which he filtered and outpoured all the supreme essences of his experiences, a detached, calm and natural vision where nothing forced breaks through. The disposal of the refrains shapes out the complexity, musical harmony and artistic virtues under the master's magical pen.

Reflecții despre lexicologia pragmatică și conceptele *ad hoc*

ADRIANA COSTĂCHESCU
Universitatea din Craiova

În ultima jumătate de secol,procesul de comunicare a ajuns să ocupe un loc central în cercetarea lingvistică, fapt ilustrat de ponderea tot mai importată pe care o are în prezent pragmatica și numeroasele sale ‘interfețe’ -pragmatică-sintaxă, pragmatică-semantică, pragmatică-lexic (v. Horn/Ward 2004). Această direcție de cercetare a fost inaugurată de teoria conversației a lui Paul Grice (1975, 1989), care a formulat condițiile unei bune realizări a schimbului verbal. Grice a relevat mai ales rolul important al intenției de cooperare a interlocutorilor pentru reușita convorbirii și, mai ales modul în care se manifestă ‘implicaturile’ conversaționale, adică acele procese deductive ce se petrec în mintea receptorului pentru a ‘ghici’ ce anume a avut intenția să-i comunice locutorul atunci când mesajul nu are sensul propriu (când are o ‘semnificație non-naturală’). De exemplu, în anumite contexte enunțul*e foarte frig* înseamnă *închide fereastra* sau *îmbracă-te mai gros, salata nu are sare* poate semnifica *dă-mi te rog solnița*, constatarea *este ora 8 fără cinci*, spusă de un profesor elevilor aflați în curtea școlii, poate exprima îndemnul *intrați în clasă*, etc. Interpretarea corectă a acestui tip de enunțuri depinde de identificarea intențiilor emițătorului, a ceea ce a vrut să spună.

Elementele esențiale ale teoriei lui Grice au fost integrate în pragmatica cognitivă (teoria pertinenței), numită așa pentru că autorii săi își propun să examineze procesele mentale ce se găsesc la baza formulării și înțelegerii informațiilor (Sperber/Wilson 1986, 1998, 2005, Wilson/Sperber 2004). Mesajul, lingvistic sau non lingvistic (gesturi, mimică, priviri, ‘limbajul’ corpului), este considerat expresie a unui gând formulat mai întâi într-un limbaj mental (‘mintaleză’, engl. ‘mentalese’, fr. ‘mentalais’)[1] și

[1]Ideea existenței unui limbaj mental, în care omul își formulează gândurile, are o lungă tradiție. Ideea a fost schițată de Platon (*Theiaitetos* 189), dezvoltată de Aristotel (*Categoriile* 4b34, *Analitica secundă* 76b24) și ulterior de Boethius, în comentariile sale la lucrarea lui Aristotel *Despre interpretare*. În Evul Mediu ideea apare la Sf. Augustin și mai ales la William Occam, care vorbește explicit despre existența unei *lingua mentis (Summa totuis Logicae*, 1323). Limbajul mental este discutat apoi în epoca contemporană, de filozofi cognitiviști ca Jerry Fodor (1983), care a preluat ideea lui

ulterior comunicate prin transpunerea lui într-un cod – lingvistic, gestual, proxemic, etc. (v. Costăchescu 2019: 512-513).

1. Principiul economiei (al minimului efort) în pragmatică

Atât teoria lui Grice cât și pragmatica cognitivă au preluat de la André Martinet (1955, 1960) ideea că orice comunicare trebuie să fie eficientă, în sensul că trebuie să existe, ca în economie sau ca în orice altă activitate umană, un raport corect între efort și profit: efortului de gândire și de articulare trebuie să îi corespundă beneficii corespunzătoare, adică mesajul produs ar trebui să fie înțeles complet și în urma unui efort de interpretare cât mai mic. Acesta este principiul ‘efortului minimal’ care ne spune că o comunicare este cu atât mai eficientă cu cât efortul (de producere și de înțelegere) este mai mic iar beneficiile (cantitatea de informație care circulă de la emițător la receptor) este mai mare.

Acest principiu a fost formulat de Grice sub forma Maximei de cantitate, care indică care ar trebui să fie limita superioară și limita inferioară a cantității de informație:

> 1. contribuția dumneavoastră trebuie să conțină cantitatea de informație necesară (pentru atingerea obiectivelor respectivului schimb verbal); 2. contribuția dumneavoastră **nu trebuie să conțină o cantitatea de informație mai mare** decât e necesar’ (Grice 1975: 45).

Prima parte a maximei se referă la informativitate, cea de a doua - la exhaustivitate și tocmai această a doua parte din maximă exprimă cu alte cuvinte principiul minimului efort al lui Martinet.

Același principiu se regăsește în pragmatica cognitivă, în definirea conceptului fundamental al acestui cadru teoretic,pertinența, este evaluată din punct de vedere cantitativ și nu poate fi definită decât în raport cu un anumit context lingvistic și cognitiv: o propoziție este cu atât mai pertinentă într-un context dat cu cât efectele contextuale[2] sunt mai mari și efortul de

Occam că cele două limbaje (mintaleza și limba naturală) au în comun proprietatea de compoziționalitate, adică sensul expresiilor (mintale sau lingvistice) complexe rezultă din combinarea sensului expresiilor (mai) simple care le compun.

[2]Efectele contextuale se referă la situațiile în care noua informație, adusă de mesajul a cărui pertinență o evaluăm, aduce modificări în presupunerile precedente, le modifică, conduce la o concluzie nouă. Dacă mesajul se mărginește numai să confirme informațiile precedente, se consideră că nu a avut efecte contextuale, deci gradul său de pertinență este mic. (Wilson/Sperber2004: 606-608, Costăchescu 2019: 514).

prelucrare mai mic.[3] Deci la Martinet, Grice și Sperber/Wilson costul și profitul sunt puse pe același plan, ca fiind la fel de importante, recomandându-se un ‘profit’ mare: costuri cât mai mici și beneficii cât mai mari..

2. Lexicologia pragmatică

În ultimii ani în cadrul pragmaticii cognitive s-a dezvoltat lexicologia pragmatică, care pornește de la ideea că deseori există diferențe, uneori mari, între sensul lingvistic codificat (sensul propriu al cuvintelor sau sintagmelor, de obicei cel care figurează în dicționare) și semnificația pe care aceste elemente o primesc în comunicare, într-un context lingvistic și cognitiv specific. Pragmatica cognitivă, centrată, ca și teoria lui Grice, pe interlocutor, pleacă de la presupunerea că adesea receptorul nu poate înțelege ce îi spune mesajul dacă nu încearcă să ‘citească’ gândurile interlocutorului, adică dacă nu tinde să-i atribuie emițătorului gânduri și intenții ce pot să nu corespundă exact sensului codificat (adică sensului propriu) al enunțurilor pronunțate. Deci pragmatica cognitivă în general și lexicologia pragmatică în special ar trebui să explice modul în care receptorul trebuie să umple golul (engl. *gap*) dintre ceea ce locutorul spune efectiv (*sentence meaning*, sensul (literal)al enunțului conform codului lingvistic) și ceea ce vorbitorul intenționează să spună (*speaker’s meaning*, semnificația locutorului).[4]

Este, deci, clar că în anumite contexte expresii lingvistice (cuvinte, sintagme, propoziții) sunt folosite cu accepții diferite de cele prevăzute de codul lingvistic, așa numitele concepte *ad hoc* adică sensuri ‘ocazionale’, legate de un anumit context sau de un anumit gând al emițătorului. Acest tip de concepte sunt necesare deoarece între concepte și cuvinte nu există o corespondență unu-la-unu:

- există cuvinte care nu exprimă concepte (cum ar fi în română, pronumele *asta* în folosiri anaforice (***asta****(nu) îmi place*, ***asta*** *n-o cred*), ‘reflexivul’ *se* în construcții impersonale de tipul ***se*** *zice*, ***se*** *spune*, folosiri care amintesc de pronumele impersonal *it* din engleză sau *il* din franceză,

---

[3]Efortul de prelucrare ‘măsoară’ energia necesară pentru activarea proceselor mintale necesare înțelegerii mesajului, efort care variază în funcție de lungimea mesajului, de gradul de accesibilitate al enunțurilor, de numărul și complexitatea regulilor deductive implicate, etc. (Wilson/Sperber 2004: 609, Costăchescu 2019: 515).

[4] “The goal of pragmatics is to explain how the gap between sentence meaning and speaker’s meaning is bridged” (Sperber/Wilson 2002: 3).

prepozițiile care introduc complemente indirecte (*mă gândesc* ***la*** *examene,și-a amintit* ***de*** *tine*, etc.);

- Sperber/Wilson (1998) vorbesc și despre pro-concepte, adică despre cuvinte care au un oarecare conținut conceptual, foarte larg, care, pentru a stabili valoarea de adevăr a enunțului în care apare, trebuie completat cu alte informații. Un exemplu este pronumele/adjectivul posesiv. Astfel *cartea mea este pe birou* poate avea o valoare de adevăr diferită nu numai dacă descrie corect (sau nu) poziția unui anumit obiect (adică, după cum ne spune semantica denotațională, dacă obiectul numit 'carte' se găsește cu adevărat deasupra mobilei numite 'birou') ci și în funcție de semnificația sintagmei nominale *cartea mea*, care poate însemna 'cartea pe care am cumpărat-o', 'cartea pe care o citesc', 'cartea despre care îți vorbesc', 'cartea pe care am împrumutat-o de la bibliotecă','cartea pe care am scris-o', etc. Propoziția poate fi adevărată dacă sintagma *cartea mea* are numai una dintre aceste semnificații și să fie falsă în toate celelalte accepții;

- există concepte cărora nu le corespunde un cuvânt, iar Sperber/Wilson citează conceptul de *unchi-sau-mătuși* adică conceptul de 'frați/surori ai/ale părinților și, prin extensie, soții/soțiile lor'.[5]

La această listă putem adăuga cuvintele polisemantice sau omonime (în cazul cărora unui cuvânt îi pot corespund mai multe concepte),ca și cuvinte sinonime (unde două sau mai multe cuvinte desemnează același concept).În plus, Fodor (1983, 1995) a reluat într-un cadru cognitivist ideea descompunerii lexical - o idee schițată în primul model semantic al gramaticii generative, semantica interpretativă (Katz/Fodor 1963),ulterior dezvoltată de semantica generativă (McCawley1971)și preluată de teorii semantice mai recente, cum ar fi modelul lexical al lui Pustejovsky (1995, 2006). Ideea fundamentală a descompunerii lexicale constă în faptul că unor cuvinte le corespund concepte complexe, care pot fi descrise în termeni mai simpli, mai aproape de ceea ce Fodor consideră a fi concepte (mentale) primitive. De exemplu substantivului *celibatar(ă)* în corespunde expresia mentală complexă *bărbat/femeie necăsătorit(ă)*, în timp ce verbul *a omorî* [(*pe*) X]este o prescurtare a expresiei conceptuale complexe *a provoca moartea* [*lui* X].

[5]"*uncles-or-aunts*, i.e. siblings of parents, and, by extension, their spouses" (Sperber/Wilson 1998: 186). Putem adăuga faptul că lexicalizarea poate fi diferită de la limbă la limbă sau de un grup de limbi (înrudite genetic) la altul. De exemplu în limbile romanice nu există un cuvânt pentru conceptul 'frate-sau-soră', spre deosebire de limbile germanice unde acest concept este lexicalizat (engl. *sibling*, germ. *Geschwister*, sued. *syskon*, etc.).

Complexe sau primitive, pragmatica cognitivă consideră că numărul conceptelor prezente în creierul nostru este mult mai mare decât unitățile lexicale codificate de care dispune limba. De exemplu, omul poate distinge un mare număr de colori și nuanțe,[6] dar numai o foarte mică parte este codificată în codul lingvistic. Observații asemănătoare se pot face și în legătură cu percepții din alte domenii (dureri, mirosuri, forme, etc.). Domeniul percepțiilor este foarte variabil, dar arată discrepanța dintre cuvinte (puține) și realitatea descrisă. Sperber/Wilson sunt însă interesați de concepte mentale complexe stabile și exprimabile, ca *unchi-sau-mătușă*.

3. Conceptele *ad hoc* și reformularea

Constatarea acestei mari disproporții dintre lexeme și concepe a influențat descrierea modului în care gândurile locutorului sunt transpuse, transmise și înțelese/interpretate în procesul de comunicare. O primă consecință a fost tocmai crearea pragmaticii lexicale (Wilson 2006), care studiază legătura dintre cuvinte și conceptele pe care le transmit, ținând seama de faptul că unitățile lexicale pot comunica în discurs un concept care nu este neapărat cel pe care sistemul lingvistic îl codifică. Conceptul comunicat, în cazul în care este diferit de conceptul codificat, este un concept *ad hoc,* numit și concept ‘momentan’ sau ‘ocazional’,derivat din conceptul codificat în principal prin două procese, de restrângere sau de lărgire semantică.

Lingviștii obișnuiesc să noteze cu litere capitale mici (engl. *small caps*) conceptul asociat cuvântului conform codului lingvistic (CASĂ = ‘clădire în care locuiesc / muncesc persoane’), notație căreia i se adaugă un asterisc dacă este vorba de un concept *ad hoc* (CASĂ*) ce apare în contexte diferite: *casa lui Dzeu* (metaforă pentru ‘sanctuar, biserică’), *cele 12 case ale cerului* (referitor la împărțiri convenționale ale cerului în astrologie), *casă de sănătate* (pentru ‘spital, clinică, sanatoriu’), etc.

Ca exemple de concepte *ad hoc* este dată restrângerea semantică a unor cuvinte ca *a bea*, *temperatură*, *ceva* în contexte ca *Paul obișnuiește să**bea*** (A BEA*=‘a bea băuturi alcoolice (în exces)’), *Maria are **temperatură*** (TEMPERATURĂ*= ‘temperatură a corpului mai mare decât

[6]Este citată cartea lui Hardin (1988), sinteză a cercetărilor din fizică, psihologie, lingvistică și filozofie privind culorile, în care se precizează faptul că omul poate percepe până la un milion de culori și nuanțe. Există o jumătate de milion de nume de culori care sunt considerate comercial diferite, în timp ce lexemele frecvent folosite într-o limbă naturală ca engleza sunt cca o duzină (Hardin 1988: 182-183, Sperber/Wilson 1998: 190).

cea normală’),*cred că vecinului i s-a întâmplat* ***ceva*** (CEVA* =‘un eveniment supărător, o situație cel puțin neplăcută’). Observăm că în toate aceste cazuri sensul cuvântului este restrâns: *a bea* se referă aici numai la băuturile alcoolice, *temperatură* –numai la temperatura ridicată a corpului unei persoane (semn al prezenței în organism a unui agent infecțios sau toxic, etc.), pronumele nehotărât *ceva* poate fi folosit pentru a desemna un număr foarte mare de entități concrete (hrană în *a gusta ceva* sau *ceva de mâncat*, băutură în *ceva de băut*, obiecte dintre cele mai diferite în *a cumpăra ceva,a dărui ceva* (*de Crăciun*) etc.) sau de noțiuni abstracte (*a învăța ceva*, *a afla ceva incredibil*, *a crede ceva*, etc.).

Lărgirea intervine atunci când cuvântul este folosit într-un sens mai general decât cel lingvistic codificat, cum este cazul verbului *a mânca,* a substantivului *masă* sau a adjectivului *gol* în exemplele ca: *Ionel* ***mănâncă*** *cuvintele* (AMÂNCA* = ‘a pronunța cuvintele indistinct’), *Vasile a întârziat la masă* (MASĂ* = ‘(feluri de) mâncare cu care oamenii se hrănesc mai ales la amiază’), *paharul este gol* (GOL* = ‘complet lipsit de conținutul său normal’),etc.

În legătură cu modul în care conceptele *ad hoc* au fost propuse și descrise de lexicologia pragmatică, Kida (2015) face două observații critice, care credem că merită să fie comentate. Mai întâi, aprecierea privind restrângerea sau lărgirea conceptului privesc exclusiv clasa denotațiilor, adică extensiunea conceptului. În acest sens, există o restrângere a sensului verbului *a bea*: conform codului lingvistic verbul se referă la acțiunea de a înghiți orice lichid (comestibil), expresia citată însă se referă numai la băuturile alcoolice. În schimb, sensul verbului *a mânca* este extins pentru a desemna un anume mod de a pronunța sau scrie (cuvinte sau litere).

Cea de a doua obiecție privește cuvintele polisemantice, adică acele cuvinte (foarte numeroase) care exprimă mai multe concepte. Kohei Kida consideră că în pragmatica lexicală se obișnuiește să se privilegieze unul singur dintre aceste concepte, considerat codificat lingvistic,și să le considere pe celelalte ca fiind concepte derivate *ad hoc*. K. Kida a observat că multe, dacă nu toate conceptele considerate ocazionale din literatura de specialitate, se găsesc în dicționare. Pentru exemplele din limba română *Dex*online menționează pentru cuvântul *temperatură* accepția ‘grad de căldură a corpului omenesc depășind 37°’ (DLRLC), pentru *a bea* - ‘a consuma băuturi alcoolice’ (MDA2), alte dicționare dau exemple în care expresia *a se întâmpla ceva* ne spune că situația este negativă, produsă de circumstanțe nefericite (Reverso). Avem deci toate motivele să confirmăm afirmația lui Kida că aceste tipuri de concepte (extinderi sau metafore ale

sensului propriu al cuvintelor) sunt actualmente lexicalizate, adică intrate în codul lingvistic.

K. Kida precizează că Deirdre Wilson a remarcat acest fapt, deoarece a arătat că anumite extinderi semantice spontane și unice pot să devină frecvente și obișnuite în comunitatea lingvistică, devenind un sens convențional (Wilson 2006, Kida 2014: 131). Trebuie adăugat că acest fenomen a fost remarcat de mult de semanticieni, în cazul discutării metaforei deoarece s-a observat că multe metafore au fost lexicalizate, adică nu mai sunt simțite ca expresii figurate, ca figuri de stil (*poala muntelui*, *picioarele scaunului*, *brațele fotoliului*, *capul familiei*, *limba clopotului*, *aripile avionului*, etc.). În limba română, ca și în alte limbi europene, verbul *a bea* are extinderea semantică 'a bea băuturi alcoolice în exces' dar aici este evident că aici noua semnificație nu derivă dintr-o metaforă. Deci semantica pragmatică creează un cadru mai larg pentru fenomenul delexicalizarea, care privește nu numai metaforele ci orice extindere semantică care la originea fost *ad hoc*.

Faptul că în studiile de specialitate figurează des ca exemple concepte *ad hoc* lexicalizate nu semnifică însă că nu există concepte *ad hoc* 'reale', care să reprezinte cu adevărat un concept al locutorului, pentru care sensul 'codificat' al expresiei lingvistice reprezintă numai o primă indicație, ce trebuie să declanșeze la auditor un proces deductiv. Semantica pragmatică și teoretizarea conceptelor *ad hoc* ne permit să vedem într-o lumină nouă un fenomen discursiv studiat mai înainte de retorică (parafraza fiind considerată o figură de stil) dar analizat și de lingvistică în ultimii 50 de ani, sub numele de reformulare.

De multe ori reformularea apare deoarece locutorul simte nevoia să-și clarifice gândul sau să corecteze 'traducerea' sa lingvistică, fie ca reacție critică la ceea ce a zis fie ca urmare a reacției interlocutorului, care se poate manifesta verbal sau non verbal (gest al mâinii sau corpului, expresie a feței, etc.). Reformulare este atât de bine înrădăcinată în limbile naturale încât au dezvoltat marcatori discursivi specifici, de tipul *adică, mai bine zis, și anume, cu alte cuvinte*, etc.,deși noua formă lingvistică a 'gândului' nu trebuie în mod necesar să fie introdusă de un asemenea semnal discursiv.

Vom analiza în continuare câteva situații de apariție a unor concepte *ad hoc* însoțite de reformulări cu ajutorul unui corpus format din texte literare. Existența reformulărilor garantează faptul că semnificația transmisă produce dificultăți de interpretare, uneori presupuse de locutor; din acest motiv vorbitorul oferă spontan explicații suplimentare, alteori aceste lămuriri suplimentare sunt cerute explicit de interlocutor. Credem că putem clasifica conceptele *ad hoc* în două mari clase: există concepte *ad hoc*

lexicalizabile și, de multe ori, lexicalizate, de obicei conceptele care decurg din restrângerea sau din extinderea conceptelor codificate lingvistic; a doua categorie este reprezentată de conceptele *ad hoc* care au o foarte mică probabilitate de a fi ulterior lexicalizate, deoarece exprimă concepte ale locutorului,legate de universul său mental și/sau de un context foarte particular. Corpusul studiat, format din texte ale unor scriitori români, clasici sau contemporani, conțin numai exemple în care reformularea este introdusă de marcatorul discursiv *adică*.

Ne-am propus să facem această prezentare a dezvoltărilor recente ale lexicologiei cu exemplificări ale limbii române gândindu-ne că multe dintre cercetările sărbătoritului nostru privesc lexicologia, lexicografia și semantica limbii române.

3.1. Restrângerea/extindere semantică

Fenomenul de restrângere semantică de multe ori are rolul de a înlătura ambiguitatea unor cuvinte polisemantice care acoperă o largă arie semantică. De exemplu, verbul *a merge* poate semnifica în română, între altele, ‘a deplasa’, ‘a funcționa’ și ‘a fi posibil’ și, în exemplul următor, tocmai jocul între aceste semnificații nu îi permite lui Moș Teacă să înțeleagă explicațiile sergentului privind imposibilitatea de a expedia o tabacheră cu telegraful - un exemplu foarte reușit de scurt-circuit al comunicării, cu efect comic:

(1) (Moș Teacă): - Sergent, na tabachera asta, să mi-o trimiți acasă. [...] Trimite-o cu tiligrafu! (Sergentul): - Nu **merge**$_1$, trăiți, don căpitan... [...](Moș Teacă): - Bine-bine, nu **merge**$_2$... Știu eu că nu **merge**$_2$, că nu-i o bătrână să meargă.(Sergentul): - **Adicămerge**$_3$... (Moș Teacă): - Firește că **merge**$_3$, că de-aia-i tiligraf! (după Anton Bacalbașa, *Telegraful regimentului*)

Este clar că, în dialogul de mai sus,*a merge*$_1$ semnifică ‘a fi posibil’, *a merge*$_2$ - ‘a se deplasa’ iar *a merge*$_3$ - ‘a funcționa’. Marcatorul discursiv *adică* apare pentru că locutorul (sergentul) își explicitează enunțul în momentul când trece de la o semnificație la alta (nu **merge**$_2$[...] **adică merge**$_3$).

Un alt tip de restrângere semantică intervine în cazul unor cuvinte cu semnificație foarte generală, care funcționează într-un mod asemănător cu deicticele (oarecum ca pronumele personale, de exemplu), în sensul că au un referent ‘variabil’, care se modifică din context în context. Este vorba de construcții care, în Gramatica Montague, au fost numite ‘de nivel propozițional’ (Delacruz 1976: 186,188) întâlnite în cazul unor verbe ca *a*

afirma că, *a crede că*, *a ști că*,*a-și aminti că*, *a se întâmpla ca / să*, a unor adjective ca *adevărat*, *fals*, *necesar*, *semnificant*, *ciudat*, a unor substantive ca *faptul (că)*, *convingerea (că)*, *gândul (că)*,*afirmația (că)*. Referentul este exprimat de fiecare dată de propoziția subordonată. Din punct de vedere pragmatic putem pune în această categorie și lexeme sau sintagme care au o structură sintactică diferită, dar care pot denota, din context în context, un mare număr de entități sau situații (*reușită*, *succes*, *eșec*, *operație*,*situație*, *lumea*, x *este* (într-un anumit fel), *varianta (cea mai) bună / rea*, *în situația x*, etc.).

(2) Duruitul pașilor celor care coborau tropotind scara m-a îndemnat să nu mai zăbovesc mult pe gânduri, ci să aleg **varianta optimă**. **Adică** să urc cât mai urgent pe cea de a doua scară care avea acces în subsolul casei. (Vlad Mușatescu, *De-a puia gaia*)
(3) Judecând după timpul pe care îl avusese atât Radu Lungu cât și Moromete ca să se ducă și să-l vadă pe acel Marin s-ar fi putut crede că era acum prea târziu să-l mai găsești **în aceeași situație**, **adică** urcat pe treptele primăriei și vorbind. (Marin Preda, *Moromeții* II)
(4) Se dusese pe atunci zvonul că o fată de pe la marginea satului, una Sita lui Ciucă, a vorbit cu Maica Domnului pe izlaz. **Lumea, adică** întâi femeile și copiii, se duseseră numaidecât s-o vadă. (Marin Preda, *Moromeții* II)

Pentru aceste enunțuri cu sens foarte general, interlocutorul solicită uneori restrângerea semnificației:

(5) MIȚA: **Cum este amanta** dumitale? PAMPON: Cum să fie **adică**? MIȚA: De roșu, de ghindă, de tobă, ori de verde? PAMPON: De verde... (I. L. Caragiale, *De-ale carnavalului*)
(6) - Alice, dă-mi și mie **o idee**. - Tu... tu și Grigore sunteți turci, **adică** tu ești pașă - îți fac eu turban și tot dichisul - iar Grigore-i eunucul haremului. (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*)

Restrângerea semantică este necesară când locutorul dă explicații în ce accepție a folosit un proverb sau o maximă, adică o expresie al cărei succes în comunitatea lingvistică se datorează tocmai faptului că are o semnificație foarte largă, aplicabilă la un larg evantai de situații:

(7) - Unde-i Tulli?... - **A plecat la oaste și n-a mai venit**! Adică, pardon, după alimente! (Vlad Mușatescu, *De-a baba oarba*)
(8) - **Să ne-ntoarcem la oile noastre**, adică la mine și la Mamarița. (Vlad Muşatescu, *De-a puia gaia*)

Personajul citează un vers dintr-o celebră poezie de Dimitrie Bolintineanu, *Muma lui Ștefan cel Mare* (*Căci în bătălie soțul ei dorit/ A*

plecat la oaste și n-a mai venit) folosit în limba română pentru a spune că locutorul nu știe unde se găsește o anumită persoană (în contextul dialogului, vorbitorul spune că personajul Tulli a plecat de mai mult timp să cumpere alimente și că nu s-a întors încă, nu se știe de ce). Este evident un sens *ad hoc*, care nu rezultă din context, motiv pentru care locutorul îl explicitează. Expresia tradusă din limba franceză[7]*să ne întoarcem la oile noastre* are un sens prea larg pentru a ne da seama care este subiectul discuției, deci locutorul îl precizează.

Tot în această categorie se poate clasifica expresia *casă și masă* (adică locuință și mâncare). care poate acoperi multe situații, ceea ce o transformă într-o expresie ce se pretează la exprimarea unor concepte *ad hoc*:

(9) [Proprietarul brutăriei nu își plătea angajatul, îi dădea numai ‘casă și masă’]**Casă**, **adică** să doarmă în podul clădirii cu două caturi, pe niște țoale, vara, iar iarna în brutărie, cu lucrătorii laolaltă, lângă cuptoare, că tot ardeau lemnele pentru fabricarea pâinii. **Masă, adică** să mănânce pâine câtă vrea, o ciorbă de roșii la două zile, duminica o tocană și, în rest, ce dă Dumnezeu. (Eugen Barbu, *Groapa*)

Explicitarea este necesară și în cazul folosirii unor expresii metaforice care, după cum a arătat Searle (1979: 85, v. și Costăchescu 2019: 489) oscilează între sensul propriu și cel de metaforic:

(10) Apoi gruparea, dacă avea să-l urmeze, trebuia să meargă unde merge și râul, și **râul își târa imperios afluenții, acolo unde dau toate râurile țării noastre**, **adică în politică**. (D. Anghel, *Nicolae Iorga*)

(11)Spiru, era bucuros să aibă **cocori, adică muncitori noi,străini**, pe care mai lesne îi putea ciupi la plata de seară în cafenea, dar îi era frică de gura românilor colțoși care stârneau toate scandalurile și grevele din port. (Jean Bart, *Europolis*)

(12) TIPĂTESCU: Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăieri ți-a ieșit bine; **ai tras frumușel condeiul**. PRISTANDA: [...] **Adicăte**, cum condei, coane Fănică?... (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

(13)Și totul se desfășoară **ca la carte**. **Adică**, precum stă scris în notița dictată de Poni Burlan. (Vlad Mușatescu, *De-a baba oarba*)

---

[7]În comedia medievală *La farce du Maître Pathelin* ‘farsa avocatului Pathelin’ există un episod în care la un proces (pentru un furt de oi)reclamantul vorbește despre două situații în care a fost escrocat (furtul unor oi, caz judecat la proces, și neplata unei bucăți de postav de către avocatul pârâtului, avocatul Pathelin). Judecătorul nu înțelege nimic din aceste treceri de la oi la postav și cere să se revină la prezentarea furtului oilor, obiectul procesului (*revenons à nos moutons*), expresie intrată în multe limbi, cu sensul ‘să ne întoarcem la subiectul discuției’ (zicere care ne amintește de Maxima de relație a lui Grice)

Se știe că apele râurilor își termină parcursul într-o altă apă (în România, într-un alt râu, într-un fluviu, într-un lac, în Marea Neagră), dar autorul folosește expresia în sens metaforic, comparând itinerarul râului cu traiectoria unei grupări ce devine partid politic, asociere neobișnuită, care trebuie explicitată. În contextul din romanului lui Jean Bart, cuvântul *cocor* este folosit metaforic pentru a-i desemna pe muncitorii străini (care, precum cocorii, călătoresc mult, vin și pleacă). Expresia *a trage condeiul* înseamnă ‘a încărca la socoteală’ (despre un chelner, un funcționar public corupt, etc. cf. *Dex*). Pristanda se preface că nu înțelege sensul metaforic al expresiei, pentru că nu vrea să recunoască față de șeful său că a înșelat primăria. Expresia *ca la carte* semnifică nu numai ‘cum scrie la carte’ dar și ‘așa cum trebuie, cum e bine, conform regulilor’. În contextul foarte particular al romanului este vorba despre o notița în care unul dintre personaje notase numele comunelor prin care locutorul trebuie să treacă cu mașina pentru a ajunge în satul Colțiilupchii.

Explicitarea metaforelor este o caracteristică a scrierilor sau predicilor care interpretează texte religioase, de exemplu Apocalipsa, adică texte mai mult sau mai puțin criptice, ce trebuie să fie explicate credincioșilor:

(14) Vine vremea ca luptătorul să cheme pe domnii pământului întru prigonirea fiarei care s-a ridicat asupra semințiilor. Mehmet e fiara: **are șapte capete, adică păcatele de frunte**; şi **zece coarne, adică înfruntarea celor zece porunci**. E scris că luptătorul pe cal alb s-o întâmpine și s-o lovească, vărsându-i spurcăciunea sângelui. (Mihai Sadoveanu, *Frații Jderi*)

Extinderea semantică se întâlnește mai rar (cel puțin în corpusul nostru), dar există.

(15) - Cecauți aici? - Nimic. Sunt **la mine acasă**, **adică** la gazda mea... (Vlad Mușatescu, *De-a baba oarba*)

Semnificația cuvântului *acasă* este aici lărgită deoarece sensul de ‘(în)domiciliul permanent (al unei persoane)’ este extins pentru desemnarea unei locuințe temporare, închiriată de la o gazdă pentru o perioadă limitată de timp (în concediu, pentru studii, pentru afaceri, etc.).

Conceptele *ad hoc* exprimate de extinderi sau restrângeri ale conceptelor codificate lingvistic prin cuvinte sau sintagme au posibilitatea de a fi lexicalizate, adică, prin folosiri frecvente, pot ajunge să facă parte dintre semnificațiile codificate ale respectivelor expresii. Probabil că acesta este mecanismul prin care s-au creat cuvintele polisemantice, adică marea majoritate a cuvintelor ‘categorematice’, cu sens plin (substantive, adjec-

tive, verbe sau adverbe). Există însă concepte cu adevărat *ad hoc*, care nu au șanse să intre în codul lingvistic, deoarece se referă la situații foarte speciale.[8]

3.2. Concepte *ad hoc* ne-lexicalizabile

O parte a conceptelor *ad hoc*ne-lexicalizabile se pot referi la situații particulare, ce țin de comportamentul special al unor anumite persoane, în condiții speciale, de exemplu de comportamentul lui Caragiale când vorbea cu prietenii ‘la un pahar de vin’ sau de observația ironică a Jupânesei Ilisafta din *Frații Jderi*, care constată că soțul ei, care s-a retras din activitate, se sfătuiește cu fiul lui mai mare, comisul Simion, tăcând unul în prezența celuilalt (explicație introdusă fără marcator discursiv). Faptul că doi adolescenți au ieșit din camera lor pe fereastră (pentru ca adulții să nu știe) se referă, din nou, la o situație particulară, ce-i conferă un sens nou, *ad hoc*, sintagmei *drumul pe care ieșiseră*:

(16)În privința asta e foarte semnificativă o anecdotă, pe care-i plăcea lui Caragiale s-o povestească **în momentele lui de pesimism acut, adică** la un pahar de vin. (George Topîrceanu, *Problema râsului și humorul românesc*)

(17**)**[Comisul Manole Jder]se duce-n prisacă și-l mai înțeapă câte-o albină, de se uită la lumea asta numai c-un ochi. Încalică după aceea și **se suie la grajduri**. **Adicătelea să ție sfat cu comisul Simion**. **Tace unul; tace și celălalt; se cheamă că așa țin sfat**. (Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*)

(18)Cireșarii intrară în cameră pe **drumul pe care ieșiseră**. **Adică** pe fereastră, slujindu-se de același nuc docil și prietenos.(Ctin Chiriță, *Cireşarii* vol. 3)

Alteori conceptul *ad hoc* apare pentru că o anumită expresie are o semnificație specială pentru un grup de persoane, dar nu și pentru ansamblul comunității lingvistice. În această situație noile concepte au forma unor descripții definite și se pot referi la caracteristicile spațiale ale unor toponime sau la adverbiale folosite ca toponime (*la vale*, *la munte*, *în* jos, *în sus*, *la dreapta*, *la stânga*,*în față*,etc.):

(19) [Și-a făcut] studiile superioare la Iași, unde e şi domiciliul actual, cartierul **Tătărași**, **adică** nu în zonă centrală. (Prezentarea lui Dan Lungu, în *Antologia Liter Net* vol. 1)

(20) Cu opt pogoane de pământ Catrina se mărită repede cu Ilie Moromete, proaspăt întors de pe front și el însuși cu un lot mare. Fetița rămase bătrânului Năfliu **„în vale”, adică** acolo unde își trăise Catrina anii de dinaintea vârstei de douăzeci. (Marin Preda, *Moromeții* II)

---

[8]Conceptele *ad hoc* cu semnificație foarte particulară pot fi lexicalizate numai dacă fac parte dintr-un text celebru, ca poezia lui Bolintineanu (ex. 7) sau *Farsa Jupânului Pathelin* (ex. 8).

Alte concepte *ad hoc* cu puține șanse de lexicalizare sunt cele care exprimă mentalitatea, convingerile locutorului sau ale unui grup de persoane, deci expresia unor idei care ilustrează 'universul lor mental':

(21)Cu mentalitatea-i ardelenească, el își închipuia că **învățătorul, adică** reprezentantul intelectualității în sat, trebuie să fie îmbrăcat orășenește, ca astfel să se poată bucura și prin exterior de un prestigiu deosebit în fața poporului.(Liviu Rebreanu, *Răscoala*)

(22) S-a întrerupt din **povestire, adică** din această descărcare de gânduri, ca să-si muște pumnul încremenit.(Camil Petrescu, *Patul lui Procust*)

(23)Se întreba adeseori cu o curiozitate care friza perversitatea, cum ar trebui să arate bărbatul în stare **s-o îngenuncheze pe Adina**. **Adică**- în mentalitatea avocatului -s-o facă să-l iubească. (Rodica Ojog-Brașoveanu, *Anonima de miercuri*)

De multe ori conceptele *ad hoc* au conținut polemic sau critic, parte a unui discurs argumentativ:

(24) [...] arta cere în fizicul actorului tot atâta variație câtă a creat viața, comisia profesorilor admite cu preferință un fel de **tip care „are fizicul", adică** nu e nici mare, nici mic, nici gras, nici slab, nici frumos, nici urât, nici alb, nici negru, in sfârșit, ceva desăvârșit mediocru, incolor si neexpresiv, un fel de domn cumsecade de 20 de ani, care nu sugerează nimic și pe care oricând l-ai lua mai curând drept funcționar comercial decât slujitor al artei. (Camil Petrecu, *Patul lui Procust*)

(25) Găsesc, împotriva convingerilor obicinuite, că tocmai **a nu urma „moda", adică** a nu fi îmbrăcat ca toată lumea, e o dovadă de vanitate puerilă... (Camil Petrecu, Patul lui Procust)

(26) - Bancurile tale seamănă cu mâța aceea stoarsă. - Și aici ai greșit, replică imediat Dan. **Seamănă cu tine**, **adică** sunt tâmpite... (Constantin Chiriță, *Cireșarii*, vol. 1)

Probabil aceasta caracteristică, împreună cu caracterul 'semantic vag' (ce necesită precizări și explicații) l-au determinat pe Kida (2015) să analizeze similitudinile dintre conceptele *ad hoc* din Teoria Pertinenței și predicatele argumentative din varianta teoriei argumentației propusă de Anscombe / Ducrot (1983).

4. Concluzii

Crearea pragmaticii lexicale și atenția acordată analizei conceptelor *ad hoc* ne permit să înțelegem mai bine modul în care locutorii folosesc expresiile limbajului în comunicare. Această abordare impune verificarea unor idei, bine înrădăcinate în gândirea lingviștilor și filozofilor limbajului și care ar trebui să fie revizuite sau modificate.

O primă idee privește o extindere a noțiunii de sens procedural, de 'calcul' mental pornit de la instrucțiunile pe care includ anumite expresii

lingvistice,[9] cum ar fi conjuncțiile, timpurile verbului, adverbiale, etc. Existența sensurilor *ad hoc* îi obligă pe locutori ca, pornind de la sensul lingvistic codificat, să facă deducții suplimentare privind semnificațiile noi transmise de mesaj. Practic, orice cuvânt 'categorematic', orice sintagmă, orice propoziție folosite în alt sens decât cel propriu (atribui de codul lingvistic) pot declanşa inferențe care să permită să se ajungă la noua semnificație, deci orice cuvânt 'categorematic' poate avea o semnificație procedurală.

Conceptele *ad hoc* ce rezultă din restrângerea sau extinderea conceptului asociat cu sensul propriu al unei expresii lingvistice reprezintă numai o parte a acestui tip de semnificații, și anume acea parte susceptibilă de a fi lexicalizată. Examinarea conceptelor *ad hoc* ce apar în contexte de reformulare ne relevă două alte fenomene. Dacă nu se face în dialog, reformularea este decisă de locutor dacă consideră că mesajul său nu este suficient de clar și de precis, că 'semnificația locutorului' (*speaker's meaning*) nu reiese cu suficientă limpezime din mesajul anterior. Asta înseamnă că noua semnificație, pe care vorbitorul vrea să o transmită, nu poate fi examinată numai din punctul de vedere al interlocutorului, așa cum face pragmatica cognitivă, continuând linia de cercetare inaugurată de Paul Grice.

Toate exemplele ce ilustrează teoria lui Grice au arătat că implicaturile conversaționale aparțin procesului de interpretare a mesajului, deci deducțiilor interlocutorului. Fenomenul reformulării ne arată însă că, mai ales în cazul conceptelor *ad hoc*, și în mintea locutorului au loc procese deductive, aplicate la două aspecte, cel puțin: (i) analizează în ce măsură mesajul său a tradus cu o exactitate rezonabilă propriul gând, formulat în mintaleză; (ii) apreciază dacă mesajul îi oferă receptorului un acces suficient de simplu la acest gând. Dacă locutorul apreciază că una sau ambele caracteristici nu sunt prezente în mesajul său într-o măsură suficientă, își poate reformula mesajul, pentru ca, potrivit principiului cooperării, să aibă o contribuție la schimbul verbal care să fie eficientă, coerentă și cooperativă (Grice 1975: 41).

A doua concluzie privește raportul dintre cost și beneficii, prezentat sub forma principiului minimului efort (la Martinet), al economiei (la Grice) și, parțial, al pertinenței (la Sperber/Wilson), care prevede și el necesitatea unui efort cât mai mic pentru prelucrarea mesajului, adică pentru

[9] De exemplu, adverbul *încă*, prezent într-o propoziție de tipul *Ion nu a venit încă* declanșează o semnificație procedurală conform căreia locutorul se aștepta ca Ion să sosească mai repede. (Costăchescu 2019: 224, 318-322).

înțelegerea și interpretarea lui. Cele două elemente,avantaje și costuri, sunt puse la egalitate, afirmându-se numai necesitatea existenței unui ‘profit’: beneficii cât mai mari cu costuri cât mai mici. Existența procedurii de reformulare a mesajului pare însă să indice altceva. Este evident că reformularea unui mesaj reprezintă un cost suplimentar atât pentru locutor (efort suplimentar de gândire și de articulare) cât și pentru ascultător (efort de prelucrare și de interpretare mai mare). Faptul că reformularea există și este frecventă în cazul apariției unor concepte *ad hoc* ne arată că pentru vorbitori este mult mai importantă înțelegerea corectă și completă a mesajul, a gândului formulat de locutor decât economia de efort. Pentru crearea celor mai bune condiții pentru o interpretare corectă și completă a enunțurilor îl fac adesea ‘cheltuitori’ cu propriile eforturi pe locutori.

Bibliografie

Anscombre, Jean-Claude /Oswald Ducrot (1983), *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles, Mardaga.

Carston, Robyn (2012), ‘Lexical pragmatics, *ad hoc* concepts and metaphor: a Relevance Theory perspective’ in *Italian Journal of linguistics*, 22.1, 153-180

Costăchescu, Adriana (2013), *La pragmatique linguistique: théorie, débats, exemples*, Muenchen, Lincom

Costăchescu, Adriana (2018), ‘Les locuteurs (auto)critiques : remarques sur le marqueur discursif de reformulation *adică* «c’est-à-dire»’, comunicare prezentată la *Attitudes and Stances in Discourse* (workshop, Universitatea Bucureşti, 23-24 nov. 2018).

Costăchescu, Adriana (2019), *Pragmatica lingvistică. Teorii, dezbateri, exemple*, Iași, Editura Institutul European.

Delacruz, Enrique B. (1976) ‘Factives and Proposition Level Constructions in Montague Grammar’, in Barbara Partee (ed.), *Montague Grammar*, New York, Academic Press, 177-199.

Fodor, Jerry A. (1975), *The language of thought*, New York,T. Crowell.

Fodor, Jerry A. (1983), *The Modularity of Mind*: *An Essay on Faculty Psychology*, Cambridge (MA), MIT Press.

Frege, Gottlob (1892), ‘Über Sinn und Bedeutung’în*Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 25-50.

Grice, Paul (1975), ‘Logic and Conversation’, în Peter Cole / J. L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics*, vol. 3: *Speech Acts*, New York, Academic Press, 41-58.

Grice, Paul (1989) (ed.), *Studies in the Way of Words*, Cambridge, Harvard University Press.

Hardin, C. (1988), *Color for philosophers*, Indianapolis,Hackett Publishing Company, disponibil la https://www.sfu.ca/~kathleea/colour/docs/Hardin-ColourForPhilosophers.pdf

Horn, Laurence/Gregory Ward (eds.) (2004), *The Handbook of Pragmatics*, Oxford, Blackwell Publishing.

Katz, Jerrold. J./Jerry. A. Fodor (1963), 'The structure of a semantic theory', în *Language*39, 170-210.
Kida, Kohei (2015), 'Prédicat argumentatif et concept *ad hoc*', în *Travaux de linguistique* 70, 121-137, disponibil şi la (https://www.cairn.info/revue-travaux-de-linguistique-2015-1-page-121.htm)
Martinet, André (1955), *Économie des changements phonétiques*, Berna, A. Francke.
Martinet, André (1960), *Éléments de linguistique générale*, Paris, Armand Colin.
McCawley, James (1971), 'Prelexical Syntax', în *Report of the 22nd annual round table meeting on linguistics and languages studies*, Washington DC, Georgetown University Press; republicată în James McCawley (ed.)*Grammar and Meaning*, Tokyo, Taishukan, 1973.
Pustejovsky, James (1995), *The Generative Lexicon: A theory of computational lexical semantics*, Cambridge (MA), MIT Press.
Pustejovsky, James (2006), 'Type Theory and Lexical Decomposition', capitol din James Pustejovsky,*Language Meaning and The Logic of Concepts*, Cambridge (MA), MIT Press, disponibil la (https://www.researchgate.net/publication/228616762_Type_Theory_and_Lexical_Decomposition), DOI: 10.1007/978-94-007-5189-7_2.
Sperber, Dan / Deirdre Wilson (1986/1989), *Relevence Communication and Cognition*, Harvard MA, Harvard University Press; *La Pertinence. Communication et Cognition*, Paris, Minuit.
Sperber, Dan / Deirdre Wilson, D. (1998) 'The Mapping between the Mental and the Public Lexicon', in P. Carruthers/ J. Boucher (eds.) *Thought and language*, Cambridge, CUP, Cambridge, 184- 200; disponibil la (ijn_00000036)
Sperber, Dan / Deirdre Wilson (2002), 'Pragmatics, Modularity and Mind-reading', in *Mind and Language*, 17(1), 3-33, (ijn_00000002)
Sperber, Dan / Deirdre Wilson (2005), 'Pragmatics', in F. Jackson / M. Smith (eds.) *Oxford Handbook of Contemporari Philosophy*,Oxford, Oxford University Press, 468-501.
Wilson,Deirdre (2003/2006),'Relevance and lexical pragmatics', *Italian Journal of Linguistics / Rivista di Linguistica*, 15(2), p. 273-291.Wilson D., 2006, «Pertinence et pragmatique lexicale», *Nouveaux cahiers de linguistique française*, 27, p. 33-52. [Traduction de Wilson (2003) par Zufferey S.]
Wilson, Deirdre / Dan Sperber (2004), 'Relevence Theory', in Laurence Horn / Gregory Ward (eds), *The Handbook of Pragmatics*, Oxford, Blackwell Publishing,607 - 632.
Wilson, Deirdre/Carston, Robyn(2007),'A unitary approach to lexical pragmatics: Relevance, inference and *ad hoc* concepts',in N. Burton-Roberts (ed.), *Pragmatics*, 230-59, London, Palgrave.
Wilson, Deirdre/Patricia Kolaiti (2017), 'Lexical Pragmatics and Implicit Communication', in P. Cap / M. Dynel (eds.) *Implicitness: From Lexis to Discourse*, Amsterdam, John Benjamins, 147-175; disponibil şi la (https://benjamins.com/catalog/pbns.276.07wil)

Dicționare

DEX = Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" (2009, [2]2012, [3]2016), *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold; disponibil și la DEX on line.

DEX on line = transcrierea pe internet a mai multor dicționare ale limbii române, la (https://dexonline.ro/)
DLRLC = Vasile Breban (1980), *Dicționar al limbii române contemporane*, București, Editura științifică și enciclopedică; disponibil și la DEX on line
MDA[2] = Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” (2010), *Mic dicționar academic*, Editura Univers Enciclopedic Gold, parțial disponibil la DEX on line.
Reverso = Free on line translation dictionary (http://www.reverso.net/text_translation.aspx?lang)

Sursa exemplelor

Citatele din autorii români cu specificarea ‘Wikisource’ sunt preluate din secțiunea respectivului autor de pe site-ul internet (https://ro.wikisource.org/wiki/).
Antologia LiterNet2002, vol. 1, ebook, Editura Liter Net; (https://editura.liternet.ro/descarcare/9/pdf/Antologia-LiterNet-2002-Vol-1.html).
Anghel, Dimitrie (1911),*Nicolae Iorga* în volumul *Fantezii și portrete*, Wikisource.
Bacalbașa, Anton (1893), *Telegraful regimentului*, în volumul *Moș Teacă*, Wikisource.
Barbu, Eugen (1957), *Groapa*, (www.scritub.com/literatura-romana/carti/EUGEN-BARBUGROAPA41191524.php).
Bart, Jean (1916) ,*Europolis*, Wikisource.
Caragiale, Ion Luca (1884), *O scrisoare pierdută*, Wikisource.
Caragiale, Ion Luca (1885), *De-ale carnavalului*, Wikisource.
Chiriță, Constantin (1956) *Cireşarii, cavalerii florii de cireş* vol. 1, 3 (http://www.youblisher.com/p/605250-Constantin-Chirita-Ciresarii)
Mușatescu, Vlad (1975) *De-a puia gaia*, ebook, Editura LiterNet (2005); (http://editura.liternet.ro/).
Mușatescu, Vlad(1976), *De-a baba oarba*, ebook, Editura LiterNet (2010); (http://editura.liternet.ro/).
Ojog-Brașoveanu, Rodica (1984), *Anonima de miercuri*;(https://fr.scribd.com/doc/303610751/Ojog-Brasoveanu-Rodica-Anonima-de-miercuri-pdf)
Petrescu, Camil (1933),*Patul lui Procust*, ediție îngrijită de Florica Ichim, 1997, Bucureşti, Editura 100+1 Gramar; variantă electronică (https://scorilos.files.wordpress.com/)
Preda, Marin (1967), *Moromeții* II; (https://pralineliterare.files.wordpress.com/2017/06/marin-preda-morometii-volumul.pdf)
Rebreanu, Liviu (1932), *Răscoala*, Wikisource.
Sadoveanu, Mihai (1935-1942), *Frații Jderi*, vol. 1-3; (https://bookspot.ro/carte-online/fratii-jderimihail-sadoveanu-download).
Teodoreanu, Ionel (1923-1927), *La Medeleni*, vol. 1-3; (https://docs.google.com/file/d/0B5GGb9o2INs5YmY3NTMyZDQtNTA4ZC00NjUzLWFjMWQtMzFlNGM2YzA5OTcx/edit).

Sacru și profan în *Psalmii* lui Ștefan Augustin Doinaș

ADINA-DANIELA CRĂCIUNESCU
Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau”

Rezumat: *Psalmii* lui Ștefan Augustin Doinaș au apărut ca urmare a unei experiențe mistice trăite de poet în închisoare și au fost scriși tocmai pentru a puncta acest moment de cotitură în viața poetului.

Volumul de poezii cu care stihuitorul își încheie activitatea artistică este unic în peisajul operei lui Doinaș, problematica religioasă nefiind abordată nici în volumele de versuri, nici în volumele de eseuri publicate până în anul 1996.

Trăsăturile generale ale poeziei religioase a lui Doinaș sunt:

- adresarea directă a omului către Dumnezeu, fie din necesitatea stabilirii unei relații cu Divinitatea, pe care omul își propune să O cunoască nemediat, fie din dorința de a-L transforma pe Dumnezeu în egalul omului, pe care să-L mustre după bunul plac și cu orice ocazie;
- invocarea tendențioasă și ireverențioasă la adresa Divinității, poetul folosind apelative dure pentru a I se adresa lui Dumnezeu;
- interogarea Divinității sub forma reproșului, îndrăzneală specifică lui Doinaș, pe care alți poeți-psalmiști (precum Alexandru Macedonski, Tudor Arghezi, ori Eugen Dorcescu) nu și-au permis-o;
- caracterul livresc al cântecelor de inspirație religioasă, conferit de contopirea în operă a unor motive, personaje, simboluri și subiecte biblice (Longin, sutașul roman, Golgota, Muntele Tabor, Iona etc.), concepte teologice creștine sau păgâne (*deusotiosus*), personaje emblematice din literatura universală (Don Quijote), imagini poetice preluate de la mari poeți și adaptate sensibilității propriii poetului (imaginea blagiană a Raiului luminat de flăcările Iadului îl inspiră pe Doinaș să creeze o reprezentare personală – răsturnată – a Paradisului);
- pe alocuri, mesajul poetic e profund laic, fiind neconform cu învățătura canonică, biblică.

Cuvinte-cheie: psalm, poezie religioasă, om, Dumnezeu, antagonism.

Portretul tipologic și istoric al poetului Ștefan Augustin Doinaș poate fi trasat în câteva linii simple, dar elocvente: „Doinaș este un poet erudit, inspirându-se din mitologia greacă, din Biblie, din istoria greacă și latină, din lumea actuală, din cultura românească. Limba sa este creată din simboluri. Conform imaginii universale a poetului modern, Doinaș este în primul rând un creator de limbă, care a explorat, în cadrul idiomului românesc, toate resursele vechi și actuale. Mesajul său însă rămâne ascuns, ca și cum limba sa elaborată, uneori chiar ermetică, în sensul lui Mallarmé,

i-ar servi ca mască. Unde se găsește omul la Doinaș? A separat el însuși omul și opera, Opera, Frumusețea fiind o valoare impersonală, salvată de contingențele istorice și de orice incidență individuală. Va trebui să studiem, într-o bună zi, în operă, umanismul lui Ștefan Aug. Doinaș, această figură de Renaștere, anunțând, fără îndoială, apropiatul mileniu care bate, deja, la ușa istoriei."[1]

Psalmii lui Ștefan Augustin Doinaș au apărut ca urmare a unei experiențe mistice trăite de poet în închisoare și au fost scriși tocmai pentru a puncta acest moment de cotitură în viața poetului. În viziunea Dorinei Popescu, trei sunt cauzele apariției *Psalmilor* lui Ștefan Augustin Doinaș: „Motivația scrierii *Psalmilor* este triplă: sentimentul religios, detenția, spiritul de emulație (depășirea modelului biblic și a celui oferit de alți autori de psalmi). Încercând să afle sensul lumii, prin poezie și reflecțiile despre poezie, Doinaș ajunge, prin *Psalmi*, care, nu întâmplător, se constituie în ultimul său volum de poezii, să descopere că sensul nu se află în om, ci în afara lui, în Dumnezeu."[2] Perspectiva poate fi completată cu un alt punct de vedere, cel al exegetei Diana Ioana Ureche: „Ceea ce întreprinde Ștefan Aug. Doinaș în colecția de psalmi este o operațiune de valorificare a psalmilor lui David propunând o versiune nouă, îndepărtată de textul biblic. Poetul construiește un nou teritoriu al dimensiunii metafizice dominat de incertitudine manifestată într-o avalanșă de întrebări fără răspuns. Este de fapt imaginea unei lumi desacralizate, aflată în plin proces al destrămării. […] *Psalmii* lui Ștefan Aug. Doinaș reflectă concepția personală despre modalitatea de scriere a poeziei religioase și inovează spațiul literar românesc atât sub aspectul abordării problemei de comunicare om – Dumnezeu, cât și în privința limbii. Ștefan Aug. Doinaș este tranșant în ideile expuse direct, fără nicio reținere, în conturarea noii imagini a Divinității. Creația psalmică s-a născut din dorința de a marca un nou areal poeziei metafizice, dar și dintr-o nevoie de eliberare a unor sentimente aflate în stare latentă. În viziunea poetului comunicarea cu spațiul sacru trebuie recuperată și redefinită."[3]

Volumul de poezii cu care stihuitorul își încheie activitatea artistică este unic în peisajul operei lui Doinaș, problematica religioasă nefiind

---

[1] Prof. Dr. Eugène van Itterbeek în introducere la Ioana-Narcisa Crețu, *Poetica lui Ștefan Aug. Doinaș*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga", 2002, p. 9-10.

[2] Dorina Popescu, *Ștefan Aug. Doinaș și tentația teoretică a clasicului*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2015, p. 312.

[3] Diana Ioana Ureche, *Poezia lui Ștefan Aug. Doinaș. Modernitate și clasicitate*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011, p. 313.

abordată nici în volumele de versuri, nici în volumele de eseuri publicate până în anul 1996.

O primă particularitate a psalmilor doinașieni care iese în evidență la o lectură chiar și superficială a textului poetic o constituie adresarea directă a eului liric către Dumnezeu: *„Te știu gelos, teribil de gelos…”*[4](*Psalmul II*), *„Tu nu Te miri că mă culegi din pulberi…”*[5](*Psalmul III*), *„Doamne, aș vrea să-Ți spun Tu…”*[6](*Psalmul V*), *„Vai! Chipul Tău și-asemănarea Ta, / cum mi s-au scurs de pe obraz…”*[7](*Psalmul IX*), *„Doamne, întreg vreau să-Ți stau înainte!”*[8] (*Psalmul XIV*), *„Doamne, scuipat sunt / de gura Ta zilnic…”*[9](*Psalmul XV*), *„Știu, știu prea bine, Doamne, că Te joci.”*[10] (*Psalmul XXI*), *„Abis ești, Doamne.”*[11] (*Psalmul XXII*) etc.

Explicațiile pentru abordarea directă a Divinității sunt multiple: în primul rând, psalmistul își dorește să stabilească o relație cu Dumnezeu, în al doilea rând, poetul încearcă să-L cunoască pe Dumnezeu, iar, nu în ultimul rând, stihuitorul caută să intre în intimitatea Creatorului. Convorbiri cu Dumnezeu se vor a fi cântecele „religioase” ale lui Ștefan Augustin Doinaș. Din perspectiva Dianei Ioana Ureche există și alte rațiuni care justifică această modalitate de interpelare a Divinității, motive cât se poate de egoiste tocmai fiindcă sunt umane: „Se observă totodată utopia unui Dumnezeu umanizat, căruia poetul să i se adreseze la persoana a II-a și astfel vrea să îl facă egalul său.”[12]; „… bariera de politețe nu mai există, iar Domnul apare în ipostaza unui egal al omului, mustrat la modul cel mai aprig și cu orice ocazie.”[13]

Uneori, exprimarea directă a psalmistului este tendențioasă și ireverențioasă la adresa Divinității, poetul folosind apelative dure pentru a I se adresa lui Dumnezeu: *„Gelosule”* (*Psalmul II*), *„Neînduratule”* (*Psalmul IV*), *„Părăsitule”* (*Psalmul XI*) etc. Această invocare lipsită de respect la adresa Divinității este proprie psalmilor doinașieni, nefiind deloc caracteristică psalmilor originari ai lui David, proorocul știind că nu i se

---

[4]Ștefan Augustin Doinaș, *Psalmi*, București, Editura Litera Internațional, Chișinău, Editura Litera, 2003, p. 6.
[5]*Ibidem*, p. 7.
[6]*Ibidem*, p. 9.
[7]*Ibidem*, p. 13.
[8]*Ibidem*, p. 18.
[9]*Ibidem*, p. 19.
[10]*Ibidem*, p. 26.
[11]*Ibidem*, p. 27.
[12]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 296.
[13]*Ibidem*, p. 298.

cuvine omului să-L tragă la răspundere pe Dumnezeu, cu atât mai mult să-L trateze ca pe o ființă creată, iar nu drept Creatorul a toate care este. În acest mod necuviincios de abordare a lui Dumnezeu, Diana Ioana Ureche vede apanajul modernității psalmilor lui Doinaș: „Inventariind denumirile atribuite lui Dumnezeu înregistrăm o suită de apelative, unele chiar îndrăznețe, prin care psalmii lui Ștefan Aug. Doinaș se delimitează de lirica psalmică anterioară dobândind o aură modernă, a unui limbaj, în cele mai multe situații, excentric.”[14] Într-o lume desacralizată, în care totul este posibil, acest act (neîngăduit) de cutezanță poate părea firesc, poate da impresia unei relații strânse între cei doi conlocutori, însă adevărul este cu totul altul. Nimeni altcineva până la Augustin Doinaș nu și-a permis o asemenea îndrăzneală: psalmii macedonskieni, subintitulați „moderni”, păstrează un ton de adresare cuviincios și admirativ la adresa Divinității, psalmii arghezieni, deși moderni și mustind, pe alocuri, de revoltă, adoptă un ton smerit în raporturile cu Dumnezeu, cântările religioase ale lui Eugen Dorcescu continuă linia psalmilor davidieni, așadar adoptă tonul clasic, reverențios de comunicare cu Creatorul a toate.

Tot în cadrul vorbirii directe cu Cel de Sus intră și interogațiile adresate Divinității de către psalmist, care par mai degrabă imputări aduse lui Dumnezeu decât tentative de înfiripare a unui dialog cu Creatorul. În *Psalmul II*, dorind să accentueze ideea de ardere a omului pentru Dumnezeu, psalmistul Îi reproșează Domnului că piedicile puse în cale de Acesta nu-și au rostul câtă vreme omul aleargă spre Dumnezeu, își consumă toată energia pentru Dumnezeu, iar privirea lui Îl caută doar pe Dumnezeu: *„Doamne, / dar oare nu spre Tine-alerg întruna? / Și nu Te cheltuiesc mereu pe Tine? / Și nu de focul Tău îmi ard vederea?”*[15].În *Psalmul IV*, poetul aduce o nouă acuzație Celui de Sus, și anume aceea că iertarea divină vine cumva prea târziu, la final, în ziua Judecății de Apoi, devenită, în viziunea psalmistului, „ziua mâniei”: *„Doamne,de ce-ți rezervi iertarea pentru ziua / mâniei?”*[16]. Imaginea poetică e paradoxală, căci o acțiune pozitivă precum iertarea, care aduce vindecarea și exonerarea ființei umane de povara păcatelor, sosește tardiv, într-o zi a manifestării furibunde, din punctul de vedere al omului, a Dumnezeirii în toată slava Ei. Cât de departe de *Biblia* neo-testamentară e perspectiva psalmistului! Hristos iartă lesne și iute pe păcătoșii ce au nevoie de îndreptare, mărturie stând vindecarea paraliticului de la scăldătoarea Vitezda, tămăduirea celor zece leproși, ori

[14]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 301.
[15]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 6.
[16]*Ibidem*, p. 8.

redarea vederii orbului din naștere. În *Psalmul VI*, care este o meditație pe seama pildei Semănătorului din Noul Testament, stihuitorul Îi aduce Domnului o învinuire dură și gravă, considerându-L vinovat de imperfecțiunea creației și despovărându-l pe om de orice culpă: *„Iar dacă vina mea este-a seminței, / a ta, Semănătorule, cu cât e / mai zgâriată pe obrazul lumii?”*[17]. Ștefan Augustin Doinaș nu este singurul poet care pune imperfecțiunea omului pe seama Creatorului, disculpându-l pe om de căderile în păcate văzute drept consecințe ale naturii sale nedesăvârșite. Înaintea lui, Tudor Arghezi tratase această temă în poezia *Adam și Eva* din ciclul *Tablouri biblice (Versuri de abecedar)*, punând defectele omenești ale omului în cârca Creatorului: *„Dar iată că l-a nimerit, / Din pricina aluatului, greșit, / Și că Adam, întâiul fiu / Al Domnului, ieșise, parcă, și zbanghiu”*[18]. În *Psalmul XXI*, psalmistul îi impută lui Dumnezeu faptul că tratează creația ca pe-o joacă: *„De ce Te joci, Stăpâne?”*[19], în vreme ce pentru om viața nu e o joacă, atâta timp cât miza este enormă și foarte serioasă, fiind vorba despre petrecerea eternității alături de Dumnezeu, sau alături de Diavol: *„Jucându-ne noi înșine-ntr-o doară / «de-a Domnul și de-a Dracul», nu Te temi, / că-n loc să ne sanctifici, ne blestèmi? / că-n loc să-Ți dovedești în mine chipul, / îmi curgi ca printre degete nisipul?”*[20].Și în acest psalm Doinaș se dovedește a fi continuatorul lui Arghezi, care în opera *Adam și Eva* prezintă crearea lumii și a întâiului om drept o joacă, un experiment divin temerar, în care Dumnezeu încearcă să îmbine două componente incompatibile, trupul (reprezentat prin metafora *„noroi”*) și sufletul (surprins prin metafora *„altoi de stea”*): *„Dar i-a ieșit cam somnoros și cam / Trândav și nărăvaș strămoșul meu Adam; / Că l-a făcut, cum am aflat, / Cu praf și nițeluș scuipat; / Ca să încerce dacă un altoi/ De stea putea să prindă pe noroi, / Că, de urât, scuipând în patru zări,/ Stingher, / Făcuse și luminile din cer”*[21]. Într-un alt imn, *Psalmul XXXIII*, poetul îi reproșează lui Dumnezeu că l-a înzestrat cu o grămadă de simțuri de care omul însă nu se poate bucura pentru a nu cădea în păcat, pentru a nu bea din cupa desfătării: *„De ce mi-ai dat puzderia de simțuri / ca avangardă, care se predă întruna, / în lupta mea pierdută cu văzutele?”*[22].

În loc să fie cântece de preaslăvire a lui Dumnezeu și a acțiunii Lui în lume, de adorare a unui Creator iubitor, bun și drept, de închinare în fața

---

[17]*Ibidem*, p. 10.
[18]Tudor Arghezi, *Versuri*, vol. II, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 284.
[19] Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 26.
[20]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 26.
[21]Tudor Arghezi, *op. cit*, p. 284.
[22]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 39.

perfecțiunii divine, cum sunt imnurile biblice veterotestamentare ale regelui-profet David, psalmii doinașieni sunt expresia revoltei omenești împotriva unei Divinități inaccesibile omului căzut și, din acest motiv, neînțelese de ființa umană. Psalmistul își îngăduie semeția de a-L trage de mânecă pe Dumnezeu, de a trage la răspundere Divinitatea, plasând, astfel, pe picior de egalitate Creatorul cu creatura. Un cântec deosebit de revelator în acest sens îl constituie *Psalmul VIII*, în care poetul lansează ideea că lumea este un mecanism care, odată pornit, funcționează și singur, că lumea își vede de drumul său și fără intervenția lui Dumnezeu: *„Ei bine, află, Doamne, / că astrele se mișcă pe elipse / prescrise, piersicii rodesc la termen."*[23] Aceeași idee este reluată în *Psalmul XLVI*, însă transcrisă în alte imagini poetice și combinată cu conceptul păgân de *deusotiosus*: *„Lumea se naște zi de zi, Doamne, / fără ca Tu să știi."*[24]Diferența dintre psalmii biblici și cei doinașieni este colosală. Deturnarea tonului elogios într-unul acuzator practicată de Doinaș este observată și de Diana Ioana Ureche: „Psalmii scriși de Ștefan Aug. Doinaș și compuși la vârsta maturității sunt simbolul răzvrătirii împotriva unei Divinități absente. Poezia sa religioasă înseamnă mai degrabă răzvrătire, adâncă întristare și înlătură canonul cunoscut de imn religios prin care se înalță laude lui Dumnezeu. Prin urmare, sentimentele transmise prin intermediul psalmilor, nu sunt de mulțumire sau de exprimare a iubirii față de Cel de Sus, ci sunt cu totul diferite luând chiar forme extreme."[25]

O a doua trăsătură a psalmilor doinașieni ce se revelează cu ușurință la o lectură facilă a scrierii de factură lirică o reprezintă caracterul savant al cântecelor de inspirație religioasă. *Psalmii* lui Doinaș reprezintă o creație livrescă a unui autor doct care prelucrează într-o manieră originală tezaurul cultural universal. Ștefan Augustin Doinaș topește în poezia sa psaltică motive, personaje, simboluri și subiecte biblice, concepte teologice creștine sau păgâne, personaje emblematice din literatura universală, imagini poetice preluate de la mari poeți și adaptate sensibilității proprii și unei modalități specifice de reprezentare a lumii.

În *Psalmul VII*, unul dintre cei mai tulburători psalmi doinașieni, care vorbește despre agonia permanentă a Domnului *„pironit pe cruce"*[26], cauzată de mizeria omenească, eul liric se dedublează în sutașul Longin, personaj biblic adorat deopotrivă de ortodocși și catolici pentru convertirea

---

[23]*Ibidem*, p. 12.
[24]*Ibidem*, p. 52.
[25]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 294.
[26]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 11.

sa la creștinism datorată sanctificării prin stropirea cu însuși sângele Domnului crucificat: *„Însă eu, / Longin, cel ce și-a înfipt în coastă sulița, / eu – primul om stropit cu sfântul sânge al Domnului răstignit…”*[27].

Într-un alt imn cutremurător, *Psalmul IX*, poetul menționează un loc de o maximă încărcătură emoțională pentru creștini, pomenit în Noul Testament, Culmea Căpățânilor, denumire populară evreiască pentru Golgota, muntele sfințit de sângele vărsat al Domnului: *„Cu cine / mai semăn eu acum? Sunt o maimuță / a Domnului: fac gesturi creatoare, / invoc lumina, și lumina vine, / alung din paradisul meu pe-acela / ce nu mi se supune, îmi duc fiii / pe Culmea Căpățânilor, și-acolo / îi bat în cuie, și-i împung în coastă.”*[28]Fără Dumnezeu, omul nu are altă șansă decât căderea în bestialitate, asemănarea cu Dumnezeu fiind înlocuită cu asemănarea cu o maimuță ce imită irațional gesturile divine, motiv pentru care își sacrifică pruncii în locul în care Dumnezeu a îngăduit să fie răstignit Unicul Său Fiu pentru ca neamul omenesc să se mântuie din robia păcatului. De asemenea, prin invocarea locației neo-testamentare a Culmii Căpățânilor, psalmistul insinuează că crucificarea lui Hristos nu poate fi decât gestul unui om fără Dumnezeu, al unui om căzut din slava lui Dumnezeu, al unui Adam alungat din Raiul desfătării.

Psalmul VIII invocă un concept teologic de sorginte păgână, și anume *deusotiosus*. În calitate de „Dumnezeu care se odihnește”, poetul îl prezintă pe Domnul stors de puteri după terminarea creației – fapt subliniat atât de repetiția prezentă în primul vers al imnului cât și de superlativul absolut deosebit de expresiv utilizat pentru a-L descrie pe Creatorul vlăguit: *„Simt, simt că ești grozav de obosit: / Creațiunea Ți-a stors toată vlaga.”*[29]; în egală măsură Cel Ce Este simte nevoia să se refacă după efortul creator istovitor: *„Așează-te, și odihnește-Te un pic…”*[30]; de asemenea, Cel de Sus este pasiv, complet dezinteresat de ceea ce se întâmplă cu creația Sa: *„Tu, oricum, nu mai poți să intervii. / Tu-ai aruncat din mână zarurile, / și n-ai mai fost interesat pe urmă / să vezi cum cad.”*[31], lăsând în mâinile oamenilor frâiele Universului: *„Îngăduie acum creaturilor / să-și depene, în parte, fiecare după / priceperea sa simplă, ghemul vieții.”*[32]Prezența lui Dumnezeu în lume nu mai este necesară, Universul fiind imaginat ca un imens mecanism care, odată pornit, nu mai are nevoie de Făuritorul lui: *„Ei*

[27]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 11.
[28]*Ibidem*, p. 13.
[29]*Ibidem*, p. 12.
[30]*Ibidem*, p. 12.
[31]*Ibidem*, p. 12.
[32]*Ibidem*, p. 12.

bine, află, Doamne, / că astrele se mișcă pe elipse / prescrise, piersicii rodesc la termen. / Dar cei ce joacă astăzi suntem noi, / și numai noi…”[33]. Nevoia de odihnă pare a fi trăsătura definitorie a acestui *deusotiosus*, repetiția accentuând această idee poetică: *„Așează-Ți bine capul / în poala mea, și trage-un pui de somn.”*[34]În viziunea psalmistului, omul poate fi receptaculul unui zeu deposedat de slava sa, care se așează în brațele omului pentru a repauza. Versul liber din finalul poeziei avertizează că *deusotiosus* își va relua postura de creator *„la ceasul judecății”* și că cel care îl va anunța de sosirea momentului este chiar omul!!! În versiunea biblică, numai Dumnezeu-Tatăl știe care este momentul final, al Judecății de Apoi, ceea ce face ca viziunea lui Doinaș să fie una eretică, de vreme ce omul are puteri mai mari decât ale Domnului, fie El și *deusotiosus*. Așa cum maniheiștii încercau să explice prezența răului în lume prin participarea la creație a Dumnezeului-Fârtatul și a Diavolului-Nefârtatul, tot astfel păgânii încercau să găsească sursa haosului în lume în îndepărtarea zeului de opera sa, creându-l, astfel, pe *deusotiosus*, care nu este altceva decât o plăsmuire a minții umane iar nu o entitate de sine stătătoare, fără început și fără sfârșit, precum este Dumnezeul biblic. Un alt cântec care fructifică, în debut, conceptul teologic păgân de *deusotiosus*este *Psalmul XLVI*, insistând asupra caracterului pasiv al „Dumnezeului care doarme”: *„Lumea se naște zi de zi, Doamne, / fără ca Tu să știi.”*[35]Este reluată ideea lumii ca mecanism care funcționează fără intervenția divină vivificatoare.

În *Psalmul X* psalmistul prelucrează motivul biblic al rugului aprins care nu se mistuie, văzut de Moise în pustie, care nu este altceva decât o manifestare vizibilă a Dumnezeului nevăzut: *„Dintr-un / tufiș ce arde fără-a se scrumi, o voce / mi-a spus cu milă, și-am recunoscut-o…”*[36]. Epifania este proprie felului în care Dumnezeu li se revelează oamenilor în *Biblie*, și anume ca foc *„ce arde fără-a se scrumi”*, adică drept un foc imaterial, incandescent, care nu arde (asemănător focului ce se pogoară din cer sub forma Luminii Învierii). Rugul ce arde fără a se mistui prin care Dumnezeu i S-a arătat lui Moise pentru a-i dezvălui voia Sa de a elibera poporul evreu de sub stăpânirea egiptenilor este o manifestare minunată relatată în cartea Exodului. Diana Ioana Ureche vede în același psalm cu totul alte simboluri: „*Psalmul X* face aluzie la păcatul comis de Adam și Eva în urma căruia au fost izgoniți din Raiul protector. După gustarea din pomul cunoștinței

[33]*Ibidem*, p. 12.
[34]*Ibidem*, p. 12.
[35]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 52.
[36]*Ibidem*, p. 14.

binelui și răului celor doi li s-au deschis ochii spre existența din jur. Totodată s-a rupt orice legătură cu Creatorul, adică s-a interpus moartea spirituală[37]. Având acces la cunoașterea din jur, bineînțeles că și-au văzut și fețele oglindite în apă, dar reflecția era de această dată cea adevărată. Se oglindea chipul unor oameni care au păcătuit cu bună știință. Ei existau în afara limitelor spațiului protector, între bine și rău, cei doi poli existențiali. Prin versurile *Psalmului X*, Ștefan Aug. Doinaș vrea să spună că apa nu mai este pentru oameni o apă a vieții veșnice, lipsită de neliniști, ci «oglinda chipului schimonosit al omului», prin urmare simbol al păcatului"[38].

Psalmul XII vorbește despre un moment semnificativ în evoluția omenirii relatat de *Biblia* veterotestamentară: amestecarea limbilor la Turnul Babel. Motivul biblic al Turnului Babel slujește intențiilor poetice ale psalmistului, care dorește să sublinieze ideea că, deși înzestrat cu har divin și tălmăcitor al graiului dumnezeiesc: *„Oare nu port și eu blestemul graiului? / Limba / vie-a luminilor Tale cu aripi / nu-mi năluceşte și mie-nțelesuri / dincolo de orice-nțelegere?"*[39], poetul vorbește limba amestecată a *„ginților brusc învrăjbite la Babel"*[40]și este incapabil atât să înțeleagă lucrarea lui Dumnezeu în lume cât și să o tâlcuiască muritorilor de rând (poetul fiind omul superior în raport cu ceilalți oameni datorită peceții harului dumnezeiesc): *„Însă ce pot pricepe / eu – din cumplita algebră cerească?"*[41]. *Psalmul XII* este interpretat și de Diana Ioana Ureche: „Urmând istoria biblică, Ștefan Aug. Doinaș nu uită nici de «blestemul graiului» (*Psalmul XII*) aruncat de Dumnezeu asupra umanității, acela de a nu vorbi o limbă comună și fiind sortiți unei neînțelegeri totale. Varietatea lingvistică și mulțimea popoarelor de pe glob își au originea în legenda Turnului Babel, transformat de-a lungul anilor într-un simbol al omenirii. Însuși Dumnezeu e de neînțeles și chiar îngerii păzitori nu mai pot să

---

[37]Nu doar cea spirituală, ci și cea fizică: Dumnezeu i-a avertizat pe oameni că, dacă vor mânca din pomul cunoștinței Binelui și Răului, vor muri (cu trupul). Sfântul Ioan Gură de Aur, în ale sale *Omilii la Facere*, explică foarte frumos că oamenii nu aveau o reprezentare a ceea ce înseamnă moartea, până când nu l-au văzut pe Abel la pământ , zăcând fără suflare. Atunci abia au înțeles Adam și Eva cu adevărat sensul poruncii date de Dumnezeu pe vremea când cei doi viețuiau liniștiți în Grădina Raiului. (v. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, Traducere din limba greacă veche și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, vol. I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003).

[38]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 297-298.

[39]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 16.

[40]*Ibidem*, p. 16.

[41]*Ibidem*, p. 16.

comunice cu firea. Omul se vede debusolat într-un univers în declin și nu mai simte protecția divină…”[42].

Psalmul XVIII valorifică un alt motiv literar biblic, cel al Muntelui Tabor, pe care psalmistul îl devoalează de-abia la sfârșitul poeziei: *„Și toată spaima mea-i să nu cobor / nicicând din suflet muntele Tabor.”*[43], după ce îl insinuase printr-o descriere subtilă: *„muntele cel sfânt de strălucirea / iradiind din trupul Tău”*[44], Muntele Tabor fiind locul schimbării la față a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, loc care s-a învăluit de strălucirea necreată a lui Dumnezeu. Pe Muntele Tabor are loc una dintre cele mai cunoscute epifanii a Domnului, la care au asistat trei dintre apostoli: Sfântul Petru, Sfântul Iacob și Sfântul Ioan.

În *Psalmul XX* Diana Ioana Ureche întrevede printre rândurile imnului imaginea unui profet din Vechiul Testament, și anume a lui Iona înghițit de balenă: „În *Psalmul XX* Dumnezeu este identificat cu universul înconjurător, cu marele cosmos și avem proiectată în minte imaginea unui Iona înghițit de imensul chit din care caută ieșirea la lumină. Universul este asemenea unei carcere sufocante și apăsătoare peste care planează singurătatea. Această stare duce la dubiul cu privire la propria existență și la ștergerea oricărui contact cu realitatea corporală și a identității: «Sunt singur / în Tine, Doamne, ca într-un vast ospiciu: / înnebunit de cele nevăzute, / supravegheat de-un ochi fără pupilă. // Sunt sigur că exist? Mai am vreun nume?»”[45]. Singurele aluzii la personajul biblic ar putea fi interogațiile poetice cu privire la existența desfășurată în dimensiunea lumească: *„Sunt sigur că exist?”* și la realitatea numelui care trasează destinul omenesc, dând identitate ființei umane: *„Mai am vreun nume?”*. Acestea erau și întrebările care frământau sufletul personajului Iona creat de Marin Sorescu: *„ Înghițit de viu sau de…* (ezită) *de mort?”*[46] era interogația pe care și-o adresa Iona și care viza starea sa existențială și *„– Cum mă numeam eu?”*[47]era interogarea ce viza identitatea personajului. Așadar acest psalm poate conține o referință livrescă la parabola dramatică *Iona*a lui Marin Sorescu. Dacă în *Psalmul XX* menționarea lui Iona este implicită, fiind aproape imperceptibilă, în *Psalmul LXXXXIX* pomenirea acestuia este cât se poate de explicită și apare încă din primul vers al cântului: *„Iată-mă în Tine*

[42]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 298.
[43]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 22.
[44]*Ibidem*, p. 22.
[45]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 298-299.
[46]Marin Sorescu, *Iona (Teatru)*, Ediție și postfață de Florea Firan, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2006, p. 18.
[47]*Ibidem*, p.40.

ca Ionà în chit."[48]O altă diferență evidentă între cei doi psalmi care au ca sursă de inspirație același personaj biblic veterotestamentar o constituie orientarea sentimentului de sechestrare: dacă în *Psalmul XX* psalmistul se simțea captiv în Univers, în *Psalmul LXXXXIX* poetul devine prizonierul lui Dumnezeu, făcându-se trecerea de la dimensiunea exterioară a existenței la cea interioară, mult mai profundă. *Psalmul LXXXXIX* este comentat și de Diana Ioana Ureche: „Cei o sută de psalmi nu puteau să omită referirea la Iona, profetul trimis de către Dumnezeu să propovăduiască în cetatea Ninive. *Psalmul LXXXXIX* ne aduce în prezența poetului care se consideră un Iona aflat în interiorul lui Dumnezeu în același fel cum prorocul se găsea în chit. Acesta îl imploră să-l scoată din interior pentru a-și îndrepta greșeala de a nu-i asculta porunca. În același timp se consideră un «vestitor al unei lumi în destrămare» din care a fost luat și în care vrea să se întoarcă pentru a schimba sensul credinței…"[49].

Psalmul XLIII, de inspirație biblică neo-testamentară, invocă două simboluri biblice recurente în psaltica doinașiană: Golgota, muntele pe care a fost răstignit Domnul Iisus Hristos de răutatea omenească ajunsă la apogeu – motiv prelucrat și în *Psalmul IX*, însă într-o variantă mai subtilă, prin denumirea populară evreiască, și anume Culmea Căpățânilor – și sutașul roman care a străpuns coasta Dumnezeului întrupat, din care a țâșnit sânge și apă, pentru a se asigura că Hristos a murit – identitatea lui e menționată în *Psalmul VII*: Longin. Sutașul roman este un personaj biblic cu care poetul se identifică nu o dată. Dacă în *Psalmul VII* psalmistul apelează la acest erou creştin din dorința de a evidenția convertirea lui subită, concomitentă cu momentul stropirii cu sfântul sânge al Domnului[50], în *Psalmul XLIII* intenția poetului este diametral opusă: stihuitorul empatizează cu acest personaj biblic de nație străină pentru a accentua vina evreilor – poporul ales – în uciderea atât de cruntă a lui Mesia cel vestit de prooroci în tot Vechiul Testament. Nefăcând parte din poporul în rândul căruia s-a născut Iisus Hristos, sutașul roman, și implicit psalmistul care se dedublează în această entitate, nu se simte deloc vinovat de moartea Fiului lui Dumnezeu: *„nu-Ți iau povara de pe umeri, chinul / făpturii Tale nu e*

[48]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 109.
[49]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 309.
[50]În *Biblie* se menționează că minunile care au avut loc imediat după moartea Mântuitorului au determinat întoarcerea lui către creştinism,credință mărturisită fățiș prin cuvintele „Cu adevărat Acesta a fost Fiul lui Dumnezeu!": cutremurarea pământului, întunecarea soarelui, deschiderea mormintelor, despicarea catapetesmei Templului lui Solomon.

treaba mea, / nu eu Îți bat piroanele în palme"[51]. Totuși, deși roman și nu evreu prin născare, sutașul simte o atracție irezistibilă exercitată de Hristosul botezat în apele Iordanului: *„Ostaș al unui strălucit imperiu / ce-atârnă de sprâncenele lui Cezar, / eu simt cum bate-un fel de boare sacră / dinspre Iordan"*[52], însă nu înțelege încă semnele prevestitoare ale convertirii lui viitoare: *„Iar zeii mei pe socluri / de marmură încep să lăcrimeze. // De ce, de ce plâng oare zeii mei?"*[53].

În *Psalmul XLV* poetul realizează o filiație interesantă între Dumnezeu, *„mare Domn al morilor de vânt"* și Don Quijote, hidalgoul erou renumit pentru luptele sale cu morile de vânt, care au și dat naștere unui idiom celebru: *a se bate (a se lupta) cu morile de vânt*. Domnul este asociat cu Don Quijote, pentru că și acțiunile Sale par inutile: toate minunile săvârșite de Dumnezeu (dintre care întruparea din Fecioară, adică limitarea lui Dumnezeu – Cel Infinit la pântecele unei femei și moartea pe cruce, respectiv coborârea până în cele mai întunecate bolgii ale Iadului pentru biruirea morții și ridicarea la cer a drepților sunt cele mai mari) nu reușesc să-i readucă pe oameni pe drumul cel drept, nu sunt capabile să trezească în oameni o râvnă înflăcărată în urmarea lui Dumnezeu pe calea cea îngustă care duce către Rai. Dar filiația Dumnezeu – Don Quijote nu este singura înrudire inculcată în imn. Chiar dacă nu atât de evidentă, se simte în operă identificarea psalmistului cu cavalerul rătăcitor spaniol: așa cum eroul romanului cervantesc se luptă cu o serie de monștri mai mult sau mai puțin reali, tot astfel poetul înfruntă nenumărate dihănii interioare, care pot fi păcatele – în plan abstract, ori demonii – în plan concret: *„Cu viața care trece-n zbor, Stăpâne, / mă lupt de dragul vieții ce rămâne, / și zi de zi ca-ntr-un turnir turbat / cu monștrii sufletului meu mă bat."*[54]O exegeză extrem de interesantă a *Psalmului XLV* o regăsim la Diana Ioana Ureche, tocmai pentru că țintește o direcție diametral opusă: „Trecerea rapidă a timpului se constituie în tema *Psalmului XLV*. Viața însăși se măsoară în clipe trăite, iar fiecare zi face parte dintr-un «turnir turbat» avut cu sinele. Psalmul atrage atenția asupra dorințelor fără împlinire în lumea reală, dar cu finalizare în zona imaginarului, și introduce la final relaționarea cu personajul don Quijote prin definirea lui Dumnezeu: «Tu,mare Domn al morilor de vânt / să nu-l trezești din vis pe don Quijote!». Fiecare om își construiește propriile idealuri, iar supremul idealist este Dumnezeu, care

---

[51]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 49.
[52]*Ibidem*, p. 49.
[53]*Ibidem*, p. 49.
[54]*Ibidem*, p. 51.

speră într-o lume perfectă, doar că visul său nu se materializează. Moara de vânt este un simbol al trecerii timpului prin învârtirea ciclică, dar se asociază și cu posibilitatea omului de visare. Don Quijote a fost unul dintre idealiștii convinși, căzut pradă unei false înțelegeri a realității.[55] Trezit din somnul care l-a cuprins după întoarcerea dintr-o serie de aventuri, își dă seama că universul construit din iluziile sale nu poate să existe în realitate și acțiunile săvârșite până atunci au fost în zadar. Netrezirea din vis a lui don Quijote înseamnă libertatea la visare și rămânerea la stadiul iluzoriu, al înșelării voite și conștientizate cu existența unei lumi absurde."[56]

Psalmul LXIX are un caracter erudit prin contopirea în țesătura sa lirică a unor elemente livrești, cum sunt motivul biblic al cerbului preluat din psalmii davidieni și imaginea Raiului luminată de flăcările Iadului moștenită de la Lucian Blaga și resemnificată într-o manieră originală, proprie lui Ștefan Augustin Doinaș. Ambele componente savante ale textului se ivesc către finele poeziei, adică își fac apariția în momentul de maximă intensitate al operei. Simbolul biblic al cerbului, care regelui-poet îi îngăduia paralela însetării psalmistului după Dumnezeu cu dorul cerbului după izvoarele apelor[57], este resemantizat de Doinaș, încărcându-se cu inedite și șocante semnificații. În viziunea lui Doinaș, Dumnezeu este asemănat unui *„cerbstrăpuns / de arcul aprig al credinței mele"*[58], ceea ce vrea să însemne că puterea Creatorului: *„Cândva mugeai…"*[59]este conferită Acestuia de credința oamenilor care Îl ajută să-Și conserve supremația asupra lumii. Nu este singurul loc în care psalmistul verbalizează această idee. Încă din primul psalm poetul vede în om vivificatorul unui Dumnezeu vlăguit: *„Ursita creaturii-i să-L învie / pe Creator."*[60]Imaginea poetică a Raiului luminat de flăcările Iadului, care apare în poezia *Lumina raiului* de Lucian Blaga: *„Ca un eretic stau pe gânduri şi mă-ntreb: / De unde-şi are raiul – / lumina? – Ştiu: Îl luminează iadul / cu flăcările lui!"*, este revalorizată de Doinaș într-o manieră paradoxală, ce surprinde felul original

---

[55]Părintele Steinhardt are o interpretare puțin diferită a acțiunilor acestui erou și a modului în care vede viața și își reprezintă lumea: în *Jurnalul fericirii*, călugărul de la Rohia afirmă că Don Quijote nu vede lumea așa cum este ea, ci așa cum ar trebui ea să fie. Tocmai de aceea eroul cervantesc este un cavaler idealist, care se luptă pentru readucerea lumii la starea ei de inocență primordială. Nu întâmplător părintele Steinhardt asociază acest personaj nobil cu Domnul Iisus Hristos, cavalerul prin excelență, restauratorul lumii printr-o jertfă care zguduie lumea din temelii.

[56]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 305-306.

[57]V. *Psalmul 41* atribuit, potrivit tradiției, regelui-poet / profet David.

[58]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 79.

[59]*Ibidem*, p. 79.

[60]*Ibidem*, p. 5.

și insolit de reprezentare a lumii de către poet. Dacă lumina Raiului lui Blaga provine de la limbile de foc ale Iadului, lumina Raiului lui Doinaș este, paradoxal, întunecime desăvârșită: *„Cât ai să stai / pitit în bezna focului din rai?”*[61]. Imaginea poetică a lui Blaga este răsturnată de Doinaș. Încheierea inedită a *Psalmului LXIX* este examinată și de Diana Ioana Ureche: „Finalul textului accentuează faptul că psalmii lui Ștefan Aug. Doinaș pot fi relaționați cu creațiile literare ale altor scriitori, precum este Lucian Blaga. Întâlnim la creatorul *Luminii raiului* imaginea raiului luminat de flăcările iadului. O reprezentare similară[62] înfățișează și Ștefan Aug. Doinaș care prin punctele de suspensie dă de gândit asupra celor două concepte religioase fundamentale…”[63].

O ultimă trăsătură a *Psalmilor* lui Ștefan Augustin Doinaș evidențiată în această lucrare o reprezintă faptul că, uneori, mesajul poetic al psaltirii doinașiene e profund laic, fiind neconform cu învățătura canonică, biblică. De pildă, în *Psalmul I*, psalmistul lansează ideea că nu omul este înviat de Dumnezeu, după cum rezultă din învățătura creștină, ci omul Îl animă pe Dumnezeu: *„Ursita creaturii-i să-L învie / pe Creator.”*[64] Într-o altă imagine poetică, ideea reapare în *Psalmul XI*: *„Regret că ești neisprăvit în toate, / că brațul meu puternic nu mai poate / să-Ți întărească brațul, că eziți / în cerul Tău cu stâlpii putreziți.”*[65] În *Psalmul II*, Dumnezeul lui Doinaș vrea un om slab, care să fie ușor subjugat de puterea divină (*„șchiop, sărac și orb”*[66]), deposedat de toate ale lui: sănătate, bogăție, integritate fizică, în timp ce Dumnezeul biblic îl vrea pe om întreg, sănătos atât din punct de vedere fizic cât și din punct de vedere psihic. În *Psalmul III*, Stăpânul lui Doinaș este neîndurător: *„noaptea ești eclipsa / de-o clipă-a nemilostivirii Tale…”*[67], în vreme ce Dumnezeul adevărat este milă și dragoste nemărginită, capabilă să meargă până la jertfa supremă: sacrificarea de Sine pentru mântuirea neamului omenesc, acțiune unică în istoria omenirii și inexistentă în alte religii. În *Psalmul IV* iertarea divină vine tardiv, în ziua Judecății de Apoi, pe când *Biblia* neo-testamentară vorbește despre un Hristos lesne iertător și milostiv cu oamenii păcătoși, dovadă stând vindecările minunate făcute de Dumnezeu-Fiul. În același imn, Dumnezeul lui Doinaș îl vrea pe om ferecat în lanțuri, rob

[61]*Ibidem*, p. 79.
[62]Compararea versurilor celor doi poeți probează neadevărul acestei afirmații.
[63]Diana Ioana Ureche, *op. cit.*, p. 304.
[64]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 5.
[65]*Ibidem*, p. 15.
[66]Ștefan Augustin Doinaș, *op. cit.*, p. 6.
[67]*Ibidem*, p. 7.

Dumnezeirii, în timp ce Fiul lui Dumnezeu li se adresează oamenilor cu apelative precum „fii”[68] sau „prieteni”[69] („Mântuitorul Hristos îi numeşte pentru prima dată pe Apostoli «prieteni» înainte de patima Sa, şi numai după Cina cea de Taină şi spălarea picioarelor. În această cuvântare de despărțire, El îi ridică de la statutul de ucenici la cel de prieteni. Şi încă un amănunt: Iuda nu se mai afla în ceată. A avut privilegiul de a fi tratat ca ucenic, dar niciodată nu a fost numit prieten de către Hristos.”[70]). În *Psalmul V* poetul-psalmist adresează Divinității o rugăminte inedită: creatura Îi cere lui Dumnezeu să Se lase purtat de o ființă slăbănogită, chinuită chiar de imperfecțiunea fizică a orbirii, când, în realitate, Domnul este Cel Care ar trebui să-l care în spate pe neputinciosul om. În *Psalmul VI* poetul îi impută lui Dumnezeu că este singurul vinovat de imperfecțiunea creației, El fiind Semănătorul, în vreme ce oamenii sunt doar semințele aruncate de Creator în lume și lăsate la voia întâmplării; Dumnezeul biblic e mereu activ, e veșnic prezent în viața omului, mântuind omenirea din interiorul creației, iar nu din afara ei. În *Psalmul VIII* Dumnezeu e *deusotiosus* păgân, reprezentarea laică prin excelență a lui Dumnezeu retras din lume, care se odihnește și nu Se mai arată interesat de creația Sa decât în „ceasul judecății”. *Deus otiosus* nu are nicio legătură cu Dumnezeul biblic, care e dragoste absolută și bunătate întruchipată, expresia supremă a acestor atribute fiind moartea pe cruce pentru dezrobirea oamenilor de puterea cu care păcatele îi subjugă. Tot în acest cânt este exprimată ideea că omul, iar nu Dumnezeu, știe când e momentul final al Judecății de Apoi. În această privință Însuși Fiul lui Dumnezeu mărturisește că singur Dumnezeu-Tatăl este Cel Care știe când va fi sfârșitul lumii. În *Psalmul XII* psalmistul crede cu tărie că îngerii vorbesc o limbă inaccesibilă oamenilor, ceea ce face imposibilă comunicarea între om și Dumnezeu. *Biblia* ne învață însă că îngerii sunt translatori între oamenii căzuți din Grădina Raiului și Dumnezeu, ei fiind cei care tălmăcesc oamenilor limbajul divin. În *Psalmul XIX* poetul este de părere că omul a fost născut în cer, dar, din cauza păcatului strămoșesc, a fost condamnat la exil pe pământ, însă și în acest punct viziunea psalmistului se dovedește a fi una personală, deoarece nu respectă învățătura Bisericii potrivit căreia omul a fost zămislit pe Pământ, din pământ, tot așa cum Raiul a fost sădit pe Pământ, iar nu în cer. În

---

[68] V. *Evanghelia după* Luca, capitolul 6, versetul 35 și Fericirile în *Evanghelia după Matei*, capitolul 5, versetul 9.

[69] V. *Evanghelia după Luca*, capitolul 8, versetele 1-3 și *Evanghelia după Ioan*, capitolul 15, versetele 12-15.

[70] V. https://ziarullumina.ro/repere-si-idei/o-prietenie-in-rama-de-poveste-87574.html.

Psalmul XXI psalmistul îl acuză pe Dumnezeu că Se face vinovat de nefericirea omului, că l-a condamnat pe om la o existență dulce-amară, adică la o viață în care fericirea se învălmășește cu suferința. În această privință, viziunea Bisericii este fundamental diferită: ca bunătate absolută și dragoste întruchipată, Dumnezeu nu poate face rău ființei de El create, așadar răul nu poate veni de la Creator, care Își face simțită prezența în viața omului prin dăruirea fericirii, a împăcării cu Dumnezeu, cu sine și cu semenii și a liniștii; nefericirea omului, pe de altă parte, este consecința păcatului, adică a îndepărtării de Dumnezeu și singurul vinovat este omul; nici măcar Diavolul nu trebuie acuzat de suferința omului, câtă vreme el doar îi dă sugestii omului, ispitindu-l, însă omul este liber să decidă dacă să îmbrățișeze binele sau răul.

Lucrarea de față se vrea a fi o argumentare a ideii că *Psalmii* lui Ștefan Augustin Doinaș reprezintă o combinație de sacru și profan, adică o îmbinare de izvoare de inspirație biblică cu surse păgâne, necreștine. Modelul de pornire al psalmilor doinașieni îl constituie psalmii regelui-profet David, însă stihuitorul român se îndepărtează mult de sursa lui de inspirație, permițându-și libertăți pe care proorocul David nu și le-a îngăduit, cum ar fi înfruntarea lui Dumnezeu, acuzarea Divinității de imperfecțiunea creației, adresarea ireverențioasă și tăioasă în dialogul cu Creatorul.

Bibliografie:

Arghezi, Tudor.1966. *Versuri*. Vol. II. București: Editura pentru literatură.

Crețu, Ioana-Narcisa. 2002. *Poetica lui Ștefan Aug. Doinaș*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”.

Doinaș, Ștefan Augustin. 2003. *Psalmi*. București: Editura Litera Internațional. Chișinău: Editura Litera.

Sfântul Ioan Gură de Aur. 2003. *Omilii la Facere*. Traducere din limba greacă veche și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru. Vol. I. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Martin, Aurel. 1967-1971. *Poeți contemporani*. 2 vol. București: Editura pentru literatură.

Popescu, Dorina. 2015. *Ștefan Aug. Doinaș și tentația teoretică a clasicului*. Timișoara: Editura Eurostampa.

Sorescu, Marin. 2006. *Iona (Teatru)*. Ediție și postfață de Florea Firan. Craiova: Editura Scrisul Românesc.

Ureche, Diana Ioana. 2011. *Poezia lui Ștefan Aug. Doinaș. Modernitate și clasicitate*. Timișoara: Editura Universității de Vest.

Sacredand profane into the <u>Psalms</u> of Ștefan Augustin Doinaș

(Abstract)

Key-words: psalm, religious poem, human being¸ God, antagonism.

The Psalms of Ștefan Augustin Doinaş are the result of a mystical experience lived by the poet while being in prison and they were written to mark this turning point in the life of the poet.

The volume of poems with which the bard concludes his artistic activity is unique in the landscape of Doinaş's work, due to the fact that the religious issue was not approached neither in the volumes of the lyrics nor in the volumes of essays published until 1996.

The general features of Doinaş's religious poetry are:

- the direct addressing of man to God, either from the necessity of establishing a relationship with the Divinity, which man intendstok now directly, or the desire to make God the equal of man, in order for the man to reprove God as he wishes and with any time he gets the chance;
- the tendentious and irreverent invocation towards the Lord, the poet using harsh names to address God;
- the interrogation of the Divinity in the form of reproach, a boldness specific to Doinaş, that other psalmists (such as Alexandru Macedonski, Tudor Arghezi, or Eugen Dorcescu) did not allow themselves;
- the cultural character of the psalms given by the merging in to the poem of some biblical motifs, characters, symbols and subjects (Longin, Roman centurion, Golgota, Mount Tabor, Iona, etc.), of some theological concepts either Christian or pagan (*deusotiosus*), of some very well known characters in the universal litterature (Don Quijote), of some poetic images taken from the writings of some great poets and adapted to the sensibility of the poet (the image of Heaven lightened by the flames of Hell taken from the poem written by Lucian Blaga is inspiring Doinaş to create a personal – overturned – representation of Paradise);
- in some places, the poetic message is profoundly secular, being inconsistent with the canonical, biblical teaching.

Eminescu romanic. Traducerea poeziei eminesciene în limbile romanice şi prezenţa volumelor în bibliotecile universitare şi Biblioteca Academiei

ROXANA MARIA CREȚU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte cheie: biblioteci, Eminescu, romanitate, traducere,volum

Mihai Eminescu este o personalitate importantă a literaturii româneşti, fiind unanim considerat de critica literară un moment cheie în dezvoltarea literaturii române. Odată cu el, literatura națională cunoaşte o nouă dimensiune. Eminescu îi conferă literaturii prin metaforele sale putere expresivă, iar, prin construcțiile sonone contribuie la crearea unei noi muzicalități.[1]

În ceea ce priveşte traducerile poeziilor eminesciene, Virgil Ene consideră că, deşi nu au fost „receptate aşa cum se cuvine, fiindcă n-au fost traducători pe măsură, previziunile ştiințifice [...] pot fi traduse în orice limbă şi înțelese de mai multă lume, ceea ce înseamnă o mai largă cunoaştere şi popularizare, atât a poetului, cât şi a poporului din care s-a născut”.[2] Aşadar, prin traducerea operei sale în diferite limbi s-au făcut cunoscută atât literatura română, cât şi poporul român.

Carmen Sylva şi Mite Kremnitz, primele traducătoare ale lui Eminescu în limba germană, afirmau în prefața antologiei *Rumänische Dichtungen* din anul 1881 că „Având rădăcini pe pământ românesc, talentul singuratic al lui Mihai Eminescu se înalță cu mult peste frontaliile patriei sale şi peste cultura ei artistică, cum se înalță peste predecesorii şi contemporanii săi o individualitate excepțională”.[3]

De-a lungul anilor, numeroşi eminescologi s-au îndreptat către cercetarea receptării poeziei eminesciene în diferite limbi. În urma cercetărilor lor minuțioase avem următoarele rezultate:

- → În franceză: 2880 de traduceri, publicate în 190 de publicații (dintre care 56 de ediții separate, 29 de culegeri antologice şi 105 publicații periodice) şi 950 de referințe critice.[4]

[1]Dumitru Copilu-Copillin, *Eminescu în perspectivă universală. Reconstituiri și restituiri*, Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2013, p. 63-64.
[2]Virgil Ene, *Eminescu versus Einstein*, Timişoara, Brumar, 2012, p. 162.
[3]Dumitru Copilu-Copillin, *Eminescu universal*,Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2014, p. 25.
[4]Dumitru Copilu-Copillin, *op.cit.*,Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2014, p. 35.

- → În spaniolă: 617 titluri apărute în 70 de publicații.[5]
- → În italiană: 1500 de traduceri publicate în 29 de volume, 22 de culegeri antologice şi 20 de publicații periodice; şi 450 de referințe critice.[6]

Un prim articol referitor la traducerea lui Eminescu în limba franceză poate fi identificat la E. Lovinescu, într-un studiu intitulat *La traduction d'Eminesco*, apărut la data de 17 septembrie 1930, la ziarul *La Nation Roumaine*, în care se vorbeşte despre o donație Hamangiu, destinată traducerii poeziei lui Eminescu într-o limbă occidentală, franceză sau germană. Autorul consideră că traducătorul poeziei lui Eminescu în franceză ar trebui să fie de origine franceză, un bun cunoscător al limbii române, capabil să păstreze expresivitatea poeziei în limba țintă.[7]

În continuare, vom menționa traducerile în limba franceză, precum şi bibliotecile româneşti în care se găsesc:

- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. Mărgărita Miller-Verghy, Bucureşti, Cartea Românească, 1897, 218 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BCUB)
- Mihai Eminescu, *Quelques poèsies*, trad. Alexandru Gr. Şuțu, Iassy, H. Goldner, 1911, 35 de pagini. (BCUI)
- Mihail Eminesco, *Quelques poèsies*, trad. Al. G. Soutzo, Jassy, Imprimerie H. Goldner, 1911, 35 de pagini. (BCUI, BCUB)
- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. S. Pavès, Bucureşti, Tipografia Bucovina, 1945, 101 pagini. (BCUI, BCUB, BAR)
- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. Veturia Drăgănescu-Vericeanu, prefață Zoe Dumitrescu-Buşulenga, 1974, 316 de pagini (BCUT, BCUC, BCUI, BCUB)
- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. Jean-Louis Courriol, Bucureşti, Cartea Românească, 1987, 123 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUB, BCUI, BAR)
- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. Paul Miclău, Bucureşti, Minerva, 1989, 140 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BCUB, BAR)
- Mihai Eminescu, *Poésies*, trad. Michail Steriade, Condé-sur-l'Escaut, Héméra, 1989, 64 de pagini. (BCUB)

[5] *Ibidem*, p. 46.
[6] *Ibidem*, p. 41.
[7] E. Lovinescu, *Mihai Eminescu*, Ediție critică, prefață, note, variante, bibliografie şi indice de Ion Nuță, Iaşi, Editura Junimea, 1984, p. 290-292.

- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. Elisabeta Isanos, Bucureşti, Editura Libra, 1993, 640 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BCUB)
- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. Dan Solomon, Bucureşti, Univers, 1998, 248 de pagini. (BAR)
- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies*, trad. Miron Kilopol, 2001, 224 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BAR)
- Mihai Eminescu, *Poezii/Poésies,* trad. Ecaterina Chifu, Buzău, Editgraph, 2013, 112 pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BAR)

Observăm că poezia lui Eminescu s-a tradus timpuriu în limba franceză, prima traducere datând încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea. De-a lungul secolului al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea, numeroşi scriitori şi traducători români şi francezi au încercat să transpună în franceză versurile eminesciene.

Mărgăritei Miller-Verghy îi datorăm prima încercare de traducere a poeziei eminesciene în limba franceză, în 1897. O altă încercare timpurie i-o datorăm publicistului şi traducătorului Alexandru Gr. Şuțu (1910). Profesorul francez Jean-Louis Courriol, stabilit în România, ne propune o nouă traducere, în 1987. Doi ani mai târziu, poetul și semioticianul Paul Miclău ne propune o nouă traducere. În acelaşi an, apare în Franța şi volumul tradus de Michail Steriade. În 1993, scriitoarea Elisabeta Isanos ne oferă o nouă traducere a poeziilor lui Eminescu. La începutul anilor 2000, poetul Miron Kilopol ne oferă o nouă versiune în limba franceză a poeziilor lui Eminescu. Cea mai recentă traducere a poeziilor eminesciene este cea a poetei Ecaterina Chifu, din 2013. Aşadar, unsprezece traducători s-au îndreptat spre traducerea versurilor eminesciene, timp de mai bine de un secol. Traducerile în limba franceză sunt cele mai multe la număr, datorită faptului că franceza a fost considerată „limba de cultură” în secolele XIX-XX în România.

În ceea ce priveşte traducerile în limba spaniolă, am identificat următoarele traduceri:

- Mihai Eminescu, *Poemas*, Maria Gabriela Corcuera, prefață de Joaquin de Entrambasagnes, Madrid, Sucs. S. Ocna, 1945, 31 de pagini. (BAR)
- Mihai Eminescu, *Poesías*, trad. Rafael Alberti şi María Teresa León, Buenos Aires, Losada, 1958, 202 de pagini. (BCUB, BAR)
- Mihai Eminescu, *Poesías*, trad. Rafael Alberti şi María Teresa León, Barcelona, Seix Barral, 1973, 348 de pagini. Este vorba despre reeditarea ediției din 1958.

- Mihai Eminescu, *Poezii – Poesías*, edición bilingue rumano-española, trad. Omar Lara, prefață de Aurel Martin, Bucureşti, Minerva, 1980, 523 de pagini. (BCUT, BCUB)
- Mihai Eminescu, *Poesías*, trad. Valeriu Georgiadi şi notă asupra ediției de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Bucureşti, Minerva, 1989, 333 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BCUB, BAR)
- Mihail Eminescu, *Poesías*, trad. José Manuel Lucía Megías, Dana Mihaela Giurcă, Madrid, Editura Cátedra, 2004, 528 de pagini. (BCUC, BCUI)
- Mihai Eminescu, *Poesii alese*. *Poesías escogidas*, prefață, selecție şi traducere/prólogo, selección y traducción Mario Castro Navarrete, Iaşi, Vasiliana ’98, 2016, 182 de pagini. (BCUT, BCUI, BCUB, BAR)

După cum observăm, atât români cât şi spanioli sau chilieni s-au preocupat de traducerea lui Eminescu. Maria Gabriela Corcuera a fost prima care a încercat să traducă câteva poezii din Eminescu, în 1945. Rafael Alberti şi María Teresa León sunt doi scriitori importanți ai literaturii spaniole, reprezentativi pentru curentului literar *Generación del ´27*; au fost primii care au oferit o traducere pentru majoritatea poeziilor eminesciene în limba spaniolă, în anul 1958. Volumul a fost reeditat în 1973, la una dintre marile edituri din Barcelona, Seix Barral.

Omar Lara, poet originar din Chile a tradus poeziile lui Eminescu în 1980, de această dată în ediție bilingvă, volumul a fost editat la Minerva, cunoscuta editură din Bucureşti. A urmat apoi ediția hispanistului Valeriu Georgiadi, tot la Editura Minerva, în 1989. În anul 2004, apare, la una dintre cele mai prestigioase edituri spaniole, Cátedra, din Madrid, volumul de poezii eminesciene tradus de José Manuel Lucía Megías şi Dana Mihaela Giurcă. Cea mai recentă traducere este cea a lui Mario Castro Navarrete, scriitor şi traducător originar din Chile, stabilit în România; cartea a apărut la Editura Vasiliana ’98, la Iaşi, în 2016. Aşadar, opt oameni de cultură au încercat să-l traducă pe Eminescu în limba spaniolă. Spre deosebire de limba franceză, traducerile în spaniolă sunt mai tardive, prima traducere datând din 1945.

În continuare, vom prezenta traducerile poeziei eminesciene în italiană:

- Mihai Eminescu, *Poesie*, prima versione italiana dal testo rumeno, con introduzione e note a cura di Ramiro Ortiz, Firenze, G. C. Sansoni, 1927, 163 de pagini. (BCUC, BCUI, BCUB, BAR)

- Mihai Eminescu, *Poesie scelte di Mihai Eminescu*, trad. Umberto Cianciolo, Modena, Societa Tipografica Modenese, 1941, de pagini. (BCUT, BCUC, BAR)
- Mihai Eminescu, *Poesie d'Amore*, trad. Mario Ruffini, Torino, Vincenzo Bona, 1964, 231 de pagini. (BCUI, BAR)
- Mihai Eminescu, *Fiore azzurro*, trad. Geo Vasile, prefață Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Bucureşti, Minerva, 1989, 292 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BCUB)
- Mihai Eminescu, *Poesie*, trad. Elio M. Satti, Lucca, Maria Pacini Fazzi Editore, 1990, 95 de pagini. (BCUI, BCUB)
- Mihai Eminescu, *Poesie*, trad. Sauro Albisani, Constanța, Pontica, 2000, 300 de pagini. (BCUC, BCUI, BCUB, BAR)
- Mihai Eminescu, *Iperione*, trad. Geo Vasile, Fulvio del Fabbro, Roma, Fermenti, 2008, 199 de pagini. (BCUT, BCUC, BCUI, BCUB, BAR)

După cum putem observa, prima traducere în limba italiană a poeziilor eminesciene datează din 1927 şi aparține istoricului literar Ramiro Ortiz, stabilit la Bucureşti. Paisprezece ani mai târziu, profesorul Umberto Cianciolo ne oferă o nouă traducere a poeziilor lui Eminescu. În anii 60, Mario Ruffini realizează o nouă traducere a liricii eminesciene. La sfârşitul secolului al XX-lea, apar două ediții noi, una semnată de Geo Vasile şi cealaltă de Elio M. Satti, cea din urmă este editată în Italia. La începutul secolului XXI, Sauro Albisani şi Geo Vasile ne propun alte două ediții de traduceri. Aşadar, pentru traducerea liricii eminesciene în limba italiană s-au ocupat şase traducători, majoritatea nativi.

Un loc aparte în studiul lui Eminescu în spațiul italian îl ocupă Rosa del Conte, care consideră că poezia lui Eminescu ocupă „momentul liric cel mai înalt" în poezia modernă românească[8], şi îl descrie pe Eminescu ca fiind: „un astru țâşnit din adâncurile cerurilor din Răsărit, ca mărturie despre o civilizație tânără şi nouă, dar înrădăcinată într-un trecut de veche cultură şi de severă tradiție" şi că asemeni luminii Luceafărului său „şi lumina lui a străbătut, înainte să ajungă la noi, o cale lungă."[9] Rosa del Conte scrie un volum amplu şi extrem de important atât pentru critica românească, cât şi pentru receptarea operei eminesciene în spațiul italian, *Eminescu sau despre absolut*. În prima parte a cărții, autoarea vorbeşte

[8]Rosa del Conte, *Eminescu sau despre absolut*, Bucureşti, Humanitas, 2016, p. 31.
[9]*Ibidem*, p. 28.

despre marile teme eminesciene, oferind un aparat critic vast, iar cea de-a doua parte ne inițiază în limbajul eminescian şi legătura acestuia cu arta.

În ceea ce priveşte traducerile lui Eminescu în portugheză, am identificat un singur grup de autori români şi portughezi care au lucrat împreună la un volum colectiv, apărut în anul 1980, la Iaşi.

- Mihai Eminescu, *Poezii/Poesías*, trad. Victor Buescu, Carlos Querioz, Micaela Ghițescu, Mircea Eliade, Luciano Mara, Iaşi, Junimea, 1980, 323 de pagini. Volumul se găsește în următoarele biblioteci: BCUT, BCUC, BCUI, BCUB, BAR.

În concluzie, traducerile în limba franceză sunt cele mai numeroase, urmate de cele din limba spaniolă şi italiană, cea mai „săracă" fiind portugheza, cu o singură traducere. Am observat că numeroşi scriitori şi traducători au fost pasionați de lirica eminesciană şi au încercat să îl traducă în limbile romanice. Aşadar, literatura nu cunoaşte frontiere, încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea traducătorii străini au cunoscut lirica eminesciană şi au dorit să o transpună în limba lor, în acest fel făcându-l cunoscut în spațiul romanic.

Bibliografie

COPILU-COPILLIN, Dumitru, *Eminescu în perspectivă universală. Reconstituiri şi restituiri*, Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2013.
COPILU-COPILLIN, Dumitru, *Eminescu universal,*Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2014.
ENE, Virgil, *Eminescu versus Einstein*, Timişoara, Brumar, 2012.
LOVINESCU, E. *Mihai Eminescu*, Ediție critică, prefață, note, variante, bibliografie şi indice de Ion Nuță, Iaşi, Editura Junimea, 1984.
del CONTE, Rosa,*Eminescu sau despre absolut,* Bucureşti, Humanitas, 2016.

BAZE DE DATE

BCUT - Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran" din Timişoara: http://www.bcut.ro/ - consultat la data de 17.07.2018.
BCUC - Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj: https://www.bcucluj.ro/ - consultat la data de 17.07.2018.
BCUI - Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu" din Iaşi: http://www.bcu-iasi.ro/ - consultat la data de 17.07.2018.
BCUB - Biblioteca Centrală Universitară „Carol I" din Bucureşti: - http://www.bcub.ro/ - consultat la data de 17.07.2018.
BAR - Biblioteca Academiei Române din Bucureşti: - http://www.biblacad.ro/ - consultat la data de 17.07.2018.

ROMANIC EMINESCU. THE TRANSLATION OF EMINESCU’S POETRY INTO ROMANCE LANGUAGES AND THE PRESENCE OF VOLUMES IN UNIVERSITY LIBRARIES AND THE ACADEMY’S LIBRARY

Abstract

Keywords: libraries, Eminescu, Romanity, translation, volume

In this article our purpose is to review the most important editions of Eminescu’s poetry translated into Romance languages (French, Spanish, Italian and Portuguese). In our research we only looked at the editions translated into a romantic language and bilingual editions, we did not take into consideration the collective volumes and translations that appeared in the periodicals. The purpose of our research is to see to what extent it has been translated into the Romance languages, who were those who were concerned with translating Eminescu’s lyricism in the romantic period, during what time it was translated, where the volumes appeared, and how many of them can be found in the University Libraries (Bucharest, Cluj, Timisoara and Iasi) and in the Academy’s Library.

Normă și abatere

DOINA BOGDAN-DASCĂLU
Institututul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” Academia Română, Filiala Timișoara

Toate scrierile teoretice sunt de acord că limba literară se definește, în primul rând, prin caracterul ei *normat,* ceea ce presupune, pe de o parte, existența unor norme și, pe de altă parte, obligativitatea respectării lor. Dar însăși existența normei presupune și existența unor fapte care nu i se subordonează și care reprezintă abateri în raport cu altele acceptate drept regulă. Constituirea și unificarea normelor limbii literare este un proces cu o durată de mai multe secole, despre care știm că s-ar fi încheiat, în linii generale, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Sentimentul multor lingviști și oameni de cultură este că unificarea respectivă nu s-a produs în proporția necesară, cea mai bună dovadă constituind-o numeroasele ezitări și fluctuații, reprezentate în norme duble sau chiar triple, pe care scrierile noastre normative le acceptă cu o ușurință inexplicabilă.

Supoziția noastră este aceea că instabilitatea normelor decurge din acceptarea unei relații incerte și chiar contradictorii între limba literară și unul dintre stilurile ei, mai precis cel artistic. Teoretic, norma ar trebui să fie nu numai supradialectală, ci și suprastilistică. Această din urmă exigență ar impune ca norma să fie comună *tuturor* stilurilor limbii literare, cu excepția, poate, a celui artistic, căci acesta e dominat de fapte care constituie în modul cel mai evident abateri de la normă. Indiferent cum definim stilul artistic, ca abatere sau altfel, este limpede că nimeni nu se exprimă, în orice situație s-ar afla, ca Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Arghezi, astfel încât devine discutabilă afirmarea marilor scriitori la dezvoltarea limbii literare. În această lumină, apare inexplicabilă ponderea pe care o dețin exemplele extrase din scrieri artistice și destinate să ilustreze norme generale sau care ar trebui să se bucure de proprietatea generalității.

Opunând stilul artistic ansamblului stilurilor nonartistice și delimitând textele culte de cele populare, obținem trei categorii de scrieri: artistice, nonartistice și populare. Când se recurge la ele, ca la surse ale unor exemple destinate să ilustreze norma, ar fi firesc ca ponderea acestor categorii să fie conformă cu contribuția fiecăreia la constituirea și impunerea unor norme ale limbii literare. Este de presupus că așa procedează, de exemplu, Ion Gheție în selectarea surselor pe care se sprijină lucrarea sa *Baza dialectală a românei literare* (București, Editura Academiei, 1975). În primele 15

pagini ale izvoarelor, apar 300 de texte, dintre care cele aparținând stilurilor nonartistice reprezintă 60% (180), cele populare, 10% (30), iar cele aparținând celui artistic reprezintă 30% (92), adică aproximativ 1/3 din total. Considerăm că preponderența textelor nonartistice este normală, întrucât ele ilustrează în primul rând ansamblul normelor limbii literare. Dar lucrarea lui Ion Gheție nu este o scriere normativă, astfel încât statistica amintită poate constitui doar un punct de referință pentru ceea ce urmează. De aceea, interesul nostru se îndreaptă spre o lucrare normativă cu autoritate (*Gramatica limbii române*, vol. I-II, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1966). Din totalul de 273 de scrieri consemnate în *Bibliografie* (adică în lista de izvoare), 11% (30) sunt texte populare, 19% (52) sunt texte aparținând stilurilor nonartistice, iar textele artistice reprezintă 70% (191). Oricum am privi lucrurile, ponderea acestora din urmă nu poate fi apreciată decât ca exagerată. Gândindu-ne că proporția dintre aceste trei categorii de texte poate să nu fie confirmată de raportul dintre exemplele extrase din ele și utilizate în lucrare, am făcut și o statistică a acestora din urmă.

Procedând selectiv, ne-am oprit asupra exemplelor din trei capitole aparținând *morfologiei, sintaxei propoziției* și *sintaxei frazei: pronumele interogativ-relativ* (GA I, 160-167), *complementul direct* (GA II, 153-159) și *propoziția subiectivă* (GA II, 266-270). O primă constatare, surprinzătoare, este absența totală a unor exemple luate din texte aparținând stilurilor nonartistice, ceea ce duce la senzația derutantă că normele gramaticii limbii române literare nu ar funcționa în acest domeniu. În schimb, sunt utilizate, într-un număr mult prea mare, după părerea noastră, exemple create de autori, a căror prezență conduce la concluzia greșită că normele pe care le ilustrează nu pot fi întâlnite în niciun fel de text românesc real. Statistica noastră arată că exemplele luate din texte populare reprezintă 13% (29), cele create 16% (38), pentru ca cele literare să atingă cota de 71% (166), identică cu cea deținută în statistica anterioară de textele artistice. Firește că această preponderență a textelor artistice și a exemplelor extrase din ele ascunde relația adevărată dintre limba română literară și stilul artistic. Acesta din urmă apare ca având o contribuție disproporționată la constituirea normelor gramaticale, fapt care, coroborat cu absența exemplelor din stilurile nonartistice, creează impresia că limba română literară se confundă, cel puțin la nivel gramatical. cu unul dintre stilurile sale.

O altă concluzie semnificativă poate decurge din compararea situațiilor întâlnite în morfologie, sintaxa propoziției și sintaxa frazei. În *morfologie* (capitolul despre *pronumele interogativ- relativ*), exemplele luate din texte artistice reprezintă 57%; în *sintaxa propoziției* (capitolul despre *complementul direct)*, ponderea lor crește la 78%, pentru ca în

sintaxa frazei (capitolul despre *propoziția subiectivă*), ele să atingă 84%. Se constată că ponderea lor crește dinspre morfologie, spre sintaxa propoziției și de aici la sintaxa frazei. Aceasta poate însemna, pe de o parte, că, cu cât scade rigiditatea normelor, cu atât crește posibilitatea exemplificării lor prin fapte aparținând textelor artistice. Pe de altă parte, însă, putem trage și o altă concluzie, mult mai îngrijorătoare, și anume că există un raport direct proporțional între ponderea exemplelor extrase din texte artistice și labilitatea normelor gramaticale.

Analizele noastre sunt de natură, credem, să evidențieze nedorita contradicție dintre caracterul declarat *normativ* al gramaticii în discuție și exemplificările care, dacă nu le discreditează, pun totuși sub semnul întrebării normele pe care această lucrare le propune drept obligatorii. E limpede că normele nu pot fi, principial, ilustrate cu ajutorul unor abateri, decât cu riscul, greu de acceptat, ca abaterile să funcționeze ca norme.

Spre româna de bază?

CRIŞU DASCĂLU
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”,
Academia Română, Filiala Timișoara

Fiecare popor şi fiecare individ au mereu ceva de pierdut, aşa încât au întotdeauna ceva de apărat. Amenințările sunt maxime atunci când sunt îndreptate contra elementelor definitorii ale națiunii: *istoria* şi *limba*. Ele sunt simțite şi judecate diferit, după cum este vorba despre comunitate în întregul ei sau despre fiecare individ în parte. La toate celelalte viețuitoare, instinctul de perpetuare a speciei este mai puternic decât cel de supraviețuire a individului, numai în cazul omului lucrurile se petrec invers. Un individualism tot mai feroce întunecă sentimentul apartenenței inşilor la colectivitate, încât aceasta mai trăieşte doar ca ipoteză, dacă nu cumva ca amintire.

Şi în limbă lucrează două tendințe aparent contrare: cea de *omogenizare* la scară colectivă şi cea de *diferențiere* în rândul indivizilor, tendințe care asigură, pe de o parte, comunicarea cu ceilalți şi, pe de alta, exprimarea propriei personalități. Aceasta în teorie, căci ne este dat să asistăm (neputincioşi?) cum tăvălugul uniformizării trece peste tot ce pare a-i sta în cale. Azi, mai mult decât ieri, semenii noştri vorbesc şi scriu din ce în ce mai incorect şi folosesc un număr tot mai descrescător de cuvinte. Dacă regulile abuzate pot fi, în principiu, învățate la şcoală, cu speranța că vor fi, totuşi, respectate, nu acelaşi lucru se poate zice despre cuvinte, căci ele nu se învață, ci se deprind. În timp ce regulile sunt mereu active, fie şi atunci când sunt încălcate, căci nu ne dăm seama de săvârşirea unei greşeli decât dacă avem în minte regula contrazisă, din numărul, mai mare ori mai mic, de cuvinte cunoscute de cineva, acesta le va actualiza selectiv, în funcție de împrejurările în care comunică. Îngrijorarea începe în momentul în care nu selecția încetează, ci când ne dăm seama că ne aflăm dinaintea unei *crize* lexicale, manifestate prin reducerea lexicului românesc la ceea se cheamă îndeobște *vocabular de bază*, destinat învățării limbii noastre de către străini. Numai că, acceptând această pauperizare fără precedent, înşişi românii încep să se comporte față de propria limbă asemenea străinilor. Ciudățenia este că în bună parte bogăția cuvintelor noastre se datorește diversității împrumuturilor tocmai din limbi străine, fie că e vorba de slavă, de turcă, de greacă, de rusă, ori de franceză, italiană, maghiară, germană ori

sârbă şi altele. Câți dintre noi mai aleg, atunci când simt nevoia, între *copil, cocon, făt, odraslă, prunc, pui, plod* sau *vlăstar* ori între *afectuos, drăgăstos, duios, emoționant, înduioşător, mângâietor, mişcător, patetic, răscolitor, tandru, tulburător, vibrant* etc.? Câți mai simt savoarea şi parfumul acestor sinonime?

Dar nu numai cuvintele trec prin acest proces de decimare. La fel de trist este că semenii noştri par să fi uitat cu totul locuțiunile şi zicătorile româneşti, atât de expresive şi atât de proprii altădată nouă. Sensul multora dintre ele nici nu mai este ştiut celor de azi, încât ele nu se mai înscriu în şirul sinonimelor între care există posibilitatea de a alege. Nu numai ignoranța este prezentă aici, ci şi dezinteresul față de adecvarea la interlocutor şi la situația de comunicare. Incapacitatea de a face față acestor elementare cerințe duce la un comportament lingvistic uniform şi, de cele mai multe ori, inadecvat, care ar trebui să aibă consecințe cel puțin neplăcute pentru vorbitor, dacă nu cumva interlocutorul acestuia are, şi el, unul asemănător. Din păcate, o vorbire uniformă îngrădeşte şansele unei gândiri libere şi creative, aşa că, vorbind prost, rişti să gândeşti la fel. Clişeul verbal nu este întotdeauna consecința, ci şi, adesea, cauza unuia de gândire.

S-ar părea că porunca eficacității a pătruns şi în limbă, că *a comunica* este mai presus de *a te comunica*.

Şi înainte, dar îndeosebi după anii ’90 ai veacului trecut s-a tratat cu o atenție mai mare decât se cuvenea cerința respectării *uzului* lingvistic şi a absorbirii lui în sistemul de reguli şi de norme. Fireşte, limba îşi are evoluția ei, care trebuie să se reflecte în aceste reguli şi norme. Sunt întrutotul adeptul *respectării uzului*, dar nu voi fi niciodată partizanul *dictaturii abuzului* lingvistic. Aceasta poate şi din pricină că, recitind *Observațiile* lui Paul Iorgovici, întârzii cu nespusă încântare pe următorul pasaj: „aşa se chiteşte fiecare limbă, ca cei proşti de la cei învățați, iar nu aceştia de la cei proşti să ia învățătură”.

Români la Casa Nietzsche de la Sils-Maria

SIMION DĂNILĂ

După zece ani de profesorat la Universitatea din Basel (aprilie 1869-11 mai 1879), Friedrich Nietzsche este nevoit să se pensioneze de boală şi, pentru a putea trăi dintr-o neîndestulătoare rentă viageră atribuită de instituția de pe Rin, acceptă cetățenia elvețiană, iar, la recomandarea medicilor, va pendula între Alpii Retici vara şi Riviera italiană, apoi franceză, iarna. Din când în când dă câte-o fugă în Germania. De fapt, devine un apatrid. În sud-estul Elveției optează pentru zona mirifică a Engadinei, mai exact, a Engadinei de Sus. În vara lui 1879 locuieşte timp de trei luni în celebra stațiune montană St. Moritz. Nu se-ntoarce în acest ținut decât în 1881, alegând o mică localitate romanşă de pe Valea Fexului, învecinată cu St. Moritz: Sils-Maria, unde, cu excepția verii lui 1882, pe care şi-o petrece cu Lou von Salomé la Tautenburg, nu departe de Jena, va reveni mereu în ceilalți ani câți i-au mai rămas de trăit cu mintea întreagă. S-a instalat într-o odaie modestă de la etajul locuinței lui Gian Rudolf Durisch (1848-1925), care ținea o băcănie la parter şi trecea drept un om de vază în comunitate, al cărei reprezentant a fost în repetate rânduri, iar în anii 1897-1906 a ajuns chiar primar comunal.

Localitatea este situată la altitudinea de 1812 m şi este înconjurată de munți falnici, cu piscuri de peste 3000 m. Peisajul sălbatic şi feeric, cu flori multicolore, cu verdele pajiştilor şi pădurilor de zadă alpine, cu albastrul cerului şi al lacurilor glaciare pe care le străbate Innul (numit în romanşă *En*, de unde şi prima parte a numelui întregii zone), cu albul zăpezilor veşnice şi al spumei cascadelor, cu aerul tare şi aromat, cu seninul zilelor de vară, cu liniştea-i maiestuoasă, a priit sănătății lui Nietzsche, care a gândit şi a scris în acest climat benefic capodopere precum *Aşa grăit-a Zarathustra* (parțial), *Dincolo de bine şi de rău*, *Despre genealogia moralei*, *Ecce homo* ş.a. Prin aceste scrieri, şi Sils-Maria a devenit renumită în întreaga lume.

După prăbuşirea psihică a lui Nietzsche, Gian Durisch şi-a vândut casa hotelului Edelweiß *[Floare de colț]*, care s-a construit între timp alături şi căruia aceasta i-a servit mulți ani ca dependință. În 1958 a fost revândută, urmând a fi tansformată pentru activități de mică industrie. Atunci a luat naştere inițiativa de salvare a casei. Cu donații substanțiale din mai multe țări s-a înființat „Fundația Casa Nietzsche”, care a cumpărat imobilul, l-a renovat şi l-a deschis ca memorial în 25 august 1960, cu prilejul comemo-

rării lui Nietzsche la 60 de ani de la moarte. Devenită loc de pelerinaj (chiar înainte de această dată), Casa Nietzsche este astăzi principalul obiectiv turistic din Sils-Maria, vizitat de mii de oameni de pretutindeni, inclusiv din România. Despre aceştia din urmă voi relata în continuare.

Umblând pe urmele lui Nietzsche, am ajuns de trei ori la Sils-Maria, grație bunelor relații pe care le am şi le cultiv cu nietzscheeni din Germania şi Elveția: prima dată, într-o recunoaştere de două zile (26-27 august 2006); a doua oară, timp de zece zile (30 august-8 septembrie 2007); a treia oară, două zile (în trecere, 1-2 august 2011, cu cazare la hotelul Alpine Rock din Surley, localitate aparținătoare, ca și Sils-Maria, de comuna Silvaplana/ Silvaplauna în romanșă). În primele două sejururi am fost găzduit chiar în Casa Nietzsche. Astfel, pe lângă tulburătoarea senzație că din moment în moment mă puteam întâlni cu Nietzsche însuşi, care a locuit pe vremuri în camera vecină, am avut avantajul să pot citi nopțile, fără nicio opreliște, orice voiam din bogata bibliotecă profilată pe opera şi exegeza nietzscheană, cât şi cele 22 de cărți de oaspeți din arhiva Casei, prin amabilitatea domnului Joachim Jung şi a doamnei Rea Köppel, custozi aici în 2006, respectiv 2007.

Primii vizitatori români pe care i-am putut identifica până acum la Sils-Maria sunt pianiştii de renume internațional *Dinu Lipatti* (Bucureşti, 1917-Geneva, 1950) şi *Clara Haskil* (Bucureşti, 1895-Bruxelles, 1960), în legătură cu o oră astrală în Sils-Maria lui Nietzsche: concertul Mozart de la sfârşitul lui iulie 1946 dat de Lipatti şi Paul Sacher în sala hotelului Waldhaus; printre auditori: Clara Haskil, Arthur Honegger, Wilhelm Backhaus (v. Paul Raabe, *Spaziergänge durch Nietzsches Sils-Maria*, Arche, Zürich-Hamburg, 2000, p. 55; la p. 56 – o fotografie, făcută în aer liber, prezentându-i pe Sacher şi Honegger într-o discuție cu Dinu Lipatti). În prima carte de oaspeți (deschisă înainte de inaugurarea oficială a Casei Nietzsche), sub data de 22.08.1959, apare semnătura indescifrabilă a unui elvețian din Chêne-Bourg-de Genève care locuia pe strada... Dinu Lipatti, nr. 13!

Vara lui 1959 îl aduce la Sils-Maria şi pe bucovineanul *Paul Celan* (1920-1970), marele poet evreu marcat în acea vreme de tragicul destin al poporului său, aşa cum se va vedea dintr-o proză scrisă atunci, pe care o publicăm în finalul acestui articol.

Urmează cronologic două nume despre purtătorii cărora nu avem, în afară de locul de origine, nicio altă informație: *Dr. Katz-Galatz – Tel Aviv* (10.09.1965) şi *Ioan Sabaduş – Rumänien* (21.07.1966).

Anul „greilor” este 1981, când trec pe la Casa Nietzsche *E. M. Cioran* (10.08) şi *Gène Ionesco* (03.09). Eugen Ionescu nu şi-a scris decât numele,

pe când Emil Cioran lasă şi câteva cuvinte despre a căror însemnătate voi vorbi mai jos.

Nu puteau lipsi numele a doi cunoscuți români stabiliți mai demult în Elveția: *Ion Vianu – 4 août 1985* şi *Baruțu T. Arghezi*, care, parafrazând salutul gladiatorilor romani, notează: *Ave Nietzsche, / Morituri te salutant!* (27.08.1989), iar peste cinci ani, în 29.07.1994, scrie: *Sub semnul poeziei / un gând românesc lui Nietzsche!*

Mai vin la rând două nume, care, pentru moment, nu mi-au spus nimic: *S. Comşa* din Wimpfen, Germania (03.10.1997), şi *Dr. Gerhard Eike Hügel* (06.03.2005), acesta sub un text de două pagini în germană (al cărui conținut nu risc să-l interpretez acum), în care, printre semne astrologice, se strecoară şi un vers în limba română: *– O fulg de nea (în astă negură) –*, ce-i trădează originea românească. Abia de curând, grație ajutorului primit din partea doamnei Rohtraut și a domnului Joachim Wittstock, prin intermediul domnului Hans Dama, l-am putut identifica pe Gerhard Eike Hügel ca fiind una și aceeași persoană cu Gerhard Eike, cărturar de limbă germană născut în 1945 la Agnita, jud. Sibiu. Din cele împărtășite de soții Wittstock, cărora le mulțumesc și pe această cale, precum și din cele spicuite de pe internet, am reținut că dr. G.E.H. a copilărit la Sighișoara, unde tatăl său Eckhard Hügel a fost profesor la Liceul Haltrich, a studiat istoria artei la București, unde s-a și stabilit până la emigrarea în RFG (cu puțini ani înainte de 1981). A desfășurat o activitate impozantă în cercurile culturale bucureștene, așa cum a făcut-o ulterior și o face și în prezent în Germania. De pildă, în toamna lui 1974, când era redactor la mensualul „Volk und Kultur”, a înființat un Club de Estetică în cadrul Casei de Cultură „Friedrich Schiller” din București. La Editura Kriterion a publicat în 1975 volumul de poezii *6 & 60 konelliptische landschaften*, iar la München, în 1979, un studiu monografic, reeditat de mai multe ori, despre Hans Hermann (renumit gravor și pictor născut la Brașov în 1885, stabilit în 1918 la Sibiu, unde a și decedat în 1980). Gerhard Eike face parte din generația de tineri scriitori șaptezeciști germano-români ce, abia ieșiți din fatalul proletcultism, „trebuia să jongleze în egală măsură cu onestitatea și decepția pentru a putea umbla pe muchie de cuțit între angajamentul social și ostilitatea regimului” (Robert G. Elekes, *Innovation und Interkulturalität in der Neuen Literatur am Anfang der 1970er Jahre*, internet, p. 84), căutându-și o formulă nouă de exprimare artistică prin care să se integreze în modernismul vest-european. Plăcerea de a inova se remarcă în poezia lui Gerhard Eike înainte de toate prin experimente lingvistice și formale. El tinde spre experimentalismul metatextual care trebuie să developeze structura lingvistică a realității și să creeze în interiorul limbii mecanisme și strategii de emancipare (ib., p. 98).

Mult discutată a fost poezia sa *Spring (Izvorul)*, o adevărată *ars poetica*. Libera dinamică semantică a cuvintelor îl seduce, încât are încredere în puterea limbii de a forma și deforma evidența: „Păstrând sensul exact, cuvintele posedă o tensiune superficială, care, prin asociere, se poate descărca, mai mult sau mai puțin, asupra cuvintelor învecinate, corelate cu o nouă realitate lingvistică ce [...] conduce la o nouă reprezentare [...]” („Neue Literatur”, 1970, nr. 5, p. 25.)

Ultimele două texte – în limba germană – îmi aparțin; le transcriu aici în traducere: *Niciodată nu m-am simțit mai aproape – decât în aceste zile minunate petrecute în Sils-Maria – de viața şi opera filozofului Friedrich Nietzsche, care mi-a schimbat definitiv existența. // Mulțumesc cordial tuturor oamenilor care au salvat Casa Nietzsche, care cinstesc cu atâta pietate memoria lui Nietzsche şi mi-au dat posibilitatea să cunosc acest ținut splendid al „sihastrului de la Sils-Maria”. // 27.08.2006 // Simion Dănilă // traducătorul lui Nietzsche în româneşte.* Şi în 8 septembrie 2007: *Zece zile într-o singurătate în doi cu maestrul meu îmi sunt de mai mare ajutor să trăiesc empatic opera lui Nietzsche decât „cea de-a şaptea sihăstrie” a bibliotecii mele.* Apoi în româneşte: *Voi, cei ce vreți să fiți liberi, iubiți-l pe Nietzsche şi învățați de la el ce este libertatea!* Şi semnez: *Simion Dănilă, Nietzsches Übersetzer ins Rumänische, Belinț bei Timişoara, Rumänien.*

La Casa Nietzsche de la Sils-Maria (Segl-Maria, în romanşă, în care grupul *gl* redă un *l* palatalizat, pronunțat ca în rom. *greşeli*), cărțile de osapeți sunt păstrate cu grijă în arhivă, având semne de carte la paginile cu semnăturile celor mai de seamă personalități care au trecut pe acolo. Uneori poți primi de la custode şi informații în plus despre cei ce te interesează. Am găsit însă acolo, în legătură cu Cioran, o informație confuză şi lacunară, pe care m-am simțit obligat s-o corectez şi completez. Am făcut-o şi pe loc, şi ulterior prin corespondență. Din schimbul de informații cu cei de la Casa Nietzsche am avut şi eu de câştigat, de pildă, am aflat că a apărut în Germania o carte a lui Bernd Mattheus intitulată *Cioran. Portrait eines radikalen Skeptikers* (Berlin, 2007), un punct de vedere german extrem de favorabil lui Cioran, cum aveam să mă conving după ce am procurat această lucrare, al cărei autor l-a tradus din franceză pe Georges Bataille, l-a vizitat de câteva ori pe Cioran la domiciliul acestuia din Paris, 21, Rue de l'Odéon, i-a tradus în germană *Écartèlement [Sfârtecare]* sub titlul *Gevierteilt* şi a purtat cu el o bogată corespondență. A fost, pe urmele lui Cioran, şi la Casa Nietzsche din Sils-Maria, unde a citit şi el textele din 10 august 1981, redate alături în facsimil. Ele sună astfel:

[1] *Ich denke an meine Gymnasiasten[1]-/ zeit[,] als ich Zarathustra in Sibiu / rumänisch las und wieder las. / E. M. Cioran [Mă gândesc la anii mei de gimnazist[*], când îl citeam şi răsciteam la Sibiu pe Zarathustra în româneşte. / E. M. Cioran]*

[2] *J'ai lu Nietzsche... en anglais. / S. Boué Paris [Eu l-am citit pe Nietzsche... în englezeşte.]*

[3] *F. Schulte Thoma*

Reiese că Cioran a fost însoțit în vizita sa de Simone Boué, concubina lui din Paris (care nu era o simplă menajeră, ci studiase engleza la universitate şi s-a străduit ani la rând să-l învețe şi pe Cioran s-o vorbească), şi de noua lui prietenă din Köln, Friedgard Thoma, pe atunci încă nedivorțată de Günter Schulte, cu care, de fapt, nu mai trăia. Semnătura *S.* (în realitate, *E.) M. Cioran* le-a dat bătaie de cap oamenilor de la Casa Nietzsche. Ei mai „ştiau" că Cioran a fost la Sils-Maria împreună cu soția de la Sibiu (!) şi cu prietena din Paris, lucruri pe care le-am clarificat numaidecât.

Zarathustra pe care l-a putut citi Cioran în româneşte în anii de gimnaziu nu putea fi decât traducerea din 1916 a lui George Emil Bottez (alias George B. Rareş), eventual alte fragmente, precum cele traduse de Achille Dumitriu (1901), A. Luca (1911), Eugen D. Relgis (1914) sau Liviu Rebreanu (1918), care circulau sub formă de broşuri.

Interesul major prezentat de acest minuscul text constă în faptul că Cioran, un spirit, evident, din familia lui Nietzsche, lucru pe care rareori îl admitea, iar atunci nu se considera un „fetus al lui Nietzsche", cum s-a exprimat odată despre Gabriel Marcel, filozoful existențialist, ba mai mult, afirma că Nietzsche era un naiv sau că din teoria supraomului său nu se poate înțelege nimic (aceeaşi convingere o nutreau şi Constantin Noica şi Marin Preda, între alții), aici îi recunoaşte autorului lui *Ecce homo* fără nicio rezervă calitatea de *maestru* al său!

Dar în ce împrejurări a ajuns Cioran în Engadina?

În 23 iulie 1981, el îi scrie din Paris în limba franceză, ca de obicei, fratelui său Aurel din România: *„Plecăm pe 3 august pentru două săptă-mâni în Elveția, într-o regiune unde mergea şi bietul Nietzsche, înconjurat*

[1] *Ich hatte keine Brille, bitte um Verzeihung. / Meine Augen sind fast so schlecht / wie diejenigen des armen Meisters. / E. M. C. [N-aveam ochelari, îmi cer iertare. Ochii mei sunt aproape la fel de slăbiți ca aceia ai sărmanului maestru. / E. M. C.]*

de cucoane bătrâne." (*Scrisori către cei de-acasă.* Stabilirea şi transcrierea textelor de Gabriel Liiceanu şi Theodor Enescu. Traduceri din franceză de Tania Radu. Ediție, note şi indici de Dan C. Mihăilescu, Humanitas, Bucureşti, 2004, p. 197.)

Amănunte despre sejurul lui Cioran în Engadina de Sus ne dă Friedgard Thoma în cartea *Pentru nimic în lume. O iubire a lui Cioran* (Traducere din germană de Nora Iuga, EST-Samuel Tastet Éditeur, Bucureşti, 2005, p. 83 şi urm.). În vara lui 1981, Cioran urma să se vadă cu editorul Francesco Larese la Silvaplana. Soții Schulte l-au invitat, împreună cu Simone Boué (*„o femeie foarte frumoasă, bronzată, înaltă, la vreo şaizeci de ani, elegantă, cu ochi căprui, foarte calzi")*, să-şi petreacă o mică vacanță în Palazzo Salis din Soglio, *„cea mai frumoasă localitate montană din lume"*, situată în ținutul Bergell / Bregaglia, de unde se putea lesne ajunge la Sils-Maria şi, mai departe, la Silvaplana. Cioran şi Simone au sosit cu întârziere de câteva zile şi n-au mai găsit un loc liber în palatul familiei Salis, mulțumindu-se cu o pensiune din vecinătatea cimitirului aşezat pe marginea unei prăpăstii. În cele trei săptămâni cât s-a prelungit vacanța, insomniacul Cioran se plimba noaptea, într-o pijama vărgată, prin acest cimitir, ceea ce lui Joachim Jung din Sils-Maria, care organizează în zonă excursii pe urmele unor oameni de cultură care au trecut pe acolo, i-a dat ideea să-l includă în itinerarele lui şi pe autorul *Tratatului de descompunere*, alături de Rilke, care a evocat cimitirul din Soglio într-una din scrisorile sale.

În data de 10 august 1981, într-o luni, în drum spre Silvaplana, Cioran, Simone şi Friedgard opresc la Casa Nietzsche din Sils-Maria. Dar lunea casa nu este deschisă pentru vizitatori. Din fericire, un admirator al lui Cioran, Jürg Amann, *„un scriitor tânăr fermecător, foarte bronzat, ne-a deschis şi a spus [...] că pe masa lui de scris tocmai se află o carte de Cioran, un motiv în plus să considere o onoare prilejul de a ne arăta casa"*. Aici, curiozitatea vizitatorilor s-a îndreptat în primul rând către odaia închiriată atâtea luni de zile de filozoful-profet. *„Cămăruța minusculă de la etajul întâi, cu un lighean, un pat şi un scaun, are într-o oarecare măsură dimensiunile unei odăițe a lui Cioran, în Rue de l'Odéon. Nietzsche o locuise în verile chinuite de groaznice dureri de cap din ultimul deceniu, înaintea sfârşitului său [intelectual, n. S. D.], pentru o chirie de 2 franci pe zi [...]"* La plecare, Cioran *„şi-a înscris numele în cartea de impresii. Nu mai ştiu ce a scris – relatează Friedgard Thoma – dar oricine ar vrea să ştie poate să citească acele rânduri în Sils"*.

Două zile mai târziu, în 12 august, Cioran îi scria fratelui său: *„Suntem la câțiva kilometri de frontiera Italiei. Peisaj sublim, sate nemai-*

pomenite şi insomnii. Mă plimb în toiul nopţii ca o fantomă, pe jumătate fericit, pe jumătate uluit.” (*Op. cit.*, p. 197.)

Cioran şi suita lui n-au părăsit regiunea engadineză până n-au coborât şi în Italia, la Vila Carlotta, pe malul lacului Como.

Am relatat, aşadar, că Rainer Maria Rilke (1875-1926) fusese şi el în Engadina. Adăugăm că în timpul sejurului său, de la sfârşitul lui iulie până la sfârşitul lui septembrie 1919, cutreierase, cum o va face şi Cioran peste 62 de ani, aceleaşi locuri pe unde obişnuia să mărşăluiască şi să gândească Nietzsche. În scrisorile sale, puternic impresionat de frumuseţea localităţii Soglio (care-i apare ca o *expoziţie de peisaje*, aşa cum Italia i s-a părut altă dată o *expoziţie de primăveri*) şi de atmosfera fantomatică pe care i-o sugera Palazzo Salis, unde a fost găzduit, îşi dă frâu liber fanteziei şi, asemeni lui Nietzsche, meditează la timpul care, în ciclicitatea lui, readuce trecutul în lumea noastră pământeană. Pentru astfel de afinităţi cu Nietzsche şi Cioran, am ales să traduc un fragment dintr-o scrisoare a lui Rilke din 5 august 1919, adresată tinerei şansonetiste Albertina Casani, care, ca „tovarăşă de drum”, i-a facilitat venirea şi călătoria în Elveţia:

Se urcă încet aici la noi, poşta intră o dată pe zi, nu, nici măcar o dată nu se poate spune: căci calul poştei, „Phöbus”, ajunge aici sus, prin multele serpentine urcând din vale, cu caleaşca şi poştalionul, ultimul, după cum mi se dau asigurări, mai degrabă absent, pe la zece şi jumătate sau unsprezece noaptea, ieri i-am văzut sosind: era ca un echipaj pentru fantome, care, în sfârşit, către miezul nopţii, îşi citesc scrisorile pline de suspinări la lumina propriei lor fosforescenţe puţin ambigue. Ce tablou! Dar asta te face această casă, să te complaci fără multă vorbă în asemenea fantasmagorii, acest palat vechi care, deşi este închiriat de treizeci de ani ca hotel, mai păstrează destul din originea lui: aceea pe care o respiri odată cu atmosfera interioară, dar şi cea foarte vizibilă, care, la prima vedere, se prezintă oarecum ca un muzeu, mai târziu însă, cu cât mai mult ai de-a face cu ea, cu atât mai grijuliu, mai natural şi mai deschis îţi transmite nişte trecuturi ce vin fâlfâind către tine, – Dumnezeu ştie pe care din toate câte-au fost. Aici sunt chiar în elementul meu, inima-mi bate-nfiorată, iar invizibilul râvneşte (după toată probabilitatea) într-atât să fie perceput, încât simţi frumoasa rotunjime a propriilor globi oculari, care, pe semne, ar fi în stare să vadă şi cu cealaltă emisferă, dacă i-ai lăsa în voia lor. Şi cum trosneşte noaptea-n vechile lambriuri şi cum te sperii de tine însuţi, ca un trosnet de alt trosnet, – căci cel ce doarme în simandicosul pat cu coloane este, fireşte, un erou şi unul dintre cei iniţiaţi în problema fantomelor şi nu-l deranjează dacă lucrurile n-ar mai trebui să pună preţ pe

faptul de-a fi explicabile. „Bine, bine”, zice el şi se aşteaptă la cele mai transparente intimităţi. Până aici despre casă. Dar grădina! Scumpă Doamnă, acum trebuie să fiu serios. Şi acolo, natural, există o foarte mare şansă de-a da peste fantome. Imaginaţi-vă, vechea grădină franceză păstrată; trei terase, până sus în păşunile alpine, fiecare cu vreo patru trepte tocite de piatră mai sus decât cealaltă, îngrădite, fiecare, cu vechi borduri de piatră, uşor fasonate, – deasupra, flori de vară, absolut sălbatice, dar încadrate de cimişir tuns în mod obişnuit, care formează nişte margini de un verde compact, pereţi de un verde compact, coloane de un verde compact, înălţate lângă vechile ziduri, şi sfere mari de un verde compact la intrările în boschete. De neimaginat cât de mică şi totuşi cât de amenajată este această grădină, cât de deschisă şi totuşi cât de plină de ascunzişuri, cât de simplă şi rustică şi totuşi cât de curtenească în acelaşi timp. Ciuleşti urechea, undeva-ntr-acolo picură apa, ezitând, în fântânile ruinate –, pentru ca nici această linişte să nu fie doar prezent, ci şi puls al celor ce trec într-un fel sau altul, puls care bătuse cu acelaşi ritm în cele ce au fost demult –: cheamă asta fantomele? Cine s-o fi plimbat pe aici, cine şi cum? Cine-o fi întâmpinat aici primăvara, cine şedea şi urmărea din casă vara, când aceasta cobora-n pământ sub greutatea negurilor montane? Cine-o fi fost părăsit aici, cine de cine? Cine pe cine-o fi aşteptat aici, când turmele-or fi coborât la vale-n zvonul tălăngilor, de pe păşunile-n amurg, sau când, mai târziu, luna răzbătea prin împletiturile bătrânului cireş... sau şi mai târziu...? – Cheamă asta fantomele? Da, da, le cheamă, dar nici n-apucă să prindă contur, că le şi destramă, le retrage-n trandafiri, în desişul tufelor de coacăze, dă la o parte din faţa lor peretele de cimişir, le-mbrăţişează cu ramurile negricioase de laur, le-mpinge-n jos în verdele veşnic răspândit cu râvnă, din care, îngălbenite-n noapte, se uită steluţele-albastre... Aceasta e grădina mea. Ce se mai află pe-aici? Cătunul de piatră, vreo treizeci de case, – biserica de la poalele povârnişului (protestantă şi goală) şi, pe coasta domoală dinspre Italia, splendida întindere a bătrânelor păduri de castani. Câţiva oameni, în sfârşit, cărora nici că le pasă de tine – copii care strigă în idiomul romanico-italian din Bregaglia, cinci pisici galbene, mulţime de capre şi – câteva gânduri de la al Dvs. Rilke, cel care vă păstrează o frumoasă amintire şi recunoştinţă.

Paul Celan, evreu din Bucovina, trăitor o vreme şi în capitala României ciuntite (unde, spune el, *„am avut [...] nişte prieteni poeţi: era între 45 şi 47, la Bucureşti. N-am să uit niciodată”;* v. Petre Solomon, *Paul Celan. Dimensiunea românească*, Bucureşti, 1987, p. 230), unul dintre cei mai expresivi poeţi de limbă germană ai secolului 20, este singurul dintre

românii care, vizitând Casa Nietzsche de la Sils-Maria şi bucurându-se de peisajul dumnezeiesc din Alpii Retici, a scris un text literar despre acest paradis, un poem în proză, *De vorbă în munți*, o meditație răscolitoare asupra destinului „jidovilor rătăcitori" între celelalte „neamuri". Drumul montan pe care-şi imaginează el convorbirea dintre doi evrei din generații diferite este vechiul drum de căruțe dintre Sils-Maria şi Silvaplana de pe malul nordic al lacului glaciar omonim (azi o modernă şosea alpină), pe care se plimbau nenumărați vilegiaturişti din toată lumea, printre care mulți evrei din Israel şi din alte țări. Dacă Nietzsche ar fi cunoscut textul de mai jos (datat „august 1959"), ar fi reiterat cu siguranță ceea ce scrisese într-unul din celebrele sale caiete postume: *„Ce binefacere este un evreu printre germani!"* (Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Werke.* Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden. 2., durchgesehene Auflage. Herausgegeben von Giorgio Colli und Mazzino Montinari. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München. Walter de Gruyter, Berlin/New York, 1988, vol. 13, p. 456).

Într-o seară, soarele, şi nu numai el, scăpătase, după care jidovul plecă, ieşi din căsuța lui şi plecă, jidovul şi fiul de jidov, şi odată cu el îi plecă numele, cel de nerostit, plecă şi se-apropia agale, se putea auzi, venea în toiag, venea pe piatră, mă auzi tu?, sînt eu, eu, eu şi cel pe care-l auzi, ți se pare că-l auzi, eu şi celălalt, – aşa umbla, se putea auzi, umbla într-o seară, când unele lucruri scăpătaseră, umbla pe sub nori şi pe la umbră, pe la cea proprie şi pe la cea străină – căci jidovul, tu ştii, ceea ce are îi aparține cu adevărat, n-ar putea fi de-mprumut, dat cu-mprumut şi nici înapoiat –, umbla, aşadar, şi venea, se-apropia pe drum, pe cel frumos, pe cel incomparabil, umbla ca primăvara, prin munți, el, pe care-l lăsaseră să locuiască jos, acolo unde-i este locul, în şesuri, el, jidovul, venea şi venea. Se-apropia, da, pe drum, pe cel frumos. Şi ce crezi, cine-i venea-n întâmpinare? Venea vărul său, vărul său şi nepot de soră, cel mai mare cu un sfert de viață ovreiască, se-apropia cel mare, venea şi el pe la umbră, pe la cea de-mprumut – căci, întreb şi-ntreb, cine, dacă Dumnezeu l-a făcut să fie un jidov, vine cu propria umbră? – venea, venea cel mare, venea-n întâmpinarea celuilalt, Groß [cel Mare, n. S. D.] *înainta spre Klein* [cel Mic, n. S. D.]*, iar Klein, jidovul, i-a poruncit toiagului să tacă-n fața toiagului jidovului Groß. Aşa a tăcut şi piatra, şi se făcu linişte în munții prin care umblau ei, acesta şi acela.*

Linişte se făcu, aşadar, linişte acolo sus în munți. Nu mult fu linişte, căci atunci când jidovul se apropie şi-l întâmpină pe alt jidov, tăcerea dispare curând, chiar şi-n munți. Căci jidovul şi natura sunt două lucruri diferite, încă, şi azi, şi aici.

Iată-i aici, aşadar, pe nepoţii de soră, în stânga-nfloreşte crinul-de-pădure, înfloreşte sălbatic, înfloreşte ca nicăieri, şi-n dreapta creşte fetica, iar Dianthus superbus, garoafa-de-munte, se înalţă nu departe de ea. Dar ei, nepoţii de soră, Doamne fereşte, n-au ochi. Mai bine zis: au ochi şi ei, dar înaintea lor atârnă un văl, nu înainte, nu, ci în dosul lor, un văl mişcător; numai ce intră o imagine, că şi rămâne prinsă-n pânză, iar la-ndemână se află un fir care se ţese acolo, se ţese de jur împrejurul imaginii, un fir de văl; se ţese-n jurul imaginii şi zămisleşte un copil cu ea, jumătate imagine şi jumătate văl. Bietul crin-de-pădure, biata fetică! Iată-i faţă-n faţă aici, pe nepoţii de soră, stau pe un drum în munţi, tace toiagul, tace piatra, iar tăcerea nu-i tăcere, niciun cuvânt n-a amuţit aici, şi nicio propoziţie, e numai o pauză, e un spaţiu mai mare-ntre cuvinte, e un loc gol, vezi toate silabele de jur împrejur; limbă sunt ei şi gură, aceştia doi, ca mai 'nainte, iar în ochi le atârnă vălul, şi voi, bieţii de voi, nu creşteţi şi nici nu-nfloriţi, nici nu existaţi, şi iulie nu-i iulie. Guralivii! Şi-au proptit prosteşte, şi acum, limba-n dinţi, iar buza nu li se rotunjeşte să spună ceva! Bine, lasă-i să vorbească...

„Ai venit de departe, ai venit aici..." „Venit. Am venit ca tine." „Ştiu."

„Ştii. Ştii şi vezi: Pământul s-a-ncreţit aici sus, s-a-ncreţit o dată şi de două ori şi de trei ori, şi s-a deschis în mijloc, şi-n mijloc se află o apă, şi apa e verde, şi verdele e alb, şi albul vine de şi mai departe, vine din gheţari, ai putea, dar nu trebuie, să spui că aceasta-i limba de circulaţie aici, verdele cu albul în el, o limbă nu pentru tine şi nici pentru mine – căci, întreb, pentru cine oare este el conceput, pământul, nu pentru tine, zic, e conceput, şi nici pentru mine –, o limbă, vai, fără eu *şi fără* tu, *numai* el, *numai* ea, *înţelegi, şi nimic altceva." „Înţeleg, înţeleg. Am venit totuşi de departe, am venit doar ca şi tine."*

„Ştiu."

„Ştii şi vrei să mă-ntrebi: Şi cu toate acestea ai venit, ai venit cu toate acestea aici – de ce şi-n ce scop?" „De ce şi-n ce scop... Fiindcă a trebuit poate să vorbesc, mie sau ţie, a trebuit să vorbesc cu gura şi cu limba şi nu numai cu toiagul. Căci cui îi vorbeşte el, toiagul? El vorbeşte pietrei, şi piatra – cui îi vorbeşte ea?" „Cui, nepoate, să-i vorbească? Ea nu vorbeşte, ea grăieşte, iar cine grăieşte, nepoate, acela nu vorbeşte nimănui, acela grăieşte fiindcă nimeni nu-l ascultă, nimeni şi nici măcar un nimeni, şi-atunci el spune, el, şi nu gura lui şi nu limba lui, el spune şi numai el: Auzi tu?"

„Auzi tu, spune el – ştiu, nepoate, ştiu... Auzi tu, spune el, iată-mă. Iată-mă, sunt aici, am venit. Am venit cu toiagul, eu şi nimeni altul, eu şi nu

el, eu la ceasul meu, cel nemeritat, eu, cum a dat Domnul, eu, cum n-a dat Domnul, eu cu memoria, eu, cel slab de memorie, eu, eu, eu...” „Spune el, spune el... Auzi tu, spune el... Şi Auzitu, desigur, Auzitu, cel care nu spune nimic, care nu răspunde, căci Auzitu, acesta-i cel cu gheţarii, cel ce s-a-ncreţit, de trei ori, şi nu pentru oameni... Verdele-şi-albul de-acolo, cel cu crinul-de-pădure, cel cu fetica... Dar eu, nepoate, eu, cel care mă aflu aici, pe drumul acesta pe care nu mi-e locul, azi, acum, când el a scăpătat, el şi lumina lui, eu cu umbra aici, cu cea proprie şi cu cea străină, eu – eu, care pot să-ţi spun:

– Am stat întins pe piatră, atunci, tu ştii, pe flişurile de piatră; şi, alături de mine, au stat întinşi ei, ceilalţi ce erau ca mine, ceilalţi ce erau diferiţi de mine, şi, la fel, nepoţii de soră; şi ei zăceau acolo şi dormeau, dormeau şi nu dormeau, şi visau şi nu visau, şi nu mă iubeau şi nici eu nu-i iubeam, căci eu eram unul singur, şi cine vrea să-l iubească pe unul singur, şi ei erau mulţi, chiar mai mulţi decât zăceau acolo în jurul meu, şi cine vrea să-i poată iubi pe toţi, şi, nu ţi-o ascund, nu-i iubeam, pe ei, pe cei care nu mă puteau iubi pe mine, eu iubeam lumânarea ce ardea acolo, în stânga, în colţ, o iubeam fiindcă ardea jos, nu fiindcă ea *ardea, căci* ea *doar era lumânarea* lui, *lumânarea pe care el, tata, o aprinsese pentru mama noastră, fiindcă în seara aceea începea o zi, una anumită, o zi care era a şaptea, a şaptea, după care trebuia să urmeze prima, a şaptea, şi nu ultima, eu, nepoate, n-o iubeam pe ea, eu iubeam arderea ei jos şi, tu ştii, eu n-am mai iubit nimic de-atunci; nimic, nu; sau poate ceea ce ardea acolo jos ca lumânarea aceea în acea zi, în a şaptea şi nu în ultima; nu în ultima, nu, căci eu sunt aici, nu-ncape-ndoială, aici, pe drumul acesta, despre care ei spun că este frumos, sunt, fără-ndoială, aici, la crinul-de-pădure şi fetică, şi o sută de paşi mai încolo, dincolo, unde mă pot duce, acolo zada suie la zâmbru, îl văd, îl văd şi nu-l văd, şi toiagul meu care-a grăit, a grăit pietrei, şi toiagul meu care tace-acum liniştit, şi piatra, spui tu, cea care poate vorbi, şi ochiul meu în care-atârnă vălul, mişcătorul, în care-atârnă vălurile, mişcătoarele, în care tu ai ridicat uşor unul, şi-n care-atârnă numaidecât al doilea, şi steaua – căci da, ea se-nalţă acum peste munţi –, când ea vrea să intre, va trebui să facă nuntă şi-n curând nu va mai fi ea, ci jumătate văl şi jumătate steaua, şi eu ştiu, eu ştiu, nepoate, eu ştiu că te-am întâlnit, aici, şi că noi am vorbit, mult, şi încreţirile de-acolo, tu ştii, nu pentru oameni există, şi nici pentru noi, cei care am umblat pe-aici şi ne-am întâlnit unul cu altul, aici sub Steauă, noi, evreii, cei care am venit aici, ca primăvara prin munţi, tu, Groß, şi eu, Klein, tu, guralivul, şi eu, guralivul, noi cu toiegele, noi cu numele noastre, cele de nerostit, noi cu umbra noastră, cea proprie şi cea străină, tu aici şi eu aici – – eu aici, eu; eu, cel*

care pot să-ți spun, aş fi putut să-ți spun, toate acestea; cel care nu ți le spun şi nu ți le-am spus; eu cu crinul-de-pădure din stânga, eu cu fetica, eu cu cea arsă, cu lumânarea, eu cu ziua, eu cu zilele, eu aici şi eu acolo, eu, însoțit poate – acum! – de iubirea celor neiubiți, eu pe drumul de aici către mine, sus.

Din: *Schriftsteller über Nietzsche, Sils und das Oberengadin*. Zusammenstellung von Peter André Bloch und einer Studentengruppe. 42 Seiten. (Fără an, după 1995, și fără loc, Sils-Maria?)

Activitatea politică şi diplomatică a României în anii primului război mondial (1914-1918)

DEHELEANU ADRIAN

De la începutul Primului Război Mondial România şi-a dorit o alianța cu Antanta, alianță care îi recunoştea deziderate unității național-statale. România a inițiat, în primăvara anului 1915, negocieri secrete cu Rusia, Franța şi Anglia. Tratativele cu Antanta au fost complicate, faptul datorându-se nu nehotărârii guvernului de la Bucureşti, ci, dorinței sale de a obține acordul pentru reincluderea în granițele istorice a tuturor teritoriilor locuite de români şi de a asigura țării condiții favorabile din punct de vedere militar. Angajamentul politic al României, precizat încă din august 1915, s-a transformat într-unul militar la 4/17 august 1916. Între condițiile intrării României în război de partea Antantei două erau esențiale : recunoaşterea dezideratului unității național-stalale şi a egalității de tratament a Bucureştilor la viitoarea Conferință a Păcii[1].

Nesusținută de Aliați şi slab pregătită din punct de vedere militar, România, după o serie de succese inițiale obținute în Transilvania în fața trupelor austro-ungare, va trebui să se retragă în toamna anului 1916, abandonând vremelnic majoritatea teritoriului național. Teritoriul ei se limita, în decembrie 1916, la o parte a Moldovei. În primele zile ale lui ianuarie 1917, frontul se stabiliza în sudul Moldovei, pe linia Siretului, de-a lungul Dunării şi a brațului Sfântul Gheorghe[2].

După o iarnă grea, armata română s-a refăcut, un rol deosebit revenind Misiunii militare franceze condusă de generalul Berthelot; s-au primit arme noi şi muniții din Apus. Drept urmare, la 11/24 iulie 1917, Armata a II-a, condusă de generalul Al. Averescu, a spart frontul german la Mărăşeşti, izbutind să elibereze un teritoriu de aproximativ 500 de kilometri. Dar ofensiva de pe Siret, care trebuia să însoțească victoria de la Mărăşeşti, nu s-a produs deoarece soldații ruşi, preocupați de evenimentele din propria țară, nu voiau să mai lupte. S-a realizat, în schimb, un contraatac al trupelor germane aflate sub comanda lui Mackensen. După un şir de lupte grele, inamicul a fost respins la Mărăşeşti şi Oituz. Victoriile obținute de armata română în vara anului 1917 au evidențiat valoarea, vitejia şi spiritul de

[1] Arh.M.A.E., fond *70*, *Londra*, dosar 8, 1914-1918, f.221.
[2] *Ibidem*, f. 222.

sacrificiu, însuşiri apreciate mult de Aliaţi. În Rusia, căderea ţarismului a fost succedată, în octombrie 1917, de victoria bolşevicilor lui Lenin[3].

Evenimentele din ultimele luni ale anului 1917 au dus la încetarea luptelor pe frontul est-european. În urma armistiţiului încheiat de ruşi, la 22 noiembrie/5 decembrie 1917, cu Puterile Centrale, s-a ajuns la ocuparea Ucrainei, până la Odessa, de trupele germane şi austro-ungare. Astfel, înconjurate din toate părţile şi neavând nici un sprijin din afară, autorităţile române au trebuit să încheie, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917, armistiţiul de la Focşani, care avea un caracter pur militar, excluzând orice chestiuni politice. Armistiţiul a fost urmat de Tratatul de la Bucureşti între România, pe de o parte, şi Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia, pe de alta. România era nevoită să cedeze Dobrogea, să accepte rectificări de frontieră în zona Carpaţilor şi să încheie înrobitoare convenţii economice (agricolă, a petrolului, a pădurilor etc.). Armistiţiul şi pacea separată erau rezultatul nu numai al unei pregătiri militare insuficiente a României, al abandonării sale de către Aliaţi ci, mai ales, consecinţa răsturnării de fronturi care s-a produs în răsăritul Europei la sfârşitul anului 1917. Tratatul de la Bucureşti nu a fost ratificat de Parlament şi Rege, nici nu s-a aplicat deoarece, pe celelalte fronturi de luptă, sorţii războiului au fost de partea aliaţilor României[4].

Guvernul român a adresat, la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, trupelor de ocupaţie un ultimatum, prin care le cerca să părăsească teritoriul naţional. Mobilizate, pentru a doua oară, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, armatele române trec, din nou, în Transilvania la 24 noiembrie 1918. Trupele, însă, nu au depăşit iniţial linia de pe izvorul Mureşului, pentru a da posibilitatea libertăţii de decizie a Marii Adunări Naţionale de la Alba lulia. Sfârşitul Primului Război Mondial găseşte România alături de Antantă şi el va consemna realizarea statului naţional unitar.[5]

Relaţiile României cu marile puteri, îndeosebi Anglia, au intrat, la începutul Primului Război Mondial, într-o nouă fază a evoluţiei lor. Au contribuit la aceasta mai mulţi factori între care, în primul rând, poziţia adoptată de diplomaţia României în timpul Conferinţei de la Bucureşti din 1913. Apreciată favorabil la Londra, ea a generat în cercurile Foreign Office-ului convingerea reorientării politicii externe a României prin ieşirea de sub incidenţa Puterilor Centrale. Apoi, oficiile diplomatice britanice de la Bucureşti informau Ministerul de Externe de la Londra despre atitudinea pro-antantistă a majorităţii oamenilor politici din România, ca şi asupra

---

[3] *Ibidem*, f. 223.
[4] *Ibidem*, f. 225.
[5] *Ibidem*, f. 227.

rolului esențial al opiniei publice în deciziile de politică externă. În fine, neutralitatea proclamată de guvernul de la Bucureşti a întărit considerabil opinia diplomației engleze potrivit căreia, aceasta, cel puțin în prima fază a conflictului, reprezenta un avantaj pentru Antantă. Discuțiile din 21 iulie 1914, de la Londra, angajate de şeful Foreign Office-ului, Sir Edward Grey, cu Take Ionescu au reliefat ideea că, între altele, cea mai bună politică pentru România era a instinctului național. A reieşit, de asemenea, că Anglia se va abține cu greu să rămână neutră față de un eventual conflict mondial. Evenimentele din 1912-1913 au influențat decisiv politica României în viitor. Având 1.500 km frontieră comună cu adversarii prezumtivi, teritoriul românesc se prezenta în condiții avantajoase pentru o ofensivă şi dezastruoase pentru defensivă. Izolată şi înconjurată la frontiere de duşmani, România, în afară de orice considerente politice, nu putea să intre în luptă printr-o acțiune ofensivă, decât sprijinită pe cele două flancuri şi pe o colaborare efectivă cu Aliații săi[6].

Dorința sinceră a poporului român a fost de a nu-şi realiza statul național unitar pe calea războiului. Această poziție a fost exprimată de mulți oameni politici, inclusiv I.I.C. Brătianu, ceea ce nu însemna că România nu trebuia să beneficieze de şansele oferite de conjunctura internațională. Cu alte cuvinte, în perspectivă istorică, Primul Război Mondial trebuia să constituie nu cauza, ci prilejul realizării idealului secular al unității naționale a tuturor românilor. Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, a decis neutralitatea României, cu apărarea granițelor - rezoluția fiind expresia întregii politici a lui I.I.C. Brătianu de realizare a unității național-statale care coincidea cu aspirațiile de veacuri ale poporului. Cu acest prilej, şeful guvernului român declara că Puterile Centrale nu ne pot impune o decizie când nu ne-am consultat înainte deoarece conştiința națională se îndreaptă împotriva unui război alături de Germania şi Austro-Ungaria. Mai mult, continua Brătianu: ,,exemplul Italiei, care rămâne neutră, ne întăreşte decizia noastră”. Votul Consiliului de Coroană punea, aprecia în însemnările sale I.Gh. Duca, piatra fundamentală a unității naționale a tuturor românilor, el fiind rezultatul unei aprecieri obiective a situației României[7].

Începând din august 1914, cele două tabere beligerante au exercitat presiuni pentru implicarea României, datorită poziției strategice şi resurselor sale economice, în conflictul mondial. Spre deosebire de acțiunile contradictorii ale Ballplatz-ului în tentativa de a câştiga România de partea Puterilor Centrale, activitatea diplomatică a Antantei, prin abilul Sazonov, şi

[6] *Ibidem*, f. 229.
[7] *Ibidem*, f. 231.

aceea a Italiei, au avut ecou favorabil atât în opinia publică, cât şi în rândul guvernului. Deşi opțiunea României era clară, I.I.C. Brătianu se arăta rezervat şi prudent, nepronunțându-se hotărât asupra țelurilor externe ale Bucureştilor. Atunci, diplomația sa decurgea din temeinice raționamente care coincideau cu interesele naționale. Îndemna la această prudență şi neîncrederea față de politica tuturor Marilor Puteri. Astfel, cu numai câteva luni mai înainte, Bulgaria ridicase, în fața opiniei publice europene, problema revizuirii Tratatului de la Bucureşti, față de care guvernul Majestății Sale Britanice afirmase că nu s-ar împotrivi unor rectificări pe care le socotea necesare. Ministrul României de la Londra, Nicolae Mişu, nu a reuşit, în timpul întrevederii din martie 1914, să-l determine pe conducătorul Foreign Office-ului să-şi modifice opiniile. Pentru ca atmosfera să devină mai calmă, a fost nevoie de intervențiile diplomatice ale Parisului şi Petersburgului pe lângă Ministerul de Externe Britanic[8].

Anglia şi Franța proiectau, în august 1914, constituirea în zona Balcanilor a unei federații de state neutre, care urma să cuprindă România, Bulgaria, Muntenegru şi Grecia. În acel context, Marea Britanic a trimis în Balcani pe diplomatul Noel Buxton, cu misiunea de a câştiga statele respective în numele principiului naționalităților. Tripla Înțelegere atrăgea, astfel, natural simpatia tuturor popoarelor şi țărilor care aspirau la unitatea lor de stat. Buxton, care era preşedintele Comitetului Balcanic din Londra, a purtat la Sofia convorbiri cu preşedintele Consiliului, Radoslavov, cu miniştrii şi şefii opoziției, cu care prilej a evidențiat necesitatea ameliorării raporturilor bulgaro-sârbe în contextul îmbunătățirii climatului balcanic. Într-o conferință publică, rostită în fața membrilor «Ligii anglo-bulgare», diplomatul englez sublinia importanța atitudinii Sofiei față de Antantă şi afirma cu convingere că popoarele din sud-estul Europei trebuiau să se aşeze în granițele etnografice, ceea ce ar fi garantat pacea în zonă. Misiunea lui Buxton nu a trecut neobservată în rândul Puterilor Centrale. Astfel, un ziar german, apărând punctul de vedere al Wilhelmstrasse-ului, o califica drept neserioasă. Von Moch, într-o telegramă expediată de la Sofia, la 27 august 1914, aprecia că Antanta a reuşit să atragă România prin asigurarea integrității sale teritoriale şi promisiuni asupra Transilvaniei[9].

Concomitent cu misiunea Buxton, diplomația engleză a efectuat o scrie de sondaje la Bucureşti prin Sir George Barclay căruia Edward Grey, şeful Foreign Office-ului, i-a transmis, la 22 august 1914, instrucțiuni prin care era autorizat, dacă el considera oportun, să lase să se înțeleagă că

[8] *Ibidem*, f. 233.
[9] *Ibidem*, f. 234.

guvernul român se putea aştepta la un sprijin financiar din partea Angliei, dacă avea nevoie pentru a uşura operațiunile pe care le-ar putea întreprinde contra Germaniei şi Austriei. Fireşte, atenționa ministrul de externe britanic, nu trebuie să se lase impresia că se făceau presiuni asupra României. Două săptămâni mai târziu, Legația României de la Londra era informată despre decizia guvernelor Amantei de a nu încheia pace separată şi de a nu intra în negocieri separate fără consimțământul Aliaților ei - hotărârea venea în sprijinul creării unui sentiment de încredere față de diplomația Triplei Înțelegeri[10].

Politica de neutralitate binevoitoare a României față de Antantă era urmărită cu interes şi în Italia. În septembrie 1914, cotidianul ,,Corriere della Sera" sublinia că politica aşezată a lui Brătianu cucereşte, din ce în ce mai mult, națiunea încrezătoare, neutralitatea Italiei contribuind la întărirea acestor stări de lucruri. În primele luni ale conflictului, printr-un complicat joc diplomatic, şeful guvernului, I.I.C. Brătianu, a reuşit să obțină, în schimbul adoptării neutralității țării, din partea Parisului şi a Petersburgului, sprijinul pentru recunoaşterea unirii Transilvaniei cu România. Franța a lăsat mână liberă Rusiei în negocierile cu România urmând fără abateri, cel puțin în această etapă, linia diplomației țariste. Quai d'Orsay a anunțat, la 1 august 1914, Bucureştiul că susține promisiunea teritorială a lui Sazonov. Anglia - considerată la Atena ca având idei politice mai largi - n-a confirmat. Astfel, Grey a telegrafia la Petersburg şi Bucureşti anunțând că acceptă declarația privitoare la concesiile teritoriale. Pentru informarea guvernului britanic, cu privire la opțiunile României, cabinetul I.I.C. Brălianu a decis să-l trimită la Londra pe Take Ionescu, în misiune semioficială, încă din toamna anului 1914. Din motive pe care nu le cunoaştem, diplomatul român nu s-a deplasat atunci în capitala Angliei. Cunoscutul om politic, în mai multe articole publicate în presa vremii - ,,Forța morală", ,,Americanizarea lumii", ,,Datoria neutrilor", ,,Cascada tronurilor" - aprecia că, în urma războiului, harta Europei se va schimba, ea trebuind să fie croită după cum înțeleg popoarele. Opțiunea sa era împărtăşită şi de alți oameni politici români[11].

La sfârşitul anului 1914, se observă o vizibilă apropiere a României de puterile Antantei, manifestată, între altele, în frecventul flux diplomatic între Bucureşti, pe de o parte, Londra, Paris şi Petersburg, pe de altă parte. În acelaşi timp, Bucureştiul şi-au adâncit relațiile cu Italia, primul ministru I.I.C. Brătianu considerând că apropierea de Antantă s-ar face mai rapid, dacă negocierile s-ar purta de grupul italo-român şi nu de România singură.

---

[10] *Ibidem*, f. 235.
[11] *Ibidem*, f. 239.

Reprezentanții Triplei Înțelegeri acreditați la Bucureşti au intervenit, în noiembrie 1914, pe lângă guvernul român arătând interesul ce-1 are România ca Serbia să nu fie strivită. Primul ministru I.I.C. Brătianu a subliniat că nu suntem destul de pregătiți pentru a intra în război, deoarece România nu este interesată în începerea unui conflict cu Bulgaria. Bucureştiul devenise, la începutul anului 1915, un loc unde Marile Puteri depuneau eforturi deosebite în atragerea României de partea uneia sau celeilalte dintre taberele beligerante. După eşecul expediției anglo-franceze de a deschide Strâmtorile, în primăvara anului 1915, misiuni militare ale Aliaților s-au deplasat la Bucureşti pentru a grăbi intrarea României în conflagrație. Sosirea generalilor francezi şi englezi nu l-a impresionat pe Brătianu. Anglia, pentru a fi convingătoare, a oferit un împrumut financiar, iar Franța a promis 40 de avioane[12].

În ianuarie 1915, guvernul român, în urma ofertei avansate în septembrie 1914 de Barclay lui Costinescu, a trimis la Londra pe George Danielopol şi Aristide Blank, pentru contactarea unui împrumut de 150 milioane de lei. Tratativele au fost întârziate de atitudinea Băncii Angliei dar, în final, aranjamentul s-a încheiat în termeni nu numai financiari, ci şi de obligativitate morală față de Antantă. Anglia nu a cerut guvernului român să-i declare formal că va merge în război alături de ea, dar o condiție s-a pus : banii nu vor fi întrebuințați pentru cumpărarea de arme şi muniții contra ei şi a Aliaților săi. Reliefând semnificațiile largi ale acestui împrumut, I.Gh. Duca scria : „în realitate, din acest moment, datează alianța noastră cu Puterile Triplei Înțelegeri, de atunci înainte nu mai putea fi vorba de o adevărată neutralitate a României”[13].

Urmează o perioadă în care devine esențial rolul lui I.I.C. Brălianu, omul acțiunii de fiecare moment, în discuțiile cu reprezentanții Antantei. Premierul intervine pe lângă Mişu, ministrul de la Londra, pentru a prelua, cu sprijinul oficialităților britanice, conducerea contactelor cu Italia, care nu mai reprezenta atunci un reazim diplomatic serios şi sigur pentru Berlin şi Viena. Brătianu considera, de asemenea, că nu trebuie tratat direct cu Rusia, fără a căuta asigurări de înțelegere a situației României la Londra şi la Paris, ceea ce ar influența favorabil tratativele cu Sazonov. În această direcție, Bucureştiul aprecia că trebuie intervenit pe lângă Grey şi P. Cambon, ambasadorul Franței de la Londra. Mai era ținut la curent, oarecum, cu intențiile României, în afară de N. Mişu, Constantin Diamandy, ministrul de la Petersburg. Neliniştea României s-a amplificat, de îndată ce-au sosit ştiri

[12] *Ibidem,* f. 242.
[13] *Ibidem,* f. 245.

despre încheierea unui acord al Aliaților în problema Strâmtorilor Mării Negre. Rusia a aflat despre intențiile lui I.I.C. Brătianu, aşa că Sazonov a telegrafiat, la 23 aprilie 1915, reprezentanților săi de la Londra şi Paris, comunicându-le că Petersburgul nu vede cu ochi buni încercările României de a purta tratative cu guvernul britanic chiar şi numai asupra viitoarelor frontiere vestice[14].

Concomitent cu activitatea desfăşurată de N.Mişu la Londra, I.I.C. Brătianu a purtat discuții cu reprezentanții Antantei acreditați la Bucureşti. Aşa cum reiese dintr-o telegramă expediată de Sir G. Barclay la Londra, la 22 aprilie/5 mai 1915, omul politic român observa o răceală în privința atitudinii guvernului englez în chestiunea fruntariilor noastre, deoarece nu le îmbrățişa cu aceeaşi căldură ca la început. Premierul amintea faptul că ministrul englez de la Petrograd, Buchanan, a vorbit în defavoarea revendicărilor României. I.I.C. Brătianu şi-a arătat neliniştea față de o atare situație şi a subliniat importanța de a nu lăsa România să negocieze singură, fără să se înțeleagă cu Franța şi Rusia. N. Mişu era încredințat că politica Foreign Office-ului nu vrea să indispună Rusia[15].

Diplomația României s-a arătat, în cursul acestei perioade, interesată de politica Italiei a cărei intrare în război, fără încunoştiințarea Bucureştilor, a constituit o surpriză. Reprezentanții Italiei, acreditați la Paris şi la Londra, erau la curent cu conținutul discuțiilor dintre România şi Antantă. Astfel, ambasadorul Italiei de la Paris denunța intransigența Rusiei față de revendicările Bucureştilor sfătuind, totuşi, oamenii politici români să fie mai moderați în doleanțe. După opinia sa, Anglia, vrând să menajeze Rusia, nu intervine dar, Italia, împreună cu Franța, vor face eforturi la Petrograd în favoarea României. Regele Italiei a intervenit personal pe lângă țarul Rusiei în sprijinul revendicărilor româneşti, dar gestul său nu a modificat prea mult atitudinea Franței şi a Angliei[16].

Paralel cu discuțiile oficiale angajate cu Bucureştiul, Franța a susținut, prin ministrul Blondel, demonstrații de stradă pentru alinierea României la Antantă. Aceste acțiuni au fost dezaprobate de ministrul Angliei, Barclay, care comunica la Londra că nu se putea câştiga nimic cu asemenea agitații. Atitudinea diplomatului britanic a provocat resentimentele lui Take Ioncscu. Dar la Foreign Office s-a apreciat că poziția lui Barclay era îndreptățită, eforturile cabinetului englez fiind canalizate mai ales spre I.I.C. Brătianu, singurul - după părerea unor diplomați britanici - care ar fi putut face ca

[14] *Ibidem*, f. 247.
[15] *Ibidem*, f. 251.
[16] *Ibidem*, f. 253.

România să participe la război de partea Antantei. Oamenii politici francezi nu erau nici ei unanimi în ceea ce priveşte poziția față de România. Într-o scrisoare adresată lui Deschanel, I.I.C. Brătianu atenționa că şeful Quai d'Orsay-ului, Delcasse, nu aproba, în totalitate, revendicările României şi dădea exagerat de mult credit principiului egalității statelor mari şi mici. Lahovary, ministrul de la Paris, constata că opinia publică din Franța găsea politica Quai d'Orsay-ului prea docilă față de Rusia, ceea ce reprezenta principalul obstacol în aprobarea de către Antantă a revendicărilor României. Reprezentantul Franței în România, Blondel, părea să înțeleagă opțiunea Bucureştilor. La 18 mai, el scria Ministerului de Externe de la Paris următoarele : ,,contrar aşteptărilor mele, ofertele lui Sazonov sunt atât de departe de cererile României, încât am ezitat un moment să cred în autenticitatea veştilor pe care mi le-a dat colegul meu rus. Barclay avea să telegrafieze la Londra în acelaşi sens. I.I.C. Brălianu a pus mare preț pe discuțiile purtate la Bucureşti cu Blondel şi Barclay în vederea influențării poziției Petrogradului. Ministrul englez a ajuns la concluzia că Brătianu este de bună credință şi că revendicările României sunt necesități naționale. Din păcate, lipsa de audiență la Foreign Office, unde s-a dat puțin credit rapoartelor sale şi ca rezultat al opoziției române, s-a repercutat asupra atitudinii Londrei față de Bucureşti[17].

Declarația primului ministru, din 20 mai 1915, în prezența lui Blondel, reprezintă o explicație clară a atitudinii României față de războiul mondial, a dorinței sale de a desăvârşi stalul național. ,,Ferma mea voință - spunea Brătianu - a fost de la începutul războiului să ies din neutralitate în favoarea Triplei Înțelegeri. Dacă am întârziat să mă pronunț deschis am făcut-o pentru a completa pregătirea militară fără a fi expus la cele mai vii reclamații din partea duşmanilor noştri şi dacă am lăsat pentru ultimul moment discuția de astăzi asupra frontierelor noastre a fost pentru că nu puteam să cer precizări fără a oferi, totodată, o cooperare imediată. Când momentul mi s-a părut prielnic, am angajat discuțiile. Am formulat cererile pe care le cunoaşteți, după ce am reflectat îndelung. Ele răspund nu numai aspirațiilor naționale, pe care România le-a revendicat în toate vremurile, dar, încă, necesităților de a preveni eficient, prin stabilirea unor frontiere naturale şi serioase, conflicte între naționalități (...) Voi regreta foarte mult că refuzul Rusiei, sprijinită de Franța şi Anglia, mă obligă să mă abțin acum de la orice acțiune militară. Consider că nu pot să-mi angajez țara în luptă

[17] V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I.M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial.* Bucureşti, Ed. Militară,1979, p.98; Mircea M. Popa, *Primul război mondial 1914-1918,* Bucureşti, Ed. Ştiințifică şi enciclopedică, 1980, p.119.

fără a-i garanta dinainte viitorul". Se părea, după aceste cuvinte, că problema participării României la război intrase într-un punct mort[18].

România a câștigat, din toate aceste acțiuni şi contacte, două lucruri esențiale: 1) recunoaşterea drepturilor sale la desăvârşirea unității naționale ; 2) intrarea în război la momentul dorit de ea. În ce priveşte a doua chestiune, existau însă deosebiri în concepțiile membrilor Antantei: Rusia, bunăoară, dorind intrarea României în acțiune cât mai curând posibil[19].

Situația militară a Antantei, la mijlocul anului 1915, a determinat Rusia şi Anglia să fie mai concesive față de revendicările României, aşa că sfaturile lui Sonnino de a face opoziție la cererile Bucureştilor nu au putut reprezenta un obstacol insurmontabil. Diplomația română îşi punea adeseori întrebarea: cât preț trebuie pus pe promisiunile Antantei ? Ministrul de la Petrograd, C. Diamandy, într-un Raport către Preşedintele Consiliului de miniştri, din august 1915, era circumspect în ce priveşte planurile Triplei Înțelegeri față de România. Diamandy transmitea că această grupare doreşte, „mai ales, concursul armatelor noastre (...) fără a purta vreun interes deosebit creării României Mari". Diplomatul nota, mai departe, că Sir George William Buchanan, ministrul Angliei de la Petrograd, găsea exagerate revendicările României, considerând că este în interesul Angliei a se conserva o Ungarie în putere. Franța, la rândul ei, urmărind Alsacia şi Lorena, nu era imediat interesată de crearea unei Românii Mari. Numai Italia punea preț pe formarea unei Românii puternice în regiunea Balcanilor. Ezitarea României de a intra în război mai devreme avea, aşadar, o triplă cauză : materială, strategică şi morală. I.I.C. Brătianu accepta angajarea țării în conflagrație, dar pretindea garanții pe care un stat mic, cu o dureroasă experiență istorică, nu putea să nu le ceară[20].

După ofensiva lui Brusilov, din mai-iunie 1916, presiunile Antantei devin ultimative. Jocul diplomatic al propunerilor şi contrapropunerilor reîncepe. Franța, dorind să slăbească presiunea germană la Verdun şi rezistența pe Somme, este cea mai interesată în angajarea României. Rusia, victorioasă în Galiția, nu se grăbeşte. Diplomația țaristă nu fusese niciodată generoasă, în timp ce armata ei se afla în ofensivă. Trupele lui Brusilov, care avansau spre Transilvania, au intrat pe teritoriul românesc la 11 iunie. Această acțiune militară a fost menită să determine România să intervină în război, dar Brătianu a respins tentația şi a protestat că i se violează teritoriul. Premierul român declara ministrului francez de la Bucureşti: „Rusia nu

[18] C. Nuțu, *România în anii neutralități 1914-1916,* Bucureşti, Ed. Ştiințifică, 1972, p.152.
[19] *Ibidem,* p.85.
[20] Arh.M.Ap.N.,fond 5 417, dosar 62/113, 1916-1918, Poziția 163, f.390.

scapă nici o ocazie de a agrava lipsa noastră de încredere, principala cauză a ezitării care ni se reproşează. Ştiți că pot obține garanții pe care le apreciez ca indispensabile şi pe care ceilalți aliați, în frunte cu Franța, ar trebui să mi le ofere (...).Cum doriți să intru în război, să ajut Rusia să obțină Constantinopolul, adică să ne încercuiască? Suntem tratați ca un inamic sau, în cel mai bun caz, suntem suspectați că am fi. Cât priveşte Anglia şi Italia, acestea se mulțumeau să urmeze linia Quai d'Orsay-lui. La Londra, îşi aminteşte Matyla Costiescu Ghika, intrarea în război a României era aşteptată de la o zi la alta[21].

Tratativele cu Aliații continuau. Grație eforturilor diplomației franceze, ele înaintaseră cu toată împotrivirea Rusiei la condițiile lui Brătianu ; la 17/29 iulie 1916 guvernul britanic a cerut Petrogradului să nu mai insiste pentru a impune României atacarea Bulgariei. Tratativele colonelului Rudeanu la Chantilly, pentru încheierea unei convenții militare, au evidențiat lipsa de coordonare în operațiunile de pe front, ca şi în cele diplomatice ale Quadruplei Alianțe. Convenția cu Antanta s-a semnat la 4/17 august 1916 . I.I.C. Brătianu a declarat că el acordă o importanță enormă la ceea ce va veni, nu numai pentru că spera că ar facilita realizarea dorințelor națiunii române, ci pentru că o înțelegere semnată între Rusia şi România inaugura, pentru cele două țări, o nouă eră de prietenie şi de încredere. Convenția secretă din 4/17 august 1916 a fost însoțită de una militară. Aproape toate punctele de vedere româneşti erau acceptate. Guvernul de la Bucureşti obținea astfel un mare succes diplomatic, care însemna, înainte de toate, recunoașterea dreptului la unitate deplină a românilor. Dar, aşa cum se va vedea mai târziu, punctele convenției militare nu vor fi respectate, iar cele ale tratatului politic nu vor fi luate integral în considerare la Conferința Păcii[22].

Declarația de război a României - după convingerea lui I.Gh. Duca - era o punere a revendicărilor naționale, formulată cu hotărâre şi scrisă cu toată măsura şi demnitatea cerută de protocolul internațional. Premierul Brătianu avea să afirme, la 14 august 1916, în Consiliul de Coroană de la Cotroceni, că s-a obținut garantarea intereselor româneşti, a desăvârşirii unității național-statale. Semnarea convențiilor cu România era primul succes diplomatic al Antantei în sud-estul Europei, un rol important în perfectarea acestor documente jucându-1 Foreign Office-ul. Din perspectiva relațiilor anglo-române era primul acord politic şi militar semnat de România cu Anglia, cu urmări extrem de importante în evoluția ascendentă

[21] *Ibidem*, f. 392.
[22] *Ibidem*, f. 393.

acestora în viitorul imediat şi îndepărtat. Convențiile deschideau perioada colaborării româno-engleze în ducerea războiului, oficialitățile de la Bucureşti punându-şi speranțe reale în sprijinul de care se va bucura, din partea Londrei, pentru obținerea unor sancțiuni internaționale a clauzelor stipulate în convenția politică[23].

Cei doi ani de negocieri au evidențiat controversele între Aliați în ce priveşte destinul României. Foreign Office-ul credea că o Românie întregită va opri penetrația rusă spre Balcani. Pentru Quai d'Orsay, România putea fi un obstacol în calea expansiunii germane. În ce priveşte Italia, aceasta opina că România ar putea fi un aliat împotriva slavilor, meniți să devină o forță după înfrângerea Austro-Ungariei. Diplomația țaristă vedea în România o țară îndepărtată de orbita economică a Germaniei şi capabilă să uşureze drumul Petersburgului spre Balcani şi mai departe. Mai presus de toate aceste considerente de oportunitate politică, Antanta recunoştea dreptul românilor la unitatea lor de stat deplină, care nu se putea face decât prin destrămarea monarhiei austro-ungare. Cât priveşte activitatea diplomatică a lui I.I.C. Brătianu, din anii 1914-1916, ea a fost subsumată împlinirii unui ideal drag tuturor românilor: desăvârşirea unității național-statale. Tenace, intransigent şi chibzuit, I.I.C. Brătianu, continuator al tradițiilor progresiste ale diplomației româneşti modeme, a dominat, prin clarviziune şi patriotism, pleiada oamenilor politici care au contribuit la făurirea României Mari. În anii marilor încercări, 1914-1916, în tratativele cu puterile Antantei, el a dovedit pricepere şi înțelepciune în perfectarea unor acte diplomatice sau militare de care era legat viitorul națiunii române moderne[24].

În august 1916, atunci când România intra în prima conflagrație mondială, între cele două tabere beligerante se realizase un fel de echilibru. Bătăliile sângeroase de la Verdun, Somme şi Isonzo, precum şi ofensiva Brusilov demonstraseră că nici una din taberele în conflict nu aveau capacitatea să dea lovitura de grație duşmanului. Toată lumea credea că de intrarea României în Antantă depindea ieşirea din acest impas. Paul von Hindenburg exprima corect această convingere atunci când scria : „Judecând după situația militară, e de aşteptat ca simpla intrare a României să fie hotărâtoare pentru soarta întregului război”. Declarația de război a României a provocat în rândurile Puterilor Cenuale o adâncă deznădejde - ea a agravat problemele interne ale monarhici dualiste şi a exacerbat şi vechile tensiuni dintre austro-ungari şi germani[25].

---

[23] *Ibidem,* f. 395.
[24] *Ibidem,* f. 396.
[25] *Ibidem,* f. 397.

Convenția politică prevedea că România va intra în război până la 28 august 1916, sau cel târziu 10 zile după ce ofensiva dinspre Salonic, proiectată să înceapă la 20 august 1916, se declanşase împotriva Ungariei. România era obligată să îndeplinească următoarele condiții: (Art. 2) să declare război şi să atace Austro-Ungaria, potrivit termenilor unei convenții militare alăturate, şi să înceteze toate relațiile diplomatice, economice şi comerciale cu Germania, Bulgaria şi Turcia : (Art. 4) să nu fortifice zona din Banat în fața Belgradului şi să lase drum liber sârbilor din Banat care doreau să emigreze în Serbia după război; (Art. 5) să se abțină de la încheierea unei păci generale sau parțiale cu inamicul; (Art.7) să păstreze secretul convenției până la încheierea păcii generale[26].

Cele patru puteri aliate garantau: (Art. 1) să apere integritatea teritorială a Regatului României ,,în toată întinderea frontierelor ei actuale» (asigurîndu-1, astfel , pe Brătianu împotriva unei cereri ulterioare de retrocedare a Dobrogei de Sud Bulgariei); (Art. 3) să recunoască dreptul României de a-şi alipi teritoriile Austro-Ungariei dintre limitele indicate în Convenție (regiunile desemnate României corespundeau cererilor maxime ale lui Brătianu, inclusiv Bucovina de nord, până la Prut şi Cernăuți ; (Art. 5) să se abțină de la încheierea unei păci separate sau generale, decât împreună şi simultan cu România, şi să aibă grijă ca la tratatul de pace teritoriile Austro-Ungariei, promise României, ,,să fie anexate Coroanei" acelui stat (această clauză a fost introdusă la sugestia lui Briand) ; (Art. 6) să promită României aceleaşi drepturi pe care le au cele patru puteri aliate la preliminariile şi negocierile de pace, ca şi la discuțiile şi chestiunile supuse deciziei Conferinței de Pace ; (Art. 7) să mențină secretul convenției până la încheierea păcii generale[27].

Convenția militară însoțitoare asigura România că Anglia şi Franța îşi vor începe ofensiva, împotriva Bulgariei şi Turciei, nu mai târziu de 20 august. Rusia şi-a asumat sarcina de a înainta contra Ungariei dinspre nord-est şi de a proteja portul Constanța cu flota sa din Marea Neagră ; ea a mai promis, de asemenea, să trimită trupe spre Dobrogea pentru a-i angaja pe bulgari. Aliații acceptau să furnizeze un minim de 300 t de provizii zilnic, care să fie transportate prin Rusia. România era obligată să acționeze cu Rusia împotriva Bulgariei, dar n-a fost inclusă nici o condiție care să ceară Bucureştilor să declare război acestei țări. Marşul împotriva Budapestei a fost rezervat exclusiv pentru români. Coordonarea între statele majore rus şi român urma să fie păstrată la un minimum, iar o linie precisă de demarcație

[26] *Ibidem*, f. 399.
[27] *Ibidem*, f. 402.

între cele două armate împiedica forțele ruseşti să opereze ca unități de luptă pe pământul românesc. Articolul XVI s-a dovedit, în final, a avea consecințe vitale, căci prevedea ca problemele de armistițiu să fie hotărâte prin acordul general între statele majore rus şi român[28].

Supoziția lui Brătianu că articolul 6 conferea „o mare putere" statutului României nu era absurdă. Precedente istorice arătau că România avea motive întemeiate să nu se mai includă în categoria micilor puteri. Aderarea la Tripla Alianță din 1883 îi acordase României statut egal cu Germania, Austro-Ungaria şi Italia, în sensul că niciuna nu va încheia o pace separată şi toate vor participa, în mod egal, la reglementările postbelice. Nu s-au făcut nici un fel de schimbări în alianță, când s-au operat reînnoiri. Obligațiile României nu erau mai mici decât ale celorlalte puteri semnatare, cu excepția faptului că ea nu era pusă la curent atunci când apărea un casus foederis[29].

I.I.C. Brătianu ştia de înțelegerea franco-rusă privitoare la interpretarea postbelică a alianței din 1916. Articolul 6 garanta României drepturi egale cu cele patru puteri aliate la negocierile de pace preliminare şi finale. Acest privilegiu contrazicea, de fapt, formula Briand-Sturmer întrucât îi oferea şefului guvernului de la Bucureşti o bază prin care să emită pretenții de egalitate la viitorul forum al păcii. Articolul 5 interzicea României, ca şi Puterilor Aliate, să încheie pace separată sau generală. Aceste prescripții au cauzat disensiuni serioase când a venit timpul ca Aliații să-şi îndeplinească promisiunile față de România. Articolele 1 şi 2 din convenția militară cu România au fost îndeplinite întocmai. România a mobilizat integral şi la timp, începând cu 15 august 1916, toate forțele armatei sale, adică 833.601 oameni (din care 19.843 ofițeri şi elevi şi 813.758 reangajați şi trupă). Mobilizații reprezentau 11% din populația totală a țării şi peste 20% din cea bărbătească. Ca efective au fost mobilizate : 20 divizii infanterie, 1 brigadă grăniceri, 2 divizii cavalerie, 5 brigăzi călăraşi, 4 regimente artilerie grea, 13 baterii munte de artilerie cu 113 tunuri, 20 baterii artilerie de poziție, artileria capetelor de pod, trupe de geniu, 4 escadrile de aviație, marina militară, serviciul etapelor şi formațiunilor de zonă interioară[30].

Obligația de a ataca Austro-Ungaria s-a efectuat precis la data fixată de 15/28 august, deşi clauza imediat următoare din convenție - articolul III – „Aliații se angajează să devanseze, cu cel puțin opt zile printr-o defensivă

[28] *Ibidem*, f. 404.
[29] Arh.M.A.E., fond *71*, *Londra*, vol.29, 1914-1924,f.260.
[30] *Ibidem*, f.261.

categorică a armatelor de la Salonic”, nu s-a realizat. Restul clauzelor s-au îndeplinit integral încă din ziua începerii ofensivei armatelor române. Nu au fost îndeplinite de Aliaţi articolele 2 şi 3, care se refereau la rolul armatei şi flotei ruse. În august 1916, ruşii nu au mai reluat ofensiva pentru a fixa rezervele austro-germane în Bucovina şi Galiţia, de unde puteau interveni cu uşurinţă pe frontul românesc . Ofensiva Sarrail - articolul III - a fost departe de a fi o ,,ofensivă” garantată, aşa cum prevedea convenţia, şi nu s-a produs la data fixată[31].

Nerespectarea clauzelor esenţiale, în acţiunea lor pe celelalte fronturi, a permis Puterilor Centrale să mai aducă contra României încă 3 divizii infanterie din interior şi 3 brigăzi munte din regiunea frontului italian - din august până în decembrie 1916, Puterile Centrale au trimis în România 33 divizii de infanterie (dintre care 17 germane) şi 8 divizii de cavalerie (dintre care trei şi jumătate germane)[32].

Acţiunea României a fost salutară şi a fragmentat şi mai mult forţa militară deja slăbită a Puterilor Centrale, permiţând deschiderea unui nou teatru de operaţiuni militare. O apreciere ulterioară a generalului Ludendorff pare justificată: „în pofida victoriei noastre asupra armatei române, am devenit mai vulnerabili în evoluţia generală a războiului”. Obligaţiile Aliaţilor de a-şi coordona strategia, în raport cu intervenţia românească - articolul XV al convenţiei militare - n-a fost îndeplinită. Londra a primit cu satisfacţie decizia României de a intra în război. Suveranul englez George al V-lea a telegrafiat, la 30 august 1916, regelui Ferdinand pentru a-şi exprima satisfacţia în legătură cu gestul României[33].

Prin convenţia militară din august 1916, acţiunea României trebuie să facă parte dintr-un ansamblu de operaţiuni bine coordonate în timp şi spaţiu. A doua zi, chiar, România a rămas, sub raport militar, complet izolată şi nesusţinută. În septembrie 1916, armatele ţariste nu se deplasau din Dobrogea, iar muniţia, care urma să sosească din Rusia, furnizată de anglo-francezi, întârzia sine die. Oficialităţile engleze depuneau, totuşi, eforturi pentru a ajuta România cu arme. Căpitanul Arion anunţa, în noiembrie 1916, că guvernul de la Londra a cedat 100.000 de puşti, calibru englez, din comanda sa din America, câte 3.000 pe lună, pentru aprovizionarea trupelor române. La finele lui august 1916, a avut loc la War Office o consfătuire la

---

[31] *Ibidem*, f.264.
[32] Ştefan Pascu, *1918. Făurirea statului naţional unitar român,* vol. 2, Bucureşti, 1983, pp.134—203.
[33] Ştefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internaţional al luptei românilor pentru unitate naţională,* Cluj-Napoca, 1980, pp. 245-247.

care erau prezenți : Lloyd George, Montagu, ministrul Munițiilor, şi generalul Robertson. Au participat colonelul Rudeanu şi căpitanul Arion, care au solicitat 400 mitraliere cu accesorii, muniții şi tunuri grele. Robertson a promis că va telegrafia ruşilor ca, din cele 300 obuziere de 114 m/m predate de Anglia Rusiei, 100 să fie cedate României, imediat. În legătură cu solicitarea de puşti şi muniții de artilerie nu s-a primit nici un răspuns definitiv. Regele Ferdinand a intervenit pe lângă suveranul Italiei arătând că, ,,fără un ajutor imediat", situația armatelor române poate deveni ireparabilă[34].

Pentru o mai bună aprovizionare a armatelor române, cu muniții şi echipament militar din Anglia, a fost ataşat pe lângă Marele Cartier General al Armatei engleze generalul de divizie adjutant Georgescu - colonelul Rudeanu rămânea, în continuare, pe lângă Cartierul General al armatelor franceze. Generalul Georgescu a efectuat, în noiembrie 1916, o vizită pe frontul armatei engleze din Franța - britanicii aveau 17 Corpuri de armată puse sub comanda lui Douglas Haig-şi l-a văzut, apoi, la Londra, pe noul şef al War Office-ului, Lordul Derby. Titularul Ministerului de război britanic i-a vorbit, ,,în termeni foarte călduroşi", de armata română şi l-a rugat pe generalul Georgescu să comunice guvernului de la Bucureşti ,,asigurarea bunelor sale intenții şi dorința de a contribui, din toate puterile, la realizarea idealului românilor". Georgescu a purtat discuții şi cu şeful Marelui Stat Major, generalul Sir William Robertson, care s-a dovedit a fi mai puțin ,,înțelegător" față de situația frontului românesc. Cât priveşte avansarea unor propuneri de pace, Georgescu, pe baza celor auzite în Marea Britanie, consemna că poporul englez ,,nu admite decât a face dictată de el inamicului, cu desăvârşire zdrobit, oricare vor fi sacrificiile ce o vor cere de acum înainte"[35].

Semnificația intrării României în război era amplu comentată în Camera Deputaților de la Bucureşti de marele istoric N. Iorga: ,,Vom fi iarăşi ce am fost şi mai mult decât atât". Fostul şef de stat major al Misiunii militare franceze de la Iaşi avea să afirme, mai târziu, că ,,România a intrat în război, alături de noi, atunci când războiul era departe de a fi câştigat. Modul în care România a acționat militar, începând cu august 1916, s-a datorat neîncrederii în sinceritatea finală a Rusiei, angajamentelor asumate

---

[34] *1918. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internațională,* vol. III Documente interne şi externe, august 1916—iunie 1919, Bucureşti, 1986, Doc. nr. 468.

[35] Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a Iui Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, 1939,pp. 21-28.

de guvernul ţarist prin tratatele încheiate. Conducătorii români nu ignorau, de altfel, deloc ipoteza ca Aliaţii să nu-şi onoreze integral angajamentele luate în august 1916. Revelatoare în acest sens este discuţia purtată de I.I.C. Brătianu cu marchizul St. Aulaire în ajunul semnării convenţiilor. Respingând acuzaţiile ce i se aduceau că a aşteptat „cel de al 11-lea ceas”, pentru a intra în război, premierul român preciza : ,,Am socotit că a sosit momentul ca România să ia armele alături de voi, pentru că, după judecata mea, nu voi intra în faza decisivă a războiului, dar prin faza decisivă eu nu înţeleg faza finală. Faza este decisivă pentru că, de acum înainte, victoria Aliaţilor nu mai este îndoielnică. Dar această victorie se poate lăsa aşteptată mult timp şi poate costa încă mult sânge. Vom lupta alături de voi, săptămâni, luni, ani dacă va fi nevoie. Am amânat decizia până în momentul când ea nu mai comporta nici un risc pentru România. Dar astăzi, odată decizia luată, accept toate sacrificiile”. Dreptatea judecăţii Iui I.I.C. Brătianu avea să fie confirmată de toate evenimentele ce s-au derulat până la victoria finală[36].

Participarea armatelor române la campania din toamna anului 1916 a fost urmărită cu deosebită atenţie de ataşatul militar englez, locotenent colonelul Thomson. Acesta se arăta optimist faţă de evoluţia generală a războiului şi găsea poziţia românească ,,excelentă”. În timpul vizitei la Cartierul Armatei de Nord, ofiţerul englez a fost însoţit de ziaristul american Stanley Washburn, care semna comentarii şi pentru cotidianul ,,The Times”. Ziaristul american era impresionat de modul cum lupta artileria pe front şi gândea, împreună cu Thomson, că era necesară organizarea unei propagande româneşti în ţările Antantei. La sugestia lui Washburn, ministrul Barclay a telegrafiat lui Grey, la Foreign Office, rugându-l să discute în Parlament responsabilitatea Aliaţilor faţă de România. La începutul anului 1917, Anglia, cu consimţământul celorlalţi Aliaţi, a oferit României un credit de 40 de milioane lire sterline. Nesusţinută îndeajuns din punct de vedere militar şi nepregătită suficient, România va suferi, după cum se ştie, înfrângeri vremelnice în prima fază a războiului şi va fi, în consecinţă, constrânsă la mari sacrificii. Apatia, indecizia şi istovirea Rusiei au contribuit, cu siguranţă, la dezastrul României. Englezii şi francezii trebuie să fie socotiţi ca fiind în mare parte responsabili deoarece, chiar mai mult decât ruşii, i-au împins pe români să intre în conflict şi au fost, apoi, răuvoitori şi incapabili în a-şi îndeplini obligaţiile de a mărşălui dinspre Salonic în Bulgaria[37].

Situaţia militară a României şi înfrângerea care a urmat au dezamăgit Antanta şi au creat noi probleme militare şi diplomatice cu repercusiuni

---

[36] *Ibidem*, p.31.
[37] *Ibidem*, p.33.

asupra situației interne din cele trei mari puteri - Rusia, Franța şi Anglia. Reproşurile diplomației României adresate Aliaților că nu au acordat ajutorul promis - în special de la Rusia şi de la ,,Armata de est” franco-engleză de la Salonic - erau justificate. Din cauza apropierii geografice, ponderea în ajutorarea României a căzut pe umerii Rusiei, dar înaltul Comandament țarist a trimis un ajutor când înfrângerea acesteia devenise inevitabilă. Defecțiunea României a stârnit indignare la Petrograd, deoarece zădărnicea planurile Rusiei de a-şi atinge principalul obiectiv în război: obținerea controlului asupra Dardanelelor. Paul Miliukov, şeful partidului Kadet, l-a acuzat, la 14 noiembrie, pe Boris Sturmer şi cabinetul condus de el de ,,stupiditate sau trădare”, pentru a fi antrenat România în război într-un moment atât de inoportun. Înfrângerea României a avut consecințe şi în celelalte două mari puteri ale Antantei. Franța, care avusese rolul esențial în grăbirea intrării României în război, era ținta principală a reproşurilor şi cererilor de ajutor ale Bucureştilor[38].

Cererea insistentă a Franței, ca armata de răsărit să fie întărită, pentru a putea da ajutor României, a dus la un dezacord cu Londra şi la o confruntare violentă în sânul cabinetului de război britanic, încât istoricul american Ian Karl Tanenbaum o numeşte ,,una din cele mai aprige confruntări militaro-civile din Anglia în timpul războiului”. Şeful War Office-ului, David Lloyd George, adeptul unei strategii ,,răsăritene” pentru câştigarea războiului, scria, la 4 septembrie 1916, generalului William Robertson, şeful Statului Major Imperial, că lipsa de prevedere şi refuzarea ajutorului către România ar putea face ca această țară să aibă soarta Serbiei. În cursul a două reuniuni ale Consiliului de Război - la 9 şi 12 octombrie - Robertson, adeptul „frontului de vest”, s-a împotrivit expediției de la Salonic şi a subliniat că România primea de la Rusia tot ajutorul necesar. Consiliul de Război a aprobat, în esență, opiniile lui Robertson şi un ajutor simbolic ceva mai mic decât o divizie[39].

Deşi Briand intenționa să trimită şapte divizii în Balcani, primul ministru englez Asquith a respins planul francez, sub motivul că o înaintare în Bulgaria, pentru a salva România, depăşea misiunea încredințată inițial Armatei de est. Lloyd George a cerut aprobarea propunerii franceze, punându-i în încurcătură pe colegii săi de cabinet, care au apreciat că „putem fi de mult mai mult folos României ținând inamicul sub foc continuu pe Somme”. În cadrul Consiliului de Război, din 24 octombrie 1916, Lloyd George i-a ,,acuzat” pe Joffre şi Robertson de a fi blocat

---

[38] *Ibidem*, p.36.
[39] *Ibidem*, p.37.

ajutorul într-un moment când acesta ar fi putut salva situația. Consiliul de Război a trecut peste obiecția lui Robertson şi a acceptat să mai trimită încă o divizie în Balcani. Şeful Marelui Stat Major Britanic s-a plâns de ,,opoziția" lui Lloyd George față de rege, premierului Asquith şi lordului Northeliffe, ministrul Informațiilor, ultimul reproşându-i că îl va ,,ajuta" să-şi sfârşească cariera politică, dacă ,,îşi mai bagă nasul în strategie". Ajutoarele, simbolice, au ajuns prea târziu pentru a mai putea salva România. În continuare, politica guvernului francez în Balcani a intrat sub analiza Camerei; Briand, pentru a-şi salva postul, a dat vina pe conducătorii români. Remanierea guvernului, prin înlăturarea lui Joffre, nu a salvat autoritatea guvernului care, în martie 1917, şi-a prezentat demisia. Înfrângerea României nu a fost principala cauză a căderii guvernului Briand, dar ea a servit ca pretext pentru o completă schimbare a conducerii politice şi militare a Franței[40].

Intervenția României în război s-a produs într-un moment care s-a dovedit neprielnic armatei sale, dar favorabil Marilor Puteri aliate care îşi epuizaseră toate rezervele lor în bătăliile de la Verdun,de pe Somme şi din Galiția. Extinderea frontului în România a dislocat forțe aproximativ egale din fiecare tabără. Campania românească a influențat considerabil pe conducătorii şi populația din cele două tabere. Entuziasmul victoriei asupra României a stârnit ambițiile Berlinului şi Vienei, care doreau să ducă un război total. Totodată, atmosfera psihologică, rezultată în urma defecțiunii României, nu mai era prielnică inițiativelor de pace din decembrie 1916 - ianuarie 1917, nici punctului de vedere al conducătorilor Antantei, de la care nu se aşteptau la concesii, din moment ce se aflau într-o situație militară stânjenitoare[41].

Tragedia României a produs multă simpatic în Anglia şi, prin apelurile adresate de regina Maria rudelor de la Curte, a stârnit mânia şefului War Office-ului, David Lloyd George. Înfrângerea României a transformat avertismentele acestuia în profeții şi promisiunea de a se instala o conducere fermă într-o perspectivă îmbucurătoare. Noul prim ministru englez, David Lloyd George, era de părere că România trebuia să se întregească din punct de vedere teritorial. În ianuarie 1917, el îi declara lui Mişu că țara sa consideră România un aliat important şi ,,va face toate eforturile pentru a-1 ajuta eficace, mai ales prin mijloacele de a primi muniții". Şeful cabinetului britanic îşi exprima convingerea că ,,românii vor redeveni stăpâni pe țara lor

[40] *Ibidem*, p.43.
[41] *Ibidem*, p.48.

şi îşi vor realiza idealul național”, Anglia rămânând ,,protectoarea sinceră a micilor țări”[42].

Problemele româneşti rețineau şi atenția altor oficialități britanice, precum şi a opiniei publice. Dar era nevoie de organizarea unui serviciu de propagandă la Londra, care să înlăture şi reținerile care afectau bunul mers al raporturilor bilaterale. De necesitatea unui astfel de serviciu era convins, în primul rând, Take Ionescu, care la l8 aprilie/l mai 1918, scria : „Trebuie să trimitem oameni care să facă propagandă în Franța, Anglia, în Italia, în America şi, după revoluție, în Rusia”. Cunoscutul om politic român proiecta un voiaj în străinătate convins fiind că, odată ajuns la Londra, ar ,,putea aduce încă mari servicii cauzei noastre”[43].

Ministrul Mişu comunica, în aprilie 1917, că, „prin concesii în problema evreiască, noi ne-am putea cuceri sprijin, în chestiunile principale, din S.U.A. şi Anglia, unde elementul evreiesc joacă un rol preponderant”. De altfel, deputatul King a chestionat, la 9 mai 1917, guvernul în această direcție în Camera Comunelor. Lordul Cecil i-a răspuns că problema sta în ,,atenția regelui şi guvernului României şi că nu e de dorit de a face, în acest moment, declarații la acest subiect”. După interpelare, Mişu l-a întâlnit pe Lordul Cecil, de la care a aflat că guvernul Majestății Sale Britanice doreşte ca această chestiune să fie reglementată. Greutățile pe care le întâmpina armata română nu au rămas fără ecou la Londra. Lordul Cecil a vorbit în Camera Comunelor despre evacuarea teritoriului național, reparații şi eliberarea românilor de sub dominația străină. El a declarat formal că: ,,Anglia a angajat onoarea sa şi că ea ține să-şi îndeplinească angajamentele sale față de toți aliații”[44].

La începutul anului 1917, au ieşit în evidență dificultățile colaborării armatei române cu cele ruse. Numeroase furnituri şi materiale de război, circa 43.000 de tone, expediate, în perioada ianuarie-septembrie 1917, prin Kola şi Arhanghelsk, nu au putut ajunge în România. În concordanță cu decizia de a rămâne beligerant şi de a-şi afirma statutul unui aliat egal, I.I.C. Brătianu a fost prezent la Conferința interaliată de la Petrograd din ianuarie-februarie 1917, chiar dacă nu fusese invitat. Premierul român a cerut ajutor, dar a primit numai cuvinte de consolare din partea legației Franței şi a rămas

[42] Arh.M.Ap.N., fond 3 831, dosar 250, 1916-1917, Poziția 945, f. 11-12 (Raport nr.17, către Marele Cartier General, de la Londra, 20 decembrie 1916, semnat general adjutant Georgescu).

[43] Arh.M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29 (telegramă nr. l 293, din 29 aprilie 1917, de la Londra, N. Mişu către Externe).

[44] Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 199/122, 1917. Poziția 488 (raport nr.19, 3 mai 1917, semnat lt.col. Ion Trăilescu).

dezolat de atitudinea Statului Major Rus. Şeful guvernului român a revenit la Petrograd, în mai 1917, încercând din nou, să-şi asigure asistenţă militară. A purtat discuţii cu membrii guvernului provizoriu care, ca şi el, hotărâseră să rămână în război. De această dată, a avut, din nou, de înfruntat defetismul şi chiar dispreţul la efortul de război al României, în special din partea ministrului de externe Miliukov, care n-a făcut nici un secret din preferinţa sa pentru Bulgaria. Brătianu a aflat despre intenţiile Sovietului din Petrograd de a încheia o pace fără anexiuni. Miliukov a căutat să-l asigure că programul Sovietelor nu implica guvernul provizoriu, dar diplomatul român nu a fost convins de acest lucru[45].

Reîntors la Iaşi, I.I.C. Brătianu a mărturisit colaboratorilor săi că Rusia se îndrepta spre pace şi că România nu mai putea conta pe sprijinul ei. Declaraţia de război a S.U.A., din aprilie 1917, nu avea o importanţă practică pentru România, întrucât soarta ei era legată de Rusia, îndeosebi, şi de aceea a aliaţilor apuseni. Din aceste motive, Brătianu s-a gândit, în continuare, la noi negocieri cu Aliaţii, care să-i permită libertatea de mişcare şi păstrarea valabilităţii tratatelor din august 1916. Cu toate aceste lipsuri şi greutăţi, dând dovadă de calităţi remarcabile şi de dragoste pentru pământul strămoşesc, armatele române au obţinut, în vara anului 1917, strălucite victorii asupra trupelor germane, bătălia de la Mărăşeşti fiind apreciată drept cea mai strălucită pagină din analele militare româneşti[46].

Victoriile obţinute de armatele române în vara anului 1917 au primit o înaltă apreciere în ziarele engleze, precum şi din partea a numeroşi oameni politici din Anglia. Lorzii Roberts şi Cecil subliniau, în declaraţiile lor, ,,serviciile splendide ale guvernului şi armatei române”, «Daily Graphic», «L’Enock Telegraph», «Liverpool Daily», «The Teachers World», «Morning Post» comentau serviciile aduse de armată taberei Antantei şi atenţionau, totodată, asupra necesităţii ajutorării imediate materiale şi militare a României. Între timp, nu a rămas fără ecou în Anglia propaganda desfăşurată de unii oameni politici şi de cultură, îndeosebi de către cei încadraţi în ,,Asociaţiunea profesorilor universitari din România”. Nici una din revendicările naţionale nu a fost trecută cu vederea ; ele au fost apărate cu căldură şi prin solide argumente ştiinţifice. S-au publicat cărţi, broşuri, hărţi, care au fost trimise personalităţilor politice aliate şi s-au organizat numeroase conferinţe. Ca rezultat al acestor eforturi, s-a creat la Londra, în august 1917, ,,The Anglo-Roumanian Society”, care a jucat un rol important

---

[45] Ion Rusu Abrudeanu, *România şi războiul mondial. Contribuţiuni la studiul istoriei războiului nostru,* Bucureşti, 1921, p. 388.
[46] *Ibidem,* p. 389.

în promovarea raporturilor bilaterale, în cunoaşterea de către națiunea engleză a aspirațiilor spre unitate ale românilor. Din societate făceau parte personalități din lumea ecleziastică, politică, literară şi economică, precum arhiepiscopul de Canterbury, vicontele Bryce, lordul Hugh Cecil, lordul Dunedin, fost ministru, episcopii de Londra, Oxford şi Winchester, cancelarii universităților din Londra şi Oxford, lord Gladstone, lord Bessborough, W.Steed, R.W. Seton Watson, A.W.A. Leeper (primul secretar al societății), dr. Madge, profesorul Murray şi alții[47].

Opinia publică britanică a fost informată despre revendicările naționale ale românilor şi printr-o serie de lucrări ale căror autori, englezi sau români, atrăgeau atenția asupra luptelor seculare pentru unitate. În această direcție, se solicita sprijinul diplomatic al Angliei care trebuia să recompenseze eforturile de război ale României şi marile sale sacrificii umane şi materiale. Încă din anii 1916-1917, la librăria Hodder and Stoughton din Londra, au apărui lucrările lui A. Herşcovici Hurst, A.W.A. Leeper şi David Mitrany; tot în anul 1917, L.A. Magnus a publicat la Londra ,,Romania's Case and Ideals" iar Lady Dorothy Kennard a prezentat, într-un jurnal amintiri şi reflecții despre poporul pe care-1 cunoscuse în perioada 1915-1917. În anii terminării primei mari conflagrații, Societatea Anglo-Română a tipărit lucrarea ,,Romania and the Romanians" a lui Agnes Murgoci, născută în Australia ; Yvonne Fitzroy şi-a tipărit amintirile la o editură londoneză [48].

Dintre aceste lucrări, cele semnate de Leeper şi Mitrany au beneficiat de o audiență mai largă, atât în Europa cât şi în America. Faptul este cu atât mai important cu cât A. W.A. Leeper lucra la Intelligence Departament din cadrul Foreign Office-ului şi, ulterior, a fost folosit de diplomația britanică ca expert la Conferința Păcii de la Paris. Primul, de altfel, a mai tipărit ,,Rights and Wrays of Romanian Race", unde sublinia că România a ales ,,calea justiției" şi, drept argument, consacra majoritatea paginilor luptei transilvănenilor pentru unitate națională. Mitrany afirma, în lucrarea amintită, că mai mult de jumătate din numărul total al românilor se află sub stăpânire străină, Transilvania fiind ,,o sursă permanentă a vitalității naționale a României"[49].

Două personalități engleze s-au impus, în mod deosebit, în anii primului război mondial, prin acțiunile de apărare a drepturilor naționale româneşti. Cea dintâi a fost cunoscutul istoric şi publicist R.W. Seton

---

[47] *Ibidem*, p.390.
[48] *Ibidem*, p.395.
[49] *Ibidem*, p.396.

Watson care a stabilit, încă din primii ani ai secolului al XX-lea, strânse legături cu exponenții luptei naționale din Transilvania. În timpul vizitelor întreprinse în Imperiul austro-ungar, R.W. Seton Watson a dezvăluit racilele monarhici dualiste şi a apărat lupta naționalităților, îndeosebi a românilor transilvăneni. Cea de a doua personalitate a fost H. Wickham Steed, proprietar al revistei ,,The Review of Reviews" şi director al cunoscutului ziar conservator ,,The Times".Cei doi publicişti au informat exact opinia publică engleză despre lupta naționalităților asuprite din monarhia dualistă, dalele furnizate de el fiind de un mare ajutor experților englezi la Conferința Păcii de la Paris[50].

Dintre revistele apărute la Londra în perioada primului război mondial s-a impus, prin apărarea permanentă a drepturilor istorice ale poporului român, ,,The New Europe", în paginile căreia găsim alături articolele lui R.W. Seton Watson şi W. Steed, câteva contribuții datorate unor personalități din țară care s-au ilustrat în lupta pentru realizarea idealului național integral. Astfel, N. Iorga, Take Ionescu, Octavian Goga, N.Lupu, D.Drăghicescu, Ion Pelivan. Alte articole, semnate de D.N.Ciotori, Al. Severus, Belisarius, L.M.Magnus, G.Herron au în vedere aceeaşi problematică. Revista mai cuprindea comentarii referitoare la situația politică şi militară a României, raporturile ei cu Marile Puteri, semnificația apariției Micii înțelegeri, în viața diplomatică europeană. Comitetul pentru studierea țelurilor războiului a organizat la Leeds un miting la care a luat cuvântul Asquilh, şeful Partidului Liberal. El a declarat că pacea viitoare trebuie să recunoască tradițiile istorice, aspirațiile şi libertatea popoarelor şi s-a pronunțat pentru un sistem internațional care să „garanteze un fundament stabil şi o dezvoltare independentă a marilor şi micilor state". În acest context, Asquith a vorbit de ,,justele revendicări ale României"[51].

Dezideratele naționale româneşti au stat, de asemenea, în centrul preocupărilor unei misiuni diplomatice britanice care s-a deplasat pe continentul nord-american. În timpul vizitei, Misiunea Balfour a încunoştiințat diplomația americană asupra intențiilor Angliei în legătură cu viitorul României care, după opinia Foreign Office-ului, trebuia „să intre în posesiunea unei minime părți din teritoriile ruseşti şi de pe zona de frontieră ungară, care sunt de o parte şi de alta locuite de români". Balfour era însoțit de generalul Bridges şi colonelul Goodwin. Reîntors la Londra, Arthur James Balfour a rostit, la 6 noiembrie, un interesant discurs în Camera

---

[50] Şt.Pascu, C.G.Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj-Napoca, Ed.Dacia, pp.178-180.

[51] Arh.M.Ap.N., fond 3 831, dosar 357, 1916-1918. Poziția 228, f.43.

Comunelor, care a fost reprodus de marile cotidiene americane. Discursul a reținut atenția românilor americani care, la 14 noiembrie 1917, i-au adresat autorului o scrisoare, exprimându-şi, însă, nemulțumirea față de faptul că ministrul de externe britanic nu acordase suficient spațiu problemelor româneşti într-un context ce menționa şi alte popoare aflate sub dominația Imperiului austro-ungar. Arătând că România a intrat în război „pentru eliberarea celor oprimați”, scrisoarea dădea glas dorinței transilvănenilor nord-americani de a se alătura la patria mamă, ca „România să fie cum a fost”. La 13 decembrie, R. Graham răspundea la scrisoarea dr. Epaminonda Lucaciu arătând că a fost însărcinat, de secretarul de stat al Foreign Office-ului, să răspundă că respectivul discurs nu a fost corect reprodus în ,,New York Times” - pasajul corect era formulat în felul următor: ,,Ce este imperialist în a spune că românii trebuie să se afle sub drapelul românesc ?”.Ulterior, ,,Memoriul Balfour”, intitulat „Reglementarea Păcii în Europa”, prevedea constituirea unei Românii Mari în sud-estul continentului ceea ce îndrituia speranțele legitime a milioane de români aliați în afara granițelor statului național[52].

În vara anului 1917, ziaristul Stanley Washburn a continuat să informeze oficialitățile americane despre situația României. La 28 august, el se adresa senatorului Elihn Root, spunându-i că Aliații au o mare obligație morală față de România şi că trebuie să facem „orice efort compatibil cu legalitatea pentru a ajuta acest aliat mic şi valoros”. Washbum considera că trebuie făcute toate eforturile pentru a ajuta România, deoarece „sacrificiile şi buna ei credință în această luptă nu sunt înțelese de toată lumea”. În caz contrar, avertiza ziaristul american, n-ar fi exclus ca, „în perioada de târguială şi compromis care, sigur, va avea loc la Conferința de Pace, România să poată deveni țapul ispăşitor”. La 7 septembrie, Washburn, printr-un raport detaliat, s-a adresat secretarului de stat, Lansing, el sugerând că la Washington trebuie să existe o înțelegere cât mai completă a ansamblului situației şi psihologiei româneşti. Washburn solicita ajutorul oficialităților americane pentru România, țară care a intrat în război ,,când putea să acționeze având o oarecare siguranță că se poate apăra şi că are sprijinul marilor săi aliați”. ,,Românii - constata Washburn - au ajuns aproape la capătul puterilor şi încrederii (...) şi o întârziere acum, chiar şi de câteva săptămâni, poate să aibă cele mai dezastruoase consecințe pentru țara lor”. La 22 noiembrie, regele Angliei se adresa suveranului român, printr-o telegramă, apreciind că, ,,în aceste clipe de grea încercare” şi ,,față de rezistența eroică şi fermă” a armatei române, cabinetul de la Londra va

[52] Arh. M.Ap.N.,fond *Marele Stat Major. Serviciul istoric,* dosar nr. 131, f. 52.

face ,,tot ce-i stă în putinţă, împreună cu Aliaţii pentru a-i asigura asistenţă financiară şi materială[53].

Situaţia militară a României la sfârşitul anului 1917, în care aprovizionarea cu materiale de război şi cooperarea cu armata rusă au reprezentat factori esenţiali, au dus, în final, la angajarea negocierilor cu Comandamentul Puterilor Centrale în vederea încheierii unui armistiţiu. Un tablou similar prezenta, la 7 decembrie 1917, la Paris, Victor Antonescu şefului Quai d'Orsay-ului. „Ministrul Antonescu, care a venit să mă vadă - nota în însemnările sale Aristide Briand -, se plânge că de şase luni nu s-a făcut nimic pentru a ajuta armata, ceea ce era posibil din partea Comandamentului Rus”.Faţă de încheierea armistiţiului pe frontul oriental, guvernul englez s-a arătat, la început, oarecum nedumerit. Totuşi, la 21 decembrie 1917, cei patru miniştri aliaţi, Sir George Barclay,Charles Vopicka, marchizul St.Aulaire şi baronul Fasciotti, recunoşteau ,,extrema gravitate a situaţiei în care se află România”. Câteva luni mai târziu, la 1/14 mai 1918, Puterile Aliate şi Asociate, prin reprezentanţii diplomatici acreditaţi la Iaşi, declarau că, „încă de pe acum, ei consideră ca nule şi neavenite toate clauzele acestei păci care sunt contrare cu principiile a căror violare a constrâns Antanta de-a lua armele”. Desigur, exista o diferenţă de nuanţă între armistiţiu şi pacea separată, dar, în situaţia revoluţiei ruseşti şi în neputinţa vădită de a primi ajutor din altă parte, cea de a doua era consecinţa fatală a celei dintâi[54].

Într-un document de epocă se scria: ,,o situaţie asemănătoare cu aceea a României s-ar găsi dificil în istorie. Ea nu poate fi judecată după noţiuni ordinare. Teritoriul nostru fiind ocupat şi forţele militare anihilate prin ruşi, singura noastră şansă de salvare este victoria Aliaţilor (...) aceste reflecţii sunt impuse prin ceea ce s-a petrecut atunci când am luat decizia semnării armistiţiului ca şi în numeroasele cazuri în care bunăvoinţa Aliaţilor nu a reuşit să se transforme din timp în efecte utile”[55].

Iniţial, Cabinetul de Război britanic a confirmat, pur şi simplu, că nu putea accepta o pace separată cu germanii şi a căzut de acord că românii ar trebui să contacteze cât mai curând posibil pe unii lideri ruşi care erau pregătiţi să continue lupta. Balfour s-a interesat, apoi, în ceea ce priveşte politica britanică faţă de România. Până atunci, guvernul de la Londra încercase să ţină armata română în ostilitate activă faţă de duşman, dar a fost forţat să se alăture armistiţiului acceptat de ruşi. Faţă de evoluţia evenimentelor, guvernul britanic a trebuit să-şi reconsidere poziţia. Armata română,

[53] *Ibidem*, f.45-69.
[54] *Ibidem*, f.55.
[55] *Ibidem*, f.59.

au apreciat membrii Cabinetului de Război la 10 decembrie 1917, este atât de neajutorată încât guvernului de la Iaşi ar trebui să i se permită să încheie o pace separată. Cu toate acestea, ambasadorul englez la Paris, Lordul Derby, mărturisea lui V. Antonescu, ministrul din capitala Franței, că Anglia era puterea care se opunea față de situația intervenită la recunoaşterea calității de țară aliată a României. Existau în Marea Britanie numeroşi oameni politici care înțelegeau situația fără ieşire în care se găsise România la sfârşitul anului 1917. Astfel, Departamentul de Propagandă, creat la începutul anului 1918 şi condus de lordul Northelife, a sprijinit până la capăt lupta pentru unirea politică a tuturor românilor. La rândul său, regele George al V-lea îşi exprima compasiunea față de situația grea a României, ca urmare a încheierii armistițiului cu Puterile Centrale, şi admirația față de ,,eroicele fapte de arme ale armatei române”. Într-un mod asemănător, se pronunța şi premierul David Lloyd George, care recunoştea dificultățile crescânde ale situației României. În perspectivă el îşi exprima speranța că ,,statornicia şi curajul moral ale guvernului şi poporului român vor fi pe deplin răsplătite. Declarațiile lui David Lloyd George, din 5 ianuarie 1918, au constituit obiectul unor comentarii ale miniştrilor Greciei, României şi Serbiei - I. Gennadios, N. Mişu, I. Iovanovic - acreditați la Londra. Cei trei diplomați considerau că, la încheierea tratativelor de pace, baza trebuie să fie cea a principiului naționalităților, principiu care trebuia aplicat ,,complet şi echitabil” față de toate popoarele. Pacea viitoare în Balcani - spuneau cei trei diplomați - ,,nu va putea fi dreaptă şi durabilă decât dacă se va face dreptate tuturor popoarelor”[56].

Situația grea a României, de la începutul anului 1918, a fost analizată corect şi de comentatorii ziarelor britanice.,,Națiunea română, nota în comentariul său corespondentul ziarului ,,The Times”, Brown, este dornică să continue lupta. În special armata de pe front nu crede în posibilitatea unei păci nevictorioase cu inamicul după îngrozitorul sacrificiu de la Mărăşeşti şi Oituz”. Brown considera că, după încheierea armistițiului de către ruşi, nu mai rămânea altceva românilor decât să facă acelaşi lucru şi opina că oamenii politici de la Iaşi apreciau începerea tratativelor cu Puterile Centrale „ca o măsură pur militară, dictată de împrejurări şi lipsită de vreo importanță politică. România intenționează şi este hotărâtă să fie credincioasă Aliaților”. De la Londra, ministrul N.Mişu transmitea că unele cercuri politice engleze erau convinse că România nu putuse rezista. De asemenea, colonelul Walton, şeful Misiunii engleze de transporturi feroviare în România, adresa reginei Maria un mesaj din care reieşea atitudinea ,,foarte

[56] *Ibidem,* f.88.

favorabilă” pe care a constatat-o faţă de România, la reîntoarcerea sa în Anglia ; membrii fostei misiuni, transmitea Walton, ,,se străduie să facă mai bine cunoscute sacrificiile României poporului britanic, care este hotărât să ducă până la capăt, războiul spre o pace dreaptă şi victorioasă”[57].

Armistiţiul de la Focşani încheiat de România a avut un caracter pur militar, excluzând orice chestiuni politice -el intra în vigoare de la 26 noiembrie 1917. Acesta a fost urmat de tratatul de la Bucureşti, încheiat cu Germania şi aliaţii ei, care era rezultatul nu numai al unei pregătiri insuficiente a României, ci reprezenta, îndeosebi, consecinţa răsturnării de fronturi care s-a produs în sud-estul şi răsăritul Europei, începând cu sfârşitul anului 1917.Conferinţa Aliaţilor de la Londra, din 19 martie 1918, a adoptat o declaraţie plină de speranţă pentru poporul român. Se afirma că România căzuse victimă torentului de dominaţie exercitat de Germania şi că ,,toate păcile de acest fel noi nu putem să le recunoaştem, căci noi ne propunem să lichidăm politica de spoliere dusă de Imperiile Centrale pentru a face loc unui regim de pace durabilă, prin organizarea dreptului”.Cu toate acestea, după semnarea păcii de la Bucureşti, se observă o răceală în raporturile Angliei cu România, ca şi o anume reticenţă în îndeplinirea de către partea britanică a obligaţiilor financiare asumate mai înainte. Însărcinatul cu afaceri la Londra, Boerescu, era convins că guvernul englez „nu va fi dispus să dea urmare la unele angajamente pe care le-a luat faţă de România ca ţară aliată”[58].

Take Ionescu a fost omul politic român care a angajat, în această perioadă, cele mai multe contacte cu reprezentanţii Foreign Office-ului şi ai presei britanice. La Londra, el a înţeles că România va dobândi Transilvania, dar nu în baza tratatului din august 1916. Ministrul de externe, Balfour, i-a atras atenţia asupra problemei minoritare care, după opinia sa, putea crea României o atmosferă defavorabilă, îndeosebi la Conferinţa de Pace. Însoţit de N. Titulescu, Take Ionescu s-a deplasat în august, octombrie şi noiembrie 1918 în Anglia, unde a avut convorbiri cu David Lloyd George (6 august, 15 octombrie), Balfour (5 august, 8 şi l0 octombrie, 20 noiembrie), Winston Churchill (5 august), Bonar Law (9 august) şi Lordul Curzon (2 noiembrie)[59].

Ministerul de externe britanic mai fusese informat despre situaţia şi revendicările României şi printr-un memoriu, alcătuit la 24 septembrie 1918, de profesorul George Moroianu. Se subliniau, aici, eforturile în război

[57] *Ibidem*, f.57.
[58] *Ibidem*, f.60.
[59] *Ibidem*, f.62.

ale țării, precum şi voința tuturor românilor ca, după conflagrație, să se alipească pentru totdeauna la patria mamă. Totodată, guvernul englez era înştiințat şi despre modalitățile în care urmau să fie tratate naționalitățile conlocuitoare după Unire. Corespondența, care a urmat depunerii de către Moroianu a memoriului solicitat de Foreign Office, reliefa semnificația acestui document şi interesul cercurilor politice britanice pentru cunoaşterea problemelor naționale ale românilor transilvăneni, precum şi a contribuției reale a țării la lupta împotriva Puterilor Centrale în Primul Război Mondial. A.W.A. Leeper şi R.B.C. Sheridan, înalt funcționar al Ministerului Informațiilor, au apreciat memoriul ca extrem de bine făcut şi excepțional de util, accentuând îndreptățită dorință a României de a-şi vedea împlinit idealul de unitate națională. Moroianu a menținut, în această perioadă, legături strânse cu W. Steed şi R.W. Watson, susținători ai cauzei naționale a românilor şi a publicat, în coloanele ziarului ,,The Times”, diferite informații şi articole. Vizita sa a fost urmată de cea a altor exponenți ai luptei naționale a românilor: Octavian Goga, Sever Bocu, Avram Imbroane, I. Sîrbu[60].

Reuniunea aliată din capitala Marii Britanii, din 2 şi 3 decembrie 1918, s-a ocupat de unele probleme ale Conferinței de Pace: delegații şi personalul, data conferinței, tratamentul de aplicat Kaiserului şi altor oameni politici germani, indemnizații şi reparații de cerut agresorului, atribuțiile comitetului general şi ale celui special. Discuțiile de la Londra, deşi nu au dus la un acord deplin asupra tuturor punctelor, au fixat lotuşi unele prevederi care interesau şi România. Germania, de pildă, trebuia să recunoască, în aceleaşi condiții ca şi Aliații, statele constituite în vechile teritorii austro-ungare şi ruse. Tratatul de la Bucureşti şi convențiile anterioare româno-germane erau abrogate. M. Boerescu aprecia că, ,,în mare, discuțiile şi hotărârile au urmat liniile proiectului supus guvernului englez şi Conferinței Ambasadorilor „[61].

O reuniune preliminară, convocată la Paris, avea să fixeze problemele reprezentării statelor interesate, procedura de urmat, instituirea comisiilor speciale şi a subcomisiilor şi fixarea atribuțiilor acestora. Reținem, din radiograma lui Boerescu, faptul că Foreign Office-ul, împreună cu ministrul Franței şi Consiliului Ambasadorilor redactaseră un proiect care avea două puncte de interes capital: 1) Conferința de la Paris va fixa, în principiu, reglementări ulterioare când toate dificultățile vor fi aplanate între marile şi micile state, mai ales în ceea ce priveşte frontierele noi; 2) Interesul esențial de a ne desemna plenipotențiarii, unul sau doi delegați principali, având

[60] Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România şi S.U.A. 1914—1920,* pp. 159-160.
[61] *Ibidem,* p.163.

depline puteri. În afară de Take Ionescu, un rol important în propagarea cauzei româneşti în Anglia l-au jucat G.C.Mironescu, N.Lupu, Octavian Goga, N.Titulescu şi alții. În această atmosferă favorabilă României, este explicabil faptul că Anglia a fost una din primele țări europene care a recunoscut oficial rolul Consiliului Național al Unității Române de a coordona activitatea emigrației. În noiembrie 1918, răspunzând la scrisoarea lui Take Ionescu, şeful Foreign Office-ului sublinia, din nou, că la Congresul Păcii Anglia ,,va acorda simpatia sa şi ajutorul său, principiului general de unitate română". Mai mult, ea a recunoscut Consiliului Național al Unității Române. La 11 noiembrie 1918, prin scrisoarea trimisă de A.J. Balfour lui Take Ionescu era specificat faptul că guvernul britanic se pronunța pentru dezvoltarea relațiilor cu România, ale cărei eforturi ,,sunt atât de profund apreciate la Londra".[62]

O problemă de care depindea reuşita revendicărilor naționale la Conferința Păcii era compoziția delegației române. Alături de primul ministru, căruia automat îi revenea calitatea de şef al delegației, aşa cum se stabilise prin convorbirile anterioare franco-britanice, trebuiau cooptați diplomați cu experiență politică apreciați şi cunoscuți la Paris şi Londra. Acest lucru era sesizat de M. Boerescu care, printr-o radiogramă din 15/28 noiembrie 1918, atrăgea atenția asupra importanței pentru interesele României de a ne desemna delegații principali la Conferință. ,,La Londra şi la Paris – comunica el - numele miniştrilor N. Mişu şi Take Ionescu sunt unanim pronunțate, ca fiind oameni care posedă orice încredere a guvernelor". Concluzia diplomatului român se baza şi pe faptul că la Foreign Office i se spusese textual: „Dumneavoastră nu ştiți că aveți cel mai bun reprezentant, pe ministrul N.Mişu, a cărui autoritate este unanim recunoscută şi care posedă toată încrederea noastră". Aceleaşi lucruri i se repetaseră şi la Ambasada Franței din capitala Angliei[63].

Ținând cont de acest adevăr şi dorind ca interesele naționale să fie apărate de diplomați care se bucurau de prestigiu în capitalele principalelor puteri ale Antantei, regele Ferdinand, sfătuit de colaboratorii săi apropiați, a recomandat ca din delegația trimisă la Conferința Păcii să facă parte I.I.C. Brătianu, Take Ionescu şi N.Mişu, personalități care se remarcaseră în lupta pentru apărarea drepturilor României. În acelaşi scop, la 3 decembrie 1918, printr-o telegramă expediată ministrului de la Paris, I.I.C. Brătianu îl chema pe Take Ionescu în țară pentru ,,a stabili împreună, sub preşedinția regelui, instrucțiuni precise asupra atitudinii în fața Congresului (...) lăsând la o parte

62 *Ibidem*, p.165.
63 *Ibidem*, p.166.

atitudinea de partid care nu trebuia să compromită unitatea de acțiune politică necesară atunci mai mult ca niciodată". Take Ionescu a refuzat să se reîntoarcă în țară, între el şi primul ministru existând mari deosebiri de păreri în ceea ce priveşte raporturile cu Aliații şi conținutul tratatelor încheiate cu Antanta. Pentru Take Ionescu, politica era arta tuturor posibilităților, motiv pentru care el credea că se impune o examinare atentă a situației României. De aceea, concepțiile celor doi oameni politici români erau ireconciliabile. Devenea evident că, după angajamentele pe care Take Ionescu le luase înainte de armistițiu față de Paşici şi Venizelos, între el şi Brătianu o colaborare la Conferință era imposibilă. Şeful guvernului de la Bucureşti avea asupră-i decretul semnat de rege pentru eventuala numire a lui Take Ionescu ca al doilea delegat al României la Conferința Păcii. Oficialii britanici au insistat pentru ca Take Ionescu să facă parte din delegația română prezentă la Paris[64].

Diplomația Bucureştilor depunea eforturi pentru a se sancționa drepturile recunoscute prin tratatul din 1916. Balfour declara, la 18 noiembrie 1918, în Camera Comunelor, că de la încheierea păcii între România şi puterile inamice, guvernele aliate au considerat şi tratat România ca neutră. Victor Antonescu anunța de la Paris pe I.I.C. Brătianu că Georges Clemenceau nu vrea să primească România la Conferință, deoarece aceasta a încheiat cu Puterile Centrale pacea de la Bucureşti. La 8 decembrie 1918, a fost înmânat lui Stephen Pichon un Aide memoire privind participarea României la Primul Război Mondial. Diplomația de la Bucureşti aprecia, în acest document, că nu există vreun interes pentru Franța şi partenerii ei din Antantă să nege României calitatea de aliată pe care ca nu a pierdut-o decât constrânsă şi forțată şi pe care şi-a reluat-o cu entuziasm, imediat ce a avut posibilitatea materială să o facă .Guvernul francez, la 15/28 decembrie 1918 - prin instrucțiuni transmise diplomaților săi din străinătate - aprecia că e necesar ca România să fie considerată, din nou, ca aliată în virtutea participării sale reînnoite la război, şi că Aliații ar trebui să formuleze o declarație nouă, luând ca bază Tratatul din 1916, pentru examinarea revendicărilor române. Stephen Pichon, autorul acestui document, cerea celorlalte guverne aliate să se ralieze punctului de vedere francez, întrucât consimțământul acestora era necesar pentru a se decide să se atribuie României calitatea de Putere Aliată la Congres[65].

---

[64] Apud „Buletinul de informațiuni" al Marelui Cartier General, nr. 13/1918, p. 8., fond *Londra*, vol. 33,passim.

[65] „Gazeta Transilvaniei" (Braşov), nr. 81 din 17/30 iulie 1918, apud „Buletin de Informațiuni" [M. St.M.], nr. 10 din 20 august/2 septembrie 1918, p. 32.

Originile acestui demers diplomatic le găsim la 12/27 noiembrie 1918, atunci când Sir George Barclay s-a adresat Ministerului de Externe de la Londra solicitând recunoaşterea României ca țară aliată. O notă transmisă Quai d'Orsay-ului, de Ambasada Angliei de la Paris, la 25 decembrie 1918, încunoştiința despre speranțele cele mai serioase pe care le nutrea Barclay, că România va fi reprezentată la Congresul de Pace ca aliată. În capitala Franței, nota engleză a fost considerată un semnal de alarmă. Posibilitatea pierderii influenței franceze în favoarea aliaților englezi a alertat cercurile guvernamentale şi de afaceri franceze. Foreign Office-ul, în răspunsul său la telegrama lui Barclay, reproşa diplomatului său de la Bucureşti că nu a înțeles exact atitudinea noastră actuală față de tratatul din 1916 şi modul în care acesta a fost exploatat de partidele politice din România. Anglia aprecia că ea nu se simțea legată de Tratatul din august 1916, reprezentarea României la forumul păcii trebuind să fie bazată pe a doua declarație de război făcută de guvernul Coandă. Din aceste considerente, Londra opina că România va participa la Conferința de Pace ca Guvern Asociat şi nu Aliat, iar foştii ei aliați nu vor mai avea nici o obligație contractuală față de ea. În al doilea rând, Foreign Office-ul privea cu cea mai mare simpatie aspirațiile româneşti de unitate națională. Anglia considera că acestea vor căpăta expresie în tratatul de pace definitiv numai în forma unei uniuni libere cu populația românească din Austro-Ungaria, uniune bazată nu numai pe rațiuni etnice, dar şi pe autodeterminarea neîngrădită a acestor noi popoare[66].

Deşi în această perioadă, Anglia s-a mulțumit să urmeze punctul de vedere al Parisului iar uneori a adoptat, chiar dacă nu în problemele de fond, o atitudine mai favorabilă decât Franța, guvernul şi opinia publică românească înclinau să considere că vina privind nevalabilitatea tratatului din 1916 ar cădea asupra Cabinetului Majestății Sale. Foreign Office-ul a transmis lui Barclay instrucțiuni, din care să reiasă că propunerea nu emană de la Londra. Se solicita să se infirme Bucureştilor părerea că guvernul Majestății Sale ar fi mai puțin prietenos față de el decât cabinetul francez. La Paris, într-o convorbire, din 25 ianuarie 1919, cu I.I.C. Brătianu, un membru al delegației engleze l-a asigurat că simpatia britanică față de România era la fel de mare cum fusese întotdeauna şi că Anglia „n-a denunțat niciodată tratatul, în nici un fel, şi, deşi există anumiți oameni care pretind să ştie mai bine şi care au afirmat că noi n-am vrea să recunoaştem validitatea tratatului, o astfel de afirmație a fost cu desăvârşire neadevărată”[67].

---

[66] Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913—1947,* Bucureşti, 1980, pp. 149—150.
[67] *Ibidem,* p.153.

Stăruitoarele demersuri ale lui V.Antonescu, în numele României, au învins rezistența Aliaților, care şi-au dat seama că nu aveau dreptul să trateze, în acest chip, o țară care jertfise peste 800.000 de oameni pentru cauza comună şi a cărei intervenție, în ceasurile grele ale războiului, le fusese, nu numai moral, dar şi din punct de vedere strict militar, de un real folos. La începutul anului 1919 şi guvernul american a recunoscut statutul de aliat al României. Astfel, toate Marile Puteri acceptau formal dreptul României de a participa, alături de ceilalți învingători, la Conferința de Pace. Aceasta nu a însemnat, însă, în mod automat, tratarea ei ca stat aliat cu drepturi depline în comparație cu marii învingători, României recunoscându-i-se ,,interese limitate", precum celorlalte țări mici şi mijlocii aflate la forumul păcii din capitala Franței[68].

Înainte de a pleca spre Paris, primul ministru I.I.C. Brătianu spunea colaboratorului său I.Gh. Duca : ,,Să ştiți că voi lupta la Paris pentru aplicarea integrală a Tratatului. Sunt aproape sigur că Aliații nu-mi vor da tot Banatul. Dar puțin îmi pasă, nu mă duc acolo pentru succese vremelnice, vreau, oricare ar fi hotărârile de azi, să mențin pentru viitor neştirbită, măcar pe cale de solemnă protestare, integralitatea drepturilor noastre etnice. Ceea ce a făcut tatăl meu cu Basarabia la Berlin, voi face eu acum la Paris cu revendicările noastre spre Apus. Chiar dacă țara nu mă va înțelege şi nu mă va aproba azi, am credința că odată va da dreptate atitudinii mele"[69].

Contactele României cu Antanta s-au întărit după intrarea în război a țării. Foreign Office-ul a urmărit cu atenție eforturile României şi a avansat, pe plan politico-diplomatic, proiecte privind reorganizarea postbelică a Europei, în care un loc important era rezervat şi statutului viitor al României Mari. Dar evenimentele de la sfârşitul anului 1917 şi încheierea păcii de la Bucureşti au avut, pe planul raporturilor internaționale, însemnate repercusiuni asupra relațiilor României cu Marile Puteri, îndeosebi în timpul lucrărilor Conferinței de Pace. La Paris, puternicele interese economice şi financiare ale Angliei, precum şi ale celorlalte Mari Puteri vor influența serios conduita reprezentanților Foreign Office-ului față de revendicările politice ale României. În anii Primului Război Mondial, ministrul Angliei la Bucureşti, Sir George Barclay, ca şi ataşatul militar, colonelul Thomson, au informat exact Cabinetul de Război de la Londra asupra politicii României condusă de I.I.C. Brătianu. Bine intenționați, cei doi au înțeles, ca şi contele St. Aulaire, situația grea în care s-a aflat țara, mai ales la sfârşitul anului 1917 şi a celui următor. Foreign Office-ul adat însă mai puțin credit

---

[68] *Ibidem,* p.155.
[69] *Ibidem,* p.157.

telegramelor lui Barclay, martorul situației grele a României de atunci, iar din instrucțiunile primite de acesta, la Bucureşti şi, apoi, la Iaşi, reieşea necunoaşterea şi neînțelegerea situației României[70].

Propaganda românească în Anglia, deşi mai puțin activă decât în Franța, a reuşit să formeze o opinie britanică față de revendicările naționale ale României. În acest sens, trebuie menționat rolul lui R.W. Seton Watson şi W. Steed în sprijinul cauzei româneşti, ca şi al lui A.W.A. Leeper şi David Mitrany, penultimul, dealtfel, fiind expert al delegației engleze la Conferința Păcii de la Paris[71].

Victoriile de pe frontul românesc, din vara anului 1917, salutate de înalte personalități aliate, au avut importante consecințe de ordin general; au stăvilit una din cele mai puternice ofensive pe Frontul de Est, barând drumul inamicului spre Rusia. Potrivit aprecierilor istoricului englez Setton-Watson, „românii l-au împiedicat pe Mackensen să ocupe Odessa şi pe Leopold de Bavaria, Moscova”.Drept urmare, comandamentul german a renunțat definitiv la operații ofensive pe acest front. Între Rusia şi armatele Puterilor Centrale, în această zonă, continua să existe statul roman[72].

Încheierea Păcii de la Brest-Litovsk, între Rusia sovietică şi Germania (la 27 ianuarie/9 februarie 1918), urmată de pacea cu Ucraina şi de ocuparea teritoriilor ruseşti şi ucrainene de către armatele austro-germane, tăia României orice posibilitate de a mai primi ajutor din afară, sau – în caz de înfrângere – de a-şi retrage armata. Orice rezistență echivala cu o catastrofă militară.În timpul tratativelor pentru încheierea păcii separate cu Rusia sovietică, urmărind să negocieze special cu România, generalul Mackensen a somat guvernul de la Iaşi să precizeze atitudinea politică şi militară a țării. La 25 ianuarie/7 februarie 1918, Consiliul de Miniştri a luat în discuție ultimatumul german. Între opiniile contrarii – privind denunțarea armistițiului şi continuarea războiului (conservatorii) şi prelungirea acestuia şi angajarea demersurilor pentru pace (liberalii) – generalul Averescu a lansat formula păcii separate. Guvernul Averescu, instituit la 29 ianuarie/11 februarie 1918, sprijinit de liberali, trebuia să facă față presiunilor germane şi să continue negocierile în acest sens[73].

În cursul discuțiilor ulterioare, Puterile Centrale au făcut cunoscute condițiile – deosebit de grele – ale păcii accesibile, pe care erau dispuse s-o

[70] *Ibidem*, p.164.
[71] *Ibidem*, p.168.
[72] *România în anii primului război mondial,* vol. 2, Bucureşti, 1987, pp. 433—448.
[73] Ştefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — încununarea ideii, a tendințelor şi a luptelor de unitate a poporului român,* Cluj, 1968, pp. 380—390.

ofere României. Întâlnindu-se cu Regele, O. Czernin i le-a înfăţişat cu brutalitate, în formă ultimativă. Problema a format obiectul discuţiei în trei consilii de coroană succesive – la 17, 18, 19 februarie/2, 3, 4 martie 1918. A fost examinată soluţia retragerii regelui şi a armatei pe teritoriul Rusiei, pentru a răspunde condiţiilor formulate de Aliaţi. Deoarece germanii îşi sporiseră pretenţiile, adăugând noi şi grele condiţii, s-a ajuns la necesitatea constituirii unui nou guvern, condus de Al. Marghiloman, cu convingerea că ar fi putut să discute de pe alte poziţii cu reprezentanţii Puterilor Centrale. Guvernul a cedat puterea noii formaţii conservatoare, după ce, la 5/18 martie, semnase preliminariile păcii. Alternativa rezistenţei armate, apreciată drept dezastruoasă, fusese eliminată[74].

Tratativele de pace purtate de noul guvern au început la 9/22 martie şi s-au prelungit până la 24 aprilie/7 mai 1918, când a fost semnată Pacea de la Bucureşti, fără a se putea obţine vreo concesie. Pacea de la Bucureşti, veritabil dictat – pacea punică, cum pe drept a fost apreciată – a impus României condiţii înrobitoare: Dobrogea era cedată inamicului; România beneficia de un culoar, care-i asigura accesul spre Marea Neagră; o importantă parte a zonei muntoase – în care se aflau masivele Ceahlău, Rarău, Parâng, Negoiul, Caraiman, Munţii Vrancei – în suprafaţă de 5 600 km^2, în care se aflau 131 comune şi sate, cu 724 957 locuitori, intrau în stăpânirea Austro-Ungariei; România se obliga să licenţieze pe toţi ofiţerii străini şi să sprijine trecerea trupelor Puterilor Centrale spre Odessa. Statul român trebuia să cedeze Germaniei întregul surplus de cereale. În egală măsură, Germania monopoliza şantierele navale, industria petrolului şi a lemnului. Dreptul de exploatare şi comercializare revenea unor societăţi germane. Germania îşi păstra în România întregul său potenţial de război. Starea de război a fost înlocuită cu starea de ocupaţie[75].

Ocupaţia militară a două treimi din teritoriul României de către Puterile Centrale, instalată încă din toamna anului 1916, a fost una din cele mai grele forme de dominaţie străină pe care le-a cunoscut poporul român în cursul istoriei sale. Regimul a fost terorist, iar jaful organizat în detalii. Statul major economic german (Wirtschaftstab), prin organele sale auxiliare locale, a controlat exploatarea întregului teritoriu. Au fost rechiziţionate şi transportate peste graniţă maşinile, stocurile de produse agricole, obiecte de îmbrăcăminte. În cei doi ani cât a durat ocupaţia, au fost scoase din ţară: 1

---

[74] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Bucureşti, 1983, pp. 88—96..

[75] George Cipăianu, *La răscruce (toamna anului 1917—primăvara lui 1918). Marea Britanie şi încheierea de către România a unei păci separate,* Oradea, 1993, pp. 90—97.

273 182 tone grâu, 495 370 tone porumb, 94 613 tone alte cereale şi leguminoase, 262 592 tone de alte alimente şi furaje, 36 148 tone de oleaginoase etc. Ocupanţii au luat 530 345 cai, 641 617 bovine, 3 720 5980 oi, 3 560 812 porci, în afara produselor consumate de armata de ocupaţie şi de pachetele trimise în patrie. Calculele care au în vedere distrugerile provocate de război, prezentate Comisiei reparaţiilor, s-au ridicat la 17 722 307 999 franci aur[76].

Exploatarea economică a fost dublată de un aspru regim de constrângere, susţinut de un aparat poliţienesc bine organizat. Acestui regim i-a fost opusă o puternică mişcare de rezistenţă, în rândul căreia au intrat toate categoriile sociale. Aşa, de pildă, în ziua de 24 ianuarie 1918 – ziua Unirii – elevii din Bucureşti „au ieşit pe stradă cu cocarde tricolore pe piept“, iar la 22 octombrie/4 noiembrie 1918 a avut loc o amplă demonstraţie la care au participat „poporul, intelectualii, muncitorii, femeile... cu un cuvânt toată lumea”, care a determinat introducerea stării de asediu de către autorităţile de ocupaţie, menită a stopa valul de manifestaţii populare. Intelectualitatea română din teritoriul ocupat – profesori, avocaţi, învăţători, scriitori ş.a. – a adoptat o atitudine demnă, net anticolaboraţionistă. Savantul Victor Babeş a refuzat să mai ţină cursuri la Institutul de Bacteriologie sub conducerea unui profesor german. Membrii Academiei Române şi profesorii universitari din Bucureşti au ripostat vehement împotriva ridicării de către trupele bulgare din depozitele Bibliotecii Academiei a unor documente slave din secolele XIV-XVIII. Intelectualii din Bucureşti au dejucat planurile înfiinţării unui institut ştiinţific german şi de a introduce în programa de învăţământ a Universităţii bucureştene prelegeri, lucrări şi seminarii impuse de ocupanţi[77]. Poliţia şi tribunalele create ad-hoc au întemniţat numeroşi profesori, avocaţi, magistraţi, clerici, dar şi elevi şi studenţi. În Transilvania, la Blaj, o clasă întreagă a fost interogată pentru vina de a fi citit şi răspândit poezia ,,Vrem Ardealul” a lui Radu Cosmin, iar tânăra Maria Puia, care a dactilografiat textul, a fost întemniţată. Totodată, zeci de mii de soldaţi, sublocotenenţi şi ofiţeri din armata austro-ungară au trecut de partea armatei române sau a forţelor aliate, mulţi dintre ei înrolându-se ulterior în detaşamentele de voluntari. Cei surprinşi în poziţia de „dezertare“ au fost deferiţi tribunalelor militare şi executaţi, aşa cum s-a întâmplat cu sublocotenentul Emil Rebreanu, fratele scriitorului Liviu Rebreanu. Totodată,

[76] *19181a români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului* român, vol. II, *Documente externe 1916—1918,* Bucureşti, 1983, Doc. nr. 354

[77] Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913—1947,* Bucureşti, 1980, pp. 130—133.

populația din teritoriile ocupate a acordat un larg sprijin comandamentelor române, cărora le furnizau informații de interes operativ asupra dispozitivelor, efectivelor şi mişcărilor trupelor inamice. Un rol important în acest sens l-a avut grupul condus de Vasile Chilian, locuitor din ținutul Vrancei, care a reuşit să organizeze o rețea în care acționau țărani, preoți, învățători, salariați de la spitalul din Vidra. Grupul său a facilitat trecerea peste linia frontului a soldaților români sau aliați evadați din lagărele de prizonieri sau a celor care pierduseră legătura cu unitățile lor. Descoperit, membrii grupului, în frunte cu Vasile Chilian şi soția sa Clemansa, au fost executați la 17/30 august 1917. O altă formă de rezistență a reprezentat-o ridicarea la luptă cu arma în mână împotriva duşmanului. Pe teritoriul județelor Mehedinți şi Gorj, sub conducerea sublocotenentului de rezervă Victor Popescu, a acționat un grup de partizani în care au intrat şi militari rămaşi în Oltenia după retragerea Grupului „Cerna". Detaşamente de rezistență s-au organizat în 1917-1918 şi în Transilvania, Banat şi Bucovina, ele având drept scop subminarea maşinii de război inamice[78].

Considerând poziția față de ocupanți şi de persoana regelui, conservatorii din Bucureşti s-au împărțit în două grupe: una (P.P. Carp, Lupu Costache, Virgil Arion) s-au pronunțat pentru înlocuirea regelui şi în favoarea unei colaborări mai strânse cu ocupanții. Cealaltă, în jurul lui Marghiloman, care considera înlocuirea regelui Ferdinand drept fatală principiului monarhic, a adoptat o atitudine rezervată față de ocupanți. Omul politic conservator a desfăşurat o largă acțiune pentru a-l împiedica pe P.P. Carp să realizeze o pace separată, prin intermediul unui plebiscit. Sciziunea a slăbit puternic rândurile Partidului Conservator[79].

Pacea de la Bucureşti ştirbea grav suveranitatea României, reprezentând, aşa cum s-a apreciat, „un faliment al dreptului". Regele Ferdinand a refuzat s-o sancționeze, iar reprezentanții celor patru puteri acreditați la Iaşi au ținut să afirme oficial, în numele guvernelor lor, că apreciau drept „nule şi neavenite" toate clauzele sale. Cu toată opoziția liberalilor, guvernul Marghiloman a dizolvat Parlamentul şi a organizat noi alegeri. Noile corpuri legiuitoare, cu toate opiniile contrarii, au ratificat Pacea de la Bucureşti. Regele însă a refuzat, în continuare, să sancționeze tratatul. Tendința premierului Al. Marghiloman de a-şi asuma întreaga responsabilitate pentru

---

[78] Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial. Situația administra ti vă, economică, politică şi socială a teritoriului românesc vremelnic ocupat 1916— 1918,* Bucureşti, 1981, pp. 110—118.

[79] Ştefan Pascu, *1918. Făurirea statului național unitar român,* vol. 2, Bucureşti, 1983, pp. 100—103.

încheierea tratatului şi eforturile de a-i discredita pe liberali (guvernul liberal a fost dat în judecată) i-au oferit lui I. I.C. Brătianu posibilitatea de a se desolidariza – pe sine şi partidul său – de pacea separată şi de a-şi declina orice răspundere. Acest fapt şi dispozițiile tratatului i-au determinat pe aliați să declare condițiile actului drept „nule şi neavenite“[80].

Situația guvernului Marghiloman devenise dificilă. Căutând să amelioreze raporturile cu ocupanții şi insistând în favoarea revizuirii tratatului – ale cărei clauze nu s-au putut aplica – Al. Marghiloman îl îndemna pe rege să nu semneze actul. Astfel, la 17/30 aprilie 1918, la Paris a luat ființă „Comitetul Național al Românilor din Transilvania şi Bucovina“, sub preşedinția lui Traian Vuia, apoi a doctorului Ion Cantacuzino. La Washington a fost înființată „Liga Socială Română“, din inițiativa lui Vasile Stoica, la 22 iunie/5 iulie a aceluiaşi an. De asemenea, au fost constituite şi alte organisme de acest fel, precum: „Comitetul de Acțiune al Românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina“, în Italia, sub conducerea lui Simion Mândrescu, şi „Consiliul Național al Unității Române“, la Paris, sub conducerea lui Take Ionescu. La 2/15 septembrie 1918, la New York, a avut loc Congresul popoarelor subjugate din Monarhia Habsburgică – români, cehi, slovaci, poloni, sârbi, croați, ruteni –, care a votat o moțiune, care cerea dezmembrarea acesteia[81].

Evenimentele pe fronturile de operațiuni militare se precipitau în favoarea Antantei. Puterile Centrale, cu resursele epuizate, au început defensiva, care prevestea o înfrângere inevitabilă. Străpungerii frontului german pe Somme, în vara anului 1918, i-a urmat retragerea pe linia Siegfried. La 12/25 septembrie 1918, armatele Puterilor Antantei din Balcani au rupt frontul bulgar, îndreptându-se spre Sofia. Bulgaria a capitulat, semnând actul înfrângerii la Salonic, în ziua de 16/29 septembrie 1918. Târziu şi fără vreo urmare, împăratul Carol I al Austro-Ungariei a lansat manifestul referitor la reorganizarea Dublei Monarhii într-o federație de şase state; Transilvania, inclusă la Ungaria, nu era cuprinsă în această combinație politică. La începutul lunii octombrie, Puterile Centrale, complet epuizate, au făcut propuneri de pace Antantei. Propunerile formulate de Mackensen pentru modificarea Tratatului de Pace cu România s-au produs prea târziu[82].

---

[80] Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914—1918*, Bucureşti, 1979, pp. 44—48.

[81] Gheorghe N. Cazan, *Anul revoluționar 1918 în Austro-Ungaria. Sfârşitul monarhiei habsburgice,* în „Revista de istorie“, nr. 11/1978, p. 2098.

[82] Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică şi militară a României în 1919. În lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu,* Bucureşti, 1939, p. 18.

La 18/31 octombrie 1918, la Budapesta, s-a constituit Consiliul Național Român Central, alcătuit din şase reprezentanți ai social-democrației române şi şase ai Partidului Național Român. O delegație a românilor transilvăneni solicita guvernului român trecerea grabnică a trupelor române peste Carpați, pentru a-i sprijini. În aceste condiții, guvernul Al. Marghiloman, devenit anacronic pentru români şi indezirabil pentru aliați, şi-a prezentat demisia, la 24 octombrie/6 noiembrie 1918, fiind numit un guvern de tranziție, prezidat de generalul Constantin Coandă. Deşi nu s-a putut menține prea mult timp la putere (decât până la 29 noiembrie/12 decembrie 1918), a avut răgazul să facă a doua mobilizare a armatei; la 28 octombrie/10 noiembrie 1918 trupele aliate traversau Dunărea. România reintra astfel în război de partea Aliaților, considerând nul regimul stabilit prin Pacea de la Bucureşti. Declarând război Germaniei, trupele române au intrat simultan în teritoriile româneşti ocupate. Legislația adoptată în timpul guvernării Marghiloman a fost anulată, iar Parlamentul dizolvat[83].

La mijlocul lunii noiembrie, precedate de detaşamente de avangardă, cele două divizii româneşti înaintau spre Târgu Mureş şi Reghin, în timp ce alte unități militare înaintau în sud-est, spre Braşov. În drumul lor, unitățile armatei române au întâlnit resturile armatei lui Mackensen, care se retrăgeau dezarmate şi descurajate. În perspectiva evenimentelor, Marele Cartier General român a ordonat trecerea în Transilvania a unei divizii de vânători şi a uneia de infanterie. Feldmareşalul Mackensen solicitase guvernului român să lase liberă retragerea unităților sale din Dobrogea şi Balcani, ca urmare a trecerii trupelor aliate peste Dunăre, în zona portului Giurgiu. Ostilitățile dintre cele două mari grupări de forțe au încetat după semnarea, la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, a Armistițiului de la Compiegne. La 31 octombrie/13 noiembrie s-a semnat armistițiul cu Ungaria, devenită independentă printr-un act în care se declara ruperea legăturilor de alianță cu Germania[84].

Reintrarea armatei române în război şi victoria Aliaților asupra Puterilor Centrale au facilitat procesul întregirii statale, inițiat de forurile de conducere ale provinciilor istorice, aflate sub dominația directă a Monarhiei Austro-Ungare. Astfel, reorientarea politicii externe româneşti concepută de Ion I.C. Brătianu încă din 1903 s-a aplicată cu abilitate şi multă discreție în anii premergători Primului Război Mondial, în anii neutralității mai ales, şi-

[83] Ioan Chiper, *Atitudinea Germaniei față de problema Unirii Transilvaniei cu România (1918—1919)*, în „Revista de istorie“, nr. 11/1978, pp. 2065—2069.

[84] Ion Rusu Abrudeanu, *România şi războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, Bucureşti, 1921, p. 360.

a aflat deplina legitimitate şi îndreptăţire. După demisia guvernului condus de generalul Constantin Coandă, a fost alcătuit un guvern prezidat de Ion I.C. Brătianu. Acesta a anunţat alegeri parlamentare pentru data de 14/27 decembrie 1918, angajându-se să înfăptuiască reforma agrară şi, în general, să depună eforturi pentru desăvârşirea operei naţionale pentru care România intrase în război[85].

În pofida tuturor impedimentelor interne şi externe, în condiţiile funcţionării unui regim politic democrat-liberal şi monarhic constituţional, guvernul liberal prezidat de Ion I.C. Brătianu a reuşit să pregătească împlinirea dezideratului unităţii naţionale, cu sprijinul suveranului şi al altor partide şi grupări politice, în primul rând al lui Take Ionescu, participant la guvernul de uniune naţională din anii grei ai retragerii în Moldova. Decisivă pentru desăvârşirea unităţii naţionale, participarea României la Primul Război Mondial a avut o importantă pondere militară, politică şi diplomatică în desfăşurarea operaţiilor şi a tratativelor politice, pe fundalul cărora a fost asigurată victoria Antantei[86].

POLITICAL AND DIPLOMATIC ACTIVITY OF ROMANIA IN THE FIRST WORLD WAR

(Abstract)

Keywords: Romanian army, mobilization, Antanta, liberation, occupied territoy, the peace treaty, union

Between 1914 and 1918 Bucharest's diplomacy aimed at the recognition of Romania's rights to national and statal unity. The Paris Peace Forum of 1919-1920 was not in a position to create a unified Romanian state, which had already been attained by the Romanian people itself. The peace treaties did no more than recognize and record in texts of public international jurisdiction what the Romanian nation had already achieved in the months of March, November and December 1918. Far from being perfect or fair enough for all the states involved, the peace treaty systems of 1919-1923 endorsed the victory of the principles of nationalities and of national self-governing on a world-wide scale, democratically fulfilling the aspirations of several European nations, Romania's included.

---

[85] Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918—1920). Triumful principiului naţionalităţilor*, Cluj-Napoca, 1983, pp. 200 —208.

[86] Bianu Vasile, *Însemnări din războiul României Mari*, tomul I, *De la mobilizare până la pacea de la Bucureşti*, Cluj, 1926, pp.33-42.

A way to teach a language for specific academic purposes

CĂTĂLIN DEHELEAN

Keywords: teaching, language for specific academic purposes, learning

Abstract

Learning a language for specific academic purposes is all about the goal. The goal is to acquire command of the language in that specific context.

Teaching a language for specific academic purposes is a very much a matter of methodology. The methodology is to parse the language into skills and offer the students exercises accordingly.

It is in the best interest of every student to practice one's own language skills. As such it is adviseable that they are provided with constant activities.

INTRODUCTION

Any language educational activity, in order to prove effective, ought to follow at the very least two types of goals. The types of goals in question are the short-term goals and long-term goals. (See Figure 1.)

Short-term goals	Long-term goals

Figure 1: A simple graphic representation of the basic types of goals of any language educational activity

The first type of goals, the short-term goals, is also known as the primary goals or the immediate goal. This is undoubtedly the most visible type of goals. Yet, this is the most difficult type of goals to achieve. It has to be said that some people seem to get bogged down at this stage. The reason is rather simple. Achieving this type of goals requires constant practice which is a time-consuming process. It is all about practicing one's language skills in related contexts order to acquire and ultimately master them. (See Figure 2.)

Short-term goals
Acquiring language skills

Figure 2: A simple graphic representation of the short-term goals of a language education

The second type of goals is the long-term goals. While the second type of goals is not easily achieved either, it is easier to achieve than the first type since the fundamental have been acquired. The aim of the long-term goals is the formation of a perspective and ultimately an in-depth understanding of the language for specific academic purposes. (See Figure 3.)

Long-term goals
Developing in-depth understanding

Figure 3: A simple graphic representation of the long-term goals of a language education

It has to be said that, while achieving the short-term goals means, more or less walking on a beaten path, with foreseeable results, achieving the long-term goals is a far less predictable venture as it relies on any number of different subjective factors which may determine its outcome. (See Figure 4.)

Short-term goals	Long-term goals
predictable	unpredictable

Figure 4: A simple graphic representation of the nature of the outcome in the attempt to achieve the each type of goal

Having set the goals one must keep in mind the target public. For the purposes of this work, one will speak about public higher education which relates to a broad group of miscellaneous undergraduate students who may take a seminar in a language for specific academic purposes. (See Figure 5.)

Target public
Undergraduate students of a major

Figure 5: A simple graphic representation of the target public and its description.

Then, one is well-advised keep in mind the various upbringings which the undergraduate students have been experienced. The group is bound to be made up of people of various social strata, economic situations, religious affiliations and, of course, widely different educational experiences. This should be seen as an asset, since with great variety of backgrounds comes a great variety in the views of the students. This is relevant as it requires a particular communication pattern between the teacher and students, and thus a particular teaching method. (See Figure 6.)

Figure 6: A simple graphic representation of the relationship between student variety and

As such it is not advisable that the caesura between secondary education methods and higher education approaches be too great. This approach is about the pursuit of new purpose under a traditional guise. (See Figure 7.)

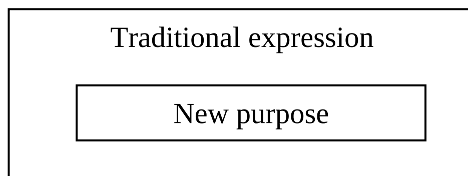

Figure 7: A simple graphic representation of a very general and extremely simplified version of the approach presented herein

In practice, the application of this theory requires a form of organisation which is able to encompass all conceivable types of exercises covering all the language skills without while, at the same time, allowing them to naturally derive from one another. Ideally, this form of organisation should be as simple as possible. One of the simplest types of organisation is called framing. (See Figure 8.)

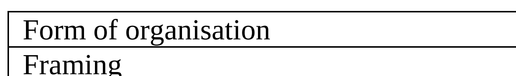

Figure 8: A simple graphic representation of a form of organisation

In order to build a seamless frame around all the exercises, the teacher may choose to create one's own presentation on the current topic. (See Figure 9.)

Figure 9: A simple graphic representation of a type of framing

The teacher's presentation is an interesting instrument since it can be easily dotted with exercises relating to the language skills. (See Figure 10.)

Teacher’s presentation
Language skills exercises

Figure 10: A simple graphic representation of the general types of skills which can be made part of the teacher’s presentation

I. THE TEACHER’S PRESENTATION

The presentation made by the teacher may take the form of a presentation consisting in a sequence of projected slides. Ideally, the students ought to be handed out a collection of printed copies of the slides. The copies should contain all the activities but all the exercises are best left unsolved.

II. THE STUDENTS’ PRESENTATION

An interesting activity for students may be the making and delivering of a presentation on the topic at hand. This means that the students ought to be informed in advance of the topics to be discussed during the current semester. The discussion is to be further extended to the assigning of the first topic for the presentation. It is here that two observations are necessary. The first is that it is probably for the best to assign each topic on a weekly basis rather that all at once at the beginning of the semester. The second observation is that one ought to make sure that the students understand the scope of the topic at hand.

The presentation is best made in a conventional power point format. As such it is well-advised to ask the students to refrain from using various presentation software which available online, even if they are tempted to do so by the graffic output. There are two rather obvious reasons for this request. Firstly, students are likely to use the free versions thereof and thus, their visualisation will most likely require a good internet connection at all times. Secondly, they cannot be stored or printed for future reference.

The presentation can be made by one student or a team, but no more than three students, depending on the length thereof. However, it is probably not a good idea for it to exceed a quarter of an hour to set aside enough time for the other activities.

Before actual presentation starts, the other students are to be encouraged to pay attention in order to understand the topic. Once the presentation is over, the other students are strongly encouraged to ask questions on the various pieces of information in the presentation.

III. THE LANGUAGE SKILLS

While this is not technically correct, it is popularly assumed that there are for language skills for a language learner to acquire. These are said to be listening, reading, writing and speaking. There is seemingly commonsensical reasoning behind this list. Once can listen without having acquired reading, writing and speaking skills, as is the case with babies. One can read, without having acquired listening, writing and speaking skills as is the case with scholars of Sumerian cuneiform. One can write without having acquired listening, reading and speak skills, as is the case with classical language learners. One can speak without having acquired listening, reading and writing, as is the case with a kindergarten child. (See Figure 11.)

Popular language skills
Listening
Reading
Writing
Speaking

Figure 11: A simple representation of the list of perceived popular language skills

The state of the art in the field of language education is based on the assumption that there is almost always a case of comprehension, production or interaction. As such one is bound to speak about a more nuanced list of language skills. When it comes to listening there is listening comprehension. When it comes to reading there is reading comprehension. When it comes to writing there is text production. When it comes to speaking there are spoken comprehension and spoken interaction. (See Figure 12.)

Professional language skills
listening comprehension
reading comprehension
text production
spoken comprehension
spoken interaction

Figure 12: A simple representation of the list of perceived professional language skills

At this poit though, it has to be said that it is not adviseable to start working straight away on the language skills. A sort of easing into the topic

is required. One may offer the students two connected exercises such as a crossword puzzle or a text with missing words, immediately followed by a an exercise where the terms in the former exercise are to be matched with their definitions.

In order to build up the listening comprehension skills of students, one ought to offer them a set of exercise based on a recording no longer than 6 minutes. These exercises may start with a simple exercise such as write the missing word or words. They may continue with something like “write true or false”. Then they may ask one to choose the correct answer between four or five choices in each case. Do not forget, in the end to ofer the students a recording script.

When it comes to the reading comprehension, one needs to find a different text on the same topic. Things can get a bit more complicated. One can offer the chance to skim the text and write a heading for each paragraph. In the same order of business one could offer the students a set of statements referring to each paragraph of the text and ask the students to decide if each statement is true or false according to the information in that paragraph. Then one may offer the students a few choices and let them choose the purpose of the text. But this is only part of building up the reading comprehension skills. To top it up, one may decide to add another text which is also connected to the larger topic. It does not have to be a large text as it could contain two or three paragraphs. Then the students may be offered a set of definitions and asked to find the matching terms in this text.

In the next part, one is free to ask the students to write down any and every type of text. Some people may ask for an essay and be specific on the details. As such the students may be asked to write an argumentative essay where they express their opinion and try to back it up with facts, an analytic essay where the students may try to go in-depth and explain the reasons behind a phenomenon, a comparative essay, where students may be able to compare two items or phenomena etc. However, that is just like eliciting the answer one may expect to hear. A much better approach to developing the ability to produce texts is to give the students their freedom to write on the topic the way they choose. In this way one does not feel bound and new and interesting information may surface.

Once the writing is done one may proceed to building up one’s spoken production skill. Thus, one may asily ask the student to speak about the topic at hand since, by now, one ought to be profficient enough to explain it by onself. The student is to be listened to carefully without interruptions even if recurent mistakes are made.

When it comes to spoken interaction one may offer the students the chance to watch a short video on the topic matter. Again, the actual video may be suggested to them but, it may even be made compulsory. But the fact of the matter is that allowing each student to choose is probably the best course of action. This may be used as the starting point to the spoken interaction. Each student may be asked to describe what they have seen and the discussion may go in any direction.

Bibliography

Anthony, L. [2018] *Introducing English for Specific Purposes*. London: Routledge.

Basturkmen, H. [2010] *Developing Courses in English for Specific Purposes*. New York: Palgrave MacMillan.

Harding, K. [2007] *English for Specific Purposes*. Oxford: Oxford University Press.

Hutchinson, T, Waters, A. [1987] *English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press.

Paltridge, B., Starfield, S. [2014] *The Handbook of English for Specific Purposes*. Chichester: Wiley Blackwell.

REZUMAT

Cuvinte-cheie: predare, limbaj academic specializat, învățare

Învățarea unui limbaj specializat este o problemă legată de scop. Scopul este dezvoltatea capacității de utilizare a limbii într-un context dat.

Predarea unui limbaj specializat este, prin excelență, o problemă de metodologie. Metodologia presupune analiza limbii şi împărțirea sa în competențe urmată de exerciții corespunzătoare oferite studenților.

Este în interesul fiecărui student să îşi exerseze competențele linguale. În consecință, este de dorit ca studenților să li se ofere exerciții în mod constant.

KURZFASSUNG

Schlüsselwörter: Unterrichten, Sprache für bestimmte akademische Zwecke, Lernen

Das Erlernen einer Sprache für bestimmte akademische Zwecke ist eine Frage des Ziels. Das ziel ist die Beherrschung der Sprache in diesem spezifischen Kontext zu erlangen. Das Unterrichten einer Sprache für bestimmte akademische Zwecke ist vor allem eine Frage der Methodik. Die Methodik besteht darin, die Sprache in Fähigkeiten zu zerlegen und den Schülern die entsprechende Übungen zu bieten.

Es ist im besten Interesse eines jeden Studenten, seine eigenen Sprachkenntnisse zu üben. Als solches ist es ratsam, dass sie mit ständigen Aktivitäten versehen werden.

***Cel rău* sau *cel viclean*?**

MARCU MIHAIL DELEANU

1. S-ar putea ca mai mulți creștini ortodocși români să se întrebe, ca și mine, de ce la sfârșitul rugăciunii *Tatăl nostru* se rostește, de la o vreme, sintagma (*și ne mântuiește*) ***de cel viclean***, în locul consacratei formule ***de cel rău***?

2. Încercând să-mi răspund întrebării din titlul de mai sus, mi-am amintit că în *Liturghierul lui Coresi* (București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969), tipărit în jurul anului 1570, *Tatăl nostru* se încheia astfel: „*ce ne izbăvește pre noi de* **hitleanul**.” (p. 26), formulare preluată din *Întrebare creștinească*, tipărită anterior *Liturghierului*.

3. Și, de aici, o altă întrebare: ce va fi determinat capul (și mintea) Bisericii Ortodoxe Române să propună această nefericită revenire la o formulare arhaizantă? Am făcut trimitere la *capul* BOR, pentru că sintagma ***cel viclean*** este rostită consecvent în liturghiile transmise de televiziunea Trinitas a Patriarhiei BOR, de multe ori în prezența Preafericitului Daniel. Ceea ce ne conduce la concluzia că neinspirata înlocuire a sintagmei consacrate cu una veche și de demult are binecuvântarea Preafericitului, chiar dacă nu „are priză la marele public”: în majoritatea prilejurilor și a parohiilor în care se rostește *Tatăl nostru* se aude ***cel rău***, nu ***cel viclean***. De curând, la vizita papei Francisc în România, am auzit încheierea tradițională a rugăciunii *Tatăl nostru* în catedrala romano-catolică de la Iași, de la București, și în cea greco-catolică de la Blaj. Să fie inițiativa BOR un semn al delimitării de greco-catolici? N-aș crede, și, apoi, ce rost ar avea?

4. Când spuneam că este neinspirată revenirea la o formulare arhaică am avut în vedere mai multe ***considerente***, în primul rând unele de ***ordin semantic***. Se știe că în *Liturghierul lui Coresi*, ca și în alte scrieri religioase românești vechi, ***hitlean/viclean*** are și înțelesul de „Diavol”, însemnând, în *Tatăl nostru*, răul suprem, tartorul îngerilor căzuți din cer după revolta lor împotriva lui Dumnezeu; iar *hitlenie* însemna și „răutate”, din aceeași sferă semantică. Dar în limba română de azi *viclean* și *viclenie* reprezintă doar o parte a răului. ***Răul***, ca eufemism pentru Satana în *Tatăl nostru*, are nenumărate forme, ***vicleanul*** fiind numai una dintre fațetele ***răului***. Formula ***cel viclean*** se justifică doar din perspectivă diacronică a limbii române. În sincronie, înlocuirea nu se justifică, chiar dacă în dicționarele limbii române lipsește cuvântul (***cel***) ***rău*** cu sensul din *Tatăl nostru*, adică *diavol*, *Satana*.

Doar în DLR sunt citate, după *Psaltirea scheiană*, sensurile *spirit necurat*, *diavol*, fără a se face trimitere la *Tatăl nostru**. În *Dicționarul ilustrat* (Editura Litera, 2011), e doar *cel viclean* „unul dintre numele diavolului”. În *Dicționarul de sinonime* (1982) la *drac* e notat și *vicleanul*, iar la *Satana*: „cel bătrân”.

4.1. Prin inițiativa BOR, restrângerea sferei semantice a *Necuratului* doar la *viclean* și *viclenie* reprezintă o denaturare a sfârșitului rugăciunii, o amputare, o dijmuire a semnificației originare, mult mai potrivit redată prin sintagma ***cel rău***, care are o arie semantică mai cuprinzătoare.

4.2. Departe de noi gândul de a face un proces de intenție BOR, dar să nu uităm că *Liturghierul lui Coresi* a fost tradus și tipărit sub oblăduirea episcopului calvin Pavel Tordași (din Lancrăm, cu sediul episcopiei la Teiuș).

5. Reintroducerea în *Tatăl nostru* a sintagmei din limba română bisericească veche este o inabilitate și din ***perspectivă etimologică***. Ne mândrim, printre altele, și cu faptul că majoritatea cuvintelor din *Tatăl nostru* sunt, în proporție covârșitoare, de origine latină, o dovadă în plus că românii sunt creștini încă de la constituirea limbii și de la nașterea poporului nostru. În pofida acestui fapt, BOR înlocuiește, în rugăciunea *Tatăl nostru*, un cuvânt de origine latină, ***rău***, cu unul de origine maghiară, ***viclean***. Este adevărat că ***viclean*** apare în mai multe scrieri religioase din Ardeal, printre care și în *Noul testament de la Bălgrad* (1648): (***de***) ***vicleanul*** (Matei); (***de***) ***hitleanul*** (Luca). Dar în *Biblia* de la Blaj (1795), tradusă de Samuil [Micu] Clain, *Tatăl nostru* se încheie astfel: „*ci ne izbăvește de cel rău*”. Samuil Micu a tradus corect latinescul „*sed libera nos a malo*”, punând în acord varianta românească a rugăciunii cu cele din alte limbi europene (o dovadă de ecumenism timpuriu?): fr. *du mal*, germ. *von den Bösen* (*der Böse* „răul”, dar și „diavolul”); ceho-sl. (*izbav-nas*) *zlaho* „cel rău”; srb.-cr. (*izbavi nas*) ***ot zla*** „cel rău”; se presupune că *Liturghierul lui Coresi* a fost tradus după un prototip slav de proveniență sârbească.

5.1. De altfel, nici în maghiară nu apare cuvântul *hitlen*, ci: ***a gonosztol*** „cel rău”. Termenul maghiar *hitlen*, citat de etimologi la *viclean*, nu l-am găsit în *Magyar-román szótár/Dicționar maghiar-român* (București, Editura Științifică, 1961), unde e notat doar *hitetlen* „neîncrezător” și „bis. necredincios”.

5.2. Dacă există magh. *hitlen*, el ar putea fi un regionalism sau un arhaism. A fost propus ca etimologie pentru *viclean* de Samuelis [Micu] Klein în *Dictionarium valachico-latinum*, de la care etimologia a fost preluată de Cihac și de următorii.

5.3. Înlocuind pe ***cel viclean*** din textele mai vechi cu ***cel rău***, Samuil Micu a contribuit la procesul de relatinizare a limbajului liturgic românesc, proces continuat la începutul secolului al XIX-lea îndeosebi în Banat (susține Titu Maiorescu), prin înlocuirea unor termeni slavi, precum *blagoslovire*, *blagoveștenie*, cu *binecuvântare*, *bunavestire*.

6. Să sperăm că sintagma ***cel viclean*** în finalul rugăciunii *Tatăl nostru* nu se va impune în detrimentul consacratei ***cel rău***. Altfel, pentru cel care a inițiat această modificare s-ar nimeri răstălmăcirea celor scrise de Ion Creangă în basmul *Harap-Alb*: dacă l-a sfătuit cineva, rău sfat i-a dat, iar dacă a făcut-o după capul său…

NOTĂ

*Mulțumesc prietenului și colegului Simion Dănilă pentru sprijinul dat ochilor mei în documentare.

Gheorghe Zamfir și miracolul românesc

MIRELA-IOANA DORCESCU

Preliminarii

Pentru a înțelege şi a aprecia, în amploarea şi în profunzimea sa, geniul lui Gheorghe Zamfir, trebuie să pricepem, mai întâi, în ce constă excelența, recunoscută pe mapamond, a muzicii sale. Și, pentru a înțelege genialitatea acesteia, trebuie să identificăm, înainte de orice altceva, ce anume a generat-o: atașamentul existențial și artistic față de tot ceea ce este străvechi și cu adevărat românesc. Naiul său aduce la lumină, trimite spre toate zările geniul sufletului românesc, inclusiv acel *genius loci*, în care duhul și sufletul poporului român, precum și existența sa întru imanență, au fost rânduite a sălășlui și a dăinui. Gheorghe Zamfir este artistul patriot, care, în sfera muzicii instrumentale, a dus „sentimentul românesc al ființei" (Constantin Noica) pe marile scene ale lumii, ridicându-l la înălțimile incalculabile, inefabile, ale fascinației și ale beatitudinii estetice.

La flûte de Pan sau universalismul estetic

Asocierea naiului lui Gheorghe Zamfir cu „la flûte de Pan"/„the Pan flute" și a lui Gheorghe Zamfir cu Pan însuși este o temă de interes hermeneutic, care propune, pe de o parte, o cvasiidentificare expresionistă, tipologică, manifestă, cu arhetipul mitic și, pe de altă parte, sugerează o disociere latentă, o desprindere originală de prototip, grație asimilării și prelucrării unor dureri și a unor vise colective, în nota poetului George Coșbuc: „Sunt suflet din sufletul neamului meu/Și-i cânt bucuria și-amarul". Ambele ipostaze – și continuitatea mitică, și reprezentarea dorului românesc – sunt interesante și definitorii. Similitudinea față de mit, decorativă, transnațională, spectaculoasă şi memorabilă, generând chiar un supranume pentru artist (Pan), rămâne adecvată subiectului, mai cu seamă pe dimensiunea lui culturală. Pan şi Zamfir se aseamănă în aparențe, în ceea ce este perceptibil sub raportul prezenței scenice. Ei conviețuiesc fericit acolo unde naiul lui Zamfir și interpretarea sa mai presus de talent îl aduc în memorie pe Pan, îl revitalizează. Dar Zamfir nu îi slujește lui Pan, ci lui Dumnezeu. Ca bun român, ca fervent creștin. Deosebirile dintre Pan și Zamfir apar la nivele fundamentale: Pan e păgân, politeist; Zamfir e creștin, deci monoteist. Pan e teluric, Zamfir, uranic. *Ciocârlia* sa se înalță alături de

Coloana Infinitului a lui Brâncuși și de *Luceafărul* lui Eminescu, creații de geniu ale poporului român, ale unui spirit ascensional, sedus de transcendență. Libertatea absolută, puritatea, eternitatea, sacralitatea cântecului ciocârliei în zbor depășesc ideea de odă, vizând trăinicia unui simbol național. Ciocârlia poate fi *Pasărea măiastră* a lui Brâncuși. Prin osârdia și geniul artiștilor români de vârf, *Ciocârlia* a devenit pe plan mondial unul dintre simbolurile românismului. Un tril nemuritor, trimis cât mai sus în văzduh. Un înger al cântecului românesc.

Diferențierea de Pan servește identificării locului lui Zamfir în istoria muzicii și, implicit, a culturii universale. Universalismul lui Zamfir vine din lăuntrul său românesc, din credința strămoșească. Mitul păgân al lui Pan se poate, eventual, învecina cu trăirea hristică, dar nu o poate egala, necum a o înlocui. Or, muzica lui Gheorghe Zamfir, naiul lui fermecat au, mai întâi, un caracter existențial, creştin, o esență dumnezeiască, abia apoi virtuți estetice. Mai mult decât atât, cel ce rostește, cu ochii închiși, atingând cu buzele naiul, rugăciunea „Tatăl nostru" demonstrează că arta are, pentru sine, un caracter vital, nu convențional. Cântecele și compozițiile sale nu sunt un adaos agreabil la ființă și la ființare, ci reprezintă însuși glasul ființei și al ființării, sub orizont hristic. Nicio notă falsă ori de circumstanță în expresia acestui filon creștin, care putea să-l coste viața în epoca acerbului comunism românesc. Când, în anii '80, Gheorghe Zamfir a simțit nevoia să Îi dedice un concert lui Dumnezeu, a intrat în dizgrația lui Ceaușescu și a fost alungat din țara natală. I s-a pus în vedere că nu are altă șansă de salvare decât exilul, cea mai cumplită pedeapsă pentru o persoană adânc înrădăcinată în patrie:

„Urlând de durere, cu inima sfâșiată în bucăți, am luat drumul exilului, în luna martie 1982, cu două valize și cu naiurile la spinare. Pașaportul mi l-a băgat în buzunar fostul ministru de Externe, Ștefan Andrei, care mi-a spus: «Pleci și nu te mai întorci. Altfel, Ceaușescu te omoară!» Exilul a fost absolut teribil pentru mine. Dacă nu plecam din țară eram arestat, condamnat și poate pierdut fizic" (Gheorghe Zamfir, apud Wikipedia).

Anii petrecuți departe de țară au fost cei ai propulsării occidentale și apoi internaționale, spre ceea ce se constată a fi cunoașterea și aprecierea mondială. A cântat și a impresionat, de la un colț al lumii la altul, singur sau alături de marii interpreți ai Planetei, a subjugat inimi și a adunat premii importante, a scos milioane de discuri, unele – din cele mai prețioase metale, a pus bazele studiului universitar al naiului în Europa, a susținut un strălucit doctorat din istoria acestui instrument – în concepție și făurire proprie, introdus în majoritatea stilurilor și a genurilor muzicale, în care Gheorghe Zamfir a dat, ca nimeni altul, expresie dorului revărsat din

sufletul românului, dor ce-a fost mereu și va rămâne de-a pururi în suflul unic al vrăjitului său nai... Specialiștii în domeniu îi evaluează superlativ contribuția de nepreţuit în materie de artă interpretativă și de ingeniozitate tehnică, în lărgirea ariei de utilizare a naiului, precum și în sfera creației muzicale. Cu hituri internaționale precum *Été d'amour* sau *Lonely shephard*, cu muzica de film creată, cu prestațiile memorabile din concerte de un succes răsunător, personalitatea carismatică a lui Gheorghe Zamfir a cucerit Occidentul și apoi continentele Terrei, parcurgând un traseu al consacrării mondiale – din Franța spre Vatican, Statele Unite ale Americii, Japonia, Australia sau Africa de Sud și în nenumărate alte centre ale culturii muzicale.

Dar un geniu admite nenumărate abordări. El captivează și seduce, până la uitare de sine și elevație în spiritul muzicii, un public eterogen și prin altceva decât talent, experiență, meșteșug sau viziune artistică. Spre a-i decoda fulminantei cariere naționale și internaționale a lui Gheorghe Zamfir posibile alte motivații, în afară de har, de studiu și de practică profesionistă, vom evidenția aportul a două surse autohtone ale succesului său, încercând să lămurim conceptele matriciale *genius loci* și *miracol românesc.*

Genius loci

Genialitatea lui Gheorghe Zamfir se hrănește din geniul locului său natal. Ce are peisajul românesc atât de special? Iată un exercițiu de valorizare:

Privită de la nivelul mării, sau al solului, spre cer, contemplată din mijlocul nenumăratelor sale splendori naturale – dealuri, coline, câmpii înflorite, păduri, codrii încărcați de dulci tenebre, râuri de argint, Dunărea, Marea Neagră etc. – România a fost, pe drept cuvânt, numită, cu o metaforă desprinsă din categoria estetică a fermecătorului, „Grădina Maicii Domnului".

Privită de sus, și de foarte departe, dinspre cer spre pământ, observând munții strânși în mijloc și apele râurilor scurgându-se pe defileuri, România poate sugera, în registru înalt-simbolic, după logica unei metafore extrase din categoria estetică a sublimului, „Pumnul lui Dumnezeu", conform unor răscolitoare versuri ale lui Eugen Dorcescu: „pumnul lui Dumnezeu/strângând laolaltă/ținând împreună/infernul și/paradisul".

Și, tot potrivit aceleiași logici a sublimului, de data aceasta din perspectivă hristică, dacă este privită încă de mai sus, chiar de sub cer, de acolo de unde detaliile peisajului se șterg și rămân doar conturul și esența, România are înfățișarea, alura și avântul unui pește. Se știe că peștele este simbolul lui Iisus Hristos. În ambrozia râurilor, ce se scurge printre degetele

Munților Carpați, sălășluiește „păstrăvul sacru” – o veritabilă metaforă simbolică în poezia aceluiași Eugen Dorcescu. Prin urmare, România s-ar identifica, în marele abis al timpului și al spațiului, cu „Păstrăvul sacru”, ar fi emblema cosmică a lui Hristos.

Toate aceste configurații simbolice, reunirea celor trei simboluri ce definesc, la nivelul Ființei, România şi pe locuitorii ei, probează, cum se poate constata numaidecât, un suport şi un caracter metafizic al artei muzicale. România menține în structura sa profundă legătura cu Dumnezeirea. Ceea ce nu o împiedică, ba dimpotrivă – și nu-i împiedică, ba dimpotrivă, pe români – să se armonizeze cu cerințele lumii moderne, în ciuda apetențelor vădit materialiste și consumeriste ale acesteia. Așa cum s-a întâmplat mereu, de-a lungul celor două milenii de existență, România a realizat și realizează o relevantă performanță: aceea de a se situa, deopotrivă, în profan și în sacru, racordându-se, cu înțelepciune, la tot ceea ce este actual și sincronizându-se cu imperativele, mai cu seamă conjuncturale, ale globalizării, fără a renunța, câtuși de puțin, la sacralitatea vieții, la legăturile sfinte și specifice cu valorile perene. „Limba, creştinismul ortodox, istoria lor multimilenară rămân pentru români constante sacre, legitime ale identității lor naționale, la ei acasă și pretutindeni în lume” (Iulian Chivu, *Heterogene*, Editura Sitech, Craiova, 2018).

Muzica lui Gheorghe Zamfir se ivește fie ca un fuior de vânt, fie ca un zbor de îngeri, fie ca un abur de mister, făcând legătura dintre pământul său românesc și Divinitatea sa celestă. Comercială și totuși nu, ea exprimă, în plan axiologic, patria și sufletul românului autentic, creștin din vremuri îndepărtate, care își păstrează nealterată ființa, prin folclor și prin credință. Un popor miraculos, neclintit, de milenii, la răscruce de drumuri.

Miracolul românesc

Fenomenul *dinamicii regresive a vieții spirituale*, asupra căruia atrage atenția Eugen Dorcescu în lucrarea sa *Poetica non-imanenței* (Editura Palimpsest, București, 2009), fenomen care ar avea drept consecințe ultime și foarte periculoase *despiritualizarea*, *retragerea harului* și *pierderea Centrului* (a credinței în existența lui Dumnezeu), a fost și a rămas cu totul marginal, infim, total necaracteristic în spațiul carpato-danubiano-pontic, deși se manifestă accentuat în alte părți, mai intens în zilele noastre decât în alte vremuri. *Gheorghe Zamfir este un artist și un creator pentru care Dumnezeu există*. *Este exponentul unui popor pentru care Dumnezeu există*. Comportamentul său uman și artistic atestă dragostea de Dumnezeu, deprinsă în familie, educată în școală, cultivată apoi din convingere, cum se întâmplă îndeobște în colectivitățile românești tradiționale. Orice român

neaoș „crede în poporul său și-n Dumnezeu”. Această credință imuabilă este cea care l-a întors pe Gheorghe Zamfir acasă, imediat după Revoluția din 1989, și l-a determinat să rămână cu ai săi.

Acesta este miracolul românesc: ***primordialitatea absolută a spiritului***. Vocația spiritual-religioasă. Dăinuirea în spirit. România nu s-a despiritualizat. De aceea, nu i s-a retras harul, de aceea nu a pierdut sentimentul Centrului, de aceea nu a ajuns la rătăcire sau idolatrie. Românii sunt un popor pneumatofor (aidoma altor popoare cu vocație duhovnicească) și la fel sunt și marii artiști români, creatorii și interpreții de geniu: Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Constantin Brâncuși, George Enescu, Nicolae Grigorescu, Maria Tănase, Maria Lătărețu, Dumitru Fărcaș, Gheorghe Zamfir etc. Fiecare, în felul său, punându-și în lucrare harul, a ajuns mesager al miracolului românesc în lume. În fiecare se simte vibrația acestui miracol. Fiecare a contribuit la dăinuirea forței spirituale a românilor.

Primum movens. Principiul generativ

Într-o perspectivă și într-o abordare ontologică, esența și excelența eului creator rezidă în acest sentiment al Centrului. Întreaga ambianță are un suport metafizic și o justificare transcendentală. Dinamica lăuntrică fundamentală a fost, este și, probabil, va rămâne *aspirația spre Marele Centru.* Acesta este arhetipul cultural românesc („Marele Arheu”, în formularea aceluiași Eugen Dorcescu).

Ca un creator veritabil, de înaltă ținută artistică și morală, compozitorul și muzicologul Gheorghe Zamfir revine, în fel și chip, la Unicul Creator al tuturor celor ce sunt. Propriile realizări nu i-au alterat modestia de slujitor devotat al lui Dumnezeu, ci au dat glas, mai degrabă, smereniei de continuator într-o paradigmă muzicală ancestrală, amplificată și nuanțată ca timbru, prin introducerea dramatismului naiului în hituri, lucrări camerale și concerte. Compozițiile sale sunt, îndeosebi, mise și rapsodii, calde imnuri de o coloratură estetică influențată de muzica tradițională românească. Dar chipul de artist al lui Gheorghe Zamfir nu se rezumă la atât.

Naiul se studiază astăzi, în România, în diverse centre (București, Târgoviște, Târgu Jiu), la Școala lui Gheorghe Zamfir. Maestrul își pregătește, astfel, posteritatea, dovedindu-se responsabil față de soarta naiului, ca instrument cu sonorități clare și tulburătoare. Așa cum odinioară Iisus a urcat însoțit de discipoli pe munte pentru a-i învăța să se roage, Gheorghe Zamfir s-a avântat pe povârnișuri ca să-și învețe elevii, direct sub cerul liber, la mare înălțime, cum să se roage cântând la nai. Ca într-un ritual, la limita dintre profan și sacru, dat fiind ascendentul evanghelic, date fiind sfințenia muntelui, dar și cea a sunetului naiului. Așa cum flacăra unei lumânări se

înalță mereu spre cer, având o verticalitate netulburată, sunetele ce izvorăsc din tuburile naiului iau calea cerului, sunt ele însele mesageri spre Dumnezeu. Aceasta este marea nădejde a românilor, aspirația lor definitorie: cea de a ajunge rugăciunea neamului lor la Dumnezeu.

Aspirația se însoțește cu o *nostalgie infinită* și cu un *optimism tragic* (vezi baladele *Miorița* și *Meșterul Manole*), cei trei vectori împletindu-se într-o trăire imaginativ-afectivă pe de-a-ntregul specifică (există, pare-se, o vagă similitudine doar cu ceea ce semnifică portughezul *saudade*) și într-atât de complexă, încât rămâne indefinisabilă și intraductibilă: *dorul*.

Manifestarea melodică a dorului este *doina*. S-a spus adesea: doina este cântecul popular românesc ce exprimă sentimentul dorului. Are o vechime considerabilă, dat fiind că genul este denumit de un cuvânt moștenit din limba dacă. Iar verbul a *doini,* derivat de la doină, are înțelesul originar de „a cânta”. Dorul și doina îi impun pe români și cultura lor în universalitate. De fapt, toate cântecele românești sunt, esențialmente, doine. Arhitema tuturor este Centrul. Temele sunt diverse: dragoste, natură, singurătate (îndepărtare de Centru, dar și de țară), jale. Balada este doina eroică. Hora însăși, prin ritm și dans, este o doină disimulată, o doină de grup, subtil socializată, comunitară, coezivă, concepută pentru a-i uni pe actanți într-un cerc, într-un simbol solar de netăgăduit, care încarcă dansatorii de energii nebănuite: „Cine n-a văzut Ciuleandra nu știe ce-i beția dansului” (Liviu Rebreanu).

Cu doine a debutat Gheorghe Zamfir. Cel ce doinește își trage seva din rădăcinile neamului românesc. El, în același timp, „dorește”. Din punct de vedere etimologic, „a dori” înseamnă „a trăi starea de dor”: „Muntele, că e de piatră,/Tot *dorește* câteodată./Dară eu, puiuț de om,/Cum să nu port niciun dor?” Transhumanța aduce cu sine înstrăinarea de loc, de familie, de toți cei dragi. Dorul se leagă de drumul lung pe care păstorii erau nevoiți să-l facă în căutarea de pășuni. „Cine n-are dor destul/Mută-și casa lângă drum./Drumul sună,/Dor adună”. Dorul de cel plecat e cântat de cei rămași singuri acasă: „Bădișor depărtișor,/Nu-mi trimite-atâta dor/Pe pârâu și pe izvor”. Cel mai teribil dor se leagă de pierderea libertății. Acestei stări sufletești – vecină sau identică cu jalea – îi dă glas, tânguindu-se ca un veritabil doinaș, poetul ardelean Octavian Goga: „La noi sunt codri verzi de brad/Și câmpuri de mătasă;/La noi atâția fluturi sunt/Și-atâta jale-n casă”... „Doina de jale” a fost adoptată ca formulă de Gheorghe Zamfir, devenind o veritabilă amprentă muzicală. Dorul se împletește cu jalea și în celebra *Lonely shephard* („Păstorul singuratic”), care a străpuns inimile lumii întregi. Linia melodică și interpretarea stimulează o trăire atât de intensă, de exclusivă, a frumuseții sunetului, încât bulversează limitele sensibilității

umane. Sunetele se înlănțuiesc armonios, frazele muzicale au curgerea și puritatea apelor dulci, sau sprinteneala luminii din zori de zi, ce urcă-n munte din piatră în piatră... până pe culmi, pe stânca golașă... la păstorul singuratic, plin de dor... În acel punct, sunetele se articulează unul câte unul, sugestiile solitudinii îți rup sufletul... Fiecare sunet punctează o durere. O pierdere iremediabilă. Unde-i lumea? Unde-i mama? Unde-i dragostea sa?... Unde-s oile sale? Urmează meditația asupra fragilității destinului nostru... Asupra implacabilului sfârșit... A tot ceea ce, inevitabil, vom pierde... Viața, lumea... Sfâșietoare tristețe!... Incomparabil farmec al muzicii ce stoarce lacrimi... Deasupra, doar condorii planează... Muzica lui Gheorghe Zamfir are un mesaj atât de dens! Un mímesis uluitor. De o curăție absolută. De o sinceritate absolută. De o frumusețe simplă, constantă, grandioasă. De un catharsis abundent și salvator. Este o muzică plăcută lui Dumnezeu. „Bună pentru eternitate”, conform etichetei puse, pe orice capodoperă, de vechii greci.

În loc de concluzie

Tot melosul românilor este doină, adică expresie a dorului. În miezul muzicii lui Gheorghe Zamfir, indiferent de genul abordat, supraviețuiește și înfioară *doina* românească, adică inepuizabilul *dor* – cel mai adânc impuls al sufletului acestui neam, care menține viu „sentimentul românesc al ființei”, după spusa lui Constantin Noica. În anul Centenarului, când celebrăm românismul prin valorile sale, îi aducem sincere omagii și acestui mesager de geniu al forței noastre spirituale: unicului, inimitabilului și fascinantului Gheorghe Zamfir, el însuși un miracol românesc.

EUGEN DORCESCU

De când e lumea lume, se repetă
Enigma minunată de-a fi scrib.
De a fi scrib hieratic și celib,
Precum, în paradisul caraib,
Un zbor de pescăruș sau de egretă.

Frumos şi pur, duşman al nimănui,
Neștiutor de vrajbă și de ură,
Pierdut în scriitură și-n Scriptură:
Aşa îşi poartă candida-i făptură,
Blindat, zidit, în sihăstria lui.

Iar la sfârșit, strângându-și pana-n pumn,
Lăsându-i lumii râsetul și plânsul,
Pe veci *„diac tomnatic și alumn”*,
Nu trup, ci duh; nu flacără, ci scrum,
Doar zeii-s mai ferice decât dânsul.

Când muzele cântă, armele tac
(Un episod din viața cunoscutului lăutar bănățean Luță Iovită, care a avut loc pe frontul italian, în anii Primului Război Mondial, în timp ce era înrolat în Regimentul 43 Infanterie Caransebeș)

VASILE DUDAŞ, NICOLAE MOACĂ

Cu ocazia apariției unui disc, care cuprindea 13 cântece populare interpretate de *Taraful Luță Ioviță*, se consemna faptul că marele rapsod bănățean (1883-1954) „a été un des plus importants musiciens - ménétriers du Banat, région du sud - ouest de la Roumanie. Doue d´une exceptionnelle sensibilité artistique il a diffusé un repertoire musical riche et varié, d´une grande valeur. C´est-en bonne partie-grace a lui que la folklore musical jouit á present d´une grande popularité au Banat”[1].

Cu acest prilej, cunoscutul muzicolog Tiberiu Alexandru, consemna faptul că în vreme ce-și făcea stagiul militar la Seghedin și Budapesta, Luță Ioviță a învățat să cânte din *torogotă*, instrument de abia construit de V. J. Schunda, în colaborare cu muzicologul G. Kaldy, în dorința de a reconstitui și perfecționa bătrâna surlă a curuților. I-a plăcut glasul ei și l-a găsit pe potriva cântărilor bănățene. A adus-o în Banat unde, cum se știe, a dobândit repede o foarte mare popularitate. Cântă din noul instrument la Caransebeș, Orșova și Reșița și în mai multe sate bănățene, pe la nunți, rugi (serbări de hram) și alte petreceri. Cu mintea lui iscoditoare învață mereu, îmbogățindu-și fără contenire repertoriul.

> „Izbucnește războiul - continuă el. Luță, nedespărțit de *taragoată,* povestește cum, într-o zi, undeva nu departe de Trieste, pe frontul italian, se trezește cântând în timpul unui duel de focuri de armă și mitraliere. Ca prin farmec se face liniște și, cântând, se ridică deasupra transeelor. Cântă *La paloma,* apoi un joc bănățean, dar îl îneacă emoția: *Începând să plâng cu suspine, n-am mai putut!* - Aplauzele și ovațiile, pornite din amândouă părțile, nu mai contenesc, dar artistul nostru nu mai are putere să continuie”[2].

---

[1] Recenzia discului nr. I – 760/ 66 (EPD-1202).
[2] *Ibidem*.

Cu câțiva ani înainte, Ion Pătășanu Berdac publica volumul întitulat *Luță Ioviță - Barbu Lăutaru Banatului. Fragmante dintr-o viață de sbucium și cânt*. În *Cuvântul introductiv* autorul sublinia că „a scris aceste rânduri despre viața romanțată a artistului, care reprezintă pentru bănățeni ceea ce a fost Laie Chioru pentru Goga și Barbu Lăutaru pentru Alecsandri”[3].

Legat de episodul de pe frontul italian acesta consemna: „Pleacă la unitate. Îmbracă, nu fără un sentiment de scârbă, uniforma armatei ce aparține unui neam, ce nu are nimic comun cu sufletul său. Trebuie!... trebuie!... ce groaznic este acest cuvânt *trebuie* ca să te numeri în rândurile acestei armate ce știi că-ți este vrăjmașa propriului tău neam și când totul din tine refuză ascultarea.

De aci, după o instrucție incomplectă, este trimis pe frontul din Rusia. Stă acolo 6 luni. Unitatea din care făcea parte, pierzându-și o bună parte din efectiv, se retrage pentru refacere într-un orășel din Slovacia.

Pe o coastă a Icinului era încartiruit Regimentul 43 Infanterie compus numai din români.

Seara când umbra nopții începea să se așeze peste oraș, Luță Ioviță, cu clarinetul, aducea din depărtări dorite, atmosfera locurilor dragi, făcând între Icin și satul bănățean, prin gând, și cântec o legătură.

Luță cânta, seară de seară, pentru dorurile lui și acelor ce stăteau cu frunțile copleșite de dorul familiei și al brazdelor din holda bănățeană. Cântul nostalgic, a lui Luță Ioviță atrăgea, în toate serile, locuitorii orășelului ce-l ascultau parcă vrăjiți. Uitând de toți, stăpânit numai de gândurile lui, doinitorul, nu vedea nimic din ceiace realitatea i-a impus să suporte.

Refăcut, Regimentul este trimis să facă parte din corpurile de armată ce luptau în Italia.

Undeva aproape de Triest, Regimentul 43 Infanterie, este pus în *fața inamicului* fraților lor italieni să lupte. Desigur că entuziasmul era inexistent. Își făceau doar o datorie care nu răspundea năzuințelor latinilor din *Dacia Traiană.*

Comandantul Companiei, căpitanul lor Pop, român bănățean, simțea spiritul de contrarietate, conform cu propria lui simțire, de care era animată Compania comandată de el.

Voia comandantul, să facă cunoscut italienilor că nu luptă cu vrăjmași, ci, cu frații lor din ținuturile cucerite de Traian.

---

[3] Ion Pătășanu - Berdac, *Luță Ioviță - Barbu Lăutaru Banatului. Fragmente dintr-o viață de sbucium și cânt,* Editura Poporul Român, 1944, p. 4.

Neputând însă, să comunice cu *inamicul*, într-o zi cere lui Luță să se ridice deasupra tranșeelor și să cânte.

Luță se execută. În ploaia de gloanțe și schije de obuz, cu torogoata (clarinetul) soldatul Iovită execută ordinul.

Steagul alb al unui armistițiu temporar este înlocuit cu muzica. La *Paloma* se desprinde din clarinetul lui Luță. Focurile mitralierelor și carabinelor încetă în ambele tabere. În locul bubuiturilor melodia stăpânește frontul”[4].

> „Am cântat *La Paloma*, la început - povestește Luță - și nici un inamic nu mai pușca. Eram deasupra tranșeelor așa că oricare mă putea ochi, dar n-au făcut-o.
> Mă ascultau italienii ca și camarazii mei din companie. Am închis ochii, ca să nu văd unde sunt. Îmi adusesem în minte imaginea unui sat bănățean și voiam să cred că nu cânt pe câmpul plin cu răniți și morți, ci la horă în sat.
> Am schimbat *La Paloma* cu o horă, apoi cu sârbă, doine, dar începând să plâng cu suspine n-am mai putut continua.
> Din tranșeele inamice aplauzele mă chemau să continui.
> Bravissimo Seniore se repeta, dar eu n-am mai putut. Eram istovit.
> O jale amară îmi înecase sufletul. N-am putut asculta nici ordinul domnului căpitan, nici îndemnurile camarazilor, dar nici chemările italienilor.
> Cu toate că trecuse aproape o ora, de când nu mai cântam, lupta nu reîncepuse. Un moment am crezut că se făcuse pace.
> Un ofițer ungur ne-a cerut să deschidem focul. Ne-am executat, dar gloanțele nu mai mergeau spre italieni, ci în vânt. Nici italienii nu mai aveau poftă de luptă. Căci și ei făceau la fel ca noi.
> Seară de seară cântam comandantului și camarazilor.
> Până ce într-o zi m-am îmbolnăvit și cu ambulanța am fost trimis la un spital militar din Viena”[5].

Cu ocazia ediției a XX-a a *Festivalului Concurs Național de interpretare Folclorică Luță Iovită*, Ion Cojocariu, în calitate de director al Casei de cultură *George Suru* din Caransebeș, solicită lui Ștefan Isac să redacteze o lucrare referitoare la viața marelui lăutar bănățean care să fie înmânată tuturor concurenților prezenți la Caransebeș.

---

[4] *Idem, p.* 62.
[5] *Idem, p.* 26-27.

În urma documentarii intreprinse, dar și însemnărilor consemnate de învățătorul Nicolae Mihailescu care l-a cunoscut personal pe Luță Ioviță, solistul de muzică populară Ștefan Isac a publicat în anul 2015 volumul tot cu titlul *Luță Ioviță Barbu Lăutaru al Banatului.*

Legat de prezența sa pe front și el însera:

> „Torogoata a fost singura mângâiere, atât a lui, cât mai ales a atâtor și atâtor *suflete* de cătane, care, ca și el, trăiau coșmarul unui război nedrept și cărora reușea să le aducă alinare. Capitanul Pop, mai mult *poruncind*, i-a cerut să urce pe creasta tranșeului și să cânte din torogoată că *poate s-or mai îndulci mitralierele*. El a ascultat ordinul, a urcat cu frică *decungu* (parapetul) și tremurând din picioare, a început să cânte la început mai timid, apoi tot mai îndrăsneț, melodia La paloma la auzul căreia talienii (așa-i numeau români) au încetat să mai tragă”[6].

Având în vedere faptul că s-au împlinit 100 de ani de la acest intereseant eveniment petrecut pe frontul italian, autorii acestui studiu au încercat să-l localizeze în spațiu și timp.

Este cunoscut faptul că deşi țara sa făcea parte din *Tripla Alianță*, regele italian Victor Emanuel al-III-lea a comunicat, la 3 august 1914, împăratului german Wilhelm al-II-lea, că țara sa rămâne neutră, neputându-se aplica clauza *casus foederis*[7].

Începând cu lunile următoare, diplomația italiană a început tratative secrete atât cu reprezentanții *Triplei Înțelegeri*, cât şi cu cei ai foştilor aliați, în care a făcut cunoscut că dacă ar fi răsplătită satisfăcător, ar fi dispusă să intre în luptă.

Cum nu ofereau nimic din teritoriile lor, puterile Antantei au fost foarte generoase cu recompensele. S-a ajuns astfel, ca la 26 aprilie 1915, prin tratatul semnat în Londra, Italia se obliga să intre în acțiune alături de noii aliați. Aceştia îi promisese că va primi sudul Tirolului, Trieste şi nordul Dalmației[8].

---

[6] Ștefan Isac, *Luță Ioviță Barbu Lăutaru al Banatului*, Editura Dalami, Caransebeș, 2015, p. 11.

Și unul din cei doi autori, prof. Nicolae Moacă își amintește că în anii copilăriei sale, petrecută în satul Rusca, consăteanul său Ianăș Pașan relata în calitate de martor ocular despre *lacrimile militarilor români* după ce ascultaseră doinele interpretate de Luță Ioviță.

[7] Mircea Popa, *Primul Război Mondial 1914-1918*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 201

[8] A. J. P. Taylor, *Monarhia Habsburgică 1809 - 1918, O istorie a Imperiului Austriac şi a Austro - Ungariei*, Editura Allfa, Bucureşti, 2000, p. 202

În după masa zilei de 23 mai 1915, Giuseppe Avarna di Gualtieri, reprezentantul Italiei la Viena, a înaintat baronului Ştefan Burián, şeful diplomației austro-ungare, declarația de război a țării sale. Pentru Puterile Centrale se constituia astfel un nou teatru de operații militare, care se întindea pe o lungime de 640 de km de la frontiera cu Elveția până la Marea Adriatică.

În această situație, Marele Stat Major austro-ungar s-a văzut nevoit să dirijeze mai multe mari unități militare la frontiera cu noul rival.

Printre ele s-a numărat şi Corpul VII armată austro-ungar care îşi avea sediul în oraşul Timişoara. La începutul conflictului, unitățile sale, între care și Regimentul 43 Infanterie Caransebeș, participaseră la luptele de pe frontul sârb, iar de la sfârşitul lunii august 1914 cea mai mare parte a lor fusese transferată pe cel rus. În mai 1915, ele primiseră ordinul de a se deplasa în Carinthia unde fuseseră echipate şi instruite pentru luptele din munți. La începutul lunii iulie, au intrat în dispozitivul de apărare a graniței cu Italia în zona platoului Doberdo unde se aştepta atacul principal al unităților militare italiene. Această zonă care cuprindea un teren carstic în suprafață de aproximativ 60 kp, era delimitată la nord de râul Vipacco, la vest de râul Isonzo, la sud de Marea Adriatică iar la est de valea Vallone [9].

Deşi Marele Stat Major austro-ungar a propus „strategia punctului slab" aliatul german a decis ca, provizoriu, împotriva noului adversar să fie dus un război pur defensiv.

Pe de alta parte, începând cu vara anului 1915, şeful Marelui Stat Major italian, generalul Luigi Cadorna a experimentat „loviturile directe", cu prețul a sute de mii de morți[10].

În prima campanie, armata italiană a declanşat patru mari ofensive pe râul Isonzo (23 iunie -7 iulie, 18 iulie - 3 august, 18 octombrie - 4 noiembrie, 10 noiembrie - 2 decembrie 1915), toate soldate cu rezultate modeste. În ansamblu, luptele de pe acest front au purtat amprenta războiului de poziție. Legat de ultima ofensivă italiană, Serviciul de presă al Preşedenției Consiliului de Miniştri din Budapesta făcea cunoscut că:

---

[9] Pintér Tamás, *A Szegedi-46 osok doberdói fája*, în *San Martino del Carso, il poeta e l'albero isolato*, *Memorie di pace di populi in gerra,* mostra 30/3 - 29/6 2013, p. 37 - 40. Studiul este tradus şi în limba italiană.
Câteva date interesante legate de participarea Regimentului de Infanterie 43 Caransebeș la luptele de pe frontul italian pot fi consultate în volumul semnat de Coriolan Buracu, *Din istoria Banatului Severin - Batalionul românesc 1768 - 1775, Regimentul grăniceresc româno-banatic nr. 1 1838- 1872, Regimentul de Infanterie nr. 43 1872-1918,* Editura autorului, Caransebeș, 1932, p. 60 – 66.

[10] Mircea Popa, *op. cit.*, p. 215.

„Zona capului de pod Görz a fost intens bombardată de către artileria italiană. Lupte înverşunate au fost consemnate la Monte San Michele unde inamicul a pătruns în liniile austro-ungare. Celelalte atacuri italiene întreprinse în jurul localității Sân Martin au fost respinse cu pierderi grele pentru inamic. În Tirol inamicul a bombardat din nou oraşul şi gara Riva. La Zagora italienii au folosit bombe cu gaze vătămătoare”[11].

În anul următor, italienii au pregătit noi ofensive. Prima s-a derulat în intervalul 9-15 martie 1916. Privitore la acest atac italian, acelaşi serviciu de presă făcea cunoscut că: „Italienii în sectorul Rombou au folosit bombe cu gaz”[12].

De subliniat faptul că zona în care se consumaseră aceste evenimente tragice fusese vizitată de o delegație a comitatului Caraş-Severin. Potrivit relatărilor *Gazetei Oravițel*, la 2 iunie 1916, prim comitele Medve Zoltán, deputatul cercului Lugoj dr. Nicolici Daniel şi primarul Lugojului Ioan Băltescu sosiseră cu trenul pentru a se întâlni cu combatanții Reg. 43 Infanterie Caransebeş. După ce au vizitat linia frontului şi s-au întâlnit cu răniții din spitalul din Trieste, publicația mai sus menționată consemna că un soldat le comunicase:

> „De nenumărate ori am fost atacați din partea acestui duşman tiran, dar noi nu am părăsit poziția noastră de apărare, ci am stat neclintiți respingându-l cu toate ocaziunile, aşa că în decurs de un an de zile nu ne-a putut respinge nici măcar zece paşi, ba din contră noi am cucerit unele din pozițiile lui de apărare”[13].

În lunile următoare, italienii au pregătit noi ofensive (6-17 august, 14-17 septembrie, 10-12 octombrie, 31 octombrie-4 noiembrie). Cu prilejul celei de a 6 a bătălii de pe Isonzo din zilele de 6-17 august, italienii au reuşit să ocupe Gorizia. Acest succes i-a costat scump. La 13 august o notă telegrafică sosită pe adresa publicației periodice timişorene *Temesvári újság* făcea cunoscut că spitalele italiene fiind supraaglomerate s-a solicitat internarea celor răniți în spitalele de pe riviera franceză. După căderea Goriției numai la Milano sosiseră 55.000 de răniți.[14]

---

[11] Serviciul județean Timiş al Arhivelor Naționale, Colecția Muzeului Regional Banat, fond Primul Război Mondial, doc. 87 / 24 noiembrie 1915.
[12] *Idem*, doc. 263/9 martie 1916.
[13] *Foaia Oraviții*, III, nr. 104, din 9 /22 iunie 1916.
[14] Serviciul județean Timiş al Arhivelor Naționale, Colecția Muzeului Regional Banat, fond Primul Război Mondial, doc. 330/1916.

Pe baza materialului documentar consultat, referitor la prezența Regimentului de Infanterie 43 Caransebeș pe frontul italian, autorii consideră că cele relatate mai sus s-au derulat pe platoul Doberdo, în sectorul în care erau dispuse subunitățile marii unități. Legat de dată, cel mai probabil episodul s-a consumat în intervalul iulie 1915 - august 1916, într-una din zilele dintre ofensivele armatei italiene consemnate mai sus.

Martor ocular la derularea luptelor pe acel sector al frontului, în calitate de combatant în Regimentul de Infanterie 46 Szeged, Coriolan Băran consemna faptul că: „În luna august 1916, cu ocazia ofensivei, italienii au cucerit orașul Goriția și înaintând la nord, au ajuns în spatele tranșeelor noastre inexpugnabile săpate adânc în piatră. Vechile poziții au trebuit să fie evacuate fără luptă”[15].

REZUMAT

Studiul semnat de cei doi autori, consemnează faptul că într-o zi, aflat pe frontul italian, în apropiere de orașul Trieste, cunoscutul lăutar bănățean, Luță Ioviță, a primit ordinul să iasă din tranșeu și să interpreteze la taragoată câteva cântece populare. Surprinși, adversarii italieni au încetat să mai tragă asupra pozițiilor armatei austro-ungare din zonă. Câteva ore pe acest segment al frontului s-a așternut liniștea.

În contextul în care s-au împlinit recent 100 de ani de la acel interesant episod, cei doi autori au încercat să-l localizeze în spațiu și timp.

SUMMARY

The study signed by the two authors, recorded that one day, out on the Italian battlefield, near the city Trieste, the known fiddler Luta Iovita , was ordered to leave the trench and interpret the taragoata few songs. Being surprised, the Italian opponents have ceased fire on Austro - Hungarian army in the area. This side of the battleground remained silent for a few hours.

In order to celebrate 100 years since this exciting episode, the two authors have tried to locate it in space and time.

[15] Coriolan Băran, *Reprivire asupra vieții - memorii*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2009, p. 121.

Nicolae Drăgan în memoria urmașilor

NICOLAE FELECAN
Baia Mare

Anul acesta se împlinesc 80 de ani de la moartea filologului Nicolae Drăgan (1884-1939), prilej de a rememora câteva aspecte legate de viața și activitatea sa.

Profesor al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj, membru al Academiei Române, al treilea din galeria celor 23 de academicieni pe care i-a dat până în prezent Țara Năsăudului, după Florian Porcius și George Coșbuc, el se înscrie cu demnitate în galeria urmașilor Școlii Ardelene.

Născut în localitatea Zagra, la 18 februarie 1884, și-a început studiile în localitatea natală, avându-l ca învățător pe propriul său tată, Teodor Drăgan, le-a continuat la liceul grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud și apoi la Universitatea din Budapesta, unde și-a luat și doctoratul.

În total a petrecut la Năsăud, după propria-i mărturisire, „22 de ani din viață, fără îndoială cei mai frumoși”. „Am fost, spune într-o scrisoare savantul, 8 ani elev al liceului, 13 ani profesor al lui (Un an și jumătate ”director substitut”), iar 4 ani bursier al Fondurilor la Universitate (ca membru al Colegiului ”Baron Eötvös” din Budapesta). Astfel pot spune că Năsăudului îmi datoresc, direct ori indirect, toată pregătirea pentru viață” (AS, 28: 102).

În continuarea acestei scrisori, datată Cluj, 4 iunie 1939, și trimisă directorului liceului din Năsăud, cu scopul de a-i mulțumi acestuia pentru felicitarea prilejuită de alegerea sa ca membru activ al Academiei Române, se menționează și atmosfera de lucru care se instalase la această instituție de cultură românească. „Am avut câțiva excelenți profesori. Dintre ei unii mi-au fost mai târziu colegi buni, care m-au încurajat în străduințele mele de muncă științifică. Dl V. Șotropa m-a luat chiar colaborator la o lucrare (*Istoria Școalelor Năsăudene*)[1], care nu intra în preocupările mele, dar care era necesară pentru școala pe care o serveam. Preocupările mele științifice n-au lăsat indiferenți pe ceilalți colegi ai mei. Se formaseră două curente: al

[1] *Istoria Școalelor Năsăudene*, publicată în 1913, cu ocazia jubileului de 50 de ani al liceului din Năsăud. „Această operă rămâne un monument de monografie școlară, în care se oglindește pe larg întreaga istorie a tuturor școalelor năsăudene” (Iosif E. Naghiu, *Nicolae Drăgan istoric al Țării Năsăudului*, în AS, 28: 127).

bătrânilor conservatori, … și a noastră, a tinerilor, care ne orientam după vederile lui H. Paul[2], W. Wundt[3] etc. În sala de ședințe erau zilnic discuții de limbă și literatură, deosebit de interesante, care au prins în vârtejul lor și pe matematicieni” (AS, 28: 102).

La un asemenea climat de lucru, de emulație și bună înțelegere, ar trebui să revină și actualul învățământ românesc! Pregătirea profesională, propensiunea spre colaborare și cercetarea izvoarelor locale vor duce întotdeauna la rezultatele dorite. Exemplul cel mai elocvent ni-l oferă tot Nicolae Drăgan, care mărturisește, în aceeași scrisoare, o situație cu care s-a confruntat la începutul carierei de profesor. „Când am mers ca profesor suplinitor în septembrie 1906 în Năsăud, îmi dădusem *cu distincție* examenul special din limba latină și elină (firește îl dădusem și din limba și literatura română). Aveam trei teze de examen special, toate primite și ca teze de doctorat. Pe cea din limba elină n-am putut-o tipări, fiindcă m-ar fi costat tiparul 1400 coroane, sumă enormă pe acel timp, și rămăsesem orfan. Cea din limba latină era în strânsă legătură cu cea din limba elină și credeam că nu e bine să apară fără cea dintâi. Astfel am fost nevoit să mă îndrept spre limba română” (AS, 28: 103).

Demn de reținut este modul judecății sale în condițiile date de oferta locului, de posibilitățile de informare științifică, de starea socială proprie. Cităm: „Făcând o privire în frumoasa bibliotecă a liceului, mi-am dat seama numaidecât că în Năsăud, fiind sărac, nu voi putea cultiva, cum aș fi dorit, în mod științific filologia clasică, pentru care se cerea o mare bibliotecă, cu edițiile cele mai bune și mai noi ale autorilor, cu studii și reviste apărute în străinătate, fiind vorba de o știință universală. În schimb puteam cultiva filologia română, care era bine reprezentată, atât prin cărțile cumpărate, cât și prin biblioteca regretatului Gr. Silași. Așa am început să scriu: *Limbă și istorie*, *Asperități sintactice*, dări de seamă și etimologii în „Transilvania”, precum și în revista „Nyelvtudomány”, publicată de Academia maghiară din Budapesta și redactată de fostul meu profesor O. Asbóth, care mi le cerea.

O serie de manuscrise și cărți vechi găsite în biblioteca regretatului I. Marțian m-au ademenit spre literatura românească veche. Am făcut, încă fiind în Năsăud, câteva studii bine primite în acest domeniu” (AS, 28: 103-104).

---

[2] Hermann Paul (1846-1921), lingvist german, teoretician al curentului neogramatic.

[3] W. Wundt (1832-1920), psiholog, fiziolog și filozof german, unul dintre inițiatorii psihologiei sociale ca disciplină aparte. Monumentală este lucrarea *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwichlungsgesetze von Sprache*, *Mythus und Site* (*Psihologia popoarelor. O cercetare asupra istoriei limbilor, miturilor și obiceiurilor*), în 10 volume, Leipzig, 1900-1920.

Modul de a gândi și de a acționa al profesorului poate servi ca exemplu oricărui tânăr, din orice generație, cum însuși autorul scrisorii afirma: „Ceea ce s-a întâmplat cu mine poate servi ca dovadă că se poate lucra științific și într-un centru mic și cu mijloace puține, dacă cel ce dorește să lucreze își dă seama de situație și încearcă să exploateze tot ce se poate din ea” (AS, 1928: 104).

Într-adevăr, Nicolae Drăgan a excelat în câteva domenii; în onomastică, prin lucrările *Toponimie și istorie*, 1928, și *Românii în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și onomasticei*, 1933. Despre prima carte, o adevărată monografie toponimică a Țării Năsăudului, prefațatorul cărții, istoricul I. Lupaș, spunea: „Din felul cum se succedează, geografic și istoric, numirile de diferite proveniențe: române, slave, maghiare și germane, păstrându-și cele dintâi dominațiunea în regiunile muntoase și lăsând pe cele din urmă să alterneze la câmp, se vede clar vechimea respectabilă a elementului românesc, împins necontenit spre munte și spre pădure atât de către elementele numeroase de invazie slavă, cât și de către cele disparate de târzie penetrațiune maghiară sau germano-maghiară. Intelectualii din partea locului [și nu numai], citind studiul acesta, vor putea fi îndemnați a spori numărul monografiilor de sate și orașe, pentru care autorul le dă așa de prețioase indicațiuni istorice” (Drăgan 1928: *Prefață*). A doua, *Românii în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și onomasticei*, 1933, este o lucrare „în fața căreia cei mai aprigi dușmani ai vechimii și drepturilor noastre pe pământul Ardealului au trebuit să amuțească și să se închine. Reiese din această lucrare că noi românii suntem cei mai vechi și cei mai îndreptățiți stăpâni ai pământului acestuia. Ungurii ar vrea prin învățații lor să dărâme acest monument de știință temeinică și serioasă. Truda lor nu va face însă decât să-l ridice mai sus, să-l scoată mai bine la iveală, întocmai cum apele care vin vijelioase, în trecere, spală stâncile de care se izbesc, iar când s-au potolit, rămase locului, pietrele apar mai clare și reînnoite” (AS, 28: 108-109)[4].

Nicolae Drăgan are contribuții importante privitoare la limba română, dar mai ales la sintaxa limbii române[5], prin articolele publicate în „Transilvania”, revistă a „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, apărută, mai întâi la Brașov, 1868-1878, sub

---

[4] Iuliu Morariu, *Cuvântare rostită la sărbătoarea din comuna Zagra prilejuită de intrarea lui Nicolae Drăgan în Academia Română*, cf. AS, 28: 107-112.

[5] Asupra preocupărilor lingvistice ale lui N. Drăgan s-au exprimat Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu*, București, 1942; D. Macrea, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, 1978; D.D. Drașoveanu, *Nicolae Drăganu – sintactician*, în CL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 108-111.

redacția lui G. Barițiu, și apoi la Sibiu, cu intermitențe, 1881-1945, și în revista „Nyelvtudomány” de la Budapesta.

În 1906, a publicat la Bistrița teza de doctorat *A román szóösszetétel*, rămasă multă vreme netradusă în limba română și fără un ecou în rândul specialiștilor.

Ca atare, este de apreciat apariția lucrării lui Nicolae Drăgan în limba română, în traducerea Mariei Király și a Gabrielei Ekes-Grünn, și publicată la Timișoara, în Editura Amphora, 1998, cu titlul *Compunerea cuvintelor în limba română*, ediție îngrijită de Sergiu Drincu și Maria Király. Efortul ni se pare îndreptățit și lăudabil. Se demonstrează, indubitabil, că „Nicolae Drăganu este întemeietorul cercetării **științifice** a formării cuvintelor în limba română” (Drăganu 1998: 5), mai ales că semnatarul *Studiului introductiv*, Sergiu Drincu, prezintă stadiul în care această problemă a fost analizată în lucrările anterioare celei datorate lui N. Drăgan (p. 5-19). În continuare, Sergiu Drincu expune modul de lucru și ideile care l-au călăuzit pe autor în prezentarea faptelor legate de compunerea cuvintelor în limba română, cu accent pe datele oferite de limba populară, în scopul motivării ideii exprimate la început că Nicolae Drăgan este creatorul cercetării științifice a compunerii cuvintelor în limba română.

Postum, au apărut la București, în 1943 studiul *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, iar în 1945: *Elemente de sintaxă a limbii române* și *Istoria sintaxei*. Modul în care a conceput studiul gramaticii l-au făcut pe Iorgu Iordan să afirme că „Nicolae Drăganu a fost unul dintre cei mai valoroși specialiști în limba română” (Iordan 1942: 16), iar pe D. D. Drașoveanu să arate că „în ce privește sintaxa, el ocupă în lingvistica românească locul întâi, ca primul care – întrerupând șirul unor gramatici școlare, fie ele prestigioase, cum sunt a lui T. Cipariu sau H. Tiktin – întreprinde și dezvoltă, în domeniul sintaxei, o activitate de cercetare propriu-zisă, științifică, desfășurată cu erudiție și pasiune” (Drașoveanu 1984: 108). Însuși Drăganu își motivează atât motivul cercetării: „așa cum se face și acum în școală, (sintaxa) este o clădire învechită, cuprinzând foarte multe reguli, fără a fi nevoie totdeauna de ele, și o terminologie care în multe privințe nu mai corespunde. Nu este de mirare deci dacă se cere să fie primenită” (Drăganu 1945: 8). Cât privește modul de investigare, Drăganu pornește de la faptul că „puritatea expresiunii nu se câștigă atât din limba celor trecute vremi …, ci din studiul inteligent al limbii actuale, în manifestările ei cele mai vii, cele mai apropiate de gândirea și rostirea spontană. Iar această spontaneitate nicăieri nu se găsește mai bine ca în limba poporului” (Drăganu 1923, ap. Drașoveanu 1984: 108).

Nicolae Drăgan are și studii apreciate de literatură română veche: *Două manuscripte vechi*: *Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, 1914; *Histoire de la littérature de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, 1938. *Codicele* au fost prezentate Academiei Române de Alexandru Philippide, cunoscut prin severitatea sa în aprecierile critice: „Autorul face o descriere amănunțită a formei manuscriptelor, a scrierii, a ortografiei lor, le compară cu manuscripte și tipărituri din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, din punct de vedere al cuprinsului, și ajunge la anumite rezultate în privința vârstei lor și a dependenței unul de altul, ori față de alte manuscripte și tipărituri. El dă apoi transcrierea *Codicelui Todorescu* în întregime și a *Codicelui Marțian* în parte. Lucrarea este cât se poate de importantă și ar fi de dorit să se publice în Analele Academiei Române" (ap. Macrea 1965: 198).

Ca profesor al Universității din Cluj, Nicolae Drăgan a fost și un membru activ al „Muzeului Limbii Române", în revista căruia, „Dacoromania", a publicat numeroase studii de toponimie, onomastică și etimologie, fiind în același timp și membru în redactarea dicționarului academic al limbii române.

„Pe N. Drăganu l-a preocupat în mod deosebit, sublinia D. Macrea, stabilirea etimologiei cuvintelor regionale și arhaice cu care era mai familiarizat din studiul textelor vechi și al graiului popular. Fără a neglija etimologiile din latină, a căror căutare, uneori forțată, constituia o tradiție în lingvistica transilvăneană, Nicolae Drăganu a scos la iveală originea maghiară și slavă a unor cuvinte românești" (Macrea 1965: 203). În explicarea etimologiilor, făcea apel la obiceiurile și lucrurile pe care le denumesc: „Cuvintele lămuresc originea, chiar felul obiceiurilor, vechimea și stratificarea acestora; obiceiurile lămuresc originea și înțelesul cuvintelor"[6].

Pe baza acestui principiu, Nicolae Drăgan a publicat, în timpul vieții, numai în Dacoromania (I-IX), în jur de 300 de etimologii. Din păcate, acestea nu au ajuns, în timpul vieții sale, să fie adunate într-un volum, în schimb cele privitoare la toponime și antroponime au format obiectul a două cărți importante, *Toponimie și istorie*, deja amintită, și *Românii în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și onomasticei*, 1933, în care dovedește existența românilor în Panonia, Moravia, în Carpații nordici și în Galiția.

Cât privește existența românilor și a comunităților slavo-române în Transilvania, înainte de venirea ungurilor, situație semnalată și de cronicarul anonim, N. Drăgan aduce, pe lângă argumente toponimice și antroponimice, și unul religios: „*Introducerea liturghiei și a limbii liturgice slavone la toți*

---

[6] În „Anuarul Arhivei de folclor", II (1933): 1, ap. Macrea 1965: 203.

românii nu este decât încoronarea viețuirii românilor împreună cu slavii, în mici stătulețe conduse de voievozi și cnezi de origine slavă. Această inovație n-ar fi fost cu putință în țările ajunse odată sub stăpânirea ungurilor, care, în frunte cu regii lor apostolici, erau propagandiști și apărători ai catolicismului" (Drăgan 1933: 53).

În fața acestor argumente, care arată răspândirea românilor „în evul mediu timpuriu, epocă din care ne lipsesc documente istorice directe" (Macrea 1965: 205), „cei mai aprigi dușmani ai vechimii și drepturilor noastre pe pământul Ardealului au trebuit să amuțească și să se închine" (Morariu, în AS, 28: 108).

Totuși, conștient de dificultățile și relativitatea explicării numelor proprii, la criticile aduse, Nicolae Drăgan răspunde cu decență, în *Toponimie și istorie*: „Deoarece am găsit că o seamă din aceste nume ne-au venit din ungurește, faptul n-a avut norocul să fie pe placul unora dintre aceia care se ocupă cu trecutul mai vechi al acestei părți a românismului și care uită că adevărul științific nu poate fi niciodată rodul patriotismului rău înțeles, ci rezultă în mod firesc din cercetări obiective. … În filologie, poate nicăieri nu este mai ușor de greșit ca la explicarea numelor proprii, unde adeseori, pentru a da etimologia unui nume, sunt posibile mai multe apropieri, iar jocul fanteziei este destul de la largul său. Am putut deci să greșesc și eu în privința unora dintre numele de localități pe care le-am studiat. În general însă am avut în vedere evoluția istorică și fonetică a acestora, așa încât greșelile nu pot fi decât prea puține. În orice caz ele nu sunt intenționate … Am căutat adevărul cu bună credință. Uneori l-am găsit, altă dată mi-a putut scăpa din vedere. Mai ușor am putut greși în concluziile istorice" (Drăgan 1928: 2, 5).

Nu putem trece cu vederea faptul că savantul a fost ales și în funcții administrative. Ca participant la Marea Unire din 1 decembrie 1918, ca reprezentant al liceului „George Coșbuc" din Năsăud, a fost ales deputat în Marea Adunare de la Alba Iulia, organismul legislativ reprezentativ al tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, cel care a adoptat hotărârea privind Unirea Transilvaniei cu România[7]. A fost nu numai rector, prorector al Universității clujene, și decan, în mai multe rânduri, al Facultății de Litere și Filozofie, ci și „primar al Clujului românesc în 1923 (al doilea primar român), a doua oară a fost numit primar

[7] Cf. Ioan Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii. Trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii, 2003: 120; ro.wikipedia.org/wiki /Nicolae_Drăgan

în 1934-1937” (AS 28: 112). În această calitate a desfăşurat aceeaşi „rodnică activitate şi aici, ridicând 17 şcoli primare, modernizând abatorul, pavând piaţa, înfrumuseţând oraşul şi aducându-i o mulţime de îmbunătăţiri” (Morariu, în AS 1928: 111).

Moartea prematură l-a răpit pe ilustrul filolog la doar 55 de ani, în plină activitate creatoare. Legat de acest trist eveniment, Iosif E. Naghiu reia în *Arhiva Someşană* „cea dintâi poezie a răposatului academician”, publicată în „Muza Someşană”, revista Societăţii „Virtus Romana Rediviva”, *Serenadă* (după Uhland): *„Din somnul lin, ah, m-a trezit / Un cântec dulce, viu, / O mamă, vezi ce poate fi / În noapte aşa târziu? / N-aud nimic, nu văd nimic, / Adormi al meu frumos, / Nu-ţi cântă nimeni ţie acum / Sărman copil morbos. / O, nu e cântec pământesc, / Ci-s îngeri cei ce cântă, / O mamă, mamă … ei mă duc, / Mă duc de pe pământ*.” (AS 28: 127).

Pentru activitatea sa, Nicolae Drăganu a fost decorat, de-a lungul timpului, cu „Coroana României în gradul de Mare Ofiţer şi Comandor”, „Steaua României în gradul de Comandor”, „Ofiţer al Ordinului Ferdinand”, ”Ofiţer al Legiunii de Onoare”, „Răsplata muncii pentru învăţământ clasa I”, Răsplata muncii pentru 25 ani în serviciul Statului”, Răsplata muncii pentru construcţii şcolare clasa I”, „Crucea de aur pentru merit” (poloneză), „Ordinul Leul Alb în gradul de Comandor” (cehoslovac) etc. (AS 1928: 116).

Aşadar, prin munca obştească şi ştiinţifică, prin eforturile, rigoarea şi perseverenţa cercetării, prin impactul informaţiilor asupra cititorilor, Nicolae Drăgan devine un demn urmaş al Şcolii Ardelene. Ca majoritatea corifeilor acestui curent de geniu al românismului, s-a născut într-un sat de munte, cu puţine resurse materiale, dar, în dorinţa de a-şi sluji neamul, a ajuns până la cele mai înalte funcţii şi onoruri.

Bibliografie

AS = *Arhiva Someşană*. Revistă istorică-culturală, Năsăud, 1924-1940.

Draşoveanu 1984 = D. D. *Draşoveanu, Nicolae Drăganu – sintactician*, în CL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 108-111.

Drăganu 1906 = Nicolae Drăganu, *A román szóösszetétel*, Bistriţa.

Drăganu 1914 = Nicolae Drăganu, *Două manuscripte vechi*: *Codicele Todorescu* şi *Codicele Marţian*, Bucureşti.

Drăganu 1928 = Nicolae Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Cluj: Institutul de Istorie Naţională din Cluj.

Drăganu 1933 = Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei şi onomasticei*, Bucureşti.

Drăganu 1938 = *Histoire de la littérature de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, București. (Reeditată de Eugen Pavel și Octavian Șchiau, București, 2003).
Drăganu 1945 = Nicolae Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București.
Drăganu 1945 = Nicolae Drăganu, *Istoria sintaxei*, București.
Drăganu 1998 = Nicolae Drăganu, *Compunerea cuvintelor în limba română*, Ediție îngrijită de Sergiu Drincu și Maria Király. Traducere din maghiară de Maria Király și Gabriela Ekes-Grünn. Studiu introductiv și Indice de Sergiu Drincu, Timișoara: Editura Amphora.
Iordan 1942 = Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu*, București.
Macrea 1978 = D. Macrea, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București.
Morariu, Iuliu, *Cuvântare rostită la sărbătoarea din comuna Zagra prilejuită de intrarea lui Nicolae Drăgan în Academia Română*, cf. AS, 28: 107-112.
Naghiu, Iosif E., *Nicolae Drăgan istoric al Țării Năsăudului*, în AS, 28: 127).
Șerban, Ioan Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii. Trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii, 2003: 120.
ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Drăganu

Grammar nazi(s) *versus* idealul perfecțiunii

I. FUNERIU

Sintagma englezească din titlu și-a câștigat dreptul de a se instala în vocabularul limbii române. Este utilizată frecvent de către internauți. Nu mai vorbesc de faptul că e ilustrată pe YouTube printr-un filmuleț de câteva minute pe care-l rezum într-o singură frază: un ofițer SS își trage un glonț în cap când un tânăr îi corectează germana aproximativă (în fapt o infimă imperfecțiune), iar iubita acestuia – evreică – îl umilește citând din Gramatica Academică regula pe care a încălcat-o. Tot pe internet, dau peste o anecdotă franceză; o reproduc în original și apoi în traducere:

> Au retour d'une séance de l'Académie, Nicolas Beauzée trouva sa femme en galante compagnie. Le séducteur, qui disait à l'épouse infidèle « Quand je vous avertissais, madame, qu'il fallait que je m'en aille », fut repris par l'académicien, auteur d'une *Grammaire générale et raisonnée,* qui le corrigea ainsi : « Eh, monsieur, dites au moins : *Que je m'en allasse !* ».
>
> Întors acasă de la o şedinţă a Academiei, Nicolas Beauzée îşi găsi nevasta într-o galantă companie. Amantul, care-i spunea soției infidele „Și te avertizasem, doamnă, că trebuia *să plec*", primi din partea membrului înaltei instituții, autor al unei *Gramatici generale şi sistematice*, această replică menită să-i corijeze exprimarea: „Ei bine, domnule, spuneți măcar: *să* **fi** *plecat* !"

Să-ți curmi viața pentru o confuzie lexicală ori să te afecteze într-atât ignorarea subjonctivului imperfect încât să uiți până și de infidelitatea matrimonială – iată două „performanțe" greu de admis și încă mai greu de înțeles.

Sunt împotriva pedanteriei extreme și cominatorii, dar mai ales împotriva fanatismelor de orice fel: fie ele politice, ideologice, religioase sau... textologice. Acest lucru nu mă împiedică însă, atunci când scriu, să

aspir la idealul perfecțiunii. Pe care știu că nu-l pot atinge, cu toată strădania mea. Nici măcar una din cărțile pe care le-am publicat n-a apărut „fără păcat”, adică, etimologic vorbind, *impecabil*. Am suferit de fiecare dată, dar n-am folosit, totuși, nici pistolul, nici ștreangul. Dezaprob fanatismul, dar admir aspirația către sublimitate, cu gândul la o editură germană care ne asigură în caseta tehnică: *Dieses Buch erscheint ohne Druckfehler*, adică, pe românește: *această carte nu are nicio greșeală de tipar*. În atmosfera filologică în care m-am mișcat de-a lungul unei vieți, acest ideal seren, care n-are nimic de-a face cu fanatismul, era la el acasă. Ca să mă credeți, vă citez un text despre punctele de suspensie din cartea profesorului Sergiu Drincu[1]:

> Punctele de suspensie, **trei** la număr, […] indică o pauză mare în cursul vorbirii. Ele pot fi puse după orice parte de propoziție și oriunde în structura unei fraze, întrucât rațiunea folosirii lor *acoperă realități obiective și subiective* atât de diverse încât fluxul vorbirii poate fi întrerupt în orice moment al său. De reținut este faptul că punctele de suspensie nu marchează sfârşitul unei propoziții sau al unei fraze, ci indică doar întreruperea şirului vorbirii. Totuși, plasate la sfârșitul unui enunț, ele pot marca și sfârșitul acestuia.

Precizări inutile și agasante, veți spune, prea multe evidențe, exces de zel, dădăceală pedagogică, pedanterie academică. Că nu e deloc așa încerc să dovedesc evocând două întâmplări filologice. Una mai veche, cealaltă mai proaspătă. *Ergo:*

Acum exact 20 de ani, primesc în dar, din partea poetului Șerban Foarță, o splendidă carte de poezie (*Un castel în Spania pentru Annia*), editată în condiții grafice excelente, la Editura Brumar. Pe paginile din stânga sunt reproduse picturi celebre ale unui Paul Gauguin sau Vincent Van Gogh sau Pieter Bruegel sau..., iar pe pagina din dreapta (*belle page* cum o numeau tipografii de altădată) – o poezie închipuind reflecția picturalului în sensibilitatea inocentă a Anniei. O adevărată carte „pentru copii și rafinați“. Toate poeziile sunt minunate, dar una mi-a atras atenția în mod special; o reproduc, aici, în facsimil; pe pagina din stânga, admirăm *Peisaj*(ul) *de iarnă*, o pânză a lui Bruegel cu multe „personaje“:

[1] *Punctuația de bază în limba română*, Editura Amphora, 2008, p. 71.

UN CASTEL ÎN SPANIA PENTRU ANNIA

Cine-ar crede că încap
nouăj'trei de inși în cap
într-o pânză?... Fără a-i
socoti pe câini, pe cai
și pe corbii de deasupra....

Eu i-am numărat cu lupa.

Știam că autorul e foarte exigent cu litera scrisă. Pe vremea mașinilor de scris mecanice își dactilografia singur textele pe care le trimitea spre publicare. Dacă se întâmpla să comită o cât de mică eroare, scotea o coală nouă și relua dactilografierea, ori de câte ori era nevoie, până când, fără completări și ștersături, textul era prezentat, „nemaculat" de stilou sau pix, revistei „Orizont", unde deținea o rubrică permanentă. Bănuiesc că proceda identic și când își preda dactilogramele la edituri. Dar, ați observat desigur, nimic nu se ascunde mai bine decât o eroare de tipar. Cartea despre care vorbesc conține una singură, minimă e drept, dar care s-a ascuns atât de bine încât s-a strecurat prin filtrul celor care au vegheat la acuratețea textului: punctele de suspensie după *deasupra* sunt **patru**, nu **trei** (așa cum ar trebui). Fără suflet cum sunt când e să observ amănunte de acest fel, i-am arătat autorului textul, cu totuși regretul că-i produc „migrene și nopți albe", cum se plângea cu ani în urmă[2]:

> Nu suntem chiar niște maniaci, niște pedanți fără umor, atrabiliari și acariatri, căutători, cu dinadinsul, de nod în papură, ș.c.l.; cu toate astea, o eroare, fie și mică, de tipar, ne poate da *migrene și nopți albe* [s.n.].

[2] *Zgomote și afonisme,* în vol. *Afinități efective,* Cartea românească, 1990, p. 9

În glumă spusă, replica lui Șerban Foarță la observația mea fu letală: „am să dau în judecată editura!“.

Exasperat că-mi prezentau lucrări neglijent redactate, le-am povestit studenților mei întâmplarea ca să-i vindec de superficialitate și indiferență. Surpriza însă a venit săptămâna următoare, la același curs; un student s-a prezentat cu cartea în mână și mi-a spus cam așa: „Domnule profesor, ne-ați învățat să nu jurăm pe cuvintele magistrului: «non iurare in verba magistri» ne-ați spus pe latinește; iată, eu v-am urmat sfatul, am achiziționat ieri volumul de care ne-ați vorbit și am constatat că aici, *la mine*, sunt TREI puncte, nu PATRU cum ne-ați asigurat dumneavoastră“. Și-mi arată cartea. Observ că are dreptate; intrigat (mi se părea că studenții șușoteau), o scot pe a mea din geantă și constatăm amândoi că „la mine“ sunt PATRU, iar la el TREI! Nu vă speriați, nu-i nicio magie la mijloc: editura suplimentase tirajul, iar autorul îndreptase, greşeala la al doilea[3].

A doua întâmplare e din 2001. La un examen de admitere la o facultate prestigioasă se propusese spre analiză sintactică strofa eminesciană:

Cum izvorând îl înconjor
    Ca niște mări, de-a-notul...
El zboară, gând purtat de dor,
    Pân’ piere totul, totul.

Nu toți profesorii din comisie au sesizat ingambamentul dintre versurile 2 și 3; în consecință, au plasat bara despărțitoare dintre propoziții după *de-a-notul*, în loc s-o așeze în mijlocul versului, după *mări*. O profesoară a sesizat subtilitatea sintaxei lui Eminescu, a cărui frază, prozaic spus, ar suna cam așa: „fiindcă Luceafărul e înconjurat de mări, acesta zboară, ca și cum ar înota, până ce piere cu totul“. Perfectă interpretare, n-am ce zice! Dar, vorba latinească: „si tacuisses, philosophus mansisses”..., pentru că, mândră de observația ce-i uimise (sau umilise?) pe câțiva neofiți din comisie, profesoara noastră își continuă hermeneutica trecând de la gramatică la textologie. Fatală gafă: propune ca, într-o viitoare ediție Eminescu, punctele de suspensie să fie... suspendate, adică scoase din locul

[3] În 1988 am editat romanul *Lunatecii* de Ion Vinea. Titlul unui capitol de acolo e *Țintarul*. Bănuind că zețarii ar putea culege *Țînțarul*, scriu pe marginea manuscrisului: „Atenție! *Țintarul*!!!“. Merg în tipografie să urmăresc procesul tipăririi și constat că, în ciuda precauțiunii mele, s-a cules *Țînțarul*. Se trăseseră deja vreo 800 de pagini. În criza de hârtie de atunci, nu puteam emite pretenția ca pentru atâta lucru să se reia de la început tipărirea, așa încât, dintr-un tiraj de 5000 de exemplare, numai în ultimele 4200 titlul capitolului e corect tipărit.

unde le-a plasat, greșit, Perpessicius; și se mai și miră că marele editor n-a sesizat un fapt minor, anume că punctuația lui indică limpede faptul că propoziția se încheie după *de-a-notul.* Nu, doamnă profesoară, nu e deloc limpede. Și nu pretind să mă credeți pe mine, mă rezum să-l mai citez o dată pe domnul Drincu, căci repetiția este mama învățăturii: „punctele de suspensie **nu marchează sfârșitul unei propoziții sau al unei fraze** [...], ci indică doar întreruperea șirului vorbirii". Și dacă tot am călcat pe teritoriul textologiei și al stilisticii, vă mai spun ceva, pentru a vă potoli, un pic măcar, elanul hermeneutic: punctele de suspensie sunt chiar necesare acolo, fiindcă ele atrag atenția asupra unui paradox: *zboară... înotând* sau, în situații asemănătoare: *glumă... tristă, tânăr... bătrân*[4] și câte altele.

În sfârșit, fiindcă tot ne-am oprit la punctele de suspensie, mi-am adus aminte, printr-un reflex lingvistic, de o altă întâmplare ce ține de știința textului. Când academicianul Marius Sala a împlinit 80 de ani, am fost invitat să scriu un articol care urma să apară într-un volum „*in honorem magistri*". Cum subiectul intervenției mele era de textologie, n-am avut ceva mai bun de făcut decât să-l ornez cu următorul moto extras din testamentul lui Arthur Schopenhauer:

> *Blestemat fie omul care, în viitoarele ediții ale operelor mele, va schimba ceva cu bună știință, o frază sau numai un cuvânt, o silabă, o literă, un semn de punctuație !*

La un moment dat, în textul meu folosesc neologismul... *suspans,* dar scriu *suspense* ca în franceză, ignorând faptul că ultima variantă a DOOM-ului ne recomandă să scriem cum pronunțăm. Doamna Ioana Vintilă-Rădulescu, îngrijitoarea volumului, îmi telefonează, ușor panicată mi s-a părut, și-mi spune cam așa: „știți, noi când am redactat DOOM-ul am propus forma *suspans*, întrucât cuvântul a devenit românesc și atunci ar trebui să-l scriem așa cum îl pronunțăm". „Și de ce nu l-ați modificat chiar dumneavoastră, doar v-am trimis textul online" am răspuns nedumerit. „L-aș fi modificat eu, n-aveți grijă, dar după ce am citit blestemul din motoul dumneavoastră n-am îndrăznit". „Nu-i al meu, doamnă, e al lui Schopenhauer" i-am răspuns pacifist și conversația în *suspans* a rămas...

---

[4] Cf. *Tânărul-bătrân,* poezia macedonskiană din vol. *Prima-verba.*

Die *Temesvarer Zeitung* im Überblick

KINGA GÁLL

Auf Grund eines Erlasses des k.u.k. Finanzministeriums wurde im Jahre 1850 in Temeswar eine Filiale der österreichischen Staatsdruckerei gegründet. Nebst Vordrucken, Kundmachungen und anderen amtlichen Druckerzeugnissen wurde hier auch das *Landes-Gesetz und Regierungsblatt für die Serbische Wojwodschaft und das Temescher Banat* herausgebracht[1]. (1853 wurde der Titel in *Regierungsblatt für die Serbische Wojwodschaft und das Temescher Banat* abgeändert.)

Unter den Umständen, dass der Absolutismus in den neugegründeten Kronländern durchgesetzt werden sollte und ebenda Deutsch die Amtssprache geworden war, ergab sich bald auch die Notwendigkeit der Gründung eines Amtsblattes, das in diesem politischen Kontext die Anliegen der Regierung vertreten sollte. Somit wurde der 15. Januar 1852 der Geburtstag der *Temesvarer Zeitung* die, nach dem Vorbild der *Wiener Zeitung* und der *Pest-Ofner Zeitung* konzipiert, die bedeutendste Tageszeitung Temeswars und des Banates wurde (siehe Krischan 1969, Geier 1977). Ganz gewiss hat zu dem Zeitpunkt keiner der Mitarbeiter und der Leser dieses Blattes voraussehen können, dass diese unter den besten Voraussetzungen ins Leben gerufene Publikation Ruhm erwerben, zwei Weltkriege überleben und schließlich den Widrigkeiten der Geschichte erliegen sollte. Beinahe ein Jahrhundert lang war die *Temeswarer Zeitung* treuer Begleiter ihrer Leser und hat dadurch die Banater deutsche Presselandschaft wesentlich geprägt. Sie gilt bis heute als ein Beispiel der beruflichen Ausdauer und Hingabe.

Die *Temesvarer Zeitung* trug den Doppeladler im Zeitungskopf. Was ihren Aufbau betrifft, bestand sie aus einem *Amtlichen Teil*, der Erlasse und Verordnungen aus dem Bereich der Politik, des Rechts-, Unterrichts-, Post- und Finanzwesens enthielt und einem *Nichtamtlichen Teil*, der unterschiedliche Informationen zu Politik, Gesellschaft, Handel, Industrie usw. aus dem In- und Ausland brachte. Die letzten 2-3 Seiten des Blattes,

[1] Das Blatt erschien in fünf Ausgaben und vier Sprachen: 1. Deutsch, 2. Deutsch-Rumänisch, 3. Deutsch-Ungarisch, 4. Deutsch-Sebisch. Eigentlich gab es zwei verschiedene Ausgaben für Sebisch bzw. Kroatisch in kyrillischer bzw. lateinischer Schrift.

das anfangs 4-8 Seiten umfasste, waren für öffentliche und nichtöffentliche Informationen, später für Anzeigen aller Art und Werbung bestimmt.

Zweimal wöchentlich enthielt die Zeitung auch ein *Feuilleton*[2]. Der Verfasser dieser Texte war aller Wahrscheinlichkeit nach der jeweilige Redakteur der Zeitung. In den ersten Jahrzehnten des Erscheinens wurden die Texte dieses Teils nicht signiert; dieser Brauch ist erst viel später aufgetreten. Da es in den ersten Jahren ihres Bestehens, als die *Temesvarer Zeitung* als Amtsblatt erschien, keine Mitarbeiter bzw. Presseberichte aus dem Ausland gab, war der Redakteur selbst Verfasser zahlreicher Zeitungsabschnitte. Außerdem wurden in die Zeitung auch Artikel aus anderen, in Wien oder Pest erschienenen Periodika aufgenommen.

Das Feuilleton war auch für Berichte über lokale (Kultur)Ereignisse bestimmt, Theater- und Operaufführungen, Bälle, Feierlichkeiten usw. Mangels solcher Ereignisse unterhielt der Autor seine Leser mit Überlegungen zu den aktuellen Themen der Stadt wie die Straßenbeleuchtung, das Wetter, die kirchlichen Feiertage, wichtige Persönlichkeiten oder die zwischenmenschlichen Beziehungen.

Außerdem gab es in der *Temesvarer Zeitung* auch eine Liste der Verstorbenen nach Stadtteilen und Religionszugehörigkeit.

Für eine Stadt, die zum Zeitpunkt des Erscheinens ca. 20.000 Einwohner zählte, war die *Temesvarer Zeitung* ein durch die Vielfalt der Informationen und das intelektuelle Niveau bemerkenswertes Blatt. Der Druck war sehr gut ausgeführt, das Papier ganz guter Qualität und Druckfehler kamen äußerst selten vor.

Die Zeitung erschien sechs Tage in der Woche, d.h. mit Ausnahme Montags oder, im Falle großer Religionsfeiertage, des gleich folgenden Tages. An seiner Leitung standen im Laufe der beinahe hundert Jahre ungefähr 25 Redakteure, darunter bedeutende Vertreter der Banater deutschen Presse wie Andreas Flatt, Karl Hirschfeld, Adolf Sternberg, Armin Barát, Anton Heim, Anton Lovas und Alexander Mangold. Sie war sämtlichen politischen Änderungen ausgesetzt, sodass sie während ihrer gesamten Existenz vier Staaten zugehört hat: Österreich, Ungarn, Serbien und Rumänien. Das hat die Verbreitung der Zeitung nicht gehindert und sie ist weit jenseits der Grenzen des Banates bekannt geworden. Sie erschien in einer Auflage von 1.000 Exemplaren, was für jene Zeit und für diese Region überaus viel war.

---

[2] Der *Feuilleton* genannte literarische und/ oder kulturelle Teil einer Publikation entstand in der französischen Presse der ersten Hälfte des 19. Jh. (siehe Maierbrugger 1997: 151; Albert 2002: 45).

Das Ende der absolutistischen Ära brachte einen Wandel im Leben der Zeitung. Das Banat wurde an Ungarn angeschlossem und das Amtsblatt hatte keinen Zweck mehr. Es hat nicht aufgehört zu erscheinen, bloß nicht als offizielles Presseorgan: Es wurde dem ehemaligen Regierungsbeamten Karl Hirschfeld “geschenkt“, der somit sein erster Besitzer wurde.

Die Statusänderung der Zeitung wurde in Nr. 75 vom 31. März 1861. bekanntgemacht. Auf der ersten Seite ist folgende Kurzmitteilung des ab dann ehemaligen Redakteurs Karl Junck zu lesen:

> Mit dem heutigen Tage erscheit die letzte Nummer der k. k. amtlichen “Temesvarer Ztg.“, womit selbstverständlich auch meine Funktion als seitheriger Redacteur dieses Blattes aufhört. Um bei dieser Veranlassung mehrfachen Anfragen und Unterstellungen zu begegnen, erkläre ich hiermit, daß ich in keinerlei Beziehung stehe zu der laut Ankündigung mit dem 1. April d. J. erscheinenden “Temesvarer Ztg.“, die als Privatunternehmen von Herrn Karl Hirschfeld herausgegeben und redigiert werden wird.
>
> Karl Junck
> Redakteur der k. k. amtl. “Temesv. Ztg.“

Das Profil der Zeitung blieb unverändert und die politischen Nachrichten standen weiterhin im Mittelpunkt des Interesses. Offizielle Kundmachungen und Anzeigen gab es nicht mehr, dafür aber setzte sich eine betonte Demokratisierung durch. Mit der neuen Rubrik *Offener Sprechsaal* ergab sich z. B. die Möglichkeit der unmittelbaren Verbindung zu den Lesern durch die an die Redaktion gesandten Briefe, auf die im Rahmen dieser Rublik geantwortet wurde.

Die folgenden Jahre brachten allerdings einen Rückfall in der Entfaltung der Zeitung, an deren Leitung sich zahlreiche Schriftleiter und Herausgeber abwechselten. Eine Wendung zum Guten ergab sich im Jahr 1867 mit dem Beginn des österreichisch-ungarischen Dualismus trotz der politischen Neuorientierung. Die *Temesvarer Zeitung* unterstützte die ungarische Politik, doch nicht im Sinne eines politischen Glaubens. Sie war eigentlich eine Anhängerin des Liberalismus als Freiheit des Einzelnen und Toleranz dieser gegenüber.

Zu jener Zeit fand auch ein Presseereignis statt, das die *Temesvarer Zeitung* wesentlich geprägt hat, und zwar das Erscheinen eines anderen politischen Blattes, eines wahren Konkurrenten. 1868 gründeten der Herausgeber Ernst Steger und der Redakteur Albert Strasser die *Neue Temesvarer Zeitung. Organ für Politik und Volkswirtschaft* mit dem vielsagenden Leitspruch: *Freiheit und Gesetz, gleiches Recht für Alle*. Die

neue Tageszeitung hat sich als oppositionell, doch ohne politische Färbung erklärt. Sie vertrat den politischen Liberalismus und war dadurch besonders beim fortschrittlichen Bürgertum sehr beliebt.

Eine günstige Wendung ergab sich für die *Temesvarer Zeitung* durch den Redaktionsantritt Adolf Sternbergs im Jahr 1871, der 11 Jahre lang dieses Amt ausübte. Ihm ist die Entfaltung der Zeitung im Laufe jenes Jahrzehntes zu verdanken. Die Konkurrenz mit der *Neuen Temesvarer Zeitung* wirkte anspornend und der neue Radakteur bereicherte den Inhalt der von ihm geleiteten Zeitung mit schöngeistiger Literatur (häufig aus eigener Feder) und vielfältigen Nachrichten von nah und fern. Das Aufgeben seines Amtes brachte erneut einen Rückfall für die Zeitung. Sternberg kehrte als Schriftleiter für ein knappes Jahr zurück (1886-1887), ging aber danach endgültig.

Anton Heim, der damalige Besitzer und Herausgeber der *Temesvarer Zeitung* hatte kurz vorher das Blatt *Südungarischer Lloyd. Volkswirtschaftlich-politisches Tagblatt* erworben, das aus der Verschmelzung zweier anderer Blätter entstanden war: *Temesvarer Lloyd. Volkswirtschaftlich-politisches Tageblatt* (mit Albert Strasser als Redakteur) und *Südungarischer Bote. Organ für Politik und alle öffentlichen Interessen* (1881-1882 in Lugosch erschienen). Heim vereinte die beiden Zeitungen, die er besaß, und so brachte er am 27 März 1887 die *Temesvarer Zeitung (Südungarischer Lloyd)* heraus. Dadurch wuchs natürlich auch die Anzahl der Leser.

Trotzdem blieb die *Neue Temesvarer Zeitung* weiterhin die gefürchtete Konkurrenz. Von 1882 bis 1884 erschien sie zweimal täglich (morgens und abends) und hatte humoristische Beilagen. Die Rettung kam für die *Temesvarer Zeitung* in Form einer erneuten Fusion, diesmal mit der „Rivalin“. Ab dem 1. Oktober 1912 wurden die beiden eins, mit dem Titel *Temesvarer Zeitung* und dem Untertitel *Neue Temesvarer Zeitung*. Ab demselben Jahr ging die Zeitung in den Besitz einer Aktiengesellschaft über, die eigens zu diesem Zweck gegründet wurde (vgl. Geml. 1927: 235).

Die zweite Fusionierung hat sich als Vorteil erwiesen. Der ehemalige Redakteur der *Neuen Temesvarer Zeitung*, Anton Lovas, übernahm und behielt die Leitung bis 1918. An seinen Namen knüpft sich die Blütezeit der Zeitung, die 1915 in 354 Ortschaften aus sechs Ländern käuflich war: Österreich-Ungarn, Deutschland, Italien, die Schweiz, die USA und Argentinien (Krischan 1969: 52). Selbst der Ausbruch des Ersten Weltkrieges hat das Erscheinen der Zeitung nicht gehemmt.

Eine wesentliche Änderung trat mit der Vereinigung von 1918 ein. Das Banat wurde aufgeteilt und so nahm die Anzahl der Leser ab, doch im neu entstandenen Rumänien war die *Temesvarer Zeitung* das stärkste Periodikum in deutscher Sprache. Kennzeichen des Blattes waren der ruhige und tolerante Ton und die resolute Einstellung jedwelchem nationalen oder religiösen Fanatismus gegenüber. Die überzeugte anti-extremistische Haltung hat auch Kritik und Missbilligung eingebracht, denn es wurde der Zeitung vorgeworfen, sie verteidige nicht die nationalen Interessen der Banater Deutschen. Fest steht, dass die *Temesvarer Zeitung* niemandem als Propaganda- oder Parteiorgan gedient hat. Das kann aber dazu beigetragen haben, dass sie in den 30-er Jahren des 20. Jh. die deutschsprachige Zeitung Rumäniens mit der höchsten Auflage – 12.000 Exemplare – wurde (Geier 1977: 104).

1930 kam die Jubiläumsausgabe zum 80-jährigen Bestehen heraus, und zwar zu Weihnachten. Diese Nummer umfasste 48 Seiten, während eine übliche Ausgabe 12-16 Seiten stark war.

Das sollte die letzte Jubiläumsfeier der *Temeswarer Zeitung* bleiben. Im Herbst des Jahres 1940 wurde das Blatt eingestellt, weil es sich nicht der Staatspolitik unterordnete. Die letzte Nummer erschien am 11. Oktober 1940 und das Verbot wurde derart plötzlich verhängt, dass sich die Redaktion gar nicht von der Leserschaft verabschieden konnte.

Das aufgezwungene Schweigen währte vier Jahre. Am 27 September 1944 erstand die *Temeswarer Zeitung* als einzige deutschsprachige Zeitung im damaligen Rumänien. Ihre Botschaft war dieselbe wie vor dem Krieg: Freiheit und Abweisung der national-sozialistischen Ideen.

In der Folgezeit hat die ehrwürdige Zeitung ihr Prestige und ihren Glanz eingebüßt und ihre Tage waren nun gezählt. In der letzten Nummer (vom 24. April 1949) verabschiedete sich das Redaktionskommitee von den Lesern für immer. Die Publikation wurde von der Obrigkeit eingestellt und so endete gezwungenermaßen der lange Weg einer Zeitung, die ein Freund der Bevölkerung gewesen war,

> [...] das Blatt, das fast ein Jahrhundert im Banater Boden verwurzelt war und ohne das man sich Temeswar nicht vorstellen konnte (Krischan 1969: 67).

Fast ein Jahrhundert lang verband die *Temesvarer Zeitung* ihre Leser unter dem Zeichen der Toleranz und der Kultur. Sie musste aufhören, weil ihre Ideale nicht den politischen Interessen entsprachen, doch in der Banater

Presselandschaft bleibt sie einzigartig und für immer beispielhaft in ihrer Fähigkeit Zeiten und Widrigkeiten zu überdauern.

Literatur

Albert Pierre (2002): **Istoria presei**, Iaşi: Institutul European.

Berkeszi István (1900): **A temesvári hírlapirodalom története**, Temesvár.

Geier, Luzian (1977): *Die "Temesvarer Zeitung": Das wichtigste bürgerliche Presseorgan im Banat bis 1944*, in: Eisenburger, Eduard; Kroner, Michael (Hgg.): **Die Zeit in der Zeitung: Beiträge zur rumäniendeutschen politischen Publizistik**, Cluj-Napoca: Dacia.

Geml, Josef (1927): **Alt-Temesvar im letzten Halbjahrhundert 1870-1920**, Timişoara, helicon Banater Druckerei.

Krischan, Alexander (1969): **Die "Temesvarer Zeitung" als Banater Geschichtsquelle (1852-1949)**, München: Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes.

Lay, Heinrich (2001): **Das Banat 1849-1867. Donauschwäbisches Archiv. Reihe III: Beiträge zur donauschwäbischen Volks- und Heimatforschung**, München.

Liebhard, Franz (1976): **Banater Mosaik. Beiträge zur Kulturgeschichte**, Bukarest: Kriterion.

Maierbrugger, Arno (1997): *Das "historische" Zeitungs-Feuilleton. Forschungsprobleme aus der Sicht der Kommunikationsgeschichte*, in: Scheichl, Sigurd Paul; Duchkowitsch, Wolfgang (Hgg.): **Zeitungen im Wiener Fin de siècle**, Wien: Verlag für Geschichte und Politik.

Milleker, Felix (1926): **Geschichte des Buchdrucks und des Zeitungswesens im Banat**, Weißkirchen.

Al treilea public

LUCIAN IONICĂ

Nivelul general al producției de tip cultural a suferit cel puțin două modificări după dispariția cenzurii politice în '89: pe de o parte a crescut cantitativ în mod semnificativ. Să amintim doar marele număr de titluri de cărți ce apar în fiecare an, numeroasele concerte, numărul mare de canale de televiziune, din România sau străine, etc. Pe de altă parte, există date care arată că nivelul general a scăzut, producțiile comerciale fiind cele care domină piața. Iar aici există un mecanism care se autoîntreține, s-ar putea vorbi chiar de un fel de „perpetuum mobile": publicul doreşte un anumit gen de lucrări, iar faptul că i se dă ceea ce el aşteaptă, îi întăreşte opțiunea – asta, spus foarte pe scurt.

Dacă înainte de 89, îndeosebi literatura oferea o anumită doză de libertate, în care oamenii găseau satisfacții intelectuale, astăzi există multe alte zone atractive, unele dintre ele chiar palpitante, unde este posibil să se manifeste propria personalitate: afacerile, cariera profesională (cu beneficiile ei), călătoriile sau, pur şi simplu, „distracția", înțeleasă în fel şi chip – doar este libertate acum.

Unul dintre „semnele" acestei situații este şi pierderea influenței pe care au avut-o revistele literare. Tirajele lor s-au redus nu doar pentru că în general presa tipărită este în scădere, ci şi pentru că au apărut alte subiecte mai captivante, cele politice, în primul rând.

Înainte de '90, publicul era mai pretențios, apariția vreunui roman cu oarecare aluzii crea senzație, devenea imediat subiect de discuții în societate, nu doar între scriitori. Tiraje de 50.000, sau chiar mai mari, erau insuficiente, trebuia să ai „pile" la librărie, iar cărțile căutate ajungeau să se vândă şi la pachet cu altele, necăutate. Azi, o carte are succes dacă se vinde în 1.000 de exemplare. Este una dintre dovezile că piața culturală s-a diversificat foarte mult.

Ce s-ar putea face, de către cine şi cu ce costuri, pentru a creşte segmentul de public elevat, este o problemă complexă. Am să mă refer în continuare doar la un singur aspect al ei.

Desigur, curiozitatea şi interesul pentru varii domenii extraprofesionale nu au dispărut, ele sunt satisfăcute în mare parte de fluxul imens de ştiri, multe redactate „senzaționalist", comentarii, fotografii şi înregistrări video, ce vin necontenit pe internet. Oamenii din public, de fapt din

multitudinea de publicuri, îşi dezvoltă fiecare strategia sa personală pentru a se orienta în această avalanşă informaţională şi a găsi ceea ce doreşte.

Dacă publicul foarte divers încearcă să găsească soluţii pentru a ajunge la ceea ce îl interesează, oare cel care scrie – şi aici mă refer mai ales la autorii de studii şi eseuri cu caracter ştiinţific, îndeosebi din zona umanistă – nu ar fi de dorit să dezvolte şi ei strategii pentru a ajunge nu doar la un număr limitat de specialişti, ci şi dincolo de ei, la acele persoane care potenţial ar fi interesate de tematică, dar un limbaj tehnic sau o avalanşă de informaţii îi blochează? Ar fi un pas important pentru a deschide calea unor abordări multi şi interdisciplinare, termeni foarte la modă într-o vreme.

Răspunsul afirmativ se loveşte de o anumită realitate. În lumea academică, nu doar în România, ci şi în alte ţări, există o puternică presiune pentru a publica în reviste ISI şi BDI. Argumentul teoretic este valid: dacă aceste reviste acceptă spre publicare un articol, asta înseamnă o recunoaştere a valorii conţinutului său, respectiv a valorii autorului. Practica, însă, relativizează ceea ce pare de bun simţ, atunci când afli că pentru a publica, unele reviste cer bani, şi nu puţini. La fel, unele edituri. Astfel, ajungi să te întrebi, cum rămâne cu valoarea, în ce constă ea? Care mai sunt criteriile ei?

Apariţia unui volum gros, de sute de pagini, în format mare, reprezenta pentru autorul său un semn sigur al excelenţei în domeniul respectiv. Lăsând deoparte problema reală a cenzurii politice de la noi, înainte de '90, editurile aveau redactori, colaborau cu referenţi de specialitate, ceea ce valida valoarea unui text. Sigur, sistemul nu era perfect, avea şi slăbiciunile lui, dar asta nu anulează principiul. Astăzi, multe edituri nu mai au redactori, cel mult corectori. Există edituri care cer autorilor să respecte anumiţi parametri de tehnoredactare şi publică textul ca atare. Singura condiţie este să aibă banii necesari, din economii, din proiecte sau sponsorizări, iar la final autorul primeşte întreg tirajul.

Ce este de făcut? Cred că nu există decât un singur răspuns: să ne adaptăm la noua realitate. Tinerii sunt gata adaptaţi, ei s-au născut în această lume. Adaptarea se referă la cei formaţi înainte de apariţia internetului.

Pe de altă parte, cine mai are timp şi disponibilitatea de a citi volume de sute de pagini, dacă nu este vorba de beletristică? Doar specialiştii din domeniu, care domenii, prin dezvoltarea lor, se îngustează, reducându-se astfel şi numărul cititorilor potenţiali. Aici apare sincopa: o carte valoroasă, cu idei care ar putea interesa un public mai larg decât cel al specialiştilor, nu ajunge la el.

Strategia la care mă refer nu are în vedere cum să se obţină mai uşor punctajele administrative, cerute prin reglementări legale, uneori întocmite

aiurea, din varii interese sau pur şi simplu din nepricepere, ci la fenomenul real şi efectiv al comunicării, care nu implică neapărat o măsurare formală, dar al cărui rezultate pozitive pot fi observate în timp.

Se folosea într-o vreme sintagma „popularizare ştiinţifică”. Ea ascundea un anume dispreț pentru acele lucrări destinate „marelui public”, pentru că prezentau uneori mai simplu, alteori doar simplist, subiecte științifice importante. Erau considerate fără valoare, de „vulgarizare”, adresate unui public necunoscător. Asta poate şi din absența abilității de a realiza bine un astfel de demers. Liviu Ornea spunea recent despre fizicianul Carlo Rovelli: „Are acel dar rarisim de a prezenta accesibil teorii abstracte, simplificând fără să vulgarizeze şi fără să piardă semnificațiile profunde – har pe care îl au, cred, numai cei îndelung familiarizați cu domeniul despre care scriu.”[1] La fel, despre Nicolae Steinhardt, Episcopul Justinian Chira nota: „Deşi sfinția sa era un erudit de înaltă ținută, atunci când predica avea grijă să se facă înțeles de toată lumea, de toate categoriile de ascultători.”[2]

Atunci când noile idei şi viziuni circulă, fiind înțelese de un cerc mai larg de persoane se face un pas important pentru susținerea unui climat cultural confortabil, în care ignoranța să nu domine.

În mod curent se face distincţia între *specialişti* şi *marele public*, dar pe lângă aceste două categorii, aflate oarecum în opoziție, există şi o a treia categorie ce nu ar trebui uitată: *publicul elevat.*

---

[1] Liviu Ornea, Săgeata timpului, în *Observator cultural*, nr.974, 13-19 iunie 2019, p.17

[2] Nicolae Steinhardt, Jurnalul fericirii, Ed. Mănăstirii Rohia, Rohia, 2005, p.6

Adjectivul ca regent

LIZICA MIHUȚ

Există un consens aproape general că apariția GALR și GBLR a produs o *schimbare de paradigmă* în înțelegerea și analiza gramaticii limbii române. Dar la baza acestei noi abordări stă, în opinia noastră și nu numai, lucrarea Gabrielei Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române*. Partea I: *Sintaxa grupului verbal*, București, 1976 (ediția a II-a Editura Aula, Brașov, 1999). De la acest punct de plecare, distinsa lingvistă a extins cercetarea și la alte părți de vorbire, investigație cuprinsă în lucrarea *Sintaxă și semantică. Clase de cuvinte și forme gramaticale cu dublă natură (adjectivul, adverbul, prepoziția, forme verbale nepersonale),* Tipografia Universității București, 1992. Una dintre problemele discutate aici este cea a *tranzitivității*, legată de clasele de cuvinte amintite, în special de adjectiv. Sunt luate în discuție două ipoteze, pornind fiecare de la definiția tranzitivității. Dacă se ia în considerare definiția *semantico-sintactică* a tranzitivității, în sensul că unele *predicate* au capacitatea de „a cere semantic și sintactic ocurența a două vecinătăți nominale, cărora le impun restricții de formă și le atribuie rolul tematic „de caz” (în sens fillmorian) și funcția sintactică, atunci cu siguranță există adjective tranzitive” (p. 52). Capacitatea de a fi tranzitiv sau nu s-ar verifica, în cazul adjectivului, și în accepțiunea *logico-semantică* a tranzitivității. Este vorba, în general, de construcții sintactice Adjectiv + Prepoziție + Nominal, ca în exemple de tipul „*nu putea rămâne surd* ***la*** *discuțiile aprinse*”, „*aserțiune... irelevantă* ***pentru*** *mine*”, „*cunoscător* ***în materie*** *de artă*”, „*instabilă* ***în privința*** *comportamentului*” etc.(p. 53).

Dacă se are în vedere definiția *sintactică* a tranzitivității, înțeleasă ca „particularitate sintactică a unui regent de a impune direct (deci neprepozițional) cazul acuzativ și, implicit, de a atribui funcția de obiect direct, răspunsul, pentru majoritatea adjectivelor românești, este categoric negativ” (*ib*.).

O analiză mai aprofundată a categoriei adjectivului a fost în măsură să identifice un număr, chiar dacă restrâns, de adjective care pot forma obiectul unei abordări din perspectiva tranzitivității, și anume:

a. Adjectivele care se construiesc obligatoriu cu prepoziția ***pe***: *furios pe, geloasă pe, invidios pe, supărată pe, mânioasă pe, sigură pe*. Analizate din punctul de vedere al condițiilor tranzitivității, se ajunge la concluzia că

ele nu îndeplinesc calitatea „de adjective sintactic tranzitive”. Există cel puțin două motive care concură la o atare concluzie:

- prepoziția ***pe*** precedă atât nominale personale, cât și nominale nonanimate: *„furios pe* amintirile deșteptate brutal”; *„geloasă pe* toată existența lui”;
- nu există nici o singură construcție în care obiectul să apară legat direct (deci neprepozițional) de regent.

În aceste condiții, luarea în considerație a argumentului, deseori invocat, al corespondenței verb-adjectiv devine irelevantă deoarece există adjective fără corespondent verbal, cum este, de pildă, *gelos*, în timp ce altele au drept corespondent un verb intranzitiv, iar acestea sunt cele mai numeroase: *a se înfuria (pe), a se mânia (pe), a se supăra (pe)* etc., aici impunându-se și precizarea că, în cazurile de acest fel, ***pe*** nu constituie „o marcă a obiectului direct, ci a celui indirect prepozițional” (*ib*).

b. Adjective care apar în construcții cu totul rare în limba română modernă, ca în versul eminescian „Cu ale voastre umbre *nimic crezătoare*”, unde adjectivul *crezătoare* are la bază un verb tranzitiv, *a crede*, dar el apare construit „deviant cu un obiect direct” (p. 54).

c. Adjectivul *dator*, singurul care acceptă un determinant nominal legat direct (neprepozițional), ca în următorul exemplu din Ispirescu: „Ție îți sunt datoare *mântuirea* puilor mei”.

Legat de această structură sintactică, Gabriela Pană Dindelegan scoate în evidență faptul că „originar, construcția neprepozițională se limitează la un grup nominal cu sens cantitativ (substantiv + determinare cantitativă), tip de determinare care și în alte situații admite legarea neprepozițională de regent (ex. „cântărește *zece kilograme*”, aleargă *zece kilometri*”, „învață *zece ore*”), și care nu funcționează ca obiecte directe, ci ca tipuri de circumstanțial, exprimând durata, întinderea ,greutatea, toate înregistrate cantitativ” (p. 54).

În acest punct al discuției, Gabriela Pană Dindelegan consideră utilă o analiză a regimului tranzitiv (neprepozițional) al verbelor *datora / datori, a costa*, dar și al adjectivului *dator*. În cazul lui *datora / datori* tranzitivitatea este certă, întrucât admite construcția cu clitice de acuzativ, permițând, totodată, și dublarea: *banii* ***pe care*** *mi-****i*** *datorează*. Celălalt verb, *a costa*, nu îndeplinește respectivele exigențe, așa încât determinantul neprepozițional este un circumstanțial cantitativ și nu un obiect direct.

În ce-l privește pe *dator*, singura probă a unei posibile tranzitivități o constituie capacitatea de a substitui nominalul cu pronumele în propozițiile interogative: „***Ce*** mi-e *dator*?”. Din aceste date rezultă faptul că adjectivul *dator* are, în româna actuală, un statut „oscilant”, și anume:

- un regim i*ntranzitiv* de tipul Adjectiv + Obiect prepozițional, în structuri cu prepoziția ***cu***;
- un regim *intranzitiv* de tipul :Adjectiv + Cantitativ: ***Cât*** mi-e *dator* ?;
- un regim *tranzitiv* în construcția Adjectiv + Obiect direct: ***Ce*** mi-e *dator* ?

Cumulând toate aceste observații privitoare la o zonă a gramaticii mai puțin luată în considerare, Gabriela Pană Dindelegan ajunge la concluzia că chestiunea adjectivelor regente tranzitive rămâne deschisă, aserțiune care ne-a dat și nouă prilejul de a o readuce în discuție.

Sigle

GALR Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*. Vol. I: *Cuvântul*, vol. al II-lea: *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005 (Coordonator Valeria Guțu Romalo)

GBLR Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010 (Coordonator Gabriela Pană Dindelegan).

Conf. univ. dr. Theodor N. Trâpcea şi lucrările lui istorico-filologice de sârbistică (1917-1989)

JIVA MILIN

Acest articol este un omagiu slavistului timişorean, conferențiar universitar dr. Theodor N. Trâpcea, membru fondator al Filialei din Timişoara al Uniunii Slaviştilor din România şi membru de onoare al Societății de Limba Română din Vojvodina şi al Institutului de Istorie Națională de la Skopje, la împlinirea a trei decenii de la moarte. Th. N. Trâpcea a fost cadru didactic universitar, cercetător ştiințific şi publicist. A colaborat la publicații prestigioase din țară şi din străinătate. Este autor al unui număr important de studii şi articole de istorie, dialectologie şi folclor. Un loc aparte în activitatea lui ştiințifică îl ocupă lucrările din domeniul relațiilor istorice, culturale şi lingvistice româno-sârbe.

Conferențiarul universitar Th. N. Trâpcea, doctor în istorie, s-a născut la 2 februarie 1917 în localitatea Lipljan (Kosovo). A frecventat şcoala primară în localitatea natală (1924-1928), a continuat studiile gimnaziale şi liceale la Skopje şi la Turnu-Severin (1928-1935), iar pregătirea ştiințifică şi pedagogică superioară le-a dobândit la Universitatea (1936-1940) şi la Şcoala Normală Superioară din Cluj (1939-1941). În anul 1942 a susținut la Universitatea din Cluj teza de doctorat *Contribuții la istoria românilor din Peninsula Balcanică. Românii dintre Timoc şi Morava*, pe care a publicat-o în anul 1946 la Bucureşti. Între anii 1944-1946 a fost, mai întâi, cercetător ştiințific la Institutul de Studii şi Cercetări Balcanice, iar apoi asistent la Facultatea de Litere, Catedra de istorie a popoarelor Balcanice de la Bucureşti. Din anul 1946 până în anul 1956 a fost profesor de istorie şi de geografie la liceele din Orşova şi din Turnu-Severin. Din toamna anului 1956, când s-a înființat la Timişoara Facultatea de Filologie, până în anul 1977, anul pensionării, Th. N. Trâpcea a fost cadru didactic universitar la Universitatea din Timişoara: lector (1956-1969) şi conferențiar (1969-1977). Timp de peste două decenii a desfăşurat o activitate didactică şi ştiințifică meritorie: a predat disciplina didactică universitară *Limba slavă veche* la secțiile română-germană şi rusă-română; a publicat prin multigrafiere pentru studenți manualul *Limba slavă veche* (1972) şi două culegeri de texte: *Culegere de texte slave* (1968) şi *Limba slavă veche şi slavonă. Texte şi*

glosar (1971); a tipărit cărțile *Clisura Dunării. Cu privire specială asupra Orşovei şi insulei Ada-Kaleh* (1958), *Băile Herculane* (1973), *Timiş. Ghid turistic* (1975) şi zeci de studii şi articole. De-a lungul anilor a colaborat la publicații periodice din țară şi din străinătate: „Analele Institutului de istorie din Cluj”, „Analele Societății de Limba Română” (Serbia), „Analele Universității din Timişoara. Seria Ştiințe filologice”, „Balcanica”, „Folclor literar”, „Књижевни живот“[„Književni život”], „Magazin istoric”, „Македонски фолклор“ [„Makedonski folklor“] (Macedonia), „Mitropolia Banatului”, „Нови Живот“ [„Novi život”], „Revista de folclor”, „Revue des études sud-est europeénnes”, „Romanoslavica”, „Scrisul bănățean”, „Studii. Revistă de istorie”, „Studii şi articole de istorie”, „Studii şi articole de istorie a Banatului”, „Tibiscus” etc. Între anii 1970-1982 Th. N. Trâpcea a participat cu comunicări la simpozioanele sârbo-române/ româno-sârbe de la Vârşeț (1970), Panciova (1972), Zrenjanin (1974) şi Bucureşti (1982).

Von prezenta, în continuare, lucrările istorico-filologice ale conf. univ. dr. Th. N. Trâpcea dedicate graiului caraşovenilor şi graiului „muntenegrenilor” bănățeni, două graiuri periferice ale limbii sârbe aflate pe teritoriul României, precum şi lucrările dedicate împrumuturilor sârbeşti în subdialectul bănățean.

Prima lucrare intitulată *Craşovenii „o măruntă” populație din țara noastră. De unde şi când au venit?* [„Studii. Revistă de istorie”, X, 1957, nr. 6, p. 93-101] este dedicată populației caraşovene din sud-vestul Banatului, aşezată într-o zonă deluroasă din preajma râului Caraş în localitățile: Caraşova, Clocotici, Iabalcea, Lupac, Nermet, Rafnic şi Vodnic. În prima parte a lucrării autorul expune pe scurt un scurt istoric al cercetării originii caraşovenilor şi graiului lor, subliniind contribuția slavistului bulgar Ljubomir Miletič şi cea a slavistului român Emil Petrovici la elucidarea celor două probleme enigmatice. Menționăm aici doar faptul că Lj. Miletič a demonstrat că strămoşii caraşovenilor au emigrat în Banat în a doua jumătate a sec. al XV-lea din Serbia veche, din teritoriul situat între cursul superior al râului Morava şi râul Resava, că graiul lor este sârbesc şi aparține dialectului kosovo-resavian. În cercetările sale Emil Petrovici a surprins caracterul arhaic al acestui grai, a analizat sistemul lui vocalic şi consonantic, a sesizat reflexul specific al vechiului ***ě*** şi a precizat că acest grai s-a aflat cândva la extremitatea sud-vestică a dialectului kosovo-resavian. În partea a doua, autorul scrie despre strămoşii caraşovenilor, despre locul lor de baştină şi despre perioada emigrării lor în Caraşova. Slavistul timişorean este de părere că strămoşii caraşovenilor sunt bogomilii din Serbia medievală în componența căreia s-a aflat la un moment dat şi o parte din Bulgaria de vest. El situează locul lor de baştină undeva între

Kosovo, Janjevo, Prizren, Trepča şi în continuare spre sud-est la Štip, Veles şi Tetovo. Absența sărbătorii Sfântul Sava în calendarul caraşovenilor autorul explică astfel: atunci când strămoşii caraşovenilor au emigrat din Serbia veche, Rastko Nemanjić (fiul jupanului sârb Stefan Nemanja), viitorul Sfântul Sava, nu a fost beatificat, această beatificare având loc abia în sec. al XIII-lea, după emigrarea lor. La sfârşitul lucrării autorul conchide: „Caraşovenii sunt urmaşii bogomililor de acum opt veacuri, veniți în secolul al XII-lea, ca urmare a persecuției lor de către Stefan Nemanja, din Serbia veche” (p. 101).

În articolul *Ostrvce „crnogorskog” stanovništva u Banatu* [„Novi život”, V, 1961, nr. 1, p. 59-62] Th. N. Trâpcea scrie despre „muntenegrenii“ bănățeni din localitățile Cralovăț, Lucareț, Petrovaselo şi Stanciova din județul Timiş. „Locuitorii din acele sate – afirmă autorul – îşi spun *crnogorci* [muntenegreni], iar ținutul în care locuiesc îl numesc *Banatska* C*rna Gora* [Muntenegru Bănățean]. Ei cred în originea lor deosebită, în caracterul specific al limbii lor în raport cu alți sârbi din Banat“ (p. 59). Comparând graiul „muntenegrenilor” bănățeni cu graiurile din Muntenegru, el nu a găsit nicio asemănare cu acestea din urmă. Mai mult, autorul articolului a observat că unele trăsături ale acestui grai se regăsesc în unele graiuri sârbeşti sudice, chiar şi în Macedonia. Pornind de la faptul că în Macedonia există un ținut numit *Skopska Crna Gora* [Muntenegru Skoplean], Th. N. Trâpcea a încercat să găsească originea „muntenegrenilor” bănățeni în acest ținut macedonean, emițând ipoteza originii skoplene a vorbitorilor acestui grai sârbesc. În continuare, autorul prezintă principalele caracteristici ale acestui grai din care vom reproduce câteva: a) particularități fonetice: păstrarea lui ***l*** final: *pepel* „cenuşă”, *sol* „sare”, *vol* „bou”; ***a*** accentuat în prima silabă trece adeseori în ***e***: *jeruga* „viroagă”, *tanjir* „farfurie”, *šeren* „pestriț“; consoana ***h*** la sfârşitul cuvântului trece în ***v***: *kožuv* „cojoc“, *prav* „praf“, *vrv* „vârf”; grupul consonantic ***ps*** se modifică în ***pc***: *pceto* „câine”, *pcovati* „a înjura”; metateza în cuvintele *gabrn* (lit. *bagrem*) „salcâm”, *svabda* (lit. *svadba*) „nuntă”; simplificarea grupurilor cconsonantice ***kv***, ***gv***: *breska* „piersică”, gožđe „fier“; particularități morfologice: verbul la persoana a III-a plural are dezinența du: *nosidu* „ei poartă“, *pevadu* „ei cântă“, *volidu* „ei iubesc“; particularități lexicale: prezența unor cuvinte din sud: *pazar* „târg”, *pendžer* „fereastră“, *veđa* „sprânceană” şi împrumuturi din limba română: *burjan, trandafir, trifoi* etc. Accentul este arhaic pe silaba a doua.

În urma analizelor făcute autorul a ajuns la concluzia că graiul „muntenegrenilor” bănățeni nu are nimic comun cu graiurile muntenegrene. După părerea lui, locul de baştină a vorbitorilor acestui grai s-ar putea să fi

fost Muntenegru Skoplean, iar emigrarea lor în Muntenegru Bănățean se încadrează în perioada Marei emigrații a sârbilor de la sfârşitul secolului al XVII-lea.

În lucrarea *Cuvinte sârbeşti în subdialectul bănățean şi importanța lor* [„Scrisul bănățean”, XIV, 1963, nr. 3, p. 68-77], publicat şi în versiunea în limba rusă *Сербские слова в банатском наречии и их значение* [„Revue des études sud-est europeénnes”, I, 1963, nr. 1-2, p. 137-152] autorul analizează împrumuturile sârbeşti în Banatul românesc. Aceste împrumuturi au fost preluate dintr-un glosar de aproximativ 400 de cuvinte, la adunarea cărora autorul a fost ajutat de un colectiv de studente de la Facultatea de Filologie din Timişoara. Glosarul a fost publicat la un an după apariția lucrării pe care o prezentăm, cu titlul *Cuvinte de origine sârbească în graiul bănățean* [„Analele Universității din Timişoara. Seria Ştiințe filologice”, II, 1964, p. 266-275]. Se cuvine să menționăm aici precizarea autorului că în glosar există împrumuturi care nu sunt înregistrate în dicționarele româneşti, ca şi împrumuturi pentru care nu există sinonime în subdialectul bănățean: *băgrin, coțcă, iorgovan, cińer, zeicin, pońava, pocroviță* ş.a. Mai aflăm aici că 10% din acest glosar în limba sârbă sunt împrumuturi turceşti: *alvaluc, băschie, cebe, chesăr, ćivie, socac, sănduc etc.* Autorul a împărțit aceste împrumuturi în mai multe grupe din care am selectat doar următoarele: a) lucrări agricole: *cârsteț, orăniță, samurast, oritac*; creşterea animalelor: *marvă, bică, bacaruśe*; părțile carului: *năplad, potec, rudă, sărăćiniță, tulăț*; părțile corpului omenesc: *bobrig, glava, jăgăriță, lopăćiță*; unități de măsură: *acov, bardac, bocală, burie*; relații de rudenie: *bată, ceacea, dodă, śică, uică*; termeni şcolari şi administrativi: *arćie, bufar, propis, măstilă, clup, zvon* ; obiecte de îmbrăcăminte: *sucnă, prăsluc, năticaş*; grupa eterogenă: *bură, carabă, cârşie, graźe, pesăc, veneț etc.* Sunt scoase în evidență cuvintele cu valoare istorică: *bocală, căpară, cmet, tarisfat, zărțe.* Menționăm aici şi toponmele de origine sârbă sau apărute sub influența sârbă pe teritoriul între Caransebeş şi Orşova: *Mraconia, Bela Reca, Cruşovăț, Prilipăț, Putnic.* La sfârşitul lucrării Th. N. Trâpcea prezintă câteva concluzii privind răspândirea împrumuturilor sârbeşti în subdialectul bănățean dintre care cităm următoarea: „Se constată că o bună parte din cuvintele expuse sînt în circulație pe întreg cuprinsul Banatului, totuşi influența cea mai intensă a limbii sârbeşti se resimte în partea vestică, nord şi sud-vestică a lui, şi ea descreşte de la Caransebeş spre răsărit” (p.76).

În ultimă lucrare intitulată *Observații asupra graiului muntene-grenilor din Banat* [„Romanoslavica”, XIV, 1967, p. 269-272] Th. N. Trâpcea revine cu unele precizări şi particularități noi descoperite în graiul

„muntenegrenilor” bănăţeni. În prima parte a lucrării, după ce face o prezentare generală a Muntenegrului bănăţean, precizează că primul cercetător al acestui grai a fost academicianul sârb Pavle Ivić. După ce a efectuat în anul 1956 o scurtă anchetă dialectală, mai întâi în satele caraşovene, apoi în satele bănăţene Petrovaselo, Cralovăţ şi în Recaş, a publicat în acelaşi an articolul *Jedna doskora nepoznata grupa štokavskih govora*: *govori sa nezamenjenim jatom* [„Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, I, 1956, p. 146-160] în care a prezentat câteva particularităţi arhaice ale acestui grai şi modul cum a fost înlocuit în acest grai periferic vechiul *ě*. În partea a doua a lucrării Th. N. Trâpcea, după ce menţionează unele particularităţi din primul lui articol dedicat acestui grai, aduce şi unele particularităţi noi. Vom prezenta aici câteva dintre acestea: a) particularităţi fonetice: vocala *o* în unele cuvinte are o pronunţare diftongată: *Boug* „Dumnezeu”, *koundir* „clondir”, *poud* „podea”; pronunţarea consoanei *j* ca o semivocală: divoika „fată”, *višii* „mai înalt“; apare un nou *r* vocalic: *vrtence* „vârtelniţă“, *krlatica* „avion“; particularităţi morfologice: adjectivul se foloseşte după substantiv: *brašno belo* „făînă albă“, *čovek dobar* „om bun”; comparativul adjectivului se formează cu particula *po*: *po velik* „mai mare”, *po star* „mai bătrân”; superlativul se formează cu ajutorul particulei *naj* : *najdobar* „cel mai bun”, *najlep* „cel mai frumos”; se foloseşte forma scurtă a pronumelui reflexis *si*: *uzmi si knjigu* „Ia-ţi cartea” ; infinitivul se termină în ***t*** şi ***ć***: *doć* „a veni”, *čuvat* „a păzi”, *it* „a merge” etc.

După prezentarea lucrărilor conf. univ. dr. Theodor N. Trâpcea dedicate celor două graiuri sârbeşti arhaice şi periferice de pe teritoriul României, graiul caraşovenilor şi graiul „muntenegrenilor” bănăţeni, vom menţiona faptul că ele au constituit teme pentru două teze de doctorat elaborate şi susţinute în a doua jumătate a secolului trecut: Victor Vescu, *Graiul sârbesc din localităţile Petrovaselo, Stanciova şi Cralovăţ (Sistemul fonologic, particularităţi morfologice, sintactice şi lexicale)* (1969)[1] şi Mihai N. Radan, *Graiurile caraşovene azi. Fonetica şi fonologia* (1999)[2].

[1] Publicată în limba sârbă: *O poreklu govora „banatskih Crnogoraca”*, „Zbornik Matice *srpske* za filologiju i lingvistiku”, XIV/2, 1971, p. 199-208; *Govor Banatske Crne Gore,* “Zbornik Matice srpske za filologiju I lingvistiku”, XIX/1, 1976, p. 115-172.

[2] Publicată: *Graiurile caraşovene azi. Fonetica şi fonologia,* Timişoara, 2000 şi în traducere în limba sârbă *Fonetika i fonologija karaševskih govora. Prilog proučavanju srpskh govora u Rumuniji,* Novi Sad, 2015.

Discursul reclamei. O voce specială e una memorabilă

CARMEN NEAMȚU

Text, imagine, voce, iată câteva ingrediente ce joacă un rol important în discursul reclamei. Specialiştii vorbesc despre voce într-un complex de factori importanți: timbrul, intensitatea şi durata vocii, tot mai mulți admițând că reținem un produs prin cel care ni-l transmite sonor şi nu doar prin povestea de imagini care se derulează pe micul ecran. Principalele calități ale vocii sunt intensitatea, durata şi timbrul. Dintre toate, timbrul nu se poate lucra. Restul de calități sunt exersate prin repetiții.

„Vocea face 50% dintr-o personalitate media”, e de părere profesoara de dicție Ileana Cîrstea Simion[1], pentru care „lucratul unei voci poate lua ani şi ani”. Tino Furtună, proprietarul unui studio producător de sunete, este de părere că numărul mic de voci utilizate în spoturile publicitare din radio s-ar datora faptului că, deşi avem mulți actori, foarte puțini sunt specializați vocal. Actorul arădean Doru Nica, cunoscut pentru reclamele la Scandia Sibiu şi Meşterul Ciocolax, este de părere că vocea este foarte importantă, dar în acelaşi timp şi atitudinea protagonistului, care trebuie să fie una convingătoare. Personajele lui sunt „hâtre, bonome şi cu un tonus ridicat”.

Cert este că o voce specială e una memorabilă.[2] Specialiştii vorbesc despre voce într-un complex de factori importanți: timbrul, intensitatea şi durata vocii, tot mai mulți admițând că reținem un produs prin cel care ni-l transmite sonor şi nu doar prin povestea de imagini care se derulează pe micul ecran. Principalele calități ale vocii sunt intensitatea, durata şi timbrul. Dintre toate, timbrul nu se poate lucra. Restul de calități sunt exersate prin repetiții. Exercițiile de dicție, fonetica, frazarea fac vocea bună pentru a-ți trezi interesul de a o asculta ce spune. Există chiar şi exerciții de corectare a ritmului vorbirii sau a diverselor sunete „problemă” – R, S, Ş,F, P, C, L, B, V, M,D.[3]

---

[1] **„**Vocea este jumătate din prestanță”, art. de Alexandra Olivotto, „Cotidianul”, 14 octombrie 2005, „Vocea face 50% dintr-o personalitate media", crede Ileana Cirstea Simion.

[2] Aş include aici vocile actorilor Mihai Gruia Sandu, Marcel Iureş, Victor Rebengiuc, Radu Beligan sau Florian Pittiş.

[3] Vezi audiobook-ul semnat de Carmen Ivanov şi Mihai Crăciun, *Şase saşi în şase saci*, Ed. Favorit.

Imediat după anii '90 putem vorbi de meserii noi, în care vocea joacă un rol important: jurnaliştii *din off* în programele TV (cei care nu se văd, dar se aud la prezentarea produselor media), vocile din public care strigă sau aplaudă la comandă sau *cititorii* de reclame. Dacă acum 30 de ani actorul urca doar pe scena sălii de teatru, acum, dacă are o voce lucrată, cu timbru plin, el poate coborî în reclame, fără a însemna că se prostituează intelectual. Ci îşi face pur şi simplu meseria, citind bine un text.

***Voice-over*, oamenii care nu se văd, dar se aud**

Arădenii Carmen Ispas şi Bogdan Costea lucrează cu inflexiunile vocii. Vocea este instrumentul lor de lucru cel mai de preț. Mai puțin cunoscuți ca imagine (excepție făcând Bogdan Costea, care este şi actor la Teatrul Clasic "Ioan Slavici" din Arad), cei doi se aud la posturile radio-tv, în promo-uri, în reclame, în prezentările "din off", în anunțul "ştirilor pe scurt".

Preluând modelul televiziunilor naționale, care au copiat formatele din audio-vizualul occidental, posturi locale precum TV Arad, West Tv Regional sau Info TV s-au folosit şi ele de *voice over*-i, voci care prezintă ştirile, fără a fi neapărat şi crainici "vizibili" ai posturilor locale. Dacă ar fi să stabilim o fişă, ideală, a postului, unui *voice over* i se cere o voce deosebită, puternică, cu un timbru plăcut, de recunoscut. Vocea, dacă e bună, poate deveni un soi de emblemă a postului TV. În reclame, ea te poate convinge să cumperi un produs, să apelezi cu încredere la un serviciu.

De-a lungul timpului, în audio-vizualul arădean, crainicii au fost şi *voice over*-i de cele mai multe ori (vezi Diana Mariş Costea, Alexandru Chiriță, Melania Marian - la RCS-InfoTV, Diana Mariş Costea, Isabela Vekas, Bogdan Costea, Carmen Butariu - la TV Arad, Bogdan Costea la ProTV şi WestTv Regional), după cum redactorii care culeg informații de pe teren pot fi şi *voice over*-i dacă îî ajută vocea (vezi: Cristian Cotuna, Dani Dascălu - la RCS-InfoTV, ambii realizând şi emisiuni distincte în grila postului TV). Unii au voci plăcute, clare, cu un timbru inconfundabil, alții posedă voci slabe, lipsite de dicție, voci enervante, pițigăiate, până la a te face să schimbi postul.

Cele mai cunoscute voci-emblemă din TV sunt voci de actori. Ele au avantajul clarității, dicției, voci cu tonalități şi accente inteligent exploatate. Jocul pe scena de teatru e un exercițiu care se transformă într-un avantaj pentru actorul în ipostaza de *voice over*. Postul PRO TV are două voci care s-au impus în promo-urile sale. Sunt vocile a doi actori angajați ai Teatrului Nottara, Constantin Cotimanis şi Valentin Teodosiu. Postul public de

televiziune, TVR 1, s-a folosit tot de o voce de actor profesionist - Damian Oancea - care şi-a exersat vocea la Timişoara, la Radio Vest, în timp ce o voce bună ce prezenta “din off“ ştirile “Observatorului“ de la Antena 1 era aceea a lui Romeo Lupu, absolvent de filologie la Craiova.

În studio sau pe scena teatrului

Povestea lui Bogdan Costea în televiziune a început, după cum ne-a mărturisit, în 1995, la TV Arad. A pornit dintr-o “întâmplare“ şi a sfârşit “în pasiune”. “Fosta mea colegă de clasă, din liceu, Daciana Cordoş, m-a cooptat în echipa de ştiri de atunci. Pentru mine a fost o provocare pentru că niciodată nu mi-am imaginat că voi prezenta ştiri. M-am pregătit pentru munca de actor”, îşi aminteşte Bogdan Costea.

„În studioul TV şi pe scenă, lucrurile sunt atât de diferite. În platou, la filmare, totul se vede. Micul ecran nu suportă gesturi în plus, căci telespectatorul le taxează. În teatru, rolul e cu totul altceva, e şi puțină exagerare, o tuşă mai îngroşată, care nu-şi are locul pe sticlă”.

În 1988 a ajuns la PRO TV stația Arad, unde a fost prezentator-secund, alături de Paula Herlo. La PRO TV, ceea ce făcea în principal era *voice over*. Bogdan Costea consideră că „nu e uşor să fii voice over, deoarece lumea trebuie să-ți perceapă doar intonațiile şi felul în care spui ştirea”.

„O voce de remarcat nu trebuie să aibă neapărat tonuri grave”, ne lămureşte Bogdan Costea. O voce bună, crede actorul arădean, “trebuie să aibă o anumită greutate şi seriozitate în momentul rostirii ştirii. Şi, apoi, vocea trebuie modelată şi în funcție de subiectul ştirii”. Dacă citeşti despre o

crimă n-o să ai o voce săltăreață, nu? Actorul, care e, în prezent, directorul Teatrului Clasic „Ioan Slavici” din Arad, mi-a vorbit şi de voci enervante. „Agasante sunt vocile pițigăiate, stridente, care n-au ce căuta într-o ştire sau într-o reclamă, dar tronează acolo pentru că proprietarul vocii nu-şi dă seama cât de prost sună”.

„Cred că telespectatorul se obişnuieşte cu vocea ta, dar mulți mă şi văd la față, ca să spun aşa, în spectacolele teatrului. Mulți mi-au spus că arăt mai bine în realitate decât la televizor, pe sticlă. Nu pot să spun că pe mine mă dezavantajează sau că televiziunea mă deformează. Cred că dau bine pe sticlă. Şi am şi un mare atu: îmi exersez vocea în continuu, mai ales că «mă aud» şi în multe reclame”, mărturiseşte Bogdan Costea.

Impresarul artistic cu voce

Carmen Ispas este o altă voce foarte bună, care a intrat în reclame – „din necesitate”. „Pentru că îi place, simte ce face şi nu prea răguşeşte”. A lucrat la radio, TV, în prezent se ocupă de impresariat, la Teatrul clasic „Ioan Slavici” din Arad. „În ianuarie 1995 am început cu radio Pro Fm, unde am editat şi prezentat din oră în oră jurnalele de ştiri şi am făcut emisiuni ca Cineverite, Cele mai adevarate povesti de dragoste etc. Atunci când a început să emită Pro TV Arad, mi s-a propus să fiu editor de text şi editor de voce, adică *voice over*. Câțiva ani am rămas doar la televizor, după care am revenit şi la radio ”.

Cum s-a gândit să-şi împrumute vocea în reclame sau ca *voice over?* „Mi-am zis că aş mai putea face ceva pe lângă serviciul meu constant cu carte de muncă la Teatrul Clasic „Ioan Slavici”, unde sunt de ani buni impresar artistic şi, bineînțeles, din dorința de a-mi mai «rotunji» veniturile. Inițial am gândit totul pentru o scurtă perioadă de timp, mai ales că eram şi studentă la Timişoara şi, credeam eu, că după studii voi reuşi să mă las. N-a fost să fie aşa pentru că a ajuns să îmi placă atât de mult, încât azi nici nu ştiu cum ar fi fost viața mea fără munca în redacția de ştiri. Mai liniştită, cu siguranță, dar nici pe departe atât de frumoasă cum mi se întâmplă să o mai văd chiar şi acum”.

Carmen Ispas şi-a împrumutat vocea şi în reclame. Odată, pe când era în Bucureşti, în troleibuz, şi-a auzit vocea, într-o reclamă, la un lichior de ciocolată. Şi a descoperit că are un timbru vocal puternic. „Aşa, în timp… ajungi să îți personalizezi vocea, iar de aici până la a suna, de exemplu, la serviciul de informații - cum mi s-a întâmplat mie - unde am fost întrebată dacă nu sunt Carmen Ispas, şi culmea chiar eram, nu mai e decât un pas”.

Carmen Ispas e convinsă că dacă „îți place ce faci, ajungi să simți fiecare cuvânt şi nu rişti să cazi într-un automatism care să îi determine pe ascultători să te ignore. Cred că vocea este o emblemă a fiecărui om, te personalizează şi te ajută să-i captezi atenția. Cu ajutorul vocii poți să îl faci pe cel care ascultă radioul sau televizorul, părtaş la povestea ta, fie ea tristă ori veselă . E ciudat şi al naibii de greu pentru că receptorul nici măcar nu te vede, dar îți simte prezența! Sincer vă spun, mie nu îmi place să dezamăgesc. Din fericire nu am mai deloc probleme cu gâtul. Nu ştiu dacă am fost răguşită de două ori în viață. Iar atunci când se întâmplă să simt că voi avea probleme mai beau un ceai fierbinte cu puțină miere şi îmi revin. Dar şi dacă sunt răguşită nu pot să tac. Vorbesc în gând. E felul meu de a-mi drege vocea”.

Rețeta simplă pentru construcția unei reclame e prezentarea unei probleme pe care consumatorul o întâmpină. Reclama nu face altceva decât să demonstreze modul în care produsul poate rezolva - cu succes - problema. Scenariile cu „felii de viață” sunt întâlnite cel mai des în reclame şi chiar dacă aceste „mici puneri în scenă” sunt văzute ca siropoase şi sunt detestate de unii copywriteri, ele au vândut mult şi încă mai vând, iar vocea, alături de imagine şi slogan, sunt ingrediente esențiale în mecanismul de convingere.[4] Dintr-o discuție realizată cu actorul arădean Doru Nica, protagonistul reclamei Ciocolax forte, aflăm amănunte inedite despre traseul actorului de pe scenă în filmul reclamei.

[4] Vezi David Ogilvy, în *O antologie de texte publicitare*, coordonatori Cezar Tabarcea şi Alexandra Crăciun, Ed. Universității din Bucureşti, 2003.

– Doru Nica, pentru cei nefamiliarizați cu fenomenul publicitar, explicați-ne, vă rog, cum ați ajuns să jucați în reclame, mai exact, care e traseul?

– Totul este cât se poate de simplu. Fiind în baza de date a mai multor case de film, agenții publicitare, studiouri de casting etc., eşti pur şi simplu contactat de aceştia şi întrebat dacă eşti de acord cu proiectul dumnealor. Asta, fireşte după ce în prealabil ai fost ales şi de client, respectiv firma pentru care se face publicitate. Traseul, ca să mai şi glumim, este simplu: te sui în maşină, tren, avion şi pleci la Bucureşti unde de regulă au loc filmările.

– **Ce presupune castingul pentru asemenea proiecte publicitare?**

– Castingul nu presupune nimic spectaculos. Totul e ca datele fizice şi actoriceşti să se apropie cât mai mult de ce îşi doreşte clientul (firma beneficiară). În final, ajung mai multe variante de lucru şi ultimul cuvânt îl are regizorul.

– Sunteți un actor talentat, care trece rampa. Rolul de meşter Ciocolax cum l-ați atacat?

– Sunt onorat de apreciere şi promit că nu am să trec rampa atât de mult încât să cad în public. Nu de alta dar, la gabaritul meu ar fi victime colaterale. Revenind la reclama CIOCOLAX, țin să precizez că personajul se numeşte „Nea Sandu” şi firma lui „LA NEA SANDU – WECEE TUNATE”. Ca orice meşter el trebuie să fie puțin hâtru şi cu multă bonomie.

– Care credeți că sunt atuurile personajului dvs?

– Tocmai ce vi le-am enumerat: hâtru, bonom şi cu tonus ridicat.

– Nu puțini consideră că a fi în publicitate e o degradare a profesiei de actor. Alții văd jucatul în reclame şi telenovele ca un soi de prostituție intelectuală. Dvs. unde vă situați?

– Aici lucrurile trebuie nuanțate. Ce este de fapt reclama sau spotul publicitar? Este un film cu povestea lui în formă redusă până la câteva zeci de secunde. Nu consider că actorul ar coborâ nivelul său în reclame, ba dimpotrivă, e dificil ca într-un interval de timp atât de scurt să faci ce se face de regulă în zeci de minute. Şi să fii credibil. Dacă tratezi cu seriozitate şi aceste opere artistice nu se poate numi *prostituție* ceea ce facem. Asta e o prejudecată. Să nu uităm latura economică (nu e cazul meu). Peste tot în lume reclamele sunt foarte bine plătite. Totul depinde de anvergura actorului.

– Unde ați filmat?

– Filmările la acest spot au fost făcute la Bucureşti şi, fără să par lipsit de modestie (martor îmi este prietenul meu mai tânăr Onoriu Felea care a fost pe platou) dublele au fost foarte puține şi majoritatea, cele de siguranță.

– Ce indicații de regie ați primit pentru a intra în pielea personajului?

– Am lucrat la ultimele două spoturi cu doi regizori foarte buni: RADU JUDE, cel cu pelicula „Aferim”, la SCANDIA SIBIU, şi cu DRAGOŞ BULIGA, cel cu celebrul „Las Fierbinți”, pentru CIOCOLAX. Pot spune că a fost o colaborare fericită pentru toți şi că indicațiile au fost pur tehnice şi de rutină. Prietenii şi colegii mei s-au amuzat văzându-mă în reclamă, dar replica mea a fost pe măsură: *„După o viață de cacao, voiați să fac reclamă la RAFAELO?”*

– Ce le-ați spune unora ce ar vrea să joace în cât mai multe reclame? Ce e important din punctul dumneavoastră de vedere?

– Să joace în cât mai multe. Şi mai ales să negocieze la sânge contractele. Dar să nu facă nicio clipă rabat de la profesie.

Bibliografie:

Barthes, Roland, *The Rhetoric of the Image***,** apud Stephen Heath, *Image-Music-text,* London, Fontana, 1977.

Gunther Kress şi Theo van Leeuwen, *Reading Images***,** Victoria, Australia, Deakin Press, 1990.

Ivanov, Carmen şi Crăciun, Mihai, audiobook, *Şase saşi în şase saci*, Ed. Favorit.

Myers, Greg, *Words in Ads,* Routledge, Chapman and Hall, Inc., 1994.

Neamțu, Carmen, **„**Despre seducția mesajului publicitar*”*, „Observator cultural“, nr. 374.

Neamtu, Carmen, *Reclame pe limbă. Publicitate şi ubicuitate*, Ed.Mirador, 2012.

Pateman, Trevor, *How is Understanding an Advertisment Possible?***,** apud H. Davis & P. Walton, eds., *Language, Image, Media,* Oxford, Basil Blackwell, 1983.

Carmen Neamțu este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Umaniste și Sociale - Universitatea de Stat „Aurel Vlaicu” din Arad. S-a născut la 17 noiembrie 1973 în Arad, a absolvit Facultatea de Litere, Istorie și Filosofie din cadrul Universității de Vest din Timișoara (1997) și Facultatea de Jurnalistică (1998). Este doctor în filologie din 2002, cu distincția magna cum laude. A obținut burse și a urmat stagii de perfecționare în domeniul jurnalismului la universități din Portugalia, Danemarca, Finlanda, Olanda, Turcia, Grecia, Elveția, Croația și Anglia. Este autoarea cărților: ***Limbajul publicitar****, Ed. Mirador, 2002;* ***Stilul publicistic****, Ed. Mirador, 2004;* ***Limbă și stil în presa scrisă****, Ed. Mirador, 2007;* ***Convorbiri cu vedere la microfon. Arta interviului. Chipuri și moduri****, Ed. Mirador, 2009;* ***Reclame pe limbă. Publicitate și ubicuitate,*** *Ed. Mirador, 2012;* ***Interviuri, dialoguri, discuții și alte meniuri ale științelor comunicante,*** *Ed. Mirador, 2018. E coautor al* ***Manualului de jurnalism****, Ed. Polirom, Iași, 2009. Redactor al revistei de cultură și arte vizuale a Uniunii Scriitorilor din România, „ARCA”.*

«Dedesubturile» fonetico-fonologice şi morfologice ale unei probleme ortografice – scrierea *i*-ilor la finală de cuvânt *

G. G. NEAMȚU
Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca

Cuvinte-cheie: fonem, alofon, sunet articulat, apendice palatal, morfem, desinență, sufix, articol enclitic, cod oral vs cod scris, sincretism, bisincretism, morfem cumulant.

Cuprins. 0. Chestiuni preliminare generale. **1.** Introducere în scrierea *i*-ilor. **2.** Statutul fonetico-fonologic. **2.1.** Vocala *i*. **2.2.** Semivocala *i*. **2.3.** *I* final scurt postconsonantic. **2.4.** Alofonul vocalic ^{j}i. **3.** Statutul gramatical. **3.1.** Cod oral vs cod scris. **3.2.** Realitate fonetico-fonologică. **3.3.** Analiză morfematică. **4.** Anexă. Corespondențe (grafic, fonetică-fonologie, morfologie. **4.1.** Scrierea cu o literă *i*. **4.2.** Scrierea cu două litere *i*. **4.3.** Scrierea cu trei litere *i*. **5.** Concluzie.

0. Chestiuni preliminare generale

Comparativ cu situația din (multe) alte limbi, scrierea în română, în varianta ei corectă, *ortografia,* cel puțin teoretic nu ar trebui să ridice probleme deosebite utilizatorilor codului scris, achiziționat în linii mari în ciclul şcolar primar şi consolidat în cel gimnazial.

Motivația constă în utilizarea preponderentă a principiului (fonetico-) *fonologic,* potrivit căruia semnele grafice/literale notează *fonemele,* unități minimale de expresie cu funcție constitutivă şi diferențiativă a semnelor lingvistice în latura lor de expresie. (În limbaj uzual, vocalele şi consoanele.)[1]

---

* Recitind cartea mai veche și mereu actuală *Semnele ortografice și de punctuație în limba română* (EȘE, București, 1983) a celui omagiat aici, distinsul profesor și cercetător Sergiu Drincu, i-aș zice să pună virgule câte dorește, dar să amâne mereu punctul, căci acesta este o virgulă obosită, resemnată și încremenită, care nu mai așteaptă și nu mai cere nimic.

[1] Vezi, pentru aceasta și corespondența „literă-fonem”, *DOOM 2,* p. XXIX-XXXV. Vezi, tot aici, p. XXXVI-XCVIII, prezentarea și a celorlalte principii utilizate în scrierea limbii române, inclusiv a celui gramatical (morfologic și sintactic).

Fonemele pot fi concepute ca ansambluri de mărci diferențiative şi deopotrivă constitutive existente/prezente simultan în anumite combinații în spectrul oricărui fonem, mărci care au la bază trăsături articulatorii. (La fonemele vocalice, trei: localizarea, apertura, labialitatea/rotunjirea; la consoane, patru: sonoritatea, oralitatea (vs nazalitatea), modalitatea, localizarea).[2]

Acest set de mărci (trei la vocale, patru la consoane) formează ceea ce adesea se numeşte *conținutul fonologic intern* al fonemului, cel care îi asigură identitatea şi individualitatea şi de aceea obligatoriu diferit de la un fonem la altul. (Nu există două foneme cu acelaşi conținut fonologic.)

Asemenea oricărui general care se particularizează, şi fonemele, entități abstracte, percepute mental, se încorporează în *sunete* ca entități sonore produse de organele vorbirii şi percepute auditiv. (Ele au existență numai în această ipoteză.)

Cum sunetele articulate şi implicit fonemele pe care le reprezintă nu se utilizează de regulă singure/izolate, ci în combinație unele cu altele în cadrul silabelor/cuvintelor a căror latură de expresie sunt, pe axa succesiunii liniare/sintagmatice au loc procese de *coarticulare*, al căror efect este modificarea parțială a unor trăsături articulatorii, sărăcirea unora sau îmbogățirea altora.

Aşa se face că, în funcție de poziția fonetică (în silabă sau în cuvânt), un sunet (= o vocală sau o consoană) ca reprezentant al unui fonem se poate îndepărta strict fonetic de realizarea/pronunțarea/audiția lui ca sunet izolat şi/sau neinfluențat de un alt sunet, fără ca această modificare să-l transforme în reprezentant al altui fonem.

Prin urmare, un fonem, unul şi acelaşi, este funcțional o *invariantă*, dar se realizează fonetic prin *variante* poziționale/contextuale, numite de regulă *alofone*. (Orice fonem se realizează printr-o *clasă* (mai largă sau mai restrânsă) de alofone.)

În cazul în care efectul modificator al contextului este zero sau aproape zero/nesesizabil ca pronunțare şi receptare, alofonul reprezintă ideal fonemul (= redus la mărcile lui interne/intrinseci) şi se numeşte alofon *primar*/fundamental/neutral, în opoziție cu alofonele *derivate*, caracterizate prin prezența unei mărci/trăsături suplimentare/externe, dobândite prin coarticulare (= palatalizat, labializat, nazalizat etc.).[3]

Ca primă concluzie, literele utilizate în scrierea românească redau fonemele/invariantele, nu alofonele/variantele fonetice ale acestora. De

---

[2] Vezi Săteanu 1978, p. 29-54.
[3] *Ibidem*.

exemplu, litera *a* notează fonemul vocalic *a* indiferent de alofonul prin care se realizează: neutral (l*a*să), palatalizat (pi*a*ră), labializat (po*a*lă), palatal-labializat (lăcrimio*a*ră), nazalizat (*A*nca) etc.

(Doar în transcrierile fonetice din lucrările de specialitate marcăm şi tipurile de alofone prin utilizarea unor semne speciale/diacritice aplicate unor litere. În exemplele date: [a], [a'], [a°], [a'°], [ã].)[4]

1. Introducere în scrierea *i*-ilor

Cea mai problematică, se pare, pentru mulți dintre cei care «scriu» este marcarea sunetelor de tip *i* la sfârşit de cuvânt şi în egală măsură pentru cei care analizează fonetico-fonologic *i*-ii din această ipoteză.

Este un fapt arhicunoscut că în română avem cuvinte care se scriu la sfârşit cu o literă *i*, cu două sau chiar cu trei litere *i* (*elevi, copii, fiii*) şi aceleaşi cuvinte scrise cu o literă *i* sau două (*elevi-elevii*), cu două sau cu trei litere *i* (*copii-copiii*).

Chiar dacă scrierea cu atâția *i* este ceva mai puțin obişnuit, chiar curios nu numai pentru străinii care ne învață limba, ci şi pentru români, ea este o normă ortografică, nu o opțiune, trebuie să ne conformăm, vorbitori nativi sau non-nativi de română.

După cum se va vedea, scrierea *i*-ilor (la sfârşit de cuvânt) este în parte *motivată* fonetico-fonologic (= reflectă o realitate sonoră, îi percepem auditiv), în parte *nemotivată*, dar *în totalitate* motivată gramatical (morfologic). Este al doilea principiu ca importanță în ortografia limbii române (= principiul *morfologic*).

«Dificultatea» scrierii corecte a *i*-ilor este dată de statutul fonetico-fonologic aparte al acestui tip de sunet şi de rolul morfologic foarte important pe care îl are în structura gramaticală a limbii române.

2. Statutul fonetico-fonologic

Din punct de vedere fonetico-fonologic, româna are trei tipuri de sunete *i*, notate în scrierea uzuală prin aceeaşi literă (*i*): vocala *i* (*cine*, *vine,*

---

[4] Cuvântul în transcriere fonetică este dat între bare drepte orientate ([...]). Simbolurile utilizate în notarea alofonelor sunt cele uzuale. Dintre acestea, prezente aici, reținem:

[ˇ] = africat (*faci* [fači])

['] = palatalizat (*pin* [p'in])

[°] = palatalizat (*pom* [p°om])

['°] = palatal-labializat (*lăcrimioară* [*lăkrimio**a**'°ră*]).

(a) citi, tigri); semivocala *i* – în transcriere fonetică: [i̯] sau [ĭ][5] (*stai, iată, piatră*); aşa-numitul *i* final scurt postconsonantic/*i* „şoptit” – în transcriere fonetică: [ị] sau [^{i}][6] (*pomi, vezi, câini*).

> *Notă*. Nu deschidem aici discuția privind statutul fonologic al semivocalei ([i̯]) şi al lui *i* „şoptit” ([ị]): variante/alofone ale fonemului vocalic /*i*/ vs alofone ale unor foneme de sine stătătoare, altele decât fonemul vocalic /i/. De aceea vom utiliza în continuare doar denumirile: vocala *i*, semivocala *i* şi *i* final scurt postconsonantic.[7]

Oricare dintre aceşti trei i poate apărea la sfârşit de cuvânt şi este notat firesc prin litera (una singură) *i*: *ven**i*** [veni], *sta**i*** [stai̯], *an**i*** [anị].

Câteva detalieri:

2.1. Vocala *i* ([i])

Această vocală, ca orice vocală şi indiferent de poziție, inclusiv finală, este sunet cu voce, constituie *vârful de sonoritate* al silabei/poartă *accentul silabic*, reprezintă gradul maxim de deschidere şi se caracterizează prin *obligativitate* şi *unicitate*: în română, o silabă conține o vocală, obligatoriu una, dar numai una. (Dacă o silabă conține două sau trei segmente de tip vocalic (la modul generic) numai una este vocală propriu-zisă/plenisonă, numită (şi) vocală *silabică*.)

2.2. Semivocala *i* ([i̯])

Această semivocală, ca orice semivocală, se defineşte parțial pozitiv şi parțial negativ în raport cu vocala corespondentă *i*, pe a cărei orbită se înscrie:

a. Se caracterizează fundamental prin aceleaşi trăsături articulatorii de supraclasă (= sunet cu voce, oral) şi de clasă (= anterioară/palatală, închisă, nelabială/nerotunjită), ceea ce justifică segmentul terminologic *vocală* din „semi*vocală*” (= sunet de tip vocalic, nu consonantic).

b. Se defineşte negativ în raport cu vocala *i* prin:

b_1. Nu poartă accentul silabic şi nu reprezintă vârful de sonoritate al acesteia.

b_2. Este mai închisă, mai puțin sonoră şi mai scurtă ca durată.

---

[5] În DOOM 2 apare în această notație [ĭ], dar o preferăm pe prima [i̯].

[6] În DOOM 2 apare [^{i}]. O preferăm pe prima [ị].

[7] Vezi, pentru statutul controversat al acestora, inclusiv alte surse bibliografice: Avram 2009, Avram 2011, Iordan-Robu 1978, LRC 1985, Săteanu 1978, Stan 1996, Şuteu 1986, Vasiliu 1965.

Aceste atribute îi justifică denumirea de „*semi*vocală” sau vocală „*asilabică*”.

b_3. Prezența ei într-o silabă ca element constitutiv *nu* este *obligatorie* – vezi silabe fără semivocale, *i* sau altele (*i-ni-mă, stră-bu-nic*) reduse la o vocală sau combinații de vocală + consoană/consoane.

b_4. Apariția semivocalei *i*, ca de altfel şi a celorlalte semivocale (*e* [e̯], *o* [o̯], *u* [u̯]) este condiționată de existența în cadrul aceleiaşi silabe a unei vocale plenisone în vecinătatea imediată de stânga sau de dreapta, formând segmente fonologice complexe, numite de regulă *diftongi*, cele mai strânse combinații fonetico-fonologice pe axa sintagmatică (*stai, ia-tă, ui-te, iu-te*), iar, mai rar, a unei alte semivocale care la rându-i este urmată de o vocală, în speță *a*, constituind un *triftong* ascendent (*lă-cri-mioa-ră*).

O trăsătură aparte a lui *i* este aceea că la sfârşit de cuvânt, în cadrul aceleiaşi silabe, se poate combina cu el însuşi, generând un diftong descendent şi omogen ca timbru, [ii̯] (= vocala *i* + semivocala *i*), notat ca atare în scris (prin două litere *i*): *co-pii* [ko-pii̯], *fii, muş-te-rii, vii, ro-şii, re-ții*.

Este un caz unic în sistemul fonetico-fonologic românesc: nu există alți diftongi (nici ascendenți, nici descendenți) constituiți din două segmente vocalice cu acelaşi timbru: **ee̯/*e̯e, *oo̯/*oo̯*. Statutul acestora, când apar alăturate, este de vocale în hiat, situate firesc în silabe diferite.

> *Notă.* Un diftong [ii̯] în interiorul cuvântului nu există. În secvențe de tipul *fiindcă, ființă, ştiință* etc., cele două litere *i* marchează două vocale *i* în hiat: *fi-ind-că, fi-in-ță, şti-in-ță.*

Judecând după realitatea fonetico-fonologică obiectivă, nici la scrierea diftongului descendent [ii̯] la sfârşit de cuvânt, respectiv cu două litere *i,* n-ar trebui să avem probleme, odată ce, deşi sunt sunete relativ omogene ca producere, cei doi *i* se asociază ca unități distincte cu percepții auditive uşor diferite.

Pe de altă parte, în acest perimetru al senzațiilor auditive, îşi face loc factorul *subiectiv*, al *impresiei* auditive, care, de la individ la individ, în funcție de sensibilitatea, finețea/rafinamentul şi chiar educația auzului, este/poate fi diferită. Aşa se face că unii vorbitori/ascultători aud/cred că aud doi *i,* iar alții doar un *i*, eventual ceva mai «lung».

Ghidându-se numai după acest aspect, şi notarea grafică/literală va fi una sau alta, uneori chiar oscilantă la aceeaşi persoană. De aceea, motivația scrierii aici recurge/ar trebui să recurgă la principiul gramatical (vezi infra, **3.** Statutul gramatical), care ne disciplinează/corectează aceste „impresii”.

2.3. *I* final scurt postconsonantic

Un al treilea *i* în română, notat prin aceeaşi literă, *i* (în transcriere fonetică [ị]), este cel numit *i* „şoptit” sau *i* „final scurt postconsonantic”: *elevi, lupi, frumoşi, îmi, crezi* etc. Statutul său special ca segment vocalic generic raportat la variantele/alofonele vocalei *i* constă în aceea că nu este nici vocală propriu-zisă/silabică/plenisonă şi nici semivocală. De aceea poate fi considerat un sunet specific limbii române.

Notă. La niciuna dintre celelalte vocale/semivocale nu avem un corespondent al acestui *i*.

2.3.1. Trăsături fonetice

a. Este foarte *scurt* ca durată. (Unii lingvişti îl numesc „ultrascurt”.)

b. Este foarte slab ca sonoritate, abia perceptibil comparativ cu vocala *i* sau semivocala *i* (de aici calificativul „şoptit”).

Notă. Adesea străinii, în faza inițială a învățării limbii române, au dificultăți în însuşirea lui: ori nu-l pronunță deloc, ori îl pronunță ca vocală ((doi) *lupi*: [lup] vs [lupi]).

c. Asemenea semivocalei, este exclusiv neaccentuat în cadrul silabei sau în cadrul cuvântului.

În concluzie, este un *i* incomplet format, apropiat de un apendice palatal (vezi, pentru acesta, infra, **2.4.** Alofonul vocalic ^{j}i).

2.3.2. Condiții de apariție

a. În poziție finală de cuvânt, precedat de consoană/consoane*: pomi, lupi, studenți, strâmți, visezi, aceeaşi, ați* (venit) etc. – de aici calificativul „postconsonantic”. Prin această distribuție (= după consoană), *i* final scurt ([ị]) se deosebeşte fundamental de semivocala *i* ([i̯]), a cărei apariție este condiționată de o vocală.

Notă. Există argumente suficiente pentru a vorbi de un asemenea *i* ([ị]) şi după consoanele alveopalatale [č], [ğ] (*faci* [fačị], *dregi* [dreğị] și oclusive palatale/oclusive velare palatalizate [k'], [g'] (*unchi* [unk' ị], *triunghi* [triung'ị]).

b. În interiorul câtorva cuvinte compuse cu segmentele ori- [orị] (*oricare, oricine, oricum* etc.), *câți*- [kâțị] (*câțiva*) etc., perpetuat din poziția finală a acestora ca unități autonome.

2.3.3. Condiții de excludere

I este final şi postconsonantic, dar nu este „scurt”, ci este un *i* „normal” (= vocala *i*) în următoarele situații:

a. Precedat de grupul consonantic „muta cum liquida” (= consoană/ consoane + *l* sau *r*), *i* neputând fi altfel pronunțat şi auzit decât ca vocală (plenisonă): *arbitri, maeştri, miniştri, acri, supli, iluştri, integri, umbli, intri, afli, sufli* etc.

b. În cuvinte monosilabice fără alt segment de tip vocalic: *mi* (se spune), *ți* (se dă), (a) *şti*, (a) *fi, şi* (conjuncție, adverb) etc. (Motivație: nu există silabă fără vocală.)

c. Silaba finală terminată în *i* (dintr-un cuvânt polisilabic) este accentuată: (a) *ve-ni*, (a) *so-si*, *a-ci*, *de-şi* (conjuncție) etc.

În toate situațiile aici date se încalcă una dintre trăsăturile fonetice ale lui *i* final scurt postconsonantic.

2.4. Alofonul vocalic [^{j}i]

În sfârşit, un *i* mai aparte ca audiție şi scriere este vocala *i* în hiat cu ea însăşi: *co-pi-ii, fi-ii, chiu-lan-gi-ii,* (se) *sfi-i,* (îi) *pri-i*.

Cel de-al doilea *i* nu se realizează ca alofon neutral al vocalei *i*/nu este un i «pur», ci este însoțit/precedat de un sunet slab cu acelaşi timbru (= tot de tip *i*), numit de regulă apendice palatal, notat în transcriere fonetică prin [^{j}i].[8] (Pronunțarea în acest fel este independentă de voința/intenția vorbitorului, ea ținând de automatisme mecanice din fiziologia articulației. În acest fel, pauza intersilabică (= poziția de repaus a organelor articulatorii/stopul glotal) este mult atenuată, ocupată parțial de acest apendice palatal, care face trecerea mai lină/mai puțin abruptă de la o vocală la alta. (E un fel de «punte» sonoră între silabe.)

Acest alofon al vocalei *i* [^{j}i] se numeşte *alofon fără stop glotal cu apendice palatal*, un alofon fortificat şi perceput adesea ca un *i* mai lung sau, subiectiv şi greşit, ca un fel de diftong ascendent, obiectiv inexistent/imposibil ([*i̯i]).

> *Notă*. Am reținut aici doar alofonul vocalic fără stop glotal cu apendice palatal [^{j}i] având în stânga hiatului tot un i ([-i-^{j}i]) deoarece numai acesta poate pune, teoretic vorbind, probleme de scriere.
>
> În fapt, fenomenul anulării parțiale a stopului glotal este unul complex şi cu mult mai extins, caracterizând într-un fel sau altul toate vocalele limbii române aflate pe poziția a doua în hiat, indiferent dacă acestea sunt sau nu în silaba finală a cuvântului.

---

[8] Vezi Săteanu 1978, p. 64-65.

Anularea stopului glotal se realizează prin apariția, efect al unei sonorizări spontane, a unui adaos fonic/apendice, fie palatal [^{j}i], fie labial (de tip *u*) [^{w}]. Ca atare deosebim două tipuri de alofone fără stop glotal: cu apendice palatal şi cu apendice labial.

Raportate la aceste tipuri de apendice, vocalele limbii române se repartizează astfel:

a. Vocale cu apendice exclusiv palatal, indiferent de felul primei vocale (= din stânga hiatului): [^{j}i], [^{j}e].

Ex. cu [^{j}i]: *mârâi* [mâ-râ-^{j}i], *sforăi* [sfo-ră-^{j}i], *şugui* [şu-gu-^{j}i], *îndoi* [în-do-^{j}i], *caii* [ka-^{j}i], *teii* [te-^{j}i], *prii* [pri-^{j}i].

Ex. cu [^{j}e]: *Noe* [No-^{j}e], *familie* [fa-mi-li-^{j}e], *creez* [kre-^{j}ez] etc.

b. Vocale cu apendice exclusiv labial, indiferent de felul vocalei precedente: [^{w}u], [^{w}o].

Ex. cu [^{w}u]: *aud* [a-^{w}ud], *băut* [bă-^{w}ut], *Ieud* [ie-^{w}ud], *fiul* [fi-^{w}ul], *oul* [o-^{w}ul] etc.

Ex. cu [^{w}o]: *patriot* [pa-tri-^{w}ot], *eolian* [e-^{w}o-li-an] etc.

Atât la a., cât şi la b., apariția apendicelui este rezultatul unei sonorizări spontane.

c. Vocale cu apendice palatal sau cu apendice labial, în funcție de timbrul palatal sau labial al vocalei precedente: [^{j}a], [^{j}ă], [^{j}î]/[^{w}a], [^{w}ă], [^{w}î].

Ex. cu [^{j}]: *familia* [fa-mi-li-^{j}a], *crea* [kre-^{j}a], *creăm* [kre-^{j}ăm], *creând* [kre-^{j}ând].

Ex. cu [^{w}]: *lua* [lu-^{w}a], *luăm* [lu-^{w}ăm], *luând* [lu-^{w}ând].

Această condiționare a apariției apendicelui palatal sau labial de timbrul palatal sau labial al vocalei precedente poate fi considerată fenomen de coarticulare de tip parțială vocalică progresivă.

Subnotă. La cuvintele din fondul vechi al limbii române, nu şi la neologisme, apare apendicele palatal [^{j}], numit uneori iot/iod, şi în poziție inițială absolută la vocala *e*: *el* [^{j}el], *este* [^{j}es-te], *ei* [^{j}ei], *eram* [^{j}e-ram] etc., iar la *i* mai mult popular: *in* [in]/ [^{j}in].

Tot popular, şi vocala *o* la inițială absolută poate avea un apendice labial: *os* [os]/ [^{w}os], *om* [om]/[^{w}om]. (Se pare că în procesul de constituire a limbilor romanice exista tendința de întărire a inițialei vocalice a cuvintelor.[9])

În rezumat, ca entități sonore distincte, importante şi perceptibile auditiv în sfera lui *i*, avem:

- *i* vocală, alofon primar/neutral: *veni, citi, arbitri*;
- *i* vocală, alofon cu apendice palatal, în hiat: (se) *sfii*;
- *i* semivocală (în diftong descendent): *fii, ştii*;
- *i* final scurt postconsonantic: *pomi, unchi, faci*.

[9] Vezi Sala 1998, p. 154.

Toate aceste realizări se notează grafic prin litera *i*.

2.5. Succesiuni de *i*

În mod natural, sunetele de tip *i*, ca toate celelalte de altfel, nu se utilizează însă decât foarte rar izolate, ci ele apar combinate în silabe (cuvinte), combinații inclusiv cu ele înseși (două sau chiar trei sunete *i* în succesiune), dintre care, pentru problemele de scriere, ne interesează apariția lor la finală de cuvânt.

(Dintre realizările lui *i*, doar alofonul vocalic neutral [i] poate apărea pronunțat și ca entitate fonică izolată, iar în context, detașabilă propriu-zis. Celelalte se conturează ca realități sonore doar în combinații, care le afectează mai mult sau mai puțin individualitatea.)

3. Statutul gramatical

În plan sonor/material, apariția la finală de cuvânt a mai multor sunete de tip *i* caracterizează doar cuvintele flexibile și satisface necesitatea obiectivă a acestora de a-și marca la nivelul expresiei categoriile gramaticale (gen, număr, caz, timp, persoană etc.). În procesul comunicării, cuvintele flexibile apar cu categoriile lor gramaticale, toate sau numai unele, categorii care le actualizează și le fixează statutul semantico-gramatical în enunț. (Prin acestea, cuvintele trec din ipostaza statică/lexicală de dicționar în cea dinamică de tip comunicativ.)

> *Notă*. Toate categoriile gramaticale sunt în fapt semne lingvistice, dotate cu o expresie și un conținut/o semnificație.

Ca segment de expresie, sunetele de tip *i* sunt cele mai «încărcate» de semnificații gramaticale:

- articol definit postpus/*enclitic* de plural masculin (NAC) și feminin singular GD;
- desinență de plural la substantivele (adjectivele) masculine și o parte dintre cele feminine;
- desinență de pers. 2 singular la verbe și diferite moduri și timpuri;
- sufix de infinitiv prezent la o parte din verbele de conjugarea a 4-a și la aceleași verbe sufix de perfect simplu.

Or, ca segmente de expresie ale acestor categorii, ele se concentrează toate în partea terminală a cuvintelor flexibile, constituind ceea ce se numește *flectiv*, opozant al *radicalului*[10].

[10] Vezi, pentru „radical vs flectiv”, Guțu Romalo 1968, p. 39-42.

Cum semnificațiile categoriilor gramaticale apar sau pot apărea simultan la un cuvânt în combinații/seturi/solidarități obligatorii, diferite de la o clasă de cuvinte la alta (gen, număr, caz+ determinare definită; mod, timp + număr și persoană), se înțelege că și segmentele de expresie aferente sunt în aceeași situație, adică apar, într-o succesiune liniară strictă, atașate la dreapta radicalului.

De aceea, atunci când expresia ambelor seturi de semnificații apărute împreună se realizează prin *i*, ar trebui să avem, teoretic vorbind, la sfârșit de cuvânt succesiuni binare de *i* (= 2 *i*), fiecare cu rolul său.

Dacă avem în vedere și cuvinte al căror radical se termină (el însuși) în *i*, adăugarea la acestea a celor doi *i* motivați gramatical, obținem succesiuni ternare de *i* (= 3 *i*).

În această logică, expresia sonoră ar reflecta fidel structura morfologică a cuvântului.

3.1. Cod oral vs cod scris

Datorită coarticulării, doar parțial această «adiționare» de *i* (=2 *i*, 3 *i*), gramatical motivată și reclamată, are ca rezultat fonetico-fonologic/sonor o sumă de *i*, percepuți ca unități distincte auditiv.

În acest proces de coarticulare, unii *i* au trăsături modificate prin creșteri pozitive sau negative, iar alți *i* pur și simplu dispar ca entități sonore distincte, rămânându-le doar semnele grafice/literele care trimit la statutul lor fonetic și gramatical *preexistent* combinațiilor. Din acest punct începe decalajul între codul oral (= pronunțare și audiție) și codul scris (= notare prin litere a sunetelor *i*) sau, în alte cuvinte, între câți *i* auzim și câți *i*/câte litere *i* scriem.

Spre deosebire de codul oral, codul scris (în privința *i*-ilor) este strict reglementat, monitorizat și corectat (unde este cazul) de *gramatică*/de aplicarea principiului gramatical în scriere. Rolul fundamental al acestuia este să asigure, pe cât posibil, conservarea, claritatea și «transparența» structurii morfologice a cuvintelor flexibile/individualizarea în expresie a segmentelor purtătoare de semnificații gramaticale din flectiv/a morfemelor componente.

În acest sens, codul scris este mai *conservator* și mai *analitic*/detaliant decât cel oral, marcând, în cazul de față, și sunete *i* care în codul oral, ca urmare a coarticulării, nu există sau sunt mai greu perceptibile auditiv.

Exemple

(1) Cuvântul *bani*, cu desinența de plural realizată ca *i* final scurt postconsonantic ([banị]), prin articulare definită/cu articolul enclitic *-i* realizat ca vocală și notat în scris prin litera *i*, devine *banii*. În cod oral, cele

două litere *i* marchează însă nu două entități sonore, ci una singură, vocala *i*/alofonul neutral al vocalei *i* ([bani]). (Practic, [ị] a fost înlocuit de [i].)

(2) Cuvântul *lei*, cu desinența de plural realizată ca *i* semivocalic ([lei̯], prin articulare definită/cu articolul enclitic *-i* (= vocala *i*) și notat în scris prin litera *i*, devine *leii*. În cod oral, cele două litere *i* marchează însă nu doi *i*, ci un singur *i*, alofonul (fără stop glotal) al vocalei *i* ([le-^{j}i]). (Și aici, practic, [i̯] a fost înlocuit de [^{j}i].)

La ambele cuvinte, notarea diferită a formei nearticulate de cea articulată (o literă *i* vs două litere *i*) are deci și fundamentare fonetică, respectiv deosebirea sonoră relativ clară între [ị] ([i̯] și [i] ([^{j}i]), la care se adaugă restructurarea silabică a cuvintelor (= apariția unei silabe în plus la formele articulate, consecință a instituirii unui nou centru silabic/a unei noi vocale silabice [i]).

Ca atare, notarea grafică aici, cel puțin teoretic, n-ar trebui să fie o problemă pentru cine a învățat să scrie/să citească și are un auz normal.

Cum însă nu întotdeauna scrierea cu două litere *i* înseamnă implicit în plan sonor un singur *i*, respectiv vocala i (vezi, de exemplu, diftongul descendent [ii̯]), iar sensibilitatea auditivă este mai greu măsurabilă, fiind diferită de la o persoană la alta, certitudinea scrierii corecte (cu 1 *i* vs cu 2 *i*) ne-o dă segmentarea morfematică a flectivului (= identificarea desinenței și a articolului).

(3) La cuvintele (= substantive, adjective) care au în poziția finală a radicalului grupul consonantic *muta cum liquida* (consoană/consoane + *l* sau *r*), deja amintit, forma nearticulată de plural are desinența *i* ([i]), așa ca în *pomii* [pomi], *elevii* [elevi], neputând fi altfel pronunțată: *arbitri* [arbitri], *supli* [supli], *maeștri* [maeștri] etc. Prin articulare definită cu articolul enclitic -i ([i]), notat printr-o nouă literă *i*, nu se produce nicio schimbare fonetică, respectiv pronunțăm și auzim tot o singură vocală i, identică celei de la forma nearticulată: *arbitrii* [arbitri], *suplii* [supli], *maeștrii* [maeștri] etc., iar numărul silabelor rămâne același: *ar-bi-tri/ar-bi-trii*.

Avem aici cazul extrem al decalajului *cod oral* vs *cod scris*, adică scrierea cu două litere *i* nu are nicio motivație fonetică. Scriem așa (= cu două litere *i*) numai pentru a diferenția gramatical forma articulată de cea nearticulată.

Simțul auzului nemaiavând aici niciun rol (= nu avem ce diferenția în plan sonor), se înțelege de ce scrierea cuvintelor din această categorie, în lipsa unor cunoștințe elementare și fundamentale de gramatică/morfologie,

este cel mai frecvent supusă greşelii (= scriere la întâmplare), chiar și pentru unele persoane cu instrucție culturală.

> *Notă*. Există desigur și procedee paragramaticale utilizate/utilizabile în practica didactică de însușire a scrierii acestor cuvinte, procedee care, bazându-se pe simțul vorbitorului nativ de română în utilizarea articolului (= „așa se zice, așa nu se zice”), fac apel la analogia cu formele nearticulate vs articulate ale femininelor la plural, ale căror desinențe și articole nu sunt de tip *i* (comp. *arbitri* vs *arbitrii* cu *fete* vs *fetele*)[11].

(4) Un statut cu totul aparte au o serie de cuvinte (substantive și adjective) al căror radical se termină în *i* (= vocala *i*), iar forma de plural (cu desinența -*i*) are firesc doi *i* (vocala *i* și semivocala *i*), notați în consecință (= cu două litere *i*): *fiu – fii, chiulangiu – chiulangii, hazliu – hazlii, viu – vii, auriu – aurii* etc. (Cele două segmente vocalice sunt în aceeași silabă și formează un diftong descendent: [-ii̯]).

> *Notă*. Tot aici se înscrie și forma *copii* (atât de solicitată în testele ortografice), la care *i* din interiorul radicalului (cop*i*l) ajunge în poziție finală de radical prin palatalizarea și apoi dispariția lui -*l*- intervocalic (*copil* + *i* > **copil'i* > *copii*).
>
> Cât privește adjectivul *roșii* (sg. *roșu*), acesta presupune o formă cu radicalul în *i*, în simetrie cu femininul (*roșiu* – *roșie*). Prin urmare, și aici forma cu doi *i* este justificată.

Aceste cuvinte nu apar nici pronunțate și nici scrise decât cu doi *i* (*copii*, nu și **copi*; *fii* (subst.), nu și *fi*; *cenușii* (adj), nu și **cenuși* etc.). (Segmentele *copi*, *fi*, *cenuși* etc. sunt radicali de cuvinte, nu cuvinte întregi. Or, în procesul de comunicare utilizăm cuvinte, nu radicali.).

> *Notă*. Ele se deosebesc fundamental de situația în care un cuvânt flexibil coincide fizic cu radicalul (vezi *tren*, *lac*, *pom* etc.), caz în care flectivul are realizare negativă (= așa-numitul morfem zero: *tren*-Ø, *lac*-Ø, *pom*-Ø etc.).

Cuvintele din categoria în discuție, toate de genul masculin, prin articulare cu același articol enclitic -*i* (= vocala *i*), notat prin litera *i*, ajung întru totul motivat din punct de vedere gramatical să fie scrise cu trei litere *i*: *copii* + *i* > *copiii*, *fii* + *i* > *fiii*, *aurii* + *i* > *auriii*. (În grupul nominal sunt

---

[11] Vezi, pentru unele aspecte «didactice» de însușire aici a scrierii, Neamțu 2014, p. 183-192.

singura categorie de cuvinte scrise cu două vs trei litere *i*, niciodată cu una singură.)

3.2. Realitate fonetico-fonologică

În codul oral, lucrurile stau puțin altfel. Combinarea prin coarticulare a *i*-ilor are ca efecte:

a. Cuvintele articulate dobândesc o silabă în plus: *fii*, dar *fi-ii*, *co-pii*, dar *co-pi-ii*, *ce-nu-șii*, dar *ce-nu-și-ii*.

b. Diftongul [ii̯] se dezmembrează, semivocala *i* [i̯] trecând ca apendice palatal [^{j}] în structura vocalei următoare prin care se realizează articolul și anulând stopul glotal: *fiii* [fi-^{j}i], copiii [ko-pi-^{j}i], cenușiii [če-nu-și-^{j}i].

Prin urmare, ultimele două litere *i* marchează un singur *i*, alofonul fără stop glotal cu apendice palatal al fonemului vocalic i ([^{j}i]).

Măcar că este diferit de alofonul neutral *i* ([i]) și simțit ca atare la audiție, nu poate fi interpretat ca doi *i*, căci asta ar însemna fie să constituie un diftong ascendent ([i̯i]), lucru imposibil, fie să vorbim de doi *i* în hiat (= alăturați, dar în silabe diferite), ceea ce exclude. (Un cuvânt precum *copiii* nu poate fi perceput ca tetrasilabic ([*ko-pi-i-i].

Nota 1. În fapt, aceeași scriere cu două litere i a acestui alofon, cu aceeași motivație și cu aceeași restructurare silabică, o avem și la cuvintele terminate (ca nearticulate) în semivocala *i*, dar fără radical terminat în *i*: *lei* [lei̯] vs *leii* [le-^{j}i] (comp. cu *fii* [fii̯] vs *fiii* [fi-^{j}i]). Practic, în ambele cazuri, semivocala *i* ([i̯]) a fost înlocuită de *i* cu apendice palatal ([^{j}i]). Deosebirea „două litere *i* vs trei litere *i*” este dată de absența vs prezența unui *i* la sfârșitul radicalului.

Nota 2. La cuvintele aparținătoare grupului nominal (substantive, adjective etc.) articulabile nu avem niciodată în finală de cuvânt trei sunete *i*, ci doar trei litere *i*, ultimele două redând un singur alofon al vocalei *i*.

Scrierea acestuia cu două litere *i* dă socoteală de structura morfematică a cuvântului (desinență + articol definit enclitic).

Din toate cele de mai sus reiese clar că articolul enclitic *i* are întotdeauna realizare vocalică propriu-zisă.

3.4. Analiză morfematică

Acest decalaj ca număr de unități (sunete vs litere) între codul oral și cel scris, în afară de capcanele întinse ortografiei și interpretărilor fonetico-fonologice, ridică și probleme de segmentare și analiză morfematică, prin

care stabilim câte și care sunt componentele flectivului, precum și semnificațiile gramaticale vehiculate.

De regulă, recunoaștem sau nu, analiza morfematică are în vedere codul scris, în care morfemele[12] componente ale flectivului (articole, desinențe nominale și verbale, sufixe) sunt relativ bine individualizate și separabile/detașabile ca expresie și specializate pe tipuri de informații gramaticale.

3.4.1. Bisincretism în cod oral

Chiar și în acest cod (= cod scris), nu fiecare semnificație gramaticală se realizează prin câte un segment propriu de expresie (= atomistic), ci se asociază câte două (trei), funcționând ca solidare și realizate printr-o singură unitate de expresie/un singur morfem, prin definiție nesegmentabil în subunități care să-și păstreze calitatea de semne lingvistice (= să semnifice fiecare ceva).

Astfel, la cuvintele aparținătoare grupului nominal (declinabile), semnificațiile de număr + (gen) + caz se exprimă împreună prin morfemul de tip desinență: *cart – e, cărț – i, codr – u, elev –Ø, frumoas – ă, mult – e* etc.

Este ceea ce se cheamă *sincretism*[13], opozantul sintagmatic al omonimiei gramaticale din planul paradigmatic.

Prin articulare enclitică, apare un al doilea morfem individualizat în expresie și conținut (= determinare definită) – articolul. (Contează mai puțin aici că articolul însuși are și rol cazual, fiind cofuncțional desinenței.[14])

Spunem de aceea că flectivul unui cuvânt articulat enclitic este *bimorfematic*.

Singura excepție, dar de „proporții”, o constituie flectivul substantivelor (adjectivelor) feminine la singular, NA, a căror formă articulată substituie desinența *-ă*, atât în codul scris, cât și în cel oral, preluându-i și rolul: *casă + a > casa*, *grădină + a > grădina*, *basma* (vezi și *basmaua*) + *a > basmaua*, *zi (vezi și ziuă) + -a > ziua* etc.

Față de sincretismul *primar*, care are în vedere doar (genul +) numărul + cazul, aici avem un *bisincretism*/un sincretism secundar sau derivat,

---

[12] Dintre accepțiunile termenului „morfem”, o reținem aici pe cea restrânsă, potrivit căreia morfemul este unitate minimală de expresie dotată cu semnificație gramaticală.

[13] Vezi DȘL 2005, s.v. *sincretism*.

[14] Indiferent dacă interpretăm articolul definit exclusiv morfem cazual sau și una, și alta, semnificația lui este exclusiv instrumentală/gramaticală, motiv pentru care este mai mult discutabilă calitatea lui de funcție sintactică (= „determinant”) în grupul nominal. (Vezi, pentru această interpretare, *GBLR* 2010, p. 364 și urm.)

respectiv realizarea împreună printr-o singură unitate de expresie (= -*a*) a două seturi de informații.

Acest -*a*, articol prin identitate formală cu articolul -*a* din restul situațiilor (= fonem vocalic nesegmentabil sintagmatic), la care se reduce flectivul, este un (morfem) *cumulant*. Prin urmare, *mas – a*, *cas – a* (comp. cu *carte – e – a*, *frat – e – le* etc.).

> *Nota 1.* Stabilirea *numărului* de morfeme are în vedere *expresia*, nu semnificația. (În exemplele date, deși avem două seturi de informații (în total trei informații solidare), nu vorbim de două sau trei morfeme. Este aici o asimetrie între cele două planuri ale semnului lingvistic (expresie vs conținut).
>
> *Nota 2.* Invocarea unei (eventuale) desinențe negative (= zero/Ø) ar fi lipsită de temei: nu există nici măcar un (singur) substantiv (adjectiv) articulat care să aibă această structură morfematică (radical + *ă* + *a*), contravenind astfel definiției și conceptului structuralist de *morfem zero*[15].

3.4.2. Bisincretism numai în cod oral

Un al doilea tip de morfem cumulant, de data aceasta doar în codul *oral*, este generat de consecințele fonetice ale fuziunii articolului enclitic -*i* cu desinența -*i*- , indiferent de tipul de *i* prin care se realizează originar, în stadiul preexistent articulării ([i], [i̯], [ị]).

În toate situațiile, deja discutate, rezultatul este un singur *i*/o singură vocală *i*, fie ca alofon neutral ([i]), fie cu apendice palatal ([^{j}i]).

În cod scris, cele două tipuri de semnificații (1. (gen +) număr + caz și 2. determinare) sunt reprezentate separat (= prin două litere i), constituind deci două morfeme (= desinență + articol).

În cod oral, aceleași tipuri de semnificații apar manifestate împreună într-o singură unitate de expresie sonoră, vocala *i*, obiectiv nedivizibilă sintagmatic. Bisincretismul are ca rezultat în plan gramatical un morfem cumulant, (Deosebirea de structura morfematică este evidentă.)

Model de analiză: *elevii*

a. în cod scris: *elev* + *i* + *i* (radical + desinență + articol) = structură bimorfematică;

b. în cod oral: ([elev] + [i] (< [elevị] + [i]) (radical + morfem cumulant, rezultat al fuziunii desinenței originare cu articolul) = structură monomorfematică.

---

[15] Pentru problematica morfemului *zero*, vezi SMLRC 1967, p. 52-54.

După același model:
arbitrii:
a. în cod scris: *arbitr + i + i*
b. în cod oral: [arbitr] + [i] (< [arbitri] + [i]).
leii:
a. în cod scris: *le + i + i*
b. în cod oral: [le] + [^{j}i] (< [lei̯] + [i]).
fiii:
a. în cod scris: *fi + i + i*
b. în cod oral: [fi] + [^{j}i] (< [fii̯] + [i]).

Fenomenul bisincretismului (în cod oral) nu afectează doar masculinele articulate (la plural, NAc), ci și femininele ale căror desinențe de plural sunt de tip *i*: *grădini* [grădinị], *idei* [idei̯].

Acestea, fapt îndeobște cunoscut, au forma de plural nearticulat identică celei de GD singular: (niște) *grădini*/(unei) *grădini*, (câteva) *idei*/(unei) *idei*.

Prin encliza articolului definit -*i*, care fuzionează cu desinența -*i*, ele ajung să fie scrise cu două litere *i* care notează un alofon al vocalei *i* (= una singură), fie cel neutral ([i]), fie cel cu apendice palatal ([^{j}i].

În planul conținutului, avem deopotrivă în codul scris și cel oral două seturi de informații gramaticale, dar diferit redate ca expresie (grafică vs sonoră).

Exemple:
(paginile) *cărții*:
a. cod scris: *cărț + i + i*
b. cod oral: [kărț] + [i] (< [kărțị] + [i]).

(în sprijinul) *ideii*
a. cod scris: *ide + i + i*
b. cod oral: [ide] + [^{j}i] (< [idei̯] + [i]).

Notă. Se abat de la această regulă femininele cu pluralul nearticulat în diftongul [ii̯] și singularul în [i-^{j}e] (hiat): *familie – familii*, *instituție – instituții*, *prostie – prostii* etc.

Prin articulare enclitică, adăugând articolul feminin -*i* formei de plural, ar trebui să obținem un GD singular scris cu trei litere *i*, la fel ca în cazul masculinelor *copiii*, *fiii*, *chefliii* etc., ultimele două marcând alofonul fără stop glotal cu apendice palatal [^{j}i]: [kopi-^{j}i], [fi-^{j}i], [kefli- ^{j}i].

Asemenea forme, existente în exprimarea neîngrijită, sunt respinse de normele limbii literare, preferând și instituind formele de NAc singular

cu articol de GD (singular): *familiei*, *observației*, *instituției* etc. (Ele sunt rezultatul unui fenomen de disimilare.)

Scrierea cu două litere *i* a vocalei *i* ([i], [ʲi]) de la formele articulate enclitic privește doar poziția finală (*pomii*, *codrii*, *eroii*, *copiii*, *grădinii*, *aleii*) și este strict legată de informația gramaticală dublă furnizată (= morfem cumulant).

3.4.3. Bisincretism *anulat*

Prin trecere la GD plural, cu articolul *-lor*, corespondentul lui *-i* de la NAc, desinența de plural se restructurează fonetic ([ị] → [i], [i̯] → [ʲi]), ca în formele articulate de NAc, dar nu cumulează și informația „determinare definită”, aceasta fiind realizată separat prin *-lor*. Astfel, *i* ([i], [ʲi]) încetează a mai fi morfem cumulant și se motivează gramatical scrierea lui cu o singură literă *i*, restabilindu-se corespondența „cod oral vs cod scris”: comp. *pomi* + *i* ([pomị] + [i] > *pomii* ([pomị]) (i = cumulant) cu *pomi* + *lor* ([pomị] + [lor]) > *pomilor* ([pomilor]). (*I* este fonetic același în *pomii* [pomi] și *pomilor* [pomilor], dar nu mai este cumulant.

Același lucru este valabil și pentru: *eroii* [eroʲi] (cumulant) vs *eroilor* [eroʲilor] (necumulant); *fiii* [fiʲi] (cumulant) vs *fiilor* [fiʲilor] (necumulant); *arbitrii* [arbitri] (cumulant) vs *arbitrilor* [arbitrilor] (necumulant); (în fundul) *grădinii* [grădini] (cumulant) vs *grădinilor* [grădinilor] (necumulant); *aleii* [aleʲi] (cumulant) vs *aleilor* [aleʲilor] (necumulant).

Notă. O scriere cu două litere *i* în interior a formelor articulate de GD plural (*pomiilor, *eroiilor, *arbiriilor, *grădiniilor etc.) nu ar fi justificată nici fonetic și nici gramatical.

3.4.4. Inexistența bisincretismului la formele verbale

Toate considerațiile de până aici au avut în vedere aproape exclusiv forme nominale, cele care cunosc articularea enclitică.

În ce privește formele verbale, la acestea nu întâlnim fenomenul morfemelor cumulante datorat decalajului cod scris vs cod oral, respectiv scrierea flectivului cu o literă vs două litere *i* (la finală de cuvânt), acolo unde acestea apar, acoperă perfect (cel puțin la verbele regulate) realitatea fonetică și cea gramaticală/structura morfematică:

(a) *citi* [čiti] = *cit* + *i* (sufix de infinitiv),) *citi* [čiti] = *cit* + *i* (sufix de perfect simplu), *lucrezi* [lucrezị] = *lucr* + *ez* (sufix de prezent) + *i* (desinență de pers. 2, singular), *stai* [stai̯] = *st* + *a* (sufix de prezent) + *i* (desinență de pers. 2, singular), *știi* [știi̯] = *șt* + *i* (sufix de prezent) + *i*

(desinență de pers. 2, singular), (îmi) *prii* [pri^{j}i] = *pri* + *i* (sufix de perfect simplu), *venii* [venii̯] = *ven* + *i* (sufix de perfect simplu) + *i* (desinență de pers. 1, singular), (mă) *sfiii* [sfi^{j}ii̯] = *sfi* + *i* (sufix de perfect simplu) + *i* (desinență de pers. 1, singular).

(Se observă paritățile perfecte „literă – sunet (alofon)” și „literă (sunet) – semnificație gramaticală”. De aceea, teoretic, n-ar trebui să avem dificultăți de scriere.)

3.4.5. Bisincretismul și morfemul *zero*

O problemă aparte, întâlnită de altfel și la formele nominale, este realizarea negativă ca expresie pe anumite poziții din paradigmă a unor sufixe sau/și desinențe.

Aceste realizări negative/zero sunt (considerate) însă morfeme/alomorfe de sine stătătoare, a căror semnificație (pozitivă) se pune în evidență prin diferite opoziții în cadrul sistemului de flexiune[16]. (Morfem zero înseamnă morfem de expresie zero, nu și cu semnificație zero).

În consecință, flectivul care conține (și) un asemenea morfem (sufix, desinență) este bimorfematic: *intri* = *intr* – Ø (sufix) – *i* (desinență) (comp. cu *lucr* + *ez* + *i*); (el) *citi* = *cit* –*i* (sufix) – Ø (desinență) (comp. cu *citii*: *cit* – *i* – *i*).

În aceste coordonate, nu putem spune că semnificația unei desinențe absente în expresie (desinență zero) este cumulată de sufixul pozitiv (cu altă semnificație) sau invers (o desinență pozitivă ar cumula și semnificația sufixului negativ), adică aceste segmente prezente și indivizibile morfematic ar fi (morfeme) cumulante.

În concluzie, analiza morfematică a verbului nu operează cu morfeme cumulante/bisincretice.

4. Anexă. Corespondențe (grafie, fonetică-fonologie, morfologie)

Coroborând cele trei segmente discutate în cele de mai sus, în ordinea ortografie, fonetică-fonologie și morfologie (corespondențe și necorespondențe), și având în vedere doar cuvintele flexibile/cu paradigmă, care pun problema scrierii la finală cu o literă vs două litere vs trei litere *i*, obținem următoarele situații:

4.1. Scrierea cu o literă *i*

Deosebim trei situații:

[16] Vezi nota 15.

4.1.1. Litera *i* marchează:

a. În plan fonetico-fonologic: un *i* final scurt postconsonantic ([ị]): *pomi, saci, unchi, dregi, lucrezi* etc.

b. În plan morfologic, *i* [ị] este:

b_1. Desinență *nominală* de plural (masculin și feminin) pentru substantive/adjective nearticulate enclitic și pentru unele pronume/adjective pronominale, cu NAc:

- *elevi, studenți, frați, străzi, cărți...*
- *frumoși, buni, verzi, dragi*
- *acești, toți, mulți, puțini*

În română, *i* [ị] este specializat ca desinență de plural pentru marea majoritate a masculinelor și unele feminine.

Notă. Același *i* [ị] îl avem și ca desinență de GD singular feminin la substantivele (adjectivele) cu pluralul în [ị]: *(unei) grădini, (unei) cărți.*

b_2. Desinență *verbală* pentru pers. 2 singular (indicativ și conjunctiv prezent): *vezi, (să) aduni, poți, zaci...*

Notă. Acest *i* [ị] este desinență aproape generală în română pentru pers. 2 singular.

4.1.2. Litera *i* marchează:

a. În plan fonetico-fonologic: semivocala *i* ([i̯]), când are în stânga o vocală cu care constituie un diftong descendent: *dai, ai, oi, boi, lei, sui...*

b. În plan morfologic, *i* ([i̯]) este:

b_1. Desinență nominală de masculin plural: *boi, atei, răi...*

b_2. Desinență verbală de pers. 2 singular (indicativ/conjunctiv prezent): *(să) dai, (să) stai, (să) vrei, (să) continui...*

b_3. Desinență generală de pers. 1 singular perfect simplu: *cântai, avui, făcui, mersei, coborâi...*

b_4. Desinență de plural masculin la unele pronume/adjective pronominale: *acei, mei, tăi, săi...*

4.1.3. Litera *i* marchează:

a. În plan fonetico-fonologic: vocala *i*/alofonul neutral al vocalei *i* ([i]) în situațiile menționate la **3.2.**, (3): *cuscri, miniștri, iluștri...*

b. În plan morfologic, *i* ([i]) este:

b_1. Desinență de plural masculin: *arbitri, monștri, sacri, albaștri, acri...*

b_2. Desinență a adjectivelor pronominale posesive: *noștri, voștri*

b_3. Desinență de persoana a II-a singular (indicativ/conjunctiv prezent): (*să) umbli, (să) intri, (să) afli*...

b_4. Sufix verbal pentru infinitiv la o parte din verbele de conjugarea a 4-a: *(a) veni, (a) sosi, (a) ști, (a) iubi, (a) fi*...

b_5. Sufix verbal de perfect simplu, pers. 3 (omonim cu sufixul infinitival): *(el) citi, (el) veni, (el) sosi*... (Desinența este *zero*: *cit-i-∅*.)

În concluzie, *i*, notat prin litera *i*, în oricare dintre ipostaze ([ị], [i̯], [i]), este în principiu specializat gramatical ca desinență (de plural), desinență de pers. 2 singular, sufix verbal.

4.2. Scrierea cu două litere *i*

Deosebim trei situații:

4.2.1. Două litere *i* marchează:

a. În plan fonetico-fonologic un diftong descendent (vocala *i* + semivocala *i* [ii̯]): *vii, fii, știi, copii* etc.

b. În plan morfologic avem:

b_1. Primul *i* (vocala) aparține radicalului, iar al doilea *i* (semivocala) este *desinență* de plural masculin (neutru) nearticulat pentru substantivele (adjectivele) care la singular se termină în *u* (vocalic sau semivocalic): *servicii, colocvii, salarii, fii, aurii, chiulangii, cenușii* etc. (Tot aici se încadrează ca forme de plural *copii* și *roșii*.)

b_2. Primul *i* (vocala) este *sufix* modal-temporal, iar al doilea *i* (semivocala) este *desinență verbală* pentru:

- pers. 1 singular, perfect simplu: (*eu) citii (cit-i-i), sosii, venii, primii* (= majoritatea verbelor cu infinitivul în *–i*);
- pers. 2 singular, indicativ (conjunctiv) prezent: *(să) știi (șt-i-i), (să) vii, (să) (re)ții, (să) susții* etc.
- pers. 2 singular, imperativ (conjunctiv) prezent a verbului *a fi*: *(să) fii*.

4.2.2. Două litere *i* marchează:

a. În plan fonetico-fonologic: vocala *i*, una singură, fie ca alofon neutral ([i]), fie ca alofon cu apendice palatal ([^{j}i]), la toate substantivele (adjectivele) care au pluralul nearticulat în *-i*, oricare dintre cei trei *i* (vocala *i* [i], semivocala *i* [i̯], *i* final scurt postconsonantic [ị], respectiv:

a_1. alofonul neutral al vocalei *i* ([i] < [ị] + [i]/ [i] + [i]): *elevii* [elevi]/*arbitrii* [arbitri];

a_2. alofonul fără stop glotal cu apendice palatal al vocalei *i* ([^{j}i] < [i̯] + [i]): *boii* [bo^{j}i], *eroii* [ero^{j}i].

b. În plan morfologic, vocala *i* ([i], [^{j}i]), redată în scris prin două litere *i*, marchează două seturi de informații gramaticale: valoarea de plural, NAc (corespunzătoare desinenței preexistente) + determinare definită, adică, în cod oral, este un morfem (sincretic) *cumulant*.

A se observa deosebirea ca număr de morfeme între cele două coduri:

- scris: *arbitr-i-i, le-i-i*
- oral: *[arbitr-i], [le-^{j}i]*

(În situația în care nu există nicio deosebire fonetică între forma nearticulată și cea articulată (*codri* [kodri] vs *codrii* [kodri]), scrierea diferită se motivează exclusiv gramatical/morfologic.)

Nota 1. Adjectivele pronominale posesive *noștri, voștri*, necunoscând fenomenul articulării, se scriu întotdeauna cu o singură literă *i*, care reprezintă desinența de gen, număr, caz.

Nota 2. Același morfem cumulant realizat în cod oral îl avem și la substantivele (adjectivele) feminine, singular, GD, articulate: *livezii* [livez-i], *oii* [o-^{j}i], *grădinii* etc.

4.2.3. Două litere *i* marchează:

a. În plan fonetico-fonologic: două vocale *i* în hiat, dintre care a doua este alofon cu apendice palatal ([i] - [^{j}i]): *(se) sfii* [sfi- ^{j}i], *(îi) prii* [pri-^{j}i].

În această situație sunt patru verbe de conjugarea a 4-a: *a se sfii, a(-i) prii, a pustii, a înmii*.

b. În plan morfologic, primul *i* aparține radicalului verbal, iar al doilea ([^{j}i]) este *sufix* de *infinitiv*, coincident cu sufixul de *perfect simplu*: *(a) se sfii – (el) se sfii*. (La pers. 3 singular, perfect simplu, aceste verbe au desinență zero: *(se) sfi-i-∅*.)

Nota 1. Cei doi *i*, cu același statut fonologic și grafic, se păstrează în toate paradigmele care conțin infinitivul ca subunitate: *mă voi sfii, nu m-aș sfii, nu te sfii*.

Nota 2. Grupul de doi *i*, cu același statut fonologic și grafic, se menține și prin deplasarea în interiorul unor forme verbale: *nu m-am sfiit, îmi priise, vă sfiiserăți, sfiindu-se*. Și în această poziție, cel de-al doilea *i* ([^{j}i]) își menține încărcătura gramaticală intactă, fiind sufix distinct în cadrul grupului bisufixal de participiu (-*i*-t), mai-mult-ca-perfect (-*i*-*se*-), respectiv ca segment din structura sufixului gerunzial (-*ind*).

Grupul literal *-ii-* nu apare în schimb la formele de indicativ (conjunctiv) prezent (*mă sfiesc, îmi priește, să-i priască, pustiește*) și imperfect (*mă sfiam, îmi pria, înmia*), fiind redus la primul *i*, cel din radical. Cel de-al doilea *i* lasă doar o «urmă» ca apendice palatal pentru vocala a doua din hiat, apendice nemarcat grafic în scrierea uzuală, ci doar în transcriere fonetică: [pri-^{j}eș-te], (mă) [sfi-^{j}iam]. Motivația este în fapt strict de natură gramaticală: un al doilea *i (*priiește, mă *sfiiam*) n-ar avea ce marca în flectiv din moment ce sufixele de prezent și imperfect au realizare separată: *pri-**eșt**-e, sfi-**a**-m*. (Dacă am considera apendicele palatal [^{j}] drept un *i* (semivocalic), ar trebui să acceptăm sufixul de prezent în două variante (*-esc/-iesc*) și la fel pe cel de imperfect (*-a-/-ia-*)).

4.3. Scrierea cu trei litere *i*

Deosebim două situații:

4.3.1. Trei litere *i* la finală de cuvânt marchează:

a. În plan fonetico-fonologic: două vocale *i* în hiat, din care a doua este alofonul fără stop glotal cu apendice palatal al vocalei *i* ([i-^{j}i]): *fiii* [fi-^{j}i], *copiii, mușteriii, auriii* etc.

Acest alofon ([^{j}i]) este notat prin două litere *i*.

b. În plan morfologic, primul *i* ([i]) aparține radicalului, iar al doilea ([^{j}i]), notat prin două litere *i*, realizează desinența de plural fuzionată cu articolul enclitic, adică un morfem *cumulant*.

Structura morfematică este diferită ca număr de unități în cele două coduri:

- în cod scris: *fi-i* (desinență de plural) *-i* (articol definit)
- în cod oral: [fi-^{j}i].

Scrierea cu trei litere *i* se motivează preponderent gramatical/ morfologic.

4.3.2. Trei litere *i* la finală de cuvânt marchează:

a. În plan fonetico-fonologic: trei sunete *i*, ca unități distincte (= litera și «sunetul»), respectiv alofonul neutral al vocalei *i* ([i] + diftongul descendent [^{j}ii̯] (vocala *i* + semivocala *i*), în care vocala este un alofon fără stop glotal cu apendice palatal ([^{j}i]): *mă sfiii* [sfi-^{j}ii̯].

Organizarea scrisă și cea orală ca număr de unități (= trei) sunt identice.

b. În plan morfologic, primul *i* aparține radicalului, al doilea este sufixul de perfect simplu, iar al treilea, desinența de pers. 1 singular.

Este singurul caz din limba română în care un cuvânt are la sfârșit trei sunete *i* în succesiune.

Scrierea în acest fel este deopotrivă motivată în cod oral și cod scris, reflectând structura morfematică: *(mă) sfi-i-i*/ [sfi-^{j}i-i̯].

În această situație se află patru verbe de conjugarea a 4-a cu radicalul în *-i* și sufixul de infinitiv tot *i*: *a se sfii, a-i prii, a pustii, a înmii*. Toate la pers. 1 singular perfect simplu se scriu și se pronunță cu trei *i*: *mă sfiii, (eu) pustiii, (îmi) înmiii (câștigurile), (eu îți) priii (prin cele spuse).*

Dintre acestea, relativ uzuale sunt *a se sfii* și *a(-i) prii*.

Primul, *a se sfii*, este un verb tripersonal, utilizat normal și la pers. 1 singular, scris și pronunțat deci cu trei *i* (*mă sfiii*).

Celălalt, *a(-i) prii*, este un verb unipersonal, utilizat de regulă doar la pers. a 3-a singular sau plural. La singular, în mod firesc, desinența este zero, iar sufixul de perfect simplu coincide cu cel al infinitivului și prin urmare se scrie (și se pronunță) cu doi *i*: *îmi (îți, îi, ne, vă, le) prii*. (*Asta nu-mi prii., Ne prii ceea ce am auzit*.)

> *Notă*. Nesesizarea deosebirii fonetice și de structură morfematică dintre aceste forme duce la frecvente greșeli de ortografie. Notabilă dintre acestea – și până la un punct mai «subtilă», dar tot greșită – este scrierea formei unipersonale (= pers. 3) de singular a verbului *a(-i) prii* (la perfect simplu) cu trei litere *i* (*îmi priii*) printr-o analogie cu *a se sfii*, scris corect (*mă sfiii* – pers. 1 vs *se sfii* – pers. 3). Raționamentul (de natură gramaticală) se bazează pe interpretarea greșită a pronumelui personal (însoțitor obligatoriu al verbului) *îmi/mie îmi* de pers. 1 drept nominativ (subiect) și, de aici, concluzia că verbul-predicat, prin acord (= acordul în număr și persoană al predicatului cu subiectul), trebuie să fie tot la pers. 1 (singular). Or, pronumele este în dativ, cu funcție de complement indirect, fără nicio legătură cu acordul verbal. Poziția de subiect este ocupată/ocupabilă de un substantiv (pronume etc.) în nominativ sau de o subiectivă, în egală măsură trimițând la pers. 3 singular (*Asta/mâncarea... nu-mi prii. Nu-mi prii ceea ce am auzit*.). Cu această realizare a subiectului, exclusiv pe poziția unei pers. 3, se face acordul.
>
> În concluzie, indiferent de persoana pronumelui în dativ *(îmi, îți, îi, ne, vă, le)*, verbul-predicat rămâne constant la pers. 3 și se scrie cu doi *i*.

5. Concluzia tuturor considerațiilor de mai sus, previzibilă de altfel, este că scrierea *i*-ilor la finală de cuvânt flexibil, nu rareori greșită, este o problemă ceva mai complexă și mai complicată decât alte probleme ortografice.

Motivația este dublă, statutul fonetico-fonologic și cel gramatical/morfologic al *i*-ilor, reclamând pentru cel care scrie cunoștințe din ambele compartimente ale limbii.

Având adesea un decalaj substanțial între realitatea fonetico-fonologică/codul oral (= ceea ce (credem că) pronunțăm și auzim) și cea grafică/codul scris (= ceea ce notăm), prima fiind mai «sintetică» (din cauza coarticulărilor), chiar refractară unei analize în unități, a doua mai «analitică», mai conservatoare, mai clară/transparentă și mai adecvată în ceea ce privește unitățile semnificative de transmis, scrierea corectă a *i*-ilor (în seturi de două și trei litere *i*) se bazează substanțial pe cunoașterea structurii morfematice a cuvintelor flexibile (= aplicarea principiului morfologic).

În timp ce senzațiile sonore percepute auditiv sunt subiective, variabile (de la individ la individ) și mai puțin cuantificabile, structura morfematică a cuvintelor, relativ fidel reflectată în scris, este aceeași pentru toți utilizatorii.

De aceea, pragmatic vorbind, însușirea unui set de cunoștințe gramaticale elementare este mai simplă ca realizare decât educarea și rafinarea sensibilității auditive. (De altfel, în multe situații, diferențele de scriere a *i*-urilor nu mai corespund niciunor diferențe sonore.)

Bibliografie

AVRAM 2009 – Andrei Avram, *Probleme de fonologie a limbii române*, Editura Academiei Române, Bucureşti.

AVRAM 2011 – Andrei Avram, *Studii de fonologie generală*, Editura Academiei Române, Bucureşti.

DOOM 2 (2005) – Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti.

DŞL 2005 – *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti.

GBLR 2010 – *Gramatica de bază a limbii române*, Univers Enciclopedic Gold, București.

GUȚU ROMALO 1968, Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, Editura Academiei R.S.R., București.

IORDAN, ROBU 1978 – Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

LRC 1985 – *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, (sub coordonarea acad. Ion Coteanu), Ediție revizuită şi adăugită, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

NEAMȚU 2014 – G.G. Neamțu *Studii și articole gramaticale*, Editura Napoca Nova.

SĂTEANU 1978 – Cornel Săteanu, *Fonemica limbii române. Introducere în descrierea structurală a limbii române contemporane*, uz intern, Facultatea de filologie, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca.

SALA 1998 – Marius Sala, *De la latină la română*, Editura Academiei Române, București.
SMLRC 1967 – Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
STAN 1996 – Ioan Teodor Stan, *Studii de fonetică şi fonologie*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
ŞUTEU 1986 – Flora Şuteu, *Dificultățile ortografiei limbii române*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
VASILIU 1965 – Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti.

LES RESSORTS CACHÉS PHONÉTICO-PHONOLOGIQUES ET MORPHOLOGIQUES D’UN PROBLÈME D’ORTHOGRAPHE - LE NOMBRE DES « I » À LA FINALE DES MOTS

(Resumé)

Dans cet article, nous examinons en détail les correspondances vs les non-correspondances en triangle entre (a) les graphies des « i » à la finale des mots, (b) la réalité phonético-phonologique exprimée et (c) les significations grammaticales réalisées. La graphie des « i » en roumain n’est que partiellement réglementée par le principe phonético-phonologique, mais elle est intégralement contrôlée par le principe morphologique. La transgression du premier principe est partiellement due à l’existence de plusieurs types de « i » (= la voyelle i, la semi-voyelle i, i bref post-consonantique, i allophone à appendice palatal). A la finale du mot, à cause de la coarticulation, ces types s’influencent mutuellement, modifient leur individualité, fusionnent ou même disparaissent. Le deuxième principe, morphologique, réclame la graphie de tous ces « i » qui marquent clairement la structure grammaticale des mots à flexion synthétique. Pour grand nombre de ces mots, « i » est un segment spécialisé comme article défini enclitique, désinence (nominale ou verbale), suffixe modal temporel. Dans l’Annexe, nous présentons en résumé les correspondances vs les non-correspondances (code écrit, code oral, significations grammaticales).

Mots-clés : phonème, allophone, son articulé, appendice palatal, morphème, désinence, suffixe, article enclitique, code oral vs code écrit, syncrétisme, bisyncrétisme, morphème cumulan.

Ad Sergium

DAN NEGRESCU

Voi începe cu o confesiune (nereligioasă) foarte directă: consecință a deformării mele intelectuale ca latinist, căci mai provoacă și raționala latină dereglări, mai ales când scriu despre un *amicus* și încă la o ocazie festivă, *ad festum octogenarium* în acest caz, nu pot să nu îi cercetez numele spre a vedea dacă și la acest capitol romanii aveau dreptate și deci dacă numitul se încadrează în cerințele lumii perfecte; și mi s-a adeverit că nici nu se putea altfel, adică și Sergiu Drincu e supus implacabilului *NOMEN OMEN,* adică **numele înseamnă predestinare.**

Nu știu cine i-a fost naș și nici nu mai contează, important e că a fost inspirat, de zei sau cine știe…

La romani *Sergius* era nume de familie, vechi desigur și cu trecere, de vreme ce, ne spune Cicero, una din cele treizeci și cinci de triburi ale Romei era *Sergia tribus.* Frecvența numelui o certifică și expresii precum *Sergia olea,* ulei Sergia, desigur după numele fabricantului sau cine știe…

Oricum, nu am ajuns încă la sărbătoritul nostru dar ne apropiem de el fie și amintind de Sergius Galba, cunoscător al limbii la nivel oratoric și implicit orator remarcabil la finele Republicii, de vreme ce Tacitus îl amintește în scrierea sa despre oratorii celebri.

Apoi trebuie amintit și împăratul Sergius Galba, dar, ca să fim buni creștini totuși, căci răi există destui, să dăm și numele proconsulului Sergius al Ciprului, cel convertit de Apostolul Pavel și autor al unor comentarii.

Și, ca să-l plagiez declarat pe Horatius „mă întorc de unde am plecat”, adică la nume: nu există dubii că *Sergius* și *Servius* provin din același *seruus* adică serviabil, harnic, veghetor; a nu se confunda cu *servus* clasic termen juridic desemnând sclavul, adică cel … inexistent juridic în fapt; că lucrurile stau astfel o dovedește sintagma veche *homo seruus* adică **deservent de o anumită condiție, ajuns ca atare în condiții speciale, supraveghetor, îngrijitor.**

Oricare din aceste înțelesuri le-am alege pentru a-l defini nominal etimologic pe Sergiu contemporanul nostru, cunoscându-i opera deserventă a limbii române, adică a latinei de azi și constatând că adesea se întoarce

explicit la *Patres*, trebuie să acceptăm că *Sergius* și-a împlinit cum se cuvine predestinarea numelui. Fără să-i fie sclav limbii, este un nobil deservent, supraveghetor și îngrijitor.

Și, ca să fiu complet cu riscul de a deveni cumplit, cum ar spune Noica, să amintesc și că unii scormonitori îl pun pe *Sergius* într-o posibilă genealogie etruscă, evident fără vreun argument că nu e de unde, căci așa ar putea fi și de origine daco – geto – scitică.

Revenind la limba vie și azi, îi urez lui *Seruus Sergius, vale ad multos annos felices.*

Un toponim cu etimon ignorat, deși la lumina izvoarelor: Bacău

LAURENȚIU NISTORESCU
Centrul de Studii DacoRomanistice Lucus Timișoara

Cuvinte-cheie: Bacău/Bacaucis/Ad Bacum, cauconi, etimologie, Țara de Sus (Moldova)

Rezumat:
În legătură cu originea toponimului Bacău au fost emise mai multe ipoteze ce se încadrează în categoria etimologiilor empirice, întrucât nu au autoritatea unor studii argumentative. Originea acestui toponim nu ridică probleme, forma sa primară fiind menționată în documentul *Geographia Anonymi Ravennatis*, datând din jurul anului 700 d.Hr.

Potrivit unor statistici în uz, mai mult sau mai puțin asumate oficial, pe glob se vorbesc în acest moment circa 5.000 de idiomuri cu cel puțin o mie de vorbitori nativi, dintre care mai mult de cinci procente s-au aflat ori încă se află în contact nemijlocit cu limba română. Dacă luăm în considerare și limbile așa-zis dispărute (mai corect spus, metamorfozate până la pierderea identității din momentul de referință), valorile de mai sus ar trebui înzecite pentru ultima mie de ani și chiar însutite dacă adăugăm la intervalul analizat și cele două milenii anterioare. Așa stând lucrurile, este aproape imposibil – ne asigură de această dată o știință riguroasă, cea a matematicii, prin teoria probabilităților – să nu poată fi identificat, pentru aproape orice fonem de una sau două silabe din idiomul nostru carpato-danubian, cel puțin o structură fonetică similară într-una sau alta din limbile cu care daco-româna și antecedentele sale a intrat în contact în ultimii trei mii de ani. Aceasta este, desigur, doar una dintre cauzele care fac ca, în materie de etimologii, să fie formulate cu aparență doctă și probatoriu formal, răspunsuri dintre cele mai năstrușnice și mai pline de fantezie. Există, trebuie s-o spunem, și o sursă primă a acestei tendințe păguboase de transformare a investigației etimologice într-un joc gratuit: tentația cercetătorului de a reduce investigația la aspectul pur fonetic (la a găsi pentru un termen dat ceva care să sune „cam pe-acolo” într-una dintre limbile cu care se poate afirma că au existat interacțiuni) și de a ignora, adesea cu desăvârșire, contextele cultural-istorice, nevoia de a valida soluția propusă prin elemente ale istoriei factuale și de mentalități, ale sociologiei comunicării ș.a.m.d., ba chiar și obligația elementară de a verifica în ce măsură dovezile scrise (care rămân „reginele probatoriului”) susțin sau nu ideea avansată.

Ne propunem ca, în cele ce urmează, să zăbovim puțin asupra unui termen toponimic de largă și îndelungată uzitare în limba română, în raport cu care s-au formulat până acum propuneri toponimice hazardate, nici una nereușind să se ridice măcar la rangul de ipoteză de lucru, în absența unor eșafodaje argumentaționale care să le susțină: este vorba despre denumirea oficială a orașului Bacău. Denumirea acestei așezări, situată în Moldova subcarpatică, la confluența Bistriței cu Siretul, a fost derivată, în funcție de preferințele (și limitele!) culturale ale celor care au lansat fiecare dintre supozițiile în cauză, de la teonimul Bachus (divinitatea traco-elenistică a vinului), de la substantivul comun de origine maghiară *bakó* (călău, casap), de la un antroponim omofon atribuit când limbii maghiare[1], când celei cumane, când celei uze sau pecenege[2] ș.a.m.d., nu în ultimul rând, ca un derivat al hidronimului Bâc, la rândul său atribuit (în acest caz, însă, cu ceva mai mult temei) influenței turcești/turco-tătare. Două motive ne fac să nu zăbovim asupra acestor încercări etimologice și a altora ca ele: primul fiind acela că niciuna dintre supoziții nu a fost însoțită vreodată, de autorii lor inițiali sau de cei care au îmbrățișat aceste ipoteze, de un fie și minimal efort argumentativ, iar al doilea, că, pur și simplu, atunci când există documente scrise care clarifică problema, nu mai este necesară cantonarea în formule nevalidate.

Vorbind de documente scrise de natură să clarifice o chestiune etimologică, avem în vedere, evident, așa-numitele atestări documentare. În cazul Bacăului, sunt îndeobște invocate drept cele mai vechi astfel de documente un act de judecată din vremea lui Iuga Vodă (1399), însemnarea din corespondența papală privind prezența în localitate a unui grup de cavaleri ioaniți (15 aprilie 1400), o diplomă de cancelarie din vremea lui Alexandru cel Bun (6 octombrie 1408), respectiv, consemnarea prezenței unui student originar din așezarea moldavă la Universitatea din Cracovia (1409) – transliterările toponimului oscilând, în funcție de limba menționării, între *Bachwya*, *Bako*, *(civitas) Bachovien* sau, arhaizant, *Ad Bacum*. Într-un mod pe care l-am putea califica drept surprinzător dacă n-am fi obișnuiți cu „sfiala” documentaristică autohtonă privitoare la cercetarea arhivistică anterioară întemeierii statelor medievale, cea mai veche atestare a toponimului Bacău, care coboară începuturile atestării acestei așezări suprarurale cu aproape un mileniu, este cu desăvârșire ignorată: mențiunea privitoare la localitatea *Bacauca/Bacaucis* pe care o găsim consemnată, cu referință explicită la spațiul Daciei carpatice, în notoria *Geographia*

[1] Iorga 1915, pg. 246
[2] Prezumție în sprijinul căreia este invocat Spinei 2009, pg. 324

Ravennatis[3]. Ceea ce ne interesează aici din acest tratat este faptul că toponimul Bacaucis nu este menționat nu izolat, ci ca reper al unui drum comercial[4] conectat la rețeaua de drumuri imperiale moștenite din vremea Daciei Romane, dar distinct de acestea. Ramificându-se din axa Tibiscus – Ulpia Traiana Sarmizegetusa[5], drumul în cauză atinge așezarea Cedonia (Sibiul actual), continuându-se apoi pe firul Oltului Superior prin Potula[6] și apoi traversând Carpații Orientali până la Bacaucis[7].

Se știe, tratatul de cosmografie și geografie al autorului anonim de la Ravenna[8] a fost realizat în jurul anului 700, prin compilarea – mai ales în ceea ce privește itinerariile de pe cuprinsul fostului Imperiu Roman – unor surse din Antichitatea clasică, cu precădere din secolele I-III[9]. A limita însă efortul autorului său anonim la simpla colaționare a unor surse anterioare, așa cum consideră încă o mare parte a exegezei, inclusiv puținii cercetători români care s-au aplecat asupra problemei, ar fi o eroare metodologic

---

[3] *Geog.Rav.* 1860, pg. 204. Utilizăm aici ediția Berolini 1860, *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica (*ed. M. Pinder & G. Parthey).

[4] Vorbim de un drum comercial, întrucât prezumăm că aceasta era principala sa funcțiune, dar, desigur, nu excludem nici una din celelalte valori de întrebuințare posibile. Să menționăm, în treacăt, că acesta a fost, la jumătatea secolului XIII, traseul principal al invaziei tătaro-mongole în Transilvania și regatul Ungariei.

[5] În *Geographia Ravennatis*, toponimul folosit pentru vechea reședință provincial a Daciei Romane este Tema/Tegma, ceea ce nu trebuie să deruteze, întrucât identificarea este biunivocă, toate celelalte toponime ale traseului principal fiind cunoscute; nu vom intra aici în detalii explicative, limitându-ne să menționăm că încă din epoca redactării *Tabulei Peutingeriana* (jumătatea secolului VI, deci cu trei veacuri mai devreme), denumirea localității în cauză cunoscuse o mutație fonetică, fiind înregistrată drept *Sarmategte*.

[6] Așezare neidentificată riguros, dar localizabilă cu precizie în Depresiunea Bârsei. Ca și Bacauca/Bacaucis, Potula nu este consemnată în Tabula Peutingeriana, ceea ce denotă faptul că ele au dobândit o importanță crescută abia în epocile ulterioare. Toponimul Potula este asociabil etnonimului *potulatenses*, unul dintre neamurile (uniunile treibale) constituente ale Daciei preromane consemnate și de Geografia lui Claudios Ptolemaios (cf. Pârvan 1982, pg, 147-148); localizat în Oltenia subcarpatică, acest neam a dobândit preeminență în epoca Daciei Romane asupra tuturor celorlalte grupe de populații de pe traseul Oltului, prin reforma administrativă care a înființat Dacia Malvensis/Dacia Inferior, subprovincie prelungită, după cum se știe, și de-a lungul traseului transilvan al Oltului, până în Țara Bârsei.

[7] De observat că distanțele dintre aceste puncte menționate este aproximativ egală (și echivalând o zi de călătorie cu tracțiune cabalină), ceea ce indică faptul că localitățile în speță aveau funcția de stații de poștă.

[8] Dintre cele cel puțin trei copii manuscrise care au supraviețuit până în epoca modernă, cea de la Vatican, copiată la începutul sec. XIV, a devenit sursa canonică (Fitzpatrick-Matthews 2013, p. 4)

[9] Sunt nominalizate în primul rând *Geografia* lui Ptolemaios, *Itinerariile Antonine* și *Tabula Peutingeriana*.

majoră. *Geographia Ravennatis* abundă de detalii care certifică faptul că informațiile colaționate au fost consistent actualizate, astfel încât izvorul să poată fi considerat o oglindă a cunoașterii geografice a spațiului euro-mediteranean de la sfârșitul secolului VII – și ne limităm să evocăm aici, întru exemplificare, faptul că pentru spațiul carpato-danubian (pentru regiunile vestice ale acestuia) este menționată dominația avară, informație care nu putea fi preluată din mai sus invocatele surse antice, din simplul motiv că avarii s-au înstăpânit în regiune doar după anul 567, consumându-și, la data redactării tratatului geografic pe care-l discutăm, apogeul puterii lor[10].

Toponimul Bacauca/Bacaucis nu apare însă din senin exact în acel loc și în acea epocă. El trebuie asociat unui alt toponim, atestat și mai de demult, în secolul IV, în regiunea mediană a Carpaților Orientali, și anume Caucaland – care, la rândul său, este obligatoriu de pus în legătură cu un etnonim și mai vechi, *caucoenses*/*caucones*, prestigios prin abundența și arhaicitatea atestărilor, din perioada redactării Geografiilor lui Strabon și Ptolemeu și, retrocronologic, până în epoca homerică. Să detaliem fiecare din aceste repere ale formării toponimului.

Cea mai importantă dintre atestările toponimului Caucaland, ca indicând o anumită regiune etno-geografică, este cea a istoricului romano-oriental Ammianus Marcelinus[11], care, referindu-se la evenimentele anului 376, adică la invazia hunilor asupra celor două regate gotice (cel al vizigoților fiind situat, după cum se știe, în Geția nord-dunăreană, deci la Curbura Carpaților), povestește cum forțele regelui vizigot Athanaric s-au retras, după ce au fost înfrânte de huni, în *Caucalandensis locus*: adică, traducând în toponimia actuală, în amonte pe Siret, în zonele înalte ale Trotușului, Neamțului și Ciucului. Expresia *Caucalandensis locus* – locurile cauconilor ne indică faptul că toponimul Bacauca/Bacaucis era abia în formare și că semnificația sa, fără dubiu, este aceea de indicator de direcție: Ba-Cauca, către Caucaland (către cauconi), îngăduindu-ne să deducem că prefixul *Ba*- avea în substratul preroman (geto-dacic) al daco-românei aceeași funcție ca și *Ad*- din toponimia consacrată latină: *Ad Aquas* – spre ape, *Ad Mediam* – spre Media/Moesia, *Ad Pannonios* – spre Pannonia ș.a.m.d., ca să ne limităm exemplificările doar la localități atestate în Dacia Romană[12].

---

[10] Așadar, momentul convențional al celei mai vechi atestări documentare cunoscute trebuie coborât, în cazul orașului Bacău, înainte de anul 700.

[11] Ammianus 31, 4, 13

[12] Reamintim că, în unele documente medievale, localitatea era desemnată prin formula *Ad Bacum*.

La rândul său, toponimul Caucaland s-a format prin derivare de la etnonimul *caucoenses/caucones*[13], neam geto-dacic pe care Claudios Prolemaios[14] îl localizează cu destulă rigoare exact în acest spațiu (mai precis, pe ambii versanți ai zonei mediane a Carpaților Orientali), semnificația toponimului fiind reconstruibilă, fără dificultate, ca ținutul locuit de cauconi. Vom zăbovi asupra acestui etnonim, întrucât prestigiul său istoric, așa cum îl devoalează sursele scrise – care, *nota bene*, acoperă un interval cronologic excepțional, începând cu fazele incipiente ale Războiului Troian (sec. XII î.Hr.) și terminând cu invazia hunilor în Europa (sec. VI d.Hr.) – este de neignorat. Cea mai veche atestare de care dispunem[15] se regăsește în celebrul „capitol al corăbiilor" din epopeea homerică *Iliada*[16], adică în primii ani ai secolului XII î.Hr., când neamul protogetic – sau, mai curând, o gruparea migratorie desprinsă din acesta și antrenată în evenimentele din Strâmtori[17] - este condus de un anume Euphemos, fiu al lui Trezenos și nepot al lui Cheas. Un deceniu mai târziu, cauconii sunt implicați și în evenimentele relatate în debutul celeilalte

---

[13] Ptolemeu, *Geogr.* 3, 8, 3, cf. Pârvan 1982, pg. 141 și urm.

[14] Lista completă a neamurilor (uniunilor tribale) pe care Ptolemeu le consemnează ca locuitoare ale Daciei nord-dunărene este următoarea: anarți, predavensi, biphi, albocensi, teurisci, racatensi, buridavensi, potulatensi, keiagisi, costoboci, cauconi, cotensi, siensi, piefigi (a se vedea Pârvan 1982, pg. 147-148; Vasile Pârvan fiind, de altfel, singurul cercetător important de la noi care a acordat atenție acestei problematici).

[15] Datarea exactă a evenimentelor asociate epopeilor *Iliada* și *Odiseea* a fost posibilă prin raportarea la eclipsa din 16 aprilie 1178 î.Hr. (evocată în *Odiseea*, laolaltă cu alte detalii crono-astronomice care au permis verificarea), fapt care conduce la încadrarea Războiului Troian în intervalul 1198-1188 î.Hr. „Catalogul corăbiilor" din *Iliada* trece în revistă formarea celor două coaliții care urmează să se confrunte, deci prima mențiune despre cauconi poate fi asociată anului 1198 î.Hr.

[16] *Iliada* II, 845-850, dar și *Iliada* X, 425-430 (cf. Homer-Murnu 1955)

[17] Sursele istorice efective, pe care le vom evoca în continuare, îi evocă în special pe cauconii așezați în nord-vestul Asiei Mici, în arhaicul regat Bithynia din imediata vecinătate a Troiei, dar faptul că această grupare s-a dispersat în toate ariile vecine și a fost în cele din urmă asimilată de populațiile locale este un argument solid că ea nu era autohtonă în Asia Mică – ci, deducem din faptul că ulterior ei nu vor mai fi menționați decât în legătură cu spațiul carpato-danubian, din ținuturile geto-dacice. Este de luat în considerare și faptul că unii reprezentanți ai cauconilor (precum Codrus, fiul lui Melanthos – vezi Herodot 5, 65) se vor regăsi mai târziu implicați în vața politică internă a orașelor Ioniei, deci că ar fi putut influența într-un fel sau altul interesul metropolei Milet de a coloniza țărmurile Mării Negre, colonizare ce a debutat, după cum se știe, cu întemeierea orașului Istros/Histria lângă gurile Dunării, adică în vecinătatea zonei de origine cauconă. Ipoteza migrației, dar în sens invers, dinspre zona Strâmtorilor spre Carpați, a fost la rândul său, formulată de Vasile Pârvan (Pârvan 1982, pg. 164).

epopei homerice, *Odiseea*[18], când gruparea cauconă, aflată de această dată sub conducerea regelui Orfeu[19], se confruntă pe țărmul nordic al Mării Egee cu echipajul lui Ulisses.

Intrând în zona atestărilor din documente cu certă valoare istorico-geografică, amintim în treacăt despre evocările acestui neam la Herodot, Apollodorus, Pausanias ș.a. (cu obligatoria precizare că aceștia își îndreaptă atenția aproape exclusiv spre „diaspora cauconă" din Asia Mică, Tracia sudică și Grecia propriu-zisă), pentru a ajunge la geograful Strabon, care-i caracterizează – în secolul I î.Hr. - drept un neam obscur[20] și stins aproape cu desăvârșire de pretutindeni[21], invocându-l însă de aproape douăzeci de ori în descrierile sale. Că neamul cauconilor nu dispăruse deloc o va dovedi deja citatul Ptolemeu[22], care-l localizează cu rigurozitate, în secolul I d.Hr., în Dacia nord-dunăreană, în regiunile înalte[23] din vecinătatea gurilor Dunării și a Curburii Carpaților, respectiv, în secolul IV, Ammianus Marcellinus, care evocă retragerea din fața hunilor a vizigoților lui Athanaric, în *Caucalandensis locus*[24].

Considerăm așadar, în temeiul celor mai de sus, că este îndestulător documentată atât originea autohtonă[25] a termenului în discuție – denumirea Bacău fiind de derivat exclusiv din *Bacauca/Bacaucis*, un toponim format *in situ* în secolele IV-VII din etnonimul cauconilor/*caucoenses* – cât și faptul că apariția sa nu este rolul hazardului, ci al unui cumul de factori cultural-

---

18 *Odiseea* X. Evenimentele au loc imediat după căderea cetății Troia, când cea mai mare parte a combatanților din ambele tabere (greacă și traco-troiană) pornește spre locurilor de origine, respectiv, în cazul refugiaților troieni, în legendara lor migrație.

19 Dincolo de asocierea cu legendarul rege-sacerdot Orfeu, exponent al cultului dionisiac căruia îi vor aparține toate elitele traco-geto-dacice (și, evident, nu numai), acest detaliu ne reține atenția și prin faptul că fiul lui Orfeu poartă același nume ca și ultimul mare afluent al Siretului, Buzăul, râu cunoscut în Antichitate ca Musaion. Personaj (sau serie de personaje) a cărui istoricitate merită investigată mai amănunțit, Orfeu va fi evocat și în Legenda Argonauților, care constituie ecoul misiunilor grecești de explorare a Mării Negre din secolele VIII-VII î.Hr., de dinaintea colonizării efective a țărmurilor acesteia.

20 Strabon, *Geografia* 14, 5

21 Strabon, *Geografia* 12, 3. Aici, „de pretutindeni" înseamnă de peste tot din ținuturile descrise în pasajele corespunzătoare, respectiv, din Asia Mică și bazinul Mării Egee.

22 Vezi nota 13.

23 Apropierea fonetică a etnonimului cauconilor de oronimul Caucaz sugerează derivarea sa dintr-un termen proto-indo-european desemnând înălțimile, relieful muntos.

24 Ammianus 31, 4, 13

25 Autohton în sens larg, adică aflat deja în circulație în spațiul lingvistic prelatin din Dacia, altminteri nefiind excluse influențe ale limbilor dominante în Antichitate în această regiune, după cum nu poate fi exclusă nici o derivare dintr-un radical arhaic comun.

istorici, care așază toponimul în discuție într-un câmp terminologic mai bogat. Nu vom încheia însă înainte de a mai formula două precizări. Cea dintâi vizează necesitatea de a antedata cea mai veche atestare documentară cunoscută a localității Bacău în jurul anului 700: o dovadă în plus că această reconstituire nu este câtuși de puțin hazardată ne este furnizată de cercetările arheologice, care au pus în lumină o relativ intensă locuire în vatra și imediata vecinătate a actualului municipiu Bacău, pentru secolele III-VIII[26] - de reținut fiind că această veritabilă poartă de acces pe drumul comercial al Siretului și, totodată spre teritoriile intracarpatice evolua din excepționala concentrare de locuire getică protejată la sud de fortificațiile Tamasidavei, iar la nord, de cele ale Zargidavei. Cea de-a doua precizare este legată de faptul că termenului Bacauca, extrem de probabil de pus în legătură cu sensul străvechi de înălțime, relief montan pe care-l sugerează și oronimul Caucaz[27], i-a fost asociat și un corespondent latinofon, nu mai puțin prestigios: macrotoponimul Țara de Sus.

Bibliografie selectivă

Fitzpatrick-Matthews 2013	Fitzpatrick-Matthew, Keith, *Britannia in the Ravenna Cosmography, a Reassessment*, în www.academia.edu/4175080 , 30.03.2019
Geog.Rav. 1860	Pinder, M., Parthey, G. (ed.), *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*, Ed. Berolini
Iorga 1915	Iorga, Nicolae, *Privilegiile șangăilor dela Târgu-Ocna*, extras din Analele Academiei Române, seria II, tom. XXXVII
Homer-Murnu 1955	Homer, *Iliada*, Murnu, George (trad.), Pippidi, D.M. (ed.), Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București
Pârvan 1982	Pârvan, Vasile, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Ed. Meridiane, București
Spinei 2009	Spinei, Victor, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from tenth to the Mid Thirteen Century*, Ed. Brill, Leiden/Boston
Strabon 1972/1974/1983	Strabon, *Geografia*, vol. I, II, III, Ștef, Felicia (ed.), Ed. Ştiințifică, Bucureşti

[26] Așa sunt, spre exemplu, așezarea deschisă și necropola de secol II-IV de la Letea Veche, așezările civile de secol IV-V de la Lilieci, așezările deschise de secol IV-VII din vatra Bacăului (zonele Curții Domnești și sediului Băncii Naționale) ș.a.m.d.

[27] Vezi și nota 23.

Webografie

Ammianus-lat
http://www.thelatinlibrary.com/ammianus.html , 20.10.2018

Ammianus-eng
http://www.penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Ammian/home.html , 15.10.2018

Ptolemeu
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Periods/Roman/_Texts/Ptolemy/home.html , 5.12.2018

ABSTRACT

Key words: Bacău/Bacaucis/Ad Bacum, caucoenses, etimology, Highland (Moldova)

In connection with the origins of the toponym Bacău, several hypotheses have been issued that fall into the category of empirical etymologies, as they do not have the authority of any argumentative studies. The origin of this toponym does not raise problems, its primary form being mentioned in Geographia Anonymi Ravennatis, dating back to 700 AD.

Spaţiul fono-semantic al luminii blagiene şi textualizarea erosului: *Izvorul nopţii*

ILEANA OANCEA
Universitatea de Vest, Timişoara

Cuvinte cheie: metafora generalizată – ochi, lumină / întuneric, caracterul oximoronic al lexemului lumină

„Lucian Blaga ca poet, în concordanță cu cerințele noului stil al epocii, vrea ca umbra să dea lumină fondului integrării făpturilor într-o unitate invizibilă, după paradoxul pe care el însuşi îl semnala ca specific curentelor europene moderne, ce atribuie naturii intențiile pe care poeții le vreau realizate prin arta lor” (Eugen Todoran, ***Lucian Blaga, Mitul poetic***, Editura Facla, 1981, p 54).

,,Lumina de lună e misterioasă numai pentru că se amestecă cu întunericul” (Lucian Blaga, ***Încercări filosofice***, Ed. Facla, 1977, p. 261).

S-a spus că primul poet care a văzut peisajul reflectat în pupilă este Dante Alighieri: „se non come dal viso in che si specchia / nave che per corrente giu discende…” (***Paradisul,*** XVII, 41-42). La Mihai Eminescu ochii sunt „dulci cerului fiaştri”.

Imaginea ochilor, fereastră a interiorității, dar și punte către lume, este o prezență obsesivă în poezia erotică a lui Blaga. Specularitatea ochilor este pragul de infăptuire a unei metamorfoze, care prinde un contur antropocosmic. Mai întâi, avid să se oglindească, poetul caută ochii iubitei: *Lacomi și flămanzi imi strigă ochii, veșnic nesătui ei striga / după ochii tăi* (***Primăvara***). Alteori, ochii închiși ai poetului înconjoară imaginea strălucitoare a iubitei cu umbră protectoare: *Iar eu încet, nespus de-ncet / icoana ta din ochii mei, / surâsul tău, iubirea și lumina ta (Noapte*). Iubita-lumină se revelează pe fondul nopții și al tainei.

Asociat *luminii*, lexemul *noapte* (din titlu) conține latent motivul pe care se clădește tensiunea stilistică din poezia ***Izvorul nopții***. Poemul întrupează acest topos poetic în mod exemplar. Redăm, în continuare, textul: *Frumoaso, / ți-s ochii așa de negri încît seara / cînd stau culcat cu capu-n*

poala ta / Îmi pare, / că ochii tai, adâncii, / sunt izvorul / din care tainic curge noaptea peste văi / și peste munți și peste șesuri, acoperind pământul / c-o mare de-ntuneric. Așa-s de negri ochii tăi, / lumina mea.

Izvorul nopții conține „in nuce" ambivalența *lumină / întuneric*, atât de caracteristică imaginarului blagian, care evocă *vizionar* un nou mod de existență a elementelor lumii, transfigurate de extazul trăirii erotice.

Sentimentul iubirii - una din temele fundamentale ale poeziei lirice din totdeauna, adevărat arhetip al lirismului - fuzionează organic la Blaga cu contemplarea "corolei de minuni a lumii". Dragostea este pentru marele poet o stare existențială de comunicare cu marele tot. Așadar, ca participare la substanța originară a lumii, iubirea nu mai este un eveniment pur biografic, ci, esențializată, ea este o trăire totală a eului smuls din contigent si integrat marilor ritmuri ale universului.

Consubstanțială cu natura, *devenită* natură, femeia este adorată de poetul copleșit de superioritatea ei ontologică, părtaș, prin iubire, la însuși misterul absolut al existenței. Frenezia sentimentului erotic este fantezia participării la un mare ritual de dezmărginire a simțirii în care *femeia-natură* săvârșește o mereu râvnită contopire a umanului cu tainele lumii.

Semnificația existențială a erosului la Blaga apare pregnant in modul în care femeia iubită, văzută ca întrupare a legilor ascunse ale firii, *devine* pragul de înfăptuire a unei metamorfoze cu o mare densitate vizionară, activând textul poetic prin generarea sensurilor lui simbolice. Căci *Unde sfârșești nu vei afla / Privind ființa ta se prelungește / până la cea din urmă stea (**Odă către lună**)*. Femeia este o prelungire a firii, o oglindă a ei. Mai mult, ca adevărat principiu de echivalență, se textualizează, materializarea ei in poezie generează procesul însuși de semnificare poetică. Evenimentul liric se consumă astfel în actul *contemplării* iubitei, pur semnificant în căutarea semnificatului ascuns în profunzimea naturii, proces reversibil prin care natura se umanizează iar femeia devine natură. Femeia încetează să mai fie o realitate morală sau psihologică, „individualizarea" ei este prilejul unui salt imaginar care o absoarbe, restituind-o apoi intensificată, detaliile, necesar vagi, dobândind, grație unei sensibilități metafizice neobișnuite a poetului, o încărcătură simbolică. Imaginea femeii devine dependentă de text; nemaiexistând in afara lui, ea este astfel textul însuși. Iubirea poetului se desfășoară întru-un univers eleat, străbătut însă în interior de reținutul clocot al forțelor dionisiace, izvorâte din durata pură a eului extatic, eliberat de zgura istoriei „concrete".

Structura lingvistico-stilistică a poeziei este profund revelatoare pentru acest lirism esențializat, de o mare concentrare vizionară, caracteristic eroticii lui Blaga. Lexicul, de o sobrietate extremă, este alcătuit în întregime

din termeni aparținând vocabularului fundamental al limbii. Majoritatea sunt substantive: *seara, izvorul, noaptea, văi, munți, șesuri, pămîntul, mare, întuneric, lumină*; adjective-epitete (având de obicei funcția sensibilizatoare in poezie) sunt doar două: *așa de negri* în care valoarea cromatică propriu-zisă este spiritualizată si *tainic*, adjectivul *adâncii* fiind, prin articulare, ipostaziat ca substanță, procedeu frecvent in poezia lui Blaga. Verbele: *(ți)-s, stau, (îmi) pare, sunt, curge, (așa)-s* au toate, cu excepția lui *curge*, un caracter static. Materialul lexical are deci o valoare *generalizantă*, preponderent *nominală*. El este constituit din termeni-entități, poetul neurmărind să fixeze aspecte pitorești, și deci efemere, ale universului, ci o realitate prezentă în fenomentalitatea ei esențială. Singurul verb care introduce mișcare în acest peisaj static este *curge*. El dobândește în text demnitatea unui prezent etern (curge mereu), acțiunea, suportul unui act originar, săvârșindu-se într-un timp fără timp. Scăpat din chingile contigentului, ieșit din clipă, poetul fixează imaginea unui univers absolut, nemișcat in propria mișcare, contemplarea extatică a ochilor negri ai iubitei constituindu-se în oglinda magică a revelării unei secrete osmoze primordiale.

Lexicul atât de epurat al acestei poezii este însuflețit de subtile valori conotative, el fiind alcătuit în întregime din termeni dominanți ai creației lui Blaga. Acesta are o bogată încărcătura simbolică pe care numai o lectură verticală (în intertextualitate) ar putea-o reliefa adecvat. Sporul semantic al lexemelor, *ochi negri / noapte / lumină* învederează faptul că marea artă își extrage densitatea și bogăția din polivalența contextuală, metaforică, a cuvintelor uzuale. Poezia este o artă combinatorie în care cuvintele redefinite contextual susțin imaginarul de neconfundat al operei. „Dilatarea” întunericului ca „eveniment” central al textului este marcată și prin tectonica poeziei. Fragmentarea prozodică a descrierii: *că ochii tăi, adâncii, sunt izvorul / din care tainic curge noaptea peste văi, / și peste munți si peste șesuri / acoperind pământul / c-o mare de-ntuneric este profund sugestivă.* În versul *și peste munți si peste șesuri* repetarea lui și are aceeași valoare de intensificare.

Fiind scrisă in vers liber, dispunerea neregulată a versurilor și înconjurarea lor cu spații albe are o motivație stilistică. Decuparea frazei care alcătuiește poemul în fragmente neunitare articulează mișcarea textuală a semnificației. Saltul poetului în imaginar se face prin verbul scurt *îmi pare*. Izolat și prin virgulă de subiectivă care urmează, violentându-se regulile gramaticii, versul este suspendat și viu reliefat prin pauză expresivă, el fiind tocmai locul de balansare a sensurilor, pârghia de susținere a fuziunii dintre imaginar şi real.

În plan stilistic, ideea de intensitate și dilatare este susținută și prin propoziția cu valoare de superlativ: (*ți-s ochii atât de negri) încît seara (…) îmi pare,* construcție care deschide alunecarea în imaginar a poetului, ca și prin sensul însuși al substantivului *noapte* şi mai ales prin sintagma *o mare de-ntuneric*.

Saturată de conotațiile din poezia romantică, marea apare aici ca simbol al nemărginirii și al universului originar, ea este în același timp suport al „dezmărginirii" expresioniste a eului liric contopit cu lumea. Felul în care, în pură atemporalitate, noaptea se revarsă, mereu si mereu asupra lumii, izvorâre încremenind într-un timp primordial, este ilustrativ pentru această nemișcare pe care poetul o animă cu vibrația sa.

Înfiripat treptat, până la înstăpânirea lui într-o lume în care contururile au dispărut, întunericul, țâșnind din ochii negri ai iubitei, devine simbol absolut al unei taine *existențiale, al reveriei, obscurității si profunzimii*. Cele două versuri scurte, *frumoaso, lumina mea* (începutul și sfârșitul poemului), închid și ilustrează desfășurarea acestui lirism *sublimat, imnic, incantatoriu*, în care *iubita-lumină* nu tulbură obscuritatea și taina, ci se contopește cu ea. Identificarea metaforică *lumină* - *noapte* conotează nivelul imaginar al lexemelor prin ideea de *vastitate şi intensitate*. Ochii iubitei - izvor al nopții atotstăpânitoare, spațiu al reveriei eminamente poetice, al feminității și al fiorului metafizic - sunt negri, intensitatea lor scăpărătoare fiind sugerată prin asocierea finală cu *lumina*, transferată aici regimului nocturn al imaginarului poetic.

Versul ultim *Așa-s de negrii ochii tăi, lumina mea se înalță pe metafora generalizată (ochi) negri, noapte / lumină*. Prin anularea opoziției *noapte / lumină,* lumina devine opacă iar noaptea este iluminată. Identificarea se face prin generalizarea semelor contextuale de *profunzime si taină*. În felul acesta lexemul *lumină,* care împreună cu primul vers (*frumoaso)* structurează planul afectiv al poemului, într-un registru al erosului sublimat, imnic pe linia poeticii celebrând iubirea tristanescă, dematerializată, supusă unei intensificări de natură expresionistă, estompează și mai mult imaginea iubitei. Ea se spiritualizează în oglinda unei asumări interioare jubilatorii. În acest univers esențializat nu răzbat ecouri ale lumii sensibile. Iubita este ea însăși o esență într-o lume de esență.

Iubirea poetului se dovedește ferment dionisiac într-un absolut originar; de aici impresia de seninătate, liniște, dar și de trăire extatică, sărbătorească. Iubirea este proiectată într-o zonă a misterului lumii în care erosul devine principiu de întemeiere a universului.

Chintesența supremă a fuziunii: *iubită / natură, noapte / lumină* printr-un fel de transsubstanțiere înfăptuită în eul absolut al poetului (care apare în

plan semantic prin constituirea paradigmei: *ochi negri / noapte / lumină*) o regăsim în acordurile sonore întunecos-luminoase ale cuvântului final al poeziei.

Mişcarea circulară a semnificației duce la nivelarea sensurilor obişnuit antinomice şi la îmbogățirea lor contextuală printr-o reciprocă definire. Experiența existențială a poetului, ca trăire erotica absolute, este redată textual prin metafora generalizată (ochi*) negri / noapte / lumină* al cărei dinamism şi tensiune semantică coincide cu însăşi desfăşurarea textului. Ca figură textuală, ea are ca sens profund idea de *nemărginire, identitate* eleată a contrariilor, dar şi de *intensitate*. A intra în lumea poemului presupune o operație de citire a lui în funcție de un cod poetic care propune relațional o constelație de sensuri specifice reflectate în *imaginea vizionară construită* de text.

Cum am observant, „dilatarea" întunericului este „evenimentul" central al textului şi el este rezultatul contemplării în oglinda magică a alterității interiorizate într-o imagine jubilatorie. Iluminată de un soare interior, marea de întuneric, în care se cufundă extatic eul poetic, este locul unei întâlniri esențiale. Ea se petrece pe dimensiunile profunde ale ființei. O comparație (*ochi negri ca noaptea*) sau un epitet metaforic (*ochi noptatici*) dă, prin amplificare viziunea din ***Izvorul Nopții*** care se face cu ajutorul unui limbaj deplin articulat logic, cum s-a observant în critică.

Este însă foarte important să observăm că viziunea logic articulate a poemului este dublată de o subtilă redimensionare a planului figural care instituie izotopiile amintite. În plus, descătuşată de rigorile convenției lingvistice, *substanța* nevăzută, cratiliană a limbii invadează scena semiotică a textului. Structura izotopică a poemului se realizează *infralexical* prin complexe reorganizări semice exixtând dincolo de nivelul limbajului deplin articulat logic. Explicitarea discursivă, examinată mai îndeaproape, devine problematică, ambiguitatea nu dispare. Procesul de recuperare a sensului presupune descoperirea *volumului* său de dincolo de derularea dezambiguizantă a textului şi el presupune *construcția* prin lectură a intuiției vizionare omniprezente. Mai mult chiar, acest *nisus formativus*, dificil de parafrazat poate produce o împingere a semnificării şi la alte nivele textuale, mai puțin „manifeste" şi chiar în contrasens cu logica discursivă a concatenărilor semantice rezultate prin expansiunea lineară impusă de text. Poemul invită la o relație de lectură mai vie, după „logica" cratiliană a modernității, teoretizată de Blaga însuşi. Trimițând la un element paratextual (titlul volumului ***Poemele luminii***), finalul poemului în discuție ***(Lumina mea***),

defineşte aici ipostaza cea mai tulburătoare a *luminii* blagiene. Astfel, ea creşte dintr-o poetică bazată pe *coincidentia oppositorum*.

Voi zăbovi puțin asupra acestui lexem *lumina* (metaforă şi simbol), care are aici şi funcția de reflector metatextual. Dincolo de limbajul pe deplin articulat logic, anagramat în filigran (ceea ce Starobinski numea *cuvintele de sub cuvinte*, referindu-se la acest nivel „profund" al poetizării descoperit de F. de Saussure[1]), există, coborând dincolo de suprafața textuală, un mod de a mobiliza poetic textul al cărui dinamism se face după o logică circulară şi retrosemnificantă. Descătuşarea *sâmburelui vizionar* presupune şi o asemenea lectură, nu numai de natură discursivă, ci şi pragmatică, adică atentă la distorsiunile textuale în căutarea firelor care duc spre „logica" internă a poeziei care conferă *volum* şi *densitate* sensului. Punctul central al semiozei este acest lexem *lumina* cu valoare emblematică în creația blagiană, el ne apare ca un semnificant diseminat în text ce se încarcă cu o „substanță" semantică motivantă prin retrosemnificare. Deconstruind sensuri preexistente, *lumina* se constituie ca emanație a întunericului şi-şi dezvăluie potențele de semnificare poetică. Structura sa fonetică alunecând între *u* şi *a* devine o fereastră deschisă spre sens. Poezia devine *a posteriori* cratiliană, ca şi când mişcarea ei este cuprinsă „*in nuce*" în semnificația ultimului vers. Textul motivează *hic et nunc* ceea ce în limbă este pură convenție, adică alunecarea de la întuneric(u) la lumină(a), o alunecare oximoronică, lexemul central la Blaga lumina, descompunându-şi structura fono-scenantică.

Imaginația izotopică*: iubită / natură, noapte / lumină,* realizată printr-un fel de transsubstanțiere înfăptuită în eul absolut al poetului, se reflect în acordurile sonore întunecos-luminoase ale cuvântului final al poeziei. Căci lumina în însuşi corpul său sonor oferă într-o delicată gradație trecerea de la vocala *u* (închisă „întunecoasă") la vocala *a* (,,luminoasă", de maximă apertură). Iată o motivare tulburătoare între semnificat şi semnificant pe care marea poezie ştie să o declanşeze şi pe care Blaga a teoretizat-o în ***Geneza metaforei şi sensul culturii***. Ultimul vers conține prin structura sa materială oximoronică, a cărei revelare este opera poemului, un mod de a fi al eroticii blagiene. Materia semnificatului şi cea a semnificantului: *continuum semantic* şi *continuum sonor*, dispusă textual, dar şi subtextual, anulează contrariile şi „închide" textul; ***Izvorul nopții*** este asumat ca eveniment al lumii, dar şi al limbajului. Structura sonoră a lexemului *lumină* sintetizează,

[1] Jean Starobinski, *Les mots sous les mots. Les anagrammes de I*, Paris, Gallimard, 1971.

ca unitate textuală concluzivă, mişcarea simbolică a sensurilor. „Transcendere" a dualității, *lumina* se prezintă ca o „monadă” conținătoare a principiului constructiv al poemului, un oximoron generalizat, al cărui prag conduce spre urmărirea proiectului semantic profund al textului.

Poemul săvârşeşte un miracol: anularea arbitrarului semnelor lingvistice. El dăruieşte bucuria regăsirii, prin lectură a subiectivității pierdute a limbajului. Oare nu şi obscure impulsuri ale texturii sonore au făcut ca *lumina* blagiană să crească dintr-o osmoză contradictorie, stând sub semnul regimului nocturn al imaginarului? Am putea reaminti aici cuvintele puse ca motto la acest studio: „Lucian Blaga ca poet, în concordanță cu cerințele noului stil al epocii, vrea ca umbra să dea lumină fondului integrării făpturilor intr-o unitate invizibilă…”.

Spațiul de comunicare, dar şi de comuniune cu o lume fictivă, poezia se oferă spre lectură, păstrându-şi misterul. Plăcerea textului se înfiripă din această tentativă, niciodată încheiată definitiv, de a face să vorbească despre sine - şi de ce nu despre fantasmele creatorului său – un text care spune mereu numai ceea ce spune.

În plan mai înalt, poemul poate fi privit şi ca ilustrare a concepției lui Blaga din ***Geneza metaforei şi sensul culturii*** despre natura dublu metaforică sau, altfel spus, esențial metaforică a limbajului. Căci marele poet-filosof formulase foarte exact fenomenul pe care ni se pare că l-am surprins aici: „Cuvintele limbajului poetic devin revelatorii prin însăşi substanța lor sonoră şi prin structura lor sensibilă, prin articularea şi ritmul lor. Ele nu exprimă numai ceva prin conținutul lor conceptual, ci devin revelatorii prin însăşi materia, configurația şi structura lor materială (…). Limbajul poetic este prin urmare prin natura sa materială, ritmică şi sonoră ca atare, ceva „metaforic”. Cu alte cuvinte, tocmai prin redobândirea unei *materialități* pierdute, adică prin alcătuirea sa fizică, indiferentă în limbajul obişnuit, dar semnificantă acum, devine limbajul poetic analog „stărilor, gândurilor, trăirilor pe care acest limbaj le exprimă”.

Aşa cum s-a mai întâmplat în poezia modernă, textul ne lasă să descoperim o fuziune a practicii literare cu teoria ei.

Bibliografie

Blaga, Lucian.1977. *Încercări filosofice*. Bucureşti: Editura Facla.
Blaga, Lucian. 2011. *Trilogia culturii*. Bucureşti: Editura Humanitas.
Starobinski, Jean. 1971. *Les mots sous les mots. Les anagrammes de I*, Paris: Gallimard.
Todoran, Eugen. 1981. *Lucian Blaga*, *Mitul poetic*. Bucureşti: Editura Facla.

THE FENO-SCENANTIC SPACE OF BLAGA'S LIGHT AND THE TEXTUALIZATION OF EROS: *THE SPRING OF THE NIGHT*

Abstract

Keywords: *the generalized metaphor – eye, light / darkness, the oxymoronic character of the word light*

The text is presented from a semiostylistic perspective and deals with a well known poem written by Lucian Blaga. We made the literary analysis taking into account Lucian Blaga's perspective on the poetic issues and the poetic metaphor.

Aspecte ale luptei pentru unitate naţională în anii primului război mondial şi unirea Banatului cu România

RADU PĂIUŞAN

Cuvinte cheie : *Banat, administrație, 1919, armata română, județul Timiş, ocupație militară*

Mişcarea națională a românilor bănățeni cunoaşte o intensificare deosebită în timpul primului război mondial.Ei devin pe deplin conştienți de faptul că situația nou creată le va oferi posibilitatea rezolvării dorinței lor seculare - unitatea națională.

Încă de la declanşarea războiului, românii bănățeni erau ferm decişi să-l folosească în sensul unirii cu patria mamă. Deşi sunt obligați să lupte în armatele Austro-Ungariei, ei îl socotesc ca un război care nu era al lor, ci al străinilor oprimatori. Ca urmare, în momentul începerii conflagrației, mii de bănățeni şi transilvăneni trec în România, care era atunci neutră, iar când România declară război Austro-Ungariei, cer înrolarea imediată în armata română. Astfel, în rândurile armatei române au luptat, în anii războiului mondial, peste 100.000 de soldați şi subofițeri, de origine bănățeană şi transilvăneană şi mai mult de 1.500 de ofițeri[1].

Dacă o parte din tineretul românesc din Banat şi Transilvania a trecut în România, pentru a nu fi silit să lupte pentru un ideal străin lor, mulți români bănățeni au fost recrutați în armata austro-ungară. Ei au fost trimişi pe fronturi îndepărtate, bănățenii mai ales în Italia, şi împărțiți pe la diferite regimente, cu care erau mânați la moarte. Au loc, în toată perioada războiului, neprezentări la recrutare, îndemnuri din partea populației româneşti din Banat ca tinerii să refuze să lupte într-un război străin, care nu era al lor. Aparatul represiv, însă, intră imediat în acțiune şi mulți români sunt întemnițați. Astfel, pentru vina de a fi îndemnat recruții, în timpul mobilizărilor din anul 1914, că, dacă „a fi să dați piept cu românii, să nu-i puşcați, ci să puşcați în ofițeri“[2], Ion Măran din Ciclova a fost întemnițat la Szegedin.

Sacrificiile populației româneşti din Banat şi Transilvania au fost foarte mari în timpul acestei conflagrații. De aici au fost mobilizați aproape

[1] *Unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918*. Ed. a ll-a, Bucureşti, 1972, p. 485.
[2] I.D. Suciu, *Banatul şi unirea din 1918,* în „Studii. Revistă de istorie“, nr. 6, 1968, p. 1089.

500.000 de români, dintre care, 90 % au luptat direct pe front. Până la sfârşitul conflagrației, circa 1/5 au murit pe front, în închisori, în deportări, în urma rănilor. Mulți au fost dați dispăruți sau au rămas invalizi. În urma războiului. în Banat şi Transilvania se înregistrează peste 100.000 de văduve şi orfani[3]. Două exemple, dintre multele ce pot fi date, sunt revelatoare: din cei 100 de români din comuna bănățeană Ciudanovița, care au luptat în armata austro-ungară, 20 au murit pe front[4]. Aceeaşi proporție este înregistrată şi în comuna bănățeană Jitin[5]. În rândul soldaților români, plecați să lupte pentru o cauză străină, era o atmosferă dintre cele mai încordate. Soldații, subofițerii şi ofițerii români căutau să evite linia întâi, contactul nemijlocit cu cei împotriva cărora erau siliți să lupte. Mai ales intelectualii încercau să rămână în serviciul de intendență sau la partea sedentară a unităților[6].

Pentru a nu fi siliți să lupte în scopuri total străine lor, mulți soldați din rândul țăranilor au preferat să se automutileze. Astfel, în luna iunie 1915, au fost deferiți Tribunalului Militar din Timişoara mai mulți soldați din regimentul 61 infanterie, care se automutilaseră pentru a scăpa de mobilizare. Şi astfel, de cazuri au fost frecvente.

O amploare de consemnat o reprezintă dezertările românilor din armata austro-ungară şi predările ca prizonieri la armatele Antantei. Acesta este şi cazul grupului de oşteni condus de Vasile Branca din Vărădia, din regimentul 61 infanterie Timişoara. El a fost trimis în scop de diversiune, conducător al unui detaşament de 10 soldați, în România, pentru scufunda vasele ruseşti care veneau pe Dunăre, cu ajutorul sârbilor. Imediat după ce a ajuns la destinație, detaşamentul său s-a predat autorităților româneşti[7].

Rezistența la mobilizare, neprezentările la recrutare şi dezertările iau amploare după intrarea României în război, în august, 1916, într-o atmosferă de mare entuziasm, armata română traversează Carpații şi pătrunde, prin mai multe locuri, în Banat şi Transilvania. Populația românească din Banat îşi primeşte cu multă bucurie eliberatorii, îi adăposteşte şi colaborează cu ei.

După retragerea armatelor române din Banat şi Transilvania vor urma represalii asupra populației civile româneşti de aici.

În Banat intră ca învingătoare, la 15 august 1916, divizia I infanterie, comandată de generalul bănățean Dragalina, divizie care la 22 august 1916

[3] *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, Bucureşti, 1964, p. 143.
[4] Arhivele Naționale Serviciul Județean Timiş (în continuare A.N.S.J.T.), fond „Colecția Nicolae Ilieşiu“, d. 6, f. 1586.
[5] *Ibidem*, f. 1619.
[6] Caius Brediceanu, *Amintiri din viața mea*, Lugoj, 1936, p. 122-123.
[7] I.D. Suciu, *op. cit.*, p.1091.

eliberează Orşova. Din trupele generalului Dragalina făceau parte mulți bănățeni, care, fie că se înrolaseră la începutul războiului, fie dezertaseră din armata austro-ungară. Dar Banatul nu poate fi eliberat de către armata română decât în parte şi numai pentru câteva luni. După lupte în care românii manifestă multă vitejie, soldații generalului Dragalina sunt copleşiți de numărul şi dotarea cu armament şi tehnica de luptă a inamicului. În consecință, în luna octombrie trupele române eliberatoare au fost silite să se retragă din Banat, amânând momentul eliberării complete şi definitive a Banatului. Din rândurile bănățenilor, tot mai mulți informează armata română despre mişcările de trupe germano-austro-ungare, despre dispozitivul lor de apărare, despre numărul detaşamentelor etc. În timpul luptelor pentru eliberarea Banatului, cade eroic generalul Ion Dragalina, supranumit „Eroul de la Cerna“[8].

Dezertările soldaților români, după intrarea în război a României, iau proporții de masă. Au loc fraternizări pe front şi răscoale în rândul soldaților, atingând punctul culminant în toamna anului 1918, când unități întregi din armata austro-ungară se descompun. Această stare de fapt este în atenția comandamentului austro-ungar, încă din luna decembrie 1917. Acum se revoltă şi soldații români şi maghiari din regimentul 63 austro-ungar care luptau pe frontul armatei a IV-a ruse. Aceştia au amenințat cu depunerea armelor, dacă vor fi trimişi în ofensivă[9].

Soldații români din armata austro-ungară erau frecvent îndemnați de către frații lor din armata română să dezerteze şi să se înroleze şi ei în lupta de eliberare națională. Manifeste şi apeluri frățeşti erau răspândite spre a-i îndemna să părăsească o cauza străină. Astfel, în manifestul intitulat „Frați români!“, răspândit la începutul anului 1917, după ce se arată că mulți români au trecut de la începutul războiului de partea armatei române, se îndeamnă: „Voi, românii care luptați în rândurile armatei austriece, este de datoria voastră să veniți în ajutorul fraților şi tovarăşilor voştri. Acest ajutor îl puteți aduce, trecând în rândurile noastre... Români, părăsiți pe neîndurații asupritori ai voştri şi veniți cu noi! Veniți şi ajutați-ne în lupta crâncenă contra vrăjmaşilor!... Vă aşteptăm!“[10].

Sub pretextul de instigare, în Banat erau arestați oameni nevinovați, deferiți justiției şi ținuți luni şi chiar ani în temnițele de la Szegedin sau Vaț. Exemplificăm cu cazul iui Vasile Boiborean din comuna Deta, care a fost

---

[8] Ioan Scurtu, *Presărați pe-a lor morminte ale laurilor foi. Eroi ai luptei pentru independența şi unitatea patriei, 1916-1917*, Bucureşti, 1978, p. 75-90.
[9] *Din istoria Transilvaniei, vol. II*, Bucureşti, 1964, p. 355.
[10] *Unirea Transilvaniei cu România...*, p. 486.

condamnat de către Tribunalul din Biserica Albă (azi, în Serbia) la un an închisoare, la Szegedin. Acuzația de instigare nu este motivată în actul de condamnare şi astfel acest om nevinovat, tată a 10 copii, face cunoştință cu temnițele austro-ungare[11].

Erau puşi sub urmărire şi căutați cei care încercau să treacă în România. Există multe ordonanțe ale Ministerului de Interne maghiar în acest sens. Una se referă la Viorel Morariu din Gura-Dobrei, care, după ce făcuse studiile la Blaj şi Braşov, trecuse în România. Ordonanța cerea episcopului român din Caransebeş ca, în cazul în care acesta s-ar prezenta pentru continuarea studiilor, să fie anunțate autoritățile maghiare[12]. Fenomenul trecerii unor bănățeni în România persistă încă din primii ani ai războiului. În această situație a fost şi luptătorul bănățean Avram Imbroane, care trecuse în România încă din octombrie 1915, după cum rezultă din cercetarea ordonată în data de 16 decembrie 1915[13].

Acțiunea de trecere a românilor bănățeni în patria mamă continua chiar cu ajutorul autorităților ecleziastice româneşti. Unul dintre cei care ajută pe bănățenii care vor să treacă în România este şi Martin Vernichescu, din Vîrciorova care. În ziua de 20 iulie 1915 este arestat sub această acuzație, iar locuința sa este percheziționată. Împreună cu primarul comunei şi cu încă două persoane el este dus la reşedința comitatului şi întemnițat în închisoarea tribunalului din Lugoj. Ținut aici câteva săptămâni fără a fi judecat, este trimis la penitenciarul din Szegedin, judecat de către o Curte Marțială şi acuzat că a ajutat pe unii concetățeni să treacă granița. Deşi nu i s-a putut dovedi vinovăția, el era ținut în continuare în temniță, fiind considerat un element periculos pentru orânduire[14]. Era una din metodele de intimidare pe care le foloseau organele de stat ungare împotriva populației româneşti din Banat şi Transilvania. În cazul de față deşi s-a intervenit pe linie ierarhică pentru eliberarea acestui patriot român, el era încă în închisoare la 27 august 1917. Acum era acuzat de „ațâțare“ împotriva îndatoririlor militare luate prin jurământ. Între timp, preotul Vernichescu, împreună cu primarul comunei Vârciorova erau din nou deținuți la arestul tribunalului din Lugoj, la dispoziția autorităților militare, autorități care puteau dispune de soarta acestor patrioți bănățeni[15].

---

[11] A.N.S.J.T., fond „Primăria comunei Deta“, d. 13, f. 1916.

[12] *Arhivele Mitropoliei Banatului* (în continuare A.M.B.), fond Caransebeş, doc. 5313, 1918.

[13] *Ibidem,* doc. 302, 1915.

[14] *Ibidem,* doc. 78, 1915.

[15] *Ibidem,* doc. 4723, 1915.

Din zonele mai apropiate de granița cu România, cum este cea a Oraviței, sunt arestați mulți patrioți români, intelectuali şi preoți, care nu erau nici măcar duşi în fața unui tribunal, ci deținuți în afara oricăror norme legale. De exemplu Cornel Ştefan, din Oravița a fost reținut 3 săptămâni la Szegedin fără să fie judecat, împreună cu preotul Dabici din Ciacova şi cu preotul greco-catolic din Ticvaniul Mare[16].

Sub acuzație de instigare împotriva armatei şi națiunii maghiare erau urmăriți de către Procuratura Regală din Szegedin mulți români bănățeni. Astfel, după cum aflăm din raportul procurorului regal din Szegedin, este reținut pentru cercetări şi arestat preventiv Aurel Magheț din localitatea Toager, comitatul Torontal, pentru delictul de ațâțare la duşmănie împotriva națiunii maghiare şi pentru delictul de infidelitate. Aurel Magheț declarase că „el nu poate fi duşmanul românilor, pentru că el însuşi este român". În continuare, era acuzat pentru că îşi punea speranța într-o lume mai bună, o dată cu preluarea puterii politice de către națiunea majoritară, cea română. El ar fi declarat că: „dacă oamenii noştri ar avea minte, atunci când se vor înrola şi vor ajunge pe front, ar depune armele şi s-ar preda duşmanului". Mai era acuzat şi de faptul că a câştigat la duşmănie împotriva maghiarilor pe locuitorii de naționalitate română, iar prin slăbirea fidelității persoanelor recrutate dar încă neîncorporate, aparținătoare puterii armate a monarhiei austro-ungare a încercat să fie în ajutorul duşmanilor, adică al României[17]. El este eliberat abia în pragul prăbuşirii anacronicului sistem dualist, la 3 noiembrie 1918, cu jumătate de pedeapsă executată[18].

Pentru faptul că a trecut în România încă înainte de începerea războiului şi pentru că desfăşura în diferite ziare din țară propagandă ardentă pentru realizarea unității naționale, Octavian Goga, împreună cu alți 13 români trecuți în România[19], este pus sub urmărire de către Procuratura Regală din Cluj. Era acuzat de infracțiunea de complot şi înaltă trădare, pentru că publicase în ziarul „Epoca" din Bucureşti, în numerele 161 şi 259 din 1915, articole ostile Austro-Ungariei. Prin aceeaşi ordonanță, sunt puşi sub urmărire şi dr. Avram Imbroane, redactor la „Drapelul" din Lugoj[20] şi Onisifor Ghibu, fost funcționar la consistoriul ortodox din Sibiu, care desfăşurau o vie propagandă împotriva Austro-Ungariei[21].

---

[16] *Ibidem,* doc. 5272, 1914.
[17] *Ibidem,* doc. 4712, 1916.
[18] *Ibidem,* doc. 6151, 1918.
[19] Vezi Sever Bocu, *Drumuri şi răscruci. Memorii*, vol. I, Timişoara, 1939, p. 65-67.
[20] Pentru trecerea şi activitatea patriotică a lui Avram Imbroane în România, vezi şi Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei. 1 Decembrie 1918*, Bucureşti, 1972, p. 59
[21] A.M.B., fond Caranşebeş, doc, 128. 1916; vezi şi Miodrag Milin, *Situația revoluționară in Banat (1914-1918),* în „Banatica“, V, Reşița, 1979.

Erau puşi sub acuzaţie şi condamnaţi chiar şi acei români care discutau în public cursul războiului început de către monarhia dualistă şi şansele statului român, după ce intrase în prima conflagraţie mondială de partea Antantei. Pentru crima de agitaţie împotriva statului dualist este acuzat de către procurorul regal din Timişoara şi Ilie Gherban din Sârbova. Acesta se făcuse vinovat de faptul că, în ziua de 14 septembrie 1916 citea un ziar în faţa hotelului Coroana din Timişoara. Un instigator, soldat în armata austro-ungară, îl provoacă înjurând România, care intrase în luptă împotriva Puterilor Centrale. Pentru faptul că patriotul român îi cere soldatului să nu mai înjure România şi pe români, tribunalul regal din Timişoara îl condamnă la 2 ani închisoare[22]. Simplul fapt de a arăta simpatie pentru cauza României şi a românilor era considerat o crimă şi pedepsit cu închisoarea. Administraţiile comunale maghiare fac abuzuri şi cu ocazia împărţirii aşa-ziselor ajutoare date familiilor celor aflaţi pe front în armata austro-ungară. De un astfel de abuz se plânge într-o scrisoare şi Toma Balko aflat în mai 1915 pe frontul din Herţegovina. Deşi avea acasă o familie numeroasă, compusă din părinţi bătrâni, soţie şi o fiică minoră, familia este privată de dreptul de a primi ajutor de la stat. În momentul în care soţia sa merge la primărie pentru a solicita acest ajutor, care i se cuvenea de drept, deşi arată că are o fiică minoră, iar părinţii sunt bătrâni şi nu pot să muncească, notarul o sfătuieşte: „dacă nu pot să lucrie, să se spânzure sau să se puşte“[23]. În acelaşi timp, alte familii din sat, mult mai bine situate material, se înfruptă din stocurile alocate pentru ajutorarea familiilor soldaţilor români plecaţi pe front.

Abuzurile autorităţilor ungare din Banat şi Transilvania mai constau şi din schingiuirea populaţiei civile. La cea mai mică bănuială din partea autorităţilor, românii, femei cu pruncii la sân, preoţi, învăţători, bătrâni erau arestaţi şi trimişi ca ostateci în diferite localităţi.„În numeroase sate autorităţile militare au strâns zeci de oameni (femei, fete şi copii), i-au aşezat pe două rânduri şi i-au bătut la sânge". Din aceeaşi sursă aflăm că, după statistica sumară publicată de ziarele austriece, numai în teritoriile de sub stăpânire austro-ungară au fost executate la sfârşitul anului 1915, deci, într-un an de război, 1335 de condamnări la moarte[24].

Acelaşi tip de măsuri se luaseră şi după intrarea României în război şi ocuparea sa vremelnică de către trupele Kaiserului. Căpeteniile Puterilor

[22] *Ibidem,* doc. 3289, 1917.
[23] *Ibidem,* doc. 3036, 1915.
[24] Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor, 1916-1918,* Bucureşti, 1978, p. 196.

Centrale ordonaseră să se facă pregătiri intense şi să se acționeze pentru exterminarea populației româneşti. În unele țări care alcătuiau blocul Puterilor Centrale se susținea cu vrăjmăşie din partea cercurilor conducătoare că *„ soarta românilor trebuie să fie moartea şi nimicirea... Poporul acesta trebuie să dispară de pe suprafața pământului cum dispare cangrena de pe trup. Trebuie doar pusă în mişcare sabia lui Attila ca să curețe câmpia Dunării. Exterminarea!“*[25].

Încă înainte de intrarea României în război de partea Antantei în curtea Legației germane din Bucureşti a fost amenajat un depozit de explozive şi un laborator de cultură de bacili, destinate să infecteze animalele domestice şi să provoace transmiterea de boli la oameni[26].

Acțiuni de simpatizare cu frații eliberatori sunt şi cele denunțate de procuratura regală din Timişoara prin adresa din 2 octombrie 1916. Este urmărit Anton Miloşescu, preot ortodox, din comunele Ogradena şi Dubova, pentru delictul de infidelitate şi arestat preventiv, o metodă foarte des folosită de către autoritățile ungare[27]. Arestarea susnumitului s-a făcut pe motiv că în ziua de 24 septembrie 1916, în cârciuma din comuna Dubova, el împreună cu Ilie Chilan, diurnist la pretura din Orşova, Ioan Dobromirescu, primarul comunei, Avram Costescu, Achim Miloşescu, agricultor, Atanase Miloşescu, agricultor, Zaharia Graur, Pavei Baiaş, cârciumar în localitatea şi Simion Cemescu din Tufări au ținut o consfătuire de complot, în care, în limba română, au declarat că „acum dacă ne vine mântuitorul (armata română - n.n.) vom arăta noi cine suntem"[28].

Dacă armata română era primită cu entuziasm, trupele austro-ungare care treceau prin Banat spre România şi Serbia erau urâte şi disprețuite. Armata ungară era urâtă nu numai pe considerente naționale, ci şi datorită rechizițiilor pustiitoare pe care le făcea, mai ales de la românii bănățeni. Rechiziții s-au făcut în toate comunele din Banat, ajungându-se să se ia şi clopotele de la bisericile ortodoxe pentru transformarea lor în armament şi muniție. Acesta este şi cazul comunei Ciudanovița, unde s-au rechiziționat cele două clopote de la biserica ortodoxă[29].

În perioada de după intrarea României în război de partea Antantei, guvernul maghiar condus de către Ştefan Tisza intensifică acțiunile de deznaționalizare a românilor din Banat şi Transilvania. Acum sunt închise

---

[25] *Ibidem,* p. XXXII.
[26] *Ibidem,* p. XXXI.
[27] *Independența României. Participări bănățene***,** Timişoara. 1977, p. 154.
[28] A.M.B., fond *„Caranşebeş",* doc. 5200, 1916.
[29]A.N.S.J.T.,fond *„Colecția Nicolae Ilieşiu",* d. 6, f. 1586.

pentru diferite motive şcolile confesionale româneşti, iar copiii obligați să urmeze şcolile de stat cu limba de predare maghiară. Astfel, şi-au încetat activitatea peste 1600 de şcoli elementare din Banat şi Transilvania[30]. Acum este pus sub cercetare de către Ministerul Regal al Cultelor şi Instrucțiunii Publice şi marele patriot român Ion Vidu, compozitor şi animator al vieții culturale din Lugoj. Suspendat din postul de învățător, i se reduce salariul cu o treime.

Lui Ion Vidu i se aduceau următoarele imputări: că este membru al cercului cultural ,,Oltul'' care era o societate românească necontrolată de guvernul maghiar, că la percheziția făcută la domiciliu s-au găsit cărți a căror circulație era interzisă pe teritoriul Austro-Ungariei, cărți „care sunt menite să promoveze unirea tuturor românilor, precum şi conştiința de unitate sub o dominație şi anume, dependența de regele României". Ion Vidu mai era acuzat că era membru de onoare al Asociației de cântări şi muzică din Turnu-Severin şi a menținut permanente legături cu conducătorul corului acestei asociații şi cu dirijorul corului Asociației de cântări şi muzică din Bucureşti. Se mai spunea în ordonanța de urmărire, că a întreținut corespondență activă cu Alexandru Bărbulescu, profesor la liceul Carol din Bucureşti. În închiderea ordonanței se cerea o cercetare disciplinară severă, iar contestațiile la rezultate cercetărilor în cazul lui Ion Vidu să se poate face doar de el în persoană[31].

Fiind o personalitate culturală cu un mare prestigiu în Banat, episcopul Caransebeşului Miron Cristea solicită pe dr. George Popovici, protopopul Lugojului, care era de drept conducătorul şcolilor româneşti din această parte a Banatului, să-i raporteze despre stadiul în care se află cercetarea disciplinară a lui Ion Vidu şi să-i trimită în copie autentificată decizia care se va da. Îi cerea, pe cale ierarhică, să se ocupe de înlăturarea acestor acuzații şi să intervină la organele locale competente pentru cercetarea şi scoaterea de sub acuzație[32].Episcopul Miron Cristea revine pe data de 1 iunie 1917, cerând lui George Popovici să intervină pe lângă membrii comi-siei administrative de cercetare, ca aceştia să-l apere pe învățător „de toate acele învinuiri care ar fi forțate şi fără temei". Se spunea mai departe că Ion Vidu a fost acuzat pentru nişte fapte care, „în împrejurări normale,

---

[30] Augustin Deac, Ioan Toacă, *op. cit.*, p. 198.

[31] A.M.B., *„fond Caransebeş"*, doc. 672, sc. 1916; vezi şi *Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene, 1914-1919*, Bucureşti, 1983, p. 22-24, şi Radu Păiuşan, *Lupta socială şi națională a românilor bănățeni împotriva dualismului austro-ungar în anii primului război mondial*, în „Revista de istorie", nr. 1, 1982, p. 41-43.

[32] *Ibidem*, doc. 2010, 1917.

inofensive (nu pe timp de război), nu i s-ar fi imputat ca acuze“[33]. Interesat de cauza învățătorului român, Miron Cristea cere din nou lui George Popovici, pe data de 5 august 1917, să i se raporteze despre stadiul în care se află cercetările şi să-i trimită în copie autentificată eventuala decizie cu privire la învățător[34], aceasta pentru a putea interveni mai sus dacă era nevoie.

Pentru eliberarea lui Ion Vidu s-a pronunțat şi comunitatea românilor din Lugoj, la 17 februarie 1918, în cererea ei se arăta că, din moment ce Ion Vidu a fost achitat de către Comisia administrativă, să fie repus în funcția pe care a avut-o, pentru că învățământul confesional nu este asigurat. Se mai argumenta că, din moment ce acuzația a fost nefondată şi motivele internării sale într-un loc de detenție sunt nefondate; se impunea deci eliberarea sa în folosul învățământului românesc[35]. Dar Ion Vidu nu este eliberat nici acum, cu toate intervențiile, ci abia în mai 1918, după cum rezultă din scrisoarea sa către protopopul Lugojului[36]. Aceasta era una din formele de înlăturare din viața politică a românilor din Banat şi Transilvania de către autoritățile abuzive austro-ungare, formă prin care, se urmărea şi intimidarea lor morală şi distrugerea fizică. Mulți dintre cei ce făcuseră cunoştință cu închisorile regimului dualist au ieşit cu sănătatea zdruncinată şi au avut nevoie de lungi perioade de refacere. Aşa de exemplu, Ion Vidu după ce fusese deținut aproape doi ani, solicită amânarea repunerii sale în funcția pe care o avusese din motive de sănătate: „în ce priveşte sănătatea mea, încă şi acum simțesc urmările neajunsurilor din exil, astfel că, dacă acum mi-aş recupera postul, nici eu, dar cu atât mai vârtos autoritățile mele şcolare nu ar fi satisfăcute cu rezultatul muncii mele; rog repunerea mea în post să fie amânată, încă până la intrarea primăverii, pe când socot că voi fi mai restabilit în sănătate“[37].

Fără o acuzație precisă, este arestat din ordinul procuraturii militare din Szegedin şi Ion Clopoțel, cunoscut militant național român, profesor la Institutul greco-ortodox din Caransebeş. Acest lucru a făcut necesară o nouă repartizare a disciplinelor pe profesori în institut[38]. Din raportul directorului seminarului, rezultă că Ion Clopoțel a fost arestat pe data de 15 februarie 1918, " din motive necunoscute şi până în ziua de azi nu s-a prezentat la institut"[39]. Încă un militant național român cade pradă fără nici

---

[33] *Ibidem,* doc. 3249, 1917.
[34] *Ibidem,* doc. 2010, 1917.
[35] *Ibidem,* doc. 1282, 1918.
[36] *Ibidem,* doc. 2615, 1918.
[37] *Ibidem,* doc. 502, 1919.
[38] *Ibidem,* doc. 246, f. 2.
[39] *Ibidem,* doc. 771, 1918.

un motiv justiției militare austro-ungare. De altfel, dintr-o statistică sumară rezultă că, în perioada războiului, un număr de peste 10.000 de țărani români din zonele de frontieră ale imperiului au fost deportați în Ungaria, iar un număr de peste 300 de intelectuali în lagărele de la Şopron, Wperd, Ruzst şi Szent Margita[40].

Nu numai mişcarea națională era în plin avânt, ci asistăm şi la o intensificare a mişcării sociale, generată de lipsurile care existau în aceste provincii şi de marile diferențieri de avere. Din cauza bărbaților plecați pe front, lipsea mâna de lucru, ogoarele erau nelucrate, lipseau multe produse, fenomen ce se repercuta asupra stării de spirit a populației. După cum rezultă din raportul protopopului din Radna, mişcările sociale existente pe tot parcursul războiului se radicalizaseră, iar revendicările naționale se împletesc cu cele sociale, în această ordine de idei, în comunele din Banatul de nord, Dorgoş, Chelmac, Şoimoş şi Radna, țăranii revendică pe lângă libertare națională şi prefaceri sociale, ca: împărțirea marilor moşii, împroprietărirea țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin, credite din partea statului, procurarea de inventar agricol etc. Mişcările sociale de aici primesc traptat, de repede, o tentă şi mai radicală, existând, conform raportului menționat, elemente care fac o propagandă revoluționară şi cer Republică Țărănească. „în această republică, toți oamenii trebuie să fie egali şi, deci, să nu fie bogați şi săraci"[41].

Mişcările sociale cresc o dată cu degringolada armatei austro-ungare, în 1918, începând cu părăsirea în masă a frontului de către soldații care luptau pentru o cauză străină lor. În comuna Prigor, soldații reîntorşi de pe front, „văzând inegalitățile făcute de cei chemați a face dreptate“, au devastat o fabrică de țuică, notariatul comunal, luând cerealele adunate prin rechiziții ilegale şi împărțindu-le săracilor. Notarul, care se ştia vinovat de multe abuzuri, fuge din comună la începutul lunii noiembrie 1918[42].

La fel s-au întâmplat lucrurile şi în comuna Cenad, unde tulburările revoluționare au început în 30 octombrie 1918. Populația săracă a comunei, condusă de doi soldați întorşi de pe front, au devastat prăvălia lui Politzer, apoi prăvăliile comercianților Potchen şi Jung din Cenadul Vechi. A mai fost devastat domeniul ducesei Mileva Naco de San Marco, de unde s-au împărțit săracilor vaci, porci şi lemne de pădure. Acelaşi lucru s-a întâmplat

---

[40] Vasile Netea, *op. cit.*, p. 56.

[41] Vezi Otto Grefner, *Acțiuni cu caracter național şi social în anul 1918, în județul Arad*, în „Ziridava“, III—IV. 1974. p. 181.

[42] A.N.S.J.T.,fond „Colecția Nicolae llieşiu“, dosar 29, f. 2.

şi cu locuința administratorului silvic Francisc Schober[43]. Țăranii, în frunte cu elementele radicale, şi-au făcut singuri dreptate, alungând vechile autorități şi împărțind averile adunate pe spinarea lor de către elemente aservite regimului dualist. Tot aşa, la Borlova, locuitorii cer, în interesul liniştei din comună şi a curmării abuzurilor, să se ordone sergentului de jandarmi Kovacs Jozsef ca, în termen de 24 de ore, să părăsească comuna[44].

Degringolada imperiului dualist continuă. Acum are loc şi descompunerea marinei austro-ungare, cantonată în porturile Cattaro, Pola, Sebenico şi Zara[45]. Revolta începe la Cattaro în data de 2 februarie 1918 şi se extinde şi la celelalte baze navale. Revolta este însă înăbuşită în sânge şi participanții, italieni, români, sârbi, cehi au fost condamnați şi înterminați. Deşi statul major al marinei imperiale voia să o prezinte ca o revoltă izbucnită din lipsa de echipament şi alimente, adevăratele motive erau de ordin politic şi exprimau voința naționalităților care compuneau echipajele bazelor navale de a „lupta de partea aliaților, contra tiranilor seculari“[46]. Acțiunea reîncepe câteva luni mai târziu, în octombrie 1918, în portul Pola. Aici serveau în diferite echipaje peste 1.000 de marinari de origine română, majoritatea bănățeni.

Ei se adună pe data de 30 octombrie şi se constituie în ,,Comitetul Național Român“, condus de către subofițerul Valeriu Seredan. Un rol important în constituirea acestui consiliu l-a avut şi fruntaşul bănățean Caius Brediceanu, pe atunci căpitan în artileria de coastă, amplasată în portul Pola. „D-sa ne-a luminat asupra situațiunii, dându-ne sfaturi bune pentru adunare (de constituire - n.n.), apoi ne-a redactat rezoluția, care s-a primit cu unanimitate de adunare, pentru care o să-i fim în veci recunoscători"[47]. Tot Caius Brediceanu propune ca textul rezoluției adunării marinarilor români din Pola să fie tradus şi în limba germană, pentru a fi cunoscut şi de celelalte naționalități şi de către conducătorii marinarilor români din imperiul dualist. În rezoluția redactată de către patriotul bănățean la data de 30 octombrie 1918, fără a cunoaşte preparativele de constituire a Consiliului Național Român Central şi directivele date de către acesta, se afirmă pe parcursul a 6

[43] A.M.B., „Fond Lugoj“, doc. 584, 1925.
[44] Biblioteca Academiei Române (în continuare. B.A.R.), fond „Consiliul Național Român Caransebeş“, dosar 29, f. 2.
[45] Pentru începutul descompunerii marinei austro-ungare, vezi şi studiul lui Victor Cațavei, *Descompunerea marinei austro-ungare. Garda națională română a marinarilor din Pola,* în „Ziridava“, VIII, 1977, p. 347-387.
[46] Valeriu Seredan, *Garda națională a românilor din Pola şi descompunerea marinei austro-ungare*, Bucureşti, 1928, p. 8.
[47] *Ibidem,* p. 13.

puncte următoarele: independența poporului român din Transilvania, Ungaria şi Bucovina, refuzul de a fi tratați ca supuşii altui popor, dorința de a lupta alături de Antantă, o organizație separată, iar ca semn al independenței naționale, se anunță că vor purta tricolorul românesc pe chipiu şi pe brațul stâng[48].Garda națională română s-a constituit şi ea imediat, numărând 450 de membri. Ea preia pe data de 1 noiembrie 1918 serviciul de pază în oraş şi primeşte din partea adunării naționalităților din urbe, jumătate din localitate pentru a patrula şi a menține ordinea şi paza la magaziile de echipament ale marinarilor. Şi în această acțiune, un loc de primă importanță a avut bănățeanul Caius Brediceanu, care împreună cu alți ofițeri români şi de alte naționalități primeşte onorul gărzilor recent constituite[49]. Tot din inițiativa patriotului bănățean, comandantul italian al oraşului Pola a pus la dispoziția românilor bănățeni şi transilvăneni, pe data de 14 noiembrie, un vapor cu care aceştia s-au repatriat[50]. Ei duceau în satele din care proveneau spiritul revoluționar şi dorința de independență a națiunii române din Austro-Ungaria, precum şi dorința de unire cu patria mamă.

Concomitent cu constituirea Consiliului Național Român Central, care va dezvolta o adevărată revoluție națională, izbucneşte la 30 octombrie 1918 revoluția din Ungaria, aparținând tuturor naționalităților din această, țară componentă a imperiului dualist. Consiliul Național Român Central, format la paritate din 6 membri ai partidului social-democrat şi 6 ai partidului național-român, îşi va muta sediul, pe data de 2 noiembrie 1918, la Arad. Acțiunea de constituire a consiliilor naționale s-a făcut simultan în mai multe centre, toate subordonate Consiliului Național Român Central din Arad.

Constituirea C.N.R.C. a fost semnalul declanşării acțiunii de formare a consiliilor naționale pe întreg teritoriul locuit de români, în Banat, Crişana şi Maramureş. În data de 3 noiembrie. C.N.R.C.-ul lansează circula „Spre orientare", în care se cere ca „în fiecare comitat să se constituie un consiliu național român comitatens, afiliat C N.R.C.-ului“, iar „fiecare consiliu național român comitatens să înființeze de urgență în toate comunele comitatului secții comunale ale consiliului național român comitatens“[51]. În acelaşi timp, s-a constituit în mod oficial, pe data de 11 noiembrie 1918, un for central al gărzilor naționale din întreg Banatul şi din Transilvania.

---

[48] *Ibidem,* p. 14-15.
[49] *Ibidem,* p. 20.
[50] *Ibidem,* p. 24.
[51] Gheorghe Unc, *Consiliul Național Român Central şi activitatea pentru unirea Transilvaniei cu România,* în „Ziridava“, X, 1978, p. 20.

Aceasta, deoarece, concomitent cu înființarea consiliilor naționale comitatense, s-au constituit şi gărzi naționale româneşti, în marea majoritate a comitatelor şi comunelor. Alături de consiliile naționale, ele aveau un rol precumpănitor în preluarea administrației locale din mâna vechilor autorități[52].

Date despre activitatea consiliului național militar din Timişoara deținem puține, deoarece actele emise de acest consiliu au fost distruse de către ocupația străină a Banatului în perioada 17 noiembrie 1918 - august 1919.

La Timişoara, şi în județul Timiş, era o situație foarte complicată, o stare revoluționară complexă, explozivă, generată de problemele mari cu care se confrunta această zonă. Ca urmare a nemulțumirilor populației împotriva regimului dualist. a avut loc în 6 octombrie 1918 o mare manifestație populară. Participanții la această manifestație au dărâmat statuile unor generali austrieci amplasate în oraş[53].

Conducătorul românilor din Timişoara şi din comitatul Timiş era Aurel Cosma, preşedintele organizației comitatense a Partidului Național Român. Acesta, ca şi alți intelectuali, fusese mobilizat cu gradul de căpitan în rezervă în armata austro-ungară şi trimis, pe perioada războiului, la Cracovia, în Polonia, pentru a fi îndepărtat de locul său de baştină şi de populația românească, asupra căreia avea o mare influență[54]. În ultima parte a războiului, căpitanul Aurel Cosma a fost transferat în garnizoana Timişoara şi numit comandantul lagărului de prizonieri din armata română, situat în afară de oraş, la Pădurea Verde. Pe prizonieri, Aurel Cosma i-a tratat ca pe nişte frați. De aceea, el a primit din partea prizonierilor o scrisoare de mulțumire cu ocazia sărbătorii Paştelui, în anul 1918[55].

Situația era, cum spuneam foarte complexă în Timişoara, pentru că oraşul era locuit în mare parte de germani colonizați aici de către imperiul habsburgic şi de maghiari, în marea lor majoritate funcționari. Românii mai puțini, erau în două suburbii: Fabric şi Maiere, actualul cartier Nicolae Bălcescu. Românii din Banat erau în marea lor majoritate țărani şi mai puțin meșteșugari, negustori sau funcționari în administrația maghiară Ei locuiau mai mult la sate, unde formau majoritatea populației, iar oraşele aveau o populație alogenă, înconjurate de o masă compactă de români. Conducerile

---

[52] Vezi şi studiul lui Vasile Arimia,*Gărzile naționale în lupta pentru înfăptuirea unității de stat a României,* în „Revista Arhivelor“, nr, 21, 1968.

[53] Nicolae llieşiu, *Timişoara, Monografie istorică,* Timişoara, 1943, p. 106.

[54] A.N.S.J.T.,fond„familial Aurel Cosma“, dosar 166, numerotat.

[55] *Ibidem.*

oraşelor erau în mâna populației germane şi maghiare. Chiar şi în Lugoj, pe atunci reşedința comitatului Caraş-Severin, oraş cu mare activitate culturală şi națională, numai aproximativ o treime din populație o constituiau românii[56]. Această situație s-a reflectat în activitatea națională a românilor bănățeni.

Evenimentele revoluționare desfăşurate la Budapesta în ziua de 30 octombrie 1918 au fost urmărite cu multă încordare în provinciile locuite de românii majoritari.

Împăratul Carol al IV-lea al Austro-Ungariei, după mai multe încercări de salvare a monarhiei dualiste şi a propriei dinastii prin federalizare şi încheierea păcii separate cu Antanta, dându-şi seama că totul este pierdut, hotărăşte să dezlege de jurământul de credință către sine pe toți soldații şi ofițerii din armata austro-ungară, acordându-le libertatea de a se pune la dispoziția consiliilor naționale ale propriilor lor popoare. În Budapesta, însă, situația era cu totul alta. În noaptea de 30 spre 31 octombrie a izbucnit revoluția care a instaurat un guvern al Consiliului Național Maghiar, format din partidele: paşoptist, condus de contele Karoly Mihaly, radical, condus de Iaszi Oskar şi social-democrat. Guvernul avea în frunte pe Karoly Mihaly şi îşi propunea, printre alte obiective, şi pe cel al menținerii statului maghiar în forma unei „republici ungare unitare", pe care prin constrângere, trebuiau să o recunoască şi naționalitățile nemaghiare din Ungaria[57].

Unul dintre partidele din coaliția guvernamentală de la Budapesta, cel social-democrat, care în anul 1905 avea şi o secție română, era bine reprezentat în oraşele bănățene, mai ales secția sa maghiară. O puternică organizație maghiaro-germană, condusă de către avocatul dr. Otto Roth exista şi la Timişoara. Aceasta fusese implicată în manifestațiile de stradă antiguvernamentale desfăşurate în oraş în zilele de 20, 26 şi 27 octombrie 1918. Conducătorul ei, Otto Roth, luând cuvântul la demonstrația din 28 octombrie 1918, a cerut bănățenilor să-şi ia soarta în propriile mâini şi partidului social-democrat din Timişoara să ducă tratative directe cu Antanta[58]. Aceste idei vor fi susținute de liderul social-democrat Otto Roth şi cu alte prilejuri. Făcând parte din conducerea P.S.D. din Ungaria, el era în relații permanente cu Consiliul Național Maghiar şi cu guvernul instituit de acesta la Budapesta. Era informat despre situația din monarhie, despre modul cum evoluau lucrurile pe fronturile în care era implicată şi Austro-

---

[56] Valeriu Branişte, *Amintiri din închisoare*, Bucureşti, 1972, p. 440.

[57] Ştefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, Bucureşti, 1983, p. 71.

[58] Wiliam Marin, Ioan Munteanu, Gh. Radulovici, *Unirea Banatului cu România*, Timişoara, 1968, p. 120.

Ungaria şi primea indicații precise din capitala Ungariei. Astfel la ştirea că Banatul va fi evacuat de trupele maghiare, care pierdeau teren în fața armatelor Antantei, hotărăște, împreună cu alți lideri social-democrați din Budapesta, ca Banatul să fie declarat provincie autonomă în cadrul Ungariei, şi, pentru că Ungaria urma să devină republică, şi în Banat să fie tot o republică, dar în cadrul statului maghiar.

Toate acestea le-a discutat şi hotărât Otto Roth, la o întâlnire cu membrii din conducerea P.S.D. din Ungaria, care a avut loc la 30 octombrie 1918 la Budapesta. La această întrunire, la care s-a încercat să se hotărească soarta Banatului peste capul populației majoritare româneşti, care dorea unirea Banatului cu România, a mai participat şi locotenent-colonel Albert Bartha, şeful statului major al comandamentului militar din Timişoara. În seara aceleiași zile, de 30 octombrie 1918, întorşi la Timişoara, Roth şi Bartha au avut întâlniri succesive cu conducători ai populației maghiare din oraş, cu prefectul oraşului şi cu conducerea secției locale a P.S.D. În cadrul acestor consfătuiri a fost prezentat scenariul evenimentelor de a doua zi, când urma să aibă loc o demonstrație muncitorească în oraş, în timpul căreia urma să fie proclamată aşa-zisă republică autonomă bănățeană. Pentru a-i da o aparență democratică, Roth şi acoliții săi au hotărât, în scopul de a deruta populația, ca în Banat să fie creat un aşa-zis organ democratic autonom, numit ..Statul poporului“ din Banat, în care urmau să fie reprezentate toate naționalitățile şi păturile sociale. Această organizație trebuia să-şi asume inclusiv atribuții de politică externă, să reprezinte Banatul pe lângă Antantă în momentul în care trupele acesteia intrau pe teritoriul bănățean[59].

Scenariul fiind pregătit, urma ca a doua zi el să fie pus în aplicare, prin folosirea ultimei diversiuni pentru a evita unirea Banatului cu România - proclamarea republicii autonome bănățene în cadrul Ungariei, neținându-se cont de dorințele populației majoritare. Rolul pe care l-a avut organizația locală social-democrată din Timişoara s-a datorat faptului că secția română a P.S.D. din Ungaria era slab reprezentată la Timişoara şi în oraşele bănățene cu populație, în general, străină. Secția locală a P.S.D era deci, totalmente subordonată conducerii centrale din Budapesta, care, situându-se pe poziția menținerii integrității Ungariei milenare, dăduse indicații organizațiilor sale din Banat şi Transilvania să susțină acest lucru. Conducerea centrală a social-democrației maghiare a dispus tipărirea şi răspândirea de manifeste în limba română, prin care se făcea propagandă împotriva unirii Banatului şi Transilvaniei cu România. Dar, deşi au fost tipărite şi răspândite mii de

[59] *Ibidem,* p. 127.

manifeste, propaganda nu şi-a atins scopul, românii bănățeni nelăsându-se atraşi de demagogia social-democrației maghiare[60].

Social-democrația era slabă în oraşele bănățene şi pentru că numărul muncitorimii române în Banat (ca şi în Transilvania) era mic, în raport cu numărul populației şi cu dezvoltarea industrială a acestei provincii. Astfel, în anul 1910, din cei 103.193 muncitori industriali şi mineri, abia 30.475 erau români[61]. Această statistică era făcută pentru ambele provincii: Transilvania şi în Banat, care cuprindea numai 3 comitate, numărul muncitorilor era şi mai redus. La această cifră se mai adăugau, tot în ambele provincii, aproximativ 4000 de meseriaşi români[62].

Deci, Banatul, deşi relativ industrializat, având mari centre industriale la Timişoara. Reşița, Bocşa şi Oravița, avea un număr relativ restrâns de muncitori datorită faptului că imperiul habsburgic colonizase în zonele miniere cehi specializați în minerit, iar în fabrici adusese, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, muncitori din provinciile austriece[63].

Conform scenariului pregătit în ziua anterioară, în dimineața de 31 octombrie 1918, conducătorul comitatului Timiş, primcomitele Korosy, a primit o telegramă de la Budapesta, din partea Consiliului Național Maghiar, prin care se cerea ca administrația locală să recunoască autoritatea consiliului maghiar şi să se pună dispoziția Consiliului Național local care urma să se constituie în aceeaşi zi. În consecință, prin comitete a convocat o întrunire la primărie pentru orele 10 dimineața, la care a invitat şi pe liderul organizației locale a P.S.D., Otto Roth şi pe liderul local al partidului lui Karoly, dr. Kalman Jakobi, care au hotărât convocarea, în aceeaşi zi. la orele 16, a consiliului orăşenesc, în vederea, constituirii Consiliului Național Maghiar local[64]. În acelaşi timp, tot la orele 10 dimineața, a început şi demonstrația muncitorimii maghiaro-germane din oraş, organizată de secția social-democrată locală. La această demonstrație, cu o participare nu prea numeroasă, ținută în piața primăriei oraşului, a luat cuvântul Otto Roth, care a anunțat răsturnarea vechiului guvern de la Budapesta şi sfârşitul războiului mondial, declarând că se ataşează politicii noului guvern maghiar, condus de contele Karoly. În cadrul aceleași cuvântări, liderul social-democrat a

---

[60] Wiliam Marin, *Unirea din 1918 şi poziția şvabilor bănățeni* , Timişoara, 1983, p. 100-161.

[61] Liviu Maior, *Mişcarea națională românească din Transilvania*, 1900-1914, Cluj-Napoca, 1980, p. 39.

[62] *Ibidem*, p.37.

[63] Pentru această problemă, vezi Aurel Țintă, *Colonizarea habsburgică în Banat,* Timişoara, 1972.

[64] W. Marin, I. Munteanu, Gh**.** Radulovici, *op. cit.*, p. 128.

proclamat înfiinţarea unei republici a Banatului[65]. După terminarea manifestaţiei organizate de către Otto Roth, acesta s-a deplasat la Cazinoul militar, situat în aceeaşi piaţă a oraşului ca să anunţe proclamarea republicii bănăţene şi ofiţerilor din armata monarhiei dualiste adunaţi acolo.

Aici, în sala mare a Cazinoului militar din Timişoara, generalul Hordt,comandantul garnizoanei şi al corpului de armată austro-ungar din oraş a anunţat pentru orele 11.00 o întrunire a tuturor ofiţerilor, pentru a li se face comunicări importante. Cei prezenţi, în număr de aproximativ 700, nu cunoşteau motivul pentru care au fost convocaţi, după cum nu-l cunoşteau nici ofiţerii de naţionalitate română, printre care şi căpitanul în rezervă Aurel Cosma. La această adunare, comandantul garnizoanei a dat citire telegramei împăratului Carol, prin care acesta recunoştea prăbuşirea monarhiei dualiste şi dădea tuturor ofiţerilor şi soldaţilor din armata monarhiei dezlegarea de jurământul militar. Telegrama arăta şi că fiecare popor din monarhie îşi poate constitui consilii naţionale, conform aspiraţiilor proprie[66]. Lecturarea telegramei împăratului a produs stupoare în sală, ofiţerii fiind total derutaţi, în acest moment de derută şi-a făcut apariţia în sală, deşi nu era ofiţer nici activ, nici în rezervă, Otto Roth, care s-a îndreptat spre tribuna adunării prezidată de generalul Hordt şi colonelul Bartha. Roth, conform înţelegerii din ziua anterioară cu locotenent-colonelul Bartha, urma să proclame şi aici republica bănăţeană şi să ceară ofiţerilor din garnizoana Timişoara supunere faţă de aceasta şi faţă de guvernul din Budapesta. În discursul său, ţinut în faţa ofiţerilor, Roth i-a informat despre evenimentele de la Budapesta şi le-a prezentat instrucţiunile noului guvern maghiar şi hotărârile manifestaţiei socialiste ţinute anterior în faţa primăriei, îndeosebi privind proclamarea republicii bănăţene, pledând pentru constituirea şi la Timişoara a „sfatului poporului", după modelul celui din Budapesta[67].

Cuvântarea lui Otto Roth a produs în rândurile ofiţerilor manifestări de stânjeneală şi indecizie; nici unul dintre cei prezenţi nu a ripostat şi nici nu a aplaudat.

Sesizând diversiunea maghiară cu această republică autonomă bănăţeană din cadrul Ungariei, care se pregătea să devină şi ea republică, căpitanul Aurel Cosma, preşedintele organizaţiei comitatense Timiş a P.N.R., participant şi el la adunarea, a exprimat cu hotărâre punctul de vedere al românilor bănăţeni. El a declarat că nu poate primi propunerile lui

[65] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma“, dosar 166, f. 32.
[66] *Ibidem,* f. 36.
[67] *Ibidem,* f. 37.

Roth, românii având alte aspirații şi că a venit momentul ca românii să-şi ia în mâinile lor propria lor soartă. A cerut ofițerilor de naționalitate română să părăsească sala cazinoului militar şi să-l urmeze în altă parte, unde să se organizeze: „Noi, românii, nu putem primi propunerile domnului Otto Roth. Aspirațiile neamului nostru ne îndeamnă să urmăm altă cale. Noi ne vom conforma celor exprimate prin telegrama împăratului şi ne vom constitui într-un organism național român. Invit acum pe toți ofițerii români să mă urmeze, iar acela care nu va fi cu noi va răspunde în fața neamului de atitudinea sa. Trăiască România Mare!"[68].

Ofițerii de naționalitate română, în totalitate, l-au urmat pe căpitanul Aurel Cosma. părăsind sala Cazinoului militar. Ei s-au deplasat împreună cu căpitanul Aurel Cosma în sala mică a restaurantului Kronprinz din apropiere, unde, la propunerea liderului lor, au trecut la constituirea Consiliului Național Militar Român, format numai din ofițeri. Au ales ca preşedinte pe căpitanul Aurel Cosma. Din consiliu mai făceau parte: It. col. Sebastian Brânduşa, magistrat, cpt. dr. Lucian Georgevici, avocat. It. col. Miron Şerb,comandantul cercului de recrutare al armatei dualiste din Timişoara, cpt. dr. Ioan Popovici, magistrat, cpt. dr. Sever Barbura, avocat, dr. Titu Mălai, asistent de judecător la Tribunalul Militar din Timişoara, It. dr. Iustin Nemeth, avocat, It. col. Iosif Musteţiu şi maiorul Murariu. La această şedință a fost prezent căpitanul Jivan din Caransebeş, care. aflându-se în Timişoara, s-a ataşat ofițerilor români[69]. Aceasta a fost prima constituire a unui consiliu militar român din acea perioadă, pe teritoriul Banatului şi Transilvaniei.

După constituirea acestui consiliu,militar, membrii săi şi-au îndepărtat semnele armatei dualiste de pe uniformă, urmând să le înlocuiască cu cocarde tricolore româneşti. În cadrul aceleiaşi şedințe, s-a hotărât redactarea unei proclamații către românii din oraş şi împrejurimi şi către minoritățile existente în Banat. Proclamația a fost redactată sub forma unui comunicat în 3 puncte: „1. Ofițerii şi soldații români care se găsesc pe teritoriul comandamentului militar al Timişoarei declară astăzi Consiliul Național al Ofițerilor şi Soldaților constituit. 2. Noi declarăm că atitudinea noastră va fi întru totul conformă cu rezoluția marelui Sfat Național Român, la care ne ataşăm cu credință neschimbătoare. 3. Mai declarăm, în sfârşit, că vom contribui în orice moment şi cu promptitudine la păstrarea ordinii interne şi a liniştii“[70]. În cadrul aceleiaşi şedințe istorice, s-a propus ca acest

---

[68] *Ibidem,* dosar 144, f. 15.
[69] *Ibidem,* dosar 166, f. 39.
[70] *Ibidem,* f. 41.

consiliu militar să fie transformat într-un Consiliu Național Român, care să aibă un caracter politic şi care să poată pregăti în continuare acțiunile necesare pe calea luptei pentru autodeterminare națională a românilor bănățeni. S-a mai hotărât ca a doua zi un delegat al consiliului, avocatul Iustin Nemeth, să plece la Arad, unde era sediul P.N.R. şi să facă aici cunoscute cele întâmplate si realizate la Timişoara în ziua de 31 octombrie.

Pentru a-şi forma o forță armată pe care să se sprijine. Consiliul Național din Timişoara a delegat pe It. col. Miron Şerb să treacă la alcătuirea gărzilor naționale româneşti.

După încheierea şedinței de constituire a consiliului, membrii săi au fost contactați de către ofițeri germani şi sârbi pentru a le cere sfatul în problema constituirii propriilor consilii naționale. Aceştia, după ce s-au sfătuit cu membrii consiliului român, au trecut şi ei la formarea consiliilor proprii. În scopul promovării intereselor lor naționale şi, în special, pentru garantarea ordinii şi liniştii publice[71].

În timp ce românii se organizau, în sala de şedințe a primăriei unde se adunaseră prefectul, primarul, funcționarii orăşeneşti şi liderii social-democrați, în frunte cu Otto Roth, la propunerea conducerii social-democrației locale, dominată de maghiari, s-a format aşa-numitul „Sfat al poporului“, care l-a numit pe It.col. Bartha comisar militar, iar pe Roth, comisar civil al Banatului. În continuare, la orele 13, din balconul primăriei, cei doi comisari, Bartha şi Roth, au comunicat cetățenilor oraşului hotărârile luate, iar Roth a proclamat din nou înființarea republicii bănățene. S-a ținut apoi o adunare a consiliului municipal, consiliu dominat de maghiari, în care s-a hotărât ca Sfatul poporului din Banat să fie subordonat Consiliului Național Maghiar din Budapesta. În acest scop, în zilele următoare, Roth s-a deplasat la Budapesta, unde a obținut numirea, în data de 8 noiembrie 1918, a It.col. Bartha în funcția de comisar al guvernului maghiar pentru Banat[72].

Cei doi comisari ai aşa-zisului „Sfat al poporului" au încercat să preia conducerea militară şi civilă a oraşului şi, apoi, a întregului Banat. Astfel, It. col. Bartha a preluat comandamentul garnizoanei de la generalul Hordt şi al rămăşițelor armatei monarhiei din această provincie, iar Roth s-a instalat la primăria Timişoariei, încercând şi el să administreze oraşul, județul şi întregul Banat. În acest scop, a fost convocat şi Aurel Cosma în ziua de 31 octombrie, la conducerea „Sfatului poporului", unde Bartha şi Roth i-au solicitat sprijinul, în ideea ca şi românii să fie alături de acest organism subordonat Budapestei. Căpitanul Aurel Cosma s-a prezentat la aşa-zisul

[71] *Ibidem*, dosar 144, f. 16.
[72] W. Marin, I. Munteanu, Gh. Radulovici, *op. cit.*, p. 129.

„Sfat al poporului“ nu atât pentru că a fost convocat, cât pentru a aduce la cunoştinţă conducerii acestuia că ofiţerii români s-au constituit în Consiliul Militar Naţional şi să comunice textul celor 3 puncte ale comunicatului adoptat. În cadrul discuţiilor cu Bartha, acesta i-a cerut lui Aurel Cosma sprijinul românilor în desfăşurarea activităţii Sfatului poporului, în interesul republicii maghiare, şi îndeosebi, pentru asigurarea aprovizionării cu alimente şi cu cele necesare şi pentru menţinerea ordinii publice şi apărarea avutului public şi particular. La aceste cereri, Aurel Cosma a răspuns că românii au alte aspiraţii de libertate şi dreptate, ei vor să-şi înfăptuiască idealul lor naţional, dar că este gata să colaboreze conform punctului 3 din comunicatul Consiliului Militar Român la menţinerea ordinii şi liniştii publice.

Pe lângă problemele politice de recunoaşterea republicii bănăţene, subordonată guvernului maghiar, pe conducătorii autoproclamatului Sfat al poporului îi interesa în mod deosebit aprovizionarea cu alimente a oraşului. Aceasta era asigurată din satele din preajma Timişoarei, în care românii formau majoritatea populaţiei. Dar ţărănimea română era sătulă de rechiziţii şi contribuţii. Comisarul guvernului maghiar, Bartha, spera să se bazeze pe contribuţia în produse alimentare a populaţiei româneşti din jurul Timişoarei[73].

Conducătorii aşa-zisei republici bănăţene încercau să se legitimeze şi să-i transforme pe români în adepţi ai lor, voind să-i deturneze de la ideea luptei naţionale. „Ea (republica- n.n) - după cum se exprimă istoriografia contemporană - n-a satisfăcut năzuinţele maselor revoluţionare, a încercat să fărâmiţeze acţiunea de unire a românilor şi n-a durat pentru că ea era o construcţie artificială, neviabilă, care nu corespundea intereselor populaţiei. Ea a constituit o formulă nerealistă care se afla, de la apariţia ei, în imposibilitate practică de a putea fiinţa. O astfel de formulă nu era valabilă, din cauză că nu asigura libertatea naţională a marii majorităţi a populaţiei din Banat... Tendinţa populaţiei româneşti de a se uni cu România nu putea fi împiedicată prin soluţii diversioniste“[74].

Împotriva acestei aşa-numitei republici bănăţene s-au pronunţat românii din întreg Banatul, în aceeaşi zi, 31 octombrie, s-a desfăşurat ia Lugoj o mare întrunire populară, la care au participat şi muncitori şi soldaţi, ce s-au pronunţat contra diversiunii maghiare. Organizatorul manifestaţiei, la care au luat parte nu numai români, ci şi germani, sârbi şi maghiari, a fost

---

[73] *Ibidem,* p. 47-48.

[74] *Desăvârşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, 1968, p. 406-407.

Valeriu Branişte, proaspăt eliberat din închisoare, unde fusese aruncat în februarie 1918, pe motiv că face spionaj în favoarea României[75]. În cadrul adunării de la Lugoj, Valeriu Branişte, conştient de pericolul pentru năzuințele românilor şi pentru unitatea lor națională, a luat atitudine, protestând „împotrivii încercărilor de aranjamente si tranzacții locale şi regionale". De altfel, republica bănățeană, după cum afirmă istografia contemporană, a fost „un artificiu condamnat pieirii din naştere“[76]. Cu toată opoziția majorității populației, cei doi comisari ai guvernului maghiar la Timişoara au încercat toate posibilitățile de a se impune, inclusiv declararea stării de asediu, pe care au încercat să o instituie prin ordinul din 4 noiembrie 1918, adresat celor 3 județe bănățene, cu asigurarea aşa-zisei ordini republicane şi a liniştii fiind însărcinat unul din liderii mişcării sindicale, Koloman Müller[77]. Această măsură a fost luată în special împotriva românilor organizați în consilii şi gărzi naționale.

Otto Roth, principalul inițiator al diversiunii numite „republica bănățeană“, a încercat să-şi explice faptele câțiva ani mai târziu, spunând că ar fi dorit ca Banatul să nu devină teatru de război, având în vedere că din sudul Dunării se apropiau trupele Antantei; că ar fi fost determinat în acțiunile sale de dorința de a salva integritatea economică şi teritorială a Banatului. Mai adăuga necesitatea de a menține siguranță publică pe teritoriul Banatului şi aprovizionarea populației. Mai insinuează, în luarea sa de poziție în presa bănățeană, că şi-ar fi riscat viața pătrunzând în sala Cazinoului militar din Timişoara, la 31 octombrie 1918, când s-a ținut întrunirea ofițerilor şi el şi-a proclamat principiile republicane, iar Aurel Cosma a cerut ofițerilor români să părăsească sala şi să-l urmeze pentru a forma un organ național românesc[78].

Chiar şi atunci, după aproape un deceniu de la evenimente, Roth eludează adevărul, omițând să spună că el discutase în prealabil această luare de poziție în fața ofițerilor cu It. col. Bartha care avea aceeaşi orientare promaghiară ca şi el, care, era şeful de stat major al comandamentului militar din oraş şi care l-ar fi putut ajuta în caz de nevoie. Cel ce a riscat cu adevărat a fost dr. Aurel Cosma, el nu avea niciun un sprijinitor în conducerea garnizoanei locale, putând conta doar pe ataşamentul ofițerilor români, puțini la număr. Adevărul, în evenimentele relatate de Roth a fost

---

[75] Valeriu Branişte, *Amintiri...*, p. 468-546.
[76] Ştefan Pascu, *op. cit,* p. 79.
[77] Iosif Gabriel, *„Fünfzig Jahrigs Geschichte der Banater Arbeiterbewegung. 1870-1920.* (*Cincizeci de ani de istorie a mişcării muncitoreşti din Banat)*, Timişoara, 1928, p. 85.
[78] „Temeswarer Zeitung“, 25 sept. 1927 şi „Nădejdea“, 26 sept. 1927.

cu totul altul: dorința sa de a se opune, cu orice preț, unirii Banatului cu România şi a menține această provincie, în orice formulă, chiar şi în cea republicană, adaptată de către social-democrați, în hotarele Ungariei, fapt nerecunoscut de liderul socialist din Timişoara nici la un deceniu după respectivele evenimente.

Sesizând diversiunile promaghiare ale lui Roth, încă din istorica zi de 31 octombrie 1918, românii bănățeni n-au acceptat să colaboreze cu acesta, ci şi-au luat soarta în propriile lor mâini. Alături de conducerea P.N.R. din Timişoara, care forma, în mare parte, şi Consiliul Național Român, s-a aflat întreaga populație românească a oraşului şi județului. Astfel, vestea că la Timişoara se petrec evenimente hotărâtoare pentru români s-a răspândit rapid în satele din jur. Țăranii români s-au deplasat în număr de câteva mii la Timişoara ca să sprijine Consiliul Militar Român, creat atunci. Lor li s-a alăturat populația din cartierele româneşti ale oraşului: Fabric, Maiere şi Mehala, umplând practic arterele principale şi impresionând pe cetățenii neromâni ai municipiului. Această manifestație românească a fost şi o replică la proclamarea aşa-zisei republici bănățene care încerca să-şi creeze o gardă republicană, după modelul celei din capitala Ungariei, din populația maghiară a oraşului şi din soldații întorşi de pe front. Dar, în masa imensă a românilor care veniseră în Timişoara pentru a sprijini Consiliul lor militar, gardiştii maghiari se pierdeau[79].

În acest timp, membrii Consiliului Militar Român din Timişoara au hotărât să extindă organizarea națională a românilor şi asupra civililor, deci, a populației româneşti în totalitate. În consecință, căpitanul Aurel Cosma a convocat pentru orele 17, în aceeaşi zi, o întrunire a membrilor consiliului din oraş şi din județ, în sala restaurantului Kronprinz. Întrunirea s-a desfăşurat într-o atmosferă de entuziasm popular deosebit, sala fiind arhiplină, iar în fața sălii era postată o mare mulțime de români. În cadrul întrunirii, căpitanul Cosma, preşedintele Consiliului Militar Român, a propus transformarea acestuia în Consiliul Național Român, acesta fiind mai reprezentativ, cuprinzând alături de militari şi populația civilă a oraşului şi comitatului. Consiliul trebuia să aibă o structură mixtă, militară şi civilă. În aclamațiile celor prezenți, s-a hotărât aprobarea propunerii. Consiliul Național a cuprins pe lângă membrii Consiliului militar, fruntaşi ai românilor din oraş şi județ: av. dr. Pompiliu Ciobanu, av. dr. Ion Doboşan, protopopul Ion Oprea, av. dr. Gheorghe Adam şi comerciantul Dimitrie Blaj[80].

---

[79] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma“, dosar 166, f. 49.
[80] *Ibidem,* f. 50.

Una din principalele probleme discutate în şedinţa Consiliului Naţional Român din Timişoara a fost, la propunerea lt. col. Miron Şerb, cea a constituirii gărzilor naţionale româneşti în toate localităţile judeţului. Aceste gărzi trebuiau să sprijine activitatea consiliilor naţionale române locale, care se vor forma în judeţ, la preluarea administraţiei judeţene şi orăşeneşti, precum şi comunale. În sensul realizării unităţii naţionale, şi să menţină ordinea, paza avutului public şi personal. S-a hotărât, totodată, alegerea unui comitet executiv al Consiliului, format numai din ofiţeri. Acesta trebuia să se ocupe şi de problemele civile şi de cele militare. În fruntea comitetului a fost ales tot căpitanul Aurel Cosma, iar ca membri, ofiţerii: Sebastian Brînduşa, dr. Ioan Popovici, dr. Lucian Georgevici, dr. Titu Mălai, dr. Sever Barbura, dr. Iustin Nemeth şi Vasile Eremiciu[81]. În urma întrunirii, foştii membri ai Consiliului militar au devenit membri ai comitetului executiv al Consiliului Naţional Român. Căpitanul în rezervă Lucian Georgevici a fost numit de comitetul executiv în funcţia de comandant al gărzilor naţionale româneşti, care urmau să se formeze pe teritoriul comitatului Timiş[82].

Pentru întemeierea gărzilor naţionale româneşti în întreg comitatul, s-a hotărât să fie solicitaţi ca voluntari toţi militarii români din armata fostei monarhii, care nu fuseseră încă demobilizaţi, cu armamentul şi muniţia de care dispuneau. Alte arme şi muniţii românii nu aveau de unde procura, pentru că în fruntea garnizoanei Timişoara era It. col. Bartha, numit de guvernul de la Budapesta comisar guvernamental al Banatului. Or, Bartha, care dorea menţinerea Banatului în graniţele Ungariei, nu accepta înarmarea gărzilor româneşti, care urmăreau să preia administraţia Banatului şi unirea acestuia cu România. De altfel, peste câteva zile. It. col. Bartha a fost numit ministrul de război în guvernul de la Budapesta, tocmai pentru meritul de a se fi opus mişcării de autodeterminare a românilor bănăţeni. Funcţia de comisar al guvernului maghiar în Banat a fost preluată de Otto Roth[83].

În aceeaşi şedinţă s-a hotărât să fie trimis câte un ofiţer român în fiecare plasă a comitatului Timiş, de unde să conducă organizarea gărzilor naţionale, conform ordinelor date de comandamentul din Timişoara. În acelaşi scop, urmau să fie trimişi în satele bănăţene tineri intelectuali, ca voluntari. Aşa s-a înrolat ca voluntar şi tânărul Aurel Cosma, nepotul dr. Aurel Cosma, preşedintele Consiliului Naţional Român din Timişoara şi comitatul Timiş[84].

---

[81] *Ibidem,* f. 51.
[82] *Ibidem,* dosar 112, f. 115.
[83] *Ibidem,* dosar 144, f. 16.
[84] *Ibidem,* dosar 112, f. 116.

După terminarea şedinței, întreaga mulțime s-a deplasat în piața unde se afla primăria oraşului, piață care de atunci poartă denumirea de Piața Libertății. Aici aştepta o mare mulțime de români, cărora li se alăturaseră şi cetățeni de alte naționalități. „Toată suprafața pieței centrale din fața primăriei şi din piața Cazinoului militar, unde se ținuse adunarea ofițerilor în dimineața aceleași zile, tot spațiul era plin de români şi de citadini care simpatizau cu noi şi doreau să manifeste şi ei alături de români pentru izbânda libertății. Toți erau nu numai curioşi să trăiască cu vibrantă emoție evenimentele revoluționare declanşate de români, dar erau, mai ales pătrunşi de sentimente de bucurie că s-a sfârşit războiul"[85] . În fața mulțimii adunate, urcându-se pe o masă scoasă de manifestați în fața primăriei, Aurel Cosma a ținut un discurs în care a expus hotărârile luate în şedința Consiliului Național Român, nou înființat. Apoi, în mod spontan, mulțimea românilor a pornit într-un marş pe mai multe coloane pe principalele artere ale oraşului, intonând cântece naționale româneşti şi strigând lozinci prin care îşi exprima dorința de unitate națională. Acest marş, efectuat în ordine şi disciplină, a impresionat profund pe cetățenii de altă naționalitate, care acum au realizat numărul şi puterea românilor, faptul că el sunt adevărați stăpâni ai oraşului .

Aurel Cosma jr., participând la aceste evenimente, scria: „îmi vine şi astăzi în minte viziunea din seara zilei de 31 octombrie 1918, când a făcut să se cutremure, prin marşul demonstrativ al românilor, tot centrul comercial din cetatea Timişoarei. Au fost clipe de mare entuziasm, când poporul nostru a arătat celor de altă naționalitate din oraş că românii, în număr surprinzător de important şi puternic, dominau, de fapt, întregul peisaj etnic al municipiului şi mai ales al satelor din împrejurimile Timişoarei[86].

După constituirea sa, Consiliului Național Român din Timişoara a cooperat cu consiliile naționale ale celorlalte naționalități din oraş şi județ, mai ales cu cele germane şi sârbe, dar şi maghiare, în problema menținerea ordinii şi pazei avutului public şi personal. La fel au procedat gărzile naționale româneşti din toate localitățile județului[87]. În tot acest timp, ele au acționat permanent pentru realizarea principalului deziderat, unirea Banatului cu România.

Evenimentele desfăşurate în Timişoara în istorica zi de 31 octombrie 1918 au determinat evenimente asemănătoare în celelalte comitate ale Banatului. În raportul comitetului suprem de Caraş-Severin, adresat lui Iaszi

---

[85] *Ibidem,* dosar 167. f. 54.
[86] *Ibidem,* f. *55-56.*
[87] Ion Clopoțel, *Misiunea istorică a gărzilor naționale in lupta pentru dezrobire din 1918,* Bucureşti, 1 decembrie 1943, p. 16.

Oskar, ministru în guvernul maghiar, se arăta că întâlnirile din Timişoara, în cadrul cărora s-au înfiinţat consilii naţionale româneşti, şvăbeşti, sârbeşti şi maghiare, au avut influenţă asupra locuitorilor comitatului său, manifestată prin faptul că şi românii de aici s-au organizat separat de celelalte naţionalităţi, formându-şi consilii naţionale proprii[88].

După constituirea Consiliului Naţional Român din Timişoara, a urmat înfiinţarea celui din Lugoj. Consiliului Naţional al Românilor din Caraş-Severin a luat fiinţă la 3 noiembrie 1918. Românii din acest comitat nu au acceptat să se înroleze în gărzile maghiare, şi-au format consilii şi gărzi proprii. Organizatorul mişcării naţionale româneşti din oraşul Lugoj şi comitatul Caraş-Severin a fost cunoscutul militant român, Valeriu Branişte. Acesta,după cum se afirmă în raportul comitetului către guvernul din Budapesta, a caracterizat poziţia românilor ca fiind aceea a demnităţii naţionale. În raport se arăta că acelaşi scop si l-a propus şi batalionul de pază românesc, înfiinţat după dizolvarea regimentului 8 de honvezi de infanterie din Lugoj, în primele zile ale mişcării naţionale. Regiment, format din militari români, era condus de maiorul Remus Dobo. Batalionul a arborat drapelul naţional românesc, iar ofiţerii şi soldaţii săi,cocarde naţionale[89].

Formarea consiliilor şi gărzilor naţionale româneşti nu s-a petrecut numai in Lugoj, oraşul de reşedinţă ci în toate localităţile comitatului Caraş-Severin. Raportul precizează că acestea preiau puterea politică şi administrativă, funcţionarii administraţiilor maghiare fiind somaţi să predea funcţiile noilor autorităţi instituite de români. Raportul precizează că cei care preiau administraţia, conducătorii aleşi ai românilor, nu sunt elemente turbulente, ci adevăraţi reprezentanţi ai poporului român, care consideră că românii, fiind populaţie majoritară, trebuie să deţină şi puterea politică şi administrativă[90].De altfel,majoritatea funcţionarilor maghiari trebuiseră să-şi părăsească posturile pentru a-şi salva viaţa, nemaiexistând instrumente de represiune în mâinile vechilor oprimatori.

În Timişoara, după constituirea Consiliului Naţional Român, s-a trecut la organizarea unei forţe militare româneşti, organizându-se Garda Naţională. Astfel, încă din prima zi a existenţei sale, Consiliul Militar timişorean a lansat un apel către toţi românii din comitatul Timiş, cerându-le să se organizeze în gărzi naţionale. Primele gărzi au fost înfiinţate în Timişoara, unde îşi avea garnizoane regimentul 61 de infanterie al armatei

---

[88] *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român (*în continuare, *1918 la români*), vol. II, Bucureşti, 1983, doc. 393, p. 1201.
[89] „Drapelul", XVIII, nr. 113. 23 oct/5 nov. 1918.
[90] *1918 la români*, vol. II, doc. 393, p. 1201.

dualiste, format în cea mai mare parte din ostaşi români. Aceştia au devenit primii membri ai gărzilor naționale româneşti din Banat. Ofițerii şi subofițerii au fost trimişi în comune ca să organizeze şi să instruiască pe țăranii voluntari[91].

În Timişoara, gărzile naționale româneşti au fost organizate pe cartiere, cea mai mare şi mai puternică fiind cea din Fabric, cartier în care românii erau majoritari şi aveau tradiție în lupta națională. Comandantul acestei gărzi era plutonierul major Lazăr Boici, fost subofițer activ în armata austro-ungară[92].

În suburbia Maiere, populată masiv de români, organizator şi comandant al gărzii naționale era Liviu Sălăgean, fost ofițer activ în armata monarhiei, iar în cartierul Mehal,. puternica gardă românească a fost organizată de către Moise Doboşan, în colaborare cu avocatul Dr. Mezin şi cu preotul Ion Plavosin, iar comanda efectivă şi instruirea au fost încredințate învățătorului Vasile Puşcaşu şi tânărului Aurel Mezin.

În cartierul Cetate şi Iosefin, în care românii erau mai puțini, gărzile româneşti erau şi ele mai puțin reprezentative. Românii din aceste cartiere s-au orientat spre suburbiile româneşti, cei din Cetate spre Fabric, iar cei din Iosefin, spre Maiere. Totuşi, şi în aceste două cartiere mici, au fost organizate gărzi de dr. Cornel Crăciunescu şi dr. Cornel T. Albu în Cetate, de dr. Titus Mălai în cartierul Iosefin[93].

Gărzile naționale româneşti au colaborat în general bine cu gărzile formate din populația de alte naționalități a oraşului: germani, sârbi şi maghiari, în probleme de menținere a ordinii şi de pază a avutului public şi particular.

Încă din primele zile ale lunii noiembrie 1918, s-a trecut la organizarea gărzilor naționale româneşti în toate localitățile comitatului Timiş. Acestea erau constituite, ca şi în alte părți, din soldați, foşti militari, care, părăsind frontul, s-au întors în localitățile natale, dar şi din populația civilă. Primele au fost cele din comunele apropiate Timişoarei, adică: Giroc şi Chişoda. De altfel, românii din cele două comune au participat activ la evenimentele din 31 octombrie 1918 din Timişoara[94]. O altă comună apropiată care a avut o gardă puternică şi bine organizată a fost Moşnița Nouă. Garda națională română de aici a fost condusă de învățătorul Gheorghe Caba şi organizată pe străzi şi uliți, fiecare uliță formând o unitate

---

[91] A.N.S.J.T.,fond „personal Aurel Cosma“, dosar 167, f. 79.
[92] *Ibidem,* f. 64.
[93] *Ibidem,* f. 67.
[94] *Ibidem,* f. 7.

militară separată, iar preoţii de la ambele biserici româneşti au contribuit şi ei la organizarea gărzii, îndemnând pe tineri să se înroleze[95].

În sfera de activitate a Consiliului naţional şi a celui militar din Timişoara a intrat nu numai teritoriul comitatului Timiş, ci şi cel învecinat, Torontal. La acest comitat, centrul de coordonare al mişcării naţionale româneşti era situat în localitatea Comloşul Mare. În acest comitat s-au organizat gărzi puternice la Nerău, Deta, Pustiniş, Birda etc. În Nerău, comandantul gărzii a fost sublocotenentul Coriolan Băran, care va fi delegat oficial din partea comitatului Torontal la Marea Adunare de la Alba-Iulia[96]. În Deta, garda românească a fost organizată de profesorul Damaschin Marian; în Pustiniş s-au înscris în gardă numeroşi membrii ai corului românesc, conduşi de învăţătorul din localitate[97]. La Birda, preotul Ion Mărgineanu a organizat Consiliului Naţional Român şi o gardă naţională, comuna fiind una din localităţile bănăţene în care preotul şi-a asumat şi rolul de comandant al gărzii naţionale[98].

O puternică gardă naţională românească s-a constituit şi la Vârşeţ, de către Ioan Jucu, care. întors din captivitate, din Rusia, a venit în localitatea natală, organizându-i, pe plan naţional şi militar, pe românii de aici[99].

Cele mai multe date deţinem despre Consiliului Naţional Român din Caransebeş, înfiinţat în data de 7 noiembrie 1918[100]. Caransebeşul, vechi oraş românesc, cu o trainică tradiţie de luptă naţională[101], este printre primele localităţi care formează un consiliu naţional român şi un Sfat Militar Român. Constituirea Consiliului Naţional Român din Caransebeş are loc într-un cadru festiv, în sala mare a magistratului orăşenesc, în prezenţa a 700-800 de oameni. În proiectul de rezoluţie a acestui consiliu se spunea că el se declară supus Consiliului Naţional al Românilor din Banat şi Transilvania, care este unicul for chemat să hotărască asupra soartei naţiunii române. Se proclamă preluarea administraţiei; „Sfatul naţional român din Caransebeş, începând din ziua de azi, ca organ reprezentativ al românilor

---

95 *Ibidem,* f. 2.
96 *Ibidem,* f. 16.
97 *Ibidem,* f. 19.
98 *Ibidem,* f. 20.
99 „Răsunetul", IV, nr. 7, 16 februarie, 1925.
100 Date despre acest consiliu naţional, la Gh. Neamţu, *Activitatea Consiliului Naţional Român din Caransebeş, noiembrie 1918 - august 1919, Amintiri şi documente caransebeşene*, 1927
101 Vezi şi studiul lui Dan Popescu, *Contribuţii la participarea caransebeşenilor la actul unirii Banatului cu România,* în „Studii de istoria Banatului“, V, 1977, p. 125-143.

caransebeşeni,ia asupra sa apărarea drepturilor acestora, având cetățenii oraşului a se supune întru totul dispozițiunilor luate de acest sfat“[102].

Se ia la cunoștință în amintita rezoluție că s-a constituit Sfatul Militar Român din Caransebeş, cu concursul căruia, Consiliului Național hotărăşte înființarea de gărzi naționale în toate comunele aparținătoare.[103]

În aceeaşi zi, Sfatul militar român, la adunarea soldaților dislocați în Caransebeş, într-o atmosferă de cald entuziasm, se întemeiază acest sfat militar, format din 5 membri, având ca preşedinte pe căpitanul Ion Maniu, iar ca notar, pe locotenentul Alexandru Morariu. În rezoluția adoptată se declară: „Sfatul militar roman din Caransebeş se declară organ al Sfatului Național Român Central şi, de datorință primordială, îşi impune serviciul pentru restabilirea şi susținerea ordinei şi liniştei reclamate de demnitatea națională şl de realizarea prefacerilor în curgere“[104].

Constituirea C.N.R.-ului din Caransebeş s-a făcut din necesitatea predării administrației din mâinile autorităților dualiste, abuzive şi corupte.

Toate consiliile naționale constituite în Banat şi-au desfăşurat activitatea în spiritul dreptății, libertății şi egalității dintre națiuni. Încă din primele dispoziții date de către consiliile naționale române se cerea să se ajungă la o bună înțelegere cu toți locuitorii oraşelor şi comunelor, indiferent de naționalitate, să nu se facă deosebiri între indivizi de naționalități diferite, ci totul să decurgă în spiritul echității şi dreptății. Această înfrățire cu celelalte naționalități conlocuitoare din Banat trebuie, în acelaşi timp, să arate lumii că națiunea română nu are tendințe vindicative, că urmăreşte să instaureze un climat paşnic, de înțelegere, nu să se răfuiască cu celelalte naționalități. Prin circulara din 16 noiembrie 1918, Consiliului Național din Caransebeş atrăgea atenția românilor bănățeni să dea dovadă de fraternitate cu toți locuitorii Banatului, deşi ei, românii, au avut mult de suferit din cauza oprimării claselor conducătoare ale acestor naționalități. În respectiva circulară se spunea:,,Frați români! Stăm înaintea judecății lumii. Suntem încă stăpâni pe viitorul nostru. De la noi atârnă dacă acest viitor va fi bun sau râu, fericit sau nefericit. Viitorul ne surâde, dacă în aceste vremuri de grea încercare ne dăm seama de ceea ce facem. Va fi bine de noi, dacă faptele noastre ne vor pune în rândul popoarelor vrednice de o soartă mai bună, sau, din contra, soarta popoarelor nemernice ne va ajunge“. În continuare, se spunea că,deşi războiul a provocat multe suferințe românilor, ei nu

[102] Direcția Generală a Arhivelor Statului (în continuare D.G.A.S.), fond „C.N.R. Caransebeş", doc. 11, 1918. f. 1.
[103] *Ibidem,* f.2.
[104] *Ibidem,* doc. 44, f. 1.

trebuie să se însălbăticească“, pentru că aceasta este străină firii românilor. Mai mult, această însălbăticire ar fi foarte dăunătoare în fața comunității mondiale şi ar putea avea implicații grave asupra situației viitoare a poporului român din Banat. Şi, ca o supremă manifestare de bune intenții față de minoritățile naționale, se cerea, încă din punctul 1 al acestei circulare: „Dați mâna toți cei buni şi cinstiți şi susțineți ordinea, apărați viața şi avutul oamenilor, fără deosebire de neam şi lege’’[105].

Acelaşi lucru se spunea şi în protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român din Oravița, care avea ca preşedinte pe dr. Petru Cornean, şi în cel al Consiliului Național Militar român din Oravița, de sub comanda dr. Mihai Gropşianu.

Consiliul Militar Român din Oravița s-a alăturat , încă de la întemeiere, Consiliului Militar Român din Timişoara. Respectivul protocol evidențiază că în majoritatea comunelor româneşti s-au format consilii naționale şi gărzi naționale şi se arată că: „ceasul libertății naționale a sunat“. Acum se cerea românilor să nu mânjească numele lor falnic cu fapte rele şi cu jafuri şi să nu se lase ademeniți de propaganda moşierimii maghiare, care dorea menținerea, nu numai a moşiilor, ci şi a integrității Ungariei medievale. Numai comitetul şi consiliul nostru militar are dreptul să vorbească în numele vostru şi pentru voi. Oricine altul e simbriaşul intereselor străine“[106]. La fel se exprima, într-o proclamație către concetățenii săi, şi dr. Ioan Nedelcu din Oravița, membru în Comitetul Partidului Național Român. După ce prezintă suferințele românilor de-a lungul secolelor, spune că acestea trebuiesc uitate căci ziua cea mult aşteptată a sosit: „în asemenea clipe mari. îmbrățişându-ne de bucurie, n-avem să mai judecăm pe nimeni... Drept aceea repet, fraților mei buni, purtați-vă omeneşte! Păziți-vă de fapte urâte ce ne-ar putea tulbura veselia marelui praznic național de care ne pregătim!’’[107].

Toate consiliile naționale din Banat, ca, de exemplu, cel de la Mehadia, constituit într-o atmosferă plină de entuziasm patriotic în ziua de 4 noiembrie 1918, promovau aceleaşi principii. Consiliul din Mehadia s-a întemeiat sub conducerea lui Coriolan Buracu, cunoscut fruntaş politic şi patriot bănățean[108].

În circulara nr.2 a prezidiului Consiliului Național Român din districtul Mehadia, din 6 decembrie 1916**,** se arată semnificația Marii

[105] B.A.R.. secția manuscrise, arh. „Valeriu Branişte", VI (1), imprimat 18.
[106] *Ibidem,* imprimat 31.
[107] *Ibidem,* imprimat 13.
[108] *Ibidem,* imprimat 29.

Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, şi se cere românilor bănățeni ca acest fapt, de o importanță excepțională, să fie făcut cunoscut cetățenilor. Şi prin această circulară se cere poporului român să dea dovadă de înaltă conştiință națională, purtându-se civilizat, fără a se deda la abuzuri față de celelalte naționalități. „Să se stăruie cu toată puterea pentru susținerea ordinii şi liniştii depline, apărării vieții şi a averii tuturor, chiar şi a străinilor, care până acum ne-au făcut chiar rău...’’[109].

Aceleaşi îndemnuri le găsim şi în apelul conducerii Reuniunii învățătorilor din fosta ,,graniță militară". Aici se arată că soarta popoarelor se pune pe temelii noi, democratice, iar națiunile singure îşi vor croi viitorul, care va fi „măreț". O lume nouă se apropie - se spune în apel - iar lumea cea veche, clădită pe suferinți şi nedreptate, se prăbuşeşte, pentru ca să facă loc lumii noi. Deci, şi poporul român trebuie să fie pe deplin pregătit pentru ,,ziua sfântă a libertății“; şi poporul român este chemat să-şi hotărască singur soarta, între celelalte națiuni ale lumii. Astfel, „în fața acestor evenimente epocale, toate corporațiunile se organizează, strângându-şi rândurile, ca marile schimbări sociale şi politice să nu-i afle neanunțați şi nepregătiți"[110]. Deci, cu atât mai mult era necesară organizarea intelectualilor în asociațiuni, la sate, care să lumineze poporul, să-i arate drumul de urmat.

Consiliile naționale române din districte şi oraşe erau conştiente de necesitatea organizării lor şi a gărzilor naționale, care trebuiau să preia administrația din rândurile autorităților dualiste. Această preluare trebuie să se facă, însă, în mod paşnic, fără vărsări de sânge, civilizat. De exemplu, în protocolul de constituire a Consiliului Național şi a gărzii naționale din comuna Cornereva se spunea: „Organizarea e de lipsă, căci dorim ca sfetnicii neamului şi la masa verde să reprezinte națiunea vrednică de o soartă mai bună, ca pace (capabilă, n.n.) pentru conducerea sa, fără tutorat străin[111]. La fel se spune şi în protocolul de constituire a Consiliului Național din comuna Bogâltin şi a gărzii naționale din comuna Jupa[112], cauza românească fiind considerată aici ca o ,,chestie sfântă a națiunii române[113]. În alte protocoale de constituire a Consiliilor Naționale, ca de exemplu, cel din comuna Pervona se vorbea despre dreptul națiunii române de a-şi hotărî singură soarta. În acelaşi timp, se cerea Consiliului Național

[109] B.A.R.. secția manuscrise, arh. „Valeriu Branişte", VI (1), acte, doc. 30.
[110] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 53, f. 11.
[111] B.A.R., fond ,,CNR Caransebeş", doc 53, f. 11.
[112] *Ibidem,* doc. 52, f. 1.
[113] *Ibidem,* doc. 6, f. 1.

comunal să fie „la înălțimea acestor zile de glorie ale neamului românesc, înlăturând orice motive de ură şi vrajbă națională"[114]. Toate consiliile comitatense, districtuale, orăşeneşti şi comunale îşi propuneau să preia administrația în localitatea lor, fără abuzuri, fără a leza avutul obştesc şi cel personal, fără porniri vindicative față de naționalitățile conlocuitoare. Acest fapt decurge din însăşi firea poporului român, care a ştiut să suporte demn toate vitregiile soartei, fără a fi răzbunător, în acelaşi timp. Comitetul executiv al Partidului Național Román împuternicise pe dr. Teodor Mihali să dea o proclamație, la 11 noiembrie 1918, în care să explice Consiliilor Naționale şi poporului român din Banat şi Transilvania cele 14 puncte cuprinse in Proclamația preşedintelui Statelor Unite ale Americii, Wilson[115]. Despre aceste puncte wilsoniene erau încunoștințați şi românii din comuna Iablanița, ca şi cei din alte comune, în momentul constituirii Consiliului Național[116].

Îndemnul la respectarea punctelor wilsoniene nu îndemna însă că românii bănățeni au aşteptat să primească de la alte state şi popoare libertatea şi posibilitatea de a se uni cu patria mamă – România. Preluarea administrației oraşelor şi comunelor s-a făcut exclusiv de către românii bănățeni şi transilvăneni. Unirea Banatului şi a Transilvaniei cu România nu a fost dar al altor națiuni şi al tratatelor de pace, ci a fost urmarea fireasca a luptei naționale duse de către poporul român. Astfel, românii din majoritatea comunelor s-au constituit în consilii şi gărzi naționale, care au preluat puterea politică şi administrativă din mâna autorităților austro-ungare. Membrii consiliilor naționale se alegeau cu unanimitate, iar membrii gărzilor naționale pe bază de voluntariat. Astfel, s-au desfăşurat alegerile în comuna Teregova[117], în comuna Domaşnea, pe data de 11 noiembrie 1918[118], în comuna Globurău. unde se vorbea de „înfrățirea tuturor românilor" [119], în comuna Canicea[120], în comuna Globu - Craiova[121] şi în marea majoritate a comunelor româneşti din Banat. În multe localități, ca de exemplu, în Mănăştur, din județul Timiş, autoritățile compromise plecând din comună, încă la începutul lunii noiembrie 1918. Consiliul Național Român şi garda națională, nou constituită, au preluat în mod automat

[114] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 97, f. 1.
[115] B.A.R.. fond arh. „Valeriu Branişte", VI (1), imprimat 21.
[116] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 7, f. 1.
[117] *Ibidem*, doc. 41, f. 1.
[118] *Ibidem*, doc. 50, f. 1.
[119] B.A.R., fond „C.N.R. Caransebeş, doc. 81, f. 1.
[120] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 130, f. 1-2.
[121] *Ibidem*, doc. 38, f. 1-2.

puterea politică şi administrativă[122]. În alte comune, consiliile naționale române cer în mod imperativ preluarea puterii, ca reprezentate ale poporului român. Aşa, de exemplu, consiliul național din comuna Goruia, somează pe notar: ,,să predai socoata comunală, să împărți banii respectivi, ajutoarele de război şi, în fine, să achiți pretenziunile oamenilor, acelora care au adus material pentru zidirea primăriei"[123].

Consiliile naționale române, comitatense şi districtuale erau solicitate de consiliile naționale comunale pentru a le îndruma în rezolvarea diferitelor probleme. Solicitări vin de la Consiliul Național Român din Caransebeş şi din comuna Dognecea, al cărei consiliu național trimite doi delegați, pe Nicolae Munteanu Bedeț şi George Dumitru „ca să binevoiți a le da îndrumările necesare pentru grabnica rezolvare a cauzei noastre naționale"[124]. În acelaşi spirit se punea problema ajutării de către Consiliul Național Român din Caransebeş a gărzilor naționale care nu erau dotate cu echipament şi armament. Aceasta este şi cazul gărzii naționale din Comuna Cornea, unde gardiştii români erau lipsiți, în marea majoritate, de echipament şi aproape în totalitate de armament şi muniție[125].

Unele consilii naționale se adresau direct unor oameni politici pentru îndrumarea activității lor. De exemplu, cetățenii comunei Biniş se adresează dr. Valeriu Branişte, cerându-i sfatul printr-o scrisoare datată 12 noiembrie 1918: se afirmă, printre altele: „Şi noi nu ştim ce să facem, apoi mai ne rugăm a ne îndrepta şi a ne conduce în limba română şi scrisori româneşti a ne trimite în comună... Apoi, noi ne rugăm, căci nu are cine să ne îndrepte, fără numai dumitale... Dar noi am auzit că la Lugoj este gardă foarte tare de un batalion şi în limba română“[126].

Tot în atribuțiile consiliilor naționale districtuale şi orăşeneşti intra şi delegarea unor români pentru organizarea de gărzi naționale în diferite, comune şi localități. Acesta este şi cazul căpitanului Mihai Popişti, delegat să înființeze gărzi naționale în Bozovici şi în alte localități de pe Valea Almăjului[127]. Consiliile naționale române din Banat trebuiau, în acelaşi timp, să se preocupe şi de sănătatea populației, mai ales în condițiile în care bântuia gripa spaniolă, ce secera mii de vieți. Consiliul Național Român din Caransebeş dă o circulară pentru organizarea de servicii sanitare în comune. Dispozițiile sunt amănunțite, cerând populației, mai ales intelectualității

---

[122] B.A.R., secția manuscrise, arh. „Valeriu Branişte“, VI (1), acte, 36.
[123] A.M.B., fond „Caransebeş“, anexă la doc. 931, 1918.
[124] B.A.R., secția manuscrise, arh. „Valeriu Branişte“, VI (1), acte, 11.
[125] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 5, f. 1.
[126] B.A.R., secția manuscrise, arh. „Valeriu Branişte", vol. VI (1). acte, 17.
[127] A.M.B., fond „Documente neinventariate“.

săteşti, să formeze comisii sanitare din soldații foştilor sanitari, dar şi din alți locuitori ai comunelor, bărbați şi femei. Pentru cei săraci, era prevăzut tratamentul gratuit, mai ales din contribuții benevole sau chiar dintr-o dare suplimentară percepută de la locuitorii comunei. Pentru a se preveni „morbul spaniol“ se luau măsuri precise, comuna fiind împărțită în mai multe „raioane“, ce urmau să fie vizitate de către membrii comisiilor sanitare. Se mai dă şi o descriere detailată a bolii, a simptomelor ei şi a posibilităților de prevenire[128].

O vie activitate desfăşoară şi patrioții bănățeni, care, înainte de începerea războiului, trecuseră munții în țară. Unii dintre ei, ca Avram Imbroane, se întorc în Banat, înainte de a pleca la Paris şi Londra. În şedința din 24 noiembrie 1918 a Consiliul Național Român din Caransebeş, Avram Imbroane descrie situația din România care luptase cu eroism pentru eliberarea fraților din Banat şi Transilvania. El relatează, printre altele, şi despre contribuția românilor bănățeni şi ardeleni, care, în Rusia, s-au constituit în detaşamente de voluntari şi care, apoi, au venit în România să lupte pentru unitatea națională. Printre comandanții voluntarilor, erau şi bănățeni, care formaseră chiar un regiment bănățean, comandat de colonelul Bordan din Lugoj. În concluzia relatării sale, se arată: „Nimeni din noi nu ne-am ridicat la înălțimea jertfelor la care s-a ridicat România... Să facem ceea ce a făcut Bucovina, s-a unit fără condiții, şi să cerem intrarea României în acțiune..."[129].

Pentru acelaşi ideal al unității naționale, militau şi alți români bănățeni ce emigraseră în străinătate. Este cazul lui Traian Vuia, care ducea o laborioasă activitate națională, editând la Paris şi o revistă. „La Transylvanie“, şi care era, în acelaşi timp, preşedinte al Comitetului național al românilor din Transilvania, cu sediul la Paris[130].

În vederea realizării actului unirii, C.N.R.C. a adoptat textul convocării Marii Adunări de la Alba Iulia pentru data de 1 Decembrie 1918. În zilele următoare, s-au desfăşurat şi în Banat alegeri de delegați pentru a participa la mărețul act. Au fost aleşi, pe lângă reprezentanții cercurilor electorale, stabilite conform ultimelor alegeri parlamentare din 1910, şi delegați ai clerului, cadrelor didactice, ai societăților culturale, reuniunilor de meseriaşi, ai gărzilor naționale şi studențimii, ai reuniunilor de femei etc.

---

[128] D.G.A.S.,fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 138, f. 1.

[129] *Ibidem*, doc. 103, f. 1-2.

[130] Pentru activitatea de militant național a lui Traian Vuia, vezi şi studiul Elenei Boruga, *Activitatea iui Traian Vuia pentru unire. (1918-1919)*, în „Tibiscus“, nr. V. 1979, p. 355-364.

Alegerile pentru delegați la Alba Iulia s-au desfăşurat în ziua de duminică, 27 noiembrie 1918. Românii din toate localitățile Banatului, participanți la serviciul divin, fiind îndemnați de către preoți să-şi aleagă în cadrul unor adunări delegați pentru a vota Unirea. Aceste adunări s-au desfăşurat, în general, în localurile şcolilor confesionale, ele fiind atunci cele mai potrivite pentru întrunirile românilor. De altfel, mulți preoți bănățeni, în frunte cu episcopul şi protopopii lor au fost delegați la Alba Iulia. Printre aceştia, s-au aflat şi preoții Vasile Debău din Lipova şi Vasile Deheleanu din Ususău, din nord-estul Banatului[131]. La fel, învățătorii bănățeni au avut un rol de cea mai mare importanță, atât în formarea consiliilor şi gărzilor naționale în Banat, cât şi la alegerile delegaților de la Alba Iulia, mulți fiind ei înşişi delegați la măreața adunare[132].

După emiterea circularei C.N.R.C.-ului privind alegerile de delegați în toate cele trei comitate ale Banatului, au început să se desfăşoare adunările în care, conform principiului votului universal, au fost nominalizați fruntaşii românilor pentru a participa la Alba Iulia. Acest lucru a fost, însă, considerabil îngreunat în Banat, datorită trupelor străine ale Antantei, care, în data de 17 noiembrie 1918, au intrat în Timişoara. Dacă la început armata sârbă a fost bine primită, ca un aliat, şi s-a comportat în consecință, în scurt timp, a creat obstacole şi îngrădiri serioase în calea organizării româneşti a Banatului şi a participării la Adunarea de la Alba Iulia. În multe cazuri, fruntaşii bănățeni au fost nevoiți să lucreze în secret pentru a putea mobiliza pe români la adunările de alegeri şi a dota pe delegați cu credenționale, adică împuterniciri de a vota unirea fără condiții a Banatului cu România. În toată această activitate un rol de cea mai mare importanță l-a avut Consiliul Național din Timişoara, în frunte cu preşedintele său, Aurel Cosma[133].

Majoritatea localităților bănățene au putut transmite astfel delegați care să voteze Unirea. Astfel, dr. Aurel Cosma a fost ales delegat la Alba Iulia din partea cercului electoral Becicherecul Mic[134], iar nepotul său, Aurel Cosma junior, din partea comandamentului județean Timiş al gărzilor naționale[135]. Tot din partea gărzilor naționale, dar a comandamentului lor din județul Torontal, a fost ales delegat fruntaşul național Coriolan Băran[136].

---

131 Aurel Cosma jr., *Biserica română din Banat şi unirea de ia 1918,* în „Mitropolia Banatului“, nr. 10-12, 1968, p. 608.

132 Dimitrie Onciulescu, *Lupta cadrelor didactice din Banat pentru făurirea statului național unitar român,* în „Studii de istorie a Banatului“, IX, 1983, p. 100-103.

133 A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma“, dosar 112, f. 119.

134 *Ibidem,* dosar 166, f. 123.

135 *Ibidem,* dosar 112, f. 118.

136 *1918 la români,* vol. X. doc. 1350, p. 229.

Reuniunea Română de Muzică şi Cântări din Lugoj l-a delegat la Alba Iulia pe cunoscutul om de cultură Ion Vidu[137], iar Societatea Română de Lectură din Lipova i-a ales pe Camil Manuilă şi pe învățătorul Iuliu Onu[138]. Şi Consiliul organizației Timiş a P.N.R. a trimis la Alba Iulia, pentru cercul Moravița, pe Avram Corcea din Coştei, pe dr. Nicolae Imbroane, pe Romolus Molin din Vîrşeț, pe preotul Ion Andreescu din Voievodinț şi pe Ion Alexandrescu din Vărădia[139]. Tineretul universitar român a ales şi el delegați pentru ca să voteze actul unirii. Astfel, din partea studenților teologi din Arad a fost ales Emil Petrovici[140], din partea studențimii universitare române din Budapesta, bănățeanul Sabin Manuilă[141], iar din partea C.N.R.C.. ca delegat pentru învățământul superior, profesorul universitar Iosif Popovici, originar din Banat[142].

Preoțimea bănățeană a fost şi ea prezentată la Alba Iulia, în frunte cu episcopul de Caransebeş, Miron Cristea. Au fost de asemenea, prezenți, ca delegați, protopopul Fabriciu Manuilă din Lipova şi protopopul Procopie Givulescu, din Radna (azi cartier al oraşului Lipova)[143]. Din partea cercului electoral Radna, au plecat: Vasile Goldiş. dr. Eugen Beleş. Traian Givulescu, împreună cu Ioan Stefănuț din Mîndruloc şi Stoi Sîrb din Cuvin[144].

În comitatul Caraş-Severin, unde s-a desfăşurat pregătiri intense pentru a participa la Alba Iulia, au fost aleşi în unanimitate din partea cercului electoral Caransebeş: Ioan Gore, Nicolae Ivănescu, dr. Alexandru Moraru, Ilie Roman şi dr. Ioan Sârbu[145]. Şi în acest cerc, ca în toate cercurile bănățene,alegerile s-au făcut în unanimitate, cu aclamațiuni[146]. Aceasta demonstrează prețuirea pe care românii o acordau fruntaşilor lor naționali şi dorința fierbinte de a se înfăptui Unirea. În comitatul Caraş-Severin au mai fost aleşi ca delegați: dr. George Garda, avocat în Făget, căpitan C. Grozescu, sublocotenent dr. Aurel Ciucă, sublocotenent Virgil Bocu etc., din partea comandamentului gărzii naționale a comitatului[147]. Din partea

---

[137] *Ibidem*, doc. 1160, p. 135.
[138] *Ibidem*, doc. 1134, p. 120.
[139] *Ibidem*, vol. VIII, doc, p. 222.
[140] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma“, dosar 112, f. 120.
[141] *1918 la români*, vol. X, doc. 1120, p. 113.
[142] *Ibidem*, doc. 1108, p. 104.
[143] *Ibidem*, doc. 1268, p. 187.
[144] *Ibidem*, vol. VIII, doc. V., p. 42.
[145] B.A.R., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 28, f. 1.
[146] Vezi Ioan Munteanu, *Alegerile delegaților bănățeni pentru Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918*, în „Tibiscus“. nr. V, 1979, p. 349-354.
[147] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma“, dosar 166, p. 78.

comunității de avere din Caransebeş, fondată de grănicerii bănățeni, a fost ales delegat Alexandru Bălaş-Lisa, directorul acesteia[148], iar din partea presei române din Lugoj, dr. Avram Imbroane. Din majoritatea localităților acestui comitat şi din partea tuturor instituțiilor economice şi culturale româneşti au fost trimişi delegați la Alba Iulia[149].

Şi românii din comitatul Torontal au ales şi trimis delegați la Alba Iulia, ca să voteze Unirea fără condiții a Banatului cu patria-marnă, România. Astfel, românii din Biserica Albă (azi în Serbia), au ținut adunarea în data de 27 noiembrie 1918. Au fost aleşi: dr. Nestor Porumb, dr. Traian Gherguța, Pavel Omescu şi Traian Lazăr din Biserica Albă şi George Pentean din Naidăş[150]. Din acelaşi comitat au fost aleşi delegați, în cercul electoral Vârşeț, dr. Mihai Spăriosu, dr. Petru Istvan, iar din cercul Panciova, Iacob Păiuşan, Alexandru Tințariu din Ofcea,Teodor Cătălina din Dolcave etc.[151] Cercul Uzdinului a trimis ia Alba Iulia cu credenționale pe: Ioanichie Neagoe, preot în Petrovaselo, dr. Gheorghe Miclea, avocat în Alibunar, dr. Pavel Apădeanu din Becicherecul Mare şi Gheorghe David din Uzdin[152]. Deci şi românii din acest comitat bănățean doreau unirea cu România.

Delegații fiind aleşi din toate localitățile Banatului, trebuia organizată şi plecarea lor spre Alba Iulia. Comitatele bănățene fiind relativ mai depărtate de Alba Iulia, trebuiau pregătite trenuri speciale care să-i ducă atât pe delegați, cât şi pe ceilalți participanți, mai ales că din Banat urmau să participe la adunare, numai ca delegați oficiali, 350 de persoane[153]. La aceştia se mai adăugau câteva mii de persoane care ar fi dorit să fie martore la mărețul eveniment. În activitatea de organizare, inclusiv financiară, s-a implicat, cu toate forțele, cunoscutul militant național, dr. Valeriu Branişte. El a garantat cu propria avere şi a obținut fondurile necesare deplasării din gara Lugoj. În data de 30 noiembrie 1918, a unui tren cu şase vagoane care transporta peste 300 de persoane spre Alba Iulia[154]. Trenuri încărcate delegați şi participanți au pornit şi din gările Timişoara şi Arad. Cu un astfel de tren a plecat din Arad, în ziua de 30 noiembrie 1918, şi studentul la teologie Aurei Cosma junior, împreună cu colegii săi, studenți teologi arădeni şi au cântat pe tot parcursul cântece naționale româneşti: „Deşteaptă-te

---

[148] *1918 ia români,* vol. IX. doc. 989, p. 37.
[149] *Ibidem,* doc. 1132, p. 119.
[150] *Ibidem,* vol. IX, doc. 706, p. 215.
[151] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma", dosar 145, f. 138-139.
[152] *1918 la români,* voi. X, doc. 854, p. 403.
[153] Vasile V. Muntean, *Contribuții la istoria Banatului,* Timişoara, 1990, p. 235.
[154] *1918 la români,* vol. X, doc. 1395, p 256.

române!", „Pe-al nostru steag e scris unire" etc.; pe geamurile vagoanelor fluturau drapelele tricolore. După mărturia lui Aurel Cosma jr., entuziasmul lor, dar mai ales drapelul tricolor, având culorile pe verticală, ca în România, şi nu pe orizontală ca în Transilvania, au intrigat trupele germane care se retrăgeau din vechiul regat, fără a se ajunge la violență[155].

Nu numai problemele financiare făceau însă greutăți românilor în drumul lor spre Alba Iulia. Ei au întâmpinat o puternică opoziție din partea armatei sârbe de ocupație, care, cunoscând intențiile românilor, le-a creat diverse şicane, sperând ca Banatul să fie integral al lor. Astfel, după plecarea, în 27 noiembrie 1918, a primilor delegați din Lugoj spre Alba Iulia, ceilalți, care s-au deplasat în ziua următoare, au fost opriți de armata de ocupație. Numai după intervenția lui Valeriu Branişte pe lângă comandamentul trupelor sârbe de ocupație, aceştia au putut să-şi continue drumul[156].Delegații români puteau pleca numai dacă dețineau aprobarea comandamentului armatei de ocupație, care a permis acest lucru doar la 60 de delegați. Ceilalți au reuşit, în general, să plece, dar delegațiile din sudul Banatului au întâmpinat mari dificultăți în această privință[157]. Astfel, 200 de români din comitatul Torontal, care porniseră spre Alba Iulia, au foşt opriți în gara Timişoara[158].La fel s-a întâmplat cu delegații din comuna Bozovici, opriți şi ei la Timişoara, de unde au trimis o telegramă Consiliul Național Român din Alba Iulia, prin care s-au declarat de acord cu Unirea[159].

Tot o telegramă prin care declară că se alătură la voința națională a trimis şi delegația din Dognecea, împiedicată şi ea să participe la votarea Unirii[160]. Se pot da multe exemple de acest fel şi trebuie să remarcăm că, deşi li s-au făcut numeroase şicane şi li s-au pus în cale numeroase oprelişti, totuşi, peste 1000 de bănățeni au participat la Adunarea de la Alba Iulia.

Dar şi cei care nu s-au putut deplasa la Alba Iulia au participat afectiv la unire. În toate localitățile bănățene cei rămaşi acasă au organizat „mici Albe-Iulii'', fie în ziua de 1 Decembrie, fie în zilele următoare. Astfel, la Timişoara, chiar în ziua de 1 Decembrie, numeroşi români din oraş şi suburbii s-au întrunit în sala festivă a Liceului de Muzică din oraş şi au hotărât cu entuziasm înființarea unui cor romanesc, sub conducerea cunoscutului dirijor şi animator bănățean Iosif Velceanu[161].

---

[155] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma“, dosar 112, f. 120-121.
[156] „Drapelul“, XVIII, 17/30 nov. 1918.
[157] „Drapelul“, XVIII, 17/30 nov. 1918.
[158] Vasile V. Muntean, *op. cit.*, p. 256.
[159] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma“, dosar 166, f. 131.
[160] W. Marin, I. Munteanu, Gh. Radulovici, *op. cit.,* p. 166.
[161] Vasile Dudaş, *1 Decembrie 1918 în Banat*, în „Studii de istorie a Banatului“, IX, 1983, p. 108.

La Lugoj, pe clădirile băncilor româneşti şi pe numeroase case din oraş, au fost arborate steaguri tricolore, iar în toate bisericile româneşti au avut loc slujbe religioase speciale. La orele 11 dimineața a bătut toaca la toate bisericile şi apoi au bătut clopotele. Românii din Lugoj, străbăteau oraşul plini de entuziasm, în haine de sărbătoare, purtând cocarde în culorile drapelului românesc[162]. În 6 decembrie 1918 a avut loc, tot la Lugoj, o mare adunare populară, la care au participat numeroşi români din întreg comitatul, cei prezenți exprimându-şi adeziunea la hotărârile de la Alba Iulia şi depunând jurământ de credință față de România[163].Mulți bănățeni, care nu au putut participa la Alba Iulia, au trimis telegrame Adunării Naționale exprimându-şi adeziunea la hotărârile acesteia. O astfel de telegramă a fost trimisă şi de către românii din Caransebeş[164]. Un alt mod de a-şi manifesta bucuria şi adeziunea la actul unirii a fost arborarea în localitățile bănățene, pe unele case şi clădiri administrative, a tricolorului românesc[165].

Activitatea bănățenilor la Alba Iulia a început încă din data de 30 noiembrie 1918, deci în preziua marii adunări. În seara aceleiaşi zile s-a desfăşurat o conferință preliminară a delegaților tuturor românilor şi una numai a românilor bănățeni. Conferința preliminară a fruntaşilor ardeleni hotărăsc ca a doua zi să se proclame Unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România, cu unele condiții, cea principală fiind acordarea unei autonomii a teritoriilor nou unite. Aceasta, ca urmare a cererii social-democraților care amenințau cu retragerea colaborării lor[166]. La aflarea acestei hotărâri, delegații bănățeni au organizat o consfătuire în seara de 30 noiembrie 1918, la hotelul Ungaria din Alba Iulia. Delegații bănățeni prezenți la întrunirea prezidată de dr. Aurel Cosma au decis unirea imediată, fără condiții şi fără nici o autonomie a Banatului, cu România. Au mai stabilit să aibă o consultare cu delegații ardeleni, cărora să le transmită hotărârea bănățenilor de a vota, chiar separat, unirea fără condiții, în cazul că altă provincie are rezerve. S-a mai discutat şi problema situației românilor din Timoc şi problema abuzurilor săvârşite de către armata sârbă de ocupație a Banatului, care a încercat să-i împiedice pe bănățeni să fie prezenți la Alba Iulia. Despre această adunare Aurel Cosma jr. îşi amintea; „a fost foarte furtunoasă, iar dorințele exprimate erau categorice. Nimeni

---

162 „Temeswarer Zeitung“, 6 decembrie 1918.
163 Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 216.
164 Gheorghe Neamțu, *op. cit.,* p. 79-80.
165 Pompiliu Ciobanu, *Unirea Banatului şi încorporarea Timişoarei la România Mare,* Timişoara, 1934, p. 3-4.
166 Vezi *Desăvârşirea unificării...,* p. 400-404.

dintre bănățeni nu admitea nici un fel de formă cu substrat de autonomie locală, ci toată lumea era de acord să fie votată unirea fără condiții''[167].

Printre cei care au luat cuvântul la această adunate au fost şi dr.George Popovici, protopopul Lugojului, şi istoricul dr. Ion Sârbu, din Rudăria. Acesta a ținut un discurs magistral, în care, cu argumente temeinice a expus drepturile românilor asupra întregului Banat[168]. Cu mult entuziasm şi patos a vorbit şi dr. Avram Imbroane, reîntors din România, care a evocat lupta eroică a armatei române pentru dezrobirea Transilvaniei şi jertfele date de români de peste munți[169]. În acelaşi sens, s-au pronunțat şi reprezentanții social-democrației bănățene, care au susținut şi reforme democratice, dar şi unirea Banatului cu România. S-a cerut tot aici ca armata de ocupație sârbă să fie înlocuită cu trupe franceze[170].

Social-democrații români bănățeni au participat şi ei la actul unirii, delegația lor fiind condusă de către tâmplarul Traian Novac (din Timişoara) şi George Urzică (din Lugoj)[171]. Participarea lor a fost deosebit de importantă, conducătorul delegației timișorene, Traian Novac, propunând, în cadrul consfătuirii preliminare Unirii, ca în textul hotărârii să se afirme unirea cu România şi nu cu regatul român, fapt care a şi fost acceptat de delegați şi consemnat ca atare în textul hotărârii Adunării de la Alba Iulia[172].

Atmosfera din şedința preliminară a bănățenilor s-a liniştit, după ce Vasile Goldiş, care a redactat proiectul de rezoluție a unirii, a luat cuvântul în cadrul întrunirii, anunțând că autonomia va fi numai provizorie, până la alegerea unei adunări constituante, şi că aspirațiile juste ale bănățenilor vor fi îndeplinite[173]. Această formulare cu existența unei autonomii provizorii a Transilvaniei a şi apărut în textul hotărârii Marii Adunări de la Alba Iulia.

Deşi au fost de acord în principiu cu rezoluția, totuşi, bănățenii nu au aderat la ideea unei autonomii a Transilvaniei, nici măcar provizorie. Fenomenul era explicabil în condițiile de atunci, când Banatul era ocupat de armata sârbă care urmărea înglobarea acestui ținut la Serbia, iar socialiştii maghiaro-germani din Banat proclamaseră aşa-zisa „republică autonomă bănățeană". Deci, pentru românii bănățeni, orice formă de autonomie, chiar provizorie, în condițiile date, crea pericolul îndepărtării idealului național de

---

167 A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma", dosar 113, f. 122.
168 Dr. Aurel Cosma jr., *Amintiri şi mărturii de la unirea din 1918 din Alba lulia,* în „Mitropolia Banatului", nr. 10-12. 1978. P. 742-751.
169 A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma", dosar 169, f. 17.
170 *Ibidem*, f 18.
171 *Ibidem*, dosar 174, f. 24.
172 Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 178.
173 A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma", dosar 169, f. 18

unire cu patria mamă - România. Credem că acestor considerente li se datorează hotărârea lui Aurel Cosma de a refuza un loc în Consiliul dirigent, care reprezenta un fel de guvern provizoriu al Transilvaniei. Convingerile sale erau că unirea cu România trebuia să se facă imediat şi fără condiții, fără a se alcătui în prealabil un guvern separat cu caracter provincial. „El credea, - după cum afirmă Aurel Cosma jr. - ca şi ceilalți bănățeni, că trebuie să ne supunem imediat guvernului de la Bucureşti, ca să ne integrăm numaidecât într-un stat unitar, fără să mai facem separatism“[174]. Totuşi, câteva luni mai târziu, din partea Banatului, va face parte din Consiliul dirigent, în calitate de şef de resort, dr. Valeriu Branişte, care nu putuse lua parte la adunarea de la Alba Iulia, fiind bolnav[175].

După votarea Unirii de către cei 1228 de delegați, dintre care 350 erau bănățeni, românii bănățeni s-au deplasat pe Câmpul lui Horea, unde diverşi oratori din rândul fruntaşilor au prezentat actul Unirii. Un astfel de orator a fost şi episcopul de Caransebeş, care a vorbit românilor adunați aici despre importanța Unirii[176]. Un astfel de orator a fost şi episcopul Miron Cristea; de altfel el a fost ales vicepreşedinte al Marelui Sfat Național, un fel de parlament provizoriu al Transilvaniei, ales de Adunarea de la Alba Iulia[177]. Miron Cristea a făcut parte şi din delegația transilvănenilor care a prezentat oficial la Bucureşti guvernului şi regelui hotărârile Adunării de la Alba Iulia. Tot ca o recunoaştere a rolului Banatului în lupta pentru unitate națională, un alt bănățean, Caius Brediceanu, fiul vechiului militant național Coriolan Brediceanu, a fost ales secretar al Adunării de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918[178].

Astfel se încheie o întreagă epocă din istoria românilor bănățeni, care au luptat secole de-a rândul pentru unitate națională. Lupta lor se încadra în lupta generală a poporului român şi în lupta popoarelor din centrul şi sud-estul Europei pentru a-şi desăvârşi construcția statală. Deci, după cum se afirmă în istoriografia contemporană, „avansarea democrației în Europa centrală şi răsăriteană a fost numai o condiție generală, dar acțiunea desăvârşirii eliberării şi unirii naționale a întregului popor român s-a datorat intensificării şi adâncirii luptei sale neîntrerupte“[179].

---

[174] *Ibidem,* dosar 166, f. 107.
[175] Valeriu Branişte, *op. cit.,* p. LVII.
[176] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma", dosar 112, f. 123.
[177] Ştefan Pascu, *op. cit.,* p. 225.
[178] *Ibidem,* p. 226.
[179] Vasile Maciu, *Unitatea şi libertatea națională, obiective majore ale poporului român în perioada 1878-1918,* în „Memoriile secției de ştiințe istorice“, seria IV, tom. II, p. 77.

ASPECTS OF THE FIGHT FOR NATIONAL UNITY IN THE FIRST WORLD WAR AND UNION OF BANAT WITH ROMANIA

(Abstract)

The national fight of the Romanians from Banat met other aspects during the first World War when they were very much persecuted by the Hungarian authorities, not only politically but also culturally.They refused a fight which was foreign of their national interests and the desertions from the dualist army, people's refusal to go to conscription and the self-mutilations were being very frequent. And so was too the opposition to the requisition for the benefit of the Habsburg army in which they were incorporated by force.

In the autumn of 1918. there also existed a great enthusiasm for the self-government of Banat and its union with Romania. Even from the first days of November 1918, in all the three counties had been constituted councils and national guards which overtook the military and political power all over the province and organized it as a Romanian teritory till the Atlanta's forces came here in the second half of the month.

The Romanians from Banat had chosen according to the princioles of the full vote, an important number of delegates who participated in the Great Meeting in Alba Iulia, where they imperatively demanded the unconditional union with Romania. They were against any kind of authonomy, even a provisional one, and against any kind of government of the recently united teritories. Out of this reason they refused to participate to the Directory Council. The ending of the fight for national unity, on the first of December, consisting in the union with Romania, was the result of the efforts lasting for centuries.

As a result of the national fight which had lasted for centuries, the union of the greatest part of Banat with the mother-land România was confirmed by the Peace Conference in Paris.

The union was based on the historical act of the 1 of December 1918 in Alba Iulia, whose principles were the most democratic in Europe by that time. To this act of union adhered even the minorities of Banat - Germans, Hungarians, Serbians - which had been living together with the Romanians for centuries and which ranged themselves in the general lines of the Romanian movement of the period for the achievement of the National Unitery Romanian State.

Keywords : *Banat, administration, 1919, Romanian army, Timis county, military occupation*

Nebunul, copilul, artistul și „primitivul” – structuri mentale și comportamentale similare. Argument pentru recunoașterea marginalului în centru.

ALEXANDRA PÂRVAN
Universitatea din Pitești

Cuvinte-cheie: *psihanaliză, schizofrenie, creativitate și realitate, vis, mit, evoluționism psihic, istorie culturală*

N.B. Acest text a fost scris în 2008, nefiind până acum publicat. Spre a-i păstra unitatea, dar și identitatea, atât a lui, cât și a autorului care eram atunci, el este reprodus aici neschimbat. În ultima decadă s-au înregistrat schimbări în ariile de cercetare pe care acest articol se sprijină: un exemplu ar fi modul, oarecum contradictoriu, în care s-a dezvoltat discursul psihiatric asupra schizofreniei, de la modificarea criteriilor diagnostice până la considerarea categoriei diagnostice în sine (nu și a realității psihice propriu-zise) ca fiind o invenție a psihiatrilor, condusă de factori contingenți sau de variate interese exterioare realității pe care o descrie (vezi, de pildă, lucrările recente ale psihiatrului Heinz Katschnig). În pofida celor 11 ani trecuți, tema și orientarea textului rămân actuale, fiindcă, în prezent, se caută un transfer de informație dinspre disciplinele umaniste și arte spre științele clinice, care lucrează cu omul. Se urmărește azi recuperarea persoanei din spatele categoriei tehnice (medicale), impersonale, utilizate pentru a o trata, și diminuarea stigmei produse de așezarea omului sub „tirania” unei categorii dezumanizante, eficiente mai ales pentru omul de știință și teoriile sale decât pentru cel pe care ea ar trebui să-l servească. Acesta e un alt sens în care ce a fost împins la margine, ar trebui recuperat în și pentru centru. Cele spuse fac să existe o continuitate și între autorul de atunci al textului și cel care îl supune acum cititorilor, fiindcă o parte din publicațiile mele recente se alătură efortului interdisciplinar depus la scară mondială spre construirea unui model personalizat de oferire a serviciilor clinice. Mai exact, în ce mă privește, în ultimii ani, am propus ca moduri de interpretare specifice artei (pictura, poezia), dar și elemente ce țin de istoria și teoria culturii să fie integrate în îngrijirea clinică (în medicină, nu doar în

psihopatologie), inspirând noi metode de a conceptualiza persoana, boala, tratamentul, sănătatea și, ultimamente, realitatea de a fi om.

Proeminentul psihanalist Wilfred R. Bion, considera că cei mai mulți oameni au o personalitate nevrotică și una psihotică, obiectele psihice înscriindu-se pentru ei într-o secvență de imaginație halucinatorie (corespunzătoare psihozei) și senzații neurologice (corespunzătoare realității).[1] Caracteristic psihoticului este că „se mișcă nu într-o lume de vise, ci într-o lume de obiecte care sunt de obicei materialul viselor. [...] Pacientul se simte încarcerat în starea sa mentală și este neputincios să evadeze, deoarece îi lipsește aparatul conștientizării realității, care este atât cheia evadării, cât și libertatea către care el ar evada.”[2] Nebunul, în accepțiunea radicală a termenului – psihoticul, schizofrenicul, individul care suferă de o tulburare mentală severă ce implică pierderea simțului realității și a unei conștiințe ordonatoare care să dea unitate și coerență persoanei – este înghițit de lumea produselor minții sale și nu izbutește să se mai adapteze vreodată realității *celorlalți*, deși continuă să o perceapă la modul iluzoriu, ca pe un ecran încețoșat. Unul din cei mai renumiți psihopatologi francezi, Eugène Minkowski stabilea drept notă definitorie a schizofreniei „pierderea contactului vital cu realitatea” (adaptând în aria psihologiei conceptul bergsonian de *elan vital*), înțelegând prin asta că nu contactul senzorial a fost întrerupt, ci dinamica (viul) relațiilor cu mediul, cu semenii.[3] Relația cu realitatea, cu lumea *unitară* a celorlalți este surpată prin destrămarea interioară suportată de schizofrenic: el nu mai este unul, ci mulți, raporturile sale de alteritate sunt cu propria ființă sfărâmată. Nebunul este acaparat în disoluția și disocierea interioară, care produce o lume de obiecte multiple ce concurează realul prin caracterul lor imediat și ireductibil. Conștiința ordonatoare a personalității sale dispare sub cortina unei mulțimi de voci și figuri independente, intruzive și haotice, care preiau, în lipsa oricărei cenzuri sau instanțe dominatoare, primplanul unei ființe lipsite de centru, disparate. Când Eugen Bleuler propunea denumirea de *schizofrenie*, releva în același timp elementul esențial al bolii: ruperea, disocierea (*schizein* = a rupe, a scinda). Tot astfel, C.G. Jung trimitea la imaginea unei case prăbușite sub cutremur, ca o analogie pentru fenomenul de năruire a fundamentelor psihicului prezent în schizofrenie.

---

[1] Cf. James S. Grotstein în studiul introductiv la Wilfred R. Bion, *Gânduri secunde. Lucrări selectate de psihanaliză*, trad. Carmen Bujdei și Florin V. Vlădescu, Ed. S. Freud, p. 25.

[2] Wilfred R. Bion, *op. cit.*, p. 149.

[3] Eugène Minkowski, *Schizofrenia. Psihopatologia schizoizilor și schizofrenicilor*, trad., avanprefață și note de Leonard Gavriliu, Ed. IRI, București, 1999, p. 28.

Ce legătură au toate acestea cu universul psihic al copilului? Între o lume deconstruită, ruinată și o lume încă neconstruită, în stadiul ei incipient, de preconstrucție, pot exista asemănări, dar mai degrabă exterioare. Fiindcă, într-un caz, forțele constructoare sunt în dezvoltare și în autoconstrucție (copilul), iar în celălalt sunt absente, eradicate (nebunul). Copilul are și el o relație insuficient definită cu realitatea și tocmai de aceea întreține un univers personal particular (ca și nebunul), absorbit, și el, pe jumătate în vis sau în „povestea" personală. Dacă schizofrenicul trăiește într-o lume compusă numai din el însuși, la fel se întâmplă și cu copilul în primele stadii ale dezvoltării când, anterior formării eului, îi lipsește conștiința diferențierii de mediul exterior. Pentru schizofrenic totul (lumea sa) este el însuși, dar eul a dispărut, acest *el însuși* nu există, fiindcă orice principiu de unitate a personalității sale a fost abolit. Copilul este una cu lumea pentru că lumea copilului *este* el însuși, granițele eului și ale persoanei sale nu sunt delimitate, el se identifică nondiferențiat cu tot ce există. Într-o manieră similară trăiește și misticul, însă el are, în plus, *conștiința uniunii* profunde și indisociabile a lumii în toate aspectele sale disparate, prin care devine una cu ființa întregii lumi. Ce diferențiază aceste moduri existențiale, ce desparte copilul și misticul de modelul patologic este contactul nedisjunctiv cu lumea: schizofrenia este „psihoza discordantă", eul schizofrenicului *se pierde* în lume *prin fărâmițare* și fărâmă lumea asupra căreia se proiectează, el nu recunoaște lumea *ca sine*. Copilul și misticul văd în lume doar sinele lor, însă copilul se va „retrage" din lume spre a-și dobândi eul, în timp ce misticul își reîntoarce eul la sinele lumii, pentru a-l întregi.

Schizofrenicul își fragmentează personalitatea (și conștiința realității) și proiectează fragmentele clivate asupra obiectelor externe (identificare proiectivă), dar tocmai acest lucru îl împiedică să le recunoască identitatea: schizofrenicul nu știe că trăiește într-o lume compusă numai din el însuși, fiindcă el nu mai știe cine este el însuși și atunci obiectele pe care le însuflețește prin expulzarea particulelor de personalitate (a eurilor sale) asupra lor îi par bizare, străine și amenințătoare.[4] Schizofrenicul se instalează ca

---

[4] Yoghinul realizează în practica sa un exercițiu invers, el își retrage simțurile de la obiectele lor (*pratyāhāra*; simțurile nu se mai îndreaptă spre obiecte și nu mai sunt influențate de ele), adică își eliberează, prin concentrare (*dhāranā*), activitatea senzorială de sub dominația obiectelor de care aparent depinde, pentru că intelectul poate cunoaște un obiect exterior nemijlocit, prin contemplație (și aceasta e cunoașterea reală, a lucrurilor așa cum sunt ele). Cf. Mircea Eliade, *Yoga. Nemurire și libertate*, trad. Walter Fotescu, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 68. În schimb, Bion a relevat că psihoticii își folosesc organele de simț pentru a proiecta senzațiile în obiecte, iar prin anormala identificare proiectivă senzațiile devin halucinații. „Aroganța" gândirii schizofrenicului constă în a

persecutor în obiecte, dar obiectele sfârșesc prin a-l persecuta, pentru că se tumefiază acaparând părțile lui de personalitate și transformându-le în obiecte. Astfel, obiectele au existența independentă și necontrolată a personalității sale sfărâmate. Aparatul mental de conștientizare a realității este distrus, iar lumea devine mai vie (cuvintele *sunt* lucrurile pe care le denumesc, limbajul își pierde esența simbolică) și mai incoerentă, în vreme ce personalitatea schiofrenicului se scufundă în non-sens. De aici ideația delirantă, manifestările halucinatorii, incoerența ideoverbală, dezorganizarea comportamentului, la care se adaugă anhedonia (aplatizarea afectivă), avoliția, autismul (retezarea contactului și a comunicării cu ceilalți), bradipsihia (scăderea funcțiilor psihice), toate sub semnul scindării între diversele funcții psihice și între individ în ansamblu (nici nu mai există un ansamblu, pentru că schizofrenicul nu se poate ține laolaltă cu el însuși) și mediu. Disoluția atât de profundă a personalității schizofrenicului face tratamentul dificil și personalitatea însăși, în unitatea ei, irecuperabilă.

Din punct de vedere formal (nu și funcțional), copilul prezintă și el ideație delirantă, manifestări halucinatorii, incoerență ideoverbală și comportament dezorganizat, dar, fără să li se adauge stigmatul patologic, ele sunt interpretate aproape exclusiv ca semne ale imaginației sale. Însă și aici există o similitudine cu psihoticul: lumea bizară și nelocuibilă a nebunului este în întregime generată și întreținută prin descătușarea rezervoarelor imaginației sale. Acest lucru îl făcea pe Jung să constate că în psihoză, „Existența unui material inconștient ciudat nu dovedește absolut nimic. Același material se găsește și la nevrotici, la pictori și poeți moderni și chiar și la oameni destul de normali, care consideră că visele lor merită să fie cercetate atent.”[5] Pe scurt, „poetul și bolnavul psihic au ceva în comun, ceva ce de fapt orice om poartă în sine; și anume o imaginație creatoare fără oprire, care face eforturi constante pentru a netezi duritățile realității”[6]. Astfel, imaginația ajunge asociată fie cu prostia (la nebun, la copil), semn al iraționalului sau al pre-raționalului, fie cu creativitatea și extravaganța (la artist), semn al ne-rezonabilului, ne-convenționalului.

Nu surprinde deci că schizofrenia a fost inițial numită „prostire timpurie” (*dementia praecox*) și înainte de asta, multă vreme nu s-a făcut o deosebire clară între prostie și nebunie (între Prostul și Nebunul Satului; există

---

crede că poate gândi evacuând odată cu gândurile și organul gândirii. Cf. Bion, *op. cit.*, p. 19.

[5] Jung, *Despre psihogeneza schizofreniei*, în *Psihogeneza bolilor spiritului*, trad. Dana Verescu, cuv. înainte de Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, București, 2005, p. 261.

[6] Jung, *Conținutul psihozei*, în *op. cit.*, p. 193.

o ambiguitate și la nivelul termenilor: *dement* înseamnă și nebun și idiot; *fool* în engleză este și nebunul și prostul). *Elogiul Nebuniei* îl face Prostia, fiind vorba de un *discurs spre lauda prostiei*. Căci „prostia nemărginită se apropie foarte de sminteală, ori mai degrabă se confundă cu ea. Ce-i nebunul? Nu-i oare un om cu mintea rătăcită?”[7] Pentru epoca clasică (secolele al XVII-lea și al XVIII-lea) demența a reprezentat esența nebuniei în toată negativitatea sa (dezordine, descompunere a gândirii, eroare, iluzie, nonrațiune, nonadevăr) fiind identificată cu prostia și imbecilitatea.[8] Pentru că nebunia, ca și prostia, înseamnă a te îndepărta de rațiune „cu încredere și cu ferma convingere că o urmezi”[9], este același *deliro* (*lira* = urmă), abatere de la urma rațiunii, doar că în vreme ce spiritul idiotului e stuporos, funcțiile gândirii sale sunt paralizate, dementul/nebunul gândește *bine*, doar că în gol, gândurile lui au extremă volubilitate, dar sunt lipsite de fundament. Imbecilul e insensibil, în timp ce dementul e indiferent.[10] Nebunul e indiferent la realitate deoarece clivajul său interior provine tocmai din ura realității, deopotrivă interne și externe, și servește tocmai blocării conștientizării acestora: conștiința realității este cea de care fuge și îi repugnă psihoticului, și pe care o înlocuiește cu identificarea proiectivă și disiparea personalității.[11]

Copilul, pe de altă parte, deși este supus erorii și dezordinii mentale, nonrațiunii și iluziei, nu este un „prost”, ci un insuficient cunoscător, imatur deopotrivă biologic și psihologic. Copilul nu este nici insensibil, nici indiferent, dar el nu stăpânește bine (corect sau complet, deși aceste noțiuni sunt relative) realitatea, el nu știe sau nu delimitează ferm între ce este/poate fi real și ce nu. Ca și artistul.[12] Copilul își *inventează* realitatea tot atât cât o și

---

7 Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei*, trad. Robert Adam, Ed. Antet, București, 1995, p. 52.

8 Cf. Michel Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, trad. Mircea Vasilescu, Ed. Humanitas, București, 2005, p. 239-248.

9 *Ibidem*, p. 228.

10 Cf. *ibidem*, p. 246-247.

11 Cf. Bion, p. 146, 142.

12 În copilăria sa, scriitorul Julio Cortázar, care avea să devină un maestru al dezvăluirii tărâmului ambiguu dintre realitate și fantezie, se mișca dezinvolt între real și fantastic fără să facă distincție între ele. „Cred că de mic copil necazul și în același timp norocul meu a fost să nu accept lucrurile așa cum sunt date. Pentru mine nu era suficient să mi se spună că asta era o masă, sau cuvântul *mamă* era cuvântul *mamă* și cu asta basta. Dimpotrivă, cu obiectul masă și cu cuvântul mamă începea pentru mine un intinerariu misterios care uneori mă elibera, iar alteori mă dărâma. [...] În fine, de mic, relația mea cu cuvintele, cu scriitura, nu se deosebea de relația mea cu lumea în general. Eu pare că m-am născut pentru a nu accepta lucrurile așa cum îmi sunt date.” (www.juliocortazar.com.ar) La 11 ani, Cortázar citește *Omul invizibil* (H.G. Wells) și este singurul printre colegii săi care *îl*

acceptă, prin învățare și educație. Cu vârsta însă, și prin procesele de socializare și educație, care sunt și procese de uniformizare, de acceptare rigidă a normelor date, copilul, părăsind copilăria, va pierde din ce în ce mai mult capacitatea de a inventa lumea (care la artiști rămâne intactă, mereu vie, și de aceea „Artistul care nu se mai simte copil încetează de a mai fi artist.”, cum spunea Brâncuși). Copilul învață să se adapteze la lume și află că realitatea nu este așa cum își imaginează sau își dorește, ci așa cum e dată prin consensul conștiințelor raționale. Regimul imaginației se separă de cel al concretului și copilul, care nu mai este copil, iese din lumea personală și acceptă lumea tuturor. Motivul pentru care artistul rămâne un neadaptat este tocmai refuzul acestei acceptări: lumea artistului nu este a tuturor, iar rolul lui e tocmai să dezvăluie o altfel de lume. Ca și nebunul.

Nebunul, ca și copilul și artistul, trăiește în „povestea personală”, în universul său unic, doar că în vreme ce copilul și artistul nu renunță la încercarea de a se adapta la *două lumi reale,* nebunul își pierde interesul pentru realitatea tuturor și exact în acest fel încetează să mai știe cine este el însuși. În vreme ce legătura cu exteriorul e fracturată, lumea personală în care se scufundă nebunul, spre deosebire de cea a artistului sau a copilului, nu are nici ea unitate sau coerență internă. Izolându-se de ceilalți, el devine altul pentru sine însuși, alteritatea ajunge reprezentată exclusiv interior. Nebunul nu trăiește într-un univers, ci, după termenul lui William James, într-un „multivers”, alcătuit din particule disociate, aflate în mișcare browniană. El este atât de dispersat încât nu mai știe ce înseamnă să fii unit. Schizofrenicul se poate confunda cu oricare *altul* (și, prin extensie, cu orice *altceva*), dar nu cu sine, tocmai pentru că sinele său a devenit *oricare altul* (și *orice altceva*). Personalitatea lui se scindează într-un amalgam de indivizi-obiecte stranii și străine, fără nicio legătură unul cu altul. Așa se face că, în delirul lor, nebunii nu uită niciodată cine e Goethe, Napoleon sau Enescu, dar uită cu desăvârșire cine sunt ei înșiși. Sub acest aspect, nebunia se relevă ca o formă de transcendență, o „înrudire” dintotdeauna speculată în plan ideologic și mitologic. Dacă nebunul și-a ieșit din sine și seamănă prea puțin cu un om, este pentru că el a trecut *dincolo*, într-o regiune pe care spiritul uman (cu ușoare excepții, ca cea a artistului sau misticului) o lasă de regulă neexplorată. Nebunul (ca și figurile sacrului, divinului, dar altfel) este acest total-altul al omului, identitatea sa de om normal, de om oarecare se transformă într-una excepțională, nu arareori presupusă „divină” – Nietzsche își semna așa-numitele „scrisori ale nebuniei” (*Wahnzettel*) cu

---

vede posibil, la fel de posibil ca oricare om vizibil. Artistul, ca și nebunul, vede ceea ce restul oamenilor nu pot vedea.

„Dionysus” ori „Răstignitul” (*der Gekreuzigte*). Spitalele de nebuni sunt pline de oameni de geniu (la noi în țară abundă Eminescu și Enescu), nebunul este un om ieșit din limite și inevitabil devine un om fără limite (ca geniul, dar altfel). Astfel, o pacientă schizofrenică pe care am cunoscut-o la Spitalul Obregia, la orele de psihopatologie din timpul facultății, ne spunea că ea este nu doar „George Enescu”, dar și „fiica lui Mihai Eminescu”, ea era „maestrul viorii” („George Enescu mi-a furat partiturile”), dar și „Mihai Eminescu” și în plus avea când 12, când 14 copii cu Eminescu și Enescu, dar până la urmă „Toți suntem Eminescu” și a sfârșit prin a ne anunța că „Matei Maria a murit. Eu sunt Matei Maria.” Ultima propoziție e fascinant de lucidă: aici, schizofrenicul își dă seama că *el* este cel care *a murit*. El este și totuși nu e, el e cel care *nu mai este*. Când Ofelia înnebunește, tocmai atunci vorbește mai plin de înțeles. Cuvintele ei sunt „nedepline la înțeles / Și fără nici un miez. Cu toate-acestea, / Înșiruirea lor fără de șir / Pe-ascultător îl face să gândească, / Să-și dea cu presupusul și cu ele / Să-și cârpăcească propriile gânduri.”[13] Bineînțeles că, în versiuni variate, „toți suntem Eminescu” (creativitate, inteligență, imaginație, cultură), la fel cum toți suntem Matei Maria (oameni pur și simplu) sau divini (spirit, transcendență). Împărtășim un „a fi” comun. Și toți evităm să fim noi înșine.

Bizara lume a pacienților săi neurologici (uneori psihotici) îi revelează doctorului Oliver Sacks că omul e o ființă *natural* artistică, pentru că fiecare construiește povestea care este el însuși, iar „natura esențial scenică și melodică a vieții interioare” („Sufletul e armonic.”, scria Sir Thomas Browne) face necesară o „terapie prin artă” alături de terapia sistematică. Creierul înregistrează viul sub formă iconică, de aceea „Forma finală a reprezentării cerebrale trebuie să fie *artă* sau să fie compatibilă cu *arta* – imaginea și melodia trăirii și acțiunii prelucrate artistic.”[14] Wilfred Bion sesizase că lumea psihică interioară se compune într-un limbaj traductibil cu aproximație doar prin artă, poezie, muzică, religie și matematică, aceasta lucrând cu simboluri formale, golite de înțeles.[15] Diferența, în privința nebunului, este că el nu înțelege lumea în simboluri, el *este* acea lume de simboluri. Alterarea conștiinței sale stă în aceea că și-a anulat alteritatea (tocmai indentificându-se cu toți-altul), *legătura* cu toți-altul a fost distrusă prin anularea distanței, prin contopire, *eul* nebunului nu mai este *un altul*, nu mai este mulți altul, ci

[13] W. Shakespeare, *Hamlet*, act. IV, sc. 5, în *Opere complete V*, trad. L. Levițchi și D. Duțescu, Ed. Univers, 1986.

[14] Oliver Sacks, *Omul care își confunda soția cu o pălărie*, trad. Dan Rădulescu, Ed. Humanitas, București, 2004, p. 179, vezi și p. 137, 176, 240.

[15] Cf. Bion, *op. cit.*, p. 35.

toți-altul, și prin asta *niciunul*. Conștiința martor, conștiința de sine (ca altul), s-a pierdut. Pe de altă parte, conștiința diferențiată (a eului ca *diferit* de masa alterității sale: alții, lumea) nu a adus spiritele raționale mai aproape de miezul ființei, de unde și mitul copilului ca înțelept, pentru că el, precum artistul, precum misticul, se contopește cu ființa întregii lumi. Copilul mic are, în aprecierea lui Bion, conștiința imediată a unui psihic unificat și coerent, ce ar putea include semnificațiile ultime ale tuturor evenimentelor.[16] Ori nebunul, ca și idiotul, are multe în comun cu copilul. Foucault îl citează, reprezentativ, pe Pinel: „Câtă analogie între arta de a-i îndruma pe alienați și aceea de a-i crește pe tineri!”[17] Evul Mediu european a surprins afinitatea dintre nebunie și copilărie prin numele acordate celor ce prezidau numeroasele „Societăți ale nebunilor” apărute în locul vechilor confrerii religioase: *Copiii nepăsători*, *Prințul Veseliei și ai săi Copii de treabă*, *Prințul Tinerilor*, *Prințul Proștilor* etc..[18] În vreme ce Erasmus găsea că prostia îi face pe copii adorabili[19], Freud distingea în activitatea fundamentală a copilului (jocul) primele semne ale creativității adultului, ale îndeletnicirii de bază a artistului, pentru că acesta e mânuitorul fantasmelor, iar „Opusul jocului nu este seriozitatea, ci realitatea”.[20] Jocul e înlocuit la adolescență cu activitatea fantasmatică (iar dacă fantasmele sunt supraabundente și preiau controlul se ajunge la nebunie), care poate fi manipulată artistic, astfel că atât reveria, cât și creația, nu sunt decât substitute ale jocului de odinioară al copilului, ce se continuă prin ele.[21] Copilul, nebunul și artistul sunt împreună încă o dată.[22]

În „epoca clasică”, nebunia e văzută drept „un fel de copilărie cronologică și socială, psihologică și organică a omului”.[23] Într-adevăr, nebunia șterge achizițiile cele mai recente ale psihismului, scoțând la suprafață straturile lui primitive. Logica morbidă urmează natura însăși, dar

---

[16] Cf. *ibidem*, p. 39.

[17] M. Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, p. 474.

[18] Cf. Mihaela Mîrțu, în studiul introductiv la Ráth-Végh István, *Sărbătoarea nebunilor*, trad. Doina Todoran, Ed. Universal Dalsi, București și Ed. Institutul European, Iași, 1998, p. 23.

[19] Cf. Erasmus, *op. cit.*, p. 17.

[20] Freud, *Scriitorul și activitatea fantasmatică*, în *Eseuri de psihanaliză aplicată*, trad. Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, 1994, p. 176.

[21] Cf. *ibidem*, p. 183.

[22] Pentru o discuție mai detaliată a suprapunerilor dintre artist, nebun și înțelept vezi Alexandra Pârvan, „În căutarea sufletului – între nebunie și înțelepciune”, în *Reprezentări culturale ale nebuniei*, coord. A. Tat, G. Vălcan & C. Vălcan, Ed. Napoca Star & Galaxia Gutenberg, Cluj-Napoca, 2006, p. 113-147.

[23] M. Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, p. 474.

în evoluție inversă, atenționează Foucault, ceea ce justifică încercarea psihanaliștilor de a trasa o psihologie a copilului pornind de la patologia adultului.[24] Boala psihică presupune pierderea funcțiilor complexe (recent dobândite pe scara evoluției) și regresiunea la cele simple, arhaice, de aceea există un ansamblu de conduite comune structurilor patologice și stadiilor timpurii ale dezvoltării. Foucault enumeră o parte din ele: „absența conduitelor de dialog, monologuri lipsite de interlocutori, repetiții în ecou, prin lipsa de înțelegere a dialecticii întrebare-răspuns, pluralitate a coordonatelor spațio-temporale, ceea ce permite comportamente în insule, unde spațiile sunt fragmentate, iar clipele independente [...]".[25] Cu toate acestea, copilul nu este un nebun la scară biologică mică, iar personalitatea patologică nu este unul din stadiile dezvoltării personalității adulte. Și totuși, nebunul și copilul prezintă conduite mentale și afective similare, și despre ambii se spune că sunt „înțelepți".

Prin limbaj copilul urmărește mai ales testarea realității, exercitarea puterii magice pe care-o poate avea prin simbol asupra ei, asociațiile lui bizare sunt menite să dea un alt curs posibil realității, el schimbă un cuvânt cu altul, spune vorbe la întâmplare, știind că nu înseamnă nimic, dar parcă asigurându-se dacă n-ar putea totuși însemna ceva, vorbește pentru a vorbi, încearcă rezistența la transformare a structurilor rigide ale realității. El învață cum sunt lucrurile punând mereu, la modul indirect, întrebarea dacă *nu ar putea fi și altfel* și, dacă e vorba să învețe vreodată ceva despre realitate, i se va răspunde constant că „nu". În această căutare a alternativei, a variantei, a posibilului, în jocul interschimbării sensurilor desemnate realității și obiectelor ei, copilul este similar nebunului (dar și artistului). Următoarea conversație, relatată de Jung, cu o pacientă aflată în stupor isteric în urma arestării sale pentru furt, se putea desfășura la fel de bine cu un copil de 3-4 ani. „Numele? *Nu știu*. Prenumele? *Ida* (Ida este prenumele fiicei ei.) Aveți o fiică? *Nu. – Ba da!* Cunoașteți o anume Godwina F.? *Da, este în München*. Dvs. sunteți G. F.? *Da*. Dar vă cheamă Ida? *Mă cheamă Ida*. Îl cunoașteți pe Carl F.? (Fratele ei.) *Nu-l cunosc pe Carl F*. Numărați! *Unu, doi, trei, cinci, șapte*. Numărați până la zece. *Unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, zece, doisprezece*."[26] Neștiind prea bine cine este el însuși, copilul devine cel mai ușor altul, face schimb de identități cu alții (o

---

[24] Cf. Michel Foucault, *Boala mentală și psihologia*, trad. Dana Gheorghiu, Ed. Amarcord, Timișoara, 2000, p. 24-27.

[25] *Ibidem*, p. 23.

[26] Jung, „Un caz de stupor isteric la o deținută preventiv", în *Psihologia fenomenelor oculte*, trad. Dana Verescu, Ed. Trei, București, 2004, p. 144.

revendică pe a altuia, o oferă pe a lui), ia eul drept altul și pe altul drept eul său, atribuind celuilalt propriile dorințe. Vorbește și el despre sine la persoana a treia, își inventează frați dacă nu-i are sau îi desființează atunci când îi are, nu se decide asupra realității și numește fără ezitare roșul galben parcă pentru a-ți arăta că e totuna, la fel cum el este altul (fie om, fie animal sau plantă, copilul se poate identifica cu orice, o altă caracteristică împărtășită cu nebunul sau misticul) și totuși rămâne el însuși; copilul numără adesea aiurea, chiar când știe cum trebuie, ca și cum nu *ordinea* ar conta, ci *numerele* (concentrarea lui, ca și a nebunului, fluctuează și nu duce întotdeauna la țintă). Copilul manifestă și el simultan intenții sau acțiuni contrare: vrea și nu vrea un lucru, tinde spre extreme și acte excesive, are dificultăți în a se hotărî într-un fel sau altul, plânge și râde pe rând, iubește și urăște la intervale scurte aceeași persoană, nu e decis dacă să pară mare sau mic, sau dacă să mulțumească sau să dezamăgească adulții. Și, la fel ca în vis sau în nebunie, copilul pierde adesea sensul propoziției în timp ce o formulează, ajungând până la dezintegrarea cuvintelor însele.

Diferența dintre dialogul pacientei isterice[27] și același dialog ipotetic avut cu un copil este că acesta din urmă testează realitatea sau, mai exact, inflexibilitatea ei, caracterul ei normativ, imperativ și coercitiv, „așa și nu altfel”: copilul își dă seama că replicile sale nu sunt adevărate, dar se comportă ca și cum ar putea fi sau încearcă să verifice că într-adevăr nu pot conta ca o versiune de realitate. Așa cum Julio Cortázar, copil fiind, vedea la fel de posibil un om invizibil ca și unul vizibil. Copilul îți servește acest soi de replici ludice, în sistemul irealității, cu aceeași indiferență (la realitate) specifică schizofrenicului, ca și cum ar desprinde cuvintele de sensul lor, nu pentru a găsi un sens în asta, ci pentru a le rosti *altfel*, pentru a da o *altă* ordine realului. Dezatașat de semnificații și cuvinte, dând aceeași impresie de golire, de visare, ca și nebunul, copilul, fără să clipească, îți poate spune că tu nu exiști sau că tu ești „nimic” și nu-i vei putea *demonstra* niciodată contrariul deoarece pentru el (realul) valorează tot atât cât și opusul său (irealul). Și iată încă o notă comună nebunului, copilului și artistului, pentru că, ne spune maestrul paradoxului, Oscar Wilde: „Adevărul în artă este

[27] Termenul pentru categoria psihiatrică de „isterie” a fost înlocuit în 1980 cu „tulburare de conversie” și în 2013 cu „simptom de tulburare funcțională neurologică”. Cum este evident într-un text care utilizează termenul generic de „nebun”, scopul meu nu este să fac o discuție tehnică, psihiatrică, sau o analiză a simptomelor care se constituie în criterii diagnostice, așa încât, spre a simplifica și fluidiza formulările, voi utiliza în continuare tot denumirea de „isteric”, și nu cea de „pacient cu simptom de tulburare funcțională neurologică”.

acela al cărui revers este tot atât de adevărat."[28] Esența copilăriei e jocul, iar acesta, cum sesiza Freud, *substituie* realitatea, nu se alătură ei. Istericul nu joacă teatru, el este teatru, la fel cum schizofrenicul nu face metafore, ci se compune din ele. Copilul se întâlnește cu istericul și pe terenul sugestibilității, foarte pronunțate, prin care ambii împrumută conținuturi pentru a suplini „golul" psihic, receptivi la ce li se spune, gata să accepte orice (adevărat sau fals, absurd sau rațional) ca să aștearnă în albia nerestrictivă a minții. Însă în vreme ce conștiința copilului e neformată, cea a nebunului e sfărâmată. Copilul trece de la dezordinea fragmentarului la armonia unitarului, nebunul face drumul invers oprindu-se la o „armonie" a dezordinii.

Faptul că și copilul și nebunul operează la un nivel mai bazal, primitiv al psihismului, a condus, într-o epocă în care evoluționismul cultural era dominant, la asocierea acestora cu oamenii societăților tradiționale, așa-numiții (atunci) oameni „primitivi". Pentru că specialiștii utilizau la acea dată termenul de „primitiv", îl voi păstra aici, dar cu sensul său *tehnic*, fără nicio conotație evoluționistă (în ce mă privește). Ca și Freud[29], dar într-o măsură mai radicală, Jung a fost adeptul evoluționismului psihic. Spiritul are marcate în el, ca și corpul, stadiile de evoluție pe care le-a parcurs[30], astfel că oricât de civilizat ar ajunge și oricât de avansat ar fi progresul conștiinței sale, omul este încă arhaic la nivelurile profunde ale psihicului.[31] „Și în psihologie ontogeneza corespunde filogenezei"[32], „viața individuală este în

[28] Oscar Wilde, „Adevărul măștilor", în *Intențiuni*, trad. Mihai Rădulescu, prefață de Mihai Miroiu, Ed. Univers, București, 1972, p. 239.

[29] Analizele sale din *Totem și tabu* și *Moise și monoteismul* l-au condus pe Freud la postularea unui „psihic colectiv" și la presupunerea că inconștientul conține reziduuri ale unei moșteniri arhaice. În *Eul și Sinele*, el susține că experiențele Eului (conștientului) se pot transforma în experiențe ale Sinelui (inconștientului), dacă au o recurență considerabilă de-a lungul generațiilor.

[30] „Așa cum corpul are istoria evoluției sale și mai poartă încă în sine urmele clare ale diferitelor ei trepte, la fel se întâmplă și cu psihicul." Jung, *Simboluri ale transformării*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1999, vol. I, p. 37.

[31] În *Sacrul și profanul*, Eliade afirma că omul modern nu poate fi în întregime „epurat" de omul primitiv, respectiv desacralizat (dat fiind că viața primitivului era prin excelență sacralizată, respectiv, ritualizată), deoarece chiar construindu-se în opoziție cu el, a provenit *din el*: omul modern este moștenitorul omului arhaic, fapt evident într-o seamă de comportamente reziduale ce implică o sacralitate camuflată (este vorba de mitologii adaptate și ritualisme degradate). Antropologii contemporani consideră că sacrul n-a suferit o estompare în lumea modernă, ci o metamorfoză, nu este vorba de un declin, ci de o deplasare a sacrului (în forme de expresie cvasi-laice), imaginarul simbolic rămânând același, chiar dacă regimurile sale de actualizare sunt diferite.

[32] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 31.

același timp și viața eternității speciei”[33]. Acest fapt „explică chiar și paralelismul psihic cu animalele”, observă Jung, care nu s-ar fi lăsat intimidat de ulterioarele și tot mai stupefiantele similitudini dintre conduitele comportamentale și afective ale oamenilor și ale animalelor (mai mult sau mai puțin evoluate), revelate de studiile etologice. Copilul, nebunul și primitivul se află sub dominația inconștientului, aceasta fiind *„starea primordială normală”*[34], din care s-au dezvoltat „orice imaginație și orice acțiune conștiente”[35]. Treptat, pe traseul dezvoltării, conștiința se rupe de inconștient căutându-și autonomia și amplificându-se până la a atinge un stadiu „lipsit de instinct sau contrar instinctului”.[36] O asemenea conștiință „dezrădăcinată”, „parvenită”, reprezintă un stadiu tardiv al evoluției și este o amenințare la adresa echilibrului psihic.[37] Existența conservatoare a societăților tradiționale, care rămân încremenite în „automatismul” lor funcțional, ce le asigură perfecta adaptare, se justifică, după Jung, prin dependența lor de inconștient[38], deoarece conștiința era la începuturile sale „un lucru foarte precar”[39].

Potrivit lui Jung, începutul vieții umane (individuale), ca și cel al umanității (sociale) se află sub tutela inconștientului, mai exact a inconștientului colectiv, aria psihică cea mai extinsă și mai străveche. Imaginile primordiale și ancestrale stocate în inconștient, sursă a imaginației, a creativității și a tuturor mitologiilor, sunt răspunzătoare de „gândirea-fantezie” a nebunului,

---

[33] Jung, *Psihologie și religie*, în *Imaginea omului și imaginea lui Dumnezeu*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1997, p. 92.

[34] Jung, „Disociabilitatea psihicului”, în *Puterea sufletului. Antologie*, vol. IV, trad. Suzana Holan, Ed. Anima, București, 1994, p. 32, s.a.

[35] Jung, *Psihologia modernă și calea taoistă*, în *Psihanaliza fenomenelor religioase*, trad. Jean Chiriac, Ed. Aropa, București, 1998, p. 77.

[36] *Ibidem*, p. 78.

[37] „Omul modern suferă de un *hybris* al conștiinței aproape patologic.” Jung, *Psihologie și religie*, p. 87. Hipertrofierea rațiunii a condus la o iraționalitate mai dezastruoasă decât cea care ar fi putut proveni din forțele inconștientului, fiindcă exacerbarea ei și, implicit, presarea resortului inconștientului, provoacă, ultimamente, reculul acestuia și colapsul rațiunii, în care inconștientul rămâne liber să-și impună mișcarea dezordonată fără nicio cenzură. „Apariția dictatorilor și a întregii mizerii pe care au adus-o cu ei provine de la faptul că omului i-a fost răpit, prin miopia celor care se vor prea deștepți, orice simț al *lumii de dincolo*. El a căzut, ca și aceștia, victimă inconștienței. Căci misiunea omului ar fi, din contră, să conștientizeze ceea ce provine și i se impune din inconștient, în loc să rămână neconștient de acest conținut identic cu el.” Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, consemnate și editate de Aniela Jaffé, trad. și notă Daniela Ștefănescu, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 327.

[38] Cf. Jung, *Psihologia modernă și calea taoistă*, p. 77.

[39] Jung, *Psihologie și religie*, p. 23.

cel prin care Jung a descoperit inconștientul colectiv. Conținuturile inconștiente ale psihoticilor, a sesizat acesta în cursul tratamentului lor, includ numeroase formațiuni tipice care prezintă „analogii inconfundabile cu formațiunile mitologice”[40], atât formațiunile mitologice, cât și cele patologice fiind *fantasmatice* și bazându-se pe activitatea inconștientului. Aspectul fantasmatic aduce aminte atât de creația artistică (Freud), cât și de vis, ori de conținuturi mentale tipice copilului. Nebunul, copilul și primitivul gândesc în logica visului. Jung diferențiază între: 1) gândirea logică, orientată (spre exterior, spre realitate, spre comunicare), o gândire lingvistică (în cuvinte) sau realistă (pentru că se adaptează la realitate), o gândire absolut conștientă și 2) gândirea-fantezie, așa numita visare/fantazare sau reverie, neorientată, condusă de motive inconștiente, subiectivă, care deformează realitatea. Cum, în opinia lui Jung, conștiința și-a câștigat *în timp* poziția dominantă în structura psihicului, gândirea inconștientă este specifică, evident, primitivului și copilului, iar modelul său extrem îl ilustrează nebunul. Freud făcuse deja presupunerea că la origine gândirea a fost inconștientă, iar Bion vede o legătură directă între dezvoltarea gândirii verbale și conștiința realității psihice, care depinde de aceasta. „Gândirea verbală este aceea care sintetizează și articulează impresiile și este, prin urmare, esențială conștientizării realității interne și externe”, însă psihoticul e „supraînzestrat cu tendința de distrugere”, astfel că extinde clivarea și asupra proceselor de gândire și conexiunilor dintre ele, iar finalmente unitățile componente ale gândirii nu mai pot fi articulate. Lipsit de ajutorul gândirii verbale, care ușurează considerabil exprimarea, psihoticul apelează la „moduri de gândire primitivă” spre a comunica, și face un impresionant „tur de forță” pentru a formula teme a căror complexitate depășește posibilitățile acestei gândiri.[41] Jung observă și el că gândirea „supralingvistică”, operând cu imagini inefabile și sentimente, îi obligă pe bolnavi „să facă un efort uriaș pentru a-și exprima fanteziile în cuvinte omenești.”[42]

Gândirea-fantezie e reprezentativă pentru un stadiu infantil și autocratic sau autist, iar „cazul ideal de autism îl reprezintă schizofrenia”[43]. Asta nu face din gândirea-fantezie un proces patologic, ci unul pasibil de a se deplasa în proximitatea patologiei. Principiul visului sau fanteziei stă în forme de gândire primitivă, arhaică, ce sunt mai evidente în copilărie, dar nu

---

[40] Jung, *Conținutul psihozei*, p. 203.
[41] Cf. Bion, p. 146-148, 158-160.
[42] Jung, *Simboluri ale transformării*, nota 21, p. 190. O bolnavă i-a tradus lui Jung dificultatea respectivă spunându-i: „Știu exact despre ce e vorba, văd și simt totul, dar îmi este încă absolut imposibil să găsesc cuvintele prin care să exprim totul.” *Ibidem*.
[43] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 36.

sunt nici infantile, nici patologice în sine.[44] Astfel, „gândirea arhaică este o proprietate a copilului și a primitivilor”[45] reproducând legile dinamice ale visului: „După cum știm, visul prezintă o gândire similară. Ignorând raporturile reale ale lucrurilor, în vis se combină tot ce este mai eterogen, iar în locul realității apare o lume a imposibilului.”[46] Spiritul antic nu se „orienta” obiectiv în lume, ci căuta să adapteze lumea la fanteziile sale subiective, dând o imagine a universului fără prea mare legătură cu realitatea, dar în întregime corespunzătoare aspirațiilor subiective. În același mod procedează și copilul.[47] Impregnată de mitologie, gândirea antică opera „prin excelență artistic”[48]. Ca și visul, fantezia ludică scoate la suprafață conținuturi și forțe creatoare, de care altfel am rămâne străini.[49] Iar „Dacă lipsește lumea intermediară a fanteziei mitice, atunci spiritul este amenințat de încremenire în docrinarism.”[50] Evident, Jung privește inconștientul colectiv ca o sursă inepuizabilă de bogăție și plinătate psihică[51]; el este deopotrivă resortul bolii psihice, dar numai când rolul său capital în echilibrul vieții psihice e ignorat, blocat, cenzurat.

Prin urmare, de-a lungul întregii vieți dispunem de o gândire-fantezie corespunzătoare stadiului spiritual arhaic și pronunțată cu deosebire în copilărie.[52] Gândirea infantilă și cea onirică repetă stadii anterioare ale evoluției, în perspectiva lui Jung. El îl citează entuziasmat pe Nietzsche care a înțeles (până și) acest lucru: „...în somn și în vis refacem încă o dată sarcina umanității anterioare.” „Cred că așa cum omul raționează și acum, în vis, omenirea raționa de-a lungul multor milenii și în stare de veghe [...]. În vis continuă să acționeze în noi acest fragment de umanitate străveche. [...].”[53] Rațiunea omului a avut inițial o esență onirică. Gândirea a început cu visul. Omul a trăit întâi în fantastic, nu în real. Freud se gândea că miturile

---

[44] Cf. *ibidem*, p. 37.
[45] *Ibidem*, p. 33.
[46] *Ibidem*, p. 30.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*, p. 29.
[49] Cf. *ibidem*, nota 22, p. 190.
[50] Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, p. 317-318.
[51] „... oamenii din ziua de azi se identifică îndeobște exclusiv cu conștiința lor și își imaginează că sunt doar ceea ce știu ei despre sine. [...] De fapt trăim zi de zi mult peste limitele conștiinței noastre; fără știința noastră, viața inconștientului participă și ea la a noastră. Cu cât rațiunea critică predomină mai mult, cu atât mai săracă devine viața; dar cu cât suntem capabili să conștientizăm mai mult inconștient și mai mult mit, cu atât integrăm mai multă viață.” *Ibidem*, p. 302, p. 304-305.
[52] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 36.
[53] Apud Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 32.

nu ar fi altceva decât *visurile umanității*, urme ale fantasmelor ei de tinerețe.[54] Prima cale prin care omul a cunoscut ceva despre lume ar fi atunci visul.[55] Numai că visul poate fi și *adevărat*. Dintotdeauna omenirea a avut parte de vise profetice, premonitoare, numite de primitivi „vise mari", după cum specifică Jung, ele vestind evenimente cruciale, benefice sau dezastruoase. „Când o concepție este atât de veche și i se acordă un credit atât de universal, ea trebuie să fie întrucâtva adevărată, și anume *psihologic* adevărată."[56] După observația lui Jung, unele vise au caracter personal, altele unul prevalent colectiv, prin prezența imaginilor mitologice, legendare sau arhaice, a căror simbolistică nu poate fi explicată pe baza datelor personale ale individului. Când materialul colectiv predomină face posibilă apariția unui „mare vis". Ori starea psihică schizofrenică, inundată de materialul arhaic al inconștientului colectiv, „are toate caracteristicile unui *mare vis*"[57]. Visele mari ale primitivilor sau anticilor survin în momentele cele mai hotărâtoare ale vieții, în perioadele de o capitală importanță *psihologică* și indică o atitudine corespunzătoare față de acestea. Conținuturile psihotice, abundente în motive mitice, împrumută același caracter numinos, impresionant, al „marilor vise".

Primitivul ordona lumea prin vis (fie cel premonitor, fie cel „secular", cum numește Freud mitul), el înțelegea și transforma realitatea prin vis. „Departe de a pune la îndoială visul, primitivii sunt mai degrabă tentați să îi recunoască o valoare superioară experienței obișnuite."[58] Similar procedează și nebunul, el lasă visul să-i conducă realitatea. Faptul că gândirea nebunului e *subiectiv* motivată (e gândire-fantezie) indică tocmai „raționalitatea" din psihoză. Ca și primitivul/anticul sau copilul el transformă lumea prin subiectivitate și aici se află rostul nebuniei. Nebunul creează o lume posibilă *doar pentru el*. Freud a reliefat cu claritate legătura dintre vis, copilărie, mentalitatea primitivă și psihoză/nevroză. Mai exact, studiul psihonevrozelor i-a revelat că „visul este în totalitate un exemplu de regresie la situațiile anterioare ale visătorului, o retrăire a copilăriei sale, a mișcărilor

---

[54] „...e foarte probabil ca miturile să fie vestigii deformate ale fantasmelor unor întregi națiuni, corespunzătoare *visurilor seculare* din tinerețea umanității". Freud, *Scriitorul și activitatea fantasmatică*, p. 183, s.a.

[55] „Miturile sunt formele cele mai timpurii ale științei." „Mitul e etapa intermediară inevitabilă și indispensabilă între inconștient și cunoașterea conștientă." Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, p. 306 și p. 313.

[56] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 18.

[57] Jung, *Despre psihogeneza schizofreniei*, p. 265.

[58] Lucien Lévy-Bruhl, *Experiența mistică și simbolurile la primitivi*, trad. Raluca Lupu-Oneț, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 97.

pulsionale care dominau atunci și a modalităților de expresie care existau atunci. În spatele acestei copilării individuale ni se promite o privire în copilăria filogenetică, în dezvoltarea speciei umane, a cărei repetiție prescurtată, influențată de circumstanțe întâmplătoare de viață, este de fapt dezvoltarea individului.” Freud trimite și el la intuiția lui Nietzsche, care îi confirmă opinia, și consideră că psihanaliza ar putea reconstrui profilul „antichității psihice” a umanității, a stadiului ei arhaic, incipient.[59] Împărtășind același punct de vedere, Jung citează și el din opera lui Freud: „În viața nocturnă pare exilat ceea ce domina cândva starea de veghe, pe când existența psihică era încă tânără și nepricepută, așa cum în odaia copilăriei noastre noi regăsim armele primitive ale umanității adulte: arcul și săgeata.”[60]

„Primitivul”, nevroticul, copilul și artistul împart structuri mentale și comportamentale similare. În mentalitatea primitivului, ca și în personalitatea nevroticului funcționează principiul atotputerniciei (sau omnipotenței) ideilor, definit de Freud ca un mecanism prin care realitatea se conformează ideii, între idee și realitate neexistând o legătură cauzală, ci una psihogenetică. Nevroticul și primitivul cred că pot controla lumea exterioară prin puterea ideilor și a dorințelor lor, că pot transforma lumea exterioară exclusiv prin intermediul gândirii. Astfel, în viața nevroticului (ca și a primitivului) procesele psihice domină faptele reale, el crede că e suficient să-și exprime ideile pentru a le vedea înfăptuite, pentru că gândurile sunt cele ce controlează realitatea.[61] Este adevărat ceea ce e gândit, gândurile creează realitatea. Ori, cum am văzut, gândirea primitivului, ca și a nebunului (nevrotic sau psihotic), e fantezistă, e onirică. Nu ne surprinde așadar că Freud vede în artă singurul domeniu al vieții normale actuale unde mai funcționează atotputernicia ideilor. Artistul, magician al realității, se alătură încă o dată nebunului. „Nevroza se caracterizează prin aceea că ia realitatea psihică drept realitate faptică” și „la fel stau lucrurile și în ceea ce-i privește pe primitivi”[62], scrie Freud în *Totem și tabu*, studiu pe care îl subintitulează *Unele corespondențe în viața psihică a primitivilor și nevroticilor*[63]. Nevroticii „s-au născut cu o constituție arhaică, care

---

[59] Freud, *Interpretarea viselor*, trad. Roxana Melnicu, Ed. Trei, București, 2003, p. 502.
[60] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 31.
[61] Cf. Freud, *Totem și tabu*, în *Opere I*, trad., cuv. introd și note de Leonard Gavriliu, Ed. Științifică, București, 1991, p. 93-95.
[62] *Ibidem*, p. 166.
[63] Freud subliniază analogii de formă (comportament exterior) și de fond (mecanismul psihic activator) între acțiunile obsesiv-compulsive ale nevroticilor (nevroza obsesională este cea mai apropiată rudă a psihozei) și ritualurile religioase ale primitivilor.

reprezintă un rest atavic" și, în plus, „nevroticul reprezintă pentru noi o mostră de infantilism psihic".[64] Analizând specificul ritualurilor primitive, Freud constată că ele aveau o funcție psihologică foarte precisă și ajunge la concluzia, oarecum paradoxală, că atât viața psihică a copilului, cât și a primitivului dovedesc „o finețe psihologică dincolo de limitele verosimilului"[65].

Psihiatria a considerat că boala psihică, potrivit gravității sale, ar aduce la suprafață comportamente sociale primitive, anulând conduitele sociale în ordinea evoluției lor și menținându-le/manifestându-le pe cele primitive. Între ele, M. Foucault menționează: înlocuirea dialogului cu monologul (partener imaginar de discuție), pierderea controlului asupra universului simbolic (gesturi de socializare banale, ca zâmbetul, par astfel enigmatice), anularea criteriului social al adevărului, prin dispariția *celuilalt* (a obiectivului), universul bolnavului se umple de fantasme, obsesii, halucinații și deliruri.[66] Dar, atenționează Foucault, „mitul identității între bolnav, primitiv și copil"[67] trebuie doborât, el este apa rece cu care se îmbată o conștiință grăbită să înțeleagă totul în tiparele convenabilului. Regresia produsă de boala psihică nu regăsește o personalitate mai arhaică, pentru că nu există drum înapoi în dezvoltarea personalității, ci numai în succesiunea comportamentelor.[68] Acest lucru poate fi adevărat, dar totuși, când spunem despre un bătrân că „a dat în mintea copiilor" (uneori înțelegând prin asta și că s-a smintit), cu siguranță ne referim nu numai la recuperarea unor comportamente infantile, ci și a unor moduri de a gândi (*mintea copiilor*) și de a simți, care poate nu sunt similare copilăriei lui personale, dar sunt similare copilăriei universale. De altfel, Foucault admite că regresia, indiscutabilă în boala psihică, presupune „trăsături ale arhaismului psihologic" (fluiditatea comportamentelor afective, labilitatea identității personale) și este „o virtualitate a evoluției" ca și „o consecință a istoriei".[69] Dacă înțelegem regresia, în structura patologică a psihismului și în comportamentul patologic, în legătură cu evoluția și istoria nu putem contesta elementul ei de reîntoarcere pe „drumul dezvoltării".

Desigur, nimic nu mai poate fi vreodată recuperat intact, în aceleași condiții, iar personalitatea morbidă regresivă nu e echivalentă cu cea normală a copilului (progresivă) sau a primitivului (echilibrată). Cu alte

---

[64] Freud, *Totem și tabu*, p. 76 și p. 29.
[65] *Ibidem*, p. 106.
[66] Cf. Michel Foucault, *Boala mentală și psihologia*, p. 29.
[67] *Ibidem*, p. 30.
[68] Cf. *ibidem*, p. 33.
[69] Cf. *ibidem*, p. 38, 41.

cuvinte, nebunul nu recuperează un nivel anterior și *organizat* de dezvoltare psihică. Terenul regresiei sale e surpat. Boala mintală nu e o simplă cădere în timp. Nebunul nu *a căzut în mintea copiilor*, ci *și-a pierdut mințile*. „Dezintegrarea nu e inversarea exactă a integrării... ar fi absurd să susținem că hemiplegia e o revenire la stadiul primitiv de învățare a locomoției...”, spun neurologii C. Monakow și R. Mourgue. Într-adevăr, cum a reieșit deja, copilul trăiește într-o lume a posibilului, nebunul într-una a imposibilului, primul are o conștiință nestructurată, celălalt una destructurată, copilul are o personalitate neformată, iar nebunul una alterată. Dar, continuând cu citatul: „Aici funcționează autoreglarea, astfel încât noțiunea de dezintegrare pură nu există. Acest proces ideal e mascat de tendința creatoare a organismului, aflat într-o continuă activitate, de a restabili echilibrul perturbat.”[70] Nebunul, ca și copilul, e orientat și el spre o reașezare interioară, dar *subiectivă* (departe de repere obiective). Și, la fel cum copilul trăiește mai degrabă în atemporal (timpul neavând pentru el realitate, consistență, ireversibilitate, viteză etc.), lumea nebunului iese și ea în afara timpului, nu mai are o structură diacronică; trecătorul este substituit de neschimbător, o condiție specific divină, căci înșiruirea anilor nu înseamnă decât o clipă mereu prelungită, care se desfășoară din sine în sine. Iată admirabila descriere a lui Jung: „Pentru bolnavi, arătătoarele ceasului lumii sunt nemișcate, pentru ei nu mai există timp, nu mai există dezvoltare. Nu-i deranjează dacă peste visul lor au trecut două zile sau 30 de ani.”[71] Ori Eliade ne-a arătat că primitivul (*homo religiosus*) este singurul om din istorie care a reușit să trăiască în afara istoriei, care prin ritualizarea vieții în cele mai mici aspecte ale sale și-a transformat existența într-o experiență a ieșirii din timp și ale cărui societăți, în consecință, au păstrat imuabilitatea pe care el și-o însușea, prin constantul acces ritual la condiția zeilor. Primitivul trăia într-o lume anistorică, întoarsă spre sine, conservându-și eternitatea. Nu se poate spune că primitivul fugea din realitate, ci că descoperea o realitate. Tot astfel, fuga nebunului de realitate poate ascunde descoperirea unei realități semnificative, care riscă să ne rămână inaccesibilă în modalitățile de tratament psihiatric preferate astăzi, dominate de intervenții biochimice, farmaceutice. Și, desigur, cei mai mulți dintre noi nu avem acces la ce *se descoperă* artistului și chiar la lumea interioară a copilului, care deține „cheile înțelepciunii”, cu toate că, nebunul, artistul și copilul sunt toți în noi.

Cu siguranță, nu există identitate între nebun, „primitiv”, copil și artist, dar identificarea multelor și nuanțatelor similitudini între versiunile

---

[70] C. Monakow și R. Mourgue apud Foucault, *op. cit.*, p. 31.
[71] Jung, *Conținutul psihozei*, p. 187.

lor de situare în existență și experiență ne ajută să ne poziționăm mai adecvat, mai conștient și mai binefăcător, atât față de ei, cât și față de noi înșine.

Bibliografie

Bion, Wilfred R., *Gânduri secunde. Lucrări selectate de psihanaliză,* trad. Carmen Bujdei și Florin V. Vlădescu, Ed. S. Freud, Cluj-Napoca, 1993.

Eliade, Mircea, *Yoga. Nemurire și libertate*, trad. Walter Fotescu, Ed. Humanitas, București, 1993.

Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei*, trad. Robert Adam, Ed. Antet, București, 1995.

Foucault, Michel, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, trad. Mircea Vasilescu, Ed. Humanitas, București, 2005.

Foucault, Michel, *Boala mentală și psihologia,* trad. Dana Gheorghiu, Ed. Amarcord, Timișoara, 2000.

Freud, Sigmund, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, trad. Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, 1994.

Freud, Sigmund, *Interpretarea viselor*, trad. Roxana Melnicu, Ed. Trei, București, 2003.

Freud, Sigmund, *Opere I*, trad., cuv. introd și note de Leonard Gavriliu, Ed. Științifică, București, 1991.

István, Ráth-Végh, *Sărbătoarea nebunilor*, trad. Doina Todoran, Ed. Universal Dalsi, București și Ed. Institutul European, Iași, 1998.

Jung, C.G., *Psihogeneza bolilor spiritului,* trad. Dana Verescu, cuv. înainte de Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, București, 2005.

Jung, C.G., *Psihologia fenomenelor oculte*, trad. Dana Verescu, Ed. Trei, București, 2004.

Jung, C.G., *Simboluri ale transformării*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1999.

Jung, C.G., *Imaginea omului și imaginea lui Dumnezeu*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1997.

Jung, C.G., *Puterea sufletului. Antologie*, vol. IV, trad. Suzana Holan, Ed. Anima, București, 1994.

Jung, C.G., *Psihanaliza fenomenelor religioase*, trad. Jean Chiriac, Ed. Aropa, București, 1998.

Jung, C.G., *Amintiri, vise, reflecții*, consemnate și editate de Aniela Jaffé, trad. și notă Daniela Ștefănescu, Ed. Humanitas, București, 1996.

Lévy-Bruhl, Lucien, *Experiența mistică și simbolurile la primitivi*, trad. Raluca Lupu-Oneț, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003.

Minkowski, Eugène, *Schizofrenia. Psihopatologia schizoizilor și schizofrenicilor,* trad., avanprefață și note de Leonard Gavriliu, Ed. IRI, București, 1999.

Pârvan, Alexandra, „În căutarea sufletului – între nebunie și înțelepciune", în *Reprezentări culturale ale nebuniei*, coord. A. Tat, G. Vălcan & C. Vălcan, Ed. Napoca Star & Galaxia Gutenberg, Cluj-Napoca, 2006, p. 113-147

Sacks, Oliver, *Omul care își confunda soția cu o pălărie*, trad. Dan Rădulescu, Ed. Humanitas, București, 2004.

Shakespeare, William, *Hamlet*, în *Opere complete V*, trad. L. Levițchi și D. Duțescu, Ed. Univers, 1986.
Wilde, Oscar, *Intențiuni*, trad. Mihai Rădulescu, prefață de Mihai Miroiu, Ed. Univers, București, 1972.

THE INSANE, THE CHILD, THE ARTIST, AND THE "PRIMITIVE" MAN – SIMILAR MENTAL AND BEHAVIOURAL PATTERNS.
TOWARDS RECOGNISING THE MARGINAL WITHIN THE CENTRE.

Abstract

Keywords: psychoanalysis, schizophrenia, creativity and reality, dream, myth, psychological evolutionism, cultural history

The essay explores the formal and functional similarities between mental and behavioural patterns in the insane, the child, the artist, and the so-called "primitive" man, i.e. the traditional society man. It emphasises specific points of similarity (especially at a formal level), whilst also seeking to underline significant points of dissimilarity (at a functional level). The four entities described are seen as four distinct psychic organisations; however, highlighting the similarities in their emotional and mental patterns is intended to give support to the project of revising our perspective on „the marginal", whether this is represented by „one no longer human" (the madman), „one not yet a (full) human" (the child), „one too unlike a (regular) human" (the artist), or „one seen as less of a human" (the traditional society man). This humanistic revision in which the marginal is recovered in the centre, and sometimes even *as* the centre, is especially relevant today in the ongoing reform of the dominant paradigm of clinical treatment, which is based on biotechnology, and generates and encourages stigma. But such a revision is useful on a more general level too, in our ways to redefine „the other" (whatever its identity) and in assuming a position in our personal reality and that of our relation with the other that would be less dominated by technical-scientific categories that, ultimately, cannot describe these realities.

I pronomi interrogativi in italiano e in romeno

ELENA PÎRVU
Universitatea din Craiova

Parole chiave: pronomi interrogativi, italiano, romeno, chiave contrastiva

0. Un lavoro contrastivo italiano – romeno, qualunque fosse l’argomento affrontato, sembrerebbe molto facile, dato che si tratta delle lingue romanze più vicine. Ciononostante, i problemi sono tanti, innanzitutto a causa dell’inesistenza degli stessi fenomeni linguistici o delle stesse categorie grammaticali nella lingua di base e la lingua di arrivo, e poi, a causa di terminologie diverse nella descrizione degli stessi fatti di lingua (cfr. Istrate 2004: 171).

Alcuni dei tanti problemi appaiono nel caso dei pronomi interrogativi, per cui l’obiettivo principale del nostro presente lavoro è quello di dare un quadro sintetico delle forme e delle caratteristiche dei pronomi interrogativi in italiano e in romeno e di presentare le equivalenze fra le forme dei pronomi interrogativi italiani e dei pronomi interrogativi romeni.

Dato che il nostro lavoro si propone anche un carattere didattico e, in genere, nell’insegnamento di una lingua straniera si usa la terminologia tradizionale, conosciuta da tutti quanti sono in possesso di un diploma di maturità, ci avvaliamo soprattutto dei volumi che usiamo per le lezioni di lingua italiana del primo anno di facoltà: *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*, di Luca Serianni (con la collaborazione di Alberto Castelvecchi), *Grammatica italiana. Con nozioni di linguistica*, di Maurizio Dardano e Pietro Trifone, e *Grammatica di riferimento della lingua italiana per stranieri*, di Giuseppe Patota, per la lingua italiana, rispettivamente dei volumi *Gramatica limbii române* (GLR), vol. I, e *Gramatica pentru toți*, di Mioara Avram, per la lingua romena.

1. Sia in italiano che in romeno, i pronomi interrogativi si usano tanto nelle proposizioni interrogative dirette quanto in quelle indirette.

Secondo Serianni (1989: 323) e Patota (2003: 286), i pronomi interrogativi dell’italiano sono: *chi* ‘cine’, *che* ‘ce’, *che cosa* ‘ce’, *cosa* ‘ce’, *quale* ‘care’ e *quanto* ‘cât’. Dardano - Trifone (1995: 287) indicano nella tabella i pronomi interrogativi *chi*, *che*, *quale* e *quanto*, ma alla pagina 288 notano che “[i]n luogo di *che* si può usare *che cosa* o *cosa*”.

Passando al romeno, in primo luogo dobbiamo dire che la *Gramatica limbii române* analizza i pronomi interrogativi assieme ai pronomi relativi (cfr. GLR I 1966: 160-167), sotto il titolo "Il pronome interrogativo-relativo"[1] (*Idem*: 160). Così, secondo la *Gramatica limbii române*, i pronomi interrogativi-relativi sono: *care* 'quale', *cine* 'chi', *ce* 'che' e *cât* 'quanto'.

Secondo Avram (2001: 180), i pronomi interrogativi del romeno sono: *cine* 'chi', *ce* 'che', *care* 'quale', *cât* 'quanto' e *al câtelea* 'il quanto'. Lo stesso parere lo incontriamo nella *Gramatica limbii române*, vol. I, *Cuvântul* (GALR I 2005: 273).

2. Vediamo in seguito i pronomi interrogativi italiani e romeni in chiave contrastiva.

2.1. Come risulta dal punto 1, al pronome interrogativo italiano *chi* corrisponde il pronome interrogativo romeno *cine*.

Il pronome *chi* e il corrispondente romeno *cine* si usano per rivolgere un'interrogazione, diretta o indiretta, riguardante l'identità e si riferiscono in genere a persone o esseri animati. Il pronome *chi* è invariabile, e vale per il maschile e il femminile come per il singolare e il plurale, mentre il pronome *cine* è variabile in caso, e vale per il maschile e il femminile come per il singolare e il plurale.

Variabile in caso, il pronome *cine* presenta le forme:

Caso	Forma unica
N.A.	*cine*
G.D.	*cui*

[1]
a. ***Chi*** *era?*
Cine *era?*
b. ***A chi*** *manderemo inviti?*
Cui *vom trimite invitații?*
c. *Dimmi* ***chi*** *preferisci di questi tre?*
Spune-mi ***pe cine*** *preferi dintre aceștia trei?*

[1] La traduzione italiana delle diverse citazioni dagli autori romeni ci appartiene. Ci appartiene inoltre la traduzione degli esempi italiani in romeno e degli esempi romeni in italiano.

Raramente, il pronome *cine*, come il corrispondente italiano *chi*, si può riferire anche a una cosa (cfr. Avram 2001: 181; da cui anche gli esempi):

[2]
a. – ***Cine*** *trage vagonul?* – ***Locomotiva***.
– ***Chi*** *tira la carrozza?* – ***La locomotiva***.
b. – *Al* ***cui*** *acoperiș?* / *Acoperișul* ***cui****?* – ***Al casei***.
– *Il tetto* ***di chi****?* – ***Della casa***.

2.2. Ai pronomi interrogativi italiani *che*, *che cosa*, *cosa* – tutti e tre forme molto comuni nell'uso (cfr. Serianni 1989: 323) – corrisponde il pronome interrogativo romeno *ce*.

I pronomi *che*, *che cosa*, *cosa* e il corrispondente romeno *ce* sono invariabili, e si usano per rivolgere un'interrogazione, diretta o indiretta, riguardante l'identità di una cosa. Sono pronomi con valore neutro ed equivalgono a 'qualche cosa' / 'ceva' (cfr. Dardano - Trifone 1995: 288; Serianni 1989: 323).

[3]
a. ***Che*** *è successo?*
(Che) cosa *è successo?*
Ce *s-a întâmplat?*
b. ***A che*** *pensi?*
La ce *te* gândești*?*
c. *Non sai* ***che*** *fare?*
Nu știi ***ce*** *să faci?*

2.3. Al pronome interrogativo italiano *quale* corrisponde il pronome interrogativo romeno *care*.

Il pronome *quale* e il corrispondente romeno *care* si usano per rivolgere un'interrogazione, diretta o indiretta, riguardante la qualità o l'identità e si riferiscono tanto a persone quanto a cose (cfr. Dardano - Trifone 1995: 288):

Il pronome *quale* e il corrispondente romeno *care* hanno un senso specificamente partitivo, perché presuppongono una scelta (cfr. Avram 2001: 182):

[4]
a. ***Quale*** *di loro ti ha chiamato?*
Care *dintre ei te-a chemat?*
b. *Dimmi* ***quale*** *di loro ti ha chiamato?*
Spune-mi ***care*** *dintre ei te-a chemat?*

Il pronome interrogativo *quale* è variabile solo nel numero (sg.: *quale*, pl.: *quali*). In cambio, il corrispondente romeno *care* "è il pronome interrogativo con la più ricca flessione" (Avram 2001: 182):

Caso	Singolare		Plurale	
	Maschile	Femminile	Maschile	Femminile
N.A.	*care*	*care*	*care*	*care*
G.	*al, a, ai, ale cărui*(*a*)	*al, a, ai, ale cărei*(*a*)	*al, a, ai, ale căror*(*a*)	
D.	*căruia*	*căreia*	*cărora*	

2.3.1. Come risulta dallo specchietto, nel caso nominativo (il caso del soggetto) e nel caso accusativo (il caso del complemento oggetto e dei complementi indiretti) il pronome *care* ha la forma *care* ad entrambi i numeri e a tutti e tre i generi:

[5]
a. ***Care*** *(dintre ei) îți este mai util?*
Quale *(di loro) ti è più utile?*
b. *Pe* ***care*** *(dintre cei doi) îl preferi?*
Quale *(dei due) preferisci?*
c. *De* ***care*** *(dintre ei) ai nevoie?*
Di quale *(di loro) hai bisogno?*

2.3.2. Nel caso genitivo (al quale in italiano corrisponde la funzione di complemento di specificazione), situazione in cui esso varia sia nel numero che nel genere, ma anche secondo l'uso, il pronome *care* varia come segue:

− quando è usato come pronome indipendente, presenta le forme *al*, *a*, *ai*, *ale căruia* (m. sg.), *căreia* (f. sg.), *cărora* (m. e f. pl.), cioè è preceduto obbligatoriamente dall'articolo possessivo:

[6]
a. ***Al căruia*** *(dintre voi) este acest dicționar?*
Di quale *(di voi) è questo dizionario?*

b. ***A căruia*** *(dintre voi) este această minge?*
Di quale *(di voi) è questa palla?*

− quando è usato come pronome anteposto, presenta le forme *al, a, ai, ale cărui* (m. sg.), *cărei* (f. sg.), *căror* (m. e f. pl.), cioe è preceduto obbligatoriamente dall'articolo possessivo (il primo esempio dalla GALR I 2005: 274):

[7]
a. ***Ale cărui*** *cărți le vrei?*
I ***cui*** *libri vuoi?*
b. ***De ale cărui*** *cărți ai nevoie?*
Dei ***cui*** *libri hai bisogno?*

− quando è usato come pronome posposto, presenta le forme *căruia* (m. e n. sg.), *căreia* (f. sg.), *cărora* (m., f. e n. pl.), e non è accompagnato dall'articolo possessivo (il primo esempio dalla GALR I 2005: 274):

[8]
a. *Cărțile* ***căruia*** *le vrei?*
I libri ***del quale*** *vuoi?*
b. *De cărțile* ***căruia*** *ai nevoie?*
Dei libri ***del quale*** *hai bisogno?*

2.3.3. Nel caso dativo (al quale in italiano corrisponde la funzione di complemento di termine o complemento oggetto indiretto), il pronome interrogativo romeno *care* presenta le forme *căruia* (m. sg.), *căreia* (f. sg.), *cărora* (m. e f. pl.), mentre il corrispondente italiano *quale* presenta le forme *a quale* per il singolare, *a quali* per il plurale:

[9]
Căruia *dintre noi te-ai adresat?*
A quale *di noi ti sei rivolto?*

2.4. Come detto al punto 1, al pronome interrogativo italiano *quanto*, variabile nel genere e nel numero (m. sg.: *quanto*, m. pl.: *quanti*; f. sg.: *quanta*, f. pl.: *quante*), corrisponde il pronome interrogativo romeno *cât*, variabile nel genere, numero e caso.

Il pronome *cât* presenta le forme:

Caso	Singolare		Plurale	
	Maschile	Femminile	Maschile	Femminile
N.A.	*cât*	*câtă*	*câți*	*câte*
G.D.	-	-	*câtor(a)*	

Il pronome *quanto* e il corrispondente romeno *cât* si usano per rivolgere un'interrogazione, diretta o indiretta, riguardante la quantità con riferimento sia a persone sia a cose. Tengono il luogo di un numerale (cfr. GLR I 1966: 161):

[10]
a. ***Quanti*** *hanno aderito alla nostra iniziativa?*
Câți *au aderat la inițiativa noastră?*
b. *Le firme* ***di quanti*** *mancano?*
Semnăturile ***câtora*** *lipsesc?*
c. ***Di quanti*** *mancano le firme?*
Ale câtor *semnături lipsesc?*
d. *Dimmi* ***quanti*** *hai invitato alla presentazione del libro?*
Spune-mi ***câți*** *ai invitat la prezentarea cărții?*

2.5. Per quanto riguarda il pronome interrogativo romeno *al câtelea* 'il quanto', nella *Gramatica limbii române* (GLR I 1966: 161), all'"Osservazione", leggiamo: "Poiché il pronome *cât* 'quanto' tiene anche il luogo di un numerale, sono nate le formele *al câtelea* ('il quanto', per il maschile), *a câta* (o *a câtea* 'la quanta', per il femminile), formate come i numerali ordinali e che tengono il luogo di un numerale ordinale. *Al câtelea ai fost pe listă?* 'Il quanto sei stato sull'elenco?'".

Sembra che la forma del femminile *a câtea* 'la quanta' non si usi più, perché nella *Gramatica limbii române*, vol. I, *Cuvântul* (GALR I 2005: 275), leggiamo: "Le forme *al câtelea* ['il quanto'], *a câta* ['la quanta'], con una struttura analoga con quella dei numerali ordinali (*al doi+lea*, *a dou+a*) sono specializzate per domande che si riferiscono a un elemento costitutivo attualizzato per un numerale ordinale (– *A câta a ieșit la concurs?* / – *A ieșit a doua*. '– *La quanta* è *riuscita al concorso?* / – È *riuscita la seconda*.').

3. Abbiamo cercato di dare, in questo contributo, uno schematico quadro dei pronomi interrogativi dell'italiano e dei loro corrispondenti romeni. Dopo avere ricordato l'inventario dei pronomi interrogativi italiani e romeni e sintetizzato in variante contrastiva le corrispondenze fra i

pronomi interrogativi dell'italiano e del romeno, abbiamo descritto brevemente ogni pronome interrogativo italiano e le forme dei corrispondenti pronomi interrogativi romeni.

Bibliografia

AVRAM, Mioara, *Gramatica pentru toți*, Ediția a III-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 2001.

DARDANO, Maurizio - TRIFONE, Pietro, *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*, Terza edizione, Bologna, Zanichelli, 1995.

GLR: *Gramatica limbii române*, vol. I, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965.

GALR: *Gramatica limbii române*, vol. I, *Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

GBLR: PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, a cura di, *Gramatica de Bază a Limbii Române*, Bucureşti, Univers encliclopedic gold, 2010.

ISTRATE, Mariana, *Gramatica italiană. Italiana comună şi literară de Luca Serianni cu colaborarea lui Alberto Castelvecchi; traducere de Elena Pîrvu, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 2004*, in "Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Philologia", XLIX, 3, 2004, pp. 170-172.

PATOTA, Giuseppe, *Grammatica di riferimento della lingua italiana per stranieri*, Firenze, Società Dante Alighieri-Le Monnier, 2003.

SERIANNI, Luca (con la collaborazione di Alberto Castelvecchi), *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*, Torino, UTET-Libreria, 1989.

INTERROGATIVE PRONOUNS IN ITALIAN AND ROMANIAN

Abstract

Keywords: interrogative pronouns, Italian, Romanian, contrastive approach

The article is a schematic presentation of interrogative pronouns in Italian and Romanian, as well as the correspondences between Italian interrogative pronouns and Romanian ones. Its aim is to provide Romanian researchers with some starting points for a detailed presentation of Italian and Romanian interrogative pronouns.

Un adept al existenței aspectului verbal în limba română: Ivan Evseev

ANCA PETRESCU
Palatul Copiilor, Arad

În 1974 apare lucrarea de referință a lui Ivan Evseev, *Semantica verbului* (v. *Bibliografia*), în care problema aspectului este amplu abordată. Punctul de pornire conceptual îl reprezintă „Nota de <proces>", înțeleasă ca o caracteristică semantică fundamentală a verbului, „o constantă semantică care este prezentă în înțelesul fiecărui verb concret". Această notă este identificată nu numai în semantica verbelor dinamice, ci și în a celor care indică „transformări lente" (*a îmbătrâni, a se veșteji*), a celor care exprimă stări sau „moduri de a fi ale substanțelor și fenomenelor" (*a dormi, a boli, a viețui, a sta*). „Trăsătura semantică de „proces" este atât de tipică pentru verb, încât orice verb denotat prin intermediul acestei părți de vorbire este asimilat cu un „act", este „stilizat" sub forma unui eveniment având o anumită durată și un mod specific de desfășurare" (Evseev 1974: 34).

Natura procesuală prezentă în realitățile reflectate de verbe „se concretizează și se complinește prin intermediul categoriilor specifice acestei părți de vorbire", între care rolul esențial îl au *modul, timpul* și *aspectul*. Dintre ele, ne interesează ultimele două. Întrucât orice proces se desfășoară în timp, această categorie gramaticală a fost considerată „întotdeauna" caracteristica esențială a verbului. Dar categoria gramaticală cu un la fel de puternic pronunțat „substrat ontic" este cea a ***aspectului***. Limbile care dispun de această categorie gramaticală, în special limbile slave, prezintă forme de *imperfectiv* și *perfectiv*, care „exprimă anumite însușiri calitative ale procesului denotat prin verb". Dar, până în prezent, nu există un consens în ceea ce privește „funcția sau valoarea semantico-gramaticală de bază a formelor de aspect". În viziunea lui F. F. Fortunatov, de exemplu, „În cadrul aspectului perfectiv slav acțiunea se exprimă în raport cu timpul limitat, scurt sau lung, în desfășurarea sa, în timp ce la aspectul imperfectiv aceeași acțiune este privită în afara oricărei limitări pe parcursul desfășurării sale" (Evseev 1974: 37).

Există însă printre lingviști opinia că aspectul caracterizează *durata acțiunii*, ca în cazul de mai sus. După alți lingviști, precum Fr. Miklosich, aspectul se referă la *gradul de realizare* a acțiunii. În acest sens, perfectivul

redă o acțiune terminată, „rezultativă”, în vreme ce imperfectivul arată durata acțiunii, fără vreo referire la rezultatul ei. G. Ivănescu (1957) completează gradul de realizare cu caracteristica *repetabil / nerepetabil* al acțiunii, considerând că perfectivul conține o acțiune nerepetabilă, iar imperfectivul una repetabilă, iterativă, în care chiar e specializat. După A. V. Isačenko, formele aspectuale nu redau o singură valoare, ci „un mănunchi de valori”, care vizează durata, dar și gradul de realizare, caracterul repetabil sau nerepetabil, cel integral sau neintegral etc. (Evseev 1974: 38).

Față de aspectul propriu-zis, clasa *aspectelor lexicale* sau *Aktionsart* este mult mai variată. Există verbe care exprimă „momente și caracteristici ce se referă la faza inițială a procesului”, aici fiind relevante verbele *incoative* sau *inceptive*, altele redau durata procesului, și sunt numite verbe *durative,* sau rezultatul procesului, și sunt denumite verbe *terminative*. Oricum, „*Aktionsart* se găsește într-o strânsă corelație cu aspectul gramatical, căci valorile acestor două categorii se interferează în planul conținutului”. Limbile care conțin ambele clase de aspect prezintă „categoria funcțional-semantică a *aspectualității”* (Evseev 1974: 38).

Ivan Evseev susține că toate limbile posedă categoria aspectului, diferind doar „mijloacele prin care sunt redate diverse laturi aspectuale ale acțiunilor și proceselor”. Deși limba română, după părerea „majorității specialiștilor”, nu posedă „o categorie morfologică distinctă a aspectului”, există totuși „modalități gramaticale (formele trecutului perfectiv și imperfectiv), procedee analitice (predicate compuse cu auxiliarele de aspect), mijloace lexical-gramaticale (prefixele cu valoare aspectuală) etc. prin intermediul cărora se pot preciza o serie de aspecte calitativ-cantitative sau calitativ-temporale ale proceselor, exprimate în alte limbi cu ajutorul aspectului morfologic”. Se dă ca exemplu „acțiunea” verbului *a citi,* care poate fi prezentat ca un proces incipient (*am început să citesc*), ca un proces în desfășurare (*continuu să citesc*), ca un proces intensiv și durativ (*citesc, citesc mereu, dar tot în zadar),* ca un proces rezultativ (*am terminat/ am isprăvit de citit),* ca un proces reversiv (*am recitit)* etc. „Faptul – precizează Ivan Evseev – că unele dintre sensurile aspectuale pot fi redate atât prin procedee morfologice, cât și prin mijloace lexicale este un argument în plus în sprijinul afirmației că aspectul, indiferent de statutul său morfologic (*Aspekt* sau *Aktionsart*) este o categorie lingvistică cu un pronunțat conținut ontic, prin care se reflectă și se concretizează infinitatea formelor calitative ale proceselor lumii obiective” (Evseev 1974: 39).

În încheierea secțiunii dedicate verbelor de *acțiune,* Ivan Evseev introduce un capitol referitor la *Delimitările calitativ-cantitative în sfera*

semantică a verbului, care se realizează prin *Categoria modului de acțiune (Aktionsart).* Demersul analitic pornește de la constatarea că „Determinările calitativ-cantitative, combinate uneori cu anume caracteristici temporale, pot constitui părți componente ale sensului lexical sau să alcătuiască conținutul unor categorii gramaticale ale verbului”. Aceste determinări calitativ-cantitative se referă la caracterul rezultativ / nerezultativ al acțiunii, la durata acțiunii, în cazul verbelor durative sau momentane, ori scot în evidență diverse momente din desfășurarea acțiunii, care poate fi inceptivă sau finitivă, arată caracterul repetabil / nerepetabil al acțiunii, marchează intensitatea acțiunii, raportează acțiunea la subiect în cazul acțiunii colective sau reciproce etc. În limbile care posedă categoria aspectului gramatical, o parte din cele enumerate mai sus sunt redate prin intermediul formelor de imperfectiv și perfectiv. Astfel, în rusă, verbul perfectiv *rešil* „a rezolvat”, în propoziția *on rešil etu zadaču*, exprimă o acțiune terminativă, rezultativă, în timp ce perechea sa imperfectivă *rešal* „rezolva”, [în propoziția] *on rešal zadaču* „el rezolva problema” [...] arată o acțiune neîncheiată, durativă sau repetabilă (Evseev 1974: 86).

Ivan Evseev împărtășește teza conform căreia „Categoria „aspectualității, cuprinzând diverse valori referitoare la modul de desfășurare a acțiunii, este o categorie universală, prezentă în orice limbă. Ea poate fi redată prin mijloace gramaticale, mijloace lexicale sau sintactice. Ponderea acestor mijloace diferă de la o limbă la alta” (Evseev 1974: 87).

Propunându-și să descrie câteva dintre *aspectele lexicale*, denumite și ca *Aktionsart* (*mod al acțiunii*, rus. *sposob dejstvija*), Ivan Evseev dă următoarea definiție acestei „categorii universale”: „Categoria de *Aktionsart* constă din grupări lexicale sau lexico-gramaticale ale verbelor, care conțin în sensul lor anumite referiri la modul de desfășurare a acțiunii. Ele arată începutul acțiunii (*a începe, a se porni*), faza de încheiere a acțiunii (*a termina, a isprăvi*), iterativitatea procesului (*a flutura, a clipi, a bombăni*), caracterul durativ al procesului (*a dura, a continua*) etc.” (Evseesv 1974: 88).

Modul de acțiune inceptiv, numit și aspect *incoativ* sau *ingresiv* este specific acelor verbe care care conțin o indicație privind faza de început a acțiunii. Este vorba de verbele care arată „trecerea de la starea de repaus la acțiune: *a începe a (se) porni, a (se) urni, a (se) declanșa, a (se) stârni, a (se) dezlănțui, a se ivi, a debuta* etc.” În unele limbi există și prefixe care redau începutul acțiunii. În română această funcție îi revine prefixului *în-*. Cazurile sunt rare (*a îmboboci, a înflori),* deoarece acest prefix are valoarea de bază *eventivă*, indicând trecerea dintr-o stare în alta (*a îmbătrâni, a îngheța, a întineri*) sau, mai rar, „determinarea unei stări” (*a înfricoșa, a*

îngrășa, a înmuia etc.). Mijlocul principal de redare a *inceptivității* îl constituie „expresiile analitice formate cu ajutorul semiauxiliarelor de aspect *a începe, a se apuca, a se porni, a se pune,* însoțite de un verb la infinitiv, conjunctiv sau supin. Ivan Evseev scoate în evidență rolul important al locuțiunilor și expresiilor idiomatice în redarea diverselor nuanțe aspectuale ale acțiunii: *a da în clocot, a da în copt, a da în pârg, a da frunză, a da puful, a da lacrimile, a da sângele; a se prinde la vorbă, a se prinde la ceartă, a se prinde la trântă; a se pune pe treabă, a se pune pe lucru, a se pune pe plâns, a se pune pe gânduri; a-și lua zborul, a lua ființă, a o lua la fugă; a da să plece, a se lua în vorbă cu cineva* etc. (Evseev 1974: 88-89).

Modul de acțiune finitiv *(terminativ, rezultativ)*. Indicând faza finală a procesului, se opune modului *inceptiv*.

Unele din lexemele modului *finitiv* indică „nuanța rezultativă”: *a termina* și sinonimele sale *a sfârși, a isprăvi, a găti* (reg.), *a epuiza, a mântui, a încheia* și locuțiunile: *a duce la bun sfârșit, a duce până la capăt.* În cazul acestei „nuanțe”, „Acțiunea verbului nu poate fi continuată, deoarece și-a atins scopul pentru care a fost inițiată”.

Alte verbe aparținând modului finitiv, *a înceta, a conteni, a (se) opri,* „indică doar sfârșitul acțiunii, fără a sublinia rezultatul ei”.

Valoare finitivă au și verbele care „arată trecerea de la mișcare la repaus”: *a (se) opri, a stopa, a staționa, a ateriza, a ameriza* etc.

Limba română recurge la mijloace analitice pentru a reda modul *finitiv*. Este vorba de predicate compuse cu semiauxiliarele de aspect *a termina, a sfârși, a înceta, a încheia, a găti* + un verb la infinitiv, conjunctiv sau supin (Evseev 1974: 89-90).

Modul de acțiune iterativ *(frecventativ)* se regăsește la verbele care exprimă acțiuni repetate la anumite intervale de timp. Din punct de vedere gramatical, „Iterativitatea acțiunii este una din valorile imperfectului românesc: *el* ***deschidea*** *mereu ușa; tot timpul* ***repeta*** *același cuvânt*”. Iterativitatea poate fi inerentă sensului lexical al verbului, fără a fi deci marcată formal. Sunt iterative, din acest punct de vedere, „verbele care exprimă acțiuni compuse din mai multe faze sau din subacte succesive. Ele arată sunete repetate la un anumit interval de timp: *a bocăni, a ciocăni, a ciripi, a chițcăi, a hămăi, a zăngăni, a cotcodăci, a clănțăni, a chicoti, a tropoti* etc. Altele sugerează mișcări repetate: *a clipi, a flutura, a tremura, a oscila, a (se) clătina, a pendula* etc. (Evseev 1974: 90).

Verbele *iterative* se opun celor *semelfactive*, acestea din urmă exprimând un act singular, unic. În rusă, această opoziție se redă lexical, prin sufixele *-at' / -nut': maxat' - maxnut'* „a face semn cu mâna”. În

română, opoziția *iterativ – semelfactiv* se exprimă, de obicei, morfologic: prezentul și imperfectul indică, de regulă, iterativitatea, iar perfectul simplu, perfectul compus și mai-mult-ca-perfectul „sunt specializate cu precădere în exprimarea acțiunilor semelfactive”. Un exemplu, dintre cele date de Ivan Evseev, este edificator în acest sens:

Iterativ	Semelfactiv
Ochii ei albaștri străluceau mai tare și ***clipeau*** *ca loviți de o rază de soare.* (Eminescu, P. L. 49)	*El* ***clipi*** *cu ochii, ea redevenise umbră simplă.* (Eminescu, P.L. 45) (Evseev 1974: 91).

Modul de acțiune anticipativ implică o relație strânsă cu latura temporală a proceselor. „Verbele cu această valoare indică o acțiune care se petrece înaintea altei acțiuni sau anticipează momentul firesc în care trebuia să aibă loc acțiunea denumită de verb”. În limba română, anterioritatea acțiunii este redată cu ajutorul prefixului *pre-*: *a preaviza, a precalcula, a preceda, a precugeta, a predestina, a predetermina, a prefigura, a pregăti, a preîntâmpina, a premerge, a prenota, a presimți, a prevedea, a preveni, a prevesti, a prezice* etc. (Evseev 1974: 91).

Modul de acțiune intensiv este circumscris setului de verbe care posedă în semantismul lor „o notă privind caracterul intensiv al acțiunii denotate”. Caracterul intens al acțiunii se opune celui „neintens”, creându-se astfel un număr mare de „opoziții sinonimice”, precum: *a lovi – a izbi, a ruga – a implora, a striga – a țipa* etc.

În cazul altor verbe apare un „indice privitor la intensitatea acțiunii”. Este cazul prefixului *supra-*, „care acordă verbului o nuanță intensiv-saturativă”*: supraaglomera, supraîncălzi, supradota, supraevalua, suprasolicita etc.*

Valoarea intensivă se poate asocia cu alte moduri ale acțiunii, ajungând să redea, cu ajutorul unor expresii și locuțiuni verbale, „o declanșare bruscă și intensă a acțiunii”: *a izbucni în plâns, a izbucni în râs*. Asocierea intensivului cu durativul este redată prin „procedeul reluării verbului”: *plânge, plânge; lucrează, lucrează; țipă, țipă* etc., procedeu pus în evidență de Valeria Guțu Romalo, *Repetiția, procedeu sintactic de exprimare a aspectului în limba română*, SCL, 1960, nr. 3, p. 485-493. (Evseev 1974: 92).

Modul de acțiune reversiv (reduplicativ) ocupă „un loc important în sistemul verbului românesc”, dar „nu a fost identificat până în prezent în lucrările despre aspect”. Aceste verbe, numite „reversiv-reduplicative”, prezintă „în sfera lor semantică o indicație privitoare la faptul că acțiunea

denotată în temă este o reeditare, o reluare a unei acțiuni efectuate anterior”. Marca acestui mod de acțiune este prefixul *re*-, care atribuie verbului sensul „a face din nou”: *a reabona, a reacoperi, a reactiva, a readuce, a reafirma, a realege, a realimenta, a reaprinde, a reveni* etc. În situația în care repetarea acțiunii se face în scopul obținerii unui alt rezultat se apelează la prefixul *pre-: preface, preschimba, preînnoi* etc. (Evseev 1974: 92).

Modul de acțiune reciproc se întâlnește la acele verbe care „indică acțiuni efectuate de minimum două subiecte”. Subiectele în cauză inițiază împreună acțiunea și tot împreună o suferă.

În limba română, cel mai răspândit procedeu de a indica reciprocitatea îl constituie atașarea „la un verb activ a morfemului reflexiv cu valoare reciprocă”: *a îmbrățișa – a se îmbrățișa, a săruta – a se săruta, a saluta – a se saluta* etc.

Redarea reciprocității se poate realiza și prin recurgerea la anumite prefixe, precum: *co-, con-: coabita, coaliza, colabora, conlucra, concura* și *într-, inter-: a se întrevedea, a interacționa, a se întrepătrunde, a se întrețese* etc.

Ivan Evseev menționează și recurgerea la complementul sociativ, extinzând, în opinia noastră, prea mult aria de manifestare a aspectualității: *a se consulta* ***cu cineva****, a se înțelege* ***cu cineva****, a se întrece* ***cu cineva*** etc. (Evseev 1974: 93).

Modul de acțiune augmentativ „este specific verbelor care exprimă procese ce se intensifică în cursul desfășurării lor”. Acest mod de acțiune nu este marcat în română prin mijloace formale. El este „parte integrantă a sensului unor verbe ca: *a (se) intensifica, a (se) înteți, a (se) întărâta, a (se) îndârji, a (se) înfoca, a (se) înverșuna* etc.”. (Evseev 1974: 93).

Concluzia autorului se bazează pe comparația, tradițională, cu situația din limbile slave; „În limba română nu se poate vorbi de categoria gramaticală a aspectului, organizată în același fel ca și aspectul din gramatica limbii ruse sau a altor limbi slave. Deși anumite laturi ale desfășurării acțiunii (iterativitate, caracter durativ, caracter rezultativ etc.) pot fi redate în limba română cu ajutorul formelor gramaticale ale timpurilor, totuși nu poate fi vorba de o categorie morfologică a aspectului în cadrul flexiunii verbale românești. În română se constată doar prezența categoriei semantice a modului acțiunii (germ. Aktionsart), care include o serie de valori referitoare la felul în care se desfășoară acțiunea (iterativitate, caracter durativ, inceptiv, rezultativ, momentan etc.), redate prin modalități morfologice, lexicale și descriptiv-sintactice” (Evseev 1974: 161).

Bibliografie:

Evseev 1974	Ivan Evseev, *Semantica verbului*, Editura Facla, Timişoara.
Ivănescu 1957	G. Ivănescu, *Le temps, l'spect et la durée de l'action dans les langues indoeuropéennes,* în vol. *Mélanges linguistiques,* publiés à l'occasion de VIIIe Congrès International des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, Édition de l'Académie de la République Populaire Roumaine, Bucarest, 1957

AN AUTHOR TOTALLY AGREEING WITH THE EXISTENCE OF THE VERBAL ASPECT IN ROMANIAN

Abstract

Keywords: *grammar, vocabulary, verbal aspect, time, aspectuality*

The author states that Romanian language does not express aspect by the same means as the Slavic languages. However, this grammatical category can be rendered also in Romanian mainly through verbal tenses. He distinguishes three main types: the inceptive action mode (incoative, ingresive), by which one marks the beginning of the action, the finitive action mode (terminative, resultative), by which one renders the final phase of the action, and the iterative (frequentative) action mode, indicating actions repeated at certain intervals of time. The author further specifies other phases of action, called semelfactive, anticipative, intensive, reversative, reciprocal and augmentative.

Funcțiile jurnalului în romanul postmodern „Robinson”, de Muriel Spark

Student drd. ANDREEA POTRE
Universitatea de Vest din Timișoara

Cuvinte-cheie: hegemonie, relații de subordonare, misoginism

Sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI presupun reconfigurarea spațiului insular, dar și modificarea percepției asupra personajului care evoluează în granițele sale. Insula lui Robinson Crusoe, acel spațiu paradisiac devenit cămin al naufragiatului, se metamorfozează într-un spațiu în granițele căruia se derulează lupta pentru deținerea puterii între reprezentanții genului feminin sau masculin. Mitul Robinson Crusoe se răsfrânge în personaje complexe și paradoxale, care caută într-adins insule pustii și le oferă propria identitate. Personajele de la sfârșit de secol XX și început de secol XXI caută insula pustie, plaja, laguna, departe de continent, și lasă în urmă posesii materiale, dovedindu-se anti-Robinsoni. Obstinația cu care acestea trec peste obstacole, peste pericole de moarte, susține o trăsătură definitorie a insulei pustii, capacitatea de atracție pe care o exercită asupra omului modern. Insula se îmbogățește cu noi valențe: liniștea, detașarea, ruperea legăturilor cu tehnologia și civilizația, acestea reprezentând atuuri pentru care personajele își părăsesc voluntar familiile și avuțiile.

Muriel Spark este una dintre primele autoare remarcate de critici ca aparținând postmodernismului. În *Robinson* (1958), rescrierea postmodernă a robinsonadei canonice a lui Daniel Defoe, Muriel Spark recurge la o narațiune la persoana I, din perspectiva unui personaj feminin, jurnalista January Marlow.

Conform receptărilor critice, romanul lui Muriel Spark este singurul din numeroasele scrieri postmoderne raportate la mitul Robinson Crusoe, care merită să fie alăturat din perspectiva valorii literare, operei lui Michel Tournier, *Vineri sau limburile Pacificului*, dramei lui Adrian Mitchell, *Man Friday: A Play(1974)* și rescrierii lui J.M. Coetzee, *Foe*.

În decursul unei călătorii de afaceri în insulele Azore, jurnalista January Marlow e implicată într-un accident aviatic și, alături de doi supraviețuitori, ajunge pe o mică insulă în Atlantic, numită Robinson, după proprietarul său. Stăpânul insulei le oferă găzduire celor trei naufragiați

vreme de șase luni, până la apariția comercianților de rodii, care îi vor duce pe continent. Ursuzul stăpân al insulei își înscenează moartea, nesuportând că liniștea sa a fost tulburată de apariția nedorită a naufragiaților. Cei trei se acuză unii pe alții pentru uciderea lui Robinson, dar acesta reapare și viața își reia cursul normal. Pe baza jurnalului scris pe insulă, January va redacta romanul, după ce revine pe continent.

Aluziile intertextuale sunt evidente: numele Robinson, harta insulei care prefațează narațiunea, așa cum procedase Swift în *Călătoriile lui Gulliver*, sau Stevenson în *Comoara din insulă*.

Privită de la o oarecare distanță, insula cartografiată arată ca un trup uman, iar peninsulele din jurul său au denumiri care sugerează părți ale corpului omenesc: Brațul de sud, Brațul de nord, Piciorul de vest, Piciorul de nord.

Încă de la acest prim contact cu tărâmul insulei, January pătrunde într-un tărâm al bărbaților. Mihaela Miroiu analizează semnificațiile actului de a numi, considerând că „ierarhizarea/ subordonarea debutează cu relația de numire, monopolul de a numi, defini, devenind un simbol al puterii. A numi, a explica, este primul act de luare în posesie.”[1] Individul care deține această capacitate are prerogativele puterii, este cel care instituie norma. Robinson este singurul care are acest prerogativ pe insulă. Același lucru e reliefat și din perspectiva studiilor postcoloniale: renumirea spațiilor descoperite e un act simbolic și literal de dominație și control. Așa cum stăpânii de sclavi își renumeau supușii, forțându-i să renunțe la vechea identitate, Robinson își exprimă clar intenția de a reconfigura identitatea insulei care îi aparține.

Coordonatele temporale sunt oferite cu exactitate, 20 mai, 1954, fiind data scrierii primei pagini de jurnal. January mărturisește că nu au trecut zece zile de la sosirea pe insulă, când a început scrierea jurnalului.

Insula devine un spațiu în care se manifestă hegemonia masculină, prin personajul Miles Mary Robinson. Hegemonia implică relațiile de subordonare pe care stăpânul insulei le impune nu doar singurei femei de pe insulă, ci și celor doi bărbați naufragiați alături de ea. El e considerat binefăcătorul celor trei oameni naufragiați și stăpânul de drept al insulei, spațiu care devine câmpul de bătălie pentru obținerea autorității. Hegemonia masculină presupune o gamă amplă de atitudini și comportamente care perpetuează inegalitatea de gen, atât în ceea ce privește dominarea femeilor de către bărbați, cât și manifestarea puterii unor bărbați asupra semenilor aparținând aceluiași sex. Pe insulă se produce o ierarhie a masculinității care

---

[1] Mihaela Miroiu, Convenio, *Despre natură, femei și morală*, Ediția a II-a, Editura Polirom, 2002, p.33.

e amenințată de prezența feminină. Masculinitatea își demonstrează caracterul dinamic, fluctuant: Robinson e gazda protectoare, atâta vreme cât nimeni nu aduce modificări modului său de guvernare a insulei, bărbatul dorind să i se recunoască atributul suveranității. Robinson s-a transformat pe sine într-o insulă, izolându-se definitiv de umanitate.

În romanul lui Muriel Spark, insula pustie cufundată în ceață e un domeniu al masculinului prin excelență, iar liniștea acestui sistem e zguduită de spiritul neliniștit, cercetător și rebel al unei jurnaliste. Insula are multiple valențe, în funcție de personaj. Pentru Robinson e cămin și spațiu de stăpânit, pentru January, spațiu care se oferă explorării și loc al clarificării de sine, pentru Tom Wells e o carceră în care stă contrar voinței sale, pentru Miguel e un loc în care i se oferă o educație departe de viciile continentului, pentru Jimmie e o insulă a durerii, după propria sa mărturisire. Se produc lupte într-un plan subtil, January dându-și seama că e pusă în situația de a menține un echilibru între aversiunea față de hegemonia masculină reprezentată de stăpânul insulei și aprecierea gesturilor de gentilețe pe care acesta le manifestă față de ea. Cu toate acestea, personajul feminin nu ezită să-l atace pe Robinson, atunci când acesta își manifestă fățiș, brutal, autoritatea.

Femeia și cei doi bărbați sunt captivi pe insula în granițele căreia trebuie să se confrunte cu rețeaua complicată de prejudecăți și discriminări pe care o poartă asupra lor ca pe o povară transferată de pe continent. „Trupul insulei”, văzut de la distanță ca un cadavru întins pe podea, în așteptarea elucidării cazului, simbolizează umanitatea ca victimă a propriilor prejudecăți, a homofobiei, heterosexismului, misoginismului. Insula Robinson e o ultimă redută a masculinului, o rupere a legăturilor cu orice formă de feminitate: maternă, sacră, senzuală. Insula, căreia Robinson i-a conferit o receptare anatomică, cu toponimele care indică părți ale corpului omenesc, cu peșterile sale secrete, poate fi considerată o reprezentare a feminității asupra căreia personajul masculin vrea să dețină controlul absolut, păstrându-i aura de mister.

În ciuda legendelor, a aerului misterios care o înconjoară, insula lui Miles Mary Robinson este terenul luptelor de gen, al aversiunii mocnite, al subminării femeii, al manifestării hegemoniei masculine, al unei întregi rețele de dominație. Ierarhia de gen, dominată masculin, de pe continent, se oglindește la nivelul microcosmosului, pe insula redenumită *Robinson*, după proprietarul său, care îi modifică identitatea. Lupta pentru putere se scindează: pe de o parte, există o rivalitate evidentă în grupul bărbaților, iar, pe de altă parte, January devine un inamic mai puternic decât însuși suveranul insulei.

Insula Robinson este o heterotopie în sens foucaultian: „are puterea de a juxtapune într-un singur loc mai multe spații, mai multe amplasamente

care, în ele însele, sunt incompatibile”.[2] Acest caracter e susținut de suprapunerea celor trei tipuri de spațiu: Infern, Purgatoriu și Eden. E un liant între toposuri cu trăsături complet diferite, aparținând unor lumi diferite. January conștientizează că, deși se află în același spațiu, lumile lor nu au un numitor comun.

În scrierea romanului, naratoarea oferă o dublă perspectivă: jurnalul propriu-zis, în care evenimentele sunt înregistrate *ad-hoc*, și cea a scrierii efective, în care se raportează în permanență la jurnal, corectându-se pe sine, operând mici modificări, corectând percepțiile inițiale. Personajul feminin cu rolul de narator își începe confesiunea prin raportare la propriul jurnal, început la doar zece zile de la sosire pe insulă.

La fel ca Suzana și Susan Barton, personajul începe prin a-și declina identitatea, recurgând la jurnal: January Marlow, Robinson, 20 mai 1954. Pentru jurnalista naufragiată, insula va căpăta conturul unui spațiu în care va avea loc clarificarea propriei identități. Numele ei se datorează lunii în care s-a născut, ianuarie fiind luna corespondentă zeului ambivalent Ianus, cel care prezidează începuturile, privind atât în exterior, cât și în interior. Caracteristicile lui Ianus i se potrivesc femeii care pătrunde pe tărâmul lui Robinson, deoarece spiritul ei vigilent și curiozitatea permit corespondența cu zeul ce supraveghează intrările și ieșirile. Pe January o interesează toate amănuntele spațiului-gazdă, peșterile secrete, de existența cărora află de la copilul Miguel, tipurile de plante de pe insulă, împrejurimile. Curiozitatea față de împrejurimi depășește observațiile de natură topografică și admirarea peisajului, dovedind inteligența ascuțită a jurnalistei. Analiza detaliată a mediului se subordonează instinctului de supraviețuire. Ea privește în exterior, dar realizează și exerciții profunde de introspecție, retrăind momente-cheie ale vieții sale de pe continent, corelându-le cu situațiile conflictuale în care este angrenată pe insulă.

Pe măsură ce acțiunea evoluează, problema identității lui January se acutizează. Prezentând-o celorlalți bărbați de pe insulă, Robinson o numește *Miss January*, iar jurnalista reacționează defensiv, deoarece limba engleză e marcată de discriminări sexuale. „I am not Miss January. My name is Mrs. Marlow.” –„Nu sunt domnișoara January. Numele meu este doamna Marlow.” Ea își declină identitatea prin prisma statutului social și profesional: văduvă și jurnalistă. Numele său e Mrs. Marlow – doamna Marlow.

[2] Michel Foucault, *Altfel de spații*, în *Theatrum philosophicum, studii eseuri, interviuri 1963-1984*, traducere de Bogdan Ghiu (partea I) Ciprian Mihali, Emilian Cioc și Sebastian Blaga (partea a II-a), Ediție îngrijită de Ciprian Mihali, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001, p.257.

Feminista de origine australiană Dale Spender analizează dihotomia Miss. /Mrs., evidențiind că până la începutul secolului XIX, eticheta Miss se referea doar la femeile tinere, iar Mrs. la femeile mature, indiferent de statutul marital. Într-un sistem social marcat de discriminări de gen, se practică această opțiune identitară, adică preluarea numelui de familie al soțului, femeia fiind etichetată de fapt ca o proprietate a bărbatului. În vreme ce pentru bărbați se folosește preponderent numele de familie, pentru femei se folosește de obicei prenumele, acest aspect producând asimetrie sexuală. Jurnalista refuză și prescurtarea prenumelui, nu acceptă să i se spună *Jan*, pentru că acesta i-ar conferi un aer prea familiar și ar reduce respectul pe care dorește să îl impună.

În momentul în care Robinson o numește folosindu-i prenumele, January îl corectează iritată, subliniind statutul său onorabil de văduvă. Pe de altă parte, dacă January ar accepta eticheta *Miss*, ar însemna să accepte statutul de femeie disponibilă și singură. Statutul de văduvă care păstrează numele soțului i se pare o măsură de siguranță în fața bărbaților de pe insulă.

Naratoarea mărturisește nevoia de protecție în repetate rânduri, în ciuda atitudinii sale iscoditoare. Faptul că se împrietenește cu Jimmie, presupus homosexual de către Wells, derivă din aceeași nevoie de protecție. Încă din timpul zborului, January caută un tovarăș de companie, care să îi inspire încredere și protecție. Pe lângă teama pe care i-o inspiră bărbații, January simte că ea și Jimmie au o calitate în comun, dar nedefinibilă, cu caracter ușor masculin. Pentru January, insula este un loc în care ies la iveală, din tainițele subconștientului, tendințe refulate legate de articularea identității sale.

După doar două zile de independență, stăpânul insulei o convinge pe jurnalistă să scrie un jurnal. Spre deosebire de Susan Barton, care insistă inutil ca Robinson să scrie în jurnal, January va face acest lucru la insistențele proprietarului insulei; acesta îi oferă chiar și instrumentarul necesar actului scrierii. Sugestia de a scrie un jurnal se subsumează în totalitate dorinței de a domina, specifică suveranului insulei; chiar și prin actul scrierii, el o subordonează pe January, impunându-i o scriere cu caracter privat, care nu va fi oferită publicării.

Jurnalul este cel care conferă sens existenței personajului feminin, – January mărturisind acest lucru –, și îi oferă firul director al acțiunii romanului, anticipând jocul gândirii. Jurnalul apare ca o formă de păstrare a echilibrului mental, un corespondent al muncii lui Robinson Crusoe, din romanul omonim al lui Defoe.

Robinson consideră oportună scrierea jurnalului, considerând necesar să îi țină mintea ocupată femeii care îi ocupase în mod abuziv insula.

January menționează de două ori, încă de la începutul romanului, că prin acest jurnal a fost foarte aproape de moarte.

Jurnalul ar fi trebuit să aibă o funcție catharctică, eliberatoare, dar Robinson îi limitează în permanență această funcție, sugerându-i femeii numeroase restricții, determinând-o să nu analizeze evenimentele, să nu pătrundă în profunzimea lor, impunându-i imperativul superficialității, al obiectivității, suprimând latura subiectivă a relatării. Robinson oferă sugestii referitoare la actul efectiv al scrisului, cerându-i lui January să scrie foarte mic, să nu realizeze paragrafe ample, pentru a economisi hârtia. În ceea ce privește conținutul, îi indică un mare grad de obiectivitate, sugerându-i să noteze strict faptele, aceasta fiind calea cea mai sigură. Robinson îi sugerează să urmeze strict cursul evenimentelor, această obiectivitate ajutând personajul feminin să renunțe la căutări inutile, la așteptarea prezumtivilor salvatori. Insistențele lui Robinson în ceea ce privește actul scrisului devin denigrante la un moment dat, stârnind revolta jurnalistei: ”Keep up your journal. Stick to the facts. Describe the scenery', as if, in the normal way, I could not put words together...”[3] Robinson face abstracție de profesia acesteia, de faptul că January își câștigă existența scriind, învățându-o, în mod absurd și jignitor, cum să facă acest lucru.

Sugerându-i că scrierea jurnalului îi va distrage atenția de la Jimmie, suveranul insulei încearcă să țină în frâu și sentimentele naufragiaților pe care îi adăpostește, ca un păpușar care le coordonează fiecare mișcare. Insula Robinson se păstrează într-o zonă a neutralității din punctul de vedere al emoțiilor, al trăirilor; iubirea nu se poate manifesta, amiciția e îngrădită ferm, semn că stăpânul ei nu își permite legături emoționale cu oamenii. Singurele ființe de care se apropie sunt animalale domesticite, de a căror soartă se îngrijorează sincer.

Robinson o verifică pe January în mod constant dacă notează zilnic în jurnal, temându-se că lipsa de preocupare constantă ar putea să o determine pe jurnalistă să reconfigureze harta emoțiilor umane, pe care el o ține sub strict control. Jurnalista reacționează defensiv intenționat, afirmând că nu nu ține neapărat să scrie zilnic, că poate continua în orice moment, fiind conștientă că răspunsul îl va irita pe autoritarul stăpân al insulei, care o jignește, în consecință, făcând referire la imperativele profesiei sale. Deși Robinson o acuză de lipsă de profesionalism, January afirmă că scrie „din plăcere”, nu se raportează la principiul obiectivității, așa cum i se dictează,

---

[3] Muriel Spark, *Robinson*, Introduced by Candia William, Great Britain, Edinburgh, Polygon, 2017, p.17. [*Continuă scrierea jurnalului. Rămâi la fapte. Descrie peisajul,* ca și cum, în mod normal, nu aș fi capabilă să leg cuvintele...]

scriind doar dacă simte nevoia să o facă. Femeii i se sugerează să scrie, dar nu în sensul subliniat de Hélène Cixous, de exprimare a sinelui. La acest aspect se referă de fapt January, refuzând să scrie ceva în care nu se poate exprima pe ea însăși.

Robinson folosește jurnalul ca un mijloc de control al minții femeii care îi deranjează starea de neutralitate defensivă, dar și ca un mod de disciplinare a acesteia, fără să vadă că o ajută să își construiască o armă prin care se va impune autoritatea feminină. Jurnalul care preocupă mintea femeii o va determina să tacă, să nu-și manifeste curiozitatea, să nu ofere sugestii, să nu analizeze critic gestionarea defectuoasă a resurselor insulei, să nu se implice emoțional în relații cu ceilalți naufragiați.

Deosebirea definitorie între January și personajul corespondent din romanul *Foe* al lui J.M.Cotezee, Susan Barton, este asumarea scriiturii. Dacă Susan se ferește de asumarea poveștii, căutând un scriitor bărbat care să-i dea o formă finală, „să încheie povestea la toți nasturii", rugându-l pe Cruso să scrie un jurnal, January nu are nevoie de intervenția nimănui, mânuiește cu iscusință cuvintele, chiar dacă jurnalul o duce în pericol de moarte.

Anxietatea pe care o provoacă prezumtiva postură de autoare, posibilitatea transformării jurnalului în roman derivă din inocularea stereotipiei conform căreia creativitatea literară e un prerogativ specific masculin.

Modul în care e privit jurnalul și funcțiile sale diferă enorm în *Foe* și *Robinson*. Susan Barton îl imploră pe Cruso să scrie un jurnal pentru a nu uita detaliile aventurii sale unice, în care să surprindă particularitățile trăirilor sale în contextul insular. January, în schimb, scrie la sugestia suveranului insulei, dar se revoltă împotriva imperativului obiectivității impuse de acesta și realizează procese profunde de introspecție, se revoltă, nu urmează calea trasată de Robinson. Departe de a deveni o cale de „a-i păstra mintea ocupată", jurnalul îi oferă naufragiatei posibilitatea de a surprinde lucrurile în profunzimea lor, de a le analiza, de a le corela.

Jurnalul va îndeplini și condiția obiectivității, după dispariția lui Robinson, în urma înscenării morții sale. În 19 iulie, jurnalista va nota „faptele", așa cum insistase, în repetate rânduri, cel care i-a dat ideea jurnalului. În pagina de jurnal apar posibilele cauze ale morții lui Robinson, probele existente la fața locului, dar, la rubrica „Alte observații", January analizează în profunzime relațiile subtile care se instituie între stăpânul insulei și suspecții de crimă. În acest context, jurnalista își pune problema propriei sale relații cu Robinson, încercând să contureze natura acesteia.

În final, jurnalul își va dovedi ultima sa funcție: *armă de apărare.* January consideră că jurnalul său, în care au fost notate minuțios toate

detaliile referitoare la găsirea urmelor crimei, este arma sa împotriva misoginului Wells. Tom încearcă să o forțeze să semneze o înțelegere din care să reiasă că moartea lui Robinson a fost un accident, dar jurnalista apără adevărul până la capăt, singura sa armă fiind jurnalul, ca dovadă împotriva minciunilor lui Wells. Jurnalul devine acum o dovadă, funcționează ca un *dosar al crimei*, iar dispariția acestuia o pune în pericol de moarte. Furându-i-se atât jurnalul, cât și pistolul Browning, femeia nu mai are arme de apărare.

Așadar, pentru January, călătoria accidentală pe insula lui Robinson s-a transformat într-o călătorie de regăsire a sinelui originar. Jurnalista e pusă în situația de a exorciza bărbatul din mintea ei, pilonul spațiului patriarhal, și de a-l înlocui, devenind astfel propriul său exorcist. Călătoria lui January echivalează cu expediția unei amazoane în „țara bărbaților”. Este momentul în care femeia decide să devină din obiect, subiect. Deși Robinson folosise jurnalul ca unealtă menită „a-i ține mintea ocupată”, January face din scrierea acestuia o acțiune subversivă, preia pârghiile puterii prin asumarea scriiturii, dându-și seama că, fără să vrea, Robinson a îndrumat-o să își construiască o armă prin care se impune autoritatea feminină.

Bibliografie:

FOUCAULT, Michel, *Altfel de spații*, în *Theatrum philosophicum, studii eseuri, interviuri 1963-1984*, traducere de Bogdan Ghiu (partea I) Ciprian Mihali, Emilian Cioc și Sebastian Blaga (partea a II-a), Ediție îngrijită de Ciprian Mihali, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001.

MIROIU, Mihaela, *Convenio, Despre natură, femei și morală*, Ediția a II-a, Editura Polirom, 2002.

SPARK, Muriel, *Robinson*, Introduced by Candia William, Great Britain, Edinburgh, Polygon, 2017.

THE PURPOSES OF THE JOURNAL IN THE POSTMODERN NOVEL ”ROBINSON”, BY MURIEL SPARK

Abstract

Keywords: hegemony, subordination relationships, misogynism

The paper deals with the purposes of the journal within the postmodern novel ”Robinson”, by Scottish novelist Muriel Spark. The island experience of the journalist January Marlow will make her discover the power of writing, of authorship and it will build her self-confidence. Writing the journal is an experience that will clarify her inner feelings and her true self. The writing process becomes a weapon against the masculine hegemony on the island.

Die Rolle der Frau in den Texten Herta Müllers

GRAZZIELA PREDOIU
Timișoara

Ein zentraler Aspekt in Herta Müllers Werk stellt die Darstellung weiblicher Zusammenhänge innerhalb einer ‚Heimat' dar, die mit negativen Begrifflichkeiten assoziiert wird. Dabei erscheinen die Frauen als Jungfrauen, Huren und Wahnsinnige, als Opfer männlicher Brutalität, Lustobjekte und Komplizinnen der Macht. Die Autorin bezieht sich auf die Ohnmacht in der Sprechweise der Frauen, auf die weibliche Sexualität und ihre Opfer-Position in einer männlich dominierten Welt. Mit Ausnahme des homoerotischen Leo aus der *Atemschaukel* sind die Protagonistinnen Müllers Bäuerinnen, Intellektuelle, Dissidentinnen, eine Ausgewanderte. Sie leiden an existenzieller oder sozialer Angst, an dem Erzwungenen der menschlichen Verhältnisse, an der Gewalt.

Im Rahmen dieses Beitrags wird auf drei Hypostasen des Weiblichen eingegangen: das junge Mädchen der *Niederungen*, das Verbote internalisieren muss und auf die Mutterfigur, welche durch die repressive Erziehung zur Deformation ihrer Tochter beiträgt. Um auf die Funktion der Frau als Lustobjekt und auf ihren Warencharakter einzugehen, trage ich in einem zweiten Schritt den Texten *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt* und *Herztier* Rechnung, wobei ich die Frauenfiguren auch als Komplizinnen der Macht und als Dissidentinnen präsentiere. Zuletzt gehe ich auf Müllers Erzählung *Reisende auf einem Bein* ein, welche die Ausgewanderte und Verlorene darstellt. Da aber das Weibliche mit der Beschreibung der Heimat vernetzt ist, streife ich im Rahmen meiner Überlegungen auch den Themenkomplex Heimat, welcher einer Demaskierung und Destruktion anheimfällt.

Für Herta Müller stellt die Auseinandersetzung mit der Heimat, sei es das abgelegene banatschwäbische Dorf, welches als „die Fransen der Welt"[1] metaphorisch umschrieben wird, sei es die einer ubiquitären Kontrolle zum Opfer fallende Stadt, jener „Teppich aus Asphalt"[2] ein zentrales Anliegen

[1] Müller, Herta: Wenn wir schweigen, werden wir unangenehm - wenn wir reden, werden wir lächerlich. Kann Literatur Zeugnis ablegen? In: Arnold, Heinz Ludwig (Hg.): *Herta Müller*. Text+Kritik, Hf. 155/2002, München, S. 6-16, hier S. 8.
[2] Ebd., S. 8.

ihres Schreibens dar, wobei sich die Autorin gegen den Begriff der Heimat wendet. Dass sich der Heimatbegriff nicht mit der Welt des Banats deckt, das Unbehagen an der eigenen Heimat, bezeugt Herta Müller in dem Essay *Heimat oder der Betrug der Dinge*:

> Die unbewusste Fortsetzung der Verbote in meinem Kopf, war das ‚Heimat'? […] Die Verletzungen durch das grelle Licht im Tal, war das ‚Heimat'? Später, als ich zur Schule ging, wurde das Wort ‚Heimat' anders als in den besoffenen Liedern missbraucht. […] Die verlogene Heimat aus den Schulbüchern hatte so wenig mit mir zu tun wie die besoffene ‚Heimat' aus den Liedern der Männer. ‚Heimat' auf dem Lande und ‚Heimat' in der Stadt. Dieselbe Bühne mit anderen Kulissen?[3]

Müller unternimmt eine Dekonstruktion des identitätsstiftenden Moments Heimat, der für sie zum Inbegriff der Verlogenheit wird und setzt Heimat mit einem Missbrauch in Verbindung: Während der Begriff in der banatschwäbischen Gemeinschaft zum verklärenden Terminus wird und die Reflexion über die Verstrickungen während des Nationalsozialismus verhindert, wie auch das verordnete Deutschtum im Symbol des deutschen Frosches karikiert wird, dient er dem sozialistischen Rumänien dazu, die Menschen trotz Missstände und ethnischer Differenzen in Einigkeit zu wiegen. Nicht zufällig hat Müller im Rückblick die Wurzeln ihres Schreibens im Widerstand gegen die verordnete Identität des Deutschseins im rumänischen Staat als „ein Schreiben gegen diese Identität, auch gegen dieses Banat-Schwäbische Dorf, gegen diese sprachlose Kindheit, die alles unterdrückte",[4] bezeichnet.

Herta Müllers Schreiben ist der Anti-Heimatliteratur zuzuordnen. Anti-Heimatliteratur bringe ich mit einer weiblichen Heimat in Verbindung, da die Darstellung von Geschlechterverhältnissen und die Dekonstruktion der für die Heimatliteratur so zentralen Mythen wie Heimat, Natur und Weiblichkeit wichtige Aspekte des Müllerschen Werkes darstellen. Die Protagonistinnen Herta Müllers erleben in der Heimat, sei es der ländliche oder der städtische Boden, die Macht und die daraus resultierende Angst in der Familie, gegenüber dem Kollektiv des Dorfes oder angesichts des

---

[3] Müller, Herta: Heimat oder der Betrug der Dinge. In: Solms, Wilhelm (Hg.): *Dichtung und Heimat. Sieben Autoren unterlaufen ein Thema*. Marburg 1990, S. 69-83, hier S. 70.

[4] Vgl. Müllers Aussage im Kapitel Schreiben im Land der Muttersprache. In: Solms, Wilhelm (Hg.): *Nachruf auf die rumäniendeutsche Literatur*. Marburg 1990, S. 299-305, hier S. 303.

omnipräsenten Überwachungsapparates. Sie manifestieren ein gebrochenes Verhältnis zur eigenen Herkunftswelt, denn wo Entfremdung herrscht, kann keine Heimat existieren.

Im Symbol des Frosches wird die Engstirnigkeit dieser Welt dargestellt, da sich dieses Bild auf jede Zurechtlegung und Einschränkung bezieht. Die bitteren Erfahrungen der dörflichen Welt wiederholen sich im Überwachungsstaat Rumänien, welcher dieselben Verbote und Drohungen im Bild des „Frosch des Diktators" bündelt.

> Der deutsche Frosch, der schon im kleinen Dorf auf das schielte, was später für mich der Staat werden sollte, wurde später der Frosch des Diktators. […] Es waren Jahre des Frosches, die in Rumänien. Zum deutschen Frosch kam der Frosch des Diktators hinzu.[5]

Damit offenbart sich die städtische Welt als Verdopplung und verzerrtes Spiegelbild der dörflichen Welt. Praktiken der ideologiekonformen Wahrnehmungslenkung, für die Müller den Begriff des Frosches geprägt hatte, werden nicht nur in den Texten relevant, die vom Leben in Rumänien handeln, sondern treten als „Frosch der Freiheit" in Werbeslogans binnendeutscher Lebenswirklichkeit zutage.[6] Somit fürchten sich die weiblichen Figuren „vor drei repressiven Instanzen mit Überwachungscharakter"[7], vor der ethnozentrischen Ideologie der deutschen Überlegenheit, vor dem sozialistischen Bewusstsein und vor der Ideologie der Zurückweisung und Abwertung des Einzelnen im Kapitalismus.

Müllers Heldinnen erleben bereits im Kindes- und Jugendalter traumatisierende Erfahrungen, welche die negative Sicht auf die beschriebene Welt verstärken. Das Leben junger Frauen wird in den *Niederungen*[8] in den wenigen Fotos zusammengebündelt, die zu seltenen Gelegenheiten geschossen wurden:

---

[5] Müller, Herta: *Der Teufel sitzt im Spiegel. Wie Wahrnehmung sich erfindet.* Berlin 1990, S. 27.

[6] Vgl. Suren, Katja: *Ein Engel verkleidete sich als Engel und blieb unerkannt. Rhetoriken des Kindlichen bei Natascha Wodin, Herta Müller und Aglaya Veteranyi*. Sulzbach 2011, S. 129.

[7] Pătruț, Iulia-Karin: *Schwarze Schwester-Teufelsjunge. Ethnizität und Geschlecht bei Paul Celan und Herta Müller*. Köln 2006, S. 122.

[8] Müller, Herta: *Niederungen*. Bukarest 1982. Des Weiteren wird die Sigle N für Zitierungen aus dem Band gebraucht.

An den Wänden hängen ihre Hochzeitsbilder. Sie haben schwere Kränze auf der flachen Bluse und im Haar. Sie haben schöne schlanke Hände überm Bauch und haben junge traurige Gesichter. Und auf den Bildern, die daneben sind, haben sie Kinder an der Hand und runde Brüste unter ihren Blusen, und hinter ihnen steht ein Wagen, darauf aufgetürmt das Heu. [...] Ihre Schnurrbärte wachsen mit dem Alter, aus den Nasenlöchern und Warzen stehen Haare hervor. Sie sind behaart und haben keine Brüste mehr. Und wenn sie mit dem Alter fertig sind, dann gleichen sie den Männern und entschließen sich zu sterben (N: 33-34).

Der Lebenszyklus der Frauen wird in einer patriarchalischen Gesellschaft auf Hochzeit, Kinderkriegen und Sterben reduziert, auf die Veränderungen im menschlichen Körper. Sie nehmen eine sozial schwache Position ein, ihr Wert wird nur am Gebären und Verrichten der häuslichen Arbeiten gemessen. Die von Trauer gezeichneten Gesichter bei der eigenen Hochzeit verweisen auf ihr zukünftiges Leben als Gattinnen, so wie die schweren Brautkränze die Last der zukünftigen Opfer verdeutlichen, welche die Frauen mit stummer Resignation erdulden. Durch nie endende Plagerei, durch Missbrauch in der Ehe sind die Frauen zum frühzeitigen Altern und zum Schweigen verdammt.[9] Die gleiche Abwertung klingt auch in den Worten der Mutter an, als diese ihrer Tochter in Andeutungen die eigene Hochzeitsnacht schildert. Heiraten und Kinderkriegen eröffnen keine neue Lebensphase, sondern sind Vorstufen des Absterbens dieser Frauenfiguren, denn sie bringen diese angeblich schönen und auf Fotos festgehaltenen Stationen im Leben einer Frau sofort mit Alter und Selbstzerstörung in Verbindung. Ohnmächtig ist die Mutter-Figur der *Niederungen* dem Vater ausgeliefert, im ehelichen Leben herrscht keine Zärtlichkeit, nur brutale Zurichtungen und das Schweigen sind an der Tagesordnung.

Die eigenen Töchter werden ebenfalls zur Sprachlosigkeit erzogen. Die wenigen Male, als das kleine Mädchen seine Stimme erhebt, wird ihm dies von den Erwachsenen - sei es vom Großvater, welcher das leise Summen des Kindes mit den Worten zurechtweist, „[d]en Vogel, der morgens singt, frisst die Katz“ (N: 47), sei es von der Großmutter, welche das Verbot der Selbstwahrnehmung im Spiegel formuliert: „Der Teufel sitzt im Spiegel“[10] - gewaltsam ausgetrieben, unabhängig davon, ob es sich um kindlichen Wissensdrang handelt oder um den Versuch, die emotionale

[9] Vgl. Glajar, Valentina: The discourse of discontent: politics and dictatorship in Herta Müllers Herztier. In: Dies.: *The german legacy in East Central Europe as recorded in recent German literature*. Columbia 2004, S. 115-165, hier S. 129.

[10] Müller 1990, S. 5

Erschütterung über das Schlachten des Kalbes durch das Formulieren von Analogien zu bewältigen. Dem Mädchen wird es unmöglich sein, eigene Bedürfnisse zu äußern, ohne bestraft zu werden:

> Jedes Mal fiel ich hin und begann zu weinen und wusste in diesem Augenblick, dass ich keine Eltern hatte, dass diese beiden niemand für mich waren, und fragte mich, weshalb ich da in diesem Haus mit ihnen saß, weshalb ich nicht endlich von hier weglief, in ein anderes Dorf (N: 51).

Das dominante Gefühl der namenlosen Ich-Protagonistin aus den *Niederungen* gegenüber ihrem dörflichen Milieu ist das einer unüberbrückbaren Fremdheit. Das sensible Mädchen grenzt sich einerseits von der rohen Dorfwelt ab, ahmt aber andererseits in ihren Spielen gerade die Verhaltensweisen dieser Gemeinschaft nach. Damit offenbart Müller, wie es unbewusst doch von der Gesellschaft geprägt ist und wie ein sensibler Mensch hier „durch inneres Abstumpfen und äußeres Befolgen stereotyper Handlungsmuster“[11] zurechtgestutzt wird.

Die negative Sicht auf die Mutterinstanz durchzieht leitmotivisch den Text. Die im Sauberkeitswahn entartete Putzsucht der Mutter, die brutalen Erziehungsmaßnahmen und die Weitergabe tradierter Verhaltensregeln lasten das Verhältnis der beiden an. Eine explizite Schuldzuweisung belastet das Mutter-Tochter-Verhältnis,

> Seitdem es mich gibt, sind Mutters Brüste schlaff, seitdem es mich gibt, hat Mutter kranke Beine, seitdem es mich gibt, hat Mutter einen Hängebauch, seitdem es mich gibt, hat Mutter Hämorrhoiden und quält sich stöhnend auf dem Klo. Seitdem es mich gibt, spricht Mutter von meiner Dankbarkeit als Kind und kommt ins Weinen und kratzt sich mit den Fingernägeln der einen Hand an den Fingernägeln der anderen (N: 7).

denn die Mutter nimmt die Tochter als Ergebnis ihrer unglücklichen Ehe, als Verursacherin ihrer körperlichen Leiden wahr. Gerade die mütterliche Instanz destruiert die Darstellungen weiblicher Körperlichkeit und macht das eigene Kind für die Veränderungen des weiblichen Körpers schuldig. Die Aggressivität der Mutter offenbart sich in den Erziehungsmethoden, die diese ausübt, den Gewaltszenen gegenüber Schwächeren. Die liebevolle Erziehung weicht der Ausübung einer primitiven Gewalt, in welcher

---

[11] Suren 2011, S.166.

Ohrfeigen Teil der Sozialisation darstellen. Somit wird die Mutter zum „Inbegriff der Dorfmoral“[12], welche tradierte Regeln der Gemeinschaft an die Tochter weitergibt. Dass die Großmutter in der vorhin zitierten Textpassage wortlos die Scherben wegfegt, deutet auf ihre stillschweigende Komplizenschaft hin, wie auch auf den Umstand, dass „diese Art der Erziehung als Produkt weiblicher Genealogie“[13] aufzufassen ist. Sonst führt die Ausweglosigkeit ihrer Situation die Mutterfigur, welche in einer Ehegemeinschaft mit dem trunksüchtigen und aggressiven Vater lebt und sich der Kommunikationslosigkeit und Gefühlskälte in der Familie anpassen muss, zu einer „Überidentifikation mit den Normen der Gesellschaft.“[14]

Der Tochter wird es unmöglich sein, die Mutter anzuerkennen. Durch den Text zieht sich das Motiv der mütterlichen „harten Hände“, die im Zusammenhang mit den abgearbeiteten rissigen Händen evoziert werden, aber auch im Kontext der Bestrafungen erwähnt werden, sodass sie „für die seelische Verhärtung der Frauen“[15] stehen. Erst in den Schlussbildern des Essays „Der fremde Blick oder das Leben ist ein Furz in der Laterne“ wird ein ausgeblendetes Kapitel aus Mutters Vergangenheit, die Deportation und die Zeit im Arbeitslager thematisiert und erst hier manifestiert sich seitens der erwachsenen Erzählerin Verständnis für diese verbitterte Frau.[16]

Dass die Mutterfigur, die zum Inbegriff des Kollektivs wird, erstarrte Traditionen weitergibt, wird durch die Tracht-Szene verdeutlicht. Die Tracht wird zum Korsett der Heimat, zum Symbol für das Eingeschlossen-Sein der Tochter in die Traditionen, in die Enge der dörflichen Welt, aus der es kein Entkommen gibt:[17]

> Ihre Töchter haben die Tracht nur scheinbar überwunden. In ihren Bewegungen rollen sich die Stoffballen der schwäbischen Kleider auf, und ihre Körper wirken trotz der Dürre so, als passten sie nicht in die Kleider, als befänden sie sich außerhalb der Nähte. Ihre Gehirne sind aber damit angezogen (N: 66).

---

[12] Tudorică, Cristina: *Rumäniendeutsche Literatur (1970-1990). Die letzte Epoche einer Minderheitenliteratur*. Tübingen 1997, S. 112.

[13] http://germanistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_germanistik/projekte/janke/Diplomarbeiten-PDF/Diplomarbeit_Neubauer.pdf [gesehen am 22.07. 2014].

[14] Suren 2011, S. 151.

[15] Ebd., S. 168.

[16] Müller, Herta: Der fremde Blick oder das Leben ist in ein Furz in der Laterne. In: Dies.: *Der König verneigt sich und tötet*. München 2003, S. 130-150.

[17] http://germanistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_germanistik/projekte/janke/Diplomarbeiten-PDF/Diplomarbeit_Neubauer.pdf [gesehen am 20.07. 2014].

Damit fungiert die Tracht als Symbol für die Einzwängung in die rigide, weibliche Norm und sie verweist gleichzeitig auf das symbolische Lebensende der Frau als Subjekt in einer Ehe. Durch die Kritik an den überkommenen Traditionen, an der Tracht werden Abgründe der scheinbaren Idylle demaskiert.

Auch die Thematisierung roher Gewalt wird in Verbindung mit der Weiblichkeit gestellt, denn Frauen werden in der Ehe sexuell missbraucht. Die Erzählung *Die kleine Utopie* vom *Tod* aus dem Band *Barfüßiger Februar* skizziert den sexuellen Übergriff auf die Großmutter in der Hochzeitsnacht, deren Schicksal auf ihre Einsamkeit in einer männlich-patriarchalen Welt hindeutet. Sie ist den Zugriffen des Großvaters ausgesetzt, der sie wie das Feld in Besitz nimmt.[18] Die gängige Metaphorik der Frau als Feld, die vom Mann gepflügt und befruchtet wird, überführt Müller in ein düsteres Bild sexueller Ausbeutung eben dieses Feldes.[19] Statt des gewünschten Sohnes bringt die Großmutter ein Mädchen auf die Welt, an das sie die Trauer und Einsamkeit der Frauen weitergibt. Die Unterordnung und Minderwertigkeit, die ganze Palette mangelnder weiblicher Selbstachtung, die Abhängigkeit, welche die Frauen innerhalb einer patriarchalischen Kultur entwickelt haben, werden an die Tochter „vererbt."[20] Die Mütter erziehen ihre Töchter „zu harmonisch passiver, fürsorglich selbstloser Weiblichkeit, die im Dienste patriarchalischer Bedürfnisse"[21] steht. Somit verweisen die Dominanz des Großvaters als übergeordnete gesellschaftliche Macht, die Abwertung der Großmutter und die Gewalt gegen sie auf die Unterlegenheitsstellung der Frau in der von Herta Müller konstruierten bäuerlichen Gesellschaft.

Fluchträume oder Ersatzwelten für das Weibliche werden nicht entworfen, führt doch das bewusste Verlassen des Dorfes und die Flucht in die Stadt in die gleiche Ausweglosigkeit im Prosatext *Schwarzer Park*.

Sexuelle Unterdrückung und die Ausbeutung von Frauen sind wiederkehrende Themen in Müllers Romanen *Der Fuchs war damals schon der Jäger*, *Herztier*, *Heute wär ich mir lieber nicht begegnet*. Diese Texte

---

[18] Vgl. Predoiu, Grazziella: *Faszination und Provokation bei Herta Müller.* Frankfurt/Main 2001, S. 70.

[19] http://germanistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_germanistik/projekte/janke/Diplomarbeiten-PDF/Diplomarbeit_Neubauer.pdf [gesehen am 22.07. 2014].

[20] Predoiu, Grazziella: Faszination und Provokation in den Texten Herta Müllers und Elfriede Jelineks. In: Dies.: *Erinnerung als Last und Lust. Beiträge zur Literatur aus Südosteuropa.* Timișoara 2014, S. 13-55, hier S. 31 und Predoiu 2001, S. 70.

[21] Kraft, Helga: Vorwort. In: Kraft, Helga/Liebs, Elke (Hgg.): *Mütter-Töchter-Frauen. Weiblichkeitsbilder in der Literatur*. Stuttgart 1993, S. 1-7, hier S. 1.

sind in der städtischen Lebenswelt angesiedelt, beinhalten die Drangsalierungen durch das totalitäre Regime Rumäniens und sprechen von sexueller Belästigung am Arbeitsplatz, welche von der Securitate, den Beamten des Regimes oder von Geistlichen verübt werden.[22] Müller dekonstruiert die Vorstellung von Weiblichkeit, denn Liebe erscheint als dumpfe Sexualität, als Begierde und Trieb. Bei der Beschreibung sexueller Handlungen herrschen Rohheit und Gewalt statt Liebe und Zärtlichkeit. Die Spannbreite weiblicher Unterdrückung reicht von Kriegsvergewaltigungen im Erzählband *Niederungen*, illegalen Schwangerschaftsunterbrechungen, unmenschlichen ärztlichen Praktiken im Zusammenhang mit Ceaușescus vier Kinderpolitik in dem Essayband *Hunger und Seide*, bis zur Prostitution und weiblicher Autoerotik in der Erzählung *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt*, zu sexueller Ausbeutung im Roman *Der Fuchs war damals schon der Jäger*, der Gebrauch sexueller Anzüglichkeiten als Verhörmittel im *Herztier* und *Heute wär ich mir lieber nicht begegnet*, so wie in dem zuletzt erschienenen Essay *Cristina und ihre Attrappe*.

Wie eng Sexualität mit kontrollierender Machtausübung verknüpft wird, wie der weibliche Körper zum Pfand und Tauschobjekt für ein Leben im Westen eingesetzt wird, verdeutlicht die Erzählung *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt*, in welchem sich die Tochter des Müller Windisch prostituieren muss, um vom Pfarrer und vom Milizmann des Dorfes die nötigen Ausreiseformulare zu erhalten. Amalie, welche als Angehörige einer zweiten Generation die Trachten-Zwänge der *Niederungen* bereits verinnerlicht hat, bietet ihren Körper zum Tausch an. Während sich ihr Vater noch um den guten Ruf des Mädchens fürchtet, betrachtet die Mutter die Situation sachbezogen. „Jetzt geht’s nicht um die Schande [...] jetzt geht es um den Paß.“[23] Sie bereitet Amalie noch vor ihrem Gang zum Milizmann und Pfarrer vor, so als ob sie eine Braut vorbereiten würde: gefärbte Fingernägel, weiße hohe Sandalen und ein rotes Kleid und rät von zu viel Schminke ab: „Nicht zu grell [...] sonst reden die Leut“ (F: 82), als ob die Gemeinschaft nicht an diesem Tauschwert partizipieren würde. Ähnlichkeiten und generationsbedingte Verbindungen zeigt dabei die Spiegelszene: „Im Spiegel stehn die Augen von Windischs Frau [...] Amalie hält das Gesicht ganz nahe an den Spiegel. [...] Windischs Frau stellt ihre Backenknochen in den Spiegel“ (F: 81-81). Die

[22] Bauer, Karin: Gender and the sexual politics of exchange in Herta Müllers prose. In: Haines, Brigid/Marven, Lyn (Hgg.): *Herta Müller*. Oxford 2013, S. 153-172, hier S. 153.
[23] Müller, Herta: *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt.* Berlin 1987, S. 74. Für weitere Zitierungen aus diesem Band wird das Kürzel F eingesetzt.

Verwischung und Auflösung der Grenze zwischen Mutter und Tochter, zwischen Vergangenheit und Gegenwart, der Riss in der zeitlichen Chronologie wurde zu Recht in der Sekundärliteratur als traumatische Spur in Müllers Werk interpretiert. Beide Frauen tragen die Narben der sozialen, politischen und emotionellen Verstümmelung.[24]

Einmal zurückgekehrt wird stillschweigend in die Geschäftigkeit des Alltags geflüchtet, nur der „Saugfleck am Hals" (F: 86) offenbart als offensichtliche Einschreibung des Geschehenen den Tauschwert Amalies. Durch die Worte „'Kommt essen', sagt Windischs Frau. Die Suppe dampft" (F: 86) gibt die Mutter der Tochter das weiter, was sie während der Deportation in Russland selbst erdulden musste: Prostitution als Überlebenszwang. Weil Katharina jetzt zu alt ist, um als Objekt der Begierde und als Tauschobjekt zu fungieren, muss ihre Tochter diese Rolle übernehmen, um der Familie ein Leben im Westen zu sichern.

Weibliche Selbstbefriedigung als Ausnahmefall weiblicher Sexualität eröffnet für Katharina einen Freiraum, denn sie befriedigt sich selbst und sucht dadurch ein mögliches Entkommen aus der erlebten Ohnmacht an der Seite ihres Mannes. Der Griff nach sich selbst scheint eine Art von Selbstvergewisserung zu sein und entspricht gleichzeitig einer erlebten inneren Isolation.[25] Bei der selbstbezogenen, nicht auf eine männliche Figur gerichteten Sexualität handelt es sich um eine Grenzüberschreitung durch die Protagonistin. Damit setzt die Frau, die sich angeblich aus gesundheitlichen Gründen ihrem Mann verweigert, diesem auch eine Art Widerstand entgegen. Ihrer in der patriarchalischen Gesellschaft zugeschriebenen Rolle als sexuelles Objekt widersetzt sich Katharina durch den Griff nach sich selbst, den sie als Befreiungsakt aus der männlichen Hörigkeit wahrnimmt. Das sexuelle Spiel mit sich selbst wird zum letzten Freiraum für Katharina oder Lola, die sich ohnmächtig wähnen und eine „Flucht" versuchen.

Weibliches Begehren und sexuelles Verlangen sind untrennbar an Machtbeziehungen gekoppelt, wobei der weibliche Körper instrumentalisiert und zum Tausch angeboten wird, wie es Amalia tut, die damit die ersehnten Ausreisedokumente erwirbt. Sexualität, betont Müller, wurde in Diktaturen in allen Bereichen alltäglichen Lebens missbraucht. „Erotik ist für Machthaber immer eine sehr attraktive Form, jemanden zu erpressen. Es gibt gar nichts Besseres. Wenn man mit einer Frau schläft, hat

---

[24] Vgl. Marven, Lyn: *Body and narrative in contemporary literatures in German: Herta Müller, Libu e Moníková, and Kerstin Hensel*. Oxford 2005, S. 85; Bauer 2013, S. 159.
[25] Predoiu 2001, S. 89.

man sie in der Hand.“[26] Durch den Einsatz des Indefinitpronomen „jemanden“ wird jede geschlechtliche Markierung ausgeschlossen, denn sowohl Männer als auch Frauen können in gleichem Maße erpresst werden. Obwohl sich Müller dann explizite auf Frauen bezieht, hat die Realität eindeutig bewiesen, dass auch Männer wegen ihrer sexuellen Orientierung zur Zielscheibe der Erpressung werden können.[27]

Geschlechtliche Ausbeutung, die Liaison zwischen Macht und Weiblichkeit und der Tauschwert des Einzelnen dominieren den Roman *Herztier*[28], welcher am Beispiel mehrfach marginalisierter Frauen den destruktiven Einfluss des totalitären Regimes auf das Leben verschiedener ins Abseits gedrängter Individuen veranschaulicht. Die aufstiegshungrige Lola aus dem dürftigen Süden Rumäniens will den desolaten Verhältnissen entkommen, zumal ihre Physiognomie zum Spiegel ihrer Heimatregion wird, auch wenn die Figur gesichtslos bleibt. „Lola kam aus dem Süden des Landes und man sah ihr eine armgebliebene Gegend an“ (H: 9). Sie wird ein tragisches Opfer des Regimes. Ein Russischstudium und das politische Bekenntnis würden ihr als Akademikerin die siegreiche Rückkehr in die dörfliche Welt gestatten, die mit sozialer Achtung und Überwindung der Armut einhergehen. Die in der Kindheit gedemütigte Frau will sich aus der sie einschnürenden Enge der Geschlechterordnung befreien, scheitert aber. Ihr Wunsch nach Karriere und Anerkennung geht einher mit der weiblichen Begierde nach Liebe, die die Möglichkeit birgt, den Drangsalierungen des Regimes zu entkommen:

> Man kann sich ein Stückchen durch Liebe schonen, sich in ihr anders fühlen, als das im Revier der Überwachung ignorierte oder drangsalierte Nichts. Aber gerade deshalb wurde die Liebe auch zur Ersatzhandlung für alle fehlenden Freiheiten. Ich kenne kein Land, in dem die Liebe so hungrig war wie in Rumänien. Kreuz und quer durch die Hierarchien gab es in der Fabrik, in den Schulen, wo ich gearbeitet habe, außereheliche Beziehungen. […] Ich kenne kein anderes Land, in dem das Intime so durchgängig mit Lüge, Täuschung, Heuchelei, mit dem Zerfleischen ihrer eigenen Substanz vermengt war.[29]

---

[26] Haines, Brigid/Littler, Margaret: Gespräch mit Herta Müller. In: Haines, Brigid (Hgg.): *Herta Müller*. Cardiff 1998, S.14-25, hier S. 19.

[27] Vgl. Bauer 2013, S. 154.

[28] Müller, Herta: *Herztier.* Reinbek bei Hamburg 1996. Für weitere Zitate aus diesem Buch wird das Sigle H eingesetzt.

[29] Müller, Herta: *Der König verneigt sich und tötet*. München 2003, S. 172.

In der Metapher des Mannes mit dem „weißen Hemd“ (H: 9), den sie nach Abschluss des Studiums mit ins Dorf bringen will, konzentriert sich für die Frau der Wunsch nach gesellschaftlichem Aufstieg. Zur Verwirklichung ihres Vorhabens prostituiert sie sich im verwahrlosten Stadtpark, um ihrem Ideal, „durch die Äste der Maulbeerbäume“ (H: 9) ins Dorf zu gehen, näherzukommen. Die Promiskuität mit den Männern aus dem Schlachthaus bietet keine Flucht, denn „das Proletariat der Blechschafe und Holzmelonen“ (H: 37) stillt die Uniformität seines Lebens im Suff und im flüchtigen Geschlechtsverkehr. Es heißt von diesen Männern, dass sie die „Gier eines hungrigen Hundes“ (H: 20) besitzen und die Relationen Lolas mit ihnen tragen die Spuren der gleichen Verwüstungen, wie die ihrer Kindheit. Die Prostitution[30] und das politische Engagement sind Vorstufen, um ihrem Ideal „durch die Äste der Maulbeerbäume“ (H: 9) ins Dorf zu gehen, näherzukommen. Wenn Schafe, Dürre - als Chiffren für die Erstarrung des Landes - und Melonen als Metaphern für Armut und Mangel erscheinen, werden die Maulbeerbäume zum Bild des Aufbruchs aus dem Dorf, verbunden mit der Sehnsucht nach einem besseren Leben.

Käufliche Liebe und Opportunismus vermögen eine Marginalisierte nicht von der dörflichen Armut zu befreien, sie scheitert mit ihrem Versuch, durch politische und erotische Selbstaufgabe Fuß zu fassen und erhängt sich. Otto Norbert Eke verweist auf die Tatsache, dass Lola einen störenden Fremdkörper in Ceaușescus verkehrte glücklose Welt darstellt. Als ungewolltes sechstes Kind hat sie weder familiäre Geborgenheit und Liebe erfahren können, noch ein Gemeinschaftsgefühl entwickeln können. Ihre schamlos ausgelebte Sexualität bringt sie in Konflikt mit der Disziplin des Staates. Sie verkörpert die literarische Darstellung der schändlichen Lebensbedingungen in Rumänien.[31] Lolas Glücksansprüche, ihr „Hunger nach Lebensgefühl“[32] erfüllen sich nicht in der sozialistischen Gesellschaft. Damit ist auch für diese Frau kein Platz in der städtischen Gesellschaft. Sie trägt die Narben ihrer sozialen, politischen und emotionellen Verstümmelung und begeht Selbstmord.

---

[30] Es ist Norbert Otto Eke zuzustimmen, wenn er schlussfolgert, dass Müller in dramatischen Farben eine lieblose Gesellschaft darstellt, denn die Sexualität als Ersatz für Intimität und Zärtlichkeit weise auf eine Welt mit fehlender Zuneigung hin. Vgl. Eke, Norbert Otto: ‚Macht nichts, macht nichts, sagte ich mir, macht nichts‘: Herta Müller’s Romanian Novels. In: Haines, Brigid/Marven, Lyn (Hgg.): *Herta Müller*, Oxford 2013, S. 99-116, hier S. 106.

[31] Vgl. Ebd. S. 107.

[32] Müller, Herta: *Hunger und Seide*. Reinbek bei Hamburg 1995, S. 66.

Mit der namenlosen Ich-Figur wird der gescheiterten Aufsteiger-Frau das Modell der Dissidentin opponiert. Sie wird von den Regimehelfern drangsaliert, muss sich entwürdigenden Verhören unterziehen, ihr wird mit dem Tod gedroht, sie möchte Hand an sich legen und kann sich nur durch die Flucht in den Westen retten. Über Lolas „subversive Schrift“, das Tagebuch, in welchem sie sich als Leidtragende und Opfer darstellt, nimmt die Ich-Erzählerin den Kontakt mit den vier Kollegen auf und wird zur Regimegegnerin. Wenn Angst als Mittel der Herrschaftsstabilisierung dient, so erscheint Angst auch als Form der Dissidenz.[33] Das ursprünglich auf die Freundschaft in der Welt verweisende Lied, welches in der Übersetzung Oskar Pastiors zum Zusammenhalt aufrief, soll sie in einer veränderten Variante, mit Bezug auf sexuelle Anspielungen laut vorsagen. „Ich hatte drei Freunde in jedem Stückchen Wolke/So ist das halt mit Freunden/wo die Welt voll Huren ist“ (H: 104). Bediente sich die Diktatur des Dorfes der Einteilung in Huren und Jungfrauen – ich denke dabei an den Müller Windisch – so übt der sozialistische Staat, der anscheinend auf die Wahrung der Geschlechtsordnung Wert liegt, die gleiche Trennung. Damit wird die Frau sowohl in der patriarchalischen Welt als auch in der städtischen Welt auf einen Objektstatus reduziert. Genauso ausweglos erweisen sich die weiblichen Lebensentwürfe der Studentinnen in der städtischen Welt wie jene der Bäuerinnen in der dörflichen Sphäre. Zum Scheitern verurteilt ist auch die weibliche Profiteurin des Regimes: die Freundin Tereza[34] stirbt an Krebs. „Dass Tereza, die Verräterin, auch in die Reihe der Opfer der Diktatur genannt wird, deutet darauf hin, dass ihre Krebserkrankung als Ausdruck psychischer Spannungen gelesen werden kann, zwischen Liebe zur Freundin und dem Druck der Diktatur zerrieben.“[35]

---

[33] Vgl. Eke, Otto Norbert: „Sein Leben machen/ist nicht,/Sein Glück machen/Mein Herr.” Zum Verhältnis von Ästhetik und Politik in Herta Müllers Nachrichten aus Rumänien. In: Barner, Wilfried/Müller-Seidel, Walter (Hgg.): *Jahrbuch der deutschen Schillergesellschaft*. Stuttgart 1997, S. 481-509, hier S. 497.

[34] Herta Müller ist vom Verrat ihrer später an Krebs gestorbenen Freundin Jenny benommen, weil auch die engste Freundin Teil des Systems Liebe und Verrat ist: „Diesem Knäuel aus Liebe und Verrat war nicht beizukommen. Tausendmal habe ich ihren Besuch im Kopf gewälzt, um diese Freundschaft getrauert, ungläubig erfahren, dass Jenny nach meiner Abreise sogar mit dem Securitate-Offizier liiert war. Heute bin ich froh, weil die Akten zeigen, dass die Nähe zueinander aus uns selbst gewachsen war, nicht vom Geheimdienst eingefädelt, dass Jenny mich erst nach meiner Abreise bespitzelte. „Herta Müller über die Geheimpolizei. Die Securitate ist noch im Dienst.“ In: http://www.zeit.de/2009/31/Securitate/seite-3. [gesehen am 29.08. 2014].

[35] Schmidt, Ricarda: Metapher, Metonymie und Moral. Herta Müllers „Herztier.“ In: Haines, Brigid (Hg.): *Herta Müller*. Cardiff 1998, S. 57-75, hier S. 64.

Die dritte zur Diskussion stehende Form des Weiblichen ist die der ausgewanderten Irene aus *Reisende auf einem Bein*[36]. Diese verlässt aus politischen Gründen ihr Heimatland Rumänien, welches im Text als „anderes Land“ in ihren Erinnerungen aufleuchtet. Die Frau wird im Westen mit zunehmender Fremdheit konfrontiert. Die Landschaft ist abweisend und von Kälte durchsetzt, wie „ein Bühnenbild für ein Verbrechen“ (R: 31), es weht ein heftiger „Wind“, „der Sog war kalt“ (R: 31). Die vorbeieilenden Passanten vermitteln der Frau das Gefühl von innerer Leere und Entfremdung, welche als Begleiterscheinungen der Migration fungieren: „Die Kälte kam von innen. Der Mantelkragen trieb sie an den Hals. Irene fror“ (R: 52).

Der Zustand der Ortlosigkeit prägt Irenes Denk- und Sichtweise. Sie wird zur Flaneurin, obwohl die Freiheit der Großstadterfahrung, das Beobachten und Beobachtet-Werden eine dem Männlichen vorbehaltene Erfahrung repräsentiert. Wie der Flaneur ist sie im Dazwischen, auf der Schwelle zwischen zwei Ländern und Kulturen angesiedelt. Die Beziehungen zur ihr fremden Welt werden durch Stadtspaziergänge, in denen sie räumlich die Stadt auslotet, geprägt. Da ihre Wahrnehmung von den Erfahrungen der politischen Verfolgung in dem „anderen Land“ vorbelastet ist, registriert sie in dem Verhalten der Menschen stets Heuchelei, Missachtung, Bilder des Verfalls und des Todes.

Unter ihrem Blick zerfällt die Welt in einzelne Splitter: Beobachtungen, kurze Szenen, Stillleben, die nicht zu einem Ganzen zusammenwachsen wollen, weil „ihr Leben zu Beobachtungen, die jede Handlungsfähigkeit ersticken, [rinnt]“, äußert sich Katja Rauch dazu.[37] Die Wahrnehmungen bleiben beziehungslos, es sind lauter Momentaufnahmen eines deprimierenden Bewusstseins: psychisch-schmerzhafte Bilder der Selbstentfremdung, der Unsicherheit und Verlassenheit: „In diesen Augenblicken wußte Irene, daß ihr Leben zu Beobachtungen geronnen war. Die Beobachtungen machten sie handlungsunfähig“ (R: 147). Irene fühlt sich „außen alt“ und „innen unmündig“, „müde“ und „innerlich wach“, „zerknittert und kaltgebügelt“ (R: 84). Die auf sie einstürzenden Erfahrungen lähmen sie und machen sie handlungsunfähig. Des Öfteren werden im Text Wörter wie „fremd“ und „Ferne“, „heimatlos“, „Angst“, „kaltes Land“, „leer“ verwendet, welche die Intensität dieses Gefühls

---

[36] Müller, Herta: *Reisende auf einem Bein.* Berlin 1989. Für weitere Zitierungen aus dem Band wird das Sigle R eingesetzt.

[37] Rauch, Katja: Balanceakt im neuen Land. Herta Müllers Reisende auf einem Bein. In: *Neue Züricher Zeitung*, 23.11.1987, S. 7.

verstärken sollen. Häufig tauchen Vergleiche zwischen dem „anderen Land" und dem „hier" auf. Sowohl Rumänien als auch Deutschland sind für Irene schmerzliche Welten, die eine wegen der Vertrautheit, die andere wegen der Fremdheit:

> In dem anderen Land habe ich verstanden, was die Menschen so kaputtmacht. Die Gründe lagen auf der Hand. Es hat sehr weh getan, täglich die Gründe zu sehen. Und hier, sagte Irene. Ich weiß, es gibt Gründe. Ich kann sie nicht sehen. Es tut weh, täglich die Gründe nicht zu sehen (R: 90).

Auch in Deutschland gibt es Teile jener Machtstrukturen, unter denen die Protagonistin in Rumänien gelitten hatte, wie es eine Vorladung bei der Ausländerbehörde und dem Bundesnachrichtendienst zeigt. Der westliche Beamte, der in seiner bürokratischen Korrektheit über die Felder des Fragebogens irrt, kann die Individualität und die Lebensumstände Irenes, die sie aus ihrem Heimatland vertrieben haben, nicht erfassen. Er erinnert sie an ihr Heimatland, denn seine Uniform, die Mimik und Gestik scheint ein Spiegelbild rumänischer Bürokraten zu sein.[38] „Der Beamte trug einen dunklen Anzug, wie Irene sie kannte aus dem anderen Land [...]. Auch die Haltung des Kopfes, das Gesicht halb im Profil, den Kopf ein wenig nach unten gewandt, kannte Irene (R: 28).

Der Zustand der Fremde prägt ihre Existenzweise, der sich auch in ihrer Bleibe niederschlägt. Für Irene sind sie Transiträume, auf die eher der Terminus Durchgangslager als der eines Zuhauses zutrifft. Irene richtet ihre Wohnung nicht ein, verleiht ihr keine Identität, so als ob sie nur ein Gast in der eigenen Behausung wäre. Deswegen kauft sie sich nur ein Gästebett, denn sie durchläuft die Stationen einer zunehmenden Fremdheit und Isoliertheit. Ohne Flucht- und Haltepunkt lebt die Protagonistin im Zustand der „Vorläufigkeit."[39] Zwar erhält die Reisende auf einem Bein die deutsche Staatsbürgerschaft, sie kommt aber in Deutschland nicht an. Die „Reisende auf einem Bein und auf dem anderen Verlorene" (R: 92) bleibt im Transitorischen beheimatet, zwischen Heimat und Fremde.

Zuvor unternimmt Irene mehrere Versuche, um in der neuen Welt heimisch zu werden. Die Liebe als Suche nach Nähe und Geborgenheit in einer Partnerschaft ist ihre erste Strategie. Die Orientierungslosigkeit der

---

[38] Vgl. Brodbeck, Nina: *Schreckensbilder: Zum Angstbegriff in Herta Müllers Werk* (unveröffentliche Dissertation Universität Marburg) 2000. S. 160.

[39] Otto, Norbert, Eke: *Die erfundene Wahrnehmung. Annäherung an Herta Müller*. Paderborn 1991, S. 89.

Frau kann durch Sexualität nicht überwunden werden, denn die Liebe findet kein Zuhause, alle Begegnungen Irenes mit Männern scheitern, der Versuch der Rückgewinnung einer Heimat misslingt. Von den drei Männern, mit denen sie sich in dem Westen befreundet, wird die junge Frau gleichermaßen verraten. Von dem Studenten Franz wird sie in Deutschland nicht erwartet, denn er kann sich nicht festlegen, ist ein „Zauderer“ (R: 41), der ihre Sehnsucht nicht erfüllen kann.[40] Ihre zweite Beziehung in Deutschland, der Soziologe Stefan, lässt ebenfalls keine Nähe zu, er ist dauernd unterwegs und hofft durch sie seine Lebensangst bewältigen zu können. Sie vermutet, dass sie stellvertretend für alle Personen, mit denen Stefan jemals ein Verhältnis hatte, fungiert: „Es ist seltsam, sagte Irene. Wenn du von Frauen erzählst, bin ich viele Frauen zugleich. Ich kenne sie nicht. [...] Es ist verbrauchte Liebe nachgestellt mit mir“ (R. 126). Mit ihrem letzten Freund, dem bisexuellen Buchhalter, Thomas erlebt Irene in der Fremde den Verlust. Symptom der gescheiterten Verbindung ist die Kälte zwischen den beiden.

Ihre Freundschaften finden keine Orientierung, die Fremde wird auch in ihnen nicht zur Heimat, wobei „die enttäuschte Liebe Symptom einer Fremdheit“[41] , „eine[r] seltene[n] Nähe und häufige[n] Ferne“ (R: 159) ist. Irenes Ankunft scheitert somit an der Beziehungslosigkeit der Menschen, die unfähig zu dauerhaften Bindungen sind. Waren die gesellschaftlichen Deformationen, die sich in den psychischen Verkrüppelungen der Männer, die Irene umgeben, in Rumänien offensichtlich, so fehlten sie auch im Westen nicht. Die Menschen, denen Irene begegnet, bleiben austauschbar, zufällige Gestalten. „KALTES LAND KALTE HERZEN“ (R: 97) synthetisiert die Frau ihre Erfahrungen.

Fazit: In Müllers Oeuvre sind die Protagonistinnen Leidtragende, Opfer sowohl in der patriarchalischen Welt, in der sie sich einer autoritären Vater- und Mannfigur oder aber der Norm zu unterwerfen haben, als auch in der städtischen Welt. Sie geben ihre Einsamkeit an ihre Töchter weiter, der sie die gleiche unterwürfige Rolle beibringen. Auch instrumentalisieren

---

[40] Beim unbekannten Wort „Zauderer“ denkt Irene an „Zauberer“, wobei sich in diesem Wortspiel die geänderte Einstellung der Frau gegenüber dem Mann äußert: „Zauderer, sagte Irene, ein seltenes Wort. Man denkt an Zauberer, aber an einen der nicht mehr kann“ (R: 42). An der Schwarzmeerküste war Franz für Irene tatsächlich wie eine Art ‚Zauberer‘, da sie sich ein glückliches Leben im Westen erhoffte. In Deutschland wird er entzaubert, weil die Frau erkennt, dass er nicht zu ihr steht.

[41] Harnisch, Antje: “Ausländerin im Ausland”: Herta Müllers Reisende auf einem Bein. In: *Monatshefte,* 4/1997, S. 507-521, hier S. 511.

Frauen ihren Körper, nutzen ihre Sexualität aus, um Privilegien zu ergattern. In der städtischen Welt werden Frauen entweder zu Komplizinnen der Macht oder aber zu Opfern dieser. Sie sind zugleich Täter und Leidtragende. Ihren Aufstiegswillen können sie nicht befriedigen, durchleiden seelische Traumata oder gehen am seelischen Druck zugrunde. Die meisten Frauen sind Dissidentinnen, denen das ubiquitäre Auge der Macht nachlauert. Aber auch die Flucht in den Westen bietet keinen Freiraum für Frauen. Das Beispiel Irenes beweist, dass der Anschluss an die westliche Gesellschaft misslingt, dass Angst und Kommunikationslosigkeit Begleiterscheinungen der Migration repräsentieren. Den Zustand der Trostlosigkeit vermag die Liebe nicht zu überbrücken, weil die dort eingegangen Beziehungen vom gleichen Kältegefühl geprägt sind.

Primärliteratur:

Müller, Herta: *Niederungen*. Bukarest 1982.
Müller, Herta: Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt. Berlin 1987.
Müller, Herta: *Reisende auf einem Bein.* Berlin 1989
Müller, Herta: *Barfüßiger Februar*. Berlin 1990.
Müller, Herta: Der Teufel sitzt im Spiegel. Wie Wahrnehmung sich erfindet. Berlin 1990.
Müller, Herta: *Hunger und Seide*. Reinbek bei Hamburg 1995.
Müller, Herta: *Herztier.* Reinbek bei Hamburg 1996.
Müller, Herta: *Der König verneigt sich und tötet*. München 2003.
Müller, Herta: Der fremde Blick oder das Leben ist in ein Furz in der Laterne. In: Dies.: *Der König verneigt sich und tötet*. München 2003, S. 130-150.
Müller, Herta: Heimat oder der Betrug der Dinge. In: Solms, Wilhelm (Hg.): *Dichtung und Heimat. Sieben Autoren unterlaufen ein Thema*. Marburg 1990, S. 69-83.
Müller, Herta: Schreiben im Land der Muttersprache. In: Solms, Wilhelm (Hg.): *Nachruf auf die rumäniendeutsche Literatur*. Marburg 1990, S. 299-305.
Müller, Herta: Wenn wir schweigen, werden wir unangenehm - wenn wir reden, werden wir lächerlich. Kann Literatur Zeugnis ablegen? In: Arnold, Heinz Ludwig (Hg.): *Herta Müller. Text+Kritik*. Hf. 155/2002, München, S. 6-16.

Sekundärliteratur:

Bauer, Karin: Gender and the sexual politics of exchange in Herta Müllers prose. In: Haines, Brigid/Marven, Lyn (Hgg.): *Herta Müller*. Oxford 2013, S. 153-172.
Brodbeck, Nina: *Schreckensbilder: Zum Angstbegriff in Herta Müllers Werk.* (unveröffentliche Dissertation Universität Marburg) 2000.
Otto, Norbert, Eke: *Die erfundene Wahrnehmung. Annäherung an Herta Müller*. Paderborn 1991.
Eke, Norbert Otto: ‚Macht nichts, macht nichts, sagte ich mir, macht nichts': Herta Müller's Romanian Novels. In: Haines, Brigid/Marven, Lyn (Hgg.): *Herta Müller*. Oxford 2013, S. 99-116.

Eke, Otto Norbert: „Sein Leben machen/ist nicht,/Sein Glück machen/Mein Herr.” Zum Verhältnis von Ästhetik und Politik in Herta Müllers Nachrichten aus Rumänien. In: Barner, Wilfried/Müller-Seidel, Walter (Hgg.): *Jahrbuch der deutschen Schillergesellschaft*. Stuttgart 1997, S. 481-509.
Glajar, Valentina: The discourse of discontent: politics and dictatorship in Herta Müllers Herztier. In: Dies.: *The german legacy in East Central Europe as recorded in recent German literature*. Columbia 2004, S. 115-165.
Haines, Brigid/Littler, Margaret: Gespräch mit Herta Müller. In: Haines, Brigid (Hg.): *Herta Müller*. Cardiff 1998, S.14-25.
Harnisch, Antje: “Ausländerin im Ausland”: Herta Müllers Reisende auf einem Bein. In: *Monatshefte*, 4/1997, S. 507-521.
Kraft, Helga: Vorwort. In: Kraft, Helga/Liebs, Elke (Hgg.): *Mütter-Töchter-Frauen. Weiblichkeitsbilder in der Literatur*. Stuttgart 1993, S. 1-7.
Littler, Margaret: Beyond Alienation. The City in the Novels of Herta Müller und Libu e Moníková. In: Haines, Brigid (Hg.): *Herta Müller*. Cardiff 1998, S. 36-57.
Marven, Lyn: *Body and narrative in contemporary literatures in German: Herta Müller, Libuše Moníková, and Kerstin Hensel*. Oxford 2005.
Pătruț, Iulia-Karin: Schwarze Schwester-Teufelsjunge. Ethnizität und Geschlecht bei Paul Celan und Herta Müller. Köln 2006.
Predoiu, Grazziella: Faszination und Provokation bei Herta Müller. Frankfurt/Main 2001.
Predoiu, Grazziella: Erinnerung als Last und Lust. Beiträge zur Literatur aus Südosteuropa. Timișoara 2014.
Rauch, Katja: Balanceakt im neuen Land. Herta Müllers Reisende auf einem Bein. In: *Neue Züricher Zeitung*, 23.11.1987, S. 7.
Schmidt, Ricarda: Metapher, Metonymie und Moral. Herta Müllers „Herztier.“ In: Haines, Brigid (Hg.): *Herta Müller*. Cardiff 1998, S. 57-75.
Simmel, Georg: Zur Psychologie der Mode. Soziologische Studie. In: Simmel, Georg: *Aufsätze und Abhandlungen 1894 bis 1900.* herausgegeben von Heinz-Jürgen Dahme, Bd. 5, Frankfurt/Main 1992.
Suren, Katja: Ein Engel verkleidete sich als Engel und blieb unerkannt. Rhetoriken des Kindlichen bei Natascha Wodin, Herta Müller und Aglaya Veteranyi. Sulzbach 2011.
Tudorică, Cristina: Rumäniendeutsche Literatur (1970-1990). Die letzte Epoche einer Minderheitenliteratur. Tübingen 1997.

Internetquellen:

http://germanistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_germanistik/projekte/janke/Diplomarbeiten-PDF/Diplomarbeit_Neubauer.pdf [gesehen am 22.07. 2014].

„Herta Müller über die Geheimpolizei. Die Securitate ist noch im Dienst.“ In: http://www.zeit.de/2009/31/Securitate/seite-3. [gesehen am 29.08. 2014].

Starea actuală a dialectului istroromân

RICHARD SÂRBU

Urmaşii vlahilor balcanici medievali, stabiliți în peninsula Istria încă din secolul al XVI-lea, descendenții „românilor apuseni”, sunt cunoscuți în literatura de specialitate şi sub numele de „rumeri” (cu rotacism), „cici” [1], „ciribiri” [2] sau „istrovlahi”[3] . Istroromânii de azi, totalizând câteva sute de vorbitori, trăiesc în două grupuri: în nordul peninsulei Istria, în localitatea Jeiăn (cr. Jeiane), din aşa-zisa regiune „Cicearia”, unde alcătuiesc o comunitate lingvistică compactă, şi în sud, la poalele muntelui Učka (Monte Maggiore), în satul Suşnievița, precum şi în câteva cătune puțin populate sud-istriene pe valea râului Raşa, nu departe de Suşnievița (Kostârčane, Bârdo, Sucodru, Noselo ş.a.) .

Dialectul istroromân, care s-a desprins din matca sa străromână mai târziu decât celelalte două dialecte româneşti sud-dunărene – aromâna şi meglenoromâna - în decursul existenței sale multiseculare a suferit puternice influențe din partea mai multor limbi - croata, slovena, italiana (venețiana istriotă), precum şi influența limbii germane, în perioada administrației

---

[1] De la cr. *čiča* «unchi»; acest etnonim semnifică un conducător, un cneaz, sau provine de la numele feudalului istrian de origine vlahă Pascalus Chichio, pe moşiile căruia lucrau strămoşi ai istroromânilor de azi.

[2] Acest etnonim, după părerea unor lingvişti reflectă rotacismul, o particularitate fonetică specifică a acestui dialect: *čire* («*cine*») + *bire* (« *bine*») . Credem că provine de la tc. c*eri beri «apărător de graniță, grănicer»*, întrucât, aşa cum se ştie din istorie, «vlahii–voinici», organizați în «cătune», ca apărători ai granițelor sârbeşti, adesea luptau cu turcii, beneficiind, ca recompensă, de aşa-numitul «drept valah», din partea regilor sârbi (de ex., în timpul domniei lui Uroş al III-lea). Vezi Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 9 *;* Silviu Dragomir, *Vlahii din Serbia în secolele XII – XV,* ”Anuarul Institutului de Istorie Universală din Cluj”, I (1922), p. 279 – 299; *Vlahii şi Morlacii,* ”Publicațiile Institutului de Istorie Universală”, Cluj, 1924; Idem, *Originea coloniilor române din Istria* (Academia Română, Secția Istorie, Seria III, tom. II, mem., 4), Bucureşti, 1924; idem, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul mediu,* Bucureşti, 1959; Anton Kovaz*, Dei Rimgliani o Vlahi d’Istria,* “L’Istria”, 1-2, Trieste, 1946; Giuseppe Vassilich, *Sui rumeri dell’Istria. Loro sedi. Quando e donde vennero* (Riassunto storico-bibliografico), Gabinetto di Minerva, Nuova Serie, vol. XXII, 1899-1900, fascicolo primo, Trieste, 1900, p. 157-236. Cf. şi Goran Filipi, *Atlasul lingvistic istroromân,* Pola, 2002.

[3] Vezi Iosip Miličevič, *Istrovlasi ili čiribirci, «*Jadranski zbornik», 13, Pola – Rieca, 1989, p. 301 – 302..

austriece. Această influență multilaterală se reflectă, între altele, şi în numeroasele împrumuturi lexicale din aceste limbi.[4]

Asupra graiurilor istroromâne vorbite în partea de nord şi în cea de sud a Istriei cel mai puternic s-a manifestat, însă, influența limbii croate – standard, precum şi influența graiurilor locale croate istriene de tip ceacavian, vorbite în împrejurimi. Cu toate acestea, în special în istroromâna vorbită la Jeiăn, s-au conservat mult mai bine străvechile structuri morfosintactice, precum şi vechiul fond lexical, dat fiind faptul că jeiănenii sunt situați mai departe de principalele magistrale rutiere sau feroviare. În Suşnievița, de pildă, situată în apropierea magistralei Pazin – Labin – Rijeka, s-au menținut într-o măsură mult mai mică, în grai, structurile arhaice de tip românesc, sub influența îndelungată a limbilor croată şi italiană.

În mai multe anchete efectuate de noi în perioada 1982 - 2008, am urmărit, în speță, principalele tendințe manifestate în dialect, atât (1) la nivelul sistemului lexico-gramatical, cât şi (2) la nivelul vorbirii spontane a istroromânilor, cu referire specială la modalitățile specifice de manifestare a bilingvismului acestora şi la consecințele „dezechilibrării" lui continue[5].

Se remarcă, în primul rând, *intensificarea evoluției sale divergente* în raport cu româna (dacoromâna) şi cu celelalte dialecte româneşti suddunărene, ca o trăsătură dominantă a tendințelor lui actuale. La nivelul vocabularului, mai ales, acest lucru este cât se poate de evident. Se observă o reducere în timp a termenilor de origine latină din vorbirea istroromânilor şi înlocuirea lor cu împrumuturi slave. Astfel, lingviştii care în lucrările lor se bazează pe atestări mai vechi, ilustrează preponderența termenilor de origine latină. Sextil Puşcariu, de pildă, analizând ponderea cuvintelor de origine latină în fondul lexical esențial istroromân, constată că din 100 de cuvinte referitoare direct la corpul omului 53 sunt de origine latină şi doar 3 – de obârşie slavă, restul termenilor provenind din fondul panromanic ori au altă proveniență[6].

De asemenea, Vasile Frățilă, în amplul său studiu despre cuvintele ce denumesc părți ale corpului uman în istroromână, bazat pe atestări din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, arată că numărul termenilor de origine

[4] Cf. Studiul nostru *Istroromânii de azi, vlahii balcanici de odinioară,* publicat în revista *Transilvania*, nr.4, p. 26-33, Sibiu, 2009.

[5] Într-o prezentare mai amplă, această problemă a constituit subiectul lucrării pe care am susținut-o la Cel de-al 13-lea Congres Internațional al Slaviştilor, care a avut loc la Ljubljana în 2003. Cf. *Aktual'nye tendencii v istrorumynskom dialekte. Vlijanie chorvatskogo jazyka*, publicată în "*Romanoslavica"*, nr. 38, p.77-85.

[6] Cf. *Limba română,* I. Privire generală, Bucureşti, 1940, p. 193.

latină este cu mult mai mare decât cel al împrumuturilor slave. Mai mult, autorul citat arată că termenii referitori la cele mai importante părți ale corpului omenesc, care sunt de origine latină, s-au păstrat cu tenacitate, pe când cei ce se referă la „detalii” au fost preluați din graiurile cu care istroromânii s-au aflat în contact[7]. Din acest studiu rezultă următoarea situație: Din totalul de 125 de termeni, 59 (48,8%) sunt de origine latină, restul fiind de proveniență slavă – slavă veche, croată sau slovenă – 55 (45,6%) ori elemente din fondul autohton şi de origine italiană. În schimb, atestările mai recente făcute pe baza textelor istroromâne actuale, ilustrează o mare scădere a frecvenței de utilizare de către vorbitori a cuvintelor de origine latină, predominanța absolută având-o împrumuturile din croată.

Vom întări cele afirmate aducând în discuție două statistici pe care le-am făcut mult mai aproape de zilele noastre, cu referire la structura vocabularului istroromân, aşa cum se reflectă el în textele înregistrate în ultimele trei decenii la istroromâni. Astfel, am întocmit o statistică a termenilor cuprinşi în textele culese în perioada 1980 – 1992, pe care le-am publicat în volumul *Texte istroromâne şi glosar* (Timişoara, Editura Amarcord, 1998), în colaborare cu V. Frățilă. Situația se prezintă astfel: din totalul de 1350 de cuvinte întâlnite în texte 705 (52,2%) termeni sunt de origine slavă, inclusiv cuvinte vechi slave comune şi dacoromânei, croatisme, slovenisme, 565 (42%) sunt cuvinte româneşti de origine latină şi câțiva termeni mai recenți de circulație internațională, iar 79 (5,8%) de cuvinte sunt italienisme şi germanisme, ori de altă origine (mediogreacă), comune şi limbii române.

Chiar dacă termenii de origine latină, preluați din străromâna, au un procent mai mic în textele înregistrate de noi, în schimb ei sunt mai importanți decât împrumuturile croate, întrucât aparțin fondului lexical esențial, în timp ce împrumuturile din croată şi din celelalte limbi aparțin masei vocabularului, frecvența acestora din urmă în *texte* fiind cu mult mai mică, fapt pe care îl remarcă şi lingvistul croat August Kovačec[8]

Analiza tuturor textelor înregistrate în ultimele decenii (1982 – 2007), în localitățile menționate şi în împrejurimi, confirmă convingerea noastră că influența limbii croate, în variantele ei standard şi ceacaviană, asupra

---

[7] Vezi studiul *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân*, în Analele Universității din Timişoara, XXXVIII, 2000, p. 127-198.

[8] A. Kovačec, pe baza ocurențelor lexicale în textele care au alcătuit corpusul cărții sale *Dicționar istroromân – croat*, ajunge la concluzia că lexemele moştenite din româna comună reprezintă cea mai importantă componentă a textelor istroromâne glosate, cu o mare frecvență de apariții, în timp ce elementele străine (slave, în special croate, şi italiene), în ciuda numărului lor mare, ocupă un loc periferic în vocabular. Vezi *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pola, 1998, p. 306.

graiurilor istroromâne s-a manifestat la toate nivelurile dialectului, chiar şi în domeniul relativ mai conservator al morfosintaxei. Materialul dialectal de care dispunem reprezintă o sursă bogată de exemple ilustrative şi o bază de nădejde pentru argumentarea tezelor teoretice despre starea actuală a dialectului.

O tendință importantă manifestată la vorbitorii dialectului în discuție este frecvența mare cu care apelează ei la limba croată pe parcursul comunicării în grai. Cercetările dialectale pe care le-am întreprins asupra dialectului istroromân, vorbit de un număr din ce în ce mai redus de persoane, ne-au furnizat suficiente argumente în favoarea tezei că istroromânii prezintă un caz tipic de bilingvism asimetric. Cu timp ce trece se îngustează tot mai mult sfera de utilizare a dialectului, în favoarea limbii oficiale croate, limba populației majoritare din zonă.

Această tendință generală de diminuare a gradului de utilizare a propriului idiom este o consecință directă a acțiunii mai multor factori de natură extralingvistică, în speță, social-economici. Repercusiunile directe ale manifestării acestei asimetrii în bilingvismul istroromânilor sunt cât se poate de evidente: sporirea numărului de împrumuturi din croată, de calcuri şi semicalcuri lexicale şi gramaticale, abandonarea limbii materne pe secvențe mai mici sau mai mari de text, dezvoltarea sinonimiei lexicale interlingvistice, amplificarea întrepătrunderilor de registre lingvistice, pe măsura amplificării situațiilor reale ce se impun în actul comunicării, trecerea de la codul istroromân la cel croat şi (mai puțin) invers.

Indiferent că este vorba de bilingvismul de tip simetric sau de cel de tip asimetric, manifestarea acestuia are un caracter *activ*, *general* şi *obligatoriu* pentru comunitatea respectivă.

Concurența structurilor lexico-gramaticale din limba oficială şi a celor din idiomul matern se finalizează prin masive dislocări în consistența sistemului acestuia din urmă, ca şi consecință firească a presiunii tot mai puternice manifestate de limba oficială.

Această tendință, tot mai mult resimțită în special în vocabular, imprimă bilingvismului la care ne referim, în totalitatea sa, un caracter tot mai pronunțat asimetric.

Oricum, nici pe departe nu putem vorbi de o „mixtare”, de o „croatizare” a idiomului, chiar dacă se observă importante modificări ale sistemului istroromân sub presiunea graiurilor croate învecinate, căci în esența lui morfosintactică se conservă destul de bine, ci de o abandonare tot mai frecventă din partea vorbitorilor în comunicare a propriului idiom şi de treceri aproape pe neobservate de la codul limbii materne la cel croat, treceri explicate de cele mai multe ori şi prin uitarea pentru moment a unor cuvinte

din codul matern, ori, dimpotrivă, prin grija excesivă a interlocutorilor de a fi percepuți mai exact. În esență, se manifestă două tendințe principale: (1) amplificarea cazurilor de ***sinonimie contextuală interlingvistică şi (2)*** abandonarea cuvintelor din propriul idiom şi ***inducția contextuală a termenilor alogloți în structuri sintactice de tip croat***, cum ar fi, de exemplu construcțiile cu conectori corelativi, precum ***ne samo – nego.*** Iată câteva exemple:

(1) **„ ...Am trei fečor: doi muşki şi o jensca, doi fil' şi o fil'e"** (*Am trei feciori: doi bărbați şi o femeie, doi fii şi o fica")*[Doričič Anton, 55 ani, Jeiăn, 1982].

„ Za vręme rata, când a fost osta; ni ie nepocretna, nego bolna iaco" (*În timpul războiului, când a fost războiul; nu e imobiliată /la pat/, dar e foarte bolnavă.)*[Tone Turcovič, 57 ani, Jeiăn, 1982].

„ **Noge imam slabe, pičorele me doru"** *(Am picioare slabe, picioarele mă dor)* [Tone Doričič, lu Kl'one, 69 ani, Jeiăn, 1992].

Alteori trecerea de la termenii croați ai unei sintagme sunt înlocuiți **treptat** cu corespondentele lor istroromâne, de exemplu: **„ Ke şi čia-n vârh de selişte sus av stara țârcva, stara besęreca... betăra besęreca.. e şi d-atunče pac av facut"** *(Că şi acia-n vârful satului sus au făcut...bătrâna biserică, vechea biserică)* [Sancovič Mate, 78 de ani, Jeiăn, 1982].

(2) „ **Ne samo io, nego vişe l'udi" (***Nu numai eu, ci mai mulți oameni)* [Sancovič Mate, 78 de ani, Jeiăn, 1982]. În acest exemplu se observă cum din cauza cadrului sintactic specific croat, vorbitorul renunță la cuvântul *omir*, din propiul idiom, pentru a-l include pe cel croat *l'udi „oameni".*

Adesea în diferite contexte pe teme uzuale vorbitorii trec pe neobservate de la un cod lingvistic la altul, de exemplu:„**Atunče aveț din Rica curiera na uitro, osam i pol, onda ie deset pol, onda ie cuarat şi dvanaist...** (Atunci aveți autobuzul din Rieka de dimineați, opt şi jumătate, apoi zece şi jumatate, apoi la un sfert la douăsprezece...)[Anton Doričič, 65 de ani, Jeiăn, 1992].

„A vro vota popiem şi zålica vir, pac cu radensca, cu mineralna åpa. Ma vro vota, ma retco şå. Måi bire-i ne! Bę nu-i sâro. Şi de poliție te morę ste vedę pre cåle când tråje auto. Poliția te cåța țe le iå dozvola. Cå-i måi bire ne bę niş." *(Câteodată beau şi puțin vin, dar cu radensca, apă minerală. Dar câteodată, dar rar aşa. Mai bine nu! A bea nu-i sănătos. Şi poliția te poate vedea pe stradă când conduci automobilul. Poliția te agață şi îți ia permisul. Că-i mai bine a nu bea nimic.)*[Pepo Glavina, 42 de ani, Suşnievița, aprilie, 2000].

„Io jives ân Lucavăț, opčina Måtul'i, lå de Måtul'i doi kilometri. Şi a mę cåsa åm privatno , ie acåsa doi cature *şi* radion-åm ş-aşå, bire...

Ne, ân Jeiăn n-åm niş. Io åm mes t”a de-acåsa. Ân Lucavăț åm cåsa mȩ. Sto dvadeset i sedăm, Lucavăț. Din Jeiăn ie petnaist kilometri pâr la Lucavăț...Pocoinile-a fost din Lucavăț, ie-a colȩ bivȩit.” *(Io locuiesc în Lucavăț, comuna Matuli, de la Matuli doi kilometri. Şi casa o am în proprietate, este o casă cu două caturi şi atelier am şi aşa, bine ...Nu, în Jeiăn nu am nimic. Eu am plecat (am mers) de acasă. În Lucavăț am casa mea. O sută douăzeci şi şapte, Lucavăț. Din Jeiăn e 15 kilometri până la Lucavăț... Răposatul a fost din Lucavăț, el acolo a locuit (trăit))* [Pepo Doričič, 50 de ani, originar din Jeiăn, mai, 2007].

Frecventele pendulări ale vorbitorilor istroromâni, mai ales, in discursul lor dialogat, de la codul limbii materne la cel al limbii croate, «anunță» o slăbire a competenței lingvistice în propriul lor idiom. De aceea, este necesar să se realizeze un echilibru în ceea ce priveşte competența bilingvă, cu atât mai mult în cazul membrilor unor comunități etnice mai mici, prin măsuri culturale menite să conserve şi să consolideze ambele sisteme lingvistice. Iar acest lucru va putea fi posibil numai în măsura în care autoritățile române şi croate se vor implica responsabil.

Un început, în acest sens, l-a constituit cel de-al III-lea simpozion internațional dedicat limbilor în contact, de la Pola (Croația), din 31 martie – 1 aprilie, 2000, de data aceasta având ca temă ***Idiomul istroromân ieri, astăzi, mâine***. La această importantă reuniune ştiințifică internațională, pe bună dreptate numită de participanți « Primul Congres Internațional al Istroromânilor », cu o problematică extrem de interesantă – ***identitatea lingvistică a istroromânilor*** – au participat lingvişti, istorici, etnologi, oameni de cultură şi de presă din Italia, Croația şi România, reprezentanți ai autorităților croate locale şi române de la ambasada noastră din Zagreb, parlamentari, consilieri guvernamentali şi prezidențiali români.

Inițiatorii acestei reuniuni au fost prof. univ. dr. Goran Filipi, decanul Facultății de Filozofie din Pola, cunoscut prin lucrările sale de referință despre dialectul istroromân, şi dr. Petru Emil Rațiu, preşedintele Asociației culturale istroromâne "Andrei Glavina" de la Roma, un inimos susținător al afirmării identității istroromânilor şi al ocrotirii graiului lor. În intenția organizatorilor, ca de altfel şi a celor invitați să participe la acest prim "**Congres al istroromânilor”**, a fost, între altele, şi implicarea unor factori guvernamentali din Croația şi România, în vederea acordării unei minime tutele instituționale acestui mic grup etnic şi graiului său, care s-a conservat vreme de secole, de când s-a desprins de matca sa străromâna.

Au mai participat cercetători din Italia, Franța, Belgia, România şi Croația: lingvişti, etnologi, istorici, precum şi membri ai Parlamentului

României, conducători de departamente pentru românii de pretutindeni de la Ministerul Educației Naționale şi Ministerul Culturii, reprezentanți ai mediei româneşti de la Radio România Internațional, TV – Arad şi Pola etc. Nu au lipsit, desigur, nici reprezentanții unor organisme internaționale din Consiliul Europei, de la departamentele pentru limbi regionale.

Dintre lingviştii români, care au studiat îndeaproape dialectul istroromân, au participat cu comunicări dr. Petru Neiescu, de la filiala Academiei Române din Cluj-Napoca, prof. univ. dr. Vasile Frățilă şi prof. univ. dr. Richard Sârbu de la Universitatea de Vest din Timişoara.

Cu ocazia acestei reuniuni internaționale de mare anvergură, prima de acest fel inițiată de autorități croate (NB!), participanților li s-a oferit minunatul prilej de a lua contact direct cu membrii comunităților istroromâne din localitățile Jeiane (Jeiăn), Suşnievița, Kostârčane, Bârdo, Sucodru, Noselo, prin deplasările organizate la nord şi la sud de Muntele Učka, unde aceştia viețuiesc de veacuri, conservându-şi tradițiile, portul şi graiul, în ciuda numărului lor tot mai mic (în prezent, circa 300, după informațiile pe care le deținem) şi al mediului aloglot în care ființează, fiind supuşi la o puternică influență de lungă durată din partea limbii oficiale croate, limba populației majoritare.

Cauzele sunt multe: abandonarea vechilor ocupații din domenii în care termenii vechi româneşti erau indispensabili procesului de comunicare, abandonarea dialectului de către tineri prin părăsirea ținutului natal cu ocazia schimbării locului de muncă în alte oraşe, prin căsătorii în alte localități, apelul frecvent la limba croată, limba populației majoritare, în diversele circumstanțe vitale din afara vetrei satului etc.

Si totuşi relevanța celor văzute şi auzite la istroromâni în acele zile la Suşnievița şi, mai ales, la Jeiăn, a fost una marcată de optimism: ei, românii sau vlahii istrieni, cicii, ciribirii ori „istrovlahii”, cum li se mai spune prin partea locului, vor mai dăinui încă multă vreme prin limba lor strămoşească, fiind animați de gândul identității lor şi stăruind în tradiții culturale proprii numai lor, conservate şi cultivate în continuare cu atâta râvnă de tinerii şi de vârstnicii grupați în Asociația culturală „Jeianski zvonciari” - „Clopotarii din Jeiăn”.În această societate cultural-artistică se cântă, se joacă şi *se cuvântă* „jeieneşte”. Liderii acestui ansamblu artistic se remarcă prin pricepere, profesionalism şi devoțiune ca inimoşi propagatori ai cultului pentru străvechiul lor grai, ca sprijinitori şi cultivatori ai tradițiilor istroromâne, ca autori de texte în grai pentru piesele lor muzicale destinate spectacolelor din țară şi din străinătate. Tinerii şi mai vârstnicii interpreți ai ansamblului folcloric din Jeiăn, laolaltă cu ceilalți săteni însoțitori, au lăsat tuturor celor veniți de la simpozion impresii de neuitat şi, mai presus de

orice, hotărârea lor fermă de a dăinui cu orice preț şi de acum înainte în spațiu şi timp, prin limbă, tradiții, cântece şi dansuri.

Acesta, ca şi alte asemenea momente, trăite la vederea chipurilor luminate de un binefăcător optimism ale colocutorilor noştri localnici, ne-au transmis o stare de linişte la gândul că peste ani, când vom reveni pe aceste locuri, poate cu ocazia unui viitor congres al istroromânilor, vom constata cu satisfacție împlinirea dezideratelor mărturisite de oamenii locurilor vizitate: amplificarea interesului pentru conservarea şi cultivarea limbii şi a tradițiilor comunității de istroromâni.

Dar de atunci s-au scurs 18 ani şi in sprijinul idealului afirmat în aprilie 2000 nu s-a făcut mai nimic substanțial din partea autorităților.

E drept, cercetările acestui dialect au continuat, s-au intensificat chiar. Asta poate şi de teama cercetătorilor că nu le mai ajunge timpul să înregistreze tot ce s-a mai păstrat din tezaurul străvechi al românității noastre occidentale, amenințat cu dispariția sub imperiul masivelor influențe aloglote. Bunăoară, în septembrie 2007 un grup de universitari timişoreni au întreprins, în cadrul unui grant de cercetare (director de program – prof. dr. Vasile Frățilă, membri : prof. univ. dr. Richard Sârbu, asist. univ. drd. Ana Maria Pop, asist. univ. drd. Gabriel Bărdăşan, prof. drd. Lucian Miclăuş), timp de 10 zile, ample anchete dialectale în localitățile cu istroromâni. La un răstimp de numai un an, în aceeaşi zonă s-a deplasat un grup de cercetători etnologi de la Complexul Muzeal « Astra » din Sibiu, care au izbutit să pună în evidență o seamă de valori culturale tradiționale istroromâne şi să aducă, ulterior, la cunoştința celor interesați prețioase informații etnografice prind istroromânii.

E drept că s-a inițiat din partea revistei Formula AS o amplă acțiune de aducere la cunoştința românilor a unor prețioase informații de ultima oră despre destinul istroromânilor, despre ocupațiile, tradițiile, obiceiurile şi starea graiului lor. Revista a prilejuit numeroşilor cititori să-şi exprime în paginile ei gândurile lor despre ce trebuie făcut pentru salvarea acestei comunități româneşti de la dispariție şi pentru revigorarea ei.

E drept că s-au mai organizat manifestări menite să sensibilizeze publicul larg de la noi din țară şi din alte părți, cu privire la chestiunea istroromânilor. Astfel, în mai 2007 Ervino Curtis şi soția sa Elena Pantazescu din Trieste, doi inimoşi şi generoşi propagatori ai istoriei, limbii, tradițiilor şi culturii acestei mici comunități lăsată uitării de toți, au organizat o expoziție itinerantă intitulată *„Istroromeni, una picolla cultura nella grande storia”*. Cu acestă expoziție s-au deplasat ulterior şi înalte oraşe din Italia şi Austria, iar la noi în țară au poposit la Timişoara şi la Sibiu. În iulie anul trecut ansamblul „*clopotarilor din Jeiăn*” a fost invitat la *Festivalul*

inimilor de la Timişoara, unde s-a bucurat de o călduroasă primire şi de un binemeritat succes. Iar la începutul lui septembrie, 2008, la Sibiu, într-o amplă manifestare, bine organizată de colectivul de la Complexul Muzeal Național „Astra", într-o triplă dimensiune cultural-artistică: expoziția itinerantă „*Istroromânii ieri şi azi*", organizată de soții Ervino şi Elena Curtis, un simpozion cu tema „*Istroromânii: repere cultural-istorice*", la care au participat cadre didactice universitare din Sibiu şi Timişoara, cercetători cu preocupări îndelungate în domeniu, ziarişti, oameni de cultură şi un numeros public. Cel de-al treilea moment l-a constituit spectacolul folcloric prezentat de ***„zvonciarii"*** istroromâni.

Toate acestea sunt mai mult decât salutare, dovedind nu numai un interes pentru o curiozitate ştiințifică, sau un exercițiu cultural de rutină, ci aşa cum se exprimă un binecunoscut prieten al istroromânilor de dincolo de Prut, Vlad Cubreacov, un angajament total întru salvarea şi dăinuirea identității istroromâne în Istria[9].

În ultima vreme se observă o oarecare înviorare a interesului manifestat de autoritățile locale croate față de conservarea limbii şi tradițiilor vlahilor istrieni. Avem în vedere recentele manifestări cultural – ştiințifice care au avut loc între 10 şi 12 iulie 2009, la Jeiăn şi Suşnievița, organizate de localnici şi autoritățile locale sub genericul ***„Zilele limbii vlahe din Jeiăn şi Suşnievița"***, fiind prilejuite de proiectul inițiat de Zvjezdana Vrzič, de la Universitatea din New–York , intitulat ***„Conservarea limbii vlahe sau jeienene" –*** care a debutat, în cele două localități , cu o sesiune de comunicări ştiințifice, la care au participat lingvişti şi etnologi din România, F.R.J. Macedonia şi Croația, oficialități locale şi membri ai comunității lingvistice de vlahi istrieni.

Totuşi, considerăm că va trebui să se întreprindă mult mai mult din partea autorităților noastre şi croate în direcția conservării aceste mici etnii de sorginte străromână, a tradițiilor şi graiului ei, mai ales acum când istroromâna a fost inclusă de către UNESCO în « Cartea roşie » a limbilor amenințate cu dispariția.

Credem că implicarea autorităților române şi croate în consolidarea identității lor, nu trebuie să se manifeste doar în plan informal, ci în angajarea unui substanțial sprijin material acordat formațiunilor cultural-

[9] Deputatul basarabean este membru al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, inițiatorul Proiectului de Rezoluție prezentat la Strasbourg, intitulat *"Istroromânii trebuie salvați"*, prin care a adus chestiunea istroromânilor pe agenda forurilor europene şi internaționale. În acest proiect salvarea identității istroromânilor este considerată a fi o prioritate stringentă, care impune statului croat şi celui român o implicare instituțională şi financiară efectivă.

artistice şi comunității de istroromâni, în general, pentru afirmarea identității lor pe multiple planuri: cultură, învățământ. Materializarea acestui sprijin ***efectiv*** ar putea consta în acordarea de burse de studii tinerilor istroromâni, înlesnirea mai multor multe vizite, ca invitați, în România (unele şi în localități cu minoritatea croată de la noi, organizarea unor şcoli de vară şi tabere de creație la Jeiăn, popasuri cu picnic, organizate de firmele noastre şi croate de turism pentru cei care merg pe coasta Adriaticei etc. – şi de ce nu ? – ***inițierea unor minme investiții economice în zonă,*** care să le asigure localnicilor stabilitatea în ținutul natal.

... După cum ne informează, printr-un mesaj electronic, doctorul Petru Rațiu, președintele Asociației ”Andrei Glavina” din Roma, un mare susținător al istroromânilor, se pare că unele lucruri tind să se schimbe și să fie orientate spre calea firească. Astfel, la 8 noiembrie 2016 s-a inaugurat la Suşnievița, în regiunea Istria din Croația, clădirea școlii din localitate, existentă din 1904, acum complet renovată, în cadrul unei ceremonii la care au participat noul ambasador al României în Croația, cea mai frumoasă școală elementară din Croația, cu mobilier nou şi cărți pe care le-a donat statul român! La inaugurare au participat dl. Constantin Grigorie şi ambasadorul de până acum, Dl. Cosmin Dinescu, căruia i se datorează, în cea mai mare parte, această realizare, împreună cu autoritățile regionale istriene şi locale, cadre didactice, între care doamna. Viviana Berkarich, care susține de câțiva ani un curs de dialect istroromân la respectiva şcoală, mari personalități, ca academicianul şi profesorul de la Universitatea din Zagreb, care studiază de o viață dialectul istroromân, academicianul August Kovacec şi profesorul Goran Filipi de la Universitatea din Pola – autorul Atlasului lingvistic istroromân, primul care a introdus un curs de limba română la Universitatea din Pola.

Cercetările privind istoria, limba şi tradițiile istroromânilor, destinul lor, în general, sunt astăzi deosebit de actuale, întrucât unii lingvişti şi etnologi străini ignoră o seamă de fapte lingvistice evidente şi adevărul istoric, realitatea însăşi, şi anume, faptul că istroromâna de astăzi reprezintă un adevărat ***muzeu viu al limbii române,*** care reflectă prin categoriile sale lexico-gramaticale principale faze timpurii ale românei comune. Se neagă, în esență, substanța românească a acestui dialect, consistența sa, şi se pune sub semnul întrebării chiar şi existența bilingvismului la vorbitorii istroromâni de azi. Se ignoră – sperăm că din neştiință – caracterul sistemic al graiurilor istroromâne[10].

---

[10] Iosip Miličevič, *Postoje li istrorumunji?* “*Annales, Anali za istrske in mediteranske študije*”, 6/’95, Series historia et sociologia, 2, Koper, 1995, p. 99.

Nu mai puțin şocante se dovedesc a fi şi teoriile unor cercetători, care recurg la diverse «argumente originale», inadmisibile din punct de vedere ştiințific, cel puțin cele ce privesc idiomul istroromân[11]. După părerea lor, idiomul «ciribir» (istroromân – n.n. R.S.) nu este un dialect al limbii române comune, ci o limbă străveche, care îşi are obârşia în antichitatea civilizației preiraniene din Asia Mică şi în care comunicau strămoşii croaților de astăzi.

Deşi în principiu suntem de acord cu autorii citați, referitor la necesitatea conservării comunităților lingvistice – relicve, cu tradițiile lor străvechi şi cu valorile lor culturale, nu putem accepta teoriile lor despre originea istroromânilor şi a idiomului lor.

Pe o poziție fundamental opusă față de aceşti cercetători se situează o serie întreagă de remarcabili lingvişti străini şi români cum ar fi de exemplu, August Kovačec, Goran Filipi, Petru Neiescu, Vasile Frățilă, Elena Scărlătoiu şi alții[12], care cu mare atenție şi cu un deosebit interes, bazându-se pe fapte de limbă concrete şi relevante, determină statutul etnolingvistic al istroromânilor de azi, potrivit unor exigențe ştiințifice obiective. Astfel de cercetări se dovedesc a fi deosebit de prețioase, mai ales acum, în contextul Europei de azi, cu politica ei deschisă de considerare şi susținere a năzuințelor oricărei comunități etnice şi lingvistice, indiferent de mărimea ei, deoarece valorile culturale ale fiecăreia, create în decursul veacurilor, reprezintă un aport original şi prețios la tezaurul cultural general european.

---

[11] Prof. dr. Ivan Biondič, dr. A.Ž. Lovrić, dr. Stjepan Murgić, dr. Mladen Rac, *Žejanci su prahrvati, a ne Rumunji*, “Glas Istre”, 9 oct, 2000, p. 19.

[12] Vezi, de exemplu, în aceeaşi revistă “*Annales, Anali za istrske in mediteranske študije”*, 6/’95, *Series historia et sociologia*, 2, Koper, 1995: August Kovačec, *Iezik istarskih “Rumunija”, p. 65-74;* idem, *Hrvatski i talijanski uticaji u istrorumunjskoj gramatici*, p. 89-97; Goran Filipi, *Istrska ornitonimia: ptičja imena v istrorumunskih govorih*, p. 77-88; Srdja Orbanić, *Status attuale delle comunità istroromene,* p.57-64; Ervino Curtis, *La lingua, la storia, le tradizioni degli istroromeni*, în vol. *L’Istroromeno. La lingua, la cultura, la storia. Parliamone per salvarlo,* Trieste, 1996, p. 6-12; Fulvio Di Gregorio, *Alcune note storiche sugli istroromeni*, în acelaşi volum *L’Istroromeno…*, p. 20-24; Dario Marušič, *Le tradizioni musicali dei rumeri,* în acelaşi volum *L’Isroromeno…, p. 14-19.* Cf. şi Elena Scărlătoiu, *Istroromânii şi istroromâna. Relațiile lingvistice cu slavii de sud*, Bucureşti, 1998.

Perspective actuale în abordarea conceptului ,,descriere literară"

REMINA SIMA
Colegiul Economic ,,F.S. Nitti", Timişoara

Cuvinte-cheie: spaţiu, secolul 19, mediu citadin, mediu rural

1. Descrierea literară

Lucrarea dezvoltă un subiect care presupune o abordare interdisciplinară. Interesul nostru pentru această problemă implică un studiu amplu. În demersul nostru analitic, vom porni de la o latură teoretică, descriind conceptul ,,descriere literară", ca mai apoi să recurgem şi la abordarea de tip tradiţional, având ca suport textul literar.

Atunci când vorbeşte despre spaţiu, Francois Laplantine aduce în discuţie noţiunea de „descriere". Astfel, descrierea etnografică, conform autorului, se confruntă cu probleme ridicate de unitatea de compoziţie textuală a oricărui discurs descriptiv care este în mod necesar descriere a spaţiului. Scrierea descriptivă încearcă să pună în evidenţă solidaritatea spaţială a elementelor percepute. Ea organizează spaţial şi lingvistic ceea ce observă: sus / jos, la dreapta / la stânga, la nord / la sud, în faţă / în spate:

> „Această gândire antropologică a spaţiului a contribuit într-o mare măsură la deschiderea unui întreg câmp, cu alte cuvinte la un întreg spaţiu al gândirii antropologice…şi care constă într-o interogaţie cu privire la construcţia socială şi culturală a spaţiului, la distanţa şi proximitatea corporală dintre indivizii care îşi vorbesc, la raportul omului cu habitatul, cu spaţiul public şi cu cel privat" (Laplantine 2000: 120).

Descrierea literară nu este mai puţin temporală decât spaţială. Aceasta se datorează faptului că ea implică limbajul, care are un caracter eminamente simbolic. Astfel, se acceptă faptul că povestirea este succesivitate, iar descrierea este simultaneitate. Textul descriptiv este el însuşi guvernat de un principiu de succesiune, presupunând doar o temporalitate mai accentuat continuă poate decât cea a povestirii – care narează transformarea, schimbarea şi care implică ceea ce Paul Ricoeur a numit „construcţia unei intrigi".

„Lumea pe care o evocă textul de atmosferă este întotdeauna o lume pusă în abis – o sub-lume episodică, inserată în text într-un moment oarecare al desfăşurării „acțiunii”, cu rolul de a explica unul dintre elementele sale constitutive. Această sub-lume este plasată într-un moment anterior pe axa temporalității celui căruia îi aparține lumea principală a textului” (Neț 1989: 74).

Putem vorbi despre un spațiu narativ şi despre temporalitate descriptivă. Aşa cum scrie Gerard Genette (1994: 189), descrierea trebuie să moduleze succesiv reprezentarea unor obiecte simultane şi juxtapuse în spațiu. În studierea obiectelor, descrierea nu constă în enumerarea caracteristicilor acestora, ci în povestirea procesului lor de fabricație şi de utilizare. Având un veritabil caracter sintaxic, nu doar lexicografic, descrierea se construieşte printr-un joc ritmic al suprafeței şi al fondului, fluxului şi refluxului, apariției şi dispariției (Didi-Huberman 1992: 13).

Descrierea enunță, anunță, enumeră, descifrează, detaliază, descompune, inventariază, contabilizează. Scrierea descriptivă încearcă să prezinte un raport complet cu privire la tot ceea ce vede scriitorul. Niciun spațiu, niciun ungher nu trebuie lăsat neexplorat. Analizând romanul lui Filip Florian, Ion Buzera remarcă exhaustivitatea textului literar:

„Deşi nu are suflu, romanul lui Filip Florian are enorm de multe calități: precizie a imersiei şi dimensionării istorice, putere de aprehensie a realului concret, a vieții cotidiene din Bucureştii anilor 1870-1880, stil „magic”, învăluitor, ambiental, superbă disponibilitate a întreținerii şi dinamizării story-ului, capacitate de invenție şi reinvenție a personagiilor” (Buzera 2009: 7).

Descrierea vizează exhaustivitatea şi definitivarea. Astfel, abundența şi proliferarea lexicală constituie una dintre tendințele majore ale discursului în genere, care, după cum afirma Bachelard (1992), face uz de o supra-adjectivare a substantivelor.

Conform lui Francois Laplantine, descrierea intră în conflict permanent cu narațiunea al cărei curs îl opreşte. În timp ce aceasta din urmă înseamnă dinamism, timp, mişcare, dezvoltare a unei intrigi în care evoluează personajele, descrierea zăboveşte, staționează pe imagine, îşi concentrează atenția asupra unui anumit moment, asupra unui loc / spațiu precis, asupra unui episod hotărâtor. După cum remarca Gerard Genette (1994: 78), descrierea este o pauză în povestire. Ea fixează timpul într-un prezent definitiv şi imobilizează vederea în spațiu. Este un fel de povestire oprită, o revenire asupra momentului, constituind o sfidare a fluxului

temporalității, capabilă să pună în evidență raportul cu sacrul, folosirea frecventă a prezentului în textul descriptiv, având rolul de a întări o operație care ține de o expunere în spațiu şi nu de o derulare în timp.

> „Descrierea se apropie mai curând de contemplare…În condițiile în care se opune timpului, acesta fiind caracteristic limbajului, discursului, scrierii dar şi lecturii, a vorbi şi a scrie presupun o continuitate, o înlănțuire de propoziții, o succesiune, pe scurt, o sintaxă – ne putem întreba dacă descrierea nu este de domeniul utopiei” (Laplantine 2000: 63).

Mihaela Mancaş (2005) atrage atenția asupra existenței unei îmbinări în proza românească a secolului al XIX-lea de elemente arhaice de descriere cu altele mult mai recente împrumutate, de pildă, de la Balzac. Inedita combinație de formule, consideră autoarea, constituie una dintre trăsăturile originale ale secolului al XIX-lea românesc în realizarea prozei descriptive. În procesul analizei descrierii narative, Mihaela Mancaş urmăreşte raportul dintre descriere şi ansamblul textului, dintre narația-cadru şi ceea ce s-a numit, pe bună dreptate, „pauză narativă”. Despre această pauză narativă Philippe Hamon (1997) arăta că textele teoretice închinate descrierii au accentuat caracterul nenatural al acestei pauze în fluxul narativ. Autorul notează că romanul secolului al XIX-lea înseamnă relatarea unei istorii, a unei desfăşurări, iar din interpretarea acesteia rezultă şi caracterul antidiegetic al descrierii (Hamon 1997: 281-283).

Mihaela Mancaş abordează importanța portretului, a topografiei şi cronografiei, precum şi a peisajului în procesul descrierii narative. În ceea ce priveşte rolul personajului, autoarea afirmă:

> „Construcția narativă are întotdeauna nevoie de pauza-descriere pentru a fixa cadrul spațio-temporal al desfăşurării acțiunii, dar descrierea are totodată funcția de a aduce şi personajul în planul naratorului, scoțându-l din sfera limitată a propriei sale expresii directe. Pentru atingerea acestui scop, secolul al XIX-lea întruneşte multiple posibilități de realizare şi de inserare a portretului în text...Există încă portretul complet, îmbinare tradițională între prezentarea aspectelor fizice (prosopografie) şi a celor morale (etopee), mai ales la autorii care includ portretizări ale unor personalități” (Mancaş 2005: 46).

Pe de altă parte, topografia în descriere are rolul de a suplini, în primă fază diegetică, apariția personajelor, dar şi de a fixa metonimic cadrul în care ele vor evolua. Starea de spirit a protagoniştilor este descrisă în strânsă legătură cu prezentarea peisajului, cu care personajele se află în concor-

danță. O astfel de descriere a reprezentat una dintre tehnicile romanului aparținând secolului al XIX-lea (ibidem: 64).

Dacă am menționat un spațiu al descrierii, nu putem să nu remarcăm şi existența efectivă a unui timp al descrierii, care este acela al unui itinerar enumerativ, al unei contemplări ce presupune o durată lungă a privirii. Ochiul zăboveşte, intensifică şi amplifică vederea. Spațiul este cel perceput printr-o observație de durată şi printr-o decalare temporală a scrierii (Laplantine 2000: 64). Conceptul „spațiu" este analizat în critica literară care, aşa cum afirmă Ileana Oancea, „a devenit tot mai mult o critică internă, axată pe structurile textuale, fenomen nu numai firesc, dar şi necesar, ale cărei rădăcini pot fi identificate la începutul secolului nostru în celebra identitate croceană dintre lingvistic şi estetic" (Oancea 1989: 2).

2. Reprezentarea peisajului citadin

În *Peisajul şi estetica* (1986), Rosario Assunto scrie despre „spațiu", oprindu-se asupra celui epifanic . Este un spațiu care nu este numai urban sau numai peisagistic, ci este ținutul care face parte şi din unul şi din celălalt.

Este nevoie de o înțelegere cât mai dreaptă a acestei prezențe şi întrepătrunderi reciproce, prin care oraşul şi peisajul se deosebesc între ele în chiar momentul în care se ridică deasupra simplei lor spațialități. În acest sens, vom exemplifica cu un fragment din *A Tour Through Sicily and Malta*, în care Patrick Brydone scria:

> „Portul interior din Messina este construit în formă de semilună şi este înconjurat de o serie de magnifice edificii înalte de patru etaje şi desăvârşit uniforme…Între aceste edificii şi mare şoseaua are lărgimea de aproape cincizeci de picioare şi este o promenadă printre cele mai frumoase din lume. Ea se bucură de briza marină şi domină cea mai frumoasă panoramă care există" (în Assuto 1986: 33).

Autorul redă cu mare exactitate unitatea celor două metaspații (oraş şi peisaj), fiecare devenind pentru celălalt atribut caracterizator. Peisajul, ca reprezentare a unui real obiectiv (Helbo 1978: 83), este atributul oraşului pentru omul care străbate şoseaua de-a lungul mării, definită de Brydone „o promenadă printre cele mai frumoase din lume" sau de-a dreptul pentru omul care îşi are în ea locuința. Atribut care, împreună cu arhitectura, cu dispunerea clădirilor, devine valoare a cărei prezență este verificată emoțional în sentimentul de plăcere. Descrierea lui Brydone redă un caracter

epifanic oraşului văzut de pe mare, oraşul în peisajul marin cu şoseaua în formă de corn de lună care, pentru navigatorul ce se îndrepta spre țărm, era spațiul citadin prezent în spațiul marin, dar ca o prezență în peisaj.

Infinitul în oraş, scria Rosario Assunto şi infinitul în peisaj creează între spațiul citadin şi cel extracitadin un raport nu dialectic, ci paritetic – raport prin care oraşul era inclus în peisaj şi care excludea spațiul deschis - limitat extraurban, deoarece extraurbanitatea acestuia, la fel ca limitarea lui spațială, avea o semnificație pozitivă. Oraşul comunica cu peisajul, dar nu era negație a acestuia. Peisajul, în concepția autorului, este definiția pentru spațiu: „atunci când spunem că peisajul este spațiu şi nu obiect din spațiu, înțelegem prin aceasta că peisajul este spațiul însuşi, care se constituie ca obiect de experiență şi ca subiect de judecată” (Assunto 1986: 52). Asumpția autorului că peisajul este spațiu îşi pierde din veridicitate dacă răsturnăm definiția şi spunem că spațiul este peisaj. Dar faptul că spațiul, chiar în constituirea lui ca obiect de experiență estetică şi autopropunerea lui ca subiect de judecată estetică este definit ca peisaj, denotă exagerarea.

Pe de altă parte, dacă lăsăm deoparte spațiile modelate estetic de oameni, care pot fi peisaj sau pot sa nu fie, chiar rămânând spațiu estetic, putem spune despre aproape orice spațiu că este peisaj, dacă referința poartă în sine valoare metaforică. Din această categorie excludem spațiile închise (prin care un interior este spațiu, chiar şi estetic, dar nu va putea fi peisaj); şi spațiile nelimitate: cerul, solul, marea, ele putând defini peisajul ca spațiu deschis.

Peisajul este spațiul limitat, dar deschis, pentru că, spre deosebire de spațiile închise, are deasupra lui cerul, adică spațiul nelimitat. Peisajul nu reprezintă infinitul, ci se deschide către infinit, fie chiar în finitatea existenței sale limitate, constituindu-se ca prezență şi nu ca reprezentare a infinitului în finit. Limitarea peisajului ca spațiu înseamnă autolimitare a infinitului şi totodată un soi de deschidere a finității.

> “We are surrounded with things which we have not made and which have a life and structure different to our own: trees, flowers, grasses, rivers, hills, clouds. For centuries they have inspired us with curiosity and awe. They have been objects of delight. We have recreated them in our imaginations to reflect our moods. And we have come to think of them as contributing to an idea which we have called nature. Landscape marks the stages in our conception of nature. Its rise and development since the middle ages is part of a cycle in which the human spirit attempted once more to create a harmony with its environment” (Kenneth 2007: 85).

Peisajul reprezintă o imagine, dar se reprezintă pe sine în acelaşi timp. Este cadrul care cuprinde un tot, dar este şi cadrul în sine. Este produsul imaginației umane, dar este şi mediul real natural. Am putea scrie despre peisaj ca având funcții binare, fiecare cu o reprezentare unică.

> "Landscape is a natural scene mediated by culture. It is both a represented and a presented place, both a signifier and a signified, both a frame and what a frame contains, both a real place and its simulacrum, both a package and the commodity inside the package" (Mitchell 2002: 5).

3. Reprezentarea peisajului rural

Întocmai ca în cazul spațiului / peisajului citadin, peisajul rural este învestit cu încărcătură simbolică. Pentru a putea scoate în evidență acțiunile şi prerogativele ce determină conduita protagoniştilor, scriitorii secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea fixează un context spațial şi peisagistic care să concorde şi să rezoneze cu întregul romanului respectiv. Astfel, peisajul rural este marcat în diferite feluri, scriitorii făcând uz de anumite circumstanțe pentru redarea lui. Marin Preda descrie scena secerişului ca fiind un moment de bucurie deplină, de contopire a omului cu ritmurile naturii. Imaginea / peisajul secerişului redă obiceiuri din viața satului tradițional, constituindu-se într-o reală monografie a datinilor şi ritualurilor din timpuri trecute.

Peisajul este centrat pe imaginea simbolică a salcâmului din ograda lui Ilie Moromete. Arborele nu este doar un obiect simplu al tranzacției dintre proprietar şi Tudor Bălosu: salcâmul implică şi ideea de spațiu cu o aură intimă a sa, cu particularități subiective. Stabilitatea, ritmicitatea naturii rezonează cu stabilitatea ființei umane. Desrădăcinarea din cadrul natural a arborelui sugerează destinul similar al lui Moromete, care va cunoaşte un declin continuu. Peisajul rural capătă şi o notă idilică atunci când se lasă seara şi domneşte o linişte deplină.

În Baltagul, peisajul stare de suflet este impregnat cu existența oierilor care ştiu să-i tălmăcească sensurile. În momentul plecării Vitoriei Lipan şi a fiului ei în căutarea soțului, satul arhaic este surprins în zorii zilei. Avem parcă o natură în stare pură, căci drumurile nu erau bătătorite, însă vremea era prielnică.

> „A doua zi, sâmbătă, plecară la răsăritul soarelui, înväliți în cojoace. Vremea era liniştită şi blândă, dar drumul greu, căci pârtiile nu erau bine rupte. Caii luptau cu mare vrednicie. Gheorghiță lepădă cojocul si trase de

sub fân lopata de lemn. Începând bătalia cu troianul, deodată simți în el putere şi îndârjire şi nu se opri până ce nu-l birui ca pe-o ființă. Privi spre maică-sa; o văzu zâmbind şi înțelese că i-a dat răspunsul pe care nu-l putea gângăvi în ajun: femeile-s mai viclene, cugeta el apucând iar hățurile, ele-s mai iscusite la vorbă, iar barbații-s mai proşti, însă mai tari de virtute" (Sadoveanu 1983: 30).

Descrierea peisajului alpin este prilejuită de călătorie, un itinerar investigatoriu întreprins de Vitoria şi fiul ei, în căutarea trupului celui dispărut. Vitoria este convinsă fiind că aici, în acest cadru natural se va clarifica enigma frământărilor ei.

„Au mers într-adevăr bine, cu popasuri potrivite. Cum s-au apropiat de țara Dornelor, Vitoria a înălțat nasul şi a simțit în nări ca o mireasmă. Nu era nimic decât un vânt subțire si călduț de la sfințit, care urma să topească domol omăturile. Ea nu simțea nimic dinafară; o mistuia o arşită din lăuntru şi o înabuşea. Avea credință că aici avea să se aleagă o rânduială nouă a vieții ei" (ibidem: 65).

Peisajul rural concură la întregirea tabloului prin care reprezentăm construcția spațiului în romanul românesc modern. Pornind de la ulițe săteşti sau drumuri abia umblate de pasul omului, până la câmpul din care țăranul român îşi culege roadele sau imaginea satului scăldată în răsăritul şi apusul soarelui, spațiul rural conservă specificul vieții trăite în afară influențelor modelatoare ale civilizației moderne. Autorii fac uz de imagini vizuale, metafore pentru descrierile literare. Prin lexicul bogat (substantive, înşiruiri de adjective, enumerări, mulțimea verbelor) se redă o imagine vie a peisajului din scrierile literare.

Bibliografie

Assunto, Rosario. 1986. *Peisajul şi estetica*. Vol. I. Trad. de Olga Mărculescu. Bucureşti: Editura Meridiane.

Bachelard, Gaston. 1992. *Poetica spațiului*. Piteşti: Editura 45.

Buzera, Ion. 2009. în *Mozaicul*, serie nouă, anul XII, nr. 5 (127).„*Un mic roman mare – Zilele regelui"* de Florian Filip.

Didi-Haberman, G. 1992. *Ce que nous voyons, ce que nous regarde*. Paris: Ed. Minuit.

Genette, Gerard. 1994. *Introducere în arhitext. Ficțiune şi dicțiune*. Trad. de Ion Pop. Bucureşti: Editura Univers.

Hamon, Philippe. 1997. *Texte et Ideologie*. Paris: PUF

Helbo, André. 1978. *Michel Butor, spre o literatură a semnului*. Dacia: Cluj-Napoca.

Laplantine, Francois. 2000. *Descrierea etnografică*. Trad. De Elisabeta Stănciulescu şi Gina Grosu. Iaşi: Editura Polirom.
Mancaş, Mihaela. 2005. *Tablou şi acţiune. Descrierea în proza narativă românească.* Bucureşti: Editura Univers.
Mitchell, W. J. Thomas. 2002. *Landscape and Power*. Chicago: Chicago University Press.
Neţ, Mariana. 1989. *O poetică a atmosferei.* Bucureşti: Editura Univers.
Oancea, Ileana. 1989. *Elemente de stilistică aplicată*. Timişoara: Tipografia Universităţii din Timişoara.

Surse

Preda, Marin. [1955] 2009. *Moromeţii*.Vol. I.Bucureşti: Litera Internaţional.
Sadoveanu, Mihail. [1930] 1983. *Baltagul.* Bucureşti: Editura: Minerva.

CURRENT PERSPECTIVES IN APPROACHING THE CONCEPT OF LITERARY DESCRIPTION

Abstract

Keywords: *space, 19th century, urban area, rural area*

The paper aims at a theoretical approach of space within the modern Romanian novel. We are to focus on the outstanding features of the concept and reveal its importance and construction. The objects in the Romanian modern and traditional house, the way they are arranged come to be identified with the inhabitants. By means of description, the authors manage to render the way space is constructed. Whether we speak about landscapes from urban / rural areas or about inner moods the authors place their protagonists in, the role of description is highly relevant. The numerous adjectives, the enumeration of verbs, the metaphors, the visual images make it possible for the reader to have a complete picture of the novel frame.

Profesiones y preocupaciones de las mujeres en las novelas de Benito Pérez Galdós

LAVINIA SIMILARU
Universitatea din Craiova

Palabras clave: Galdós, realismo, mujer, profesión

Resumen

Como escritor realista, Galdós aspira a reflejar en sus novelas fielmente la sociedad decimonónica. La mujer tiene un papel preponderante en sus obras y por eso nos proponemos desentrañar a través de ellas la condición de la mujer, con sus preocupaciones diarias y con sus profesiones ancilares.

1. Galdós, maestro del realismo

Galdós expuso de manera manifiesta su concepción sobre la novela en *La sociedad presente como materia novelable*, su discurso de recepción en la Real Academia: "Imagen de la vida es la novela y el arte de componerla estriba en reproducir los caracteres humanos, las pasiones, las debilidades, lo grande y lo pequeño, las almas y las fisonomías, todo lo espiritual y lo físico que nos constituye y nos rodea y el lenguaje que es la marca de la raza, y las viviendas que son el signo de la familia, y la vestidura que diseña los últimos trazos externos de la personalidad: todo esto sin olvidar que debe existir perfecto fiel de balanza entre la exactitud y la belleza de la reproducción." (http://www.biblioteca.org.ar/libros/130020.pdf).

No por casualidad emplea Galdós dos sustantivos muy sugestivos: "exactitud" y "belleza". Son las dos características de un buen relato, según Galdós. Los críticos estiman unánimemente que el escritor logró su propósito y es considerado el incontestable maestro del realismo español. Sin lugar a dudas, leyendo las obras de Galdós, el lector tiene una sensación extraordinaria de compartir la vida de los personajes, que parecen personas reales de su época, que esbozan gestos cotidianos y reaccionan con naturalidad, visten según la moda de su época, tienen preocupaciones típicas, usan utensilios peculiares de su época… Son evidentemente seres de carne y hueso, con sentimientos y profundidad psicológica; Galdós es "el verdadero creador de lo que entendemos por realismo moderno en la novela española" (Del Río 1982: 295), ya que "fue el primero en asimilar la lección

de Balzac y de Dickens, al par que supo dar sentido nuevo al retorno hacia el antiguo realismo español, apropiándose lo substancial y rehuyendo la trampa de la imitación externa…" (Del Río 1982: 295). Los historiadores literarios españoles aprecian que Galdós "se ha convertido con el tiempo en nuestro máximo novelista después de Cervantes y, con ventajas y desventajas para uno y otros, comparable a Dickens, Balzac o Dostoievski, sus contemporáneos" (Menéndez Peláez et al., 2005: 337).

Galdós posa su mirada lúcida sobre todos los ambientes, está interesado en todas las clases y capas sociales, ya que "el ingenio humano vive en todos los ambientes, y lo mismo da sus flores en los pórticos alegres de flamante arquitectura, que en las tristes y desoladas ruinas". (http://www.biblioteca.org.ar/libros/130020.pdf)

2. La mujer en la obra de Galdós

En su afán por reflejar fielmente el mundo en que vive, Galdós crea magníficos retratos de contemporáneos suyos, hombres, mujeres y niños.

Galdós conoce muy bien el alma femenina, la explora atenta y cuidadosamente, hasta que consigue esbozar en sus obras retratos de mujeres humildes y mujeres nobles, criadas, vendedoras, nodrizas, burguesas y aristócratas.

No faltan las costumbres y las preocupaciones femeninas en las novelas galdosianas. Tampoco faltan los sentimientos, los impulsos y las vivencias de sus contemporáneas, sobre todo los fundamentales, como el amor y el instinto maternal.

Los gestos de sus heroínas son siempre calcos de los que cometían las mujeres reales de su época.

En *Lo prohibido*, María Juana revela a su primo secretos de la bolsa de Madrid, a escondidas de su marido, y "estas confidencias, por ser hechas muy cerca de Barragán y del mismo Medina, necesitaban del amparo del abanico, tapando las cotizaciones como si protegieran una sonrisa aleve" (Galdós, 2001: 460). Esconder la boca detrás del abanico para que los presentes no leyeran sus palabras en los movimientos de los labios era un gesto muy característico de las mujeres de antaño.

En el mundo de Galdós –reflejo exacto del mundo real–, hay mujeres frívolas, preocupadas sobre todo por su propio aspecto exterior.

Rosalía, la protagonista de la novela *La de Bringas*, se ve obligada a veranear en Madrid, no tanto por pobreza, como por avaricia del marido. A Rosalía le gusta el lujo y sueña secretamente con codearse con las aristócratas. Le encantaría tener ropa y joyas como aquellas. El autor nos

asegura que en agosto, cuando la ciudad está vacía, puesto que los que se lo permiten se van de vacaciones, la heroína "recorría despacio las calles para volver a su casa; deteníase ante los escaparates de modas y de joyería, y hacía mil cálculos sobre la probabilidad más o menos remota de poseer algo de lo mucho valioso y rico que veía" (Galdós, 1994a: 244).

Completamente distinta es Benina, en *Misericordia*, mujer que desprecia los bienes materiales y no quiere tener nada para ella misma. Es criada de una aristócrata llegada a menos y pide limosna para que su ama pueda comer, pero lo hace sin que esta lo sepa y es capaz de todos los sacrificios: "Con tanto pordiosear mañana y tarde, nunca le salía la cuenta; no había ya ningún nacido que le fiara valor de un real […]. Faltábale ya la energía, y sus grandes ánimos flaqueaban; perdía la fe en la Providencia, y formaba opinión poco lisonjera de la caridad humana; todas sus diligencias y correrías para procurarse dinero, no le dieron más resultado que un duro […]. La limosna no bastaba ni con mucho; en vano se privaba ella hasta de su ordinario alimento, para disimular en casa la escasez; en vano iba con las alpargatas rotas, magullándose los pies" (Galdós 1994b: 253).

En *Fortunata y Jacinta,* considerada la creación más destacada del escritor, su obra maestra, "una de las novelas que mejor representa […] la complejidad de la escritura realista del siglo XIX" (Caudet 1992: 11), Galdós consigue revelar de manera magistral los sentimientos maternos de Fortunata. Esta protagonista tiene dos hijos con el hombre que ama, el burgués hipócrita Juan Santa Cruz, pero, desafortunadamente, el primero no sobrevive. Del segundo se expresa Fortunata en estos términos cariñosos: "Dos horas hace que está tan dormidito. ¡Qué ángel! ¡Y si viera usted qué pillo es, y qué tragón! Viene determinado a darse buena vida. Si lo viera usted cuando se pone a mirarme... ¡Pobrecito! Me quiere mucho. Sabe que le quiero más que a mi vida, y que es para mí el mundo entero" (Galdós 1992: II 450). Cuando su suegra pregunta si el niño tiene algún defecto, Fortunata se indigna, su hijo es la perfección misma: "¡Defecto!... [...] Si es una preciosidad. Más perfecto es que las perfecciones. Se lo enseñaré a usted desnudo, para que vea qué hermosura de hijo. Estoy loca con él" (Galdós 1992: II 450). Sin duda, el escritor "llega hasta la entraña de sus criaturas, mostrando […] las altas y bajas de su ánimo" (Menéndez Peláez et al., 2005: 336).

Los mismos fuertes sentimientos maternos los tiene Camila en *Lo prohibido*. Por desgracia, su primer hijo se muere antes de cumplir un año. Pero durante la enfermedad del recién nacido, Camila lo cuida amorosamente: "Siete noches seguidas pasó la infeliz sin acostarse, con el pequeñuelo sobre su regazo, amamantándole, arrullándole, curándole las

ulceraciones de su epidermis con un esmero y una paciencia que sólo las madres de buen temple saben tener” (Galdós 2001: 345). Cuando el pequeño Alejandro se muere, Camila está desconsolada.

En cambio, Eloísa, la hermana de Camila en la misma novela, no tiene sentimientos maternales. Es otra mujer frívola, que busca vivir rodeada de lujo y de objetos de arte, gasta mucho dinero para vestir según la última moda de París y descuida a su hijo Rafael. Pero este niño tiene un poco de suerte, ya que el primo y amante de la madre, José María, lo ama, lo mima y lo apoda “barbián”. Cuando la madre le pregunta si preferiría irse con ella o con José María, el niño no lo duda: escoge al primo de su madre. No podemos dejar de observar que Eloísa le plantea el asunto en términos muy duros, aludiendo a un famoso episodio bíblico, sin importarle el miedo que puede provocar al niño: “Vamos a ver, Rafael; estate quieto un momento y contéstanos a lo que te vamos a preguntar. José María y yo nos vamos ahora de Madrid, nos vamos... él por un lado, y yo por otro. […] Tú no puedes ir a un tiempo con él y conmigo, porque no te vamos a partir por la mitad. ¿Qué te parece a ti? ¿Debemos partirte con un cuchillo? Claro que no. Has de ir enterito con uno de los dos... Vamos a ver; decide tú con quién vas a ir, ¿con José María o conmigo?” (Galdós 2001: 366).

Galdós es también maestro en describir el enamoramiento y la pasión de sus heroínas por un hombre. Una de sus creaciones más interesantes en este sentido es Fortunata, cuyo amor se mezcla con remordimientos. Está eternamente enamorada de Juan Santa Cruz, a quien nunca puede olvidar, a pesar de que el la abandona varias veces. Pero Juan Santa Cruz está casado con Jacinta y Fortunata sabe que el suyo es amor sin esperanza. Por eso, se casa con Maximiliano Rubín, un joven farmacéutico, que se enamora de ella. Una vez casada con Maximiliano, Fortunata es acosada por Juan y no puede resistir la tentación, a pesar de los remordimientos: “vio Fortunata levantarse en su espíritu la imagen ideal, o más bien, el espectro de su perversidad. Lo que acababa de hacer era de lo que apenas tiene nombre, por lo muy extraordinario y anormal, en el registro de las maldades humanas. El lugar, la ocasión daban a su acto mayor fealdad, y así lo comprendió en un rápido examen de conciencia; pero tenía la antigua y siempre nueva pasión tanto empuje y lozanía, que el espectro huyó sin dejar rastro de sí. Se consideraba Fortunata en aquel caso como ciego mecanismo que recibe impulso de sobrenatural mano. Lo que había hecho, hacíalo, a juicio suyo, por disposición de las misteriosas energías que ordenan las cosas más grandes del universo, la salida del Sol y la caída de los cuerpos graves. Y ni podía dejar de hacerlo, ni discutía lo inevitable, ni intentaba atenuar su responsabilidad, porque esta no la veía muy clara, y aunque la

viese, era persona tan firme en su dirección, que no se detenía ante ninguna consecuencia, y se conformaba, tal era su idea, con ir al infierno" (Galdós 1992 I: 689).

Entre los sentimientos amorosos de la narrativa de Galdós hay uno muy conmovedor: el amor puro de Marianela por Pablo, el joven ciego a quien ella acompaña todos los días soleados. Él le dice que la ama y se casará con ella; está seguro de que a la inmensa bondad de Marianela corresponde una gran belleza, según la teoría de Platón, filósofo que su padre le lea todas las noches. Le avisa que pronto podrá verla, porque al pueblo acaba de llegar un médico muy entendido, que le operará. Al contrario de lo que cree Pablo, ésta no es una buena noticia para Marianela, quien le contesta: "Sí; que te quiero mucho […]. Pero no te afanes por verme. Quizás no sea yo tan guapa como tú crees" (Galdós 2011: 133). Inmediatamente después, la pobre mujer-niña quiere ver su propio rostro, para darse cuenta si Pablo podría considerarla bella y podría amarla, como la asegura. El resultado la llena de tristeza: "Diciendo esto, la Nela había rebuscado en su faltriquera y sacado un pedazo de cristal azogado, resto inútil y borroso de un fementido espejo que se rompiera en casa de la Señana la semana anterior. Mirose en él; mas por causa de la pequeñez del vidrio, érale forzoso mirarse por partes, sucesiva y gradualmente, primero un ojo, después la frente. Alejándolo, pudo abarcar la mitad del conjunto. ¡Ay! ¡Cuán triste fue el resultado de sus investigaciones! Guardó el espejillo, y gruesas lágrimas brotaron de sus ojos" (Galdós 2011: 133).

3. Profesiones de las mujeres

En las novelas de Galdós, las profesiones –siempre ancilares– que ejercen las mujeres reflejan fielmente la condición de la mujer decimonónica. Si los hombres son abogados, médicos, hombres de negocios, corredores de bolsa, ingenieros, arquitectos y llegan a ser senadores o ministros, las mujeres nunca estudian y, cuando trabajan, tienen oficios inferiores, reciben sueldos miserables y jamás llegan a ocupar cargos políticos.

Las nobles y las burguesas acomodadas nunca trabajan, se dedican a tocar el piano y a bordar. También se encargan de la beneficencia. Un ejemplo ridículo es Sofía, esposa del ingeniero Carlos Golfín y cuñada del médico Teodoro Golfín en *Marianela*: "No tenía hijos vivos, y su principal ocupación consistía en tocar el piano y en organizar asociaciones benéficas de señoras para socorros domiciliarios y sostenimiento de hospitales y escuelas. En Madrid, y durante buena porción de años, su actividad había hecho prodigios, ofreciendo ejemplos dignos de imitación a todas las almas

aficionadas a la caridad. Ella, ayudada de dos o tres señoras de alto linaje, igualmente amantes del prójimo, había logrado celebrar más de veinte funciones dramáticas, otros tantos bailes de máscaras, seis corridas de toros y dos de gallos, todo en beneficio de los pobres" (Galdós 2011: 138).

Las mujeres no trabajan por gusto; la sociedad decimonónica no concede a la mujer el derecho a trabajar honradamente en todos los campos de la actividad humana. Las mujeres que se ven en la necesidad de trabajar no tienen muchas alternativas.

Un caso muy particular es el de Tristana, heroína de la novela homónima, una joven huérfana y abusada por su tutor, que no desea casarse y sueña con tener una profesión y vivir de su trabajo. Le gustaría ser pintora, actriz, o profesora de lenguas. Pero fracasa, no consigue ejercer ninguna de estas profesiones, porque pierde una pierna y se ve obligada a llevar una vida sedentaria; por eso, acepta casarse con su tutor, y con esta ocasión reciben unas propiedades de la familia del hombre.

3.1. Criadas

Gran número de mujeres trabajadoras son en las novelas galdosianas criadas. Su deber es hacer la compra, cocinar, limpiar la casa y ayudar a la señora en todo lo que necesite. Las hay de todas las edades y de todos los temperamentos.

Mención especial se merece Benina, la abnegada criada de *Misericordia*, que llega a trabajar sin sueldo cuando su ama empobrece, y mendiga para traer comida a la familia que no es suya. Galdós mismo la considera una santa y le pone nombre de santa verdadera, el apellido de Benina coincide con el de Santa Rita.

Una criada jovencísima y graciosísima es Papitos en *Fortunata y Jacinta*: "Era la criada de la casa. Doña Lupe odiaba a las mujeronas, y siempre tomaba a su servicio niñas para educarlas y amoldarlas a su gusto y costumbres. Llamábanla Papitos no sé por qué. Era más viva que la pólvora, activa y trabajadora cuando quería, holgazana y mañosa algunos días" (Galdós 1992 I: 471). Es casi una niña y se comporta de manera infantil: se burla de Maximiliano llamándole "feo", saca la lengua y, siempre que puede, se dedica a ondular su pelo y a probar peinados. Todo esto exaspera a su ama, que la castiga.

Celedonia, en *Tormento* es otra criada atípica, porque es incapaz de gobernar una casa y no sirve para nada, ni cocina, ni limpia.

Con respecto a las criadas, Galdós crea una gran variedad y no desdeña los lugares comunes de la literatura: estas mujeres son ignorantes, chismosas y a veces alcahuetas.

3.2. Camarera

La camarera es empleada exclusiva de la señora y la ayuda sobre todo en su aseo personal. En *Lo prohibido*, Eloísa tiene una camarera italiana, “mujer de muchos enredos”, que “había venido a España al servicio de una célebre artista del Real” (Galdós 2001: 318). Despierta la ira de José María, porque “había dado escándalo en la casa, dejándose requerir por los cocheros y lacayos, y […] Pepito Trastamara la perseguía por los pasillos” (Galdós 2001: 318) y pierde su trabajo: “Semejante trapisondista no debía seguir allí, y salió pitando, aunque Eloísa lo sintió porque la servía muy bien” (Galdós 2001: 318).

3.3. Nodrizas

Era una de las ocupaciones de las mujeres jóvenes en la época. La madre de Marianela la abandona y se va “a criar a Madrid” (Galdós 2011: 89).

Fortunata no puede amamantar a su segundo hijo y le proponen contratar a “un ama asturiana” (Galdós 1992 II: 510).

3.4. Prestamista

A prestar dinero con interés se dedica doña Lupe, la tía de Maximiliano en *Fortunata y Jacinta*. No es una mujer mala, tiene sus cualidades y sus buenos sentimientos, pero el dinero para ella es sagrado. Galdós la caracteriza de esta manera: “era juiciosa, razonable, se hacía cargo de todo, miraba con ojos un tanto escépticos las flaquezas humanas, y sabía perdonar las ofensas y hasta las injurias; pero lo que es una deuda no la perdonaba nunca. Había en ella dos personas distintas, la mujer y la prestamista. El que quisiera estar bien con ella y gozar de su amistad, tuviese mucho cuidado de que las dos naturalezas no se confundieran nunca. Un simple pagaré, extendido y firmado de la manera más cordial del mundo, bastaba a convertir la amiga en basilisco, la mujer cristiana en inquisidora” (Galdós 1992 I: 539).

3.5. Peinadoras

En *Fortunata y Jacinta*, la mujer de Ido del Sagrario aclara en su pintoresco lenguaje a Jacinta que su hija adolescente aspira a tener este oficio: “Es peinadora... Está aprendiendo con una vecina maestra. Ya tiene algunas parroquianas. Pero no le pagan, naturalmente... Es una sosona, y como no le pongan los cuartos en la mano, no hay de qué. Yo le digo que no sea panoli y que tenga genio; pero... ya usted la ve. Como su padre, que el día que no le engaña uno le engañan dos” (Galdós 1992 I: 328).

Fortunata prefiere prescindir de las peinadoras y peinarse sola. Sus amantes aprueban su elección, y su esposo Maximiliano llega a decirle: “En cuanto a las peinadoras, todas son unas grandes alcahuetas, y en la casa donde entran no puede haber paz” (Galdós 1992 I: 507).

3.6. Lutera

La misma mujer de Ido del Sagrario en *Fortunata y Jacinta* explica con estas palabras los entresijos de su trabajo: “Yo soy lutera, vamos al decir, pinto papel de luto. Cuando no tengo otro trabajo, me traigo a casa unas cuantas resmas, y las enluto mismamente como las señoras ven. El almacenista paga un real por resma. Yo pongo el tinte, y trabajando todo el día, me quedan seis o siete reales. Pero los tiempos están malos, y hay poco papel que teñir. Todas las luteras están paradas, señora... porque, naturalmente, o se muere poca gente, o no les echan papeletas...” (Galdós 1992 I: 327). Hay que destacar el cinismo de esta mujer, quien preferiría que se muriera más gente, para que ella pudiera vivir de su siniestro trabajo.

3.7. Vendedoras

A vender en el mercado se dedica Segunda, la tía de Fortunata, que le ofrece alojamiento cuando la heroína abandona a su marido Maximiliano Rubín, porque Juan Santa Cruz la embaraza por segunda vez. Juan no se hace cargo de Fortunata, no quiere saber de ella. Segunda es una mujer ambiciosa, que sueña con volverse rica cuando su sobrina dé a luz, pensando que el padre del bebé ayudará a criar a éste. Se equivoca. Es generalmente una mujer humilde, ignorante y de buenos sentimientos. No duda en ayudar a sus compañeras, cuando hay un incendio en el mercado y ella no se ve afectada: “la noche antes había habido fuego en dos o tres puestos inmediatos al de ella, y se pasó la mañana ayudando a sus compañeras a meter los trastos que se sacaron, y a reparar lo que de reparación era susceptible” (Galdós 1992 II: 459).

Cuando tienen dinero para invertir, las mujeres ponen una tienda de telas, complementos y ropa para mujeres. Es lo que hace Aurora en *Fortunata y Jacinta* y Refugio en *La de Bringas*. A la primera le va bien, pero la segunda confiesa: “Porque mire usted […]; aquí donde me ve, estoy arruinada. Me metí en un negocio que no entiendo, y como no tengo carácter, todos se han aprovechado de mi pavisosería para explotarme. Al principio, muy bien; la mar salada y sus arenas... Yo recibía el género, venían las señoras y se lo llevaban como la espuma. Como que era todo de lo mejor, y nada caro por cierto. Pero cuando tocaban a pagar... aquí te quiero ver. 'Que me espere a la semana que entra...'. 'Que pasaré por allí...'. 'Que vuelva...'. 'Que no tengo...'. 'Que torna, que vira', y a fin de fiesta, miseria y trampas” (Galdós 1994a: 282).

3.8. Prostitutas

La más conocida de las prostitutas de Galdós es Fortunata. No es mala persona, tiene buenos sentimientos y ama toda su vida al hombre que la desgracia. Juan Santa Cruz la abandona después de embarazarla y se casa con su prima Jacinta. Fortunata es pobre y lo único que se le ocurre es prostituirse. Dice que no sabe hacer nada, a pesar de que cocina muy bien y podría trabajar de criada. El drama de Fortunata es que Juan Santa Cruz, cuando la tiene cerca, se aburre de ella. A él le repugna la incultura y la tosquedad de Fortunata. La presencia de Fortunata provoca rechazo en Santa Cruz. En cambio, la ausencia de Fortunata provoca en el hombre un recuerdo persistente, mezclado con remordimientos, y deseo.

A lo largo de la novela, Fortunata evoluciona. Si al principio es una joven inocente, se vuelve una mujer madura, que juzga sin piedad a los demás. En su espíritu se desarrolla todo un proceso de autoconocimiento y de despertar de la conciencia. A pesar de haber tenido varios amantes, se considera más virtuosa que las mujeres de la alta burguesía, a quienes odia y envidia. Su amiga Aurora le cuenta que Jacinta, la esposa de Juan Santa Cruz, tiene un admirador, y Fortunata no duda de que Jacinta no es tan virtuosa como pretende:

"¿Virtuosa?, tié gracia... Ninguna de estas casadas ricas lo es ni lo puede ser. Nosotras las del pueblo somos las únicas que tenemos virtud, cuando no nos engañan. Yo, por ejemplo... verbigracia, yo. Entrole una risa convulsiva. ¿Y de qué te ríes, pánfila?-se dijo a sí misma-. Más honrada eres tú que el sol, porque no has querido ni quieres más que a uno. ¿Pero estas... estas?... Ja ja ja. Cada trimestre hombre nuevo, y virtuosa me soy. ¿Por qué? Pues porque no dan escándalos, y todo se lo tapan unas con otras. ¡Ah!, señora doña Jacinta, guárdese el mérito para quien lo crea; usted caerá... tiene usted que caer, si no ha caído ya" (Galdós, 1992: II 84).

Eloísa, la protagonista de la novela *Lo prohibido*, es una mujer fría y calculadora. Está casada con Pepe Carrillo, pero se enamora de su primo José María y vive con él un amor prohibido. Rico y generoso, el héroe potencia la pasión insensata de Eloísa, la mujer que ama, por los objetos de arte y el lujo. Eloísa desea comprar todo lo bello que ve, y llega a tener una casa que parece un almacén de objetos de arte, o un museo, y de ninguna manera un hogar familiar. José María no necesita mucho tiempo para convertirla en su amante, a pesar de que al principio tiene que lidiar con los remordimientos de la mujer adúltera. Al final de la novela, el narrador asegura que Eloísa gasta toda la fortuna heredada de su marido y –como José María se niega a casarse con ella–, se prostituye.

Rosalía, en *La de Bringas*, tiene unos principios muy cínicos: "Dime tus necesidades y te diré si eres honrado o no" (Galdós 1994a: 271). Según ella, la necesidad justifica infringir las leyes y las normas morales. Una persona necesitada tiene derecho a ser inmoral. Como llega a disculpar las faltas de las mujeres que se venden por *necesidad*, subordinando la moral a la *necesidad*, Rosalía acaba cediendo a uno de sus admiradores, el señor Pez.

En la misma novela *La de bringas*, Refugio es una prostituta lúcida e inteligente, que se considera más digna que las mujeres de la alta sociedad, que aparentan decencia: "Grandísimas... […], yo no engaño a nadie; yo vivo de mi trabajo. Pero vosotras engañáis a medio mundo, y queréis hacer vestidos de seda con el pan del pobre. Y óigalas usted echar humo por aquellas bocas, criticando y despreciando a otras pobres. Alguna ha habido que después de mirarme por encima del hombro, y de hacer mil enredos para no pagarme, ha venido aquí a pedirme dinero... ¿Y para qué sería?... tal vez para dárselo a su querido". (Galdós 1994a: 283).

Bibliografía

Caudet, Francisco. 1992: *Introducción*, in B. Pérez Galdós, *Fortunata y Jacinta*, Madrid: editorial Cátedra, p. 11-86.

Del Río, Angel 1982. *Historia de la literatura española* (vol. 2), Barcelona: Editorial Bruguera.

Menéndez Peláez, Jesus et al. 2005. *Historia de la literatura española* (vol. III), León: Editorial Everest.

Pérez Galdós, Benito.1992. *Fortunata y Jacinta*, I, II. Madrid: Cátedra Letras hispánicas.

Pérez Galdós, Benito. 1994a. *La de Bringas*. Madrid: Cátedra Letras hispánicas, Madrid.

Pérez Galdós, Benito. 1994b. *Misericordia*. Madrid: Cátedra Letras hispánicas.

Pérez Galdós, Benito. 2001. *Lo prohibido*. Madrid: Cátedra Letras hispánicas.

Pérez Galdós, Benito. 2008. *Tristana*. Madrid: Cátedra Letras hispánicas.

Pérez Galdós, Benito. 2011. *Marianela*. Madrid: Cátedra Letras hispánicas.

Pérez Galdós, Benito. 2012. *Tormento*. Barcelona: Vicens Vives.

http://www.biblioteca.org.ar/libros/130020.pdf consultado el 29 de octubre de 2018.

RÉSUMÉ

Mots-clés: Galdós, réalisme, femme, profession

En tant qu'écrivain réaliste, Galdós souhaite refléter fidèlement dans ses romans la société du XIXe siècle. Les femmes ont un rôle prépondérant dans ses œuvres et c'est pourquoi on se propose d'éclaircir à travers celles-ci la condition des femmes, avec leurs soucis quotidiens et leurs professions ancillaires.

Aspecte ale vorbirii românilor din Italia în romanul „Departe de țară” de Ion Nălbitoru

ELENA TRIFAN

Rezumat:

În articolul „Aspecte ale vorbirii românilor din Italia în romanul *Departe de țară* de Ion Nălbitoru am urmărit felul în care românii care muncesc în Italia reușesc să comunice cu persoane de naționalitate diferită. Am evidențiat factori lingvistici, extralingvistici, elementele nonverbale și paraverbale implicate în actul de comunicare, prezența anumitor cuvinte italienești în vorbirea românilor și am analizat cuvintele: *panettone, limoncello, badantă.*

Cuvinte-cheie: lingvistic, extralingvistic, verbal, nonverbal, paraverbal, badantă

Romanul „Departe de țară” al scriitorului Ion Nălbitoru a apărut în anul 2018 la Editura Kitcom și este inspirat dintr-unul din aspectele societății internaționale actuale, migrația forței de muncă.

Cea mai mare parte a acțiunii se petrece în Italia, care a devenit o mamă primitoare pentru străinii aflați în căutarea unui loc de muncă.

După cum se știe, cei veniți aici au probleme de adaptare economică, socială și lingvistică.

Personajele sunt români, italieni și albanezi.

Personajul principal este Florica, o țărancă din Ardeal, de vreo 40 de ani, care pleacă la muncă în Italia pentru a-și putea întreține familia.

A ales Italia în speranța că va putea învăța mai ușor limba italiană datorită asemănărilor ei cu limba română. Este convinsă că italienii o vor ajuta să învețe limba lor. Viitoarele ei cunoștințe de italiană devin sursă de amuzament pentru consătence.

Pleacă împreună cu un grup de fete tinere, dintre care numai una avea cunoștințe sumare de limba italiană, deoarece mai muncise în Italia.

În drum spre Italia au luat o primă lecție de italiană de la șoferul care le transporta, dar care a constat numai din învățarea câtorva cuvinte uzuale.

Ajunge să muncească pe o plantație de tutun unde are interlocutori italieni și albanezi cu care este greu să comunice, deoarece nu foloseau același cod lingvistic.

Pentru a se putea înțelege recurg la modalități de comunicare nonverbală: ridicatul din umeri, datul din cap afirmativ sau negativ, semne:„Florica dădu din umeri.” (pag. 46); „Florica dădu negativ din cap.”, pag. 55;

„Femeia îl privi nedumerită.”(pag. 46); „Zito o duse pe Florica la el acasă, îi dădu haine, o cameră unde să doarmă și-i explică, mai mult prin semne, că va locui și va mânca cu ei, până va termina adunatul tutunului.” (pag. 46)

Cuvinte precum *mercato* (piață, târg), *giovedi* (joi), *soldi* (bani) sunt învățate prin metoda „worten und sachen”: „Zito o întrebă dacă are *soldi* și scoase din buzunar o hârtie de cinci euro, ca ea să înțeleagă despre ce este vorba.” pag. 54

A înțeles ce este un *mercato* numai după ce a mers la piață: „Femeia nu pricepu ce-i acela *mercato*, așa că așteptă până în ziua respectivă.”(pag. 54); „Ajunseră într-un loc unde erau tarabe cu fructe și zarzavaturi, pește, caracatițe, mezeluri, dar și încălțăminte și îmbrăcăminte. Abia acum, Florica înțelese că era vorba despre o piață sau, mai bine zis, un fel de târg cum este în România.”(pag. 54)

Din cauza lipsei de comunicare trăiește o adevărată dramă a înstrăinării:

„Florica era singură printre străini, nu cunoștea pe nimeni, nici conaționali, nu știa nici limba, cu excepția a câtorva expresii uzuale.”(pag. 46); „Florica era tristă, fiindcă nu întâlnise până acum niciun concetățean, cu care să poată vorbi în voie. Simțea nevoia să se destăinuie.” (pag. 55)

Ajunge să lucreze ca *badantă* în casa unei bătrâne capricioase și bolnave. Comunicarea este foarte greu de realizat atât din motive lingvistice – Florica cunoaștea doar câteva cuvinte italienești, bătrâna vorbea în dialectul napoletan, cât și extralingvistice –bătrâna avea un defect de vorbire, statutul de stăpân-slugă pe care aceasta îl impune în relație cu românca, teama acesteia că își va pierde locul de muncă.

Comunicarea dintre ele dobândește accente tragi-comice:

– Flory, tu sei stronza? (Flory, tu ești proastă?), țipă bătrâna, ridicându-se nervoasă în fund.

– Si, signora! (Da, doamnă!), rosti cu inocență Florica.

Bătrâna izbucnește într-un râs isteric, Florica zâmbește naiv și se apropie de pat.

Jignirile la adresa ei devin și mai virulente.

Elemente lexicale corelate cu cele paraverbale creează imaginea dureroasă a femeii nevoite să suporte umilințele pentru a-și păstra locul de muncă.

– Cosa non hai capito? Zingara roumena? (Ce nu ai înțeles, țigancă româncă?)

– Florica răspunde modest și umil: „Signora, io non sono zingara...” (Doamnă, eu nu sunt țigancă...)

În mod nejustificat, bătrâna devine din ce în ce mai batjocoritoare și mai acuzatoare:

– Tu sei una ladra zingara roumena!” (Tu ești o țigancă româncă hoață!)

Vorbele se înfig ca un cuțit în inima româncei, dar rămâne fidelă crezului ei de a face rost de bani pentru a-și putea crește copiii, ceea ce o ajută să își stăpânească și cuvintele și gesturile de teama de a nu fi aruncată în stradă. În ceea ce privește cuvântul *roumena* forma acceptată de limba literară este *rumena*. Este posibil să fie vorba de o greșeală sau aceasta să fie forma cuvântului în dialectul napoletan care se vorbește în zonă.

Un caz interesant de comunicare cu italienii din zonă îl constituie și Jean, un bărbat român, care muncește aici împreună cu familia.

Merge la piață și reușește cu greu să comunice cu măcelarul într-un limbaj propriu, amestec de semne, cuvinte italienești, românești și franceze, fapt privit cu simpatie de soția lui: „Te prăpădești de râs dacă ești de față când conversează amândoi, fiindcă se înțeleg mai mult prin semne, prin mimică. Măcelarul vorbește dialectul napoletan, iar Jean, un amestec de italiană cu română, la care îi mai scapă câte o expresie în franceză!” (pag. 97)

Conviețuirea dintre italieni și români a făcut ca în vorbirea celor din urmă în enunțuri românești să fie folosite și cuvinte italienești:

mercato „piață” – „Mă ia săptămânal cu mașina în *mercato,* ca să facem aprovizionarea.” (pag. 125)

tabac „tutun” – „culesul *tabacului*”,„frunze de *tabac*”, „baloții de *tabac*”. În roman cuvântul „tabac” are o frecvență mult mai mare decât „tutun.”

festa „sărbătoare”: „Plecați în vară, după *festa* de Sfânta Marie.” (pag. 128); „Noi am mai făcut *feste* (sărbători)”. (pag. 97)

permis de soggiorno „permis de ședere”: „[...] reușiseră să își ia un permis de *soggiorno* pe trei luni.” (pag. 44)

passegiare, passagiato, pasageata „plimbare” – „[...] iar ea mai schimba câte o vorbă cu câte o româncă, pe care o întâlnea tot la *passegiare* (plimbare).”(pag. 143); „Dar Angelo n-o lăsă pe Flory acasă, ci o invită la *„una passagiato”* cu mașina.” (pag. 134); „Le făcu semn patronilor că pleacă la *„una pasageata”* la *„una famiglia di romeni”*[...]”pag. 64

Toate cele trei cuvinte italienești sunt ortografiate greșit. Formele corecte în limba italiană sunt *passeggiare* și *passeggiata.*

vongole „scoici”: „Ia și pentru copii niște *vongole* (scoici.)” (pag. 59)

Din cuvintele italienești frecvente în roman ne-au reținut atenția, în mod deosebit: „panetone”, „limoncelo”,„badantă.”

Primele două aparțin domeniului culinar, cel de-al treilea, celui social.

panetone: „Femeile strânseră farfuriile de la sarmale, piftie și friptură și puseră prăjituri și *panetone* (cozonacul italienesc specific de Babbo Natale și Anul Nou).” (pag. 120**)**

În limba italiană cuvântul **panettone** este un substantiv invariabil format prin compunere din *pane*„pâine” și *Tone*, numele persoanei care a pregătit pentru prima dată un astfel de aliment.

Sensul cuvântului este cel explicat de către autor în paranteze „Cozonac italienesc care se consumă numai de Crăciun și Paște.”

În limba italiană cuvântul este ortografiat cu dublu „t”, în română numai cu unul. Este greu de spus care este cauza: necunoașterea exactă a formei italienești, greșeală de redactare, adaptare la specificul limbii române?

limoncelo: „De pe masă nu lipsi țuica românească, vinul italian, berea, dar și specialități ca whisky, *limoncelo* și, bineînțeles, șampania!” (pag. 125)

În limba italiană cuvântul **limoncello** este un substantiv invariabil care denumește o „băutură digestivă, slab alcoolică, preparată din coajă de lămâie, zahăr și alcool.”

Autorul îl explică între paranteze ca fiind „lichior de lămâie, pentru digestie”(pag. 63)

În limba italiană cuvântul se scrie cu dublu „l”, în română ese ortografiat numai cu un „l”. Să fie deja un început de adaptare la specificul limbii române sau o simplă scăpare din partea autorului?

Cuvântul ***badantă*** „Îngrijitoare de bătrâni în Italia „provine din substantivul italienesc *badante* care, după cum se menționează în http://www.sapere.it/sapere/dizionari/neologismi.html, provine din verbul *badare* „a supraveghea”, care la rândul lui provine din substantivul *badar*, *bada*, care înseamnă „santinelă sau cel care are grijă de o altă persoană sau de un lucru.”

În același dicționar se menționează că substantivul *badante* denumește „acele persoane, în special femei străine, care sunt angajate în casa unei familii pentru a îngriji un bătrân care nu se poate întreține singur [...]. Mai exact trebuie să îl spele, să îl îmbrace, să aibă grijă să fie în stare bună, să îl plimbe, să îi pregătească de mâncare, să îi țină companie, să aibă grijă să nu îi lipsească nimic.”

În www.dizionario.reverse.net apare atât ca substantiv feminin, cât și masculin, cu sensul „îngrijitoare/îngrijitor.”

Pe www.context.reverso.net cuvântul Italian *la badante* este tradus prin „îngrijitoare”, dar și „dădacă”, „asistentă”, „infirmieră.”

Atât în ziarul românilor din Italia, *Rotalianul* (www.rotalianul.com, 23/11/2017), cât și în articolul Silviei Dumitrache „Badanta – o nouă formă de sclavie practicată în Occident” (https://dumitrachesilvia.wordpress.com/2015/02/17/badanta-noua-forma-de-sclavie-practicata-de-occident/) și în romanul „Departe de țară” de Ion Nălbitoru cuvântul *badantă* apare numai cu sensul de „Femeie care îngrijește bătrâni la domiciliul acestora.”

Din discuțiile pe care le-am avut cu romånce care au muncit ca *badante* în Italia a reieșit că termenul *badantă* denumește numai îngrijitoarea de bâtrâni și că pentru îngrijitoarea de copii este întrebuințat cuvântul *baby-sitter*.

În definiția pe care o dă în paranteze acestui cuvânt Ion Nălbitoru îi atribuie și o valoare depreciativă: „femeile munceau ca *badante* – un fel de servitoare în casă– de regulă, fără acte.” (pag. 44)

În limba italiană, din punct de vedere gramatical, cuvântul *badante* are valoare atât substantivală, cât și adjectivală. Substantivul este de genul feminin *la badante*, cât și masculin *il badante.*

În romanul „Departe de țară” cuvântul românesc *badantă* are aceleași valori de substantiv feminin *badantă*, pl. *badante*, substantiv masculin *badantul* și adjectiv „bărbatul badant”: „[...] aici i-a fost prezentată Viorica, *badanta* pe care trebuia să o înlocuiască.”(pag. 141); „Aflase de la celelalte *badante* romånce că nici ele nu au o viață mai bună.” (pag. 143); „Copiii lui Angelo deciseră că Florica mai poate rămâne la tatăl lor, în camera pe care i-o rezervaseră încă o săptămână, după venirea *badantului* din România.” (pag.140); „Tânărul *badant* luă mașina lui Angelo și se deplasară în San Marco Evangelista.”(pag. 134)

Bărbatul badant îngrijește un bătrân și atribuțiile lui nu diferă cu mult de ale unei femei: „Tânărul care pleacă pentru șase luni în România gătește, face piața, are grijă împreună cu moșulică de grădină, îl plimbă cu mașina pe unde vor mușchii moșneagului.”(pag. 130)

Bărbatul badant, practicând o ocupație mai puțin obișnuită în România, este privit cu uimire de către eroina romanului: „*Bărbat badant*? Tresări Florica.” (pag. 129)

Pentru a vedea dacă aceste cuvinte sunt cunoscute de vorbitorii de limba română din țara noastră am aplicat un test unui număr de 12 persoane cu vârste cuprinse între 14 și 70 de ani.

Panettone – 4 persoane nu au auzit de el; 5 îi cunosc sensul exact; 1 subiect a dat sens aproximativ. Au fost dat și sensuri de-a dreptul hazlii.

Un subiect a recunoscut cuvântul *pane* „pâine” din structura lui și l-a definit ca „păinar”, „cosumator de pâine; denumire peiorativă atribuită

poporului român”.Tot structura fonetică a cuvântului a condus și la sensul greșit „șnițel cu ton”.

Limoncello –2 persoane nu cunosc cuvântul; 4 au dat sensuri corecte; în rest l-au considerat sinonim cu „limonadă” datorită cuvântului bază-limon „lămâie” sau a fost denumit „băutură” fără alte trăsături distinctive.

Badantă – 3 subiecți nu cunosc cuvântul; 5 l-au definit corect; 1 subiect i-a atribuit 2 sensuri: „slugă în casă”, „îngrijitor de bătrâni,” alții au dat sensuri greșite, printre care și pe cel de „femeie care conduce, puternică” și poate că au dreptate, fiindcă numai o femeie puternică poate face o astfel de muncă și într-o țară străină. O singură persoană înainte de a da răspunsul corect l-a confundat cu *batantă*, sugerându-ne, în mod involuntar, relația de paronimie pe care acest cuvânt o dezvoltă în limba română.

În ceea ce privește perspectiva celor 3 cuvinte de a rămâne în limba română și de a se generaliza în uz, considerăm că aceasta depinde în mare măsură de împrejurări extralingvistice: importul de *panettone* și *limoncello* și consumul lor cât mai mare de către populație; continuarea ocupației de *badantă* de către femeile românce. O întrebare care se impune este dacă acest cuvânt va reuși vreodată să o denumească și pe „femeia româncă ce îngrijește bătrâni în România.”

Concluzia pe care o oferă romanul „Departe de țară” este că adaptarea lingvistică a românilor în Italia se realizează foarte greu și că ar fi necesară o inițiere în studiul limbii italiene premergătoare plecării în Italia.

Comunicarea verbală dintre români, italieni și persoane de alte naționalități cu care interacționează românii care muncesc în Italia este obstrucționată uneori și de factori extralingvistici și ajutată de elemente nonverbale și paraverbale.

ABSTRACT

Key-words: linguistic, extralinguistic, verbal, nonverbal, paraverbal, badantă

The article „Language issues of Romanian from Italy in the novel *Departe de țară/Far from home*by Ion Nălbitoru”we have analyzed the way Romanians who work in Italy manage to communicate with other people of different nationalities. We have highlighted linguistical, extralinguistical factors, nonverbal and paraverbal elements involved in the communication process, the presence of certain Italian words in the speech of Romanians and we have analyzed the words: *panettone, limoncello, badantă.*

La evolución y desarrollo del Español en Rumanía hasta principios del año 2000

LUMINITA FELICIA TUNSOIU
Universitatea Babeș-Bolyai

Durante mucho tiempo la enseñanza del español no ha representado un papel determinante en la enseñanza de lenguas extranjeras, puesto que otras lenguas, como el francés, dado el interés por su lengua y cultura y las relaciones con Francia, ha tenido siempre primacía.

Si antes, en mi tesis doctoral, me había centrado en el análisis de manuales, esta vez es el momento de exponer y agradecer la labor de algunos de los hispanistas que han hecho posible la difusión y desarrollo del español en Rumanía, especificando que nos hemos basado en las publicaciones que han estado a nuestro alcance en las bibliotecas de Cluj-Napoca y en las fuentes en línea que hemos podido consultar y por tal razón este estudio no pretende ser uno exhaustivo.

En primer lugar, vamos a hacer una recopilación de los datos expuestos en su día en mi tesis doctoral, *La enseñanza del francés y español en Rumanía a partir de 1950: historia y metodología. Del método tradicional a la enseñanza por tareas*, haciendo referencia a las tres etapas mencionadas por autores como Dan Munteanu (1995) y Dana Diaconu (2003).

Sobre la evolución del español en el siglo XX la autora destaca tres etapas:

- La primera, inicial (desde principios del siglo hasta los años sesenta)
- La segunda, de afianzamiento (desde los años sesenta hasta 1989)
- Tercera (de apertura, después de 1989)

La autora menciona también una etapa preliminar, teniendo en cuenta las primeras traducciones del español al rumano cuando se dan a conocer las grandes obras literarias españolas y se imparten los primeros cursos universitarios sobre temas españoles. También se recuerda a Ștefan Vârgolici (1843-1897) como primer hispanista que dicta en el año académico 1878/1879 el primer curso de historia de la literatura española y realiza la interpretación y traducción del *Quijote* en 1968. Durante esta etapa preliminar existen importantes aportaciones de Iorgu Iordan, especialmente por su visión diacrónica y comparativa en *Historia de la literatura española*

(1929), e indudablemente por el valor metodológico, por el rigor de la argumentación, la objetividad, la capacidad de sintetizar y por su concisión y claridad en explicaciones, sin olvidar su importante labor docente. Durante este periodo se menciona también a Dumitru Găzdaru que trabajaba como profesor agregado en la Cátedra de Filologías Románicas impartiendo un curso elemental de gramática española y otro de historia de la literatura española, que tras la Segunda Guerra Mundial emigró a Argentina.

Dan Munteanu (1995) también menciona estas tres etapas. El autor afirma que la primera etapa se inicia en 1930 cuando empieza a funcionar el primer lectorado de filología española dirigido por Evaristo Correa Calderón en la Universidad de Bucarest, debido a los esfuerzos de Juan Francisco Cárdenas, ministro plenipotenciario de España en Bucarest. A Correa Calderón le sucede el profesor Alexandru Popescu-Telega, autor de la monografía de *Cervantes* (1924) y de *Asemănări şi analogii în folclorul românesc şi iberic* (Semejanzas y analogías en el folclore rumano e ibérico, 1927), *Cervantes şi Italia* (Cervantes e Italia, 1931), *Două drame de Lope de Vega interesând istoria românilor* (Dos dramas de Lope de Vega con referencia a la historia de los rumanos, 1936). Fue ex alumno de Ramiro Ortiz y Ovid Densușianu, miembro correspondiente de la RAE a partir de 1940. Sus trabajos sobre Cervantes se consideran de la mayor importancia dentro de la bibliografía crítica no española. En esa época, años 20 y principios de los 30 del pasado siglo, Blasco Ibáñez se convierte en el escritor español más traducido y conocido en Rumanía.

En una segunda etapa, de afianzamiento, que finaliza con el inicio de la segunda guerra mundial, varios estudiosos de fama internacional como Dimitrie Caracostea, Tudor Vianu y Eugen Lovinescu se inclinan por la literatura hispánica en torno a la que llevan a cabo importantes trabajos que representan una aportación nada desdeñable para la hispanística. El romanista Ovid Densuşianu, por ejemplo, tradujo poesía de autores comtemporáneos y Nicolae Iorga, reputado historiador de la literatura, en su *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea şi legăturile lor reciproce* (Historia de las literaturas románicas en su desarrollo y sus relaciones recíprocas, 1920) estudia los momentos más significativos de la literatura española. Tampoco podemos dejar de lado el caso de Ramiro Ortiz, quien a pesar de su origen español enseñaba lengua y literatura italiana en la Facultad de Letras y Filosofía de Bucarest y que durante su prolongada estancia de veinte años en Rumanía, se convirtió en un gran divulgador de la literatura española a través de sus estudios sobre diferentes autores hispanos e influyó en gran medida en algunos alumnos suyos como George Călinescu crítico e historiador literario, escritor y académico.

La tercera etapa de la hispanística en Rumanía se iniciaría en los años 60 del pasado siglo. Gracias a los esfuerzos de Iorgu Iordan, a partir de 1957 el Departamento de Lengua y Literatura Españolas de la Universidad de Bucarest retoma sus actividades, el español se estudia como especialidad A y en 1962 se licencia la primera promoción posterior a la Segunda Guerra mundial. Pero algo antes, concretamente en 1960, a iniciativa de Iorgu Iordan se crea el Departamento de Romanística del Instituto de Lingüística de Bucarest (fundado en 1949), dirigido por Marius Sala, gran conocedor de la cultura de ámbito hispánico y miembro correspondiente de la Real Academia Española. Sin dejar tampoco de lado otro momento importante referido a la presencia del español en Rumanía, como fue el año 1962, momento en que se creó la Sociedad Rumana de Lingüística Románica que a través de sus constantes trabajos y la organización de reuniones y simposios especializados tuvo un papel fundamental en la promoción y expansión de la cultura hispánica en nuestro país. Además de la presencia del español en Bucarest también se fundan las secciones de rumano-español en 1967 y francés-español en 1975 en la Universidad de Iași.

Con el fin del régimen totalitario se reorganizan las secciones de español en Bucarest, Iași y Cluj, donde el español se enseña como especialidad A y se fundan otras nuevas como especialidad B en Timișoara, Constanța, Craiova, Petroșani, Suceava y Pitești. Se abren lectorados de español, existen importantes donaciones de libros, se tramitan contractos con lectores españoles, se amplía el número de plazas en las universidades y se diversifica el currículum con la introducción de lenguajes especializados y cursos opcionales. A partir del año 2000 aumenta el número de profesores en estas universidades y los profesores recién ingresados llevan a cabo su tesis doctoral: en 1998, Viorel Rujea*: La literatura italiana y la Generación española de '98*, en 1999, Anca Crivăț: *Cărțile de călatorie în Evul Mediu spaniol (sec. XIV-XV)* (Los libros de viajes en la Edad Media española (siglos XIV-XV)), en 2000, Mianda Cioba: *La traducción castellana de la "Historia Oriental" de Jacques de Vitry.*

Dentro del marco general de la lingüística hispánica tenemos que detenernos en unos estudios de especial interés para nosotros publicados en esa época. Por una parte, se publicaron manuales y cursos destinados a la enseñanza del español a todos los niveles y por otra, se llevaron a cabo trabajos relevantes sobre aspectos generales o puntuales del español. Entre los trabajos enumerados por Dan Munteanu (1995:541) destacan los siguientes títulos: *Istoria limbii spaniole* (Historia de la lengua española, 1966) de Iorgu Iordan, *Los estudio hispánicos en Rumanía,* libro publicado y reeditado desde el año 1970.

Durante ese período también debemos interesantes publicaciones a C. Duhăneanu (1963), *Curs de gramatica limbii spaniole* (Curso de gramática de la lengua española) y *Manual de limbă spaniolă. Categorii gramaticale* (Manual de lengua española. Categorías gramaticales, 1975), volumen colectivo publicado por profesores de la Universidad de Bucarest.

Además, en 1964 se publica el primer gran diccionario español-rumano de N. Filipovici y Raúl Serrano Pérez tres años antes de que en 1967, se publique el primer diccionario rumano-español de Dan Munteanu y C. Parii. A partir de ese momento empezaron a publicarse otros diccionarios como el de E. Focşeanu (español-rumano), Micaela Ghițescu (español-rumano, rumano-español), cuyos diccionarios se siguen utilizando con asiduidad en la actualidad, así como el de C. Duhăneanu, Al. Calciu, Dan Munteanu (rumano-español, 1979) y Al. Calciu, Zaira Şamharadze (español-rumano, 1992). También se publicó en 1976 la primera gramática de este tipo, es decir una gramática para uso escolar conteniendo ejercicios estructurales, *Gramatica limbii spaniole prin exerciții structurale* (Gramática de la lengua española a través de ejercicios estructurales) de Domnița Dumitrescu o la *Gramatica limbii spaniole pentru uz școlar* (Gramática de la lengua española para uso escolar) por C. Duhaneanu y D. Munteanu en 1980. Aunque estos materiales no se utilizaban como manuales propiamente dichos en clase, se podían emplear como materiales auxiliares.

Sin embargo, es importante destacar que, especialmente durante el régimen totalitario, los profesores se enfrentaban a la escasez de la bibliografía fundamental y a posibilidades reducidas de conseguirla por vía oficial, pero aún así, estas deficiencias se vieron reducidas, como queda reflejado, por el esfuerzo de los profesores de publicar manuales, cursos prácticos e historias de lengua y literatura. En relación a las medidas estrictas impuestas durante ese periodo la autora Dana Diaconu (2003:1) afirma:

[...] el hispanismo rumano, que ya es una realidad en la actualidad, se ha ido abriendo paso lentamente, no sin discontinuidades y altibajos, debido a determinadas circunstancias difíciles (incomunicación, lejanía geográfica), cuando no adversas (la política cultural que se impuso en casi medio siglo de régimen comunista).

Durante esos mismos años se publicaron además numerosos manuales que se siguen utilizando y que examinamos en nuestro estudio, en el análisis de manuales realizado durante la investigación para mi tesis doctoral, entre los cuales mencionaremos los de de C. Duhăneanu y L. Costin, así como gramáticas de español para uso escolar, entre los cuales mencionaremos las de Domnița Dumitrescu y la de C. Duhăneanu y Dan Munteanu o Flavia

Angelescu. Las conclusiones de este análisis resultaron provechosas ya que, algunos de esos manuales fueron empleados durante un largo periodo de tiempo, utilizaban materiales adaptados para uso didáctico, conversaciones guiadas, organización por tópicos aunque centrados en temas gramaticales. También disponemos en estos últimos años de un vasto abanico de estudios de historia y crítica de la literatura española, literatura hispanoamericana, mientras que las traducciones de obras maestras españolas siguen siendo objeto de interés en todo momento, enlazando así con las primeras expresiones de la hispanística en Rumanía, aunque poniendo ahora más el acento en los aspectos didácticos, en la línea de favorecer la enseñanza/ aprendizaje de la lengua española, ámbito que nos interesa especialmente.

Posteriormente, hacia finales de los años ’90 y principios del año 2000 aumenta significativamente el número de publicaciones debido a las nuevas editoriales privadas que cada año diversifican sus ofertas y por la implicación de los profesores universitarios. Por tal razón notamos un auge sin precedentes del hispanismo en Rumanía. Dana Diaconu (2003:17) menciona algunas de las publicaciones: de Aurica Brădeanu: *Equivalencias rumanas de las formas neutras del español*. Iași: Cronica, 2001 y *El pronombre personal sujeto en rumano y español*. Iași, Junimea, 2002. Por otra parte predominan los estudios en revistas de especialidad, como los de Coman Lupu: “Probleme, direcții și perspective în cercetarea cultismelor din spaniolă” (“Problemas, direcciones y perspectivas en el estudio de los cultismos del español”), en *Studii și cercetări lingvistice* 4 (1992), pp. 387-390; “Aspectos concernientes a los cultismos en el español americano” en: *Analele Universitații din București*, Limbi și literaturi străine (1993-1994), pp. 107-108; “Divergences entre l’espagnol et le roumain dans le groupe verbal” (“Divergencias entre el español y el rumano en el sintagma verbal”), en *Hommages offerts à Maria Manoliu-Manea*. București, 1994, pp. 95-99.

Además de los manuales de lengua española de uso escolar, también existen numerosas traducciones de obras conocidas españolas, como hemos mencionado líneas más arribas y gramáticas o diccionarios que cualquier profesor de lengua española podría utilizar como material complementario en clase. En su día, no nos detuvimos en analizar estas publicaciones ya que no representaban objeto de nuestro estudio. Sin embargo ahora es el momento de agradecer la labor de profesores como Coman Lupu por su asiduo trabajo y por sus aportaciones más recientes: *Gramatica practică a limbii spaniole* (Gramática práctica de la lengua española) del año 2001, *Lengua española. Perfeccionamiento* (2003), *Dicționar spaniol-român: capcane, asemănări și deosebiri* (Diccionario rumano-español: trampas, similitudes y diferencias) del año 2013.

La gramática práctica de la lengua española consta de ejercicios prácticos para la clase de español y aunque no se pueda emplear como manual propiamente dicho representa un gran apoyo para los profesores de lengua.

El segundo libro, *Lengua española. Perfeccionamiento*, una continuación del primero, según las palabras del propio autor contiene ejercicios de léxico, fraseología, semántica, gramática, español coloquial y traducciones tanto del rumano al español como del español al rumano con clave al final del libro. Si los primeros ejercicios se pueden utilizar con mayor frecuencia entre estudiantes, los ejercicios de gramática y traducción van destinados tanto a alumnos de colegios bilingües, en función del nivel, como a estudiantes.

El diccionario español-rumano también podría resultar de gran utilidad tanto para los aprendientes como para los profesores de lengua española.

Sin su labor y la de otros reputados hispanistas como Andrei Ionescu (1997), *Antología de la literatura española (siglos XI-XVII)*, que ha tenido numerosas aportaciones especialmente literarias, de traductología o crítica literaria, la difusión y desarrollo del español no hubieran seguido tal vez la misma trayectoria ascendente.

Tampoco hubiera sido posible la fundación de la *Asociación de estudios iberoamericanos de Rumanía* (Asociația de Studii Iberoamericane din România) formada hace poco tiempo a la iniciativa del profesor Coman Lupu y de otros hispanistas destacados, que se propone, entre otras, la creación de una página web para la asociación, la creación de una revista en línea dedicada especialmente a la divulgación del español en Rumanía, la organización de conferencias y coloquios en torno a temas específicos, encuentros entre profesores de español que imparten clases en Rumanía con el propósito de realizar un intercambio de ideas, métodos y actividades prácticas que utilizan en clase. Esperemos que este sea solo el primer paso en abrir nuevos caminos para la creación de numerosas redes, numerosas conexiones que apoyen la enseñanza/aprendizaje del español en nuestro país.

Bibliografía:

ANGELESCU, F., DUHĂNEANU, C., LUCILIU, C., *Limba spaniolă (Manual pentru clasa a XI-a)*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

ANGELESCU, F., RĂDULESCU, C., *Limba spaniolă (Manual pentru anul VII de studiu)*. București, Logos, 1999.

ANGELESCU, F., DUHĂNEANU, C., LUCILIU, C., *Limba spaniolă (Manual pentru clasa a XII-a)*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
BĂDICEANU, T., CHEREBEȚIU, A., IONESCU, I., *Limba spaniolă (Manual pentru clasa a X-a)*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990-1996.
BUCURENCIU, I., SIȚA, P., POLONIA, V., CĂRMĂZAN, S., ANGELESCU, F., *Limba spaniolă (Manual pentru clasa a III-a)*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
COMAN, Lupu, *Gramatica practică a limbii spaniole*, București, Logos, 2001,2006.
COMAN, Lupu, *Lengua española. Perfeccionamiento,* București, Cavallioti, 2003.
COMAN, Lupu, *Dicționar spaniol-român: capcane, asemănări și deosebir,* București, Editura Universității din București, 2013.
DIACONU, Diana, "El hispanismo en Rumanía: desarrollo y estado actual" en *Iberoamericana*, III, II, no 1 (2003).
DUHĂNEANU, C., LUCILIU, C., *Limba spaniolă (Manual pentru clasa a XII-a)*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
DUHĂNEANU, C., MUNTEANU, D., *Gramatica limbii spaniole pentru uz școlar*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980.
DUMITRESCU, Domnița, *Gramatica limbii spaniole prin exerciții structurale*. București, Editura științifică și enciclopedică, 1976.
GHIȚESCU, Micaela, *Dicționar român-spaniol (pentru uzul elevilor)*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
HÂNCU, Cristiana, *Limba spaniolă (Manual pentru clasa a IX-a)*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1989.
IORGU, Iordan, *Istoria limbii literare spaniole*. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1963.
IORGU, I., GEORGESCU, Paul Al., *Los estudios hispánicos en Rumanía*. Bucureşti, Sociedad Rumana de Lingüística Románica. 1964.
IORGU, Iordan *Studii de hispanistica*. Bucureşti, Societatea Română de Lingvistică Romanică, 1970.
IORGA, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*. Bucuresti, E.D.P, 1971.
MUNTEAN, Dan "¨Breve panorama de la hispanística rumana" en Philologica Canariensia 1, (1995), pp. 533-550.
POLONI, V., CĂRMĂZAN, S., ANGELESCU, F. *Limba spaniolă (Manual pentru clasa a IV-a)*. București, Editura Didactică și Pedagogică,1992.
TUNSOIU, Luminita Felicia, "La enseñanza de ELE en Rumanía: el lugar que ocupa el español entre las lenguas extranjeras y los materiales con los que se trabaja", *Quaestiones Romanicae*, no 1, (2012), pp. 556-561.
TUNSOIU, Luminita Felicia, *La enseñanza del francés y español en Rumanía a partir de 1950: historia y metodología. Del método tradicional a la enseñanza por tareas*, Universidad Rovira i Virgili, Tarragona, 2014.
VLEJA, Luminita "Sobre los comienzos de las traducciones del español al rumano", *Sesiunea internațională a Catedrei de limbi moderne*, *Ediția a IV-a, Tradiție şi inovație într-o Europă unită din perspectivă multiculturală*, Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia, (2006), pp. 207- 212.

Remarques contrastives sur un emploi particulier du participe passé en Roumain et en Français[1]

AURELIA TURCU

L'analyse contrastive que nous proposons a comme objet les problèmes soulevés dans les transcodages du roumain en français par les structures roumaines copulatives des intransitifs de mouvements : ***e plecat, e dus***, etc. Inexistante en français, la structure roumaine rend explicite la valeur temporelle-aspectuelle du participe passé, valeur implicite de la forme française du passé composé. Malgré leurs affinités sémantiques et leur homologie formelle, les deux constructions ne peuvent pas être mises en équation dans de nombreux cas discursifs, révélant des points de divergence qui représentent autant de sources de fautes pour les enseignés roumains.

En distinguant sémantiquement le passé composé des verbes français exclusivement avec *être* de celui des verbes conjugués avec *avoir*, Benveniste (1974 : 182) parle dans le premier cas, d'un parfait exprimant « un acquis d'opération ». Le linguiste souligne la valeur résultative de type situationnel du passé composé des verbes de mouvement, en montrant qu'« une certaine situation est établie en conséquence de l'effectuation d'un mouvement qui a nécessairement cette situation pour résultat ». Ainsi la forme française du passé composé (*elle est partie*) englobe-t-elle deux valeurs sémantiques : une valeur aspectuelle de perfectif, de nuance résultative, et la valeur temporelle de passé. Malgré le déplacement, opéré dans la diachronie, du résultat présent de l'action passée sur elle-même, la valeur aspectuelle ne se trouve pas nettement atténuée, étant soutenue, dans un plan formel, par l'accord du participe passé.

La distinction opérée par Benveniste n'est pas valable pour le roumain qui construit son passé composé avec un auxiliaire unique. Par conséquent, à défaut de marques de type copulatif, précisément le verbe *être* et l'accord du participe, la forme roumaine du passé composé témoigne d'un effacement plus accentué de la nuance résultative. Il y a cependant en

[1] Prezenta contribuție este o reluare a articolului omonim publicat în *Zeitschrift der Germanisten Rumäniens.* Herausgegeben von der Gessellschaft der Germanisten Rumäniens / GGR (Societatea Germaniștilor din România / SGR, 2. Jahrgang, Heft 1-2 (3-4), București, Editura Cristophor Style, 1993.

roumain une construction verbale de type copulatif qui rappelle par sa forme et signification la fonction des anciennes périphrases françaises du passé composé non soudées au XIIe siècle : ***e plecat, e dus, e ieșit, e călătorit, e fugit, e rămas, e venit, e intrat,*** etc.

L'examen contrastif des couples de phrases contenant cette structure révèle le fait que nul micro-contexte immédiat[2] de celle-ci ne peut revêtir en français la forme du passé composé. À la différence aspectuelle action / résultat correspond, de façon évidente, la différence temporelle passé / présent. Aussi la valeur aspectuelle résultative en cause détermine-t-elle un transcodage oblique de la phrase ***Maria e plecată*** : « Marie n'est pas là » ou « Marie est absente », focalisant l'effet de l'action verbale, notamment l'absence.

Tout à fait significatif, dans une perspective contrastive, est le cas du fonctionnement discursif similaire des antonymes du verbe de mouvement discuté ci-dessus, imposant au traducteur les mêmes exigences dans l'appréhension de la valeur aspectuelle résultative. Dans une situation de communication où l'interlocuteur, ayant longtemps attendu son partenaire, s'adresse à celui-ci, en roumain, par le tour interrogatif quasi-consacré ***Ai venit****?*, il est évident que l'énoncé en question n'a nullement une valeur interrogative, mais une nuance constatative d'aspect résultatif. Le transcodage engage une solution appropriée, comme par exemple « Te voilà enfin ! », équivalence elliptique de la formule explicite « Te voilà enfin arrivé ! », où le participe et le présentateur de présence (*voilà*) focalisent le résultat de l'action d'arriver, c'est-à-dire la présence[3]. En voici le macro-contexte du cas analysé : « *Ai venit? Bravo! Ceilalți sunt și ei pe-acolo cu o sută de pachete* » (Hortensia Papadat-Bengescu, *Sangvine*). L'idée de la présence en tant que résultat du verbe *venir* est confortée contextuellement par la convergence sémantique du verbe *être* et de l'adverbe *aussi*.

Les contextes syntagmatiques de la construction roumaine augmentent, dans la présence des divers relateurs, le degré de difficulté du transcodage en français, suivant que la nuance résultative est prise ou non en charge par les relateurs. En voici le cas des relateurs temporels qui, introduits dans un contexte minimal, entraînent des modifications sémantiques dont les effets sont polarisés en deux directions, notamment le renforcement ou la diminution de l'effet de persistance dans le présent du

---

[2] Nous n'avons en vue que les contextes minimaux qui ne posent pas le problème du déterminant obligatoire.

[3] Patrick Charaudeau (1992 : 311) distingue « voilà » en tant que présentateur d'identité (*Voilà Christine*) de « voilà » en tant que présentateur de présence (*Te voilà*).

résultat de l’action, en fonction de la relation sémantique du relateur temporel avec le repère du présent.

(1) **E plecată de două zile.**
Elle est absente depuis deux jours. / Elle n’est pas là… / Elle est partie…

(2) **E plecată până săptămana viitoare**.
Elle est absente jusqu’à la semaine prochaine.
Elle est partie…

(3) **E plecată pentru două zile.**
Elle est partie pour deux jours.

(4) **E plecată pentru totdeauna.**
Elle est partie pour toujours.

Dans les cas (1) et (2), les quantifications des temporels sont rapportées au présent de l’énoncé. Or c’est précisément cette focalisation de la nuance résultative dans le présent qui implique le transcodage préférentiel par le présent. Dans les deux autres cas, les quantifications temporelles ne portent plus sur le présent, mais sur le moment antérieur, celui de l’accomplissement de l’action, ce qui implique nécessairement la solution unique avec le passé composé.

Les contextes contenant des déterminants locatifs témoignent de la même polarisation des effets syntagmatiques, en focalisant soit le résultat, soit l’action. S’agissant d’un verbe de la catégorie des verbes orientés[4], les deux types de focalisations sont déterminés contextuellement par les combinaisons sémantiques des prépositions. Les contextes roumains contenant le relateur de la limite initiale *din* soulignent nettement l’absence. Les équivalences françaises révèlent un changement de vision auquel correspond une double modification linguistique : le verbe *être* en tant que prédicat verbal remplace le verbe *partir*, et le relateur de l’allatif celui de l’ablatif :

(5) **E plecată din București.**
Elle n’est pas à Bucarest.
Elle est partie de Bucarest.

(6) **E plecată din țară.**
Elle est à l’étranger.
Elle est partie du pays.

La préposition de la limite non atteinte *spre* admet les solutions des deux valeurs :

[4] Nous rappelons la distinction opérée par Teodora Cristea (1977 : 178) entre les verbes orientés, régissant un ablatif ou un locatif, et les verbes non orientés, régissant un essif.

(7) **E plecată spre voi, trebuie să ajungă dintr-un moment în altul.**

Elle est en route vers vous. Elle doit arriver d'un moment à l'autre. / Elle est partie vers vous…

Les contextes roumains contenant la structure analysée représentent le terrain d'interférence basée non seulement sur la ressemblance formelle avec le passé composé, mais aussi sur les affinités sémantiques allant parfois jusqu'à l'identité entre les deux constructions. La double nature de l'interférence, tout comme le degré minimal de divergence lexico-grammaticale de certains contextes expliquent les fautes de type systématique des enseignés roumains. D'autre part, certaines similitudes des nuances peuvent donner l'impression de la futilité de l'effort distinctif. En réalité, la différence entre les « petites nuances » peut souvent devenir celle entre la forme correcte et la forme fautive, tout comme le montrent les exemples suivants :

(8) **E plecată momentan.**

Elle n'est pas là. / Elle est absente pour le moment. Elle est partie pour…

(9) **E plecată pentru totdeauna.**

Elle est partie pour toujours. Elle est absente...

C'est pourquoi le traducteur doit opter pour les solutions qui respectent le plus fidèlement possible le rapport résultatif / actif. L'observation de ce rapport offre non seulement le critère assurant la plus grande conformité de l'équivalence française, mais, dans certains cas, celui qui fournit la seule équivalence correcte parmi plusieurs variantes envisagées.

Regardées dans la perspective des possibilités linguistiques d'actualisation de la valeur résultative, les deux langues en contact témoignent de la pression de la valeur en question sur les formes verbales souvent impropres à l'exprimer.

A défaut d'une construction copulative avec le participe passé censée rendre fidèlement cette nuance, le français supplée cette absence par quelques moyens linguistiques tels que :

- des syntagmes de type copulatif, représentant le plus fidèlement la structure roumaine : *être absent* ou bien des expressions comme : *être de retour* (« a fi venit »), *être en voyage* (« a fi călătorit »), *être en route* (« a fi dus / în drum spre »), etc. ;
- le verbe *être* comme prédicat verbal, exprimant l'absence ou la présence en tant qu'état résultatif de l'action du verbe de mouvement ;

- le verbe de mouvement au passé composé. Dans ce dernier cas, rapportées aux structures roumaines, les équivalences françaises sont plus faibles quant à l'effet résultatif, fait auquel on peut remédier par des formules d'explicitation :

(10) **Sunt plecați la țară.**

Ils ne sont pas là. Ils sont partis à la campagne.

On peut conclure que l'observation de la valeur résultative du participe passé dans les combinaisons syntagmatiques analysées représente, pour les enseignés roumains, une source possible de fautes dans les transcodages du roumain en français.

Bibliographie

Beneviste, Emile, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, NRF, tome II, 1974.

Charaudeau, Patrick, *Grammaire du sens et de l'expression*, Paris, Hachette, 1992.

Cristea, Teodora, *Eléments de grammaire contrastive*, București, Editura didactică și pedagogică, 1977.

Rivière, Nicole, « Le participe passé est-il Verbe ou Adjectif ? », in *Travaux de linguistique et de philologie*, Paris, 1990.

Despre originea entopicului *Plai*

VASILE D. ȚÂRA

Entopicul *plai* face parte din categoria cuvintelor românești cu etimologie nesigură. Aparținând vocabularului de bază al limbii române[1], întrucât este un termen păstoresc uzual în graiul ciobanilor de la munte, care a dobândit și numeroase alte sensuri în rostirea românească, originea termenului *plai* a reținut atenția unor lingviști și lexicografi de prestigiu, care, însă, au susținut mai multe opinii divergente.

Cea mai veche atestare a cuvântului *plai* datează din anul 1478, când, într-un document maghiar (v. Csánki, V, 1913, p. 125), este menționată poss. *Plaj* sau *Play* în ținutul Hunedoarei (v. și Drăganu 1933, p. 369). În Țara Românească, toponimul *Plaiul Vaideeilor* este atestat la 15 iunie 1504 (v. DLRV 1974, p. 140; DRH, B, II, p.59; Gl ,p. 187), iar entopicul *plai* apare de două ori într-un document din 14 dec. 1514: „i ot tuia *plaiurele* i *luncile*”[2] și „i sъs vъsem *plaiure*”[3] (v. DLRV 1974, p. 140; DRH, B, II, p. 265). Într-un act din 1517, sunt menționate, de asemenea, toponimele: *Plaiul Chiojdului* și *Plaiul lui Dumitru* (DLRV 1974, p. 140; DRH, B, II, p. 300). Mai târziu, la 1652, apelativul *plai* apare într-un document muntean (Gaster1891, p.156/29), iar apoi este atestat frecvent la cronicarii munteni și la scriitorii din secolul al XIX-lea.

Dacă din documentul ardelenesc nu putem afla nimic despre sensul cuvântului în discuție, din actele românești și mai ales din cronicile muntene reiese că *plai* avea îndeosebi înțelesul de „cale, drum pe munte” și, probabil, de „deal sau coastă de deal” (Codrescu 1852, IV, p. 165/12; IȚR 1959, p. 30 ș.a.). În DLR sunt consemnate următoarele sensuri pentru acest entopic: 1.„Versant al unui munte sau al unui deal; creastă, culme, vârf al unui munte; p. gener. munte sau deal mare”. 2.„Regiune de munte sau de deal, aproape plană, acoperită, în general, cu pășune; poiană; luminiș; p. ext. câmpie, șes (înalt)”. 3.„Drum (sau cărare) care urmează (sau traversează) o culme, o regiune muntoasă; spec. trecătoare, pas; p. ext. (rar) orice drum de pământ, nepietruit”. 4.„Subîmpărțire administrativă a județelor și ținuturilor

---

[1] Al. Graur nu-l include între cuvintele din fondul principal lexical al limbii române (vezi Graur 1954).

[2] „și de aici plaiurile și luncile” (DLRV 1974, p.140).

[3] „și cu toate plaiure” (DLRV 1974, p. 140).

(mai ales a celor de la munte), în Evul Mediu, în Țara Românească; p. ext. reședință a acestei subîmpărțiri [*ocol, plasă*]". 5.„Întindere mare de pământ dintr-o țară, dintr-o zonă etc., regiune, ținut, meleag". 6.„(Regional) Pridvor (încadrat de patru coloane) (Olt., R. Vâlcea)". 7.„(Regional) Plută (Banat-Chizătău)" (DLR, s.v. *plai*).

Pletora semantică a acestui cuvânt mărturisește despre vechimea lui în română și, probabil, în aromână, unde este atestat cu sensurile: „coastă de munte, versant; arondisment montan" (DDA 1974, s.v. *plaiu*).

Chiar dacă în dicționarele românești, cu excepția *Lexiconului de la Buda*, sensul de „cale, drum sau cărare ce urmează ori traversează o culme" pentru termenul în discuție este menționat în poziții secundare (a treia, a patra sau a cincea), noi credem, ca și George Giuglea (DR X/2, p. 437-438; vezi și Giuglea 1988, p. 91) că acesta este înțelesul cel mai important, specific limbii române, cuvântul fiind uzual mai ales în graiul păstorilor, „pentru că ei merg de secole încoace și încolo pe cărările și vârfurile munților, în care au trasat sute de drumuri, prin cele mai înfundate locuri, cu turmele, cu caii și, cât s-a putut și unde a fost mai ușor de urcat, cu căruța" (Giuglea 1988, p. 91). Cu același sens îl găsim și în ruteană: *plaï* (dim. *plaičok*) „drum de picior, cărare, drum de călărit în munți, rând, strat"; *plaïom* „pe (în) rând, alături" (v. CDDE, p.212/1400; Giuglea 1988, p.91), unde a intrat din română, alături de alți termeni păstorești. Ca derivat, sub forma *plajás* ori *paljás*, se află și în graiul secuilor (v. *ibid*.)

Trebuie să precizăm, însă, că în terminologia păstorească *plai* nu este sinonim perfect cu *drum, cărare, potecă* sau *hățiș*. *Plaiul* este mai degrabă o cale de acces spre zonele de pășunat din munți, care urmează crestele și pantele mai mult sau mai puțin domoale, de regulă fără tufe și cu mai puțini copaci, unde iarba crește în voie, turmele găsindu-și aici hrana atât la urcatul, cât și la coborâtul de la munte.

În limba veche și în *Lexiconul de la Buda*, acesta este sensul de bază al entopicului *plai*, la care se mai adaugă cel de „graniță pe munți" sau „strajă pre munții dintră hotară" (v. LB 1825, p. 510).

Privitor la originea cuvântului în discuție, părerile sunt împărțite. Prima etimologie a propus-o Al. Cihac, care, pornind de la sensurile „înălțime montană, platoul unui munte, cărare ce traversează un munte", indică drept etimon pentru *plai* termenul v. sl. *planina* „munte". Pentru ultimul sens, cel de *cărare*, mai trimite la čech. *plańě, planina, plaine, plańy'* „câmp deschis, defrișat" (v. Cihac 1879, s.v. *plaiu)* .

H. Tiktin optează, de asemenea, pentru un v. sl. *planŭ* „neted, întins, plan" (TDRG, s.v. *plai*), etimon reluat și în DLR, unde se face trimitere și la bg. *planina* „munte", slovacul *pľań* și la ceh. *pľań*. În favoarea acestei

etimologii au mai pledat: rusul V. M. Ilici-Svitîci, într-un studiu din 1960 și G. Mihăilă, într-o recenzie publicată în SCL, XXIII (1972), nr. 1, p. 80-81, unde lingvistul român trimite la v.sl. **planь* (< sl. com. **plonь*), cu numeroase corespondențe în limbile și dialectele slave, ale căror sensuri sunt similare celor din română: „pășune de munte, platou, munte, poiană etc.”.

Tot la un etimon slav, mai precis la rut. *plaĭ* „cărare de munte”, pe care îl derivă din sl. *planina* „munte”, trimite și Lazăr Șăineanu (v. ȘDU, s.v. *plaiu*).

I.- A. Candrea și Ov. Densusianu propun ca etimon lat.**plagius, -um* , provenit din *plaga* „bande de terre, étendue, contrée”, făcând, însă, și trimitere la vit. *plaio*, it. *piaggia* „côte, coteau, penchant de colline”; v. fr. *plaie* „contrée, région”; prov. *plaia* „plage” < **plagia* (CDDE, p.212-214/1400). Același etimon este acceptat în CADE și în DLRM.

A. T. Laurian și I. C. Massim includ cuvântul *plai* în *Dicționar*, însă propun, cu semnul întrebării, ca etimon gr. *πλάγιος* „laturea unui munte”. Tot pentru un etimon grecesc optează și August Scriban, când trimite la m.gr. *plági* „parte, coastă, povârniș” (Scriban 1939, s.v. *plai*).

A. Philippide, bazându-se pe considerente de fonetică istorică și de semantică, afirmă, cu toată convingerea că, dacă „pentru cuvintele respective din celelalte limbi romanice etymon **plagius* se poate numi latin popular, pentru cuvintele român [*plaĭŭ*] și albanez [*pláiă*] acest etymon este însuși grecul *πλάγιος* , cu pronunțarea neogreacă *pláγ'os*: cuvintele român și albanez nu sunt altceva decât neogrecul *πλάγιον* (citește *pláγ'on*), côté, flanc, côte” (OR II, p.730). Așadar, Philippide crede că *plai* este mai nou decât urmașii lui *πλάγιος* din limbile romanice occidentale. Dacă avem, însă, în vedere vechimea atestării termenului în română și importanța lui în limbajul păstoresc din Carpați, e posibil ca *plai* să nu fie mai „tânăr” sau cu mult mai tânăr decât rudele sale occidentale.

G. Giuglea, având în vedere mai ales semantismul păstoresc al termenului *plai*, susține că acesta provine din v. gr. *πλάγιον* „plan înclinat”, cuvânt ce are urmași în dialectele italiene de sud: *pláyi* „pantă împădurită; teren de pășune în pantă”, cunoscut în graiurile din Bova (Reggio Calabria), *prayu* „câmpie mică”; mal; coastă”, atestat în graiurile din Cosența, și it. *piaggia* „coastă de mare”, utilizat și în napolitană cu înțelesul de „estensione aperta di terra” (v. DR X/2,p. 437; vezi și Giuglea 1988, p. 90). În concluzie, G. Giuglea susține că „Dacă avem în dacoromână o creație semantică proprie, care a pătruns până la ruteni, atunci aceasta trebuie să se lege de un punct din v. gr., unde *πλάγιος* înseamnă „oblique, qui montre le flanc” și ca adverb. *πλαγίως* „obliquement, transversalement”, tocmai ceea ce exprimă rom. *pieziș* (din lat. *pes, pedem*), deci „pe pantă în sus și în jos,

la piciorul muntelui”. De regulă, „drumurile noastre de munte (plaiurile) se află la picioarele munților” (Giuglea 1988, p. 92).

Al. Rosetti acceptă etimonul propus de G. Giuglea (v. ILR 1986, p. 215), iar H. Mihăescu (v. IG 1966, p. 60) și autorii tratatului de istorie a limbii române (v. TILR II, p. 367) trimit, de asemenea, la gr. πλάγιος „înclinat, oblic, pieziș”, din care provine și alb. *i plajë* „înclinat”.

Al. Ciorănescu pornește tot de la gr. πλάγιον, dar acceptă, cu prudență, și un intermediar latin: **plagium* (v. CDER 2001, s.v. *plai*).

Mai trebuie să adăugăm că în LB nu se dă nicio indicație etimologică, în DEX și în NDULR se menționează *et. nec.*, iar în EW entopicul *plai* nu este înregistrat. Sextil Pușcariu îl menționează, însă, de trei ori în *Limba română*, vol. I, la p. 86, 308 și 319, ultima dată într-un context care ne sugerează că îl include, totuși, între termenii de origine latină: „Chiar și drumurile de *c a r e*, *carrariae*, se prefăcură cu timpul în cărările noastre înguste, pentru care avem o sinonimică bogată, formată din împrumuturi din alte limbi – ca *potecă*, *hățiș* etc. – la care s-au adăugat, prin munți, *plaiurile*, atât de deosebite, ca sens, de franțuzescul *plage* sau italienescul *piaggia*” (LR I, p. 319), dar, am adăuga noi, nu chiar atât de deosebite ca înțeles de termenii similari din alte limbi și dialecte romanice apusene (v. *supra*).

În sfârșit, opinia care ni se pare a fi cea mai apropiată de adevăr atât din perspectiva istoriei limbii române, cât și a istoriei poporului român, al cărui spațiu de etnogeneză se întinde și în sudul Dunării, unde influența greacă asupra latinei a fost cel puțin tot atât de însemnată ca și în sudul Italiei, a fost cea promovată de W. Meyer-Lübke (v. REW, 6564; Meyer-Lübke 1914,p. 9-10), acceptată de G. Pascu (DEMR, s.v. *plaiu*), susținută de N. Drăganu (v. *Românii* 1933, p. 368) și preluată, parțial, în DDA 1974 și în SDEM *: plai* provine din lat. **plagius* (< gr. πλάγιον) „parte, latură; coastă”, cu reflexe în limbile și dialectele romanice apusene: vegl. *plui*; bellun. *piai* „Abhang”; it. *(s)piaggia* , fr. *plage*, catal. *platja*, prov. *playa*, sp. *playa*, port. praya (v. și Jokl Unt., p. 174; Blaise, s.v. *plagium* (πλάγιον) „côté, face latérale”). În felul acesta, *plai* se integrează firesc în categoria termenilor proveniți din elenismele intrate în latina dunăreană, cum sunt: *broatec*, *jur (giur)*, *proaspăt*, *stur*, *trufă* etc., sau între cele cunoscute pe o arie mai largă: *biserică, boteza, creștin, cuteza, drac, farmec, râncheza, spată* etc.

Bibliografie

Blaise = Blaise, Albert (1993), *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Brepols.

CADE = Candrea, I.-Aurel – Adamescu, Gh. (s. a.), *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, București, Editura „Cartea Românească”.

CDDE = Candrea, I-A., Densusianu, Ov. (1914), *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine,* București, SOCEC & Comp.

CDER 2001= Ciorănescu, A. (2001), *Dicționarul etimologic al limbii române,* București, Editura Saeculum I. O.

Cihac I-II = Cihac, A. de (1879), *Dictionnaire d'étymologie daco-romane,* vol. I-II, Francfurt a/M – Berlin – Bucarest, 1870.

DDA 1974 = Papahagi, Tache (1974), *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic,* ediția a doua augmentată, București, Editura Academiei.

DEMR = Pascu, G. (1925), *Dictionnaire étimologique macédoroumain*, I – II, Iași.

DEX 1996 = *Dicționarul explicativ al limbii române,* ed. a II-a, București, Univers Enciclopedic.

DLR = *Dicționarul limbii române*, t. VIII, partea a 3-a, lit. P (*pînă – pogribanie*), București, EA, 1977.

DLRM = *Dicționarul limbii române moderne,* [București], Editura Academiei, 1958.

EW = S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache.* I: *Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen,* Heidelberg, K. Winter, 1905.

Gaster 1891 = Gaster, M. (1891), *Chrestomație română*, Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI - XIX), dialectale și populare, cu o introducere, gramatică și un glosar româno-francez de ~ , vol. I, Leipzig-București, 1891.

Giuglea 1988 = Giuglea, G. (1988), *Fapte de limbă. Mărturii despre trecutul românesc. Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie*, Ediție îngrijită, introducere, tabel cronologic, note și indice de Florența Sădeanu, [București], Editura Științifică și Enciclopedică.

IG 1966 = Mihăescu, Haralambie (1966), *Influența greacă asupra limbii române până în secolul al XV-lea,* București.

ILR 1986 = Rosetti, Al. (1986), *Istoria limbii române.* I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, București.

Jokl Unt. = Jokl, Norbert (1923) *Linguistisch – Kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen,* Berlin – Leipzig.

IȚR 1959 = *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*. Cronică anonimă. Ediție întocmită de Constantin Grecescu, [București], Editura Științifică.

LB 1825 = *Lesicon românescu-lătinescu-ungurescu-nemțescu*…, Buda.

LM I, II, III = Laurian, A.T. și Massim, I. C. (1871 [în realitate: 1877]), *Dicționarul limbei române*…, t. I (A – H), 1871, t. II (I – Z), 1876, t. III: *Glossariu…*

LR I = Pușcariu, Sextil (1940), *Limba română*, I. Privire generală, București, Fundația pentru Literatură și Artă „REGELE CAROL II".

Meyer-Lübke 1914 = Meyer-Lübke, W. (1914), *Rumänisch, Romanisch, Albanessich*, Mitteilungen des rumänischen Instituts, I, Wien.

NDULR = Oprea, Ioan, Pamfil, Gabriela, Radu, Rodica, Zăstroiu, Victoria (s.a.), *Noul dicționar universal al limbii române*, București – Chișinău, Ed. Litera Internațional, [2006].

OR II = Philippide, A. (1927), *Originea românilor,* II. *Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, Tipografia „VIAȚA ROMÂNEASCĂ" S. A.

REW 1935 = Meyer-Lübke, W. (1935), *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, ed. a III-a, Heidelberg.

***Românii* 1933** = Drăganu, N. (1933), *Românii în veacurile IX – XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933.

Scriban 1939 = Scriban, August (1939), *Dicționaru limbii românești*, Iași, Institutul de Arte Grafice„Presa bună”.
SDEM = *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, Chișinău, 1978.
ȘDU 1930 = Lazăr Șăineanu, Lazăr (s.a.), *Dicționar universal al limbei române,* ed. a 8-a, [Craiova], Editura „Scrisul românesc”, [1930].
TDRG = Tiktin, H. (1903-1924), *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, [I-III], Bukarest, Staatsdruckerei.
TILR II = *Istoria limbii române,* vol. II, București, Editura Academiei, 1969.

ABOUT THE ORIGIN OF THE ENTOPIC *PLAI*

Abstract

Key words: entopic, etymology*, plai.*

Certified in the Romanian texts beginning with the 15th century, known in Daco-Romanian and Macedo-Romanian dialects, customary in the idiom used by the mountain shepherds, and, often, in the artistic language, the term *plai* ‘1. flat mountainous region covered with loans; 2. mountain road or path; 3. field; 4. realm, region’ has caught the attention of many Romanian an foreign linguists. The existence of similar words in some Romance as well as Slavic and Greek languages and dialects, its range of meanings, and some problems of historical phonetics have created great difficulties in identifying the etymology of this entopic. Some researchers have connected the word with Lat. **plagius*, while others with Gr. πλάγιος, or with old Sl. **planь*. Many dictionaries do not mention any origin of the word. The author of the present article argues the hypothesis that Rom. *plai* belongs to the category of the Hellenistic words that once entered the Danubian Latin, and that it originates in Lat.**plagius* < Gr. πλάγιον.

Anglicismele în terminologia sportivă românească (2)

MIHAELA VARGA
Universitatea Politehnica, Timișoara

Cuvinte-cheie: limba română, limba engleză, împrumut lexical, sport

ADAPTAREA DUPĂ PRONUNȚARE

Probleme teoretice

Înainte de a intra în detaliile acestei probleme[1] dorim să precizăm câteva aspecte conexe. Astfel, un factor care afectează pronunțarea anglicismelor în limba română este influența altor limbi străine asupra limbii române, în special a limbilor franceză şi germană.

Cea mai puternică influență este cea franceză, iar în cadrul acesteia se pot distinge două situații:

1). Împrumuturi din limba engleză *pronunțate* după normele limbii franceze de către vorbitorii români (având cel puțin cunoştințe de nivel mediu de limbă franceză) ca urmare a influenței franceze. Un exemplu tipic este *performer* pronunțat în engl. [părfórmăr], de unde a şi fost împrumutat, dar accentul în română este pe ultima silabă, ca în franceză (cf. MDN). În aceeaşi situație se află *averaj* şi *golaveraj* (< engl. *average* şi *goal-average*) în care terminația engleză *-age* [-eidʒ] se pronunță *-aj* după secvența omonimă franceză (cf. *patinaj* < fr. *patinage*, *arbitraj* < fr. *arbitrage).*

2). În majoritatea situațiilor în care pronunțarea cuvintelor a fost influențată de limba franceză, ortografierea a reprezentat principala cauză a schimbării pronunției. Aceasta pentru că, în concordanță cu regulile limbii franceze, unui anumit grup de sunete îi corespunde un anumit grup de litere. Aplicând regula limbii române, au rezultat pronunțări precum *curt*, cu *u* în locul engl. *ou*: *kourt* [ko:t], deoarece, în franceză *ou* se pronunță *u*. De altfel forma *curt* nu s-a impus, cuvântul englezesc rămânând neadaptat sistemului fonetic românesc. Există şi situații în care pronunția unor vocale să fie modificată prin adaptarea la limba română, fără ca influențe străine să fi jucat vreun rol:

[1] Cf. Mariana Gruiță, *Adaptarea cuvintelor de origine engleză la sistemul fonetic şi ortografic al limbii române actuale*, LL, XIX, 1974, nr.1, p.51-58

Ex. engl. [ă] redat prin [e], după grafie, nu după pronunțare: *servă* < engl. *serve* [sărv] sau prin [o], în aceleaşi condiții: *volei* < engl. *volley* [văli]; la fel prin *u*: *surfing* < engl. *surfing* [sărfing].

Influența germană s-a concretizat în tendința de a pronunța grupurile consonantice inițiale *st, sp,* cu *ş* în loc de *s* în cuvinte ca : *spicher, stand, start, starter, sprint, sprinter* adică *şpicher,ştand, ştart, ştarter, şprint, şprinter,* forme care însă nu s-au impus.

În cazul cuvintelor englezeşti românizate prin acest procedeu se pot stabili şi anumite corespondențe cu caracter sistematic. E vorba mai ales de înlocuirea vocalelor lungi *i,u,o* cu vocale existente în sistemul nostru fonetic, care nu operează cu opoziția vocală lungă-vocală scurtă sau vocală scurtă-vocală lungă. Există deosebiri în ceea ce priveşte consonantismul, domeniu în care, de asemenea, s-au stabilit anumite echivalențe:

a) corespondențe vocalice:

- engl. (i:) = rom. (i); *lider* , engl. (fr.) leader [li:dă],
- engl. (u:) = rom. u: *şut , engl. shoot* [ʃu:t].

b) corespondențe consonantice:

Consoanele *t, d, p, b, r, l,* există în limba română, dar articularea lor e diferită de cea din engleză. Oricât de mare ar fi această diferență articulatorie, ea nu a dereglat sistemul de corespondențe, în sensul că unui *t* niciodată nu-i corespunde altceva decât echivalentul său aproximativ din limba română. La fel se prezintă situația şi în cazul celorlalte consoane menționate: *blocstart* < engl. *blockstart, dropgol* < engl. *drop-goal etc.*

Există şi adaptări fonetice accidentale:

1. Diereza diftongului *au* în anumite împrejurări – engl. *out* (aut) – rom. *aut: a-ut*

Explicația constă în faptul că în română diftongul *au* în silaba accentuată, la sfârşit de cuvânt, apare de obicei fără a fi urmat de o consoană, ca în *stau, dau, iau;* îndată ce apare o consoană finală grupul *a* + *u* nu mai e reperat în limba română decât sub formă de hiat: *sca-un.*

2. Ca şi în cazul cuvintelor care s-au adaptat pornind de la etimonul grafic, întâlnim şi la cele adaptate după forma pronunțată grupuri de consoane care au reflex diferit în limba noastră. Ex: *gentleman* sau *gentelman,* cu un *e* epentetic, căci grupul *ntlm* e greu de pronunțat în româneşte (în engl. *gentlman*).

Existența unei duble posibilități de adaptare a cuvintelor de origine engleză – după aspectul grafic sau după cel fonetic a dus, cum am mai arătat, în multe cazuri, la existența unor dublete: *fotbal – futbol, recordman – recordman; lider - leader-ship, miting -meeting-room.*

Termeni preluați în română după pronunție

aut <engl. *out*

- *bec* < engl. *back*
- *bober* < engl. *bobber*
- *blocstart* < engl. *blockstart* (atletism)
- *bodicec* < engl. *bodycheck* (hochei)
- *cliping* < engl. *clipping* (hochei)
- *dribling* < engl. *dribbling*
- *fitnes < engl. fitness*
- *ghem < engl. gaim*
- *gol* < engl. goal (fotbal, handbal, hochei etc.)
- *golgheter < engl. goal-getter* (fotbal, handbal etc.)
- *henț* < engl. *hands* (fotbal)
- *mecibol* < engl. *matchball* (diferite sporturi)
- *opăn* < engl. *open*
- *ovăr* < engl. *over* (natație)
- *presing* < engl. *pressing*
- *puc* < engl. *puck*
- *puncer* < engl. *puncher* (box)
- *punci* < engl. *punch (*box)
- *setbal < engl. setball* (tenis, volei)
- *smeş* < engl. s*mash* [smeʃ] (tenis) (proveniența franceza nu poate fi luată în considerare decât pentru varianta *smaşh* (se indică în MDN), pronunțată astfel în franceză)
- *smeşa* < engl. *smasher* [smeʃa] (pentru această pronunțare, după cum am văzut, franceza nu poate fi luată în considerare).
- *stoper* < engl. *stopper*
- *şut* < engl. *shoot*
- *volei < engl. volley* (ball) etc.

Tot aici pot fi încadrați şi acei termeni cu etimologie multiplă în care engleza este preferată altor limbi, îndeosebi francezei:

- *hockei* < engl., fr. *hockey*
- *lider* < engl., fr. *leader*.

Din totalul de 134 termeni englezeşti împrumutați, 29 (21,6%) au fost adaptați pornindu-se de la pronunțarea lor în limba engleză.

Analogia

Analogia a jucat un rol secundar în ce priveşte încadrarea fonetică a termenilor împrumutați din engleză.

Vom semnala, înainte de toate, adaptarea pronunțării sufixului englez -*age* [eidʒ] după modelul sufixului francez omonim -*age*, pronunțat [aj]. Adaptarea s-a exercitat asupra engl. *average* [evăridʒ], care în română se pronunță *averaj*, după *arbitraj, avantaj, marcaj, tuşaveraj* etc.(cf. şi engl. *gool-average*>*golaveraj*).

După cum am arătat mai înainte, pronunțarea engl. *smash*, preluată şi în română, este *smeş*. Cu toate acestea, se impune tot mai mult forma *smeci*, prin analogie cu mai vechiul şi mai cunoscutul *meci*.

Un rol important în ce priveşte fonetismul unor cuvinte englezeşti în română l-au avut unele cuvinte din limba noastră al căror aspect fonetic este foarte apropiat de cel al termenilor englezeşti. În această situație s-au găsit engl. *gaim* [geim] şi *goal* [găul], asimilați sub forma *ghem* şi *gol* prin analogie cu cuvintele româneşti corespunzătoare.

Termeni englezeşti neadaptați

În cazul acestor termeni atât forma, cât şi pronunția sunt englezeşti .
backhand [bekhend] (tenis; neînregistrat în DOOM[2])
badminton [bédminton] (sport)
bandy [béndi] (hochei)
baseball [beisbol] (sport)
batsman [betsmen] (cricket)
book-maker [bukmeikăr] (hipism)
bowling [bauling] (sport)
break [breik] (tenis, box)
catcher [ketʃăr]
challenge [tʃelendʒ]
coach [kăutʃ] (fotbal)
court [ku:rt]
dead-heat [dédit] (atletism)
deuce [dius] (tenis)
draw [dro] , în MDN [drau] (fotbal)
drive [draiv] (tenis, golf, baseball)
fairplay [férplei] (termen general)
fairway [féruei] (golf)
fight [fait] (box)
footing [fúting] (marş)
forcing [fórsing] (termen general)
forechecking [fórcekin] (hochei)
forehand [forehand] (tenis)

goalkeeper [gókipăr] (fotbal)
groggy [groghi] (box)
ground [gráund] (teren de sport)
half-time [hálftime] (fotbal)
hat-trick [hétrik]
heading [héding] (fotbal)
hurdler [hărdlăr] (atletism)
hurling [harliɳ]
jab [dʒeb] (box)
jogging [dʒoghing]
jumping [dʒamping] (hipism)
kickboxing [kikboxing] (sport)
netball [netbol]
open [opən]
outsider [áutsaidăr]
passing [pásing] (în sporturi diferite)
passing-shot [pásingşot]
punching-ball [púntʃngbol]
scratch [skretʃ]
self-defense [selfdiféns]
skate-board [skéitbord] (sport)
skating [skéting]
skeet [skit] (tir)
snow-board [snăubord] (schi)
snow-boarder [snăubordăr] (schi)
sparringparner [spárinpartnăr] (termen general)
squash [squóş] (sport)
stayer [stéăr] (ciclism)
stock-car [stókcar] (auto)
stroke [strok] (canotaj)
surf [sărf] (sport nautic)
surfer [sărfăr] (sport nautic)
surfing [sărfing]
swing [suing] (box)
tackle [tekel] (rugbi, fotbal)
takling [tekling] (hochei)
team [tim] (termen general)
tie-break [táibrek] (tenis)
time [taim] (tenis)

time-out [taimaut]
timing [taimiŋ]
trainer [treinăr] (termen general)
traning [treining]
waterpolo [uátărpolo] (polo)
water-ski [uátărski] (schi nautic)
windsurfing [uindsărfing] (sport)
yearling [yerling] (himism)

Ca atare, din totalul de 134 termeni preluați din engleză (etimologie simplă), 84 sunt termeni neasimilați în română, reprezentând 62,7%. Am calculat acest procentaj fără a lua în considerare termenii în care se presupune o etimologie multiplă, engleză şi franceză, precum: *cupman*, *daviscupman*, *driver* [draivăr], *forfait* [forfé] (care tinde să se impună cu pronunțarea după formă), *judo*[dʃudo], *kiefer* (natație). Întrucât franceza a preluat şi forma, şi pronunția acestora, fără modificări, din engleză, putem considera că şi aici engleza a determinat neasimilarea lor în limba română.

Pseudoanglicismele

În lingvistica limbilor de contact sunt considerate pseudoanglicisme „cuvintele create în alte limbi prin combinarea unor rădăcini de cuvânt cu desinențe de origine engleză”[2].

Th. Hristea apreciază că aproape toate pseudoanglicismele din limba română sunt de proveniență franceză[3]. Chiar dacă elementul englezesc nu pare în cazul acestora semnificativ, pseudoanglicismele sunt o realitate lingvistică.

Pseudoanglicismele sunt acele cuvinte care nu există de fapt în engleză, care au fost create în alte limbi prin combinarea unor teme şi elemente formative de origine englezească. Modelul unor astfel de formații îl constituie împrumuturile preexistente, care provin din limba engleză şi care au o structură similară cu a pseudoanglicismelor. Dintre pseudoanglicismele discutate în lucrările româneşti de specialitate amintim: *tenisman*, *recordman*, *Daviscupman*, *vatman*, *autoservice*, *happy-end*. Pentru unele din aceste pseudoanglicisme dicționarele indică în mod eronat etimon englezesc (după cum constată Th. Hristea şi G. Ciobanu, în lucrările deja citate).

---

[2] Georgeta Ciobanu, *Anglicisme în limba română*, Timişoara, Editura Amphora, 1996, p.6
[3] Th.Hristea, *Ortografia şi ortoepia neologismelor româneşti (cu specială referire la împrumuturile recente)*, în LL,1995, vol.2, p.44.

Un exemplu de fals anglicism îl reprezintă cuvântul *tenisman,* înregistrat în dicționare cu această formă. DOOM[2] recomandă însă *tenismen* cu pluralul *tenismeni,* precum şi o formă de feminine *tenismenă.*

Există numeroase argumente care atestă originea franceză a cuvântului *tenisman:*

a. cuvântul nu este înregistrat în niciun dicționar mai vechi sau mai nou al limbii engleze;

b. nu apare în literatura de specialitate, unde se poate găsi exclusiva perifaza *tenis player;*

c. mulți jucători nu folosesc termenul *tennisman;*

d. unul dintre cele mai bune dicționare franceze (Petit Larousse) consideră termenul *tennisman* un fals „anglicism”;

e. în cunoscuta lucrare a lui Etiemble, *Parlez-vous-franglais?,* acesta este convins că *tennisman* nu poate fi găsit în niciun dicționar de engleză pentru că termenul este de origine franceză.

De asemenea este discutabilă şi originea termenului d*avis-cupman/Daviscupman* „participant la competiția Cupa Davis”. Prima prezență a acestui cuvânt este semnalată în limba română de I. Gheție, în articolul *Observații asupra limbii folosite în „Sportul popular”,* p.21 (citat deja). Acest termen este inexistent în limba engleză; acolo este folosit termenul *Davis Cup player*. De asemenea şi grafia termenului indică o proveniență franceză ex: „Alături de el şi-a făcut debutul ca *Davis-coupman* Gheorghe Lupu…”(Cupa Devis ’72.Finala, p.22). Scrierea cu *ou* trimite la francezul *coupe,* nu la englezul *cup.* Numeroşi autori, printre care şi Ilinca Constantinescu, îl consider pe *cupmen* un împrumut din limba engleză şi îl pun alături de *clubman, iahtman, sportsman.* Nu ar fi exclus ca şi termenul *cupman* să fie un fals anglicism, creat în limba română sau franceză.

În favoarea interpretării lui *rugbyman, tennisman* şi drept creații ale limbii franceze pledează şi faptul că elementul formativ *-man,* deşi de origine engleză, a început, totuşi, să se ataşeze chiar la teme „autohtone”, adică franțuzeşti. Astfel, *bourreman,* al cărui sens este „inspector de poliție” a fost creat prin unirea lui *bourre* „poliție” cu englezul *man* „om”, care a devenit un adevărat element de compunere sau „sufixoid”.

Un alt pseudoanglicism este *recordman,* folosit şi la noi cu sensul de „sportiv care deține sau a realizat un record”. Termenul a fost inserat în ultimele noastre dicționare, dar nu a primit o indicație etimologică exactă. Astfel în MDE se arată că provine din limba franceză, în DM este dedus din francezul *recordman,* iar în DN şi DEX[2] este explicat prin francezul, englezul, *recordman.* Termenul *recordman* este un pseudoanglicism, creat în limba franceză, unde datează din 1889, (cf. *Robert*, p.1482, unde este

etichetat „faux anglicisme”). Limba franceză cunoaşte şi varianta feminină a acestui termen: *recordwoman,* acest termen fiind înregistrat în mai multe dicționare:*Robert, Quillet* şi *Larousse.* În MDN el apare sub forma *recordman* (ca şi în DOOM[2]) şi este dedus, aidoma celorlalte dicționare, din franceză şi engleză.

Pseudoanglicismele pot fi încadrate în categoria mai largă a anglicismelor aparente. Termenul *handbal* este considerat de dicționare (DM, DN, MDE) de proveniență engleză, însă acest termen este de proveniență germană, preluat de aici şi de limba franceză (de unde le-am fi putut împrumuta şi noi), cum rezultă din următoarele dicționare: *Quillet, Robert, Larousse.* Cel mai bun argument este că acest sport a apărut mai întâi în Germania, după primul război mondial, după care a fost preluat de către toate țările din Europa. O altă dovadă că acest cuvânt nu este de origine engleză este faptul că, deşi există în engleză, el defineşte un sport total diferit de ce noi numim *handbal.* Ca atare, din etimologia multiplă a acestui termen ar trebui eliminată sursa engleză (care însă se păstrează şi în DEX[2], şi în MDN, iar în NDU se dă engleza ca unică sursă). ANGLICISMS IN ROMANIAN SPORTS TERMINOLOGY (I and II)

ANGLICISMS IN ROMANIAN SPORTS TERMINOLOGY

Abstract

Keywords: Romanian language, English language, lexical loan, sport

The article deals with a problem less researched in linguistic terms, that of the formation and evolution of sports terminology in Romanian. In this study, the emphasis is exclusively laid on the loans taken from English. The structural differences between the morphology and spelling of the two languages are highlighted, which will also determine the way in which English terms are taken over into Romanian. The author distinguishes between the direct taking over, without spelling and morphologic adaptation, and the taking over with specific adaptation procedures according to form and pronunciation. The author also reviews the terms not adapted to Romanian and the so-called pseudo-anglicisms.

Infinitivul în relaţie (sau în comparaţie) cu alte moduri (personale şi nepersonale) în limba spaniolă

RALUCA ARIANNA VÎLCEANU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte cheie: sistem verbal, forme personale, forme nepersonale, evoluție, spaniola modernă.

Sistemul verbal, în comparație cu cel nominal, s-a păstrat bine în limbile romanice, deci inclusiv în limba spaniolă. Astfel, în ciuda faptului că terminațiile diatezei pasive din limba latină s-au pierdut complet, în limba spaniolă se regăsesc aproape toate morfemele, moştenite, care exprimau noțiunile de persoană, număr, aspect, timp şi mod. Mai mult, în anumite aspecte, sistemul limbii spaniole a devenit mai complex decât al latinei. Drept urmare, s-a creat un timp “perfect” pe lângă cel “trecut”, un condițional şi un viitor al subjonctivului.

În sistemul latin, categoria de aspect era tot atât de importantă ca şi cea temporală. De fapt, susținem că aspectul, care arată modul şi momentele în care parcurgem realizarea acțiunilor şi faptelor, era mai important decât timpul, care face posibilă referința temporală a acțiunii în relație cu momentul în care se vorbeşte. Principalele opoziții aspectuale ale verbului latin se produceau între formele perfective şi imperfective. Formele verbale perfective indică acțiuni al căror început sau sfârşit îl cunoaştem, în timp ce formele verbale imperfective se referă la acțiunile nelimitate de aceste momente, adică acțiuni ce se extind pe o perioadă de timp nedeterminată. Această opoziție aspectuală a supraviețuit în spaniola modernă, dar nu şi în cea contemporană. Astfel, acțiunile anterioare prezentului, adică momentului în care se vorbeşte, trebuie, obligatoriu, marcate fie cu perfect (exemplu: *cantó* – cântă), fie cu imperfect (exemplu: *cantaba* – cânta), pe când pentru prezent şi viitor această diferență are doar caracter opțional: prezentul *digo* (spun), nemarcat aspectual, se poate înlocui, opțional, cu trecutul *he dicho* (am spus), sau prin locuțiunea cu valoare imperfectivă *estoy diciendo que*. Ralph Penny (Penny 1993: 158) descrie sistemul latin verbal astfel:

	Indicativ		Subjonctiv	
	imperfect	Perfect	imperfect	perfect
Anterior	-	Cantāveram	-	cantāvissem
Trecut	cantābam	Cantāvī	cantārem	cantāverim
Prezent	Canto	Cantāvi	cantem	cantāverim
Viitor	cantābo	Cantāverō	-	-

Formele etichetate ca "anterioare" exprimă acțiuni încheiate, precedând un moment "trecut", adică corespund unui "mai mult ca perfect". Vom observa că în sistemul descris există anumite „defecte", adică formele *cantāvi* şi *cantāverim* funcționau şi ca prezent perfectiv, echivalent în limba spaniolă cu *he cantado* (am cântat), *haya cantado* (să fi cântat), dar şi ca trecut perfectiv, echivalent în limba spaniolă modernă cu *canté* (cântai) şi *cantara/cantase,* imperfect subjonctiv, care nu există în limba română.

Vom insista încă asupra câtorva elemente ce vor evidenția, în evoluție, modificări suferite de formele verbale. Astfel, până în secolul al XIII-lea au avut loc următoarele modificări:

Latina clasică	Latina vorbită	Spaniola medievală
cantāveram	habuī/habebam/cantātum	ove/avíacantado „cântasem"
cantāvī	habeō cantātum	he cantado „am cântat"
cantāvero	habere habeō cantātum	avré cantado „voi fi cântat"
cantāvissem	habuissem cantātum	oviesse cantado (imp.subj.)
cantāverim	habeam cantātum	aya cantado „să fi cântat"

Pe lângă formele din latina vorbită, pe de-o parte, trebuie să ținem seama de faptul că a existat, probabil, „un condițional perfect" ca *habēre/habēbam cantātum*, de la care ar proveni medievalul *avría cantado* „aş fi cântat". Totodată, la un moment dat, a existat un „viitor perfect de subjonctiv" într-o perifrază ca *habuerim habuerō cantātum*, care formează medievalul *ovier(e) cantado*. Pe de altă parte, trebuie luat în considerare faptul că anumite forme trecute latineşti au continuat să se folosească cu valoare perfectivă.

Din secolul al XIII-lea până în prezent, sistemul temporal şi aspectual al verbului spaniol a suferit foarte puține modificări. Astfel, viitorul subjonctiv şi viitorul perfect subjonctiv au dispărut din limbă, fiind înlocuite de formele *cante* „să cânt" şi *haya cantado* „să fi cântat", chiar dacă uneori se optează pentru *canto* „cânt" şi *he cantado* „am cântat". De asemenea, *cantara* a trecut de la modul indicativ la subjonctiv şi şi-a pierdut valoarea de mai mult ca perfect şi condițional. Acelaşi Ralph Penny (Penny 1993:

161) configurează sistemul verbal al limbii spaniole moderne în următoarea schemă:

	Indicativ		**Subjonctiv**	
	Imperfect	Perfect	imperfect	perfect
Anterior	-	(hube cantado) había cantado	-	hubiese cantado
Trecut	Cantaba	Canté	cantase/cantara	cantase/cantara
Prezent	Canto	he cantado	cante	haya cantado
Viitor	Cantaré	habré cantado	(cantare)	(hubiere cantado)
Condițional	Cantaría	habría cantado	-	-

Sistemul temporal spaniol este asemănător celui din latina clasică. Există însă şi deosebiri. Dintre cele mai importante este cea legată de crearea unui timp condițional în latina vorbită, probabil într-o perioadă când structura gramaticală a propozițiilor indirecte suferea anumite schimbări. Latina literară, reflectând, fără îndoială, practica orală anterioară, a folosit aşa-numita construcție de "acuzativ + infinitiv" pentru stilul indirect: *Crēdō eum vēntūrum esse*; *creo que él está a punto de venir* "Cred că el este pe punctul de a sosi" = *Creo que él vendrá* "Cred că el va sosi" şi *crēdēbam eum vēntūrum esse; creía que él estaba a punto de venir* "credeam că el este/era pe punctul de a veni" = *Creía que él vendría* "credeam că el va veni."

Cu siguranță, pentru cea dintâi din aceste expresii, latina vorbită a folosit un verb la viitor indicativ, timp care în marea parte a Imperiului Roman, deci şi a Spaniei, s-a format prin combinarea infinitivului cu prezentul indicativ al lui *habere*: *Crēdō quod venīre habet* > *Creo que vendrá* "cred că va veni." Când verbul principal era la trecut, regulile de concordanță temporală cereau trecutul lui *habere* în subordonată: *crēdēbam quod venīre habēbat* > *Creía que vendría* "credeam că va veni." În final, s-a introdus în vorbire un condițional perfect. De asemenea, o altă modificare se referă la apariția viitorului subjonctiv. Viitorul perfect indicativ latin (*cantāverō, cantārō*) şi perfectul subjonctivului (*cantāverim, cantarim*) se diferențiau doar la persoana I singular; chiar dacă au dispărut din latina vorbită, s-au combinat, păstrându-se în latina hispanică şi formând viitorul subjonctiv medieval: *cantāvero/cantāverim* > *cantare*. Apoi, într-o perioadă următoare s-a creat un viitor perfect al subjonctivului, dar atât viitorul simplu, cât şi cel compus, nu s-au mai folosit în etapa de după Secolul de Aur.

În ce priveşte categoria de mod (indicativ şi subjonctiv), aceasta s-a menținut aproape intactă în timpul evoluției din limba latină în limba spaniolă modernă.

Este momentul să subliniem câteva dintre problemele categoriei lingvistice de mod pentru modurile din limba spaniolă. Definirea modurilor verbale a constituit obiectul constant al lucrărilor de gramatică. Criteriile folosite la început pentru a caracteriza modurile verbale au ținut seama, primordial, de factorii cu caracter semantic şi formal. Astfel, GRAE (GRAE 1931: 47), în secolul al XIX-lea, arată că "modurile verbale sunt formele generale de exprimare a acțiunii verbului". López y Anguta le defineşte ca forme diferite pe care le adoptă verbul, după modul în care îşi exprimă semnificația. (Calero Vaquera 1986: 112). S-au emis şi alte formulări, care se îndepărtează de acest tipar definitoriu, pentru că s-au raportat la criterii psihologice (Cejador, Lenz) (Calero Vaquera 1986: 112) sau au dat definiții analitice (Avendaño, Gali) (Calero Vaquera 1986: 113). Față de aceşti autori, care s-au bazat pe criterii semantice, formale sau psihologice, Bello (Lázaro Mora 1981: 252, 263) are meritul de a fi primul care a aplicat definiției criteriul funcțional, modurile fiind inflexiunile verbului provenite din influența sau regimul unui cuvânt sau frazei căreia îi este sau îi poate fi subordonat. Acelaşi argument funcțional, deşi mai puțin exagerat, se regăseşte la Giro, Salleras şi Yeves (Calero Vaquera 1986: 113), la începutul secolului al XX-lea.

S-au elaborat diverse definiții pentru modurile indicativ, subjonctiv, imperativ, infinitiv, condițional; clasificările propuse nu s-au limitat însă la un singur model, opiniile fiind împărțite. De aceea trebuie adoptate clasificările stabilite de Academia Spaniolă în numeroasele ediții ale "Gramaticii".

Vom lua în discuție clasificările propuse de Maria Luisa Calero Vaquera în lucrarea sa *Historia de la gramática española (1847-1920) de A. Bello a R. Lenz*.

Fernández Monje şi Lopez y Anguta (Calero Vaquera 1986: 115-119) au în vedere o clasificare în două moduri verbale: personal şi impersonal. López y Anguta diferă de Fernández Monje în subdivizarea modurilor. În modul personal sunt cuprinse indicativul, imperativul şi subjonctivul, iar în modul impersonal sau infinitiv sunt incluse formele nominale infinitiv, gerunziu şi participiu.

Pentru o clasificare în trei moduri verbale: indicativul, subjonctivul şi imperativul, pledează gramaticienii Balmes, Núñez de Arenas, Ovalle, Navarro, Núñez Meriel, Cejador, Rosanes şi Lenz, care sunt de acord să excludă formele nepersonale ale verbului de pe lista modurilor verbale:

“Infinitivul, gernuziul şi participiul […] nu sunt cu proprietate timpuri şi nici moduri verbale, ci forme substantivale, adjectivale sau adverbiale, care pornesc de la o rădăcină verbală”. (Calero Vaquera 1986: 115).

Infinitivul apare ca mod la cei care pledează pentru clasificarea în patru, cinci, şase şi şapte moduri verbale. Clasificarea cu patru moduri verbale: indicativ, imperativ, subjonctiv şi infinitiv, este luată în considerare de GRAE (Gramática de la Real Academia Española) în edițiile sale din 1854 şi 1870, la aceasta aderând Herranz, Alemany, Boned, Giró, S. Vicente, Avendaño, Caballero, Araño, Fondiño, Ruiz Morote, Comelerán, Nonells, J.F. Sánchez –A Carpena, Gali, Muñiz, Sanmarti, Benot, Vigas, Pogonoski şi Yeves (Calero Vaquera 1986: 118). Pahissa adaugă la cele patru moduri verbale şi un mod pe care-l numeşte “de caz”, definindu-l prin diferitele feluri de semnificație a verbului datorate prezenței prepoziției. Mai târziu, la începutul secolului al XX-lea, clasificarea în cinci moduri are următoarea componență: indicativul, imperativul, potențialul sau condiționalul, subjonctivul şi infinitivul (Calero Vaquera 1986: 118). Autori ca Blanco, Hermosilla Rodriguez, Lemus şi GRAE (Calero Vaquera 1986: 118) introduc în lucrările lor un nou mod, care grupează formele terminate în *–ria* şi compusele acestuia: *potențialul,* paralel cu modul condițional care se regăsea, deja, în gramaticile franceze.

Față de celelalte clasificări, aşa-numitele forme nominale ale verbului, grupate la denumirea generică de infinitiv, sunt ridicate la categoria de mod, şi, D. de Miguel, Terradillos, Herrainz, Suárez, Ubeda, Porral, Sánchez Doblas (Calero Vaquera 1986: 119) suțin şase moduri verbale: indicativul, imperativul, subjonctivul, infinitivul, participiul şi gerunziul. Tamayo (Calero Vaquera 1986: 118), singurul susținător a şapte moduri verbale, oferă o clasificare hibridă, remarcând că cele trei: infinitivul, gerunziul şi participiul sunt “forme nominale ale verbului”.

O problemă controversată este cea a categoriei gramaticale de timp, mai ales a timpurilor care se integrează în câte una din formele impersonale ale verbului. Mulți autori arată că modul infinitiv (sau modurile infinitiv, gerunziu sau participiu) arată timpul, la fel ca celelalte moduri ale verbului. Divergențele încep când se pune problema de a elucida care sunt timpurile pe care fiecare formă le exprimă. Astfel, infinitivul are timpul prezent (*ama*r) şi trecut (*haber amado*), forme susținute de GRAE (edițiile din 1854 şi 1870), Orio, Terradillos, López şi Anguta, J.F. Sánchez – A. Capena, Galí şi Lenz (Calero Vaquera 1986: 118). Teoria că infinitivul are trei forme: pe lângă prezent şi trecut, şi formă de viitor (haber de amar), este susținută de Herranz, Ruiz Morote, Suárez, Nonell, Blanco, Muñiz, Sánchez Doblas, Sanmarti, Núñez Meriel, Vigas, Pogonski, Yeves, Hermosilla Rodriguez şi Lemus (Calero Vaquera 1986: 118).

Părerile sunt împărțite şi în ce priveşte modul gerunziu, acestuia atribuindu-i-se doar timpul prezent (*amando*) şi trecut (*habiendo amado*) sau prezent, trecut şi viitor (*habiendo de amar*), precum şi în ceea ce priveşte modul participiu, căruia i se atribuie timpul trecut (*amado*) şi prezent (*amante*). Sunt însă şi autori care se limitează la a considera că modul infinitiv exprimă ideea timpului, vagă şi nedeterminată. Un grup de autori, printre care D. de Miguel şi Caballero (Calero Vaquera 1986: 132) susțin opinia că modul infinitiv nu are un anumit timp, ci numai când apare în combinație cu altă formă verbală (personală sau nepersonală) poate exprima cele trei timpuri: prezent, trecut şi viitor.

Formele nominale ale verbului sau formele impersonale, cum se mai numesc ele, sunt în limba spaniolă doar trei, față de cele patru cunoscute. Acestea sunt infinitivul, gerunziul şi participiul. José Roca Pons consideră "mai potrivită denumirea de forme nepersonale, având în vedere că nu au întotdeauna caracter de substantiv sau de adjectiv: gerunziul poate avea caracter adverbial fundamental." (Roca Pons 1973: 296).

Gerunziul poate participa şi la alcătuirea unui grup nominal, când substantive vechi sunt introduse în conjugare. Valoarea verbală poate fi mai mult sau mai puțin accentuată. Astfel, participiul păstrează trăsăturile inițiale, originare, mai clar şi mai intens decât infinitivul şi gerunziul. Gerunziul, în limba spaniolă, este forma nominală sau impersonală mai strâns legată de verb. Se poate afirma, în general, că în limbile clasice, greaca şi latina, precum şi în limbile romanice sau germanice, infinitivul s-a îndepărtat mai mult de natura sa nominală decât adjectivul. În limbile în care nu s-a dezvoltat o conjugare, verbul apare exact ca un substantiv sau un adjectiv. În limba latină se păstrează cazuri de substantive sau adjective cu valoare verbală: *orator nista* sau *tactio me*. În limbile antice se găsesc resturi ale declinării infinitivului; astfel în limba greacă dativul *–vai*, în limba latină acuzativul în *–tum* al supinului, care trebuie asociat cu infinitivul: *piscatum iri* "să fi fost pescuit". Gerunziul englezesc în *–ing* se formează cu un acuztiv, *on seeing him* şi dezvoltă o formă de perfect, *happy in having found a friend* "fericit de a fi găsit un prieten" şi una pasivă *for fear of being killed* "de teama de a fi omorât".

Problema care trebuie abordată şi în limba spaniolă, ca, de altfel, şi în celelalte limbi care au doar trei forme nominale sau nepersonale ale verbului, este cea a relației ce se poate stabili între infinitiv, gerunziu şi participiu. În limba spaniolă infinitivul şi gerunziul au atât forme simple cât şi forme compuse. Mai mult, acestea admit o formă sau o valoare pasivă şi cu ele se pot alcătui diverse perifraze. După părerea marelui lingvist francez Guillaume, formele nominale ale verbului exprimă timpul *in posse*.

Infinitivul oferă ideea verbală în intensitatea sa maximă, gerunziul în intensitatea sa medie, pe când participiul nu oferă intensitate. Verbul *cantar* "a cânta", la gerunziu oferă o situație de echilibru între ceea ce a fost cântat *lo cantado*, şi ceea ce urmează să fie cântat, *lo que está por cantar*, iar participiul, prin opoziție cu infinitivul, nu oferă nici o intensitate: *cantado* (cântat), acțiunea s-a desfăşurat deja.

Această diferență explică felurile de perifraze care se formează. Astfel, cu infinitivul, care este forma virtuală prin excelență, se formează perifrazele viitorului, cu gerunziul, care oferă echilibru între potențialitate realizabilă şi realizată, se formează perifrazele durative sau imperfective, iar cu participiul, care oferă o perspectivă de virtualitate realizată deja, se formează perifrazele perfective. În cazul participiului trebuie evitată confuzia cu o valoare pur adjectivală.

Luând în discuție doctrina structuralistă a lui Holt (Roca Pons 1973: 298), José Roca Pons conchide "După cum am mai precizat, opoziția între participiu şi gerunziu, cu poziția neutră a infinitivului, se poate compara – deşi nu în manieră absolută – cu cele trei aspecte fundamentale pe care le-am semnalat în conjugare şi în perifrazele complementare: participiul cu aspectul perfectiv, gerunziul cu aspectul imperfectiv şi infinitivul, în parte, cu aspectele punctual şi complexiv". (Roca Pons 1973: 299).

Modul infinitiv, după *Gramatica Academiei Spaniole*, p.45, denotă semnificația verbului în sensul său abstract, fără timp, fără număr sau persoană, şi cuprinde aşa-numitele nume verbale: infinitivul propriu-zis, care exprimă ideea verbului ca un nume de acțiune, participiul care o exprimă ca un adjectiv şi gerunziul care o exprimă ca un adverb. Limba spaniolă modernă foloseşte foarte frecvent gerunziul. În schimb, abia păstrează anumite resturi ale participiului prezent, care, în majoritatea cazurilor, funcționează ca simplu adjectiv. De această problemă se ocupă M. Criado de Val (Criado de Val 1952: 108-110), care dă şi exemple:

Es muy *amante* de su familia.
"Este iubitor, îndrăgostit de familia sa." (participiu)
Se trata de un caballero *andante*. "Este vorba de un cavaler rătăcitor." (adjectiv)

El observă că absența participiilor prezente şi influența limbii franceze sunt cele două cauze principale de folosire excesivă a gerunziului în limba spaniolă şi de abundență a galicismelor. Astfel, *une femme si vivante* nu se poate spune în limba spaniolă *una mujer tan viviente*. Construcția trebuie tradusă, iar traducerea este *una mujer tan llena de vida* (o femeie plină de

viață). Influența venită din limba franceză nu este singura cauză pentru folosirea improprie a gerunziului în limba spaniolă. Şi limba engleză, mai ales în epoca modernă, a adus câteva construcții, ca, de exemplu, cele formate din verbul *estar* + gerunziul verbului *ser* (siendo) + participiu: *The car is bing repaired = El automóvil está siendo reparado* (incorect).

Aşa cum s-a mai spus, verbul spaniol, pe lângă formele temporale sau ale verbului finit, cum mai sunt numite uneori în gramatica tradițională, prezintă şi alte forme, numite ale verbului “infinit”, adică infinitivul, gerunziul şi participiul. În comparație cu formele verbului finit, formele verbului infinit prezintă câteva caracteristici distincte. Astfel, nu au variații personale, au neutralitate față de aspectul modal (Hernández Alonso 1984: 305), deşi unii le consideră părți integrante ale infinitivului, exprimă timpurile într-un mod relativ vag, întotdeauna asociază un conținut aspectual şi se constituie în expresii tipic nominale, numindu-se şi forme nominale ale verbului.

Din punct de vedere funcțional, infinitivul este considerat substantivul verbului, gerunziului i se atribuie funcție adverbială, iar participiul este considerat un adevărat adjectiv. Cu aceste caracteristici, descrierea formelor nepersonale se constituie într-o adevărată problemă, în aspectul lor paradigmatic. De unii autori sunt considerate adevărate forme verbale, în mod parțial sau incomplet. De asemenea, se pune problema existenței unei relații de opoziție reale şi dacă aceasta este de ordin aspectual sau temporal.

Cei mai mulți lingvişti, când iau în discuție problema încadrării (verbe sau substantive) şi a denumirii, acceptă că infinitivul, gerunziul şi participiul sunt forme verbale, chiar dacă funcțiile lor sunt nominale. Credem că există suficiente argumente pentru a susține cele menționate şi ne vom folosi de exemplele lui José Álvaro Porto Dapena. (Porto Dapena 1989: 136-137).

În cazul infinitivului şi gerunziului, caracterul verbal este foarte clar; din punct de vedere sintactic admit subiecte şi complemente proprii clasei verbului:

Estando yo en Holanda, murió mi tía Juanita.
“Fiind – când eram eu în Olanda, a murit mătuşa mea Juanita.”
Me escribió para contarme lo sucedido.
“Mi-a scris pentru a-mi povesti cele întâmplate.”

Gerunziul *estando* este însoțit de pronumele subiect *yo* “eu”, iar infinitivul *contar* apare însoțit de un complement direct şi un complement indirect. Complementul indirect este un pronume enclitic, spre deosebire de limba română, în care poziția pronumelui este diferită. În limba spaniolă întotdeauna el se uneşte cu forma verbală, în această situație. De asemenea, atât infinitivul cât şi gerunziul, ca forme verbale personale, pot adopta formă

pasivă şi formă compusă; de exemplu: *ser estudiado* (a fi studiat), *siendo visto* (fiind văzut), *haber comido* (a fi mâncat – să fi mâncat), *habiendo visitado* (fiind vizitat).

Participiul ar putea fi considerat cel mai nominal dintre aceste forme, după Roca Pons (Roca Pons 1975: 242), pentru că are mai puține caracteristici verbale. Trebuie însă amintit faptul că participiul este un element indispensabil pentru formarea diatezei pasive şi a timpurilor compuse, situație în care nu îndeplineşte funcție adjectivală.

Credem, pornind de la cele afirmate până acum, că ar trebui considerat ca principal argument în favoarea caracterului verbal al infinitivului, al gerunziului şi al participiului faptul că aceste forme nu întotdeauna îndeplinesc funcții nominale de substantiv, adverb şi, respectiv, adjectiv; deci, cel puțin în anumite cazuri, nu ar putea fi interpretate decât ca şi autentice verbe. În exemplul: *Pablo tiene que* <u>*trabajar*</u> *más* "Pablo trebuie să muncească mai mult", forma infinitivului *trabajar* nu poate fi înlocuită prin nici un substantiv. Acelaşi lucru îl vom observa şi în cazul participiului şi al gerunziului, când acestea nu pot fi înlocuite cu un adjectiv, respectiv un adverb, în exemplele ca:

> *Mi madre ha* <u>*muerto*</u> "Mama mea a murit."
> *Vete* <u>*echándo*</u>*le un vistazo a esto*. "Mergi să vezi asta."

Se poate adăuga că şi în cazurile în care se poate vorbi de o funcție clar nominală, aceste forme nu îndeplinesc singure această funcție. Rolul lor este acela de a transforma în substantive, adjective sau adverbe, propozițiile din care fac parte, reprezentând singurul lor nucleu verbal.

Acest fapt nu este împărtăşit de toți autorii. A. Bello (Bello 1984: 418) şi L. Tesnière (Tesnière 1976: 423), care, bazându-se exclusiv pe funcțiile nominale ale infinitivului, gerunziului şi participiului, le consideră forme verbale nespecifice, aşezându-le, ca o ultimă posibilitate, între categoriile de nume şi verb. Astfel de opinii au făcut posibilă apariția diferitelor denumiri, nu întotdeauna cele mai potrivite.

Denumirea cea mai frecventă, folosită de Academia Spaniolă în *Gramatica* sa, nu şi în *Esbozo*, este cea de *forme nominale*. La adoptarea acestei denumiri s-a obiectat faptul că se poate aplica doar în cazul infinitivului şi al participiului, gerunziul caracterizându-se prin funcția adverbială (Gili Gaya 1964: 185). Acest argument este fără valabilitate, deoarece adverbul are caracterul de bază tot nominal. José Álvaro Porto Dapena (Porto Dapena 1989: 137) este de părere că denumirea de *forme nominale* nu este potrivită tocmai pentru că formele verbale nepersonale nu

îndeplinesc întotdeauna funcții nominale, chiar şi atunci când acest lucru este tipic sau frecvent.

O denumire care nu a avut succes este cea propusă de A. Bello, ce a de *derivate verbale*. În *Gramática de la lengua castellana* (Bello 1984: 149-150), Andrés Bello defineşte “derivate verbale anumite specii de nume şi de adverbe care se derivă imediat dintr-un verb şi care îl imită în modul construcției cu alte cuvinte. Nu există alte derivate verbale decât infinitivul, participiul şi gerunziul”. El consideră infinitivul un derivat verbal substantiv şi-l aseamănă în semnificație cu substantivele abstracte (*temer* “a se teme” şi *temor* “teamă”, exprimă aceeaşi idee). El încearcă, de asemenea, să convingă, cu exemple care să pună în evidență faptul că infinitivul imită verbul din care se derivă. Astfel, “*amar* deşi nu este verb, este numele cu care semnalăm verbul, *amo* “iubesc”, *amas* “iubeşti”, *ama* “iubeşte”, având nevoie de formele sale particulare de persoană, număr etc.” Denumirea de derivate verbale este considerată ambiguă, deoarece este folosită în terminologia lingvistică şi pentru indicarea substantivelor, adjectivelor şi adverbelor, derivate ale verbelor cu ajutorul sufixelor.

Adoptat de unii autori, termenul de *verboide*, propus de R. Lenz (Lenz 1929: 371) care, la rândul său, s-a inspirat din termenul englezesc folosit de O. Jespersen (Jespersen 1951: 87), este respins de Gili Gaya (Gili Gaya 1964: 185)**,** care semnalează inconvenientul terminației – *oide (iot),* care se referă la substantivul primitiv (*asteroide* – “asteroid”; *alcaloide* – “alcaloid”; *esferoide* – “sferoid”), ceea ce este imposibil în cazul infinitivului, gerunziului şi participiului, pentru că acestea sunt adevărate verbe.

S-au mai propus şi denumirile de *forme verbale auxiliare* şi *forme inflexibile*, care n-au avut succes, în primul caz existând pericolul de a fi confundat cu termenul de *verb auxiliar*, iar în al doilea caz putându-se interpreta că aceste forme nu fac parte din flexiunea şi conjugarea verbului.

Denumirea de forme impersonale, folosită de unii autori, cum ar fi Academia în Esbozo (RAE 1987: 260), este inadecvată prin ambiguitatea creată, ştiut fiind faptul că în gramatică se vorbeşte de impersonalitate şi în cazul formelor personale:

> *Hay muchos alumnos en clase*. “ Există (sunt) mulți elevi în clasă.”
> *Llovió anoche*. “A plouat azi-noapte.”

În aceeaşi lucrare se foloseşte şi denumirea de *forme nepersonale*, denumirea cea mai adecvată în limba spaniolă (RAE 1987: 483).

La începutul acestui capitol am făcut referire la descrierea paradigmei formelor nepersonale. Lui E. Alarcos Llorach (Alarcos 1991: 57-60) îi

aparține cea mai cunoscută descriere a paradigmei formelor nepersonale, după părerea căruia diferențele dintre infinitiv, gerunziu şi participiu au fost date de “timp in posse sau potențial” (G. Guillaume), adică timpul intern sau aspectul. Timpul potențial ar putea fi reprezentat de un număr infinit de puncte între cele două extreme ale procesului verbal, reprezentare pe care se pot observa trei poziții: o poziție inițială, căreia i-ar corespunde întreaga încărcătură potențială sau “tensiunea timpului”, unde s-ar situa infinitivul, o poziție intermediară în care încărcătura potențială scade şi creşte “distensia”, unde s-ar situa gerunziul, şi o poziție finală, în care nu mai există “tensiune”, ci o maximă “distensie”, unde s-ar situa participiul. După Alarcos, în paradigma formelor nepersonale, “distensia” este elementul distinctiv care le-ar aşeza în opoziție între ele. Astfel, infinitivul nu indică distensia, iar gerunziul şi participiul indică distensia, şi acestea s-ar opune între ele pentru că participiul exprimă inexistența tensiunii, pe când gerunziul nu, ceea ce s-ar putea formula într-o reprezentare în care participiul să fie membru pozitiv, gerunziul membru negativ, iar infinitivul membru neutru sau intermediar:

+	0	–
pensado (gândit)	*pensar* (a gândi)	*pensando* (gândind)

Emilio Alarcos Llorach prezintă cele trei forme într-un “sistem de o singură dimensiune (aspectul convertit) cu trei membri: pozitiv, negativ şi neutru” (Alarcos 1974: 106). Problema care şi-o pune în continuare, din perspectiva morfemelor şi a verbului spaniol, este că nu se ştie dacă aceste trei derivate permit adăugarea morfemelor extinse bazei verbale, adică dacă infinitivul, gerunziul şi participiul constituie o legătură. Luând în discuție problema “morfemelor întinse” şi a sincretismului categoriilor caracteristice verbului (persoană, timp, mod) şi aşa-numitele “forme compuse”, el afirmă legătura dintre infinitiv, gerunziu şi participiu.

Pentru Roca Pons evaluarea în acest fel a formelor nepersonale este destul de complicată şi confuză. De altfel, am menționat pe parcursul acestui capitol opinia lui Roca Pons, care susține necesitatea precizării poziției neutre a infinitivului. În lucrarea sa *Introducción a la gramática*, José Roca Pons susține că “infinitivul este un substantiv verbal vechi introdus în conjugare” (Roca Pons 1973: 300) şi pentru a-i susține valoarea nominală îl menționează pe Bello, care afirmă că în limba spaniolă infinitivul este un adevărat substantiv neutru. Totuşi evidențiază remarca lui Curvo, care demonstrează că formele pronominale neutre, ca *ello* şi *lo*, se referă la toată

propoziția, nu ca în limba greacă, în care folosirea formei neutre a articolului face valabilă afirmația că infinitivul derivă din funcțiile proprii substantivului, în limba spaniolă existând posibilitatea de a fi urmat de prepoziții sau de a fi însoțit de articol.

Formularea lui Alarcos este susținută de José Álvaro Porto Dapena (Porto Dapena 1989: 140), căruia i se pare corectă, chiar dacă este relativ simplă şi chiar convențională, în acelaşi timp. Este convențională pentru că nu observăm un motiv obiectiv în a considera "distensia" ca semn distinctiv în locul "tensiunii", şi este simplă pentru că diferențele dintre formele nepersonale nu se pot reduce exclusiv la aspect sau timp intern. Credem că acelaşi fenomen se întâmplă şi la formele nepersonale, întocmai ca la cele personale, după cum deja am arătat, aspectul nefiind decât o trăsătură redundantă care însoțeşte frecvent diferențierile temporale, şi care ar putea funcționa ca adevărată trăsătură de distincție pentru perifrazele verbale.

În determinarea structurii paradigmei ne vom folosi de opoziția *cantar/haber cantado* "a cânta/a fi cântat" în care cel de-al doilea membru este compus, denumit *infinitiv al trecutului* cu referire la timp sau *perfect*, în comparație cu corespondentul simplu, cu referire la aspect. Interpretările sunt corecte şi rămâne problema identificării conținutului fundamental între cele două conținuturi, temporal sau aspectual.

Pentru Gili Gaya (Gili Gaya 1964: 188) determinant ar fi conținutul aspectual, cu siguranță, fiindcă în exemplele:

> *Te premiaron por haber estudiado todo el curso anterior*. "Te-au premiat pentru că ai învățat în timpul anului trecut."
> *Si trabajas, te premiarán por haber estudiado*. "Dacă munceşti te vor premia pentru că ai învățat."

infinitivul compus *haber estudiado* se referă la trecut în primul exemplu şi la viitor în al doilea exemplu, indicarea timpului depinzând de context. Dar în ambele exemple acțiunea este prezentată ca terminată, perfectivă; deci aspectul ar fi singurul care diferă. Gili Gaya confundă aici timpul real cu cel lingvistic, deoarece timpul lingvistic este acelaşi, forma verbală exprimând anterioritatea față de formele verbale personale. În cazul gerunziului *cantando/habiendo cantado* opoziția va fi marcată de trăsăturile simultaneitate/anterioritate, cărora li se vor alătura cele aspectuale imperfectiv/durativ/perfectiv. Referitor la participiu, nu se poate vorbi de o opoziție paralelă pentru că nu prezintă decât o formă care indică + anterioritate şi + perfectivitate, la fel ca diateza pasivă. Ceea ce opune infinitivul, gerunziul şi participiul între ele nu poate fi, în principiu, nici o trăsătură aspectuală, nici una, în ciuda particularităților pe care le pot oferi acestea. Ceea ce

diferențiază aceste forme nepersonale sunt funcțiile lor sintactice, pe care le vom aborda în capitolele următoare ale prezentei lucrări.

Aşadar infinitivele constituie, împreună cu participiile si gerunziile, formele nepersonale ale verbului. Ele se opun formelor conjugate ale paradigmei verbale în care se află lipsite de morfeme de persoană şi timp. Gramaticile subliniază, alături de trăsăturile comune celor trei forme nepersonale, şi note specifice care opun, între ele, infinitivul gerunziului şi participiului. Astfel, în abordarea acestei probleme, au fost identificate două posibile axe de diferențiere: una de ordin temporal-aspectual şi alta de ordin funcțional-categorial, ceea ce va lăsa deschisă discuția pe marginea relațiilor infinitivului din limba spaniolă, cu alte moduri, mai ales cu celelalte forme nepersonale.

Discutarea, în acest capitol, şi analiza infinitivului în relație cu alte moduri personale şi nepersonale în limba spaniolă ne-a permis, aşadar, să arătăm că sistemul verbal s-a păstrat mai bine decât cel nominal, iar în anumite privințe sistemul limbii spaniole a devenit mai complex decât al latinei. În ceea ce priveşte categoria de mod (indicativ şi subjonctiv), acesta s-a menținut aproape intact în timpul evoluției din limba latină în limba spaniolă modernă. Am subliniat câteva dintre problemele categoriei lingvistice de mod, folosind *Gramatica limbii spaniole* şi lucrări ale unor autori cunoscuți în literatura spaniolă de specialitate. Aceeaşi manieră, de a aduce în discuție, pentru susținere, argumente din lucrări de gramatică spaniolă prestigioase, am folosit şi în abordarea controversatelor probleme ale categoriilor gramaticale de aspect şi de timp, mai ales a timpurilor care se integrează în câte una din formele nepersonale ale verbului (de exemplu, pentru infinitiv prezent *amar*, trecut *haber amado*, viitor *haber de amar*). Diferențele între modurile nepersonale sau nominale, în ideea verbală de intensitate, explică felurile de perifraze care se formează în limba spaniolă. Din punct de vedere funcțional-categorial, infinitivul este considerat substantivul verbului, gerunziului i se atribuie funcție adverbială, iar participiul este tratat ca un adevărat adjectiv. Aceste caracteristici constituie, din punct de vedere paradigmatic, o adevărată problemă a încadrării şi a denumirii acestor forme verbale, a relațiilor ce se stabilesc între ele.

Bibliografie (selectivă)

Alarcos Llorach, Emilio 1974: *Gramática estructural*, Editura Gredos, Madrid.

Alarcos Llorach, Emilio 1991: *Estudios de gramática funcional del español*, Editura Gredos, Madrid.

Bello, Andrés 1984: *Gramática de la lengua castellana*, Editura Edaf Universitaria, Madrid.

Calero Vaquera, María Luisa 1986: *Historia de la gramática española (1847-1920) de A. Bello a R. Lenz*, Editura Gredos, Madrid.
Criado de Val, Manuel 1952: *Síntesis de morfología española*, Madrid.
Gili Gaya, Samuel 1964: *Curso superior de sintaxis española*, ediția a noua, Barcelona.
Hernández Alonso, César 1984: *Gramática funcional del español*, Editura Gredos, Madrid.
Jespersen, O. 1951: *The Philosophy of Grammar*, Londra.
Lázaro Mora, F. 1981: *La presencia de Bello en la filología española*, Editura Universidad Salamanca.
Lenz, R. 1929: *La oración y sus partes. Estudios de gramática general y castellana*, Editura Gredos, Madrid.
Penny, Ralph 1993: *Gramática histórica del español*, Editura Ariel, Barcelona.
Porto Dapena, José Álvaro 1989: *Tiempos y formas no personales del verbo*, Editura Arco Libros, Madrid.
Real Academia Española 1931: *Gramática de la lengua española*, Madrid.
Real Academia Española 1987: *Esbozo de una nueva gramática española*, Cincel, Madrid.
Roca Pons, José 1973: *Introducción a la gramática*, Editura Teide, Barcelona.
Roca Pons, José 1975: *El lenguaje*, Editura Teide, Barcelona.
Tesniere, L. 1976: *Éléments de syntaxe structurale*, Klincseck, Paris.

THE INFINITIVE IN RELATION (OR IN COMPARISON) TO OTHER MOODS (PERSONAL AND IMPERSONAL) IN THE SPANISH LANGUAGE

Keywords: verbal system, personal forms, impersonal forms, evolution, modern Spanish.

The analysis of the infinitive in relation to other personal and impersonal moods in Spanish will allow us to prove that the verbal system was better preserved than the nominal one, and in certain ways, the system of the Spanish language has become more complex than the Latin one. In what concerns the mood category (indicative and subjunctive), it was maintained almost intact during the evolution from Latin to modern Spanish. We will highlight some of the problems of the linguistic category of mood, using *The Grammar of the Spanish Language* of the Spanish Academy (Madrid, 1931) and works of some renowned authors of the specialized Spanish literature. The same manner of bringing up for evidence arguments from prestigious Spanish grammar works will also be used for approaching the controversial issues of the grammatical categories of aspect and time, especially of the times that integrate into one of the impersonal forms of the verb (for example, for the present infinitive *amar*, past *haber amado*, future *haber de amar*). The differences between the impersonal and nominal moods, in the verbal idea of intensity, explain the types of periphrasis that are formed in the Spanish language. From a functional-categorical point of view, the infinitive is considered the noun of the verb, the gerund is attributed with an adverbial function, and the participle is treated as a real adjective. These characteristics are, from a paradigmatic point of view, a real problem when it comes to categorizing and naming these verbal forms and the relations that establish between them.

Entrevista con Adolfo Rodríguez Posada, Lector MAEC-AECID de la Universidad de Oeste de Timişoara

L.V. Nos conocimos un año antes de tu llegada a Timişoara, cuando participaste en nuestro CICCRE IV (*Comunicación y Cultura en la Romania Europea*, 2-3 de octubre de 2015) con una ponencia titulada *Albores del pictorialismo y la écfrasis en dos estudios hispánicos de Leo Spitzer* y publicada en *Quaestiones Romanicae* IV/2016, p. 482-492. ¿Podrías esbozarnos una breve nota bio-bibliográfica?

A.R.P. Nací en la ciudad gallega de Vigo en 1981. Soy doctor por la Universidad de Santiago de Compostela y especialista en estudios del Siglo de Oro, teoría literaria y estética. En Rumanía he trabajado previamente como docente en la Universidad de Bucarest, aunque sigo colaborando con los colegas del Departamento de Lingüística Románica, Lenguas y Literaturas Iberorománicas. De esta forma, he coeditado con la profesora Mianda Cioba de la Universitatea din Bucureşti el volumen cervantino *El retablo de la libertad. La actualidad del Quijote* (Institutul Cultural Român, 2017) y he publicado recientemente junto con Mihai Iacob el monográfico *Narrativas mutantes: anomalía viral en los genes de la ficción* (Ars docendi, 2018).

Actualmente soy Lector MAEC-AECID de la Universidad de Oeste de Timișoara, donde imparto clases de lengua, cultura y literatura española desde el año 2016. Mi actividad como investigador se reparte entre el estudio de la comparación de poesía y pintura en el Siglo de Oro y las indagaciones estéticas acerca del arte y la literatura en el nuevo siglo. En la UVT colaboro con la Red de Hispanistas de Europa Central y coedito con la profesora Ilinca Ilian la revista *Colindancias*.

L.V. Cuéntanos un poco sobre tu carrera académica.

A.R.P. Desde muy pequeño he sentido predilección por las letras, así que ya en el instituto me decanté por la literatura, el latín y el griego. Después del instituto, empecé estudiando Filología inglesa e hispánica en la Universidad de Vigo. Continué mis estudios de doctorado mudándome a Santiago de Compostela, en cuya universidad se encuentra el departamento

de Teoría de la literatura y Literatura comparada, que es uno de los centros de estudios literarios más importantes de España. Allí impartían clase por aquel entonces Darío Villanueva, Fernando Cabo o César Domínguez, entre otros. Para la obtención del antiguo DEA (Diploma de Estudios Avanzados), equivalente a los actuales cursos de doctorado, escribí una tesina sobre la historia del tópico *ut pictura poesis*, supervisada por el propio César Domínguez, quien se convertiría en mi futuro director de tesis. Posteriormente inicié la investigación sobre las relaciones de la literatura y artes plásticas en el Siglo de Oro para completar mi doctorado, cuyo proceso se extendió más de lo pensado en inicio por la envergadura del proyecto. En los últimos años, aunque no he dejado de lado el estudio del Siglo de Oro después de defender la tesis doctoral, es verdad que me he centrado más en cuestiones relacionadas con la literatura española actual y la transformación cultural que ha supuesto y está suponiendo la globalización y el medio digital para nuestra época.

L.V. Eres autor del estudio *La imagen en la literatura: análisis crítico del tópico ut pictura poesis en el contexto aurisecular* (Universidad de Santiago de Compostela, 2017). Estabas ya en nuestra universidad cuando te doctoraste. ¿Nos querrías contar algo sobre tu tesis doctoral?

A.R.P. Se trata de un estudio extenso sobre las relaciones de poesía y artes plásticas en el Siglo de Oro a través de la repercusión que tuvo el tópico horaciano *ut pictura poesis* entre los escritores áureos, desde los orígenes de las descripciones de arte en la poesía de Garcilaso hasta las últimas "pinturas verbales" de Miguel de Barrios o José Delitala en el Bajo Barroco. Sigue un poco la estela de los trabajos clásicos del profesor Orozco Díaz y las investigaciones de las profesoras Aurora Egido, López Grigera o Vega Ramos, pero en el marco de la teoría comparatista contemporánea vinculada a la écfrasis y los estudios intermediales basados en la unidad *word&image* de teóricos como Heffernan, Mitchell o De Armas. El objetivo ha sido armar un modelo teórico unitario que conciliase las dos tradiciones teóricas, en ocasiones enfrentadas, bajo las que se suele abordar el tópico *ut pictura poesis*: la retórica, típica de la crítica española, y la teórico-comparatista, habitual en el ámbito anglosajón.

L.V. Has escrito no solo estudios literarios, sino también prosa literaria.

A.R.P. Sí, he escrito dos novelas bajo mi seudónimo literario, Adolfo Mendébil, homenaje a uno de los personajes de *Nostalgia* del escritor

rumano Mircea Cărtărescu. La primera de ellas, *Bajo tierra*, fue publicada en la editorial Almuzara en 2008 tras haber sido galardonada con el II Premio de Literatura de Terror "Villa de Maracena" (Granada). Mi segunda novela, *La peste según Valaquian,* quedó finalista del Premio Equis de Novela 2015 (E.E.U.U./Bolivia) y fue publicada posteriormente en 2018 por la editorial Tandaia. Son novelas que podrían encuadrarse dentro de la literatura de terror, aunque con un enfoque muy personal, creo, y una puesta literaria mucho más experimental de lo que habitualmente suele darse en el género.

L.V. Ya sé que te gusta mucho la obra de Mircea Cărtărescu. Nos contaste en una reunión del círculo de los alumnos de español que el escritor rumano fue la principal razón cuando decidiste ir a trabajar en la Universidad de Bucarest. Estaban presentes en aquella reunión el Profesor Sergiu Drincu, al que homenajeamos en este número de la *Revista Philologica Banatica*, y la romanista Ileana Oancea, exdecana de la FLIT, invitados especiales. ¿Será por cuestiones de actualidad que te gusta tanto como escribe Cărtărescu, o, como decías en tu artículo *La recepción de Mircea Cărtărescu en España* publicado en *Quaestiones Romanicae VI*/2018, p. 479, porque expone su vida como arte, "como viva representación del artista del siglo XXI, altermoderno y situacionista"?

A.R.P. Para mí Cărtărescu representa la transición literaria del siglo XX hacia el nuevo siglo y de ahí la fascinación que he sentido hacia él desde que descubrí sus primeras traducciones en Impedimenta. Es heredero de toda la tradición modernista y posmodernista del siglo XX, pero al mismo tiempo, he aquí lo que me atrae de él, se vislumbran en su obra elementos que son propios de los autores y autoras de las nuevas generaciones. En cuanto a la mención referida del artículo sobre Cărtărescu, pensaba sobre todo en el personaje del ruletista, porque representa desde luego la naturaleza y función del artista en el siglo XXI: la exposición social, la performatividad del arte, la eliminación de toda barrera entre vida y simulacro, el retrato fiel de las contradicciones de la sociedad del espectáculo. Es verdad que existen muchos ecos en él del artista del hambre de Kafka, pero no deja de ser fascinante la capacidad de Cărtărescu para reinventar los modelos modernistas según la propia idiosincrasia cultural rumana.

L.V. ¿Se interesan los lectores españoles a la literatura rumana, visto la proximidad de nuestras lenguas?

A.R.P. Por desgracia no creo que exista un gran interés por la literatura rumana más allá de figuras como Eminescu y Eliade, o por figuras puntuales como Manea o Blandiana. Pero sí se rinde culto a Cărtărescu, que se ha convertido en un autor muy leído y querido en España, gracias al editor Enrique Redel y la traductora Marian Ochoa de Eribe, lo cual ha permitido que crezca el interés por el panorama literario rumano. Pero al margen de los nombres de referencia, autores muy conocidos aquí como Bacovia, Blaga o Stănescu son perfectos desconocidos en España a pesar de estar traducidos (eso sí, en ediciones universitarias o minoritarias). No obstante, es verdad que en la última década ha habido una evolución en este sentido y al menos he percibido que sí ha crecido el interés por la literatura rumana gracias a una serie de factores: en especial, por el culto que se le rinde en España a Cărtărescu, pero también por la labor imprescindible que realizan los traductores y traductoras españolas y la difusión que desde hace décadas realizan investigadores e investigadoras rumanas dentro del ámbito académico español, como es el caso de Dan Munteanu o Eugenia Popeanga.

L.V. ¿Piensas que el rumano es un idioma difícil?

A.R.P. No considero que sea un idioma difícil de aprender, al menos para el hablante español gracias a la herencia común del latín, pero sí que creo que su aprendizaje es el que conlleva más dificultades dentro del conjunto de las lenguas románicas. Sobre todo por el desafío que supone acostumbrarse a la colocación del artículo enclítico unido al sustantivo, sumado a la correspondiente flexión del caso correspondiente. El caso genitivo rumano es lo más conflictivo que me he encontrado al estudiar la lengua. Pero si lo pensamos bien no es muy diferente al desafío que supone para nuestros alumnos y alumnas asimilar el uso del verbo *ser* frente al *estar*, o la complejidad del subjuntivo español frente al conjuntivo rumano, que es mucho más simple en comparación.

L.V. ¿Qué es lo que más te gusta de Rumanía? ¿Y de Timişoara?

A.R.P. Destacaría tres aspectos en especial: el primero de todos ellos, la hospitalidad y generosidad de Rumanía hacia el extranjero, que facilita muchísimo la adaptación al país. De los rumanos, por regla general, el espíritu de sacrificio y trabajo, que es realmente admirable. Y del país, la naturaleza exuberante, su fertilidad. Rumanía entera es un paraíso terrenal. Otro aspecto que es muy importante y no se suele reivindicar es su seguridad: Rumanía es un país muy seguro, de los países más seguros que

he visitado junto con Japón que es muchísimo decir. De Timişoara, pues destacaría la calidad de vida que tiene y lo bien que se vive en la ciudad. Y su peculiar arquitectura, sobre todo religiosa, por sus contrastes y los diversos enfoques estéticos de las iglesias y templos de Timișoara. Al existir un número considerable de diferentes religiones, la ciudad es además un ejemplo de convivencia y tolerancia de credos. Lo que es impensable en otras partes de Europa, aquí es signo de normalidad y no acarrea ningún conflicto para la sociedad.

L.V. ¿Qué opinas sobre el hecho de que Timişoara será en 2021 capital europea de la cultura?

A.R.P. Creo que es crucial no sólo para el desarrollo e impulso de la propia ciudad, sino también de Rumanía en su conjunto. Es el mejor escaparate posible para Timișoara, como en su día lo fue para Sibiu. Las expectativas son altas y estoy seguro de que tanto la ciudad como sus autoridades las superarán con creces.

L.V. ¿Cuál es tu opinión sobre el sistema educativo rumano?

A.R.P. Pues la misma que me inspira el sistema educativo español. Observo con muchísima preocupación la parálisis que estamos manifestando los profesores del siglo XXI ante los enormes desafíos a los que nos enfrentamos y que no harán más que agudizarse con el paso de los años. Por desgracia, no estamos sabiendo gestionar desde el plano educativo los cambios que ha traído consigo la nueva sociedad digital. Internet lo ha cambiado todo: ya no nos conectamos a Internet, sino que vivimos conectados en la red y nos desconectamos de ella para conectar momentáneamente con la realidad. Este cambio antropológico, de un concepto humano de lo real a un concepto posthumano tecnológico del mundo, supone un verdadero desafío para la educación y no estamos sabiendo cómo afrontarlo. Únicamente mostramos nuestro rechazo pleno u optamos por posiciones conservadoras y reacias que tratan de tumbar cualquier idea que vaya contra nuestro credo educativo. Tendríamos que hacer mucha autocrítica antes de nada. La cruda realidad es que no sólo le estamos pidiendo al alumnado del siglo XXI, en nuestro modelo educativo actual, que se adapte a un modelo textocéntrico (basado todavía en el libro y la escritura) al que no está acostumbrado más allá del aula, sino que por añadidura se desconecte de su hábitat natural que es Internet y conecte con la realidad prestando atención a su entorno. Si a eso le sumamos que la

enseñanza informal (pues la red favorece y facilita el autodidactismo) está ganando cada día terreno frente la enseñanza tradicional reglada, la crisis educativa está servida. De ahí mi visión un tanto escéptica y descreída de la realidad educativa, pues poco o nada se puede hacer para frenar el cambio de modelo y que no se produzcan desencuentros entre las partes implicadas.

L.V. ¿Hay algo que te parece preocupante o te molesta en los jóvenes/alumnos de hoy? ¿Se parecen los alumnos rumanos a los alumnos españoles?

A.R.P. Más que preocuparme o molestarme, me entristece que con todas las posibilidades que ofrece Internet las nuevas generaciones sigan mostrando unos gustos tan masificados. Me sorprende negativamente que, por ejemplo, sigan triunfando hoy más que nunca las radiofórmulas. Es incomprensible que con la libertad que nos da como usuarios la red, la gente joven siga escuchando la misma música y viendo el mismo tipo de series en vez de interesarse por manifestaciones culturales alejadas del mainstream. Lo que quiero decir es que más que molestar o preocuparme me parece un fracaso que las nuevas generaciones (y no tan nuevas) reduzcan un Smartphone a una especie de televisión 2.0 en vez de convertir la tecnología en el instrumento cultural liberalizador que habría de ser.

L.V. ¿Cómo es percibida Rumanía en España?

A.R.P. Ha ido mejorando la imagen, creo. Cuando mi mujer y yo nos marchamos de España para venir a Rumanía, la imagen del país no era del todo buena, por culpa de las mafias rumanas asentadas en la Península y su constante exposición en los medios que no ayudaba en nada. Tampoco se veía con buenos ojos a los emigrantes rumanos, sobre todo en los peores momentos de la crisis. Pero creo que a medida que se ha normalizado la convivencia, la imagen ha ido cambiando (no sé si mucho o poco) para bien. Al menos en el barrio en el que viven mis padres, por ejemplo, la presencia no sólo de la comunidad rumana (que es bastante amplia) sino también del resto de extranjeros se ha normalizado. Lo que hace años era en las ciudades de provincia españolas una novedad y se veía por tanto con recelo, ahora es lo habitual y forma parte del día a día. Incluso en el mundo académico empieza a existir un interés muy vivo por la cultura rumana, lo cual es un buen síntoma de la situación. Por ejemplo, un grupo de jóvenes investigadores liderados por el profesor Javier Helgueta Manso de la Universidad de Alcalá tenía la firme intención de iniciar un grupo de

investigación sobre la rumanística. También se ve bien en el hecho de que Rumanía es un destino cada vez más popular entre los estudiantes de Erasmus y entre los propios profesores de español que estamos repartidos por toda la geografía rumana y que hemos venido atraídos por la riqueza cultural del país.

L.V. ¿Tendrías algún consejo para la nueva generación? No porque no fueras tú mismo joven, sino porque ya tienes más experiencia, como profesor, investigador….

A.R.P. Que disfruten de la juventud, pero aprovechando al máximo el tiempo y las posibilidades que se les presenten.

L.V. ¿Qué es lo que aprendiste durante estos 6 años pasados en Rumanía?

A.R.P. En general, cómo es vivir y trabajar durante varios años en un país extranjero, que es algo que siempre había deseado vivir desde joven. En términos políticos, Rumanía me ha enseñado ante todo que las dictaduras no conocen ideologías ni colores, y que todas son igual de trágicas e injustas, ya sean fascistas o comunistas. Pero también me ha enseñado a ver España y Galicia desde la distancia con objetividad, es decir, ver la propia patria y matria[1] de una forma más realista. He aprendido a ver sus verdaderos defectos pero también sus virtudes. A reconciliarme desde Rumanía paradójicamente con España y Galicia digamos. Estar en paz con ambas y desprenderme definitivamente de ese odio cainita tan español y tan gallego a España y Galicia.

L.V. A propósito de este concepto tan expresivo: nos decías que la familia de tu madre era gallego-hablante y gallega culturalmente y la de tu padre hispanohablante y más inclinada a lo castellano por la situación franquista que se vivió en Galicia durante la Dictadura. Yo tengo amigos

---

[1] *Matria* es un neologismo que deriva de la palabra *madre* (*mater*). Es un concepto paralelo al de patria (que procede de *pater*) que tiene su origen remoto en los latinos y ya en la modernidad española Unamuno lo utilizaba para referirse a la *matria vasca*. Se trata de un término útil que he rescatado para explicar la peculiar plurinacionalidad cultural y lingüística que nos caracteriza a muchos españoles procedentes de las regiones autonómicas. En mi caso el término resulta pertinente para distinguir entre la patria española y la "matria galega" por ser precisamente la familia de mi padre hispanohablante y la de mi madre galegofalante. (A.R.P.)

entrañables en Pontevedra que han viajado por primera vez a Rumanía el verano de 1990. No tuvieron miedo de los tanques que habían permanecido en Bucarest después de la revolución de 1989... Los admiro mucho y me gusta mucho su acento. Aunque vivimos al otro lado de la Romania Europea, somos muy parecidos (se podría hablar mucho sobre la unidad en la diversidad de la gran familia románica; tampoco hay que olvidar que el emperador Trajano nació en Itálica, antigua ciudad romana, cerca de Sevilla). Supongo que a ti también te gusta viajar. Cuéntanos un poco sobre tu primer viaje a Rumanía.

A.R.P. No había viajado antes a Rumanía, así que el primer contacto fue ya como lector. Todo fue muy rápido. Aterrizamos un sábado en Bucarest y el martes siguiente ya estaba habituándome al nuevo departamento y la universidad. Recuerdo un sentimiento de felicidad enorme y que todo era nuevo y diferente como suele pasar en estos casos.

L.V. ¿Qué piensas de la edición "de viaje" del *Quijote* de la estación de Plaza de España en el metro de Madrid?

A.R.P. No soy gran fan de este tipo de propuestas, más que nada porque convierten un poco a Cervantes en un reclamo publicitario ramplón. Pero es una opinión personal. Realmente si este tipo de acciones sirven para acercar el *Don Quijote* a la gente, que es una obra genial, bienvenidas sean. Pero creo que el enfoque serio y solemne que le dan desde la Academia no acaba de ayudar a la obra maestra de Cervantes. *Don Quijote* en el fondo es lo más parecido en el mundo clásico a un meme de Internet. Creo que ayudaría muchísimo más a su difusión entre la gente joven si se le diese otro enfoque, alejado de esa imagen academicista que damos de la obra, una obra clásica y seria claro que sí, pero que en el fondo es puro cachondeo. Cervantes, si se me permite la licencia, era un auténtico trol.

L.V. Si fueras presidente de Rumanía por un día, ¿qué es lo que hicieras? Piensa en tres medidas importantes.

A.R.P. Tengo claro que las tres medidas tendrían que ver con la mejora sustancial del sistema sanitario público del país. Es sin duda el ámbito de Rumanía donde más mejoras urgentes se precisan a mi parecer.

L.V. Sí, tienes razón, se necesitan medidas muy urgentes, porque, al tener un problema médico, siempre vemos que falta algo… ¿Fue una experiencia fructífera para ti la experiencia vivida como lector de la UVT?

A.R.P. Ha sido excepcional. Venía de una experiencia muy buena en la Universidad de Bucarest, pero en la UVT ha sido incluso mejor, lo cual habla muy bien de la institución en su conjunto, a pesar de que mis antiguos compañeros de Bucarest se enfaden conmigo por ser tan honesto, sobre todo porque es verdad que sin el apoyo y confianza de los profesores Coman Lupu y Mianda Cioba yo no estaría en Rumanía. De una u otra forma, será muy difícil que me encuentre tan a gusto en un entorno laboral como me he encontrado siendo lector en las universidades rumanas. Y en ello ha tenido mucho que ver la UVT y su lectorado de español, que han sido ejemplares en todos los sentidos. Imposible pedir más profesionalidad por parte de la institución y el cuerpo docente. Estaré eternamente agradecido a la UVT por el trato y la confianza depositada. Han sido tres años increíbles en Timișoara.

L.V. ¿Tus planes de futuro?

A.R.P. Ante todo quiero realizar un cambio de especialidad. Aunque no dejo ni dejaré de lado el Siglo de Oro, llevo varios años trabajando ya en el estudio de la globalización como temática a través de la literatura española actual. Es un tema que me fascina desde mucho antes de venir a Rumanía y responde a una profunda inquietud personal que va más allá de los intereses académicos. Sería importante para mí como es lógico conseguir una beca postdoctoral para integrar mi proyecto en algún grupo de investigación vinculado a la literatura del siglo XXI. Es una idea bastante ambiciosa y el proyecto requiere apoyo institucional para llevarse a cabo en condiciones y no de forma puntual, sin apenas poder dedicarle tiempo por culpa de tener que volcarme en otros compromisos como ha pasado hasta ahora. Lo que sí tengo claro es que seguiré vinculado a la enseñanza de una u otra forma. Soy un apasionado de la docencia. Para mí es la mejor forma de compartir y expresar mis inquietudes. Tanto o más que la propia escritura.

L.V. Y para cerrar, manda, por favor, un mensaje a los que leerán esta entrevista, principalmente profesores y alumnos rumanos.

A.R.P. No perdáis nunca la pasión. Pese a que esta profesión es muy sacrificada, somos unos privilegiados. Privilegiados por poder enseñar y aprender al mismo tiempo. Tanto profesores como alumnos. Nunca debemos olvidar que es un privilegio poder participar de la enseñanza pública. Es una de nuestras mayores conquistas como sociedad.

L.V. Muchísimas gracias por tus palabras. Nosotros también te estamos muy agradecidos por estos tres años que dedicaste a todo lo que supone el Lectorado español de la Universidad de Oeste de Timişoara y durante los cuales te involucraste de una forma tan fraternal. Es muy grato confesar que nuestro equipo de trabajo funcionó según la ley de la sinergia: “yo valgo dos y tú vales dos, pero unidos no valemos cuatro, sino ocho”. Quedamos con este lema tuyo que engloba una filosofía de vida: seguir vinculado a la enseñanza es compartir y expresar sus inquietudes.

Entrevista realizada por
LUMINIȚA VLEJA

POEZIE. STUDII, ARTICOLE, RECENZII

Cuprins

Tiparul executat la

TRADIȚIE ȘI CREDIBILITATE

MIRTON®

editură·tipografie·legătorie

IMPRIMERIA MIRTON
RO-Timişoara, str. Samuil Micu nr. 7
Tel.: 0256-225684, 272926; Fax: 0256-208924;
e-mail: mirton.timisoara@yahoo.com

philologicaBANATICA

1

2019

